PRAVILNIK

O NASTAVNOM PROGRAMU ZA ŠESTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 5/2008, 3/2011 - dr. pravilnik, 1/2013, 5/2014, 11/2016 i 3/2018)

Član 1

Ovim pravilnikom utvrđuje se nastavni program za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja.

Član 2

Nastavni program za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja odštampan je uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.

Član 3

Nastavni program za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja primenjuje se počev od školske 2008/2009. godine.

Član 4

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o dopuni Pravilnika o nastavnom programu za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 5/2014)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od školske 2014/2015. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmenama Pravilnika o nastavnom programu za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 11/2016)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku" i primenjuje se od školske 2016/2017. godine.

Samostalni članovi Pravilnika o izmeni Pravilnika o nastavnom programu za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 11/2016)

Član 2

Učenici koji u školskoj 2016/2017. godini pohađaju šesti razred, stiču obrazovanje po nastavnom programu predmeta "Informatika i računarstvo" koji je bio na snazi do stupanja na snagu ovog pravilnika.

Član 3

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije" i primenjuje se od školske 2017/2018. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmenama i dopuni Pravilnika o nastavnom programu za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 3/2018)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku RS - Prosvetnom glasniku", a primenjuje se počev od školske 2018/2019. godine.

NASTAVNI PROGRAM ZA ŠESTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

1. SVRHA, CILJEVI I ZADACI PROGRAMA OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Svrha programa obrazovanja

- Kvalitetno obrazovanje i vaspitanje, koje omogućava sticanje jezičke, matematičke, naučne, umetničke, kulturne, zdravstvene, ekološke i informatičke pismenosti, neophodne za život u savremenom i složenom društvu.

- Razvijanje znanja, veština, stavova i vrednosti koje osposobljavaju učenika da uspešno zadovoljava sopstvene potrebe i interese, razvija sopstvenu ličnost i potencijale, poštuje druge osobe i njihov identitet, potrebe i interese, uz aktivno i odgovorno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i doprinosi demokratskom, ekonomskom i kulturnom razvoju društva.

Ciljevi i zadaci programa obrazovanja su:

- razvoj intelektualnih kapaciteta i znanja dece i učenika nužnih za razumevanje prirode, društva, sebe i sveta u kome žive, u skladu sa njihovim razvojnim potrebama, mogućnostima i interesovanjima;

- podsticanje i razvoj fizičkih i zdravstvenih sposobnosti dece i učenika;

- osposobljavanje za rad, dalje obrazovanje i samostalno učenje, u skladu sa načelima stalnog usavršavanja i načelima doživotnog učenja;

- osposobljavanje za samostalno i odgovorno donošenje odluka koje se odnose na sopstveni razvoj i budući život;

- razvijanje svesti o državnoj i nacionalnoj pripadnosti, negovanje srpske tradicije i kulture, kao i tradicije i kulture nacionalnih manjina;

- omogućavanje uključivanja u procese evropskog i međunarodnog povezivanja;

- razvijanje svesti o značaju zaštite i očuvanja prirode i životne sredine;

- usvajanje, razumevanje i razvoj osnovnih socijalnih i moralnih vrednosti demokratski uređenog, humanog i tolerantnog društva;

- uvažavanje pluralizma vrednosti i omogućavanje, podsticanje i izgradnja sopstvenog sistema vrednosti i vrednosnih stavova koji se temelje na načelima različitosti i dobrobiti za sve;

- razvijanje kod dece i učenika radoznalosti i otvorenosti za kulture tradicionalnih crkava i verskih zajednica, kao i etničke i verske tolerancije, jačanje poverenja među decom i učenicima i sprečavanje ponašanja koja narušavaju ostvarivanje prava na različitost;

- poštovanje prava dece, ljudskih i građanskih prava i osnovnih sloboda i razvijanje sposobnosti za život u demokratski uređenom društvu;

- razvijanje i negovanje drugarstva i prijateljstva, usvajanje vrednosti zajedničkog života i podsticanje individualne odgovornosti.

2. OBAVEZNI I PREPORUČENI SADRŽAJI OBAVEZNIH I IZBORNIH PREDMETA

OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI

SRPSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da učenici ovladaju osnovnim zakonitostima srpskog književnog jezika na kojem će se usmeno i pismeno pravilno izražavati, da upoznaju, dožive i osposobe se da tumače odabrana književna dela, pozorišna, filmska i druga umetnička ostvarenja iz srpske i svetske baštine.

Zadaci nastave srpskog jezika:

- razvijanje ljubavi prema maternjem jeziku i potrebe da se on neguje i unapređuje;

- opismenjavanje učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda srpskog književnog jezika;

- postupno i sistematično upoznavanje gramatike i pravopisa srpskog jezika;

- upoznavanje jezičkih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima srpskog jezika;

- osposobljavanje za uspešno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene upotrebe i u različitim komunikacionim situacijama (uloga govornika, slušaoca, sagovornika i čitaoca);

- uočavanje razlike između mesnog govora i književnog jezika;

- razvijanje osećanja za autentične estetske vrednosti u književnoj umetnosti;

- razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tečno, ekonomično i uverljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rečnika, jezičkog i stilskog izraza;

- uvežbavanje i usavršavanje glasnog čitanja i čitanja u sebi (doživljajnog, izražajnog, interpretativnog, istraživačkog; čitanje s razumevanjem, logičko čitanje) u skladu sa vrstom teksta (književnim i ostalim tekstovima);

- osposobljavanje za čitanje, doživljavanje, razumevanje, svestrano tumačenje i vrednovanje književnoumetničkih dela raznih žanrova;

- upoznavanje, čitanje i tumačenje popularnih i informativnih tekstova iz ilustrovanih enciklopedija i časopisa za decu;

- postupno i sistematično osposobljavanje učenika za logičko shvatanje i kritičko procenjivanje pročitanog teksta;

- razvijanje potrebe za knjigom, sposobnosti da se njome učenici samostalno služe kao izvorom saznanja; navikavanje na samostalno korišćenje biblioteke (odeljenjske, školske, mesne); postupno ovladavanje načinom vođenja dnevnika o pročitanim knjigama;

- postupno i sistematično osposobljavanje učenika za doživljavanje i vrednovanje scenskih ostvarenja (pozorište, film);

- usvajanje osnovnih funkcionalnih pojmova i teorijskih pojmova iz književnosti, pozorišne i filmske umetnosti;

- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštovanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na delima srpske književnosti, pozorišne i filmske umetnosti, kao i drugih umetničkih ostvarenja;

- razvijanje poštovanja prema kulturnoj baštini i potrebe da se ona neguje i unapređuje;

- navikavanje na redovno praćenje i kritičko procenjivanje časopisa za decu i emisija za decu na radiju i televiziji;

- podsticanje učenika na samostalno jezičko, literarno i scensko stvaralaštvo;

- podsticanje, negovanje i vrednovanje učeničkih vannastavnih aktivnosti (literarna, jezička, recitatorska, dramska, novinarska sekcija i dr.);

- vaspitavanje učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrednosti;

- razvijanje patriotizma i vaspitavanje u duhu mira, kulturnih odnosa i saradnje među ljudima.

Operativni zadaci:

- uvođenje učenika u građenje reči;

- upoznavanje sa glasovnim sistemom;

- upoznavanje glasovnih alternacija, njihovo uočavanje u građenju i promeni reči;

- utvrđivanje znanja o značenju i funkciji pridevskih zamenica;

- sticanje osnovnih znanja o građenju i značenjima glagolskih oblika (futur II; imperfekat; pluskvamperfekat; imperativ; potencijal; trpni glagolski pridev; glagolski prilozi);

- proširivanje znanja o složenoj rečenici;

- osposobljavanje učenika za uočavanje razlike između dugih akcenata;

- osposobljavanje za uočavanje i tumačenje uzročno-posledičnih veza u umetničkom tekstu, za iskazivanje vlastitih sudova i zaključaka prilikom analize teksta i u raznim govornim situacijama;

- razvijanje sposobnosti za uočavanje i tumačenje emocija, motiva i pesničkih slika u lirskom tekstu;

- postepeno upoznavanje strukture osnovnih oblika usmenog i pismenog izražavanja - prema zahtevima programa.

SADRŽAJI PROGRAMA

JEZIK

Gramatika

Obnavljanje, proveravanje i sistematizovanje znanja koja se u ovom i starijim razredima proširuju i produbljuju, do nivoa njihove primene i automatizacije u izgovoru i pisanju u skladu sa književno-jezičkom normom i pravopisom.

Podela reči po nastanku: proste, izvedene i složene. Sufiksi - razlikovanje sufiksa od gramatičkih nastavaka; tvorbena osnova; koren reči. Primeri izvedenih imenica, prideva i glagola (pev**ač**, škol**ski**, škol**ov**ati se).

Složenice, primeri složenih reči nastalih srastanjem dveju ili više reči, odnosno njihovih tvorbenih osnova; prosto srastanje i srastanje sa spojnim vokalom (Beo/grad, par/o/brod). Prefiksi; primeri imenica, prideva i glagola nastalih prefiksacijom (**pra**unuk, **pre**velik, **na**učiti).

Atributska i predikatska funkcija imenica i prideva.

Samoglasnici i suglasnici; slogotvorno **r**. Podela reči na slogove. Podela suglasnika po mestu izgovora i po zvučnosti.

Glasovne promene i alternacije - uočavanje u građenju i promeni reči: palatalizacija i sibilarizacija; nepostojano **a**; promena **l** u **o**; jednačenje suglasnika po zvučnosti (odstupanja u pisanom jeziku); jednačenje suglasnika po mestu izgovora; jotovanje; asimilacija i sažimanje samoglasnika; gubljenje suglasnika (na odstupanja ukazati u primerima).

Pridevske zamenice: razlikovanje po značenju i funkciji - prisvojne, pokazne, odnosno-upitne, neodređene, opšte, odrične; upotreba povratne zamenice **svoj**.

Građenje i značenja glagolskih oblika: aorist (stilska obeleženost), futur II; imperfekat; pluskvamperfekat; imperativ; potencijal; trpni glagolski pridev; glagolski prilozi. Prosti i složeni glagolski oblici. Lični i nelični glagolski oblici.

Rečenica (osnovni pojmovi): komunikativna rečenica (sintaksičko-komunikativna jedinica koja predstavlja celovitu poruku) i predikatska rečenica (sintaksička jedinica koja sadrži glagol u ličnom obliku).

Nezavisne i zavisne predikatske rečenice.

Vežbe u iskazivanju rečeničnih članova rečju, sintagmom i zavisnom rečenicom.

Komunikativne rečenice koje se sastoje od jedne nezavisne predikatske rečenice i od više njih.

Pravopis

Proveravanje, ponavljanje i uvežbavanje pravopisnih pravila obrađenih u prethodnim razredima (pisanje rečce **li** uz glagole, **ne** uz glagole, imenice i prideve; **naj** uz prideve; upotreba velikog slova i dr.).

Pisanje odričnih zamenica uz predloge.

Pisanje zamenica u obraćanju: **Vi, Vaš.**

Pisanje imena vasionskih tela - jednočlanih i višečlanih.

Pisanje glagolskih oblika koje učenici često pogrešno pišu (radni glagolski pridev, aorist, potencijal, perfekat, futur I).

Interpunkcija posle uzvika.

Rastavljanje reči na kraju reda.

Navikavanje učenika na korišćenje pravopisa (školsko izdanje).

Ortoepija

Proveravanje i uvežbavanje sadržaja iz prethodnih razreda (pravilan izgovor glasova, razlikovanje dugih i kratkih akcenata, intonacija rečenice).

Vežbe u izgovaranju dugouzlaznog i dugosilaznog akcenta.

Intonacija vezana za izgovor uzvika.

KNJIŽEVNOST

Lektira

Lirika

Narodna pesma: *Najveća je žalost za bratom*

Porodične narodne lirske pesme (izbor)

Običajne narodne lirske pesme - svadbene (izbor)

Đura Jakšić: *Veče*

Vojislav Ilić: *Sveti Sava*

Aleksa Šantić: *Moja otadžbina*

Milan Rakić: *Nasleđe*

Jovan Dučić: *Selo*

Veljko Petrović: *Ratar*

Desanka Maksimović: *O poreklu*

Miroslav Antić: *Plava zvezda*

Dobrica Erić: *Čudesni svitac*

Stevan Raičković: *Hvala suncu, zemlji, travi*

Milovan Danojlić: *Šljiva*

Sergej Jesenjin: *Breza*

Rabindranat Tagore: *Papirni brodovi* ili jedna pesma po izboru iz *Gradinara*

Epika

Narodna pesma: *Smrt majke Jugovića*

Epske narodne pesme o Kosovskom boju (izbor)

Narodna pesma: *Marko Kraljević ukida svadbarinu*

Epske narodne pesme o Marku Kraljeviću (izbor)

Narodna pripovetka: *Mala vila*

Branislav Nušić: *Autobiografija*

Petar Kočić: *Jablan*

Svetozar Ćorović: *Bogojavljenska noć* (odlomak)

Isidora Sekulić: *Bure* (odlomak)

Ivo Andrić: *Aska i vuk*

Branko Ćopić: *Čudesna sprava*

Stevan Raičković: *Bajka o dečaku i Mesecu*

Grozdana Olujić: *Zlatoprsta* ili *Sedefna ruža* (izbor)

Svetlana Velmar-Janković: *Ulica Filipa Višnjića* (odlomak)

Vilijem Sarojan: *Lepo lepog belca*

Anton Pavlovič Čehov: *Vanjka*

Drama

Kosta Trifković: *Izbiračica*

Branislav Nušić: *Analfabeta*

Petar Kočić: *Jazavac pred sudom* (odlomak)

Dopunski izbor

B. Ćopić: *Orlovi rano lete*

Danilo Kiš: *Verenici*

Slobodan Selenić: *Očevi i oci* (odlomak)

Vladimir Andrić: *Pustolov* (izbor)

Džek London: *Zov divljine*

Ferenc Molnar: *Dečaci Pavlove ulice*

Henrik Sjenkjevič: *Kroz pustinju i prašumu*

Rej Bredberi: *Maslačkovo vino* (izbor)

Efraim Kišon: *Kod kuće je najgore* (izbor)

Anđela Naneti: *Moj deka je bio trešnja* (odlomak)

Ijan Mekjuan: *Sanjar* (izbor)

Sa predloženog spiska, ili slobodno, nastavnik bira najmanje tri, a najviše pet dela za obradu.

Naučnopopularni i informativni tekstovi

Vuk Stefanović Karadžić: *Život i običaji naroda srpskog* (izbor)

Milutin Milanković: *Kroz vasionu i vekove* (odlomak)

Veselin Čajkanović: *Studije iz srpske religije i folklora* (izbor)

M. Iljin: *Priče o stvarima* (izbor)

Vladimir Hulpah: *Legende o evropskim gradovima* (izbor)

Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za decu.

Sa navedenog spiska, obavezan je izbor najmanje tri dela za obradu.

Tumačenje teksta

Tumačenje uslovljenosti događaja i situacija, osećanja, sukoba, postupaka, naravi i karakternih osobina likova - u epskim i dramskim delima. Upućivanje učenika u potkrepljivanje vlastitih sudova i zaključaka pojedinostima iz dela, ali sa stanovišta celine. Tumačenje likova kao u prethodnom razredu. Zapažanje, komentarisanje i procenjivanje situacija i postupaka, reči i dela, fizičkih i drugih osobina, želja i mogućnosti, ciljeva i sredstava (njihove skladnosti i protivrečnosti).

Upućivanje učenika u otkrivanje dvostrukog opisivanja stvarnosti: verno predstavljanje pojava (objektivna deskripcija) i maštovito povezivanje pojava sa stavom i osećanjem pisca (subjektivna deskripcija). Dalje upućivanje učenika u tumačenje pesničkih slika izazvanih čulnim dražima (konkretni motivi), te razmišljanjem i osećanjem (apstraktni motivi, emocije, refleksije).

Otkrivanje glavnog osećanja i drugih emocija u lirskim pesmama. Uočavanje motivske strukture pesme; način razvijanja pojedinih motiva u pesničke slike i njihovo združeno funkcionisanje.

Razvijanje navike da se zapažanja, utisci i zaključci dokazuju podacima iz teksta i životne stvarnosti, da se umetničke vrednosti istražuju s problemskog stanovišta. Davanje pripremnih zadataka i upućivanje učenika u rad na samostalnom upoznavanju književnog dela (usmeno i pismeno prikazivanje dela). Čitanje i vrednovanje učeničkih beležaka o pročitanoj lektiri.

Književnoteorijski pojmovi

Lirika

Vrste strofa: stih (monostih); dvostih (distih); trostih (tercet), četvorostih (katren).

Ritam: brz i spor ritam; tempo; intonacija i pauza; naglasak reči i ritam; rima - vrste: muška, ženska, srednja (daktilska); parna, ukrštena, obgrljena, nagomilana i isprekidana; uloga rime u oblikovanju stiha.

Jezičko-stilska izražajna sredstva: kontrast, hiperbola, gradacija.

Vrste autorske i narodne lirske pesme: rodoljubiva, socijalna pesma; običajne i porodične narodne lirske pesme.

Epika

Osnovna tema i ključni motivi.

Fabula: pokretači fabule; zaustavljanje fabule; retrospektivni redosled događaja.

Karakterizacija: sociološka, psihološka; portret: spoljašnji i unutrašnji.

Biografija i autobiografija

Roman - pustolovni, istorijski i naučno-fantastični.

Predanje.

Drama

Komedija - osnovne odlike. Humoristično, ironično i satirično u komediji. Karakterizacija likova u komediji.

Monolog i dijalog u drami.

Funkcionalni pojmovi

Učenici se podstiču da razumeju, usvoje i u odgovarajućim govornim i nastavnim situacijama primenjuju sledeće funkcionalne pojmove: čežnja, naslućivanje, sumnja, zaprepašćenje; savesnost, predostrožnost, humanost, dostojanstvo; objektivno, subjektivno, posredno, neposredno, dramatično; zapažanje, obrazlaganje, argumentovano dokazivanje, analiza, sinteza, upoređivanje; detalj, atmosfera, perspektiva.

Čitanje

Usklađivanje čitanja s prirodom neumetničkog i umetničkog teksta. Dalje upućivanje učenika na proučavanje obrađenog i neobrađenog teksta radi izražajnog čitanja (uslovljenost ritma i tempa; jačina glasa, pauziranje, rečenični akcenat). Kazivanje napamet naučenih različitih vrsta tekstova u prozi i stihu. Čitanje i kazivanje po ulogama.

Uvežbavanje čitanja u sebi prema preciznim, unapred postavljenim zadacima (otkrivanje kompozicijskih jedinica, dijaloga u karakterizaciji likova, opisa i sličnih elemenata; nalaženje reči, rečenica, pravopisnih znakova i dr.).

Uvežbavanje brzog čitanja u sebi s proverom razumevanja pročitanog nepoznatog teksta.

JEZIČKA KULTURA

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje sa isticanjem karakteristika lika u književnom tekstu, filmu, pozorišnoj predstavi. Izborno prepričavanje: dinamične i statične pojave u prirodi (književno delo, film, televizijska emisija). Prepričavanje s promenom gledišta. Uočavanje strukture priče građene retrospektivno.

Pričanje sa korišćenjem elemenata kompozicione forme (uvod, tok radnje, gradacija, mesto i obim kulminacije u izlaganju, završetak). Uočavanje karakteristika hronološkog i retrospektivnog pričanja.

Opisivanje spoljašnjeg i unutrašnjeg prostora (eksterijera i enterijera) po zajedničkom i samostalnom sačinjenom planu. Opisivanje dinamičkih i statičkih pojava u prirodi; prožimanje i smenjivanje statičkih i dinamičkih slika i scena u opisivanju i pripovedanju.

Portretisanje osoba iz neposredne okoline na osnovu analize književnih portreta i portreta ličnosti iz naučno-popularne literature.

Izveštavanje: kratak izveštaj o školskoj akciji, svečanosti, društvenoj akciji u selu ili gradu i sl.

Usmena i pismena vežbanja

Ortoepske vežbe: proveravanje i uvežbavanje sadržaja iz prethodnih razreda (pravilan izgovor glasova, razlikovanje dugih i kratkih akcenata, intonacija rečenice); vežbe u izgovaranju dugouzlaznog i dugosilaznog akcenta; intonacija u izgovoru uzvika.

Slušanje zvučnih zapisa; kazivanje napamet naučenih lirskih i epskih tekstova; snimanje kazivanja i čitanja; analiza snimka i vrednovanje.

Leksičke i semantičke vežbe: razlikovanje oblika po dužini izgovora; semantička funkcija uzlazne intonacije; imenovanje osećanja i ljudskih osobina; jedan predmet - mnoštvo osobina; značenja reči približnih oblika.

Neknjiževne reči i tuđice - njihova zamena jezičkim standardom.

Sintaksičke i stilske vežbe: situacioni podsticaji za bogaćenje rečnika i traženje pogodnog izraza; određivanje sintagmom i zavisnom rečenicom.

Sažimanje teksta uz pojačanje informativnosti.

Vežbe u zapažanju; uočavanje značajnih pojedinosti.

Sintaksičko-stilske vežbe s različitim rasporedom reči u rečenici, uočavanje nijansiranih razlika u značenju, isticanju i sl.

Stvaralačko prepričavanje teksta sa promenom gledišta.

Pričanje o događajima i doživljajima sa korišćenjem elemenata kompozicione forme - po samostalno sačinjenom planu. Vežbanje u hronološkom i retrospektivnom pričanju.

Portretisanje osobe iz neposredne okoline učenika - po samostalno sačinjenom planu.

Izveštavanje: kratak pismeni izveštaj o školskoj akciji (sakupljanje hartije, uređenje dvorišta ...).

Uvežbavanje tehnike u izradi pismenog sastava (izbor građe, njeno komponovanje, korišćenje pasusa, objedinjavanje pripovedanja i opisivanja).

Pisanje službenog i privatnog pisma.

Osam domaćih pismenih zadataka, čitanje i analiza zadataka na času.

Četiri školska pismena zadatka - po dva u polugodištu (jedan čas za izradu zadatka, dva za analizu zadataka i pisanje poboljšane verzije sastava).

Dodatni rad

Jezik i jezička kultura

Govorne vežbe o slobodno izabranim temama (jasnost, preciznost, jezgrovitost, lični ton u izlaganju).

Značenje i upotreba padeža (nominativ - predikativ; genitiv - kvalifikativni, temporalni; dativ - cilj, etički dativ; akuzativ - pravac, mesto, mera, količina; instrumental - mesto, način; lokativ - vreme, dalji objekat).

Prosti i složeni glagolski oblici - značenje i upotreba.

Vežbe u govoru s pravilnim akcentovanjem. Akcenat u savremenom književnom jeziku i lokalnom govoru.

Proučavanje lokalnog govora. Beleženje lokalizama i pozajmljenica i utvrđivanje njihovog porekla. Zamenjivanje lokalizama i pozajmljenica rečima i izrazima standardnog književnog jezika.

Književnost

Analiza samostalno odabranog proznog dela iz lektire (fabula, kompozicija, likovi, teme, ideje, izrazita psihološka i deskriptivna mesta).

Analiza lirske pesme (osnovno osećanje, motivi, pesničke slike, osobenosti pesničkog jezika).

Analiza književnog dela iz tekuće srpske književnosti (po izboru učenika).

Analiza filmova i pozorišnih predstava.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

JEZIK (gramatika, pravopis i ortoepija)

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim srpskim jezikom. Otuda zahtevi u ovom programu nisu usmereni samo na jezička pravila i gramatičke norme, već i na njihovu funkciju. Na primer, rečenica se ne upoznaje samo kao gramatička jedinica (sa stanovišta njene strukture), već i kao komunikativna jedinica (sa stanovišta njene funkcije u komunikaciji).

Osnovni programski zahtev u nastavi gramatike jeste *da se učenicima jezik predstavi i tumači kao sistem. Nijedna jezička pojava ne bi trebalo da se izučava izolovano, van konteksta u kojem se ostvaruje njena funkcija.* U I i II razredu u okviru vežbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja učenici zapažaju jezičke pojave bez njihovog imenovanja, da bi se od III do VIII razreda u koncentričnim krugovima i kontinuiranim nizovima gramatički sadržaji izučavali postupno i selektivno u skladu sa uzrastom učenika.

Postupnost se obezbeđuje samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija nivoa obrade, kao vrsta uputstva za nastavnu praksu u pojedinim razredima, naznačena je opisno formulisanim zahtevima: zapažanje, uočavanje, usvajanje, pojam, prepoznavanje, razlikovanje, informativno, upotreba, obnavljanje, sistematizacija i drugima. Ukazivanjem na *nivo programskih zahteva* nastavnicima se pomaže u njihovim nastojanjima da *učenike ne opterete* obimom i dubinom obrade jezičke građe.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičkih zakonitosti i informacija o njima.

Takvim pristupom jezičkoj građi u programu nastavnici se usmeravaju da tumačenje gramatičkih kategorija zasnivaju na njihovoj funkciji koju su učenici u prethodnim razredima uočili i njome, u manjoj ili većoj meri, ovladali u jezičkoj praksi. Postupnost i selektivnost u programu gramatike najbolje se uočavaju na sadržajima iz sintakse i morfologije od I do VIII razreda. Isti principi su, međutim, dosledno sprovedeni i u ostalim oblastima jezika. Na primer, alternaciju suglasnik **k, g, h** učenici će prvo zapažati u građenju reči i deklinaciji u V razredu, a vežbama i jezičkim igrama u tom i prethodnim razredima navikavati se na pravilnu upotrebu tih konsonanata u govoru i pisanju; elementarne informacije o palatalizaciji dobiće u

VI razredu, a usvojena znanja o bitnim glasovnim osobinama srpskog jezika obnoviti i sistematizovati u VIII razredu. Tim načinom će učenici steći osnovne informacije o glasovnim promenama i alternacijama, osposobiće se za jezičku praksu, a neće biti opterećeni učenjem opisa i istorije tih jezičkih pojava.

Elementarne informacije iz *morfologije* počinju se učenicima davati od II razreda i postupno se iz razreda u razred proširuju i produbljuju. Od samog početka učenike treba navikavati da uočavaju osnovne morfološke kategorije, na primer: u II razredu pored uočavanja reči koje imenuju predmete i bića, uvodi se i razlikovanje roda i broja kod tih reči, a u III razredu razlikovanje lica kod glagola. Tim putem će se učenici postupno i logički uvoditi ne samo u morfološke, već i u sintaksičke zakonitosti (razlikovanje lica kod glagola - lični glagolski oblici - predikat - rečenica). Reči uvek treba uočavati i obrađivati u okviru rečenice u kojoj se zapažaju njihove funkcije, značenja i oblici.

Programske sadržaje iz *akcentologije* ne treba obrađivati kao posebne nastavne jedinice. Ne samo u nastavi jezika, već i u nastavi čitanja i jezičke kulture, učenike treba u svakom razredu uvoditi u programom predviđene standardne akcenatske norme, a stalnim vežbanjem, po mogućstvu uz korišćenje audio snimaka, učenike treba navikavati da čuju pravilno akcentovanu reč, a u mestima gde se odstupa od akcenatske norme, da razlikuju standardni akcenat od svoga akcenta.

Pravopis se savlađuje putem sistematskih vežbanja, elementarnih i složenih, koja se organizuju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vežbi. Pored toga, učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rečnikom (školsko izdanje).

Nastava **ortoepije** obuhvata sledeće elemente govora: artikulaciju glasova, jačinu, visinu i dužinu, akcenat reči, tempo, ritam, rečeničnu intonaciju i pauze.

Artikulacione vežbe odnose se na pravilan izgovor glasova: **-č, -ć, -dž, -đ, -h,** kao i **-e** (često otvoreno). Učenici s nepravilnim izgovorom **-r, -s, -z** upućuju se logopedu. Glasovi se najpre vežbaju pojedinačno, a onda u govornom lancu, u tekstu.

Ortoepske vežbe, obično kraće i češće, izvode se ne samo u okviru nastave jezika nego i nastave čitanja i jezičke kulture. Treba ukazivati na pravilnost u govoru, ali i na logičnost i jasnost.

Vežbe za usvajanje i utvrđivanje znanja iz gramatike do nivoa njegove praktične primene u novim govornim situacijama proističu iz programskih zahteva, ali su u velikoj meri uslovljene konkretnom situacijom u odeljenju - govornim odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima, greškama koje se javljaju u pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vežbanja u nastavi jezika mora određivati na osnovu sistematskog praćenja govora i pisanja učenika. Tako će nastava jezika biti u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim književnim srpskim jezikom.

U *nastavi gramatike* treba primenjivati sledeće postupke koji su se u praksi potvrdili svojom funkcionalnošću:

- podsticanje svesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika;

- suzbijanje misaone inercije i učenikovih imitatorskih sklonosti;

- zasnivanje težišta nastave na suštinskim vrednostima, odnosno na bitnim svojstvima i stilskim funkcijama jezičkih pojava;

- uvažavanje situacione uslovljenosti jezičkih pojava;

- povezivanje nastave jezika sa doživljavanjem umetničkog teksta;

- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičkih pojava;

- korišćenje umetničkih doživljaja kao podsticaja za učenje maternjeg jezika;

- sistematska i osmišljena vežbanja u govoru i pisanju;

- što efikasnije prevazilaženje nivoa prepoznavanja jezičkih pojava;

- negovanje primenjenog znanja i umenja;

- kontinuirano povezivanje znanja o jeziku sa neposrednom govornom praksom;

- ostvarivanje kontinuiteta u sistemu pravopisnih i stilskih vežbanja;

- pobuđivanje učenikovog jezičkog izraza životnim situacijama;

- ukazivanje na gramatičku sačinjenost stilskih izražajnih sredstava;

- korišćenje prikladnih ilustracija određenih jezičkih pojava.

U nastavi gramatike izrazito su funkcionalni oni postupci koji uspešno suzbijaju učenikovu misaonu inertnost, a razvijaju radoznalost i samostalnost učenika, što pojačava njihov istraživački i stvaralački odnos prema jeziku. Navedena usmerenja nastavnog rada podrazumevaju njegovu čvrstu vezanost za životnu, jezičku i umetničku praksu, odnosno za odgovarajuće tekstove i govorne situacije. Zbog toga je ukazivanje na određenu jezičku pojavu na izolovanim rečenicama, istrgnutim iz konteksta, označeno kao izrazito nepoželjan i nefunkcionalan postupak u nastavi gramatike. Usamljene rečenice, lišene konteksta, postaju mrtvi modeli, podobni da se formalno kopiraju, uče napamet i reprodukuju, a sve to sprečava svesnu aktivnost učenika i stvara pogodnu osnovu za njihovu misaonu inertnost.

Savremena metodika nastave gramatike zalaže se da težište obrade određenih jezičkih pojava bude zasnovano na suštinskim osobenostima, a to znači na njihovim bitnim svojstvima i stilskim funkcijama, što podrazumeva zanemarivanje formalnih i sporednih obeležja proučavanih jezičkih pojava.

U nastavi jezika nužno je posmatrati jezičke pojave u životnim i jezičkim okolnostima koje su uslovile njihovo značenje. Učenike valja uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezička pojava prirodno javlja i ispoljava. Tekstovi bi trebalo da budu poznati učenicima, a ako pak nisu, treba ih pročitati i o njima razgovarati sa učenicima.

Nastavnik valja da ima na umu i to da upoznavanje suštine jezičke pojave često vodi preko doživljavanja i shvatanja umetničkog teksta, što će biti dovoljno jak podsticaj za nastavnika da što češće upućuje učenike da otkrivaju stilsku funkciju (izražajnost) jezičkih pojava. To će doprineti razvijanju učenikove radoznalosti za jezik jer umetnička doživljavanja čine gramatičko gradivo konkretnijim, lakšim i primenljivijim. Kad učenicima postane pristupačna stilska (izražajna, ekspresivna) funkcija jezičke pojave, prihvataju je kao *stvaralački postupak,* što je vrlo pogodan i podsticajan put da znanja o jeziku brže prelaze u *umenja,* da se na taj način doprinosi boljem pismenom i usmenom izražavanju, ali i uspešnijoj analizi književnih tekstova.

Nužno je da nastavnik uvek ima na umu presudnu ulogu umesnih i sistematskih *vežbanja*, odnosno da nastavno gradivo nije usvojeno dok se dobro ne uvežba. To znači da vežbanja moraju biti sastavni činilac obrade nastavnog gradiva, primene, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Metodika nastave jezika, teorijski i praktično, upućuje da u nastavi maternjeg jezika treba što pre prevazići nivoe prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i uporno negovati više oblike znanja i umenja - *primenljivost* i *stvaralaštvo*. U nastojanjima da se u nastavnoj praksi udovolji takvim zahtevima, funkcionalno je u svakoj pogodnoj prilici znanja iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta (umetničkog i popularnog), čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na nivoe umenja i praktične primene.

Praktičnost i primenljivost znanja o jeziku i njegovo prelaženje u umenje i navike posebno se postiže negovanjem *pravopisnih* i *stilskih vežbi.*

Učenike, takođe, kontinuirano treba podsticati da svoja znanja o jeziku povezuju sa komunikativnim govorom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vežbanja zasnovana na korišćenju primera iz neposredne govorne prakse, što nastavu gramatike približava životnim potrebama u kojima se primenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivisana ljudska aktivnost. Nastava na taj način postaje praktičnija i zanimljivija, čime učeniku otvara raznovrsne mogućnosti za njegova stvaralačka ispoljavanja.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezičke pojave može i sam nastavnik da postavlja učenicima, da ih spretno podseća na njihova iskustva, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reaguju.

Celoviti saznajni krugovi u nastavi gramatike, koji započinju motivacijom, a završavaju saznavanjem, rezimiranjem i primenom određenog gradiva, u savremenom metodičkom pristupu, pogotovu u problemski usmerenoj nastavi, otvaraju se i zatvaraju više puta tokom nastavnog časa. Takav saznajni proces podrazumeva učestalo spajanje indukcije i dedukcije, analize i sinteze, konkretizacije i apstrakcije, teorijskih obaveštenja i praktične obuke.

Savremena metodika nastave ističe niz saodnosnih metodičkih radnji koje valja primeniti u nastavnoj obradi programskih jedinica iz jezika i koje omogućuju da svaki celovit saznajni put, počev od onog koji je uokviren školskim časom, dobije svoju posebnu strukturu.

Obrada novih nastavnih (programskih) jedinica podrazumeva primenu sledećih metodičkih radnji:

- Korišćenje pogodnog *polaznog teksta* (jezičkog predloška) na kome se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezička pojava. Najčešće se koriste kraći umetnički, naučno-popularni i publicistički tekstovi, a i primeri iz pismenih radova učenika.

- Korišćenje iskaza (primera iz prigodnih, tekućih ili zapamćenih) *govornih situacija*.

- Podsticanje učenika da polazni tekst *dožive* i *shvate* u celini i pojedinostima.

- Utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičkim pojavama i pojmovima koji *neposredno doprinose* boljem i lakšem shvatanju novog gradiva. (Obično se koriste primeri iz poznatog teksta.)

- Upućivanje učenika da u tekstu, odnosno u zapisanim iskazima iz govorne prakse, *uočavaju primere* jezičke pojave koja je predmet saznavanja.

- Najavljivanje i beleženje *nove nastavne jedinice* i podsticanje učenika da zapaženu jezičku pojavu *istraživački sagledaju.*

- Saznavanje *bitnih svojstava* jezičke pojave (oblika, značenja, funkcije, promene, izražajnih mogućnosti...).

- Sagledavanje jezičkih činjenica (primera) sa *raznih stanovišta,* njihovo upoređivanje, opisivanje i klasifikovanje.

- Ilustrovanje i *grafičko predstavljanje* jezičkih pojmova i njihovih odnosa.

- *Definisanje jezičkog pojma*; isticanje svojstva jezičke pojave i uočenih zakonitosti i pravilnosti.

- Prepoznavanje, objašnjavanje i primena saznatog gradiva u novim okolnostima i u primerima koje navode sami učenici (neposredna dedukcija i prvo vežbanje).

- Utvrđivanje, obnavljanje i primena stečenog znanja i umenja (dalja vežbanja, u školi i kod kuće).

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju, a ostvaruju se u sukcesivnoj i sinhronoj postavci. Neke od njih mogu biti ostvarene pre nastavnog časa na kome se razmatra određena jezička pojava, a neke i posle časa. Tako, na primer, dobro je da tekst na kome se usvaja gradivo iz gramatike bude ranije upoznat, a da pojedine jezičke vežbe budu predmet učeničkih domaćih zadataka. Ilustrovanje, na primer, ne mora biti obavezna etapa nastavnog rada, već se primenjuje kad mu je funkcionalnost sporna.

Paralelno i združeno, u navedenom saznajnom putu teku sve važne logičke operacije: zapažanje, upoređivanje, zaključivanje, dokazivanje, definisanje i navođenje novih primera. To znači da časovi na kojima se izučava gramatičko gradivo nemaju odeljene etape, odnosno jasno uočljive prelaze između njih. Nešto je vidljiviji prelaz između induktivnog i deduktivnog načina rada, kao i između saznavanja jezičke pojave i uvežbavanja.

KNJIŽEVNOST

Uvođenje učenika u svet književnosti, ali i ostalih, tzv. neknjiževnih tekstova (popularnih, informativnih), predstavlja izuzetno odgovoran nastavni zadatak. Upravo na ovom stupnju školovanja stiču se osnovna i vrlo značajna znanja, umenja i navike od kojih će u dobroj meri zavisiti ne samo učenička književna kultura, već i njegova opšta kultura na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čoveka.

Lektira

Ukinuta je neprirodna i nepotrebna podela na domaću i školsku *lektiru,* pa tako izvori za obradu tekstova iz lektire, pored čitanki, postaju knjige lektire za određeni uzrast i sva ostala pristupačna literatura.

Data je lektira za određen razred, razvrstana po književnim rodovima - *lirika, epika, drama,* da bi se kroz sve programe mogla pratiti odgovarajuća i razložna proporcija književnih dela. Podela je izvršena prema osnovnoj razlici vezanoj za stih i prozu. Lektira je obogaćena izborom naučnopopularnih i informativnih tekstova.

Tekstovi iz *lektire* predstavljaju programsku okosnicu. Nastavnik ima načelnu mogućnost da ponuđene tekstove prilagođava konkretnim nastavnim potrebama, ali je obavezan i na slobodan izbor iz naše narodne književnosti i tzv. neknjiževnih tekstova - prema programskim zahtevima.

Razlike u ukupnoj umetničkoj i informativnoj vrednosti pojedinih tekstova utiču na odgovarajuća metodička rešenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti njegove strukture, povezivanje i grupisanje sa odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja - gramatike, pravopisa i jezičke kulture i sl.).

Nastavniku je data mogućnost i *dopunskog izbora* dela u skladu sa nastavnim potrebama i interesovanjima konkretnog đačkog kolektiva sa kojim ostvaruje program.

Čitanje od III do VIII razreda

Tumačenje teksta zasniva se na njegovom čitanju, doživljavanju i razumevanju. Pri tome je kvalitet shvatanja poruka i neposredno uslovljen kvalitetom čitanja. Zato su razni oblici usmerenog čitanja osnovni preduslov da učenici u nastavi stiču saznanja i da se uspešno uvode u svet književnog dela.

Izražajno čitanje neguje se sistematski, uz stalno povećavanje zahteva i nastojanje da se što potpunije iskoriste sposobnosti učenika za postizanje visokog kvaliteta u veštini čitanja. Vežbanja u izražajnom čitanju izvode se planski i uz solidno nastavnikovo i učenikovo pripremanje. U okviru svoje pripreme nastavnik blagovremeno odabira pogodan tekst i studiozno proučava one njegove osobenosti koje utiču na prirodu izražajnog čitanja. U skladu sa misaono-emotivnim sadržajem teksta, nastavnik zauzima odgovarajući stav i određuje situacionu uslovljenost jačine glasa, ritma, tempa, intonacije, pauza, rečeničnog akcenta i glasovnih transformacija. Pri tome se povremeno služi audio snimcima uzornih interpretativnih čitanja.

Pošto se izražajno čitanje, po pravilu, uvežbava na prethodno obrađenom i dobro shvaćenom tekstu, to je konkretno i uspešno tumačenje štiva neophodan postupak u pripremanju učenika za izražajno čitanje. U okviru neposredne pripreme u VI, VII i VIII razredu povremeno se i posebno analiziraju psihički i jezičkostilski činioci koji zahtevaju odgovarajuću govornu realizaciju. U pojedinim slučajevima nastavnik (zajedno sa učenicima) posebno priređuje tekst za izražajno čitanje na taj način što u njemu obeležava vrste pauza, rečenične akcente, tempo i glasovne modulacije.

Izražajno čitanje uvežbava se na tekstovima različite sadržine i oblika; koriste se lirski, epski i dramski tekstovi u prozi i stihu, u narativnom, deskriptivnom, dijaloškom i monološkom obliku. Posebna pažnja posvećuje se emocionalnoj dinamici teksta, njegovoj dramatičnosti i govorenju iz perspektive pisca i pojedinih likova.

U odeljenju treba obezbediti odgovarajuće uslove za izražajno čitanje i kazivanje - učenicima u ulozi čitača i govornika valja obezbediti mesto ispred odeljenjskog kolektiva, u odeljenju stvoriti dobru slušalačku publiku, zainteresovanu i sposobnu da kritički i objektivno procenjuje kvalitet čitanja i kazivanja. Posredstvom audio snimka, učenicima povremeno treba omogućiti da čuju svoje čitanje i da se kritički osvrću na svoje umenje. Na časovima obrade književnih dela primenjivaće se učenička iskustva u izražajnom čitanju, uz stalno nastojanje da svi oblici govornih aktivnosti budu korektni i uverljivi.

Čitanje u sebi je najproduktivniji oblik sticanja znanja pa mu se u nastavi poklanja posebna pažnja. Ono je uvek usmereno i istraživačko; pomoću njega se učenici osposobljavaju za svakodnevno sticanje informacija i za učenje.

Vežbe čitanja u sebi neposredno se uklapaju u ostale oblike rada i uvek su u funkciji svestranijeg sticanja znanja i razumevanja ne samo književnog dela, već i svih ostalih tekstova.

Primena tekst metode u nastavi podrazumeva vrlo efikasne vežbe za savladavanja čitanja u sebi s razumevanjem i doprinosi razvijanju sposobnosti učenika da usklađuju brzinu čitanja sa ciljem čitanja i karakteristikama teksta koji čitaju.

Kvalitet čitanja u sebi podstiče se prethodnim usmeravanjem učenika na tekst i davanjem odgovarajućih zadataka, a potom i obaveznim proveravanjem razumevanja pročitanog teksta, odnosno ostvarenja dobijenih zadataka. Informativno, produktivno i analitičko čitanje najuspešnije se podstiču samostalnim istraživačkim zadacima koji se učenicima daju u pripremnom postupku za obradu teksta ili obradu sadržaja iz gramatike i pravopisa. Tim putem se unapređuju brzina i ekonomičnost čitanja, a naročito brzina shvatanja pročitanog teksta, podstiče se saznajni proces, čime se učenici osposobljavaju za samostalno učenje.

Učenici starijih razreda uvode se u informativno čitanje koje se sastoji od brzog traženja informacije i značenja u tekstu, pri čemu se ne pročita svaka reč, već se pogledom "prolazi" kroz tekst i čita se na preskok (međunaslovi, podnaslovi, prvi redovi u odeljcima, uvod, zaključak). Pri vežbanju učenika u informativnom čitanju, prethodno se zadaju odgovarajući zadaci (traženje određenih informacija, podataka i sl.), a potom proverava kvalitet njihovog ostvarenja. Informativnim čitanjem učenici se takođe osposobljavaju da radi podsećanja, obnavljanja, memorisanja, čitaju podvučene i na drugi način označene delove teksta prilikom ranijeg čitanja "s olovkom u ruci", koje treba sistematski sprovoditi kao vid pripremanja učenika za samostalan rad i učenje.

Izražajno kazivanje napamet naučenih tekstova i odlomaka u prozi i stihu značajan je oblik rada u razvijanju govorne kulture učenika. Valja imati u vidu da je ubedljivo govorenje proznog teksta polazna osnova i neophodan uslov za prirodno i izražajno kazivanje stihova. Zato je poželjno da se povremeno, na istom času, naizmenično uvežbava i upoređuje govorenje tekstova u prozi i stihu.

Napamet će se učiti razni kraći prozni tekstovi (naracija, deskripcija, dijalog, monolog), lirske pesme raznih vrsta i odlomci iz epskih pesama. Uspeh izražajnog kazivanja znatno zavisi od *načina učenja i logičkog usvajanja teksta*. Ako se mehanički uči, kao što ponekad biva, usvojeni automatizam se prenosi i na način kazivanja. Zato je poseban zadatak nastavnika da učenike navikne na osmišljeno i interpretativno učenje teksta napamet. Tokom vežbanja treba stvoriti uslove da kazivanje teče "oči u oči", da govornik posmatra lice slušalaca i da s publikom uspostavlja emocionalni kontakt. Maksimalna pažnja se posvećuje svim vrednostima i izražajnim mogućnostima govornog jezika, posebno - prirodnom govornikovom stavu, pouzdanom prenošenju informacija i sugestivnom kazivanju.

Tumačenje teksta od III do VIII razreda

Sa obradom teksta počinje se posle uspešnog čitanja naglas i čitanja u sebi. Književnoumetničko delo se čita prema potrebi i *više puta*, sa ciljem da izazove odgovarajuće doživljaje i utiske koji su neophodni za dalje upoznavanje i proučavanje teksta. Razni oblici ponovljenog i usmerenog čitanja dela u celini, ili njegovih odlomaka, obavezno će se primenjivati u obradi lirske pesme i kraće proze.

Pri obradi teksta primenjivaće se u većoj meri jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka i gledišta. Značajne pojedinosti, elementarne slike, ekspresivna mesta i stilskojezički postupci neće se posmatrati kao usamljene vrednosti, već ih treba sagledavati kao funkcionalne delove viših celina i tumačiti u prirodnom sadejstvu s drugim umetničkim činiocima.

Književnom delu pristupa se kao složenom i neponovljivom organizmu u kome je sve uslovljeno uzročno-posledičnim vezama, podstaknuto životnim iskustvom i uobličeno stvaralačkom maštom.

Učenike treba revnosno navikavati na to da svoje utiske, stavove i sudove o književnom delu podrobnije dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku delatnost i zauzimanje kritičkih stavova prema proizvoljnim ocenama i zaključcima.

Nastavnik će imati u vidu da je tumačenje književnih dela u osnovnoj školi, pogotovu u mlađim razredima, *u načelu predteorijsko* i da nije uslovljeno poznavanjem stručne terminologije. To, međutim, nimalo ne smeta da i običan "razgovor o štivu" u mlađim razredima bude stručno zasnovan i izveden sa puno inventivnosti i istraživačke radoznalosti. Vrednije je projektovanje učenika povodom neke umetničke slike i njeno intenzivno doživljavanje i konkretizovanje u učenikovoj mašti, nego samo saznanje da ta slika formalno spada u red metafora, personifikacija ili poređenja. Zato se još od prvog razreda učenici navikavaju da slobodno ispoljavaju svoje utiske, osećanja, asocijacije i misli izazvane slikovitom i figurativnom primenom pesničkog jezika.

U svim razredima obrada književnog dela treba da bude povezana sa rešavanjem *problemskih pitanja* podstaknutih tekstom i umetničkim doživljavanjem. Na taj način stimulisaće se učenička radoznalost, svesna aktivnost i istraživačka delatnost, svestranije će se upoznati delo i pružati mogućnost za afirmaciju učenika u radnom procesu.

Mnogi tekstovi, a pogotovu odlomci iz dela, u nastavnom postupku zahtevaju umesnu *lokalizaciju*, često i višestruku. Situiranje teksta u vremenske, prostorne i društveno-istorijske okvire, davanje neophodnih podataka o piscu i nastanku dela, kao i obaveštenja o bitnim sadržajima koji prethode ili slede odlomku - sve su to uslovi bez kojih se u brojnim slučajevima tekst ne može intenzivno doživeti i pravilno shvatiti. Zato prototopsku i psihološku realnost, iz koje potiču tematska građa, motivi, likovi i dublji podsticaji za stvaranje, treba dati u prigodnom vidu i u onom obimu koji je neophodan za potpunije doživljavanje i pouzdanije tumačenje.

Metodika nastave književnosti već nekoliko decenija, teorijski i praktično, razvija i stalno usavršava nastavnikov i učenikov *istraživački, pronalazački, stvaralački* i *satvorački* odnos prema književnoumetničkom delu. Književnost se u školi *ne predaje* i *ne uči*, već *čita, usvaja,* u njoj se *uživa* i o njoj *raspravlja*. To su putevi da nastava književnosti širi učenikove duhovne vidike, razvija istraživačke i stvaralačke sposobnosti učenika, kritičko mišljenje i umetnički ukus, pojačava i kultiviše literarni, jezički i životni senzibilitet.

Moderna i savremena organizacija nastave maternjeg jezika i književnosti podrazumeva *aktivnu ulogu učenika* u nastavnom procesu. U savremenoj nastavi književnosti učenik ne sme biti pasivni slušalac koji će u određenom trenutku reprodukovati "naučeno gradivo", odnosno nastavnikova predavanja, već aktivni subjekat koji *istraživački, stvaralački* i *satvorački* učestvuje u proučavanju književnoumetničkih ostvarenja.

Učenikova aktivnost treba da svakodnevno prolazi kroz sve tri radne etape: pripremanje, rad na času i rad posle časa. U svim etapama učenik se mora sistematski navikavati da u toku čitanja i proučavanja dela *samostalno* rešava brojna pitanja i zadatke, koji će ga u punoj meri emocionalno i misaono angažovati, pružiti mu zadovoljstvo i pobuditi istraživačku radoznalost. Takvi zadaci biće najmoćnija motivacija za rad što je osnovni uslov da se ostvare predviđeni interpretativni dometi. Nastavnik valja da postavi zadatke koji će učenika podsticati da *uočava, otkriva, istražuje, procenjuje* i *zaključuje*. Nastavnikova uloga jeste u tome da osmišljeno pomogne učeniku tako što će ga podsticati i usmeravati, nastojeći da

razvija njegove individualne sklonosti i sposobnosti, kao i da adekvatno vrednuje učeničke napore i rezultate u svim oblicima tih aktivnosti.

Proučavanje književnoumetničkog dela u nastavi je *složen proces* koji započinje nastavnikovim i učenikovim *pripremanjem* (motivisanje učenika za čitanje, doživljavanje i proučavanje umetničkog teksta, čitanje, lokalizovanje umetničkog teksta, istraživački pripremni zadaci) za tumačenje dela, svoje najproduktivnije vidove dobija u *interpretaciji* književnog dela na nastavnom času, a u oblicima *funkcionalne primene stečenih znanja i umenja* nastavlja se i posle časa: u produktivnim *obnavljanjima znanja* o obrađenom nastavnom gradivu, u *poredbenim izučavanjima* književnoumetničkih dela i *istraživačko-interpretativnim pristupima* novim književnoumetničkim ostvarenjima. Središnje etape *procesa proučavanja* književnoumetničkog dela u nastavi jesu *metodološko* i *metodičko* zasnivanje interpretacije i njeno razvijanje na nastavnom času.

U zasnivanju i razvijanju nastavne interpretacije književnoumetničkog dela osnovno *metodološko* opredeljenje treba da bude prevashodna *usmerenost interpretacije prema umetničkom tekstu*. Savremena metodika nastave književnosti opredelila se, dakle, za *unutrašnje (imanentno) izučavanje umetničkog teksta*, ali ona nikako ne previđa nužnost primene i *spoljašnjih gledišta* da bi književnoumetničko delo bilo valjano i pouzdano protumačeno.

Uz navedena *metodološka* opredeljenja, nastavna interpretacija književnoumetničkog dela valja da udovolji i zahtevima koje joj postavlja *metodika nastave književnosti:* da bude *originalna, estetski motivisana, svestrano usklađena sa nastavnim ciljevima i značajnim didaktičkim načelima,* da ima *sopstvenu koherentnost* i *postupnost*, a da metodološka i metodička postupanja na svakoj deonici interpretacije ostvaruju *jedinstvo analize* i *sinteze*.

O okviru *osnovne metodološke orijentacije* da nastavna interpretacija književnoumetničkog dela u najvećoj meri bude usmerena *prema umetničkom tekstu,* primat pripada opredeljenju da se *dinamika interpretacije* usklađuje sa *vodećim umetničkim vrednostima* književnog ostvarenja, tako što će one biti *činioci objedinjavanja* interpretativnih tokova kroz svet dela. Jedno od najvažnijih načela koje poštuje tako zasnovana i opredeljena nastavna interpretacija jeste udovoljavanje zahtevu da se *tumačenjem vodećih vrednosti* obuhvati, odnosno prouči, *delo u celini*. Pošto su *objedinjena postavka* i odnosi *svestranih međusobnih prožimanja prirodne datosti* umetničkih činilaca u delu, tumačenjem vodećih umetničkih vrednosti obuhvataju se i upoznaju i *svi drugi bitni činioci* umetničke strukture, među kojima svaki u interpretaciji dobija onoliko mesta koliko mu pripada u skladu sa udelom koji ima u opštoj umetničkoj vrednosti dela. U nastavnoj interpretaciji književnoumetničkog dela *objedinjavajući* i *sintetički* činioci mogu biti: *umetnički doživljaji, tekstovne celine, bitni strukturni elementi* (tema, motivi, umetničke slike, fabula, siže, književni likovi, poruke, motivacioni postupci, kompozicija), *oblici kazivanja, jezičko-stilski postupci* i *literarni (književnoumetnički) problemi.*

U svakom konkretnom slučaju, dakle, na valjanim *estetskim*, *metodološkim* i *metodičkim* razlozima valja utemeljiti izbor onih vrednosnih činilaca prema kojima će biti usmeravana dinamika nastavne interpretacije književnoumetničkog dela. Zato *metodološki* i *metodički prilazi* književnoumetničkom delu, koje teorijski i praktično zasniva i razvija savremena metodika nastave književnosti, *ne poznaju* i *ne priznaju* utvrđene *metodološke* i *metodičke sisteme* koje bi trebalo primeniti u interpretaciji svakog pojedinog dela. To znači da nema jednom datih i uhodanih puteva kojima se ulazi u svet svakog pojedinog književnoumetničkog ostvarenja, već su ti putevi unekoliko uvek drugačiji u pristupu *svakom pojedinom književnoumetničkom delu - onoliko koliko je ono autonomno, samosvojno* i *neponovljivo* umetničko ostvarenje.

Književnoteorijski pojmovi

Književnoteorijske pojmove učenici će upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na prethodno čitalačko iskustvo. Tako će se, na primer, tokom obrade neke rodoljubive pesme, a uz poredbeni osvrt na dve-tri ranije pročitane pesme iste vrste, razvijati pojam rodoljubive pesme i sticati saznanje o toj lirskoj vrsti. Upoznavanje metafore biće pogodno tek kada su učenici u prethodnom i predteorijskom postupku otkrivali izražajnost izvesnog broja metaforičkih slika, kad neke od njih već znaju napamet i nose ih kao umetničke doživljaje. Jezičkostilskim izražajnim sredstvima prilazi se s doživljajnog stanovišta; polaziće se od izazvanih umetničkih utisaka i estetičke sugestije, pa će se potom istraživati njihova jezičko-stilska uslovljenost.

Funkcionalni pojmovi

Funkcionalni pojmovi se ne obrađuju posebno, već se u toku nastave ukazuje na njihova primenjena značenja. Učenici ih spontano usvajaju u procesu rada, u tekućim informacijama na časovima, a uz paralelno prisustvo reči i njome označenog pojma. Potrebno je samo *podsticati* učenike da navedene reči (a i druge slične njima) *razumeju i shvate i da ih primenjuju* u odgovarajućim situacijama. Ako, na primer, na zahtev da se uoče i objasne *okolnosti* koje utiču na ponašanje nekog lika, učenik navede te okolnosti, onda je to znak (i provera) da je taj pojam i odgovarajuću reč shvatio u punom značenju.

U usmenom i pismenom izražavanju uzgredno će se proveravati da li učenici pravilno shvataju i upotrebljavaju reči: *uzrok, uslov, situacija, poruka, odnos* i sl. Tokom obrade književnih dela, kao i u okviru govornih i pismenih vežbi, nastojaće se da učenici otkrivaju što više *osobina, osećanja i duševnih stanja* pojedinih likova, pri čemu se te reči beleže i tako spontano bogati rečnik funkcionalnim pojmovima.

Funkcionalne pojmove *ne treba ograničiti na pojedine razrede.* Svi učenici jednog razreda neće moći da usvoje sve programom navedene pojmove za taj razred, ali će zato spontano usvojiti znatan broj pojmova koji su u programima starijih razreda. Usvajanje funkcionalnih pojmova je neprekidan proces u toku vaspitanja i obrazovanja, a ostvaruje se i proverava *u toku* ostvarivanja sadržaja svih programsko-tematskih područja.

JEZIČKA KULTURA

Razvijanje jezičke kulture jedan je od najvažnijih zadataka nastave maternjeg jezika. Ovaj nastavni proces, iako je programski konstituisan kao posebno područje, s posebnim sadržajima i oblicima rada, mora se prenositi kako na obradu književnog teksta koji je najbolji obrazac izražavanja, tako i na gramatiku s pravopisom, koja normira pravila i definiše jezičke zakone. Isto tako, u povratnom smeru, obrada književnog teksta i rad na gramatici i pravopisu književnog jezika, mora uključivati i sadržaje za negovanje kulture usmenog i pismenog izražavanja jer su svojim većim delom tom cilju i podređeni. Rad na bogaćenju jezičke kulture treba da se integriše sa svim vidovima usmenih i pismenih oblika izražavanja.

U nastavi jezika i kulture izražavanja valja neprestano imati u vidu **zajednički osnovni cilj:** razvijanje jezičkog mišljenja i jezičke svesti uočavanjem jezičkih zakonitosti, pa tek na osnovu takve svesti prelaziti na normiranje i definisanje. Otuda jezik kao sredstvo izražavanja treba da bude predmet nastavne pažnje u svim njegovim strukturama.

Neophodno je da učenici uoče razliku između govornog i pisanog jezika. U govornom jeziku rečenice su obično kraće. Česti nedostaci su nezavršene i stilski neuređene rečenice i upotreba poštapalica.

Nastava će biti očiglednija i efikasnija ako se koriste audio snimci (npr. Zvučna čitanka) i ako se sluša i analizira snimljen govor učenika.

Leksičke i morfološke vežbe treba da bogate učeničko saznanje o reči kao obliku, čemu služe ne samo konjugacija i deklinacija, nego i sistem građenja reči (proste, izvedene i složene). Vežbe u građenju izvedenih reči i složenica, po ugledu na slične reči u obrađenom tekstu, treba da utiču na bogaćenje učeničkog rečnika.

U starijim razredima leksičko-semantičke vežbe odnose se na složenije sadržaje: pravo i preneseno značenje reči, sinonimiju, homonimiju, antonimiju, polisemiju, arhaizme, dijalektizme, žargonizme, pozajmljenice, frazeologizme. Treba upućivati učenike na služenje rečnicima: jednojezičnim i dvojezičnim, lingvističkim i enciklopedijskim.

Semantičke vežbe se povezuju s morfološkim i sintaksičkim vežbama i one treba da razviju učenikovu svest o određenoj moći značenja reči, na osnovu čega se jedino i može razvijati sposobnost i veština izražavanja. U mlađim razredima te vežbe obuhvataju otkrivanje semantičke vrednosti akcenta, i to isključivo na ilustrovanim primerima (Sunce je selo za selo, Hajdmo, sele, na selo, itd.).

Sintaksičke vežbe su, kao i morfološke i semantičke, bitniji sadržaji jezičke kulture u svim razredima. Težina zahteva, prirodno, određuje se prema uzrastu učenika. Te se vežbe mogu izvoditi i pre nego što učenik počne da stiče sintaksičke pojmove, s tim što se na tom nivou u nastavnom razgovoru ne upotrebljavaju stručni nazivi. Do upoznavanja prvih sintaksičkih pojmova, vežbe u oblikovanju rečenice treba da formiraju svest učenika o mestu i položaju pojedinih rečeničnih delova u sklopu proste rečenice. Kad se steknu prvi pojmovi o prostoj rečenici, i vežbe će biti konkretnije i bogatije. Rad na stilistici rečenice konkretno se nastavlja do kraja osnovnog školovanja. On se sastoji kako u analizi i oceni učeničkih rečenica iz usmenog izlaganja, tako i u analizi i proceni rečenica u njihovim pismenim sastavima, a naročito i posebno - u analizi rečenica iz dela lektire i govornog jezika.

Sve vrste tih vežbanja, čiji je cilj razvijanje jezičkog mišljenja, izvode se na tekstu ili u toku razgovora.

Znatan deo govornih vežbanja ima za cilj izgrađivanje kulture usmenog izražavanja. U nizu svojih zadataka (pravilnost, lakoća, jasnost, jednostavnost, prirodnost, preciznost, dikcija) te vežbe treba u najvećoj meri da približe učenikov govor književnom izgovoru. S obzirom na veliko šarenilo i veoma primetnu dijalekatsku raznolikost govora učenika, a često i nastavnika, govorenje napamet naučenih odlomaka u stihu i prozi (uz pomoć auditivnih nastavnih sredstava) treba da omogući učeniku ne samo negovanje pravilne dikcije, nego i da ubrza proces približavanja književnom izgovoru.

U svim oblicima negovanja jezike kulture **obrazac ili uzor** treba da dobije odgovarajuće mesto i njegov značaj se ne sme nikako potceniti. Smišljeno odabran uzor, primeren uzrastu i vrsti, treba da bude cilj do kojeg se stiže uz odgovarajuće napore. I oblici usmenog, kao i oblici pismenog izražavanja, u svim vrstama i tipovima treba da se prikažu učenicima u pažljivo odabranim uzorcima izražavanja. Ukoliko se jedna vrsta usmenog ili pismenog izražavanja kontinuirano ponavlja iz razreda u razred, onda treba u svakom ponovljenom slučaju, u istom ili sledećem razredu, analizom uzorka konkretno pokazati i obim povećanih zahteva (u sadržajnom, kompoziciono-formalnom i jezičko-stilskom pogledu).

Da se uzorci ne bi pretvorili u klišea koja sputavaju učeničku individualnost i samostalnost, vreme između prikazivanja uzorka i izrade odgovarajućeg pismenog zadatka treba ispuniti radom na analizi sličnih sastava. Ovi sastavi mogu biti u formi odabranih tekstova koje učenici sami pronalaze u svojim čitankama ili lektiri, a obavezno i u formi samostalnih

domaćih pismenih ili usmenih zadataka - sastava kojima se ostvaruje proces ovladavanja određenim oblikom pismenog ili usmenog izražavanja. U analizi uzoraka treba obratiti pažnju na sve elemente konkretne jezičke strukture: sadržaj i kompozicija sastava, raspored detalja i izražajnost upotrebljene leksike i stilskih postupaka. Nijedan školski pismeni zadatak ne bi trebalo da se izvede, a da se prethodno, na čitavom nizu smišljeno programiranih časova, nije govorilo kako o predmetu koji će biti tema pismenog sastava, tako i o obliku u kojem će ta tema biti obrađena.

Bogaćenju kulture usmenog i pismenog izražavanja posebno će doprineti samostalni rad učenika na prikupljanju odabranih primera jezika i stila. Zbog toga učenici treba da beleže vredne primere: uspele opise, reljefne portrete, pravilne rečenice, kako u pogledu formalne strukture (raspored njenih delova), tako i u pogledu leksike i semantike. Ovaj rad treba da ostvari dva zadatka vezana neposredno za kulturu izražavanja. Prvo, time učenik organizovano individualno radi na razvijanju svoje govorne kulture i pismenosti, a drugo - u obimu svoje čitalačke pažnje razvija onaj njen značajan kvalitet koji mu omogućuje neprestano posmatranje jezika i stila u štivu koje čita. Povremeni časovi ili delovi časova, posvećeni čitanju odabranih primera treba, uz ostalo, da podstiču za rad na samoobrazovanju te vrste.

Podsticanje učenika na literarno stvaralaštvo, shvaćeno svakako u užem i pretežno obrazovno-vaspitnom pogledu, treba primeniti kao frontalan rad s celim odeljenjem, a nikako kao obavezu literarne sekcije. Rad u literarnoj sekciji je slobodno opredeljenje. Učenik osnovne škole, naročito u mlađim razredima, po svojoj prirodi uvek je spreman na kreativnost, pa to treba i podsticati. Usmenim i pismenim vežbama, kad to potreba dopušta, nastavnik će učenicima pokazati kako nastaje stih, kako se reči biraju i raspoređuju da deluju ritmično, kako se konstituiše strofa, kako se gradi portret, kako se opisuje pejzaž ili scena. Uostalom, program nastave usmenog i pismenog izražavanja koncipiran je tako da u sebi sadrži skoro sve elemente i umetničkog jezičkog izražavanja, pa bi ih trebalo povremeno samo objedinjavati i osmišljavati. Podsticanje učenika na literarno stvaralaštvo u dodatnom radu i literarnoj sekciji ima sve bogatije sadržaje i oblike i obimnije posebne ciljeve. Taj rad ne treba poistovećivati s podsticanjem na literarno stvaralaštvo u okviru celog odeljenja.

Jedan od oblika rada na razvijanju i negovanju jezičke čistote jeste i razvijanje svesti o poplavi pozajmljenica u našem jeziku. Nastavnik će, razumljivo, morati da nađe meru u objašnjavanju da svaki jezik nužno prihvata i reči poreklom iz grčkog i latinskog jezika u stručnoj terminologiji. Treba pomoći učenicima u razlikovanju pozajmljenica koje su dobile "pravo građanstva" u našem jeziku od onih reči koje treba energično goniti iz govora. Razgovori o tome treba da se vode u svakoj konkretnoj prilici, kad se naiđe na pozajmljenicu u tekstu ili kad se ona pojavi u govoru učenika; isto tako, sa učenicima valja smišljeno tragati za pozajmljenicama u svakodnevnom govoru i raznim medijima (štampa, radio, televizija i dr.). Zapisivanje domaćih reči, takođe, može da bude podesan oblik negovanja jezičke čistote.

Dopunska nastava

Dopunska nastava se organizuje za učenike koji - iz objektivnih razloga - u redovnoj nastavi maternjeg jezika ne postižu zadovoljavajuće rezultate u nekom od programsko-tematskih područja.

Zavisno od utvrđenih nedostataka u znanjima i umenjima učenika, kao i uzroka zaostajanja, nastavnik formira odgovarajuće grupe s kojima organizuje dopunski rad (na primer: grupa učenika s nedovoljnim znanjem određenih sadržaja i gramatike ili pravopisa; grupa učenika koji nisu savladali neki od predviđenih elemenata književne analize ili oblika usmenog i pismenog izražavanja; grupa učenika sa artikulacionim problemima, itd.). Na osnovu

prethodnog ispitivanja teškoća i uzroka, za svaku grupu se stvara poseban, odgovarajući plan rada, čijim će se savladavanjem otkloniti ispoljeni nedostaci u znanju, umenju i veštini učenika. Dopunski rad pretpostavlja i specifične oblike u savladavanju određenih programskih sadržaja (individualizacija nastave - poluprogramiranim i programiranim sekvencama, nastavnim listićima; predavanjima s drukčijim - očiglednijim primerima; posebni grupni i individualni zadaci i dr.). Naročito treba voditi računa o odmerenosti zahteva, kao i o stimulisanju učenika za pokazane rezultate (pohvale, nagrade, pozitivna ocena).

Dopunski rad organizuje se tokom cele nastavne godine, odnosno odmah čim se uoče teškoće pojedinih učenika u usvajanju programskih sadržaja. Čim savlada određenu teškoću ili otkloni nedostatak, učenik prestaje s dopunskim radom van redovne nastave. Tokom dalje redovne nastave takve učenike ne treba ispuštati iz vida, odnosno - diferenciranjem redovne nastave - omogućiti učenicima da gradivo savladaju na redovnim časovima.

Dodatni rad

1. **Za dodatni rad opredeljuju se učenici od IV do VIII razreda** iznadprosečnih sposobnosti i posebnih interesovanja za nastavu srpskog jezika, odnosno za produbljivanje i proširivanje znanja iz svih ili samo pojedinih programsko-tematskih područja redovne nastave (književnost, jezik, kultura izražavanja, filmska i scenska umetnost). To su oni učenici čija se znanja, interesovanja i darovitost izrazitije ispoljavaju već u I, II i III razredu. Takve učenike uočavaju, prate i podstiču nastavnici razredne nastave i pedagoško-psihološka služba škole sve do IV razreda kada se prvi put organizuje dodatni rad (izvodi se sve do završnog razreda).

2. **Dodatni rad se organizuje i izvodi** za učenike od IV do VIII razreda, jedan čas nedeljno tokom cele nastavne godine. Izuzetno je važno da se započeta dinamika dodatnog rada održi dok se ne realizuje utvrđeni program. Ukoliko se, izuzetno, dodatni rad organizuje samo u jednom delu nastavne godine, poželjno je da se interesovanje darovitih učenika za ovaj rad docnije ne gasi, odnosno da se oni podstiču na samostalni rad drugim formama rada (npr. pojačanom individualizacijom rada u redovnoj nastavi, davanjem posebnih zadataka, angažovanjem u odgovarajućim slobodnim aktivnostima i dr.).

3. **Dodatni rad** - zasnovan na interesovanju učenika za proširivanje i produbljivanje znanja, umenja i veština - neposrednije aktivira učenike i osposobljava ih za samoobrazovanje, razvija njihovu maštu, podstiče ih na stvaralački rad i upućuje na samostalno korišćenje različitih izvora saznanja. Pod rukovodstvom nastavnika učenici se u dodatnom radu samostalno služe književnom i neknjiževnom građom (u učenju i istraživanju), te pripremaju i izlažu svoje radove (usmene, pismene, praktične) pred svojom grupom, razredom ili celom školom. Znanja, umenja i veštine koje su stekli istraživačkim, individualnim i grupnim radom učenici koriste u redovnoj nastavi, slobodnim aktivnostima i u drugim prilikama (konkursi, takmičenja, školske i druge priredbe). Učenike koji se posebno ističu u dodatnom radu treba i posebno stimulisati (pohvale, nagrade, stipendije za dalje školovanje, upis u odgovarajuću srednju školu i dr.).

4. Uočavanje potencijalno darovitih učenika u ovoj oblasti ostvaruje se neposrednim praćenjem od strane nastavnika razredne i predmetne nastave, analizom radova učenika i ostvarenih rezultata na smotrama, takmičenjima, intervjuisanjem učenika i roditelja i primenom određenih instrumenata od strane školskog psihologa-pedagoga. Na osnovu dobijenih rezultata praćenja i ispitivanja, interesovanja i želja darovitih učenika i napred navedenih orijentacionih sadržaja, nastavnik zajedno sa učenicima utvrđuje (konkretizuje) program dodatnog rada s grupama ili pojedinim darovitim učenicima. **Programom rada** obuhvataju se segmenti orijentacionih sadržaja programa (zavisno od interesovanja i želja učenika: sva područja ili samo književnost, odnosno jezik, odnosno kultura izražavanja,

odnosno filmska ili scenska umetnost). To znači da nastavnik nije obavezan da s pojedincem ili grupom učenika ostvari orijentacione programske sadržaje u celini. Bitno je da planirani programski sadržaji budu u skladu sa interesovanjima i željama učenika, kao i sa raspoloživim godišnjim fondom časova.

5. Dodatni rad iz srpskog jezika **može se realizovati kao individualizovani** (primeren pojedinim učenicima) i **grupni** (za grupe učenika jednog ili više razreda koji se posebno interesuju za iste programske sadržaje dodatnog rada). Zavisno od interesovanja učenika i programskih tema, grupe se mogu menjati (fleksibilnost sastava grupe).

6. **Uloga nastavnika u dodatnom radu je specifična.** U saradnji sa učenikom (eventualno - roditeljima i školskim pedagogom-psihologom) nastavnik utvrđuje konkretan program dodatnog rada (u razvijenim školama program može da utvrdi i stručni aktiv nastavnika srpskog jezika u razrednoj i predmetnoj nastavi). Realizujući program dodatnog rada, nastavnik za svaku od odabranih tema pronalazi i primenjuje najpogodnije oblike i metode rada, pre svega one koje u najvećoj mogućoj meri aktiviraju sve potencijale učenika, a naročito one koji omogućavaju razvoj kreativnosti učenika. Tokom dodatnog rada nastavnik se postavlja kao saradnik koji stručno pomaže rad pojedinca ili grupe: upućuje i usmerava, pomaže da se dođe do pravih rešenja, zaključaka i generalizacija. Odnos učenika i nastavnika u dodatnom radu je saradnički, neposredniji i bliži nego u redovnoj nastavi, zasnovan na uzajamnom poverenju i poštovanju.

7. U dodatnom radu sa učenicima nastavnik **prati i evidentira** njihov razvoj i napredovanje, usavršava utvrđene programe, otkriva nove mogućnosti individualizacije rada (problemski zadaci, istraživački radovi, programirane i poluprogramirane sekvence, korišćenje književne i neknjiževne građe i raznih aparata i tehničkih pomagala i dr.), te vrši uopštavanje i primenu stečenih znanja, umenja i veština u različitim situacijama. Obezbeđuje uključivanje učenika u organizovane oblike rada van škole (konkursi, smotre, takmičenja). Za svakog učenika vodi dosije u koji unosi bitne podatke o njegovom napredovanju u razvoju, te se stara da taj dosije prati učenike pre upisa u srednju školu.

8. **Učenici se samostalno opredeljuju za dodatni rad** iz srpskog jezika (mogu biti motivisani, ali nikako prisiljavani na to). Prilikom opredeljivanja učenika za dodatni rad, objektivno treba proceniti motive koji su uticali na njihovu odluku (u obzir dolaze samo stvarno nadareni učenici, ocene iz srpskog jezika, a želje učenika i roditelja ne predstavljaju presudan faktor, jer ne mora u svakom odeljenju da bude darovitih učenika za ovaj predmet, talentovanih za sve predmete i oblasti). Učenik ostaje uključen u dodatni rad onoliko vremena (godina) koliko želi. Posebno treba voditi računa o tome da se daroviti učenici ne opterećuju iznad njihovih stvarnih mogućnosti i želja (dovoljno je da učenik - uz redovnu nastavu - bude angažovan još samo u jednom vidu vaspitno-obrazovnog rada - dodatnom radu, na primer, iz ovog predmeta).

MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

ALBANSKI JEZIK

GJUHA SHQIPE

QËLLIMET DHE DETYRAT

Elementi kryesor i identitetit individual i cili përbën një nga tiparet themelore të një kombi është gjuha. Procesi i cili asnjëherë nuk përfundon është mësimi i gjuhës, prandaj edhe kërkon përkushtim të madh, sepse ka peshë të veçantë, veçanërisht në shkollë ngase kryen funksion të dyfishtë: si lëndë kryesore mësimore dhe si gjuhë për lëndët e tjera shkollore.

Nëpërmjet të lëndës së gjuhës amtare nxënësit aftësohen të lexojnë tekste të ndryshme, të shprehen drejt dhe qartas me gojë e me shkrim në situata të ndryshme, të mësojnë si të hartojnë tregime, të tregojnë ngjarje, të argumentojnë pikëpamje, qoftë me gojë, qoftë me shkrim, të hartojnë shkrime të argumentuara dhe të marrin pjesë aktive në debate, të përdorin gjuhën e tyre amtare në përputhje me situata konkrete të komunikimit. Thelbin e mësimit të gjuhës amtare në shkollë e përbën formimi i shprehive të përdorimit të gjuhës me gojë dhe me shkrim dhe njohja e modeleve kulturore e estetike të domosdoshme për formimin e tyre kulturor.

Programi i gjuhës shqipe për klasën e pestë është konceptuar, jo vetëm si vazhdimësi e programeve të klasave paraprake, por kryesisht si konceptim e lidhje me programin e klasës së gjashtë të shkollës fillore.

Programi i gjuhës për këtë klasë është organizuar përmes këtyre shkathtësive të komunikimit: dëgjimit, të folurit, leximit dhe shkrimit brenda të cilave janë vendosur tërësitë tematike e në kuadër të tyre përmbajtjet programore dhe rezultatet e pritshme.

Nëpërmjet kësaj lënde, nxënësit pasurojnë fjalorin, mësojnë përdorimin e kategorive gramatikore nëpërmjet shkathtësive gjuhësore, rregullat kryesore të saj dhe drejtshkrimin, mësojnë si të vlerësojnë, të ndërtojnë dhe kultivojnë aftësitë e tyre për të gjykuar. Ajo i vë nxënësit në kontakt me veprat madhore të letërsisë kombëtare dhe botërore që janë në pajtueshmëri me dëshirën, kërkesën dhe moshën e tyre. Duke lexuar, nxënësit fitojnë një përfytyrim fillestar për krijimtarinë letrare dhe periudhën kohore të caktuar.

KLASA E VI -të

DETYRAT OPERATIVE

Përforcimi dhe zhvillimi i njohurive të përvetësuara më parë është qëllimi kryesor i mësimit të gjuhës shqipe në klasën e gjashtë e ato janë:

Zhvillimi i shkathtësive të dëgjimit informativ dhe të dëgjuarit aktiv në grup në kuptimin e marrjes së informatave dhe të mesazheve;

Zhvillimi i kulturës dhe shkathtësive të komunikimit, komunikimin verbal e joverbal;

Zhvillimi i shkathtësive të të folurit aktiv individual e në grup në funksion të përvetësimit të gjuhës standarde dhe të thellojë njohuritë themelore gjuhësore;

Zhvillimi i shkathtësive të të shkruarit funksional dhe të shkruarit subjektiv (vetjak);

Të kuptojë dhe të dallojë të lexuarit e teksteve letrare dhe joletrare e të përvetësoj teknikat e leximit;

Të përvetësojë të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës, të leksikut;

Të përvetësoj të shkruarit në funksion të drejtshkrimit dhe të pikësimit.

Organizimi i përmbajtjes programore

4 orë në javë, 144 orë në vit.

OBJEKTIVAT PROGRAMORE

Nxënësi duhet të jetë në gjendje:

Të njohë:

Tekste letrare dhe joletrare;

Fjalët e ndryshueshme e të pandryshueshme, tipat dhe llojet e fjalive;

Të kuptojë:

Tekste letrare dhe joletrare;

Fjalët e ndryshueshme dhe pandryshueshme, gjymtyrët kryesore dhe të dytat të fjalisë, fjalitë e përbëra dhe ligjëratën.

Të zbatojë:

Njohuritë e fituara gjuhësore fonetike e gramatikore;

Njohuritë e fituara mbi modelet e shkrimit;

Njohuritë e fituara mbi modelet e teksteve letrare dhe joletrare.

Të analizojë:

Takste letrare dhe joletrare;

Fjalitë e thjeshta dhe fjalitë e përbëra.

Vlerat, qëndrimet, formimi

Të menduarit e pavarur për atë që dëgjon, shpreh, lexon dhe shkruan;

Kulturë e sjelljes personale - qëndrimi, sjellja, toleranca, mirëkuptimi;

Komunikimi, vullneti, bashkëpunimi, ndihma reciproke etj.

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

Shkathtësitë e komunikimit

Të dëgjuarit

Të folurit

Të lexuarit

Të shkruarit

I. TË DËGJUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

I. 1. Të dëgjuarit informativ;

I. 2. Të dëgjuarit efektiv;

I. 3. Të dëgjuarit e teksteve letrare dhe joletrare;

I. 4. Të dëgjuarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;

I. 5. Të dëgjuarit në funksion të zgjerimit të leksikut.

II. TË FOLURIT

TËRËSITË TEMATIKE

II. 1. Të folurit informativ;

II. 2. Të folurit aktiv në grup;

II. 3. Të folurit në funksion të teksteve letrare dhe joletrare;

II. 4. Të folurit në funksion të përvetësimit të gjuhës;

II. 5. Të folurit në funksion të zgjerimit të leksikut;

II. 6. Të folurit joverbal.

III. TË LEXUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

III. 1. Të lexuarit e teksteve letrare;

III. 2. Të lexuarit e teksteve joletrare;

III. 3. Të lexuarit në funksion të teknikave të leximit;

III. 4. Të lexuarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;

III. 5. Të lexuarit në funksion të zgjerimit të leksikut.

IV. TË SHKRUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

IV. 1. Të shkruarit funksional;

IV. 2. Të shkruarit personal imagjinativ;

IV. 3. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;

IV. 4. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të leksikut;

IV. 5. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të drejtshkrimit;

IV. 6. Të shkruarit në funksion të pikësimit.

QASJET NDËRLËNDORE DHE NDËRPROGRAMORE

Gjuha shqipe është mjet komunikimi për të gjitha lëndët, mirëpo lidhje të drejtpërdrejta vihen me:

Edukatë muzikore;

Edukatë figurative

Edukatë qytetare ose fetare;

Punë dore,

Histori;

Gjuhë joamtare, etj.

Pesha dhe rëndësia e lidhjes ndërlëndore përbën një resurs shumë të favorshëm e ndikues në zhvillimin dhe formimin e tërësishëm të personalitetit të secilit nxënës. Mësimdhënësit duhet të punojnë sa më shumë që është e mundur në realizimin e integrimit ndërlëndor, sepse është shumë e domosdoshme në këtë kohë të zhvillimit të kompjuterizimit dhe internetit.

Janë të shumta përmbajtjet dhe temat nga fushat e ndryshme që mund të trajtohen, zhvillohen dhe realizohen si pjesë ndërprogramore. Rëndësia e tyre kryesisht përcaktohet nga mundësitë e sigurimit të literaturës dhe peshës që mund të ketë mosha dhe koha e realizimit. Lidhjet ndërprogramore janë kryesisht të fushave si:

Të drejtat e njeriut - fëmijëve;

Edukimi shëndetësor;

Ekologjia dhe mjedisi;

Barazia gjinore; etj.

UDHËZIME PËR REALIZIMIN E PROGRAMIT

Vendin kryesor në realizimin e përmbajtjes programore e zë metodologjia e mësimdhënies. Mësimdhënësi, gjatë realizimit të procesit mësimor duhet të ketë parasysh strategjinë më efektive, të cilat e mundësojnë mësimin efektiv. Për nxënësit, mësimdhënësi duhet të jetë model në mënyrën e përdorimit të shkathtësive gjuhësore dhe njëherit vëmendja e tij duhet të përqendrohet në disa parime bazë:

Përqendrimi në komunikimin (shkathtësitë e komunikimit) dhe përqendrimi në gjuhën e gramatizuar;

Përqendrimi në nxënësin dhe të nxënit e tij. Në qendër të vëmendje duhet të jetë nxënësi. Karakterin, përparësitë dhe dobësitë e nxënësit mësuesi duhet të bëjë përpjekje që t`i njohë mirë, ta verifikojë a është tip i mbyllur a i hapur, frikacak apo guximtarë, a merr vetë iniciativa apo duhet të nxitet nga mësuesi etj.

Roli i mësimdhënësit është rol vendimtarë që do të ndihmonte në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies. Kjo do të varet nga planifikimi i orës mësimore: përdorimi i hapësirës në klasë, d.m.th. mënyra e vendosjes së bankave si dhe aktivitetet që zhvillohen në klasë: mënyra e komunikimit, luajtja e roleve, puna në grupe etj.

VLERËSIMI

Vlerësimi ka për qëllim verifikimin se në ç`shkallë kanë zotëruar nxënësit objektivat e përcaktuara, të identifikojë vështirësitë me të cilat ballafaqohen nxënësit, t`u mundësohet atyre që t`i identifikojnë përparësitë dhe pengesat, si dhe t`u ndihmohet nxënësve në përmirësimin e pikave të dobëta.

Mësimdhënësi në vazhdimësi duhet të vlerësojë:

Njohuritë që kanë fituar nxënësit: në ç`shkallë kanë zotëruar nxënësit fjalorin dhe sa është i aftë nxënësi t`i përdorë shkathtësitë gjuhësore;

Pengesat e nxënësve: vlerësohet shkalla e zotërimit të njohurive me qëllim të eliminimit të pengesave dhe të ndihmës së nxënësve për eliminimin e vështirësive;

Integrimin e njohurive të fituara: vlerësohen aktivitete apo projektet e ndryshme që nxënësit realizojnë jashtë programit shkollor dhe integrimin e këtyre njohurive në situata brenda shkollës.

Gjatë procesit mësimor rëndësi të veçantë do të kenë mënyrat e ndryshme të vlerësimit si:

Vlerësimi nga mësimdhënësi; vlerësimi i drejtpërdrejtë dhe i pandërprerë, përcjellja e vazhdueshme e rezultateve të nxënësve si dhe vlerësimi indirekt me anë të testeve;

Vlerësimi nga nxënësi; gjatë punës në grupe ose gjatë përgjigjeve që japin, nxënësit mund të plotësojnë njëri-tjetrin dhe njëkohësisht vlerësojnë mbi bazën e argumenteve;

Vetëvlerësimi; vlerësimi i vetë nxënësit.

Rëndësi të veçantë gjatë vlerësimit duhet t`i kushtojmë të shprehurit me gojë në vazhdimësi, të shprehurit gojor përmes ndërveprimit si dhe të shprehurit me shkrim:

Të shprehurit gojor për ngjarje, tregime, shpjegime;

Pyetjet dhe përgjigjet;

Iniciativat;

Mendimet e pavarura;

Shqiptimin e fjalëve;

Aktivitete brenda punës në grup;

Radhitja e fjalëve në fjali;

Fjalori (leksiku).

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT

I. Kulturë e të folurit/ praktikë gjuhësorë

Vetja dhe të tjerët, jeta në klasë, në shkollë, në shtëpi, në rreth etj.;

Të folurit për informacione të marra nga: mediat (televizioni, radio), shoqëria, interneti etj.;

Përshkrime, tregime, shpjegime, përmbledhje, lutje, qortime, këshilla, përshtypje, shqetësime dhe dëshira

II. Tekstet letrare dhe joletrare

Regjistrat e gjuhës;

Analizë e teksteve me karakter edukativ dhe shëndetësor; identifikimi il formave tekstore: poezi, prozë, tekst dramatik.;

III. Zhvillimi i gjuhës

Të folurit për veten, familjen, rrethin, dikur dhe sot. Praktikimi i përdorimit të foljeve në kohë, në kontekstet e temave përkatëse; përdorimi i drejtë i përemrave; përdorimi i drejtë i tipeve kryesore të fjalive;

Gjuha standarde dhe dialektore;

IV. Kulturë e të lexuarit

Leximi me zë- artistik (pjesëmarrja në role, recitim, komedi);

Ideja kryesore dhe detajet (lidhjet asociative, krahasimet, kontrastet), zhanret dhe kategoritë letrare: subjekti, kompozicioni, tema, komedia, tragjedia, komentim i teksteve;

V. Zhvillimi i gjuhës

Edukatë shëndetësore, të drejtat e njeriut, barazi gjinore;

Intonacioni në përputhje me shenjat e pikësimit;

Fjalia e thjeshtë dhe fjalia e përbërë;

Parashtesat, prapashtesat dhe mbaresat;

Kohët e thjeshta dhe të përbëra të foljeve dhe kategoritë e tjera të saj- analizë gjuhësore;

Vetja dhe të tjerët, nevojat dhe interesat e tyre, biografia dhe autobiografia, shoqëria jonë dikur dhe sot, njoftime, ftesa, falënderime, urime, përmbledhje, tregime, vjersha, pjesë humoristike, raporte, përshtypje, preferencat;

II. KULTURË E TË SHKRUARIT

I. Kulturë e të shkruarit/të shkruarit individual

Ese, raporte, kërkesa, komente, shkrimi deskriptiv (përshkrues), shprehjet e figurshme dhe frazeologjike (kuptimi I parë dhe I figurshëm);

Rregullat morfologjike, sintaksore dhe leksikore;

Fjalia foljore dhe jofoljore;

Tipet kryesore të fjalive (dëftore, pyetëse, nxitëse, dëshirore, thirrmore) dhe format e tyre (pohore, mohore); fjalitë e pavarura kryesore dhe të varura;

Kryefjala, kallëzuesori i kryefjalës, kundrinori (i drejtë, i zhdrejtë, i zhdrejtë me ose pa parafjalë);

Rrethanori (i vendit, i kohës, i shkakut) si dhe përcaktori dhe ndajshtimi;

Emri, mbiemri, përemrat vetorë, pyetës, lidhorë, të pacaktuar;

Format veprore dhe joveprore të foljeve; foljet e zgjedhimit të parë e të dytë në mënyrën dëftore, lidhore, habitore, kushtore e urdhërore;

Formimi i fjalëve të prejardhura (me parashtesë, prapashtesë, rrënjë) dhe të përbëra; sinonimet, antonimet.

GJUHA SHQIPE

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

KL. VI

Gjuhe shqipe dhe letersi

(36x4 = 144 ore në vit)

I. Gjuhe shqipe = 65 ore ne vit

1. Njohuri të përgjithshme = 4 orë

2. Gramatike = 45 ore

3. Te flasim = 8 ore

4. Te hartojme = 8 ore

II. Letersi = 67 ore ne vit

1. Letersi = 39 ore

2. Letersi boterore = 8 ore

3. Letersi popullore = 8 ore

4. Lektyre = 8 ore

5. Teknike e recitimit = 4 ore

III. Hartime dhe korrigjime = 12 ore ne vit

1. Kater harime (dy ne gjysmevjetorin e pare dhe dy ne te dytin).

2. Nje ore per hartim dhe dy per korigjim.

GRAMATIKA

Permbajtja programore

Tema I: Komunikimi

1. Komunikimi: dhënësi(folësi) dhe marrësi(bashkëfolësi)

2. Gjuha e folur

3. Gjuha e shkruar

Flasim dhe hartojmë

4. Si të paraqitemi ose të prezentohemi

5. Si t`i paraqesim ndjenjat tona

Tema II: Fjalia

6. Fjalia, fjalitë me folje dhe fjalitë pa folje

7. Llojet e fjalive

8. Format pohore dhe mohore të fjalive

9. Fjalia e thjeshtë dhe fjalia e përbërë

Flasim dhe hartojmë

10. Si të pyesim

11. Si t`i shprehim dëshirat tona

Tema III: Përbërësit e fjalisë

12. Përbërësit e fjalisë së thjeshtë

13. Funksionet e përbërësëve të fjalisë

14. Kryefjala

15. Kallzuesori i kryefjalës

16. Kundrinori i drejtë

17. Kundrinori i zhdrejtë pa parafjalë dhe kundrinori i zhdrejtë me parafjalë

18. Rrethanori

Fjala dhe përbërësit e saj

19. Fjalë të thjeshta dhe fjalë jo të thjeshta

20. Rrënja, parashtesa dhe prapashtesa

Tema IV: Grupi emëror

21. Grupi emëror, emri

22. Përcaktorët e emrit, përcaktori i shprehur me përemër dëftor dhe pronor

23. Përcaktori i shprehur me mbiemër

24. Përcaktori i shprehur me emër

Flasim dhe hartojmë

25. Shprehim mendimet tona

26. Si t`i bindim të tjerët

Tema V: Folja

27. Folja, veçoritë gramatikore

28. Zgjedhimi i foljeve, mënyra dëftore

29. Mënyrat e tjera foljes

Fjala dhe struktura e saj kuptimore

30. Sinonimet dhe antonimet

31. Fjalët e huaja

32. Të njohim dhe përdorim fjalorin

Tema e VI: Fjalia e përbërë

33. Fjalia e përbërë me bashkërenditje

34. Fjalia e përbërë me nënrenditje

Flasim dhe hartojmë

35. Të bëjmë lëshime dhe vërejtje

36. Të argumentojmë mendimet tona

Bahri Beci - "GJUHA SHQIPE 6"

LETERSI SHQIPE

Permbajtja programore

Tema I. Miqtë tanë

1. Naum Prifti - "Mandolina" (tema)

2. Edmond De Amiçis - "Mirënjohja" (ditari)

3. Elisabet Enrajt - "Një ditë vere në fermë" (personazhet)

4. Riçard Rait - "Njerëz të mirë" (ideja)

5. Sterjo Spasse - "Letër nga fshati" (letra)

6. Nasi Lera - "Djali dhe deti" (simboli)

7. Luigji Pandelo - "Gabojnë prindërit" (tregimi humoristik)

8. Maksim Gorki - "Dëshira për të lexuar"

Tema II. Faqet e vjershës

9. Naim Frashëri - Bagëti e Bujqësi" (epiteti)

10. Gjergj Fishta - "Gjuha shqipe" (krahasimi)

11. Asdreni - "Vjeshta" (rima)

12. Lasgush Poradeci - "Mëngjes" (Arkaizmat)

13. Populli - "Kënga e Dhoqinës"

14. Dritëro Agolli - "Pylli qan për sorkadhen" (Hiperbola)

15. Populli - "Liqeni i Prespës" (Legjenda)

Tema III. Përralla dhe histori të vërteta

16. Mitrush Kuteli - "Ebija e hënës dhe e diellit" (sinonimet)

17. Ezopi - "Luani dhe miu" (Alegoria)

18. Ymer Elshani - "Plaku me violinë" (dialogu)

19. Migjeni - "Luli i vocërr" (metafora)

20. Faik Konica - "Bora" (proza poetike)

21. Homeri - "Priami i lutet Akilit" (drama)

22. F. Noli - "Shekspiri dhe unë" (autobiografia)

Tema IV. Faqet e Vjershës

23. I. Kadare - "Ra si yll po s`u shua"

24. A. Shkreli - "Katër këshilla vetes"

25. Ilirian Zhupa -"Atdheu"

26. Zhak Prever - "Detyrë klase"

27. A. Podrimja - "Me jetue"

28. A. Vinca - "Buzëdrinas"

29. V. Kikaj - "Dy shitëset e luleve"

30. Populli - Gjëegjëza

31. Populli - Bretkosa që do të trashet sa një ka

32. Moris Karen - "Mirësi"

Tema e V. Udhëtime dhe kuriozitete

33. Ramiz Kelmendi - "Në veri" (Reportazhi)

34. Stefan Cvajg - "Në ngushticën e Magelanit" (libri biografik)

35. Marko Polo - "Nëpër rrugët e Azisë" (udhëpërshkrimi)

36. Zhyl Verni - "Nëpër thellësit e detit" (Shkrimi fanatstiko-shkencor)

37. Sokrati - "Këshilla për Domenikon" (shkrimi didaktik)

Rita Petro dhe Xhevat Syla "Lexim 6"

LEKTYRË

1. Migjeni "Zoti të dhashtë"

2. Rrahman Dedaj "Zogu e kulla"

3. Petro Marko "Shpella e pirateve"

4. Mark Tuen "Tom Sojeri"

5. Sulejman Pitarka "Trimi i mire me shoke shume"

6. Ramadan Rexhepi "Kambanaret"

Vërejtje: Arsimtari mund të bëjë zgjedhjen e literaturës shtesë për realizimin e programit.

BUGARSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Цели и задачи на обучението по български език са:

Цели:

- Целта на изичаване на българския език е учениците да усвоят основните закономерности на българския книжовен език с помощта на който ще могат да общуват в устна и писмена форма; да се запознаят с художествено-литературните и други художествени произведения от българското и световно наследство.

Образователни задачи на обучението по български език са:

- тачене на на лубов към майчиния език и необходимост за негово развиване и усъвършенстване;

- систематизиране и усвояване на учебния материал, обработен в началния курс;

- теоретично и практично усвояване на фонетичните явления и понятия;

- по-нататъшно наблягане върху разликите между правописа и правоговора в българския език / несъответствие между броя на звуковете и броя на буквите в отделни случаи/;

- овладяване с нормативната граматика и стилистичните възможности на българския език;

- усвояване на основните граматически понятия: части наречта /видове думи / и граматическите им особености;

- усвояване на простото изречение и частите му;

- упражнения по изразително четене и рецитиране;

- превръщане на правилния изговор в говорен навик;

- речево общуване в различни речеви ситуации; Прилагане на различни речеви дейности/ представяне, осведомяване, разказване, преразказване, описание, изказване/; подготовка за самостоятелно прилагане на посочените дейности;

- по-нататъшно развиване на усет за автентични естетически стойности в художествената литература;

- анализиране структурата на епическата творба, като внимание отделно се отделя на литературните образи;

- откриване на главните мотиви и поетическите картини и техен анализ в епическото произведение;

- създаване на навик у учениците да си служат с различни източници за правилно писане, говорене, обогатяване на речниковия фонд, стилистично разнообразие /правописен, правоговорен, тълковен, синонимен, фразеологичен речници/;

- по-нататъшно подтикване, участие, творческо обогатяване, развиване и ценене на ученическите извънкласови дейности (секции: литературна, езикова, рецитаторска, драматическа, журналистическа и др.);

- овладяване на граматическите категории на глагола, на глаголните форми и особено на преизказните форми на глагола;

- овладяване на умения за разбиране и употреба на причастията;

- овладяване на умения за разбиране и употреба на местоименията;

- усвояване на основните форми на говорната и писмена култура;

- подготовка за откриване на причинно-следствените връзки за изразяване на личното отношение към литературното произведение: извличане на устно и писмено заключение;

- развиване на способност за откриване на мотивите, основното чувство и поетическите картини в лирическия текст и анализирането им;

ЕЗИК

Граматика

Преговор и затвърдяване на материала по фонетика, правопис, правоговор, морфология синтаксис и стилистика, изучаван в предишните класове, до равнището на неговото практическо приложение. Дума. Строеж на думата. Словообразуване. Проненливо "я" - специфични явления. Подвижен "ъ" - изключения. Първа и втора палатализация / съпоставка със сръбски език/. Обеззвучаване на звучните съгласни в края на думите. Глагол. Вид на глагола. Преходни, непреходни и възвратни глаголи.

Залог на глагола. Прости и сложни глаголни времена. Минало неопределено време, Минало предварително време. Наклонение на глагола. Видове наклонения. Преизказна форма на глагола. Нелични глаголни форми /причастие/. Звукови промени при глаголните форми. Местоимение. Видове местоимения/всички видове/. Образуване, граматическо и функциомнално значение на местоименията. Части на простото изречение. Определение. Допълнение. Обстоятелствено пояснение. Словоред на простото изречение.

Правопис

Преговор и упражнение на материала от предишните класове. Употреба на главни букви при писане на имена на небесни тела; названия на учреждения, дружества, фирми, книги, вестници. Правопис и правоговор на глаголните форми (1. л. ед. и мн. ч.; 3. л. ед. и мн. ч. Правопис и правоговор на отделни видове местоимения. Обеззвучаване на звучните съгласни в края на думите. /правопис и правоговор/ Правопис и правоговор на отрицателната частица "не" при неопределителните, отрицателните и обобщителните местоимения и при отрицателните причастни форми. Създаване на навик на ползуване на правописен, правоговорен и тълковен речник.

ЛИТЕРАТУРА

Класно четене / работа върху текста в клас/

Първан Стефанов: Дете Народна приказка: Цар Троян с магарешки уши Народна песен: Инце войвода Подбор от цикъла "Сокол и яребица" Пенчо Славейков: Луд гидия Елин Пелин: Ръченица Иван Вазов: Чорбаци марковото семейство Алеко Константинов: Пази боже слято да прогледа Николай Лилиев: Тихият пролетен дъжд Йордан Йовков: Дойде пролетта Христо Ботев: Хайдути Георги Струмски: Питайте, момичета и момчета Христо Смирненски: Старият музикант Елин Пелин: По жътва Изворче: Стойне Янков Алеко Константинов: Бай Ганхо у Иричека Йордан Йовков: По жицата Хайнрик Хайне: Лорелай Радой Ралин: Жаба и волът Симеон Костов: Вълшебната фея Марк Твен: Том Сойер - славното момче

Извънкласно четене / допълнителна програма/

Йордан Йовков: Старопланински легенди Иван Вазов: Разкази поизбор Христо Ботев: Стихотворения по избор Новица Иванов: Да дръпнеш синцирчето-сборник разкази Александър Дънков: Стихотворения Петър Кочич: яблан Габровски и Шопски Шеги - по избор Цонатон Свифт: Пътуваниятан а Гъливер Произведение от автор на балканските народи /гръцки, турски, румънски, албански/ От приведения списък учителят подбира 5-6 произведения.

Научно-популярни и информативни текстове

Константин Иричек: Пътувания из България Ема Йончева: Млади космонавти Марин Младенов: Между Ерма и Стара планина - сборник народни песни Елин Пелин: Знам и Мога Александър Младенов: Народни песни, приказки, вярвания и обичаи от Босилеградско

От приведения списък учителят подбира 3 произведения.

Работа върху текста

Развитие на фабулата. Спокойно и динамично действие. Ролята на пезажа за композицията на произведението.

Откриване и тълкуване на важните мотиви в епическите произведения.

Вярно и имагинарно описание. Форми на описанието: портрет, пейзаж, авторска характеристика.

Морална характеристика на образите. Откриване техниката на създаване на образите: поведение, диалог, вътрешен монолог.

Черти на характера. Преплитане на положителни и отрицателни черти.

Откриване структурата на мотивите в лирическото стихотворение: развиване на отделните мотиви в поетически картини и тяхното единство.

Различаване на прякото и преносното значение на думите.

Откриване на лирически картини, създадени чрез хипербола и контраст.

При анализа на произведението се усвояват понятията: вътрешен монолог, автобиография, хипербола, контраст, социално стихотворение.

Четене

Съгласуване на четенето наглас с особеностите на художествения и нехудожествения текст.

Проучаване на обработен и необработен текст с цел да се упражни изразителното четене (обусловеност от ритъма, силата и тембъра на гласа; паузата, логическото ударение). Декламиране наизуст на различни видове поетичен и прозаичен текст. Четене и говорене по роли. Упражнение за четене наум, с прецизни предварително поставени задачи (откриване на композиционните елементи, диалог и характеризиране на образите, описание на сходни елементи; откриване на думи, изречения, правописни знаци и др.)

ГОВОРНА И ПИСМЕНА КУЛТУРА

Говорна култура

Разказване с използуване на елементите на композиционната форма (увод, развитие на действието, градация и разпределение на главните и второстепенни мотиви, място на кулминацията, развръзка).

Откриване на особеностите на хронологичното и ретроспективно изложение. Преразказване на текст и откриване структурата на ретроспективно изграден разказ. Разказване с изтъкване на характерните образи в текста. Изборно преразказване: динамични и статични явления в природата. Описание на:

- динамични и статични явления в природата;

- откриване начина на взаимно проникване и смяна на статичните и динамични картини и сцени при описанието и разказването;

- външно и вътрешно пространство (външно пространство: пейзаж на родния край през различно време на деня - при зори, на обяд, привечер, през нощта; вътрешно пространство (дневна стая, кухня, физкултурна зала, сладкарница);

- портретиране въз основа на анализ на подбрани литературни портрети,

- портрети на познати личности от научно-популярната литература;

- портретиране на личности от непосрествената среда (съсед, вестникопродавач, старец, касиерка в магазина). Съобщение - кратко съобщение за училищна акция, тържество, обществена акция в селото или града и др. Откриване на езиковите и стилни средства, използвани при описанието и портретирането. Упражнения по правилно четене и декламиране. Слушане на звукозаписи на художествени произведения. Звукозаписи на интерпретации на учениците: разискване, преценка, самопреценка. Интерпретация на различни текстове по жанр: научен, административен, журналистичен. Забелязване на разликите.

Писмена култура

Разказване за събития и случки с използване на композиционната форма - по самостоятелно съставен план-тезис. Описание на външното и вътрешното пространство като динамични и статични явления в природата - по даден план. Портретиране на личности от непосредствена среда на ученика - по колективно съставен план. Кратко писмено съобщение за училищна акция / събиране на хартия, чистене на училищния двор и др. /Работа за упражняване техниката на изработка на писмено съчинение /избор на материала, неговото разпределение, използване на цитати, обединяване на разказване и описание и т. н. /. Граматически упражнения: видове думи с граматическите им категории Лексикални упражнени: стилистичнии категории думи: омоними, синоними, диалектизми, архаизми, неологизми. Синтактично-стилни упражнения с различно разпределяне на видовете синтагми и техните зависими части; откриване на разликите в нуансите на значението. Водене на дневник. Писане на сужебно и лично писмо. Шест писмени домашни упражнения и анализирането им по време на час. Четири класни писмени упражнения / по един час за подготовка, изработка и поправка/.

ДОПЪЛНИТЕЛНО ОБУЧЕНИЕ

Допълнително обучение се организира за ученици, които поради обективни причини повреме на редовното обучение не успяват да постигнат завидни резултати по дадедни програмни области. В зависимост от утвърдените недостатъци в знанията на учениците преподавателят оформя групи с които провежда допълнително обучение. Например група ученици с недостатъчни знания по четене, по фонетика и правопис, по морфология, по анализ на литературното произведение, по устно и писмено изразяване и под. Въз основа на предишни проучвания за всяка група се съставя отделен план за работа и прилага се дадена форма на работа: самостоятелна, групова, работа с тестове, работа с нагледни средства и под.) Тук особено значение имат стимулиращите средства: похвали, награди, положителни бележки. Допълнителното обучение се провежда в течение на цялата учебна година, т. е. веднага като се забележи, че група ученици не са в състояние да овладеят дадени програмни съдържания. След като овладеят дадени програмни съдържания такива ученици се освобождават от допълнително обучение, но се следят и по-нататък да не изостават в овладяването на учебния материал, като им се дават диференцирани задачи и упражнения.

Свободно-избираема програма

Свободно-избираемата програма /добавъчно обучение/ се организира за ученици от 4. до 8. клас с повишени способности и засилени влечения за обучението по български език, т. е. за да разширят и задълбочат знанията по всички или отделни програмни области от редовното обучение. Това са ученици, които проявяват повишено интересование още от първи клас, асъщите се следят и наблудават от учителите и професионалната служба в училището.

Свободно-избираемата програма се провежда с един учебен час седмично в течение на учебната година. Работата с тези ученици не трябва да сяква през учебната година. Ако, пък се работи периодически, трябва през цялата учебна година да се насърчват тези ученици в други форми: индивидуална работа, работа в секции и кържоци.

Свободно-избираемата програма активира и насърчва учениците за самостоятелна работа, самообразование, развива тяханта мечта и насръчва ги за самостоятелно ползване на различни извори на знания. Под ръководството на учителя учениците в този вид обучение служат си самостоятелно с литературна и нелитературна учебна материя, а своите произведения: усмени, писмени, практически представят на класа, училището и обществеността.

Получените знания и умения учениците ползват в редовното си обучение, в секции и кържоци, в участие на конкурси. Същите трбва да бъдат стимулирани с похвали, награди, стипебдии.

Забелязване и отделяне на даровити ученици се прави на първо място от учителя по български език и литература, както и от другите преподаватели и от професионалната служба в училището. Учителят прави ориентационна програма за работа с тези ученици. Тя може да не обхваща цялата учебната програма, а само отделни сегменти от дадени области, в зависимост от интересованията на учениците.

Свободно-избираемата програма може да се реализира като индивидуална и групова за един или повече класове. Групите с течение на времето могат да се променят: допълват, намаляват и пр. в зависимост от интересованията на учениците.

Ролята на преподавателя по български език и литература при провеждане на свободно-избираемата програма е специфична. В този процесс той има ролята на сътрудник, който професионално насочва работата на отделни ученици или група. Отношенията помежду са им на фона на доверие, разбирателство и уважение.

НАЧИН НА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОГРАМАТА

Език: граматика и правопис

В езиковото обучение учениците са подготвят за правилна устна и писмена комуникация на стандартен български език. Затова изискванията в тази програма не са насочени само на езикови правила и граматични норми, но и на функцията им. Например, изречението не се запознава само като граматична част (от гледната точка на структурата му), но и като комуникативна част (от гледна точна на функцията му в комуникацията).

Основни програмни изисквания в обучението по граматика е учениците да се запознаят с езика и да го тълкуват като система. *Нито едно езиково явление не би трябало да се изучава изолирано, вън от контекста в който се реализира неговата*

функция. V I и II клас в рамките на упражненията за слушане, говор, четене и писане учениците забелязвант езиковите явления без техните наименования, а от трети до осми клас концентрично и континуирано ще се изучават граматичните съдържания последователно и селективно, имайки впредвид възрастта на учениците.

Последователността се осигурява със самия избор и разпределението на учебните съдържания, а конкретизирането на степента за обработка, като напътствия научебната практика в отделни класове, посочена е с ясно формулирани изисквания: забеляване, съглеждане, усвояване, понятие, разнознаване, различаване, информативно, употреба, повторение и систематизиране. С посочването на степента на програмните изискванията на учителите се помага в тяхната настойчивост да не обременяват учениците с обем и задълбочена обработка на езиковия материал.

Селективността се провежда с избора на най-основните езикови закономерности и информации, които се отнасят към тях.

С такова отнасяне към езиковия материал в програмата учителите се насочват тълкуването на граматичните категории да обосноваат на тяхната функция, която са учениците запазили и научили да ползват на практика в предишните класове. Последователността и селективността в граматиката най-добре се съглеждат в съдържанията по синтаксис и морфология од I до VIII клас. Същите принципи са проведени и в останалите области на езика. Например, алтернацията на съгласните к, г, х, ю, я, учениците най-напред ще забеляват в строжеа на думите в V клас, а чрез упражнения и езикови игри в този и в предишните класове ще придобиват наивци за правилна употреба на дадените консонанти в говора и писането; елементарни информации за палаталните съгласни ще придобият в шести клас, а придобитите знания за значителните звукови особености в българския език ще се систематизират в VIII клас. По този начин учениците ще придобият основни информации за звуковите промени, ще научат на езикова практика, а няма да бъдат натоварени с описанията и историята на посочените явления.

Елементарни информации по морфология учениците ще от II клас и последователно от клас в клас ще се разширяват и задълбочават. От самото начално учениците ще придобиват навици да забеляват основните марфологични категории, например: във ще II клас освен забелязване на думи, които назовават предмети и същества включва се и разпознаването на род и число на тези думи, ав III клас разпознаване: лицето на глагола. По този начин учениците ще се въвеждат последователно и логически не само в морфологичните, но и в синтактичните закономерности (разпознаване лицето на глагола - лични глаголни форми - сказуемо - изречение). Думите винаги трябва да забелязвам и обработвам в рамките на изречението, в което се забелязват техните функции, значения и форми.

Програмните съдържания, които се отнасят до ударението не трябва да се обработват като отделна методическа единица. Не само в езиковото обучение, но и в обучението по четене и езикова култура, учениците трябва да се учат на книжовната норма, а с постоянни упражнения (по възможност ползване на аудио-визуални записи) учениците трябва да придобиват навици, да слушат правилното произношение на думите.

За обладява е на *правописа* нужно е да се организират системни писмени упражнения, различини по съдържание. Покрай това, на учениците от ранна възраст трябва да се дават напътствия да си служат с правописа и правописния речник (училищно издание).

Упражненията за овладяване и затвърдняване на знанията по граматика до степен прилагането им на практика в нови речеви ситуации произлизат от програмните

изисквания, но са обусловени и от конкретната ситуация в класа - говорните отстъпки от книжовния език, колебанията, грешките, които учениците допускат в писменото изразяване. Затова съдържанията за упражнения по езиково обучение трябва да се определени въз основа на систематичното напредване в говора и писането на ученика. По този начин езиковото обучение ще има подготвителна функция в правилното комуникиране на съвременен книжовен български език.

В обучението по граматика трябва да се прилагат, следните постъпки, които на практика са се показали със своята функционалност:

- Насърчване на познавателните дейности и мисловна самостоятелност на учениците.

- Премахване на мисловната интерция и ученически склонности за имитиция.

- Обосноваване обучението на съществени ценности, т. е. на знчителни свойства и стилистичните функции на езиковите явления.

- Уважаване на ситуационното обуславяне на езиковите явления.

- Свързване на езиковото обучение с приключения от художествения текст.

- Откриване на стилистичните функции, т. е. изразителността на езиковите явления.

- Използване на художествените приключения като насърчване за учене на майчиния език.

- Системни и осмислени упражнения в говора и писането.

- По-ефикасно преодлояване на етапите за разпознаване на езиковите явления.

- Свързване знанията за езика в континуитет с непосредствената говорна практика.

- Осъществяване континуитета в системата на правописни и стилистични упражнения.

- Подбуждане на езиковата изразителност на ученика в ежедневието.

- Указване на граматична съставност от стилистични граматични средства.

- Използване на съответни илюстрации за подходящи езикови явления.

В обучението по граматика функционални са онези постъпки, които успешно премахват мисловна интерция на ученика, а развиват интерес и самостоятелност у учениците, което подтиква тяхното изследователско и творческо отношение към езика. Посочените указания в обучението подразбират неговата свързаност с живота, езиковата и художествена практика, т. е. с подходящи текстове и речеви ситуации. Затова указанието за съответни езикови явления на изолирани изречения извадени от контекста е означено като нежелано и нефункционално постъпване в обучението по граматика. Самотните изречения лишени от контекста биват мъртви модели добри формално да се преписват, да се учат наизуст и да се възпроизвеждат, а всичко това пречи на познавателната дейност на учениците и създава съответна основа за тяхната мисловна интерция.

Съвременната методика в обучението по граматика се залага центъра на тежестта при обработка на езиковите явления да бъде обоснована на съществени особености, а това означава техните значителни свойства и стилистични функции, което подразбира изоставяне на формалните и второстепенните белези на изучаваните езикови явления.

В езиковото обучение нужно е да се съглеждат езиковите явления в ежедневието и езиковите околности, които обуславят техното значение. Учениците трябва да се насочват да използват изгодни текстове и речеви ситуации, в които дадено езиково явление естествено се явява и изказва. Текстовете трябва да са познати на учениците, а доколкото неса трябва да се прочетат и да се раязговаря върху тях.

Учителят трябва да има в предвид, че запознаването на същността на езиковите явления често води чрез преживелици и разбиране на художествен текст, което ще бъде допълнително насърчване за учителя при даване на напътствия на учениците да откриват стилистичните функции на езиковите явления. Това ще допринесе развитието на ученижеския интерес към езика, понеже художествените приключения съчиняват граматичното съдържание по-конкретно, по-леко за прилагане.

Нужно е учителят да има в предвид значителната роля на систематичните упражнения, т. е. учебния материал не е овладян добре ако не е добре упражнен.

Това означава, че упражненията трябва да бъдат съставна част при обработка на учебните съдържания, повторението и затвърдяването на знанията.

Методика по езиково обучение теоретично и практически указва, че в обучението по майчин език трябва по - скоро да се преодоли степента на препознаването и възпроизвеждането, а с търпеливо и упорито старание да възприемат знания и навици - *приложимост и творчество*. За да се на практика удовлетвори на тези изисквания, функционално е във всеки момент знинията по граматика да бъдат във функция на тълкуването на текста, с което се издига от препознаването и възпроизвеждането до степен на практическо приложение.

Прилагането на знанията за езика на практика и неговото преминаване в умения и навици се постига с правописни и стилистични упражнения.

Учениците трябва континуирано да се подтикват към свързването на знанията си с комуникативния говор. Една от по-функционалните постъпки в обучението по граматика е упражняването обосновано в използването на примери от непосредствената говорна практика, което обучението по граматика доближава од ежедневните потребности, в които се езика явява като мисловна човешка дейност. Обучението по този начин бива по-практично интересно, което на ученика прави удовлетворение и дава възможности за неговите творчески прояви.

Съвременната методика на обучение изгъква поредица от методически похвати, които трябва да се прилагат в програмните съдържания по езикознание и които дават възможност да всеки съзнателен път, започвайки от този, който е в рамките на учебния час, получи своята структура.

Обработката на нови програмни съдържания подразбира прилагане на следните методически похвати:

- Използване на подходящ текст върху който се съглежда и обяснява дадено езиково явление. Най-често се използват кратки художествени, научно популаяни и публицистични текстове като и примери от писмените упражнения на учениците.

- Използване на изкази (примери от подходящи, текущи или запоменени) в речевите ситуации.

- Насърчване на учениците да подходящия текст разберат цялостно и подробно.

- Затвърдняване и повторение на знанията за научените езикови явления и понятия, които непосредствено допринасят за по-леко разбиране на учения материал (ползват се примери от учен текст).

- Насърчване на учениците да забелязват в текста примери от езикови явления, които са предмет на опознаването.

- Съобъщаване и записване на новия узор и насърчване на учениците да забелязаните езикови явления изследователски съгеждат.

- Осъзнаване важните свойства на езиковите явления (форми, значения, функции, промени, изразителни въможности...).

- Разглеждане на езиковите факти от различна гледна точка, тяхната компарация, описване и класификация.

- Илюстриране и графическо представяне на езиковите понятия и техните отношения.

- Дефиниране на езиковото понятие; изтъкване свойствата на езиковите явления и забелязаните закономерности и правилности.

- Разпознаване, обяснение и прилагане на овладяния учебен материал в нови ситуации и от примерите, които дават самите ученици (непосредствена дедукция).

- Затвърдняване, повторение и прилагане на усвоените знания и умения (поредни упражнения в училището и у дома).

Посочените методически постъпки помежду си се допълват и реализират се в непрекъснато и синхронно предположение. Някои от тях могат да бъдат реализирани преди започването на часа в който се разглежда даденото езиково явление, а някои след завършването на часа. Така например текст, който се използва за усвояване на знания по граматика трябва да бъде запознат предаварително, а някои езикови упражнения са задача за домашна работа. Илюстрирането, например, не трябва да бъде обезателн етап в учебната работа, но се прилага когато му е функционалността безспорна.

Паралелно и сдружено в посочения съзнателен път протичат всички важни логически операции: наблюдение, съпоставка, заключение, доказателство, дефиниране и даване на нови примери. Това означава, че часовете в които изучава съдържанието по граматика нямат отделни етапи, т. е. ясно забележими преходи помежду тях. Виден е прехода помежду индуктивния и дедуктивния метод на работа, като и осъзнаването на езиковите явления и упражняване.

Литература

Въвеждане на най-малките ученици в света на литературата, и в останалите, така нар. Нелитературни текстове (популярни, информативни) представлява изключително отговорна преподавателска задача. Именно на този степен образование получават се основни и не по-малко значителни знания, умения и навици, от които до голяма степен ще зависи ученическата литературна култура, но и неговата обща култура, върху която се изгражда цялото образование на всеки образован човек.

Премахната е неестествената граница между областите *литература и извънкласно четене*. Така всички видове текстове за обработка получават еднаква тежест. Литературата, предназначена за даден клас е паз предделаена на литературни родове: лирика, епос, драма. Различията са в тяхната цялостна художествена или информативна стойност, които влияят на определени методически решения (приспособяване на четенето към вида на текста, тълкуване на текста в зависимост от неговата вътрешна структура, връзката и групировката с определени съдържания по други предметни области - граматика, правопис и езикова култура и др.

Текстовете по литература представляват програмна основа. Учителят има начална възможност предложените текстове да приспособи към учебните нужди в своя клас, но задължително трябва да има свободен избор от нашето народно устно творчество и т. Нар. Литературни текстове - към програмните изисквания.

Четене и тълкуване на текст

Особеностите и деликатностите на този предметен сегмент не са толкова в програмираните съдържания, колкото са във възрастовите възможности на наймалките ученици, дадените сйдйржания добре да се приемат, за да може получените знания и умения функционално да си служат във всички останали учебни обстоятелства. Въз основа на това,четенето и тълкуването на текста в началните класове е във функция на по-нататъшното усъвършенствене на гласно четене, а след това последователно и систематично въвеждане в техниката на четене наум, както и усвояване на основни понятия, отношения и реалации, която съдържа в себе си прочетения текст.

Четене на текст, преди всичко, на най-малките възрастови групи имат всички белези на първо и основно овладяване на тези умения като знания, предимно в първи клас. Особено е важно учениците постепенно и функционално добре да овладеят четенето на глас, което в себе си съдържа някои от важните особености на логическото четене (изговор, височина на гласа, пауза, интонационно приспособяване и др.), и което естествено ще се стреми към все по-голяма изразителност във втори клас (нагласяване, емоционално приспособяване, темп и др.), с което се по-леско усвоява техниката на изразителното четене (трети клас). След това, от особена важност е всяко четене на глас и на всеки ученик поотделно, след като е прочен някой текст, трябва от своите другари в класа и учителя да разбере какво е било добро в тога четене, какво трябва да се промени, за да бъде още по-добро.

Последователността и систематичността могат да се използват при оспособяваването на ученика за четене наум. Този начин в низшите класове представлява сложен учебен процес, от гледна точка на изкусен оформен читател това не изглежда така. Четенето наум, всъщност съдържа редица сложени мисловни действия, които ученикът трябва спонтанно да овладее, а отделен проблем е т. Нар. Вътрешен говор. Затова при повечето ученици в първи клас това четене най-напред се изразява във вид на тихо четене (тихо мрънкане), за да поне по-късно или чрез упорити упражнения получи необходимите белези. Несъмнено между тях трябва да се изтъкнат различните видове мотивиция, подтикване и насоченост, с които по-лесно се доживяава и разбира текста,

който се чете, та четенето наум, от методическо становище съвременното обучение по литература, става необходимо условие за добро тълкуване на текста.

Тълкуването на текст в долните класове представлява изънредно сложен и деликатен програмен процес. Текстът е основно програмно съдържание, който има водеща и интеграционна роля в обучението, защото около себе си събира определени съдържания и от други предметни области. Но, заради възрастовите ограничения в тълкуването и усвояването на основните структури, а особено художествени фактори на текста необходимо е да се изразят много инвентивности, систематичности и упоритости при оспособяването на учениците за постепенно забелязване, разпознаване, а след това образложение и спонтанно усвояване на неговите основни предметности.

В първи клас тълкуването на текста има изразителни белези на спонтанен и свободен разговор с учениците за относителни подробности - пространствени, временни, акционни - с цел да се провери дали прочетеното е разбрано, т. е. дали е във функция на активни упражнения, добро четене на глас и наум. Чрез инвентивна мотивация, подтик и насърчване (кой, къде, кога, защо, как, с какво, заради какво, какво е радостно, тъжно, смешно, интересно, обикновенно и пр.) - на учениците се дава възможност да видят, запомнят, открият, съпоставка, обяснът и анализират дадени неща, които представляват предметност на прочетения текст.

Във втори клас подходът при тълкуване на текста почти е еднакъв као и в първи клас, само че изискванията по своя природа са повече, а програмните съдържания адекватно допълнени (самостоятелно съобщаване на впечатления за прочетения текст, завземане на собствени становища за важни неща в текста и устно образложение, защита на такива становища, откриване и разбиране на посланието в текста, разпознаване на откъса, забелязване на характерни езикови стилни понятия и пр.).

Учениците трябва систематично и на добър начин да се подтикват към включване в библиотеката (училищна, местна) формиране на класова библиотека, подготвяне на книги за изложба, слушане и гледане на видео записи с художествено изказване (говорене, рецитиране) на текста, организиране на срещи и разговори с писатели, литературни игри и състезания, водене на дневник за прочетени книги (заглавие, писател, впечатление, главни герои, избрани изречения, необикновенни и интересни думи и пр.) - формиране на лична библиотека, видеотека и тн.

Такъв и на него подобен методически подход на четене и тълкуване на текста, при което особено внимание трябва да се обърне на ролята на ученика като значителен учебен фактор (колкото се може по-лоляма самостоятелност, свободно проучване и изразяване, да се даде възможност на лично мнение) осъществяват се някои от основните начала на съвременното обучение по литература, между които на най-вероятно постепенното и осмисленото въвеждане на ученика в сложния свят на литературното художествено производение и планово обогатяване, усъвършенстване и запазване на неговата езикова култура.

Четене од I до VIII клас

Тълкуване на текста засновава се на четенето му, преживяването и разбирането. При това качеството на овладяване на поръките е направо обусловено от качественото четене. Затова различните форми на насоченото четене са основно предусловие учениците по време на обучението да получават познания и с успех да се насочват в света на литературното произведение.

Изразителното четене се поддържа систематично с постоянно завишаване на изискванията при което колкото се може повече да се използват способностите на учениците за да се получи високо качество в умението на четенето. Тези упраянения провеждат се по план с преждевременна подготовка от страна и на учителя и научениците. В своята подготовка учителят предварително подбира отговарящ текст и подробно разглежда онези негови страни, които ще съотвествуват на изразителното четене. В зависимост от мисловно-емоционалното съдържание на текста, учителят завзема дадено становище и приспособява силата, тембъра, ритъма, темпото, интонацията, паузите, логическото ударение и звуковите трансформации според обстановката. От време на време си служи с фоно записи на образцово четене. Понеже изразителното четене се упражнява върху предварително анализиран и добре разбран текст, по процеса на успешно овладяване и разбиране на текста е необходима постъпка в подготовка на учениците за изразително четене. В рамките на на нпосредните подготовки в VI, VII и VIII клас периодически и отделно се налаизират психическите и езиково-стилистични фактори които изискват дадена говорима реализация. При отделнислучаи учителят заедно с учениците подготвя текст за изразително четене с предварително отбелязване на ударението, паузите, темпото и звуковите модулации.

Изразително четене се упражнява върху различни видове текстове по форма и съдържание; ползват се лирически, прозаични, драматични текстове; в стихотворна и прозаична форма в разказвателнаи описателна форма, в форма на диалог и монолог. Особено внимание се обръща на емоционалната динамичност на текста, на неговата драматичност, на писателската реч и речта на героите.

В класа трябва да са обезпечени дадени условия за изразително четене и казване, в класа да се създаде добра слушателска публика, заинтересована и способна критически и обективно да преценява качеството на изразителното четене и казване. С помощта на аудио записи на учениците трябва да се даде възможност да чуят своеточетене и критически да се отнасят него. На уроци за разработка на литературно произведение ще се прилагат опитите по изразително четене.

Четенето наум е най-продуктивна форма за получаване на знания, затова в обучението му се обръща особеннп внимание. То винаги е насочено и изследователско; чрез него учениците се оспособяват за всекидневно получаване на нови знания и за учене. Упражненията по четене направо се включват в останалите форми на работа и винаги са във функция на получаване на знания и разбиране не само на литеретурен текст, а на всички добре обмислени текстове. Прилагането на текст-метод в обучението подразбира твърде ефективни упражнения за овладяване на бързо-то четене нау с разбиране и допринася за равиване на способностите на учениците да четат флексибилно, да хармонизират бързината на четенето с целта на четенето и характеристиките на текста който читат.

Качественото четене наум се подтиква с предварително насочване на учениците към текст и с даване на съответни задачи, а след това задължителна проверка върху разбиране и прочетения текст. Информативното, продуктивното и аналитичното четене най-добре се насръчват със самостоятелни изследователски задачи, които на учениците се дават в подготвителния етап за обработка на текст или за обработка на материал по граматика и правопис. По този начин се подобряват логиката и темпото на четене, а особено бързината на разбиране на прочетения текст, с което учениците се оспособяват за самостоятелно учене. Учениците от по-горните класове се насочват към бегло четене, което е обусловено от бързината и истински прочетен текст. То се състои от бързо търсене на информации и значения в текста, при което не се прочете всяка дума, с поглед се преминава през текста и чете се с прескачане (междузаглавия,

подзаглавия, първите редове в частите, увод, заключение. При упражняване на учениците в бегло четене, предварително се поставят дадени задачи (търсят се дадени информации, сведения и под.), а след това се проверява качеството на тяхното осъществяване и мери се времето за което задачите са реализирани. Учениците с бегло четене за да си припомнят, преговорят и запомнят се оспособяват да четат подчертани и по друг начин предварително обозначени части в текста "с молив в ръка."

Изразително казване на запомнени текстове и откъси в прозаична и о стихотворна форма е значителна форма на работа в развиване на говорната култура на ученика. Убедителното говорене на текст е предусловие за природно и изразително казване на стихове. Затова е желателно от време на време на един и същ час да се упражняват и сревняват казване на текстове в проза и стих.

Наизуст ще учат къси прозаични текстове (разказване, описание, диалог, монолог), различни видове лирични стихотворения. Успехът на изразителното казване значително зависи от начина на учене и логическото усвояване на текста. Ако се учи механически, както бива понякога, усвоеният автоматизъм се пренася и на начина за казване. Затова отделна задача на учителя е учениците да привикне на осмислено и интерпретативно учене низуст. По време на упражненията трябва да се създадат условия казването да върде "очи в очи", говорителя да наблюодава лицето на слушателя и със публиката да свърже емоционален контакт. Максимално внимание се посвещава на говоримия език с неговите стойности и изразителни възможности и особено на природното поведение на говорителя.

Тълкуване на текста от III до VIII клас

С обработка на текста се започва след успешно интерпретативно четене на глас и четене наум. Литературното произведение се чете според необходимостите и повече пъти, все докато не предизвика дадени преживявания и впечатления, които са необходими за по-нататъшно запознаване и пручване на текста. Различни форми на наповторно и насочено четене на цълото произведение или от откъс, задължително се прилага при обработка на лирични произведения и къси епични текстове.

При обработка на текста ще се прилагат в повечето случаи комбинирани - аналитични и синтетични подходи и становища. Към литературното произведение се подхожда като към сложен и неповторим организъм в който всичко е обусловено от причинно-следствени връзки, подтикнато от жизнен опит и оформено с творческо въображение.

Учениците трябва да свикват своите впечатления, становища и съждения за литературното произведение ревностно и подробно да исказват с доказателства от самия текст и така да се оспособяват за самостоятелен исказ, изследователска дейност и завзимане на критически становища към произволни оценки и заключения.

Учителят ще има напредвид, че тълкуване на литературното произведение в основното училище, особено в долните класове, е по начало предтеоретическо и не е обусловено от познаване на професионална терминология. Това обаче, не пречи да и обикновен разговор за четиво в долните класове бъе професионално заснован и реализиран с много инвентивност и изследователска лкобопитност. По-качествено е проектиране на учениците по дадена художествена картинка и какви впечатления и преживявания тя предизвиква във въображението им. Затова още от първи клас учениците свикват да изказват своите впечатления, чувства, асоциации и мисли предизвикани о картинното и фигуративното прилагане на поетическия език.

Във всички класове обработката на литературното произведение трябва да бъде пропита с решаване на проблемни въпроси, които са подтикнати от текста и художественото преживяване. По този начин ще се стимулира любопитството у учениците, съзнателната активност и изследователската дейност; всестранно ще се опознае произведението и ще се даде възможност на учениците за афирмация втрудовия процес. Много текстове, а особено откъси от произведения, в образователния процес изискват уместна *локализация*, понякога и многопластова. Приспособяване на текста във временни, пространствени и обществено-исторически рамки, даване на необходмите сведения за писателя и възникване на произведението, както и характерни информации, които предходят на откъса - всичко това са условия без които в повечето случаи текстът не може да бъде интензивно преживян и правилно разбран. Затова психологическата реалност от която произлизат тематичния материал, мотивите, героите трябва да се представят в подходяща форма и в инзи обем, който е необходим за пълноценно преживяване и сериозно тълкуване.

Методика на обучението по литература вече няколко десетилетия теоретически и практически развива и постоянно усъвършенствува учителското и ученическото *изследователско, изобретателско и творческо* отношение към литературно-художественото произведение. Литературата в училище *не се преподава* и *не се учи*, а *се чете, усвоява,* с нея *се наслаждава* и за нея *се говори.* Това са начините та обучението по литература разширява ученическите духовни хоризонти, да развива изследователските и творческите способности на учениците, тяхното критическо мислене и художествен усет; засилва и култивира литературния, езиковия и жизнения сензибилитет.

Модерната и съвремена организация на обучение по майчин език и литература подразбира *активна роля на учениците* в образователния процес. В съвременното обучение по литература ученикът не трябва да бъе пасивен слушател, кото в дадени моменти ще препредаде "наученият материал", относно преподаването на учителя, а деен субект, който *изследователски, изобретателски и творчески* участва в проучване на литературно-художествените произведения.

Ученическата дейност трябва всекидневно да минава презтри работни етапи; преди часа, по врема на часа и след часа. През всички етапи ученикът трябва систематично да свиква да по време на четенето и проучването на произведението самостоятелно да решава многобройни въпроси и задачи, които до голяма степен емоционално и мисловно ще го ангажират, ще му предоставят удоволствие и ще му подбудят изследователското любопитство. Такива задачи ще бъдат силна мотивация за работа, които са предусловие да се осъществят предвидените интерпретативни цели. Учителят трябва да постави задачи, които ученика ще подтикват за *забелязава, открива, изследва, прецентява и прави заключение.* Ролята на учителя е в това да обмислено помогне на ученика, така че ще развива неговите индивидуални способности, като и адекватно да оценява на ученика и неговите резултати във всички формина дейност.

Проучване на литературно-художественото произведение в обучението е сложен процес, който започва *с подготовки* на учителя и ученика (мотивиране на ученика за четене, пречитяване и проучване на художествения текст, четене, локализация на художествения текст, изследователски подготвителни задачи) за тълкуване на произведението. Централни етапи *в процеса на проучаване* на литературно-художественото произведение в обучението са методологическо и методично засноваване на интерпретациятаи нейно развитие по време на часа.

В заснованието и развиването на интерпретацията на литературно-художественото произведение основно методологическо определение тябва да бъде превъзходна *насоченост на интерпретацията към художествения текст*. Съвременната методика на обуление по литература, следователно се определя за вътрешно (именентно) изучаване на художествения текст, обаче тя никак не пренебрегва необходимата нужност за прилагане и на извънтекстови становища за да литературно-художественото произведение бъде качествено и сериозно разгълкувано. Покрай посочените методологически определния, интерпретацията на литературно-художественото производение твябва да удовлетвори и на изискиванията, които й поставя и методиката на обучение по литература: да бъде оригинална, естетически мотивирана, всестранно хармонизирана с целите на обучението и познатите дидактически начала, да има естествена кохерентност и последователност, а методологическите и методичните постъпки на всяка отделна част при интерпретация осъщесвят единството между анализ и синтез.

Рамковите определения на основите на методологическата ориентация при интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва до голяма степен да бъде насочена към художествения текст. Едно от най-важните начала при интерпретацията на литераутрно-художественото произведение е да се удовлетвори на изискването -с изясняването на приметите стойности да се обхване произведението изцяло. При интерпретацията на литературно-художественото произведение обединителни и синтетични фактори бивят: художествено преживяване, текстови цялости, характерни структурни елементи (тема, мотиви, художествени картински, фабула, сюжет, литературни образи, поръки, мотивационни постъпки, композиция) форми на казване, езиково-стилистични постъпки и литературни проблеми.

Във всеки конкретен случай, следователно, на добри естетически, методологически и метотодични причини трябва да се засновава подбора на онези стойностни фактори към бъде насочвана динамиката на интерпретиране на литаратурно-художественото произведение. Няма известни и завинаги открити начини чрез които се навлиза в света на всяко литературно-художественото произведение, а тези начини понякога са различни в подхода на всяко литературно-художественото произведение - до такава степен доколкото то е автономно, самобитно и неповтворимо.

Литературни понятия

С литературните понятия учениците ще се запознаят при обработка на дадени текстое и с помощта на текстое и с помощта на ретроспективния преглед в опита на четенето. Така например при обработка на патриотично стихотворение, при което ще се направи къс поглед върху две-три стихотворения от същия вид, обработени по-рано, ще се обработи понятието патриотично стихотворение и ще се усвояват знания на този вид лирика. Запознаване с метафората ще бъде изгодно тогава, когато учениците в предварителни и предтеоретически постъпки са откривали изразителността да даден брой метафорични картини.

Функционални понятия

Функционалните понятия не се обработват отделно, а в процеса на обучението се посочва на тяхнта приложимост. Учениите ги спонтано усвояват в процеса на работа в текущите информмаии по реме на час и с паралелно присъствие на думата и с нея обозначеното понятияе. Необходимо е само учениците да се подтикват да приведените думи (както и други сходни на тях) разберат, схванат и да ги приложат в дадени ситуации. Ако, например се изисква да се забележат обстоятелствата, които влият на поведението на някой литературен герой, ученикът приведе тези

обстоятелства, тогава това е знак, че това понятие съответната дума е разбрал в пълното й значение.

При устното и писменото изразяване, между другото ще се проверява дали учениците са добре разбрали и правилно употребяват думите: причина, условие, обстановка, поръка, отнешение и под. По време на обработка на литературното произведение, както и в рамките на говорните и писмени упражнения ще се изисква учениците да откриват колкото се може повече особености, чувства, духовни състояния на оделни герои, при което тези думи се записват и така спонтано се обогатява речника с функционални понятия.

Функционалните понятия не трябва да се ограничават на дадени класове. Всички ученици от един клас няма да могат да усвоят всички по Програмата предвидени понятия на този клас, но затова пък спонтано ще усвоят значително количество понятия, които са по Програмата в горните класове. Усвояването на функционалните понятия е непрекъснат преоцес във възпитателно-образователната дейност, а осъществява се и проверката в течение на реализация на съдържанията по всички програмно-тематични области.

Езикова култура

Оперативните задачи за реализиране на учебните съдържания на тази области ясно показват, че последователността във всекиденвната работа за развиване на ученическата езикова култура е една от найважните методически задачи; трябва да се изпитат способностите на всяко дете за говорна комуникация, чрез проверки когато се записват в училище. В първи клас децата започват да упражняват езиковата култура, чрез различни устни и писмени упражнения, последователно се учат за самостоятелно изразяване на мислите, чувствата в обучението, но и тъв всички области в училището и извън него където има условие за добра комуникация с дялостно разбиране. Правилна артикулация на гласовете и графически точна употреба на писмото, местният говор да се смени със стандартен книжовен език в говора, четенето и писането; свободно да преразказват, описват и правилно да употребяват научените правописни правила. Разновидните устни и писмени упражнения, които имат за цел обогатияване не речника, овладяване на изречението като основна говорна категирия и посочване на стилистичните стойности на употреба на езика при говорене и писане и пр. - са основни учебни задачи при осъществяането на програмните съдържания за езикова култура.

Тази предметна област е малко по-различно усторена в отношение на предишните програми. Преди всичко изградено е друго, по-подходящо заглавие, което същевременно е по-просто и по-всеобхватно от преди ползваните термини. Също така, преуредена е структурата на програмните съдържания, които сега са по-прегледни, систематични и познати, без повторения и объркване. Въз основа на съвкупното начално обучение, съществуват езикови названия, които ученикщт на рази възраст трябва систематично и трайно да усвои, затова са замислени като програмни съдържания (изисквания). До тяхното трайно и функционално усвояване пътят води чрез много разнообразни форми на устни и писмени езикови изказвания на учениците, а това най-често са: езикови игри, упражнения, задачи, тестове и т.н. Например най-малките ученици трябва да се оспособят самостоятелно и убедително добре да описват онези жизнени явления, които с помощ на езиковото описване (дескрипцията) ще бъдат по-познати (предмети, растения, животни, хора, пейзаж, интериор и пр.). Поради това, описването като програмно изискване (съдържание) явява се във всички четири класа. Осъществява се като знание и умение, чрез употреба на такива форми на работа, които чрез ефикасни, икономични и функционални постъпки в учебната

среда, ученическата и езикова култура ще я направят по-трайна и по-достоверчива. Това се говорни упражнения, писмени упражнения, (или умела комбинация на говорене и писане), писмени работи, изразително изказване на художествени текстове, автодиктовка и под. А това важи в по-малка или в по-голяма степен за всички останали видове на ученическото езиково изразяване.

Основни форми на устното и писмено изразяване в началния курс представляват програмните съдържания за получаване, усъвършенстване и тачене на правилна и достоверна езикова култура на малкия ученик. Някои от тези форми (преразказване) съществуват в предварителните изследвания на децата когато се записват в първи клас, което означава, че на тях трябва да се гледа като на езиков опит, който първокласниците в известна степен вече имат. Оттук и нуждата, чрез усъвършенстване и опазване на основните форми на говорната комуникация да започне още преди формалното опсименяване на учениците.

Преразказването на разнообразни съдържания представлява най-елементарен начин на езиковото изказване на ученика в обучението. И докато в споменатите предварителни изследвания, както и в подготовките за усвояване на началното четене и репродукция на определени съдържания пристъпва свободно, вече до края на тнр. Буквално четене, дори и по-нататък трябва да се постъпи по план, осмислено и последователно. Преди всичко, това означава предварително да се знае (а това се посочва в оперативните разпределния на учителя) кои съдържания ученикът ще преразказава по време на обучението. Техният подбор трябва д аобхваща не само текстове, и не само тези от читанката, но и от други източници (печат, театър, филм, радио и телевизия и под.). След това учениците трябва навреме да бъдат мотивирани, подтиквани и насочвани на този вид езиково изразяване, а това значи да им се даде възможност самостоятелно да се подготвят за преразказване, но в което същевремено ще бъдат интегрирани и дадени програмни изисквания. След това, трябва се внимава да се преразказват само тези съдържания, които са анализирани и за които вече е говорено с учениците. Накрая, и преразказването, и всички видове на ученическото изразяване, трябва да се оценяват (най-добре в паралелката и с участие на всички ученици и с подкрепа на учителя.)

Говоренето в сравнение с преразказването е по-сложна форма на езиково изразяване на ученика понеже докато преразказването е преди всичко репродукция на прочетеното, изслушаното и видяното съдържание, говоренето представлява особен вид творчество, което се крепи на онова което ученикът е преживял или произвел в своята творческа фантазия. Затова говоренето търси особен интелектуален труд и езиково устройство. Поради което ученикът е всестранно ангажиран: в подбора на темите и техните подробности, в компонирането на подбрани детайли и в начина на езиковото изобразяване на всички структурни елементи на разказа. Така например в стъпителните разговори за домашните и дивите животни, при обработване на басня, която се чете и тълкува няма да даде желаните резултати на ниво на уводни говорни дейности, ако тези животни се самокласифицират по познати признаци, именуват или самоброяват. Обаче свободното разказване на някои необикневенни, интересни, но реални и индивидуални срещи на ученика с животни, при коити е изпитан страх, радост, изненада, въодушевление и тн. - ще създаде същинска изследователска атмосфера в часа. Говоренето пък, колкото и да се предизвикателно във всички свои сегменти за езиково изказване на малките ученици първоначално трябва да се реализира като част от широк учебен контекст, в който съотносително и функционално ще се намер т и други форми на езиково изразяване, а особено описването.

Описването е най-сложният вид на езиковото изказване за учениците от началните класове. То е в по-малка или в по-голяма степен застъпено в всекидневния говор,

затова защто е необходимо за ясна представа на съществени отношения между предметите, същества и нещата и другите явления във всекидневния живот. За преразказването в основата е определено съдържание, за говоренето е някое събитие, преживяване, докато за описването не са необходими някои отделни условия, но те се използват когато има достъп с явленията, които във всекидневната езикова комуникация могат да обърнат внимание на себе си. Но поради бройните възрастови ограничения в работата с малките ученици за този вид езикова комуникация трябва да се пристъпи особено отговорно и особено да се спазват принципите на обучението и етапността при изискванията: учениците да се оспособят да гледат внимателно, да откриват, наблюдават и подреждат, а след това тази дадена предметност мисловно и езиково да оформят. Също така, учениците от това възрастово равнище трябва да се подтикват и насърчават от сложения процес на описването хай-напред да овладеят няколко общи места, с които могат да си служат докато не се оспособят за самостоятелен и индивидуален достъп на тази изискателна езикова форма. В този смисъл трябва да свикват да локализират онова, което описват (във времето, в пространството, с причина), да забелязват, да отделят и оформят характерни свойства и да заемат свое становище към наблюдавната предметност (първи опити за оформяне на лично становище/отношение към дадено явление). Също така необходима е достоверна преценка на планираните упражнения при описването с насоченост подтикване в отношение на онези упражнения, в които може да дойде до изражение самостоятелността и индивидуалността на ученика. Понеже описването много често се свързва с четене и тълкуване на текст (особено литературно художествен текст), необходимо е постоянно да се насочва вниманието на ученика върху онези места в такива текстове, които изобилстват с елементи на описание, а особено когато се описват предмети, интериер, растения и животни, литературни образи, пейзаж и под., понеже това са най-добри образци за спонтано усвояване на описването като трайно умение в езиковото общуване. Понеже за описването с необходим по-голям и мисловен труд и повече време за осъществяване на повече замисли - предимство трябва да се даде на писмената пред устната форма на описване. Останалите общи методични подходи на тази важна форма на езиково изразяване същи са или сходни както и при преразказването и говоренето.

Устните и писмените упражнения, както и името говори замислени са като допълнение на основните форми на езиковото изразяване, като се започне от най-простите (изговор на гласове и преписване на думи) през по-сложни (лексикални, семантични, синтактични упражнения, други упражнения за овладяване на правилен говор и писане), до най-сложните (домашни писмени задачи и тяхното четене и всестранно оценяване в час). Всяко от тези програмирани упражнения запланува се и осъществява в онзи учебен контекст, в който е нужно функционално усвояване на дадени езикови явления или затвърдявания, систематизация на знанияи проложения на тези знания в дадена езикова ситуация. Това означава по принцип, че всички тези и на тях подобни упражнения не се реализират на отделни учебни часове, но се заплануват заедно с основните форми на езиковото изразяване (преразказване, говорне, описване) или с дадени програмни съдържания на останалите предметни области (четене и тълкуване на текст, граматика и правопис, основи на четене и писане).

MAĐARSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

MAGYAR NYELV

A tantárgy tanításának céljai és feladatai

A magyar nyelv tanításának feladata a VI. osztályban:

- a leíró nyelvtan (szófajok) alapvető fogalmainak és összefüggéseinek megtanítása,

- a helyesírás és helyes, tiszta beszéd fejlesztése,

- a szóbeli és szövegbeli szövegszerkesztés (fogalmazás) szabályainak megtanítása.

A VI. osztályos nyelvtani tananyag a szófajok részletes megismertetésére épül. A szerzett ismeretek a helyesírási/ szóbeli- és írásbeli kifejezőkészség megerősítését szolgálják elsősorban.

Fokozatosan ismerjék fel a tanulók a törvényszerűségeket, csiszolják új ismereteikkel nyelvüket, hogy az beszédben választékos és igényes legyen, helyesírásuk pedig a megszerzett ismeretek által tökéletesedjen. Meghatározó a leíró nyelvtani ismeretek megszilárdítása ebben a képzési szakaszban, kezdetben a fölismerés és megnevezés, majd a nyelvhelyességi és helyesírási kérdésekben történő tudatos döntések szintjén.

A felső tagozatban a nyelvtan tanítását a linearitás jellemzi, ami nem azt jelenti, hogy, hogy egy-egy anyagrészen túlhaladva nem térünk vissza rá. Arra kell törekedni, hogy minden anyagrész tervszerűen felelevenítse az előzőeket. Fontos, hogy a nyelvtani gyakorlatok szoros kapcsolatban legyenek a valósággal.

Az irodalmi olvasmányok különféle műfajok és irodalomelméleti fogalmak bemutatását (is) szolgálják az irodalmi jártasság fejlesztése mellett. Ismertessük meg a tanulókkal az irodalom néhány kiemelkedő értékű alkotását. Az irodalom tantásának célja, hogy megismertesse a szépirodalmi alkotások befogadásához alapvetően szükséges irodalomelméleti (műfajelméleti, stilisztikai, verstani) ismereteket.

A magyar nyelv és irodalom tanításának feladata az értő és kifejező olvasás készségének kialakítása. Célunk, hogy a tanuló önálló véleményt nyilvánítson a tanultakról, tudatosodjon benne, hogy egy-egy irodalmi szöveg kapcsán többféle értelmezés is elképzelhető, s ennek megfelelően érveljen, beszámolók készítésével bővítse ismereteit. Más művészeti ágakkal korelációban is felismerje és értékelje a tanultakat.

HATODIK OSZTÁLY

(Heti óraszám: 4, évi óraszám: 144)

Operatív (gyakorlati) feladatok

A tanuló legyen képes:

- a tanulók önállóan ismerjék fel és határozzák meg a tanult szófajokat,

- az eddig megszerzett helyesírási ismeretek elmélyítésére és új nyelvtani ismeretek alkalmazására,

- önálló beszámoló, vélemény kialakítására az irodalmi művekről valamint színházi előadásokról, filmről,

- szerezzen jártasságot a vázlatkészítésben, tudja kiemelni az olvasottak/ hallottak lényegét,

- önálló véleményalkotásra, valamint a nézőpont megvédésének képességére,

- a lexikonok, szótárak, kézikönyvek, monográfiák, a könyvtár önálló használatára, s ennek megfelelően egy-egy felmerülő problémához tudjon akár önállóan is kellő mennyiségű és színvonalas szakirodalmat összegyűjteni,

- a műköltészeti alkotások különböző műfajainak és ezek sajátosságainak felismerésére,

- irodalomelméleti ismereteik bővítésére,

- irodalmi élményei más művészeti ágakkal kapcsolatot találjonak,

- a beszédkészség, íráskészség, önellenőrzés kialakítására.

A TANTERV TARTALMA

I. Nyelvtan
(évi óraszám 64)

Az ötödik osztályban tanult nyelvtani tananyag ismétlése. (4 óra)

I. ***A szavak és szófajok*** (2 óra) Alsó tagozatban már tanultak a diákok a szófajokról. Felvezetjük az évi témát, átismételjük a már tanultakat.

II. ***Ige*** (8 óra) Az ige fogalmának ismertetése mellett visszautalva a 3. osztályos tananyagra felelevenítjük, hogy mit fejezünk ki az igealakokkal, gyakoroltatjuk az igemódokat és igeidőket, valamint az ige ragozását. Az ikes igék. Itt tanítjuk az igekötőket illetve a segédigét. A feladatokban az igék helyesírása is fontos szerepet kap.

III. ***Névszók*** (18 óra) A névszókról már tanultak a gyerekek alsó tagozatban, valójában ismétlés az anyagrész, azzal, hogy a nyelvtan rendszerében most már megtanulják elhelyezni a fogalmakat, a feladatok nehézsége (részletessége) pedig az adott korcsoportot célozza meg.

Itt tanulják (ismétlik): a *főnevet* (6 óra) (köznév és tulajdonnév, valamint a tulajdonnév alfajai), illetve a főnevek helyesírását gyakoroljuk be.

A *melléknév* (2 óra) fogalma, a melléknév fokozása, helyesírása a tananyag, emellett mutassunk rá a melléknevek sokszínűségére az irodalmi olvasmányokon keresztül. A tanulókat különböző nyelvi gyakorlatok elvégzése és feladatlapok kitöltése által sarkalljuk a szabatos, a nyelvi kifejezésmódot melléknevekkel színesebbé tevő élőbeszédre és írásra.

A *számnév* (2 óra) foglama, a számnév felosztása (határozott, ezen belül a tőszámnév, törttszámnév valamint a sorszámnév fogalma/ és a határozatlan számnév), helyesírása.

A *névmások* (6 óra) A névmás fogalma. A személyes névmás, visszaható névmás, kölcsönös névmás, birtokos névmás, mutató névmás, kérdő névmás, vonatkozó névmás, az általános és a határozatlan névmás fogalma, szabályai, helyesírási tudnivalók.

IV. ***Igenevek*** (2 óra) A főnévi-, melléknévi- és számnévi igenevek.

V. ***Határozószók*** (2 óra) A hely-, idő-, mód- és állapothatározószók.

VI. ***Viszonyszók*** (2 óra) A névelő, névutó, kötőszó és módosítószó (szóértékű) már tanult anyagrész az alsó tagozatból. Akár év közben is csatolni tudjuk egy-egy témához a viszonyszók valamelyikét. Az igekötőket és segédigéket eleve az igék tanításakor vesszük át. Minden viszonyszó átvételekor nyelvi gyakorlatokkal tudatosítsuk használati körüket és szerepüket.

VII. ***Mondatszók*** (1 óra) Az indulatszók (mondatértékűek).

Félévi és évvégi összefoglalások+4 óra

Ellenőrzés+5 óra

Helyesírás

Az általános iskolában eddig szerzett jártasságok és készségek birtokában a tanulóknak további jártasságra kell szert tenniük helyesírási alapelveink érvényesítésében.

A közkeletű szókészlet leírásakor a készség fokára kell eljutniuk a tanulóknak a főnevek, melléknevek, számnevek, névmások, határozószók, igekötők, névutók, kötőszók és indulatszók írásában; a vessző használatában kötőszók előtt és indulatszók után.

A nyelvtani szabályok felismeréséig szövegeken alkalmazott gyakorlatokkal jussanak el a tanulók a fokozatosság elvét érvényesítve.

II. Irodalom
(évi óraszám: 80 óra)

Irodalmi olvasmányok

Az irodalmi olvasmányok jegyzékében kiemelten megjelenő szövegek feldolgozása kötelező, a többi szöveg feldolgozásra, olvasásra, ismeretszerzésre javasolt.

I.

Az első csoportba tartozó olvasmányok átmenetet képeznek az V. osztályos népköltészeti tananyag és a VI. osztályos olvasmányanyag között.

Arany János balladái

Legendák a Képes Krónika nyomán

Helytörténeti monda (vidékünkről)

Monda Kinizsi Pálról (egyéb **történelmi személyről** szóló monda is lehetséges Toldi alakjának összehasonlításához)

Arany János: Toldi (a mű részletesebb feldolgozásával)

Jókai Mór: A legvitézebb huszár/ Székely asszonyok/ A két menyasszony

Heltai Gáspár fabulái

II.

A második csoportot Kosztolányi Dezső az adott korcsoportnak értelmezhető és elemezhető olvasmányai alkotják.

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány (regényrészlet),

A kulcs/ Házi dolgozat/ Esti Kornél **novella**

Nyelv és lélek c. kötetből válogatás

Bölcsőtől a koporsóig (akár mind a 4 fejezetéből)

A Kosztolányi család levelezéseiből

Versek: A szegény kisgyermek panaszaiból (A doktor bácsi, Már néha gondolok a szerelemre, Az iskolában hatvanan vagyunk, Este, este..., A játék, stb.; Pasztellek (Faszti); Magyar szonettek (a szonett forma).

Csacsi rímek (válogatás)

Esti Kornél rímei (válogatás)

Zsivajgó természetből: Fák beszéde, Állatok beszéde, Madarak beszéde.

III.

Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk (a mű részletes feldolgozásával, a filmhez kapcsolódó címszavak tárgyalására is alkalmas)

Lázár Ervin: Csapda

Danilo Kiš: Korai bánat című kötetéből (részletek)

Mándy Iván: Kék dívány

Kinőttelek (versek kamaszoknak: Kányádi Sándor, Szabó Lőrinc, Tamkó Sirató Károly, Zelk Zoltán, Csorba Piroska...)

Szabó Lőrinc: Tücsökzene (részletek)

Szűcs Imre: Szerelemről komolyan

Böndör Pál: Regina és a szemtelen fiúk

Dušan Radović

Kortárs magyar gyermekirodalomból (pl. Friss tinta! c. antológiából)

Tandori Dezső, Kiss Ottó, Kukorelly Endre gyerekversei

Varró Dániel: Túl a Maszat-hegyen (Naptárvers)

Babits Mihály: Aranygaras (részlet)

Fekete István: A három uhu és más történetek (más természetleírás is lehetséges)

Tordon Ákos: Körülöttem forgott a világ (részlet)

Mészöly Miklós: Gyigyimóka (novella)

Gobby Fehér Gyula: Az ujjak mozgása (novella)

Németh István: Színötös (novella)

Molnár Ferenc/ Karinthy Frigyes/ Szép Ernő/ Heltai Jenő/ Fehér Klára **karcolatai** közül

Mikszáth Kálmán: A néhai bárány/ Az aranykisasszony

Lengyel József: A könyv, a kert és a gyermek

Juhász Gyula: Tiszai csönd

Ivo Andrić: Aska és a farkas

A tankönyv az illusztrációs anyag mellett tartalmazzon még:

- Életrajzi lexikont a szerzőkről

- Irodalmi és irodalomelméleti fogalomtárat

- Kézikönyv ismertetőt

- Ismeretterjesztő olvasmányokat.

Kötelező olvasmány(2):

Arany János: Toldi

Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk

A tanuló a felajánlott olvasmányok közül szabadon választhat 3-at:

Móra Ferenc: A rab ember fiai

Szász Imre: Kisanna Erdőországban

Németh István: Bühüm meg a lotyogi

Fekete István: A koppányi aga testamentuma/ Csutak/Bogáncs/ Téli berek

Janikovszky Éva: Velem mindig történik valami/ Égig érő fű

Erich Kästner: A két Lotti

Kontra Ferenc: A halász fiai

Babits Mihály: Aranygaras

Bálint Ágnes: Hajónapló/ Szeleburdi család

Nagy Katalin: Szív a kerítésen/ Intőkönyvem története

Twain, Mark: Huckleberry Finn kalandjai/ Tom Sawyer kalandjai

Böszörmény Gyula: Gergő és az álomfogók

Varró Dániel: Szívdesszert

Ende, Michael: Momo/ A varázslóiskola

Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem...

Lamb, Charles-Lamb, Mary: Shakespeare mesék

Fazekas Mihály: Lúdas Matyi

Irodalomelméleti ismeretek:

- a műfaji ismeretek megerősítése, szonett, karcolat, mint új műfaj,

- szóképek metafora, szimbólum, illetve az 5. osztályban tanultak megerősítése,

- a költői nyelv sajátosságainak ismertetése (műelemzés),

- az ellentét és fokozás,

- a lírai én fogalma,

- az elbeszélő fogalma,

- tér és idő fogalma,

- a motívum,

- irónia,

- az irodalmi hős tulajdonságai, jellemzés.

Taneszközök:

Magyar irodalmi lexikon

Magyar értelmező kéziszótár

Rokon értelmű szavak szótára

Idegen szavak és kifejezések szótára

Irodalmi fogalomtárak

Enciklopédiák

Aktuális könyvajánlatok

A világháló

Napilapok, folyóiratok, a diákok által is olvasott magazinok

Oktató jellegű televíziós műsorok stb.

Fogalmazási gyakorlatok:

A fogalmazás szóban és írásban is világos mondatszerkesztésű, célratörő legyen. Az olvasott művekről értelmesen, világosan és összefüggően kell beszámolnia a tanulóknak

- 4 írásbeli dolgozat- 4 óra megírásra, 8 óra javítás (4-közös, 4-egyéni)

Írásgyakorlatot bármikor végezhetünk iskolai óra ill. házi feladat keretében is.

Feladatok:

- a vázlatkészítés a hallott olvasmányról illetve az írandó fogalmazás vázlatának elkészítése.

- egy kiválasztott tanítási egység keretében ismertessük meg a tanulókat a filmkészítés szakszavaival. Nézzünk és elemezzünk közösen filmet!

Megtanulandó: 2 vers és egy epikus alkotás részlete.

Várható eredmények:

- a tanuló felismeri a szófajok fajtáit, helyesen használja őket szóban és írásban,

- a tanuló az ismeretlen szövegeket is folyamatosan tudja olvasni, ki tudja emelni a lényegi tartalmát, az epikus művek hőseit jellemezni tudja,

- következetesen tudja használni a megszerzett stilisztikai, verstani, műfajelméleti ismereteit,

- véleményt tud nyilvánítani a látott/halott/ olvasottakról,

- a tanuló önállóan is információkat tud szerezni a tananyaghoz, igazolva ezzel, hogy jártas a kézikönyvek, lexikonok, enciklopédiák és az internet világában,

- megtudja különböztetni az irodalmi alkotásokat formájuk és műnemük szerint, valamint a tanult műfajok jellemzőit,

- a tanuló továbbra is aktívan részt vesz az alkotás folyamatában (elemzésével, gyűjtéssel, párbeszédbe való bekapcsolódással, véleményének kinyilvánításával, fogalmazásával).

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA-TANTERVI UTASÍTÁS

Az 6. osztályos tanterv (az 5. osztályos tantervvel összhangban) magába foglalja a Magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatási céljait, operatív feladatait, várható eredményeit. A tanterv különválasztja az irodalom és nyelvtan feladatrendszerét, ami nem jelenti az egységes kapcsolat gyengítését nyelvtan és irodalom között, csak lehetővé teszi a konkrétabb és részletezőbb feladatok ismertetését.

A *nyelvtan* egységes folyamatként kapcsolódik az eddig tanultakhoz. A 6. osztályos nyelvtani tananyagot a szófajok rendszere alkotja. A szófajok tanítását-tanulását az igékkel kezdjük. Az igékről a tanulók már sok mindent megtanultak alsóban, nem jelent számukra nehézséget a személyragok felismerése, s az igemódok és igeidők megkülönböztetése, ezért a helyesírásra és a nyelvhelyességre helyezhetjük a fő hangsúlyt.

A névszók, mint nyelvtani fogalom sem ismeretlenek a tanulók számára. A főnév, melléknév, számnév rendszerezése, ismertetése mellett, itt is a helyesírásra fektethetjük a fő hangsúlyt.

A névmások, mint nyelvtani fogalom nem új a gyerekeknek, viszont rendszerezésük és felismerésük, begyakoroltatásuk, helyesírásuk megerősítése a 6. osztályos nyelvtan tanterv része.

A főnévi igenévvel már alsóban találkoztak a gyerekek a főnév tanításakor. A melléknévi igenevekkel és határozói igenevekkel most egészítjük ki ismereteiket.

A határozószók megismertetése talán a legnehezebb feladat, azonban minél több határozószót tanítunk meg velük, hozzájárulunk a tanulók szókincsének gyarapításához.

A viszonyszók rendszerében feltétlen említsük rendszerezéskor az igekötőt és a segédigét is, habár az igék tanításakor már gyakoroltathatjuk a tanulókkal, mert nem új ismereteket tartalmazó tananyagról van szó.

A mondatszók közül az indulatszókat tanítjuk, hiszen ezzel találkoznak leggyakrabban a mindennapi életben.

A helyesírás tanítására nincs külön tananyag előirányozva, de értelemszerűen minden szófaj tanításakor kitérünk a helyesírási szabályokra.

Az *irodalmi* tananyag törzs - és kiegészítő tananyagra tagolódik. A tanár tehát szabadon választhat, kiegészíthet, behelyettesíthet más szövegeket a kiegészítő irodalomjegyzékből. A kiválasztásnál figyelembe kell vennie az osztály fejlettségi szintjét, valamint ügyelnie kell, hogy a választott olvasmányok hatékonyan járuljonak hozzá a tantervben megjelölt cél és feladatrendszer eléréséhez. Az is fontos, hogy a tanuló szabadon is választhasson a felkínált ajánlott és házi olvasmányok köréből.

Nem minden olvasmány szorítkozik teljes elemzésre, ragadjunk meg egy-egy lehetséges megközelítési szempontot, s csak néhány mű részletes elemzésébe bocsátkozzunk. Tegyük lehetővé a tanulók számára, hogy kifejtsék saját véleményüket az adott olvasmánnyal kapcsolatban, ily módon fejlesszék érvelésmódjukat. A tanuló inkább legyen képes összefüggések rendszerében gondolkodni, párhuzamokat vonni a hősök/művek között, tudja a mű lényegét kiemelni. Mindezek elsajátítása mellett meg kell tanítanunk a diákokat, hogy hogyan tudják ezen készségeiket más tantárgyak keretén belül kamatoztatni.

RUMUNSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

LIMBA ROMÂNĂ

Scopul activităţii instructive în clasa a VI-a este:

Însuşirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoştinţe şi capacităţi, crearea şi menţinerea interesului pentru lectură cu identificarea informaţiilor esenţiale dintr-un mesaj oral şi scris, însuşirea exprimării orale şi scrise, îmbogăţirea vocabularului cu cuvinte şi expresii noi şi sesizarea sensului unităţilor lexicale noi în funcţie de context, dezvoltarea interesului faţă de creaţiile literare în limba română, dezvoltarea capacităţii de exprimare, orală şi scrisă, receptarea, iniţierea şi participarea la un act de comunicare oral şi în scris în limba română literară.

Sarcini operative

La sfârşitul clasei a VI-a elevii trebuie:

- să-şi îmbogăţească vocabularul cu expresii şi cuvinte noi

- să identifice sensul unui cuvânt necunoscut

- să aplice regulile de ortografie în scris

- să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral şi scris

- să cunoască părţile de vorbire flexibile şi neflexibile

- să identifice informaţiile esenţiale şi detaliile dintr-un mesaj oral

- să manifeste interes pentru creaţiile literare în limba română

- să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar

- să alcătuiască rezumatul unui text literar

- să alcătuiască lucrări scurte pe o temă dată

- să respecte metodologia lucrărilor scrise

- să utilizeze corect şi eficient limba română în diferite situaţii de comunicare

- să înţeleagă semnificaţia limbii române în conturarea identităţii naţionale

- formarea deprinderilor de muncă independentă şi dezvoltarea creativităţii elevilor

CONŢINUTURI DE PROGRAM

LITERATURA

Lectură şcolară

SUBIECTE PROPUSE PENTRU CLASA A ŞASEA

1. Ion Agârbiceanu, **Întâiul drum**

2. Vasile Alecsandri, **Iarna**

3. Ion Creangă, **Amintiri din copilărie,** (fragment)

4. Balada populară, **Corbea**

5. Marin Sorescu, **La ce latră Grivei?**

6. **Doina**

7. Mihai Eminescu, **La mijloc de codru**

8. Mark Twain, **Prinţ şi cerşetor,** (fragment)

9. Grigore Vieru, **În limba ta**

10. Grigore Alexandrescu **Toporul si pădurea**

11. **Localitatea Marcovăţ, satul lui Marcu ciobanul**

12. Frank Baum, **Vrăjitorul din Oz,** (fragment)

13. Otilia Cazimir, **A murit Luchi**

14. George Coşbuc, **Noapte de vară**

15. Barbu Ştefănescu Delavrancea, **Domnul Vucea**

16. Ştefan O. Iosif, **Furtuna**

17. LjubivojeRšumović - **Motanul Michelangelo şi frumoasele Veronici**

18. A. Bassarabescu, **Duman**

19. I. L. Caragiale, **Bubico**

20. **Din creaţiile populare** (cântece, proverbe, ghicitori, zicători, poezii ocazionale)

21. Dumitru Almaş, **Povestea frumoasei Dochia**

22. Alexandru Odobescu, **Pe plaiurile Bisocei**

23. Petre Dulfu, **Isprăvile lui Păcală** (fragment)

24. Mihail Sadoveanu, **Ţara de dincolo de negură** (fragment)

25. Petar Kočić, **Jablan**

26. **Rebus**

27. Mihai Condali, **Florin şi Florica**

Lectură şcolară

Rudyard Kipling, **Cartea junglei**

Ferenc Molnar, **Băieţii din strada Pàl**

Johanna Spyri, **Haydi, fetiţa munţilor**

Selecţie din literatura română

Selecţie din literatura popoarelor şi naţionalităţilor conlocuitoare

ANALIZA TEXTULUI

Stabilirea contactului direct cu operele literare şi descoperirea mijloacelor de limbă şi stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice.

Delimitarea subiectului şi motivului într-o operă literară.

Observarea şi explicarea ideilor literar-artistice, funcţia lor în compoziţia operei literare şi identificarea elementelor componente ale naraţiunii.

Identificarea elementelor de bază ale acţiunii, ordinea lor (intriga, desfăşurarea), personajele şi trăsăturile lor (fizice, de caracter şi morale), procedeele artistice de construire a personajelor (autocaracterizare, propriile mărturisiri, caracterizarea de către alte personaje).

Aprecierea expresiilor idiomatice, sensului propriu şi figurat al cuvântului.

Formarea unor opinii personale despre opera analizată I dentificarea noţiunilor de teorie literară.

Noţiuni literare

Naraţiunea, descrierea, dialogul, monologul, metafora, alegoria, pastelul, personificarea, comparaţia, rima (tipurile), ritmul, doina, balada, romanul, oda, fabula, legenda, dramatizarea, nuvela, stilul.

LIMBA (gramatică, ortografie)

Repetarea şi consolidarea materiei din clasa a V-a.

Noţiuni de fonetică, diftongii, triftongii (actualizare). Accentul. Despărţirea în silabe a cuvintelor derivate şi a cuvintelor compuse.

Vocabularul limbii române. Familia lexicală - actualizare. Omonimele. Paronimele.

Sinonimele şi antonimele (actualizare).

Arhaismele şi regionalismele.

Procedeele interne de îmbogăţire a vocabularului. Derivarea (actualizare).

Substantivul. Substantivele simple şi compuse. Substantivele comune şi proprii. Genul. Numărul. Cazurile substantivului şi funcţia sintactică.

Articolul. Articolul hotărât şi articolul nehotărât.

Nominativul. Genitivul. Articolul posesiv-genitival. Dativul. Acuzativul. Prepoziţia şi rolul ei în exprimarea acuzativului. Vocativul.

Declinarea substantivelor comune şi proprii cu articol hotărât şi nehotărât.

Articolul demonstrativ-adjectival. Acordul cu substantivul.

Adjectivul. Adjectivele variabile şi invariabile. Acordul cu substantivul în gen, număr şi caz.

Gradele de comparaţie.

Pronumele. Pronumele personal şi categoriile lui gramaticale (persoană, gen, număr, caz)

Formele accentuate şi neaccentuate ale pronumelui personal. Pronumele personal de politeţe.

Pronumele de întărire. Pronumele reflexiv.

Pronumele şi adjectivele pronominale: pronumele şi adjectivul posesiv, pronumele şi adjectivul demonstrativ.

Numeralul cardinal şi ordinal. Numeralul colectiv, distributiv, multiplicativ şi adverbial.

Scrierea corectă a numeralului.

Verbul. Categoriile gramaticale ale verbului: timpul, persoana, numărul, modul.

Conjugarea. Modurile personale şi modurile nepersonale ale verbului.

Timpurile modului indicativ: prezent, imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfectul, viitor, viitor anterior.

Modurile: imperativ, conjuctiv, condiţional-optativ.

Infinitiv. Gerunziu. Participiu. Supin.

Părţile de vorbire neflexibile. **Adverbul** - de loc, timp, mod. Gradele de comparaţie ale adverbului.

Conjuncţia coordonatoare şi subordonatoare. **Prepoziţia. Interjecţia.** Tipuri de interjecţii.

Sintaxa propoziţiei.

Propoziţia simplă şi dezvoltată. **Subiectul.** Subiectul exprimat prin substantive şi pronume. Subiectul multiplu. Subiectul neexprimat.

Predicatul. Predicatul verbal şi predicatul nominal

Atributul. Atributul adjectival şi substantival. Atributul substantival genitival şi prepoziţional. Atributul pronominal.

Complementul. Complementul direct şi indirect. Complementele circumstanţiale de loc, de timp, de mod.

Sintaxa frazei. Fraza - noţiuni generale (actualizare). Propoziţia principală şi propoziţia secundară. Delimitarea propoziţiilor dintr-o frază.

Noţiuni de ortografie. Despărţirea cuvintelor în silabe (actualizare). Scrierea corectă a substantivelor proprii şi a substantivelor în genitiv. Scrierea corectă a numeralelor şi a pronumelui personal sau reflexiv din cadrul paradigmelor verbale compuse. Folosirea corectă a ortogramelor: *într-o, într-un, dintr-o, dintr-un.* Folosirea corectă a adverbului de negaţie *nu (n-).* Semnele de punctuaţie (actualizare).

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Activarea cunoştinţelor de limbă pentru a percepe şi realiza fapte de comunicare, orală şi scrisă.

Exprimarea în mod original, într-o formă accesibilă, a propriilor idei şi opinii.

Stabilirea principalelor modalităţi de înţelegere şi interpretare a unor texte scrise în diverse situaţii de comunicare.

Înţelegerea textului literar şi comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale.

Determinarea sensului unor cuvinte şi explicarea orală a semnificaţiei acestora în diferite contexte.

Exerciţii de însuşire şi definire a noţiunilor şi cuvintelor - prin activităţi în ateliere.

Observarea mijloacelor de limbă şi stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv (în versuri şi proză).

Discuţii pe marginea textelor literare şi a subiectelor libere prin menţionarea indicilor spaţiali şi temporali într-o naraţiune.

Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unităţi gramaticale (propoziţie sau frază), şi folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părţilor de vorbire.

Exerciţii de rostire corectă a cuvintelor cu probleme de accentuare.

Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă, a monologului în dialog, a textului narativ în text dramatic.

Exprimarea în scris

Dictări libere şi de control.

Compunerea (naraţiunea, descrierea, portretul, rezumatul).

Interpretarea liberă ale unor aspecte structurale ale unei opere literare.

Scrierea argumentată a impresiilor provocate de textele literare şi interpretarea unor aspecte din operă.

Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere şi dialog) în compunerile elevilor pe teme libere şi teme date.

Naraţiunea (naraţiunea la persoana a III-a, la persoana I, subiectul operei literare, momentele subiectului, timpul şi spaţiul în naraţiune)

Exerciţii de înţelegere şi explicare a noţiunilor de teorie literară.

Exerciţii pentru dezvoltarea creativităţii elevilor.

Scrierea corectă a frazelor în text folosind corect regulile ortografice şi semnele de punctuaţie.

Afişul, anunţul, corespondenţa, invitaţia.

Ase teme pentru acasă şi analiza lor la oră.

Patru lucrări scrise (o oră pentru scriere şi o oră pentru corectare).

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru ***Limba română ca limbă maternă*** pentru clasa a VI-a se realizează prin metode tradiţionale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun următoarele activităţi: însuşirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoştinţe şi capacităţi, crearea şi menţinerea interesului pentru lectură cu identificarea informaţiilor esenţiale dintr-un mesaj oral şi scris, însuşirea exprimării orale şi scrise, dezvoltarea interesului faţă de creaţiile literare în limba română, dezvoltarea capacităţii de exprimare, orală şi scrisă, receptarea, iniţierea şi participarea la un act de comunicare oral şi în scris în limba română literară.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităţilor de exprimare prin expresii şi cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor şi sesizarea sensului unităţilor lexicale noi în funcţie de context. Trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral şi scris, să cunoască părţile de vorbire flexibile şi neflexibile. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale şi în scris are o importanţă deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activităţii trebuie insistat asupra îmbogăţirii fondului lexical, să identifice informaţiile esenţiale şi detaliile dintr-un mesaj oral, să manifeste interes pentru creaţiile literare în limba română, să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar, să utilizeze corect şi eficient limba română în diferite situaţii de comunicare şi formarea deprinderilor de muncă independentă şi dezvoltarea creativităţii elevilor

RUSINSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

РУСКИ ЯЗИК

Циль

Циль воспитно-образовней роботи то овладованє з руским литературним язиком; преучованє книжовносци на тим язику; оспособйоване школярох за усне и писмене висловйованє, комуникацию и творенє, а тиж так доживйованє, спознаванє обачованє вредносних книжовних, уметнїцких и других витворењох култури; здобуване основних поняцох о язикох книжовносцох и културох народох и народносцох; упознаванє репрезентативних дїлох шветовей книжовносци примераних возросту школярох; будованє свидомосци о улоги язика и книжовносци у повязованю народох и їх културох; розвиванє и пестованє позитивного становиска школярох ґу язиком, културному скарбу, шлєбодолюбивим традицийом свойого и других народох, розвиванє свидомосци о повязаносци, сотруднїцтву и заєднїцким животу рижних народох и народносцох; розвиване свидомосци о язику и язичней толеранциї; ширенє духовних горизонтох и розвиванє критицкого думаня и творчих способносцох; розвиванє тирвацого интересованя за язик и книжовносц; воспитованє школярох за живот, роботу и медзилюдски одношеня у духу гуманизма, солидарносци и толеранциї.

Задатки:

- поступне и снстематичне упознаванє руского литературного язика у розличних видох його усного и писаного хасновања;

- пестованє култури усного и писаного висловйованя;

- оспособйованє школярох же би ше, успишно служели з руским язиком у рижних комуникацийних ситуацийох (у улоги приповедача, слухача, собешеднїка и читателя);

- уводзенє школярох до самостойного читаня н анализованя текста,

- розвиване интересованя и тирвацих навикнуцох на читанє книжовних дїлох; пестованє уметнїцкого сензибилитету и любови ґу уметносци; оспособйованє школярох за самостойне хасновање библиотекох и жридлох информацийох;

- усвойованє основних теорийних поняцох зоз подруча язика и книжовносци, уводзенє до розуменя книжовного дїла, порушоване школярох на самостойне творенє.

Язик

Морфолоґия

Файти словох. Пременлївн и нєпременлївн слова.

Меновнїки. Общи, збирни и власни меновнїки; конкретни и абстрактни меновнїки; меновнїки хтори знача живе и нєживе, материялни меновнїки. Природни и ґраматични род; число; поняце припадку.

Деклинация меновнїкох; основа и припадково законченє; деклинация меновнїкох хлопского, женского и штреднього роду.

Творенє меновнїкох: нєвиведзени, виведзени и зложени меновнїки; творенє зоз суфиксами.

Прикметнїки. Описни и односни (присвойни, материялни и други) прикметнїки. Компарация описних прикметнїкох. Деклинация прикметнїкох; сербски уплїву деклинациї. Творенє прикметнїкох.

Заменовнїки. Особово, повратни, присвойни, указуюци, опитно-односни, одредзени, нєодредзени, одрекаюци заменовнїки; меновнїцки и прикметнїцки заменовнїки. Заменовнїки хтори хаснуєме под сербским уплївом.

Числовнїки. Основни, збирни, порядково, нєодредзени заменовнїки, ламани числа.

Дїєслова. Вид дїєсловох: дїєслова законченого и нєзаконченого виду. Преходни и нєпреходни дїєслова; повратни дїєслова. Творенє дїєсловних формох: инфинитив, презент, футур прости и зложени, перфект, плусквамперфект, императив, потенциял, потенциял прешли; дїєприсловнїк презента, дїєприкметнїк пасивни перфекта. Сербски уплїв у хасноваю даєдних дїєсловних формох. Творенє дїєсловох.

Присловнїки. Подзелєнє: присловнїки за место, час, причину, циль, способ, миру.

Творенє и компарация присловнїкох.

Применовнїки, злучнїки, словка, викричнїки.

Правопис

Писанє общих и окремних назвох подприємствох.

Писанє словох у хторих ше окончую гласово пременки. Писанє общих меновнїкох на *-зем, -зм, -ем, -м.* Пременки консонантох и уплїв тих пременкох на способ їх записованя. Правописни правила котри чуваю етимолоґию словох.

Етимолоґийно-фонетични принцип руского правопису.

Писанє дїєсловних формох.

Писанє з/зоз и под.

КНЇЖОВНОСЦ

Школска лектира

И. Андрич *Аска и вовк*

М. Винай *При машини*

И. Г. Ковачевич *Любиме любени*

Ш. Гудак *Перши крочай*

М. Канюх *Єден окати облак*

М. Ковач *Бишалма*

Б. Нушич *Автобиоґрафия*

М. Колошняї *Вербово пруце*

М. Колошняї *Як цо и я*

Г. Костельник *Писня бачваня*

М. Рамач *Салаши*

С. Саламон *Кед зарно дахто найдзе*

М. Селимович *Дереґляр*

Р. Таґоре *Заградар*

Я. Фейса *Задуй витре*

Ш. Чакан *Сова и млади птички*

Ш. Чакан *Поуки курчатом*

Л. Хюз *Чарни*

Т. Шевченко *Сон*

Албанска нар. приповедка *Старик и леґинь*

Сербска нар. писня *Шмерц мацери Юґовичох*

Руска нар. писня *Венок*

Руска нар. писня *Треба у младосци робиц*

Домашня лектира

Д. Папгаргаї *Конєц швета*

Вибор поезиї на руским язику

Вибор прози на руским язику

Обробок лектири

Розвиванє фабули. Мирни и динамични цек дїї.

Улога пейзажу у композициї дїла.

Замерковйованє, розуменє и толкованє сущних мотивох у епских дїлох.

Вирне и имаґинарне описованє.

Моралнa (етична) характеризация подобох.

Замерковйованє техніки формованя подобох: поступки подоби, диялог и нукашнї монолог, контекст у котрим ше зявює якция и реакция подоби. Множество прикметох подоби. Преплєтанє позитивних и неґативних прикметох.

Поетична слика и єй толкованє: виволана зоз чулами (конкретни мотиви), з роздумованьом и чувствованьом (абстрактни мотиви).

Одкриванє основного чувства и других емоцийох у лирскей писнї.

Обачованє структури мотивох у писнї: розвиванє поєдиних мотивох до поетичних сликох и їх єдинство.

Дальше розвиванє способносцох розликованя и хаснованя пренєшеного значеня словох, виразох, сликох.

Замерковйованє поетичних сликох витворених зоз гиперболу и контрастом.

Уводзенє школярох до анализи драмского текста: поняце драмскей дії, подоби, основни елементи композиції.

Читанє

Ускладзованє читаня наглас зоз природу текста (уметнїцкого и иншакого). Дальше преучованє текста як подлоги за виразне читанє (условеносц ритма, темпа, павзи, фарби и интензитету гласа, лоґична наглашка и под.).

Вежбанє читаня у себе зоз прецизним и напредок заданим цильом (одкриванє композицийних цалосцох, диялогу у характеризациї подоби, опису и подобних елементох; находзенє словох, поєдиносцох, доказох за даяке твердзенє у самим таксту (функционална писменосц), правописних правилох и под.).

Вежбанє швидкого читаня, дияґоналне читанє.

Поняца

Усвоюю ше шлїдующи поняца: пременлївi и нєпременлївi слова (подзелєнє на файти, препознаванє файти на тексту), пременка (деклинация, конюґация, компарация). Диялог, нукашнї монолог, монолог, драма, комедия, автобиоґрафия, гипербола, контраст, социялна писня.

КУЛТУРА ВИСЛОВЙОВАНЯ

Усне висловйованє

Приповеданє спрам заданей композицийней форми (увод, цек, ступньованє порядку главних и бочних мотивох, место и обсяг кулминациї у викладаню, законченє).

Замерковйованє характеристикох хронолоґийного и ретроспективного приповеданя.

Описованє: динамичних и статичних зявеньох у природи; обачованє способу преплєтаня статичних и динамичних сликох и преход єдних до других, сценох при описованю и приповеданю; вонкашнього и нукашнього простору, пейзаж у розличних рочних часцох и часцох дня, функция пейзажу у створяню атмосфери за описованє події, пейзаж и опис атмосфери як подлога за контекст приповеданя и описованя.

Портретованє на основи анализи вибраних книжовних порттетох и портретох познатих особох зоз науково-популарней литератури; портретованє особох зоз нєпоштредней блїзкосци.

Идентитет: Виражованє подобносци и розлики. Обачованє детальох и ниянсох у меновану и виражованє свойого и цудзого становиска зоз интонацию.

Комуникация: Виражованє припадносци (мойо, твойо, нашо, вашо, дачийо, нїчийо).

Звит - кратки звит о школскей або иншей акциї, шветочносци и других активносцох школярох.

Преприповедованє тексту и замерковйованє структури приповедки. Ретроспективне приповеданє. Приповеданє з наглашованьом єдного з можлївих приступох події о котрей ше приповеда, приповеданє зоз напредок задатого угла патреня на даяке зявенє.

Виборне приповеданє: динамични и статични зяведня у природи.

Обачованє язично-стилских средствох похаснованих при описованю и портретованю.

Писане висловйованє

Приповеданє (у писаней форми) о збуваньох и дожицох з хаснованьом напредок заданих елементох композициї - спрам самостойного плану у форми тезох.

Описованє нукашнього и вонкашнього простору як и динамичних и статичних зявеньох у природи - по плану и шлєбодно.

Кратки писани звит, информация, призначка, здогаднїк.

Вежбанє технїки виробку писаного состава (вибор теми, компонованє, менши цалосци, обєдиньованє приповеданя и описованя).

Синтаксично-стилистични вежби рижного змисту, а окреме: розлични розпорядок субєктовей, предикатовей и обєктовей синтагми и їх зависних членох; замеркованє ниянсованих розликох у значеню, контекст и значенє, буквалне и пренєшене значенє висловеного.

Писанє дньовнїка. Урядово и приватне дописованє.

Осем писани домашнї задатки и їх анализа на годзинох.

Штири писмени задатки (єдна годзина за писанє и два за виправок).

SLOVAČKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

SLOVENSKÝ JAZYK

Predmet slovenský jazyk ako materinský jazyk sa v základnej škole vo Vojvodine vyučuje v zhode s demografickým rozmiestnením príslušníkov slovenskej menšiny. Je to buď v školách so slovenským vyučovacím jazykom, alebo iba ako učebný predmet v školách so srbským vyučovacím jazykom. Pokiaľ ide o školy so slovenským vyučovacím jazykom, môže to byť úplná základná škola, alebo iba 1. stupeň základnej školy. Slovenský jazyk ako učebný predmet sa vyučuje v školách so srbským jazykom buď iba na 1. stupni a v ďalšom školení nepokračuje, alebo je možnosť vyučovania slovenského jazyka aj na 2. stupni.

Celkove vyučovanie slovenského jazyka ako materinského jazyka prebieha vo vojvodinskom prostredí za iných okolností než v materskom národnom spoločenstve. Skutočnosť, že v našom prostredí je slovenský jazyk materinským jazykom etnickej menšiny, určuje aj špecifické východiská a ciele a obsah vyučovania tohto učebného predmetu. Základnými špecifickými východiskami, podľa ktorých sa koncipuje vyučovanie slovenského jazyka sú: 1. slovenský jazyk sa v podmienkach etnickej menšiny enklávneho typu vyvíja v odlúčenosti od materského jazykového spoločenstva; 2. slovenská menšina vo Vojvodine neobýva kompaktné územie, ale je rozmiestnená v podobe etnických, a teda i jazykových ostrovov v prostredí, kde má dominantné postavenie srbský jazyk; 3. mladé generácie príslušníkov slovenskej menšiny sa od začiatku formujú ako bilingvisti, pričom od funkcie slovenského i srbského jazyka v ich živote závisí, ktorý jazyk má prevahu; 4. vyučovanie slovenského jazyka ako materinského jazyka príslušníkov slovenskej menšiny je pevne včlenené do celkového štátneho systému školstva, čo znamená, že vedľa slovenčiny sa povinne vyučuje tiež srbský jazyk a že na tej istej škole môžu vedľa slovenských tried byť aj srbské triedy; 5. v podmienkach bilingvizmu a bez prirodzeného kontaktu so živým slovenským jazykom jazyková kompetencia v slovenčine je u našich žiakov v rozličnej miere oslabená; 6. učitelia slovenského jazyka a ostatných učebných predmetov ako členovia menšinového jazykového spoločenstva sú práve tak bilingvistami, takže aj ich jazykové vedomie je spravidla v rozličnej miere oslabené.

Ciele a obsah vyučovania predmetu slovenský jazyk sú vo všetkých prípadoch v zásade identické, ibaže v praxi sa maximálne prihliada na konkrétnu situáciu v konkrétnom slovenskom prostredí. Konkrétnej situácii sa prispôbuje aj sám proces vyučovania.

Vyučovanie slovenského jazyka v menšinovom slovenskom jazykovom spoločenstve nemá také pevné rámce, a teda ani také pevné ciele, ako je to v národnom spoločenstve. Má byť prispôsobené podmienkam konkrétnej školy a v tom istom ročníku má byť diferencované so zreteľom na individuálne jazykové a intelektové predpoklady žiakov. Celkove platí didaktická požiadavka viesť žiakov k tomu, aby poznanie slovenského jazyka chápali ako súčasť svojej etnickej príslušnosti a nie ako osobitnú záťaž.

Aj napriek špecifickej jazykovej situácii vyučovanie slovenčiny ako materinského jazyka má za cieľ pestovať u žiakov pozitívny vzťah k slovenskému jazyku, posilňovať vedomie o našej príslušnosti k slovenskému národnému spoločenstvu a v tom kontexte aj o príslušnosti k slovenskej menšine vo Vojvodine. Pri oboznamovaní sa so slovenským jazykom, pri rozširovaní schopnosti komunikovať po slovensky ústne i písomne žiaci získavajú vedomosti o slovenskom jazyku a prostredníctvom týchto vedomostí nadobúdajú aj schopnosť uplatňovať ich vo vlastnej myšlienkovej činnosti. Na školách so slovenským vyučovacím jazykom sa takto vytvárajú predpoklady aj na spoľahlivé jazykové zvládnutie ostatných učebných predmetov.

V podmienkach dvojjazykovosti vyučovanie slovenského jazyka má za cieľ pestovať u žiakov úctu k obom jazykom: k slovenskému jazyku, ktorý nás spája so slovenským národom a s celkovou slovenskou kultúrou a k srbskému jazyku, ktorý nám umožňuje prirodzený kontakt s prostredím, v ktorom existujeme ako etnická menšina, ako aj s celkovou kultúrou, ktorú nám sprostredkúva srbský jazyk. Vyučovanie slovenského jazyka má okrem toho za cieľ i výchovu žiakov v duchu tolerancie k materinskému jazyku aj ostatných menšinových spoločenstiev v našom prostredí. Celkove žiakov vedieme k tomu, aby svoju schopnosť používať na dorozumievanie striedavo dva jazyky považovali za osobitnú výhodu a nie za prameň jazykovej neistoty.

V našich bilingvistických podmienkach vyučovanie slovenského jazyka má za cieľ nielen učiť o slovenskom jazyku, ale aj sám jazyk. Má tiež posilniť slovenské jazykové povedomie žiakov a vytvoriť u nich základné predpoklady na odlíšenie prvkov slovenského a srbského jazyka. Z týchto základných cieľov vyučovania slovenského jazyka vyplývajú potom i čiastkové ciele, ktoré majú žiaci dosiahnuť.

Slovenský jazyk pre 2. stupeň základnej školy

Učebný predmet slovenský jazyk má v školách s vyučovacím jazykom slovenským vo Vojvodine ústredné miesto, lebo vytvára predpoklady na zvládnutie ostatných predmetov. Toto tvrdenie je univerzálne - pedagógovia počnúc Komenským poukazovali na skutočnosť, že sa vo vzdelávaní najlepšie výsledky dosahujú vtedy, keď dieťa získava poznatky v materčine.

Slovenčina je vyspelý jazyk a možno v nej vyjadriť city a zložité myšlienky. Vo Vojvodine sa vyvíja za iných podmienok ako na Slovensku, ale jazyková norma platí pre všetkých Slovákov.

CIELE

Vo vyšších ročníkoch základnej školy vo Vojvodine je celkové vyučovanie v slovenskom jazyku zamerané na kvalitné poznanie a praktické zvládnutie zákonitostí slovenského jazyka ako podmienky na získanie zručnosti pohotovo, funkčne a kultivovane komunikovať v spisovnej slovenčine.

Cieľom vyučovania slovenského jazyka a literatúry je, aby žiaci zvládli a poznali materinský jazyk jednak kvôli posilneniu svojho jazykového vedomia, jednak aby sa prostredníctvom jazyka dostali aj k prameňom slovenskej literatúry a celkovej slovenskej kultúry a vedy.

Pri vyučovaní slovenského jazyka sa v našich podmienkach musí prihliadať nielen na vzťah spisovnej podoby slovenského jazyka a našich nárečí, ale tiež na vzťah slovenského a srbského jazyka, ktorý používame na mimoetnické dorozumievanie.

Aj vo vyšších ročníkoch základnej školy vyučovanie slovenského jazyka zahrnuje tri zložky: jazykovú, slohovú a literárnu. V učebných osnovách sa tieto zložky podávajú v osobitných kapitolách, ale v praxi sú pospletané. Sloh a kultúra vyjadrovania rovnako sa pertraktujú aj na hodinách jazyka, aj na hodinách literatúry.

Ciele vyučovania slovenského jazyka na 2. stupni základnej školy sa tak pre učiteľa, ako aj pre žiakov náročnejšie než na 1. stupni: poznatky o slovenskom jazyku získané na 1. stupni sa tu prehlbujú a rozširujú. Základným cieľom vyučovania slovenského jazyka na 2. stupni základnej školy je:

- viesť žiakov k poznávaniu jazyka ako štruktúrovaného a uceleného systému;

- rozvíjať komunikačné schopnosti žiakov, aby získali kvalitnú jazykovú kompetenciu;

- pestovať u žiakov lásku k materinskému jazyku a vedomie jazykovej príslušnosti k istému etniku, pocit jazykovej príbuznosti a spolupatričnosti s inými etnikami;

- prostredníctvom jazyka viesť žiakov k poznávaniu histórie a kultúry vlastného národa a k získavaniu iných poznatkov;

- prehlbovať estetické cítenie žiakov;

- rozvíjať etické cítenie žiakov;

- naučiť žiakov uplatňovať získane vedomosti v praxi.

Vyučovanie slovenského jazyka prispieva k odhaľovaniu základných funkcií jazyka: komunikatívnej, kognitívnej, reprezentatívnej a estetickej. V snahe dosiahnuť plánované výsledky učiteľ má v plnej miere rešpektovať:

- ročný povinný počet hodín,

- ciele vytýčené vo vyučovaní,

- obsah (jazykové javy a javy v slohovej výchove zamerané na komunikatívnosť).

Učiteľovi sa odporúča používať na hodinách: učebnice, pracovné zošity, cvičebnice, prístupné jazykové príručky, jazykovedné časopisy, encyklopédie, ďalšie učebné pomôcky.

JAZYK

Zhrnutie poznatkov z piateho ročníka.

Jazyk a jazykoveda

Základné informácie o slovenskom a srbskom jazyku. Spisovná slovenčina; slovenské nárečia.

Jazykoveda a jej členenie. Slovakistika na Slovensku a vo Vojvodine.

Jazyky národností vo Vojvodine.

Lexikológia

Formálna a významová stránka slova.

Slová podľa zloženia (neodvodené, odvodené a zložené).

Morfológia

Ohybné slovné druhy - opakovanie. (Zhrnutie poznatkov o skloňovaní.)

Slovesá. Slovesný vid - dokonavé a nedokonavé slovesá. Slovesá bezpredmetové a predmetové.

Neohybné slovné druhy. Základné charakteristiky prísloviek, predložiek, spojok, častíc a citosloviec.

Syntax

Klasifikácia viet (podľa zloženia, podľa obsahu, podľa členitosti).

Veta jednoduchá (holá) a rozvitá. Vetné sklady (syntagmy) ako významové a gramatické celky (všetko na rovine evidenčnej a rozpoznávacej).

Vetné členy a členenie vetných členov na holé, rozvité a viacnásobné.

Hlavné vetné členy. Podmet a prísudok ako hlavné vetné členy.

Rozvíjacie vetné členy. Prívlastok (zhodný a nezhodný; holý, rozvitý a viacnásobný). Prístavok. Predmet (holý, rozvitý a viacnásobný). Príslovkové určenie času, miesta, spôsobu a príčiny (otázky: kedy?, kde?, ako?, prečo?).

Priraďovacie a podraďovacie súvetie. Čiarky v súvetí.

Pravopis

Nacvičovanie v písaní odvodených vybraných slov patriacich do aktívnej slovnej zásoby žiakov.

Písanie čiarky, bodkočiarky, dvojbodky a úvodzoviek.

Práca s *Pravidlami slovenského pravopisu* (najmä v písaní veľkých začiatočných písmen), s *Krátkym slovníkom slovenského jazyka* a so slovníkom E. Horáka *Srbochorvátsko - slovenským a slovensko - srbochorvátskym slovníkom*.

KULTÚRA VYJADROVANIA - SLOH

Ústne vyjadrovanie

Rozprávanie a jeho kompozícia: úvod k téme, jadro, gradácia, kulminácia v rozprávaní a záver. Chronologické a retrospektívne podanie príbehu. Priliehavý výber slov.

Rozprávanie s využitím priamej reči.

Spracovanie príbehu podľa danej osnovy.

Dramatizácia prozaického útvaru (napr. poviedky) s doslovnou reprodukciou replík.

Vypracúvanie osnovy (napr. práve spracúvané učivo z dejepisu, biológie a pod.)

Opisný slohový postup a jeho hlavné znaky. Opis dynamických a statických javov v prírode. Vnútorná a vonkajšia charakteristika literárnej postavy (povahokresba) na základe rozboru literárnych postáv. Portrét (opis) osoby z bezprostredného okolia žiaka (susedia, starec, herec a pod.).

Správa o udalosti v škole, o oslavách, o programe, o divadelnom predstavení a pod.

Súkromný list (členenie textu, formálna úprava, vypisovanie obálky). Využitie kontaktových prostriedkov v súkromnej korešpondencii (s vekovo rovnakou, mladšou a staršou osobou), ako aj so známou a neznámou osobou.

Poukazovanie na časté štylistické chyby v jazykových prejavoch: neadekvátne členenie, neprehľadnosť, nelogickosť, rozvláčnosť a pod. a na možnosť vyhnúť sa im.

Formy spoločenského styku

Oznámenie, pozvanie (na nejaké podujatie), inzerát, potvrdenie.

Písomné vyjadrovanie

Rozprávanie o udalosti alebo o zážitku s použitím prvkov kompozície (vypracovaná osnova v bodoch, konspekt).

Opis prírody, miestnosti alebo literárnej postavy podľa danej osnovy.

Písomná správa o akcii v škole (úprava nádvoria, športový program, divadelné predstavenie a pod.)

Nácvičné a kontrolné diktáty.

Osem domácich slohových prác a ich rozbor na hodine.

Štyri školské slohové práce (v každom štvrťroku jedna) - písanie na jednej hodine a rozbor s opravou na dvoch hodinách.

LITERATÚRA:

Lyrika:

P. O. Hviezdoslav: Zuzanka Hraškovie

Ľudmila Podjavorinská: Čakanka

Vladimír Reisel: Leto

Paľo Bohuš: Sedliak

Ján Labáth: Na Dolnej zemi

Juraj Tušiak: Jednoduché slová

Milan Lasica: Vybrané slová

Daniel Hevier: Náušnica v uchu

Kamil Petraj: Školská lavica

Miroslav Antić: Raz v stredu, Láska

S. H. Vajanský: Malý drotár

Zo slovenských ľudových piesní

Z vojvodinských slovenských ľudových balád

Epika:

Soľ nad zlato - slovenská ľudová rozprávka

Príbeh o Európe (starogrécky mýtus spracovala M.Hlušíková)

Milan Ferko: Striebornáá volavka Kinnari

Vincent Šikula: Heligon

Klára Jarunková: Strážo a Boj

Jela Mlčochová: Adrianin prvý prípad

Jaroslava Blažková: Zázrak života

Martin Kukučín: Z teplého hniezda

J. Rowlinsová: Harry Potter (úryvok)

Ján Čajak (výber)

Anna Papugová: Texasky a tenisky a Lena v nich

Miroslav Demák: Vranka Hanka a havran Ján

Tomáš Čelovský: Jabloň

Zoroslav Jesenský: Kúštik Števa

G. M. Petrovský: Baronica

Slovenská povesť

Malé formy ľudovej slovesnosti (porekadlá, príslovia, hádanky, pranostiky…)

Žarty, rébusy, detské hry.

Zo svetovej detskej literatúry (výber).

Výber zo srbskej literatúry.

Výber zo slovenskej súčasnej prózy.

Časopisy pre deti a mládež.

Náučná literatúra - encyklopédie, niektoré heslá z Encyklopédie zvierat, Dejín sveta.

Dráma:

Kratší dramatický text alebo úryvok

Viera Benková: Pusťte basu do rozhlasu, rozhlasová hra podľa motívov rozprávky

Norberta Frýda

Komiks (výber).

Literárne diela: 4 knihy podľa výberu

Klára Jarunková: Brat mlčanlivého vlka

Vincent Šikula: Prázdniny so strýcom Rafaelom

Antoine de Saint - Exupéry: Malý princ

Zo slovenských ľudových balád

Kniha podľa voľného výberu žiakov

Literárno- teoretické pojmy

Poézia

- motív a idea (pozorovanie),

- city, ktoré básnik v básni prejavuje,

- prenesený význam slova, prirovnanie a básnický prívlastok (pozorovanie), personifikácia,

- verš, rým, rytmus,

- balada (identifikácia a rozdiely),

- krátke formy ľudovej tvorby - porekadlo, príslovie, hádanka, pranostika,

- ľudová a umelá báseň,

- detská lyrika.

Próza

- téma a idea,

- dej: časová postupnosť deja, identifikácia miesta konania deja, elementy fabuly: úvod, záplet, rozuzlenie,

- členenie textu (kolektívne a jednotlivo),

- identifikácia najnapínavejšieho miesta,

- zovňajšok postáv a základné povahové vlastnosti, pohnútky a konania postáv,

- dialóg a monológ (pozorovanie a rozlišovanie),

- opis a rozprávanie - rozprávač (pozorovanie a identifikácia),

- detský román, komiks (základné vlastnosti),

- ľudová rozprávka- charakteristiky (túžba po pravde a spravodlivosti),

- druhy rozprávok: fantastické i zvieracie rozprávky (pozorovanie a identifikácia), ľudové a autorské rozprávky (identifikácia),

- nové slová a slovné spojenia- základný a prenesený význam slova- použitie slovníka,

- povesť, balada, poviedka (základné vlastnosti),

- staré grécke báje,

- práca s knihou- písanie záznamov a analýza- názov diela a autor.

Náučná literatúra:

- encyklopédie pre deti.

Dráma:

- divadelná hra pre deti,

- filmová a rozhlasová hra pre deti.

Dramatizácia

- Dramatizácia spracovaného textu, intonácia so zreteľom na citovú zložku prejavu, využívanie pohybu v priestore, mimiky a gestikulácie.

- Vypracovanie kostýmov a scény.

- Osvojovanie pojmov: scéna, scénograf, kostýmograf, režisér.

- Zvukové a svetelné prostriedky v divadle.

- Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; slovenskú ľudovú rozprávku na kazete a pod.

FILMOVÁ A SCÉNICKÁ KULTÚRA

- Poznanie hlavných a vedľajších postáv.

- Pohyb vo filme a komikse.

- Základné poznatky o filme a scénickom umení: režisér, herec, scéna, scénograf, kostýmograf, šepkár.

- Samostatné vypracovanie scény a divadelné predvedenie alebo bábkové divadlo.

- Rozprávky v obrazoch - obraz v komikse; káder vo filme a scéna a výstup v divadelnej hre.

- Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; detský hraný film alebo sfilmovanú slovenskú rozprávku. Využitie súčasných technických premietacích prostriedkov.

PROCES

Takto koncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka v základnej škole predpokladá zmenu práce učiteľa na vyučovacích hodinách, ale aj zmenu učebníc a učebných pomôcok.

Vo vyučovacom procese učiteľ má v každom ročníku povinne a v plnej miere dodržiavať: ročnú časovú dotáciu - povinný počet hodín, ciele, ktoré treba vo vyučovaní dosiahnuť, obsah vyučovania, t.j. upevniť zručnosť v čitaní a písaní, sprostredkovať základné vedomosti o slovenskom jazyku, z kultúry vyjadrovania a z literatúry.

Učiteľ si podľa vlastného uváženia a s ohľadom na podmienky v danej triede volí: formy práce a metódy na dosahovanie stanovených cieľov, štruktúru vyučovacej jednotky a spôsob plánovania (voľnosť rozvrhovania učebnej látky a celkovej aktivity v rámci vyučovania materinského jazyka ako celku), má tiež voľnosť vo využívaní textov z literatúry, vo výbere spoločnej mimočítankovej literatúry a kníh domáceho čítania (po dohode so žiakmi).

Vo vyučovacom procese učiteľ má používať: učebnice a pracovné zošity, pracovné listy z rôznych cvičebníc, prístupné jazykové príručky, slovníky, encyklopédie, literárne časopisy, ako aj ďalšie učebné pomôcky: zvukové nahrávky, videokazety, obrazové súbory, internet, atď.

Novokoncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka zvyšuje nároky na samostatnosť, tvorivosť a organizáciu práce učiteľa.

POKYNY PRE REALIZÁCIU PROGRAMU

JAZYK

Gramatika

Vyučovanie gramatiky a pravopisu v 6. ročníku má za cieľ umožniť žiakom komunikáciu v ústnej alebo písomnej podobe používajúc spisovný slovenský jazyk Žiak má poznať základné pravidlá z oblasti gramatiky ako sú: pravopisné pravidlá písania *i, í, y, ý* po mäkkých, tvrdých a obojakých spoluhláskach, vo vybraných slovách, rozlišovanie základu slova, predpony a prípony; tvorenie slov predponami a príponami; predpony *s-, z-, zo-, nad-, od-, ob-, roz-* a ich spisovná výslovnosť a pravopis. Má správne vymenovať slovenskú abecedu s cieľom vynachádzania sa v slovníku. Pri vyučovaní slovných druhov, treba správne líšiť jednotlivé slovné druhy, rozdiel medzi časovaním a skloňovaním. Vedomosti o slovesách treba prešíriť o vedomosti o zvratných a nezvratných slovesách, prehlbovať vedomosti o neurčitku, slovesných časoch, určovanie osoby, čísla a času slovies. Správne používať a písať tvary prítomného času slovesa *byť*. Nacvičovať rozkazovací spôsob a funkciu slovesa vo vete (prísudok). Pravopis slovesných koncoviek. Odporúča sa klasifikácia

viet (podľa zloženia, podľa obsahu, podľa členitosti). Nacvičovať treba vetné sklady (syntagmy) ako významové a gramatické celky (všetko na rovine evidenčnej a rozpoznávacej), vetné členy a členenie vetných členov na holé, rozvité a viacnásobné. Osobitne treba venovať pozornosť podmetu a prísudku ako hlavným vetným členom, potom nacvičovať rozvíjacie vetné členy, prívlastok (zhodný a nezhodný; holý, rozvitý a viacnásobný), prístavok, predmet (holý, rozvitý a viacnásobný), príslovkové určenie času, miesta, spôsobu a príčiny (otázky: kedy?, kde?, ako?, prečo?).

Osobitne treba nacvičiť priraďovacie a podraďovacie súvetie a čiarky v súvetí.

Odporúča sa nacvičovanie identifikácie priamej reči, ako aj jej pozmenenia z priamej reči na nepriamu a opačne. Učivo o vete treba zdolať do miery líšenia holej, rozvitej vety a súvetia; jednoduché vety a súvetia; nacvičovať základné vetné členy (holý a rozvitý podmet a holý a rozvitý prísudok).

Pravopis

Pravopis treba vždy nacvičovať s odôvodneným paralelne so spracovaním učiva z jazyka používajúc literárne texty z učebníc, ako východiskové texty pre analýzu pravopisných javov. Treba prihliadať na písanie ***i, í, y, ý*** po tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhláskach, na písanie koncoviek pri slovesných časoch, pri jednotlivých pádoch podstatných mien, pri množnom nominatíve prídavných mien a čísloviek. Žiakov treba nacvičovať písať správne interpunkčné znamienka. Dbať na pravopis zámen: *vy, Vy, ty, Ty* a tvary *my, mi.* Venovať sa nacvičovaniu čiarky v súvetí. Správne vyslovovať a písať slová s predponami a príponami, ako aj správna výslovnosť a písanie predložky s podstatným menom.

Odporúča sa so žiakmi diktáty nacvičovať s odôvodňovaním pravopisných javov a len potom písať kontrolné diktáty a autodiktáty.

LITERATÚRA

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakom diferencované úlohy (podľa stupňov zložitosti). Okrem uvedených textov, môžeme ponúkať žiakom texty podľa vlastného výberu z čítanky, detských a mládežníckych časopisov, novín, encyklopédií a iných tvarov literatúry, ktorá im je vekove primeraná. V tomto veku sa odporúča odpozerať najmenej dve divadelné predstavenia pre deti a film pre deti, ako aj televízne vysielanie pre deti. Podľa možnosti, žiakom treda dať počúvať aj detské rozhlasové hry a umelecké prednesy básní. S cieľom podnecovania kreativity u detí, treba vypracovať spoločne s deťmi aspoň jedno divadelné predstavenie na úrovni triedy (odporúča sa samostatné vypracovanie scény a kostýmov). U žiakov treba pestovať záujem o čítanie kníh, odporúčať im literatúru vhodnú pre ich vek a formovať čitateľskú kultúru u detí.

Literárne diela: 4 knihy podľa výberu učiteľa a žiakov. Žiakov treba zaúčať analyzovať literárne dielo: názov, autora, miesto a čas konania, hlavná postava a jej vlastnosti, vedľajšie postavy, odkaz, téma, idea diela. Treba ich zvykať podať stručnú reprodukciu.

Literárno-teoretické pojmy (poézia a próza): Plánované literárno-teoretické pojmy v tomto veku deťom treba podať informatívne a nacvičovať do tej miery, aby ich v danom texte líšili.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

U žiakov v tomto veku treba pestovať spisovnú podobu slovenského jazyka ako v ústnom tak aj v písomnom prejave s dôrazom na plynulosť prejavu, jasnosť, správnu dikciu a melódiu viet. Žiakov treba zaúčať výstižne rozprávať na základe osnovy, obrázku alebo série obrázkov, viesť úspešne sled udalostí, vedieť vyrozprávať svoj zážitok alebo vymyslieť ho podľa svojej fantázie; pri opise predmetu, javu, osoby, zvieraťa, prírody, mať na zreteli výrazné charakteristiky na základe pozorovania. Od žiakov sa očakáva výrazný prednes básne ako aj krátka reprodukcia jednoduchých textov z čítanky, detskej tlače, reprodukcia obsahu filmu, divadelnej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti tohoto veku - podľa osnovy. Jazykové didaktické hry treba používať vo funkcii zveľaďovania slovnej zásoby a skvalitňovania ústnej a písomnej komunikácie žiakov. Treba dbať na spisovnú výslovnosť, slovnú zásobu prehlbovať vysvetlením významu nových slov a slovných spojení, ako aj s významom slov v srbskom jazyku. Líšiť monológ od dialógu.

Dramatizácia

V oblasti dramatizácie textu je predvídané striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety, uvádzanie pohybu v priestore. Uviesť mimiku a správnu dikciu a gestá. Ako vzor sledovať detské divadelné predstavenie.

Formy spoločenského styku

S cieľom pestovať výchovný aspekt vzdelávania v škole, treba dať dôraz na základné etické normy, ktoré sú zažívané v našom spoločenskom systéme. Žiakom treba pravidelne tlmočiť zažívané frázy a slovné spojenia a pestovať u nich spoločensky prijatelnú formu komunikácie a kódex správania.

Čítanie

V prvom rade treba v tomto veku žiakov naučiť správne, s porozumením čítať; prihliadať na rýchlosť pri čítaní, správnu výslovnosť, tempo, dôraz, správne dýchanie. Pestovať tiché čítanie s osobitnými úlohami, ako podmienku pre samostatné učenie, viesť žiakov k individuálnemu čítaniu, ako aj čítanie značiek a skratiek, poznanie jednotlivých symbolov.

Písomné vyjadrovanie

Aj v tomto veku sa dbá na dodržiavanie všetkých znakov písania s čiastočným formovaním vlastného čitateľného rukopisu u žiakov s prihliadnutím na pravopis. Zvyšuje sa požiadavka plynulého písania a automatizácie písacieho pohybu. Aj naďalej môžeme dať žiakom odpísať nejaký text s danou úlohou, napísať vety alebo súvislý text s danou úlohou; opis osoby, predmetu, javu, prírody, zážitku, ilustrácie so zreteľom na výrazné charakteristiky na základe predchádzajúceho rozboru. Od žiakov treba žiadať dodržiavanie formy pri písaní (úvod, hlavná časť, záver). Školské slohové práce sa môžu robiť podľa danej osnovy, ale aj po rozbore a spoločnej analýze, ako má práca vyzerať a čo má obsahovať. Písomné odpovede na otázky podľa obrázkov, vlastných skúseností a čítankového čítania a tvorenie otázok na dané odpovede. Odporúča sa analýza 8 domácich slohových prác na hodine a 4 školské slohové práce - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Také práce si vyžadujú jednu alebo dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú. Diktáty odporúčame: nácvičné: s doplňaním, s upozornením, zrakový, sluchový; kontrolný diktát a autodiktát.

HRVATSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

HRVATSKI JEZIK

Svrha je nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj školi višestruka:

a) stjecati svijest o potrebi upoznavanja, učenja i njegovanja hrvatskoga jezika; stjecati ljubav za hrvatski jezik i književnost te spoznaje o biti i posebnim značajkama hrvatskoga jezika kao sredstva priopćavanja i umjetničkog izražavanja;

b) razvijati jezične i književne sposobnosti; razvijati kulturu čitanja književnih i neknjiževnih tekstova, kulturu gledanja scenskih i filmskih ostvarenja, kulturu slušanja i gledanja;

c) na razini: osnovnoškolskog općeg obrazovanja osposobiti učenike za uporabu hrvatskoga standardnoga jezika u svim tekstovnim vrstama, funkcionalnim stilovima i sredstvima priopćavanja.

Cilj

Cilj nastave hrvatskoga jezika u osnovnoj školi jest ovladavanje hrvatskim standardnim jezikom na razini 6. razreda, razvijanje jezičnih sposobnosti u govornoj i pisanoj uporabi jezika u svim funkcionalnim stilovima. Osvješćivanje važnosti znanja hrvatskoga jezika kao općeg kulturnog dobra. Razvijanje ljubavi prema jeziku, književnosti i kulturi, razvijanje literarnih sposobnosti, čitateljskih interesa i čitateljske kulture, razvijanje interesa i potreba za sadržajima filma i kazališta.

Zadaće

Zadaće su nastave hrvatskoga jezika mnogobrojne, ostvaruju se u trima nastavnim područjima: hrvatski jezik, jezično izražavanje, književnost. Prema načelu unutarpredmetnoga povezivanja sadržaja i zadaće tih triju nastavnih područja međusobno se prožimaju i dopunjuju, a prema načelu međupredmetnoga povezivanja funkcionalno se povezuju i s ostalim nastavnim predmetima.

Nastava hrvatskoga jezika također treba:

- osposobljavati učenike za odgovornost u životu u sadašnjosti i budućnosti, prema sebi, svojim bližnjima i okolišu;

- upućivati učenike na traganje za smislom vrijednostima i važnostima ljudske egzistencije te na otkrivanje i pronalaženje vlastite osobnosti i smisla življenja;

- razvijati s učenicima osjećaje poštovanja osnovnih ljudskih i životnih vrijednosti, vrijednosti rada i svjesnoga djelovanja na svim razinama (u obitelji, školi, društvu), samostalnosti i spremnosti na pomaganje i suradnju, na zajedništvo, u skladu s tim na demokraciju i toleranciju;

- razvijati u učenicima svijest o vlastitim korijenima i identitetu, kulturi, običajima i tradiciji da bi na taj način mogli razvijati druge narode i njihove kulture, u skladu s potrebama višejezičnoga i višekulturalnoga društva;

- osposobljavati učenike za istraživački i stvaralački način učenja koji će razvijati u skladu s potrebama za trajnim obrazovanjem;

- osposobljavanje za slušanje, govorenje, čitanje i pisanje;

- upoznavanje, bogaćenje i usvajanje rječnika; usvajanje temeljnih pravogovornih i pravopisnih normi hrvatskoga jezika;

- upoznavanje i usvajanje glasovnoga/fonološkog, pisanoga/grafemskog, slovničkoga/gramatičkog, morfološkoga, tvorbenoga, sintaktičkog sustava hrvatskoga jezika;

- spoznaja funkcije riječi u različitim priopćajnim sredstvima i funkcionalnim stilovima (pjesničkom, razgovornom, poslovnom, znanstvenom...);

- upoznavanje književnih djela hrvatske i svjetske književnosti;

- upoznavanje, čuvanje, poštivanje i razvijanje vlastitoga nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske književnosti, kazališta, filma i drugih priopćajnih sredstava;

- razvijanje književne osjetljivosti i učeničkih interesa potrebnih za spoznaju i prihvaćanje trajnih ljudskih, jezičnih i književnih vrijednosti;

- osposobljavanje učenika za govornu i pisanu komunikaciju;

- razvijanje usmenog i pismenog izražavanja vlastitog odnosa prema životu;

- osposobljavanje za vrijednosnu raščlambu/analizu, posudbu/refleksiju, vrednovanje/valorizaciju poruka (umjetničkih i znanstvenih);

- upoznavanje i prosudba neknjiževnih tekstova koji obogaćuju raznolikošću gledišta i situacija nužnih za shvaćanje sveukupne zbilje koja učenike okružuje, za promišljanje odnosa: ja i drugi.

SADRŽAJI PROGRAMA

Rječnik:

- riječ (značenje, oblik i uloga riječi);

- riječ u standardnom i nestandardnom jeziku (narječjima);

- pisana i usmena riječ;

- jednoznačnost i višeznačnost riječi;

- riječi za imenovanje pripadnosti mjestu, kraju, zemlji, narodu;

- riječi za oponašanje zvukova (onomatopeje).

Gramatika:

- obnavljanje gradiva o jeziku od prvog do četvrtog razreda;

- rečenica kao komunikacija jedinica;

- jednostavna rečenica; neproširena i proširena;

- glagolski i imenski predikat;

- rečenica s izrečenim subjektom;

- rečenica s više subjekata;

- rečenica bez subjekta;

- rečenični dodaci (pojam);

- promjenljive riječi: imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, glagoli;

- nepromjenljive riječi: prilozi, prijedlozi, veznici; čestice; usklici;

- promjenljive riječi: osnova i nastavak;

- deklinacija: funkcija i značenje padeža; padežna pitanja, osnovna značenja padeža;

- imenice: opće, vlastite, zbirne, deklinacije imenica;

- zamjenice: lične, povratne, posvojne, povratno-posvojna, upitne, odnosne, pokazne, neodređene; deklinacija zamjenica;

- pridjevi - značenje i vrste, rod i broj, određeni i neodređeni oblik;

- deklinacija pridjeva;

- komparacija pridjeva;

- brojevi: osnovni, redni i zbirni; brojevna imenica;

- deklinacija brojeva;

- prilozi (pojam);

- prijedlozi (pojam);

- veznici i usklici (pojam);

- samoglasnici i suglasnici;

- slog, dužina sloga;

- akcent: razlikovanje dugih i kratkih slogova;

- glasovne promjene u deklinaciji imenica i komparaciji pridjeva (palatalizacija, sibilarizacija, jotacija, prijeglas, nepostojano *a*).

Pravogovor i pravopis:

- rečenični i pravopisni znakovi;

- veliko početno slovo u imenima mjesta, krajeva, zemalja i naroda;

- veliko početno slovo u imenima građevina, vozila, administrativnih jedinica;

- ususta vljivanje pisanja velikog slova u višečlanim imenima;

- sastavljeno i rastavljeno pisanje imenica, zamjenica, pridjeva i brojeva (uvježbavanje);

- pisanje *ne* uz imenice, pridjeve i glagole;

- izgovor i pisanje izgovornih cjelina uz zamjeničke enklitike;

- pisanje superlativa;

- pisanje brojeva.

Povijest jezika:

- hrvatski standardni jezik;

- hr. narj. štokavsko, čakav. i kajkavsko.

KNJIŽEVNOST

Školska lektira:

Hans Christian Andersen, *Majka*

Italo Calvino, *Košulja sretnog čovjeka*

Dobriša Cesarić, *Slavonija*

Jack London, *Zov divljine* (ulomak)

Pere Ljubić, *Podne*

Ivana Brlić Mažuranić, *Šuma Striborova* (ulomak)

Ivan Goran Kovačić, *Pada snijeg, pada snijeg*

Krilov, *Pčele i muve*

Gustav Krklec, *Val*

Ivan Kušan, *Uzbuna na zelenom vrhu*

Dositej Obradović, *Basne*

Luko Paljetak, *Stonoga u trgovini*

Veljko Petrović, *Jabuka na drumu*

Dušan Radović, *Kapetan Džo Piplfoks* (odlomak)

Dinko Šimunović, *Srna*

Dragutin Tadijanović, *Nosim sve torbe a nisam magarac*

Grigor Vitez, *Ptičja pjevanka*

Krešimir Zimonić, *Šuma Striborova* (strip)

Usmena književnost: *Ero s onoga svijeta; Ive vara duždeva sina*.

Domaća lektira

Ivan Kušan, *Koko u Parizu*

Mark Twain, *Tom Sojer*

Grigor Vitez, *Pjesme*

Balint Vujkov, *Zlatni prag*

Književnoteorijski pojmovi:

Poezija

- kompozicija: suodnos dijelova - stihova i kitica;

- motiv;

- akustički i vizulani elementi pjesničke slike;

- ritmičko ustrojstvo pjesme;

- vrste stihova: peterac, šesterac, sedmerac, osmerac, deseterac, dvanaesterac;

- vrste strofa: dvostih, trostih, četverostih;

- vezani i slobodni stih;

- epitet (pojam, određenje);

- usporedba (pojam, određenje);

- onomatopeja (pojam, određenje);

- epska pjesma (osnovna obilježja);

- lirska pjesma (osnovna obilježja);

- pejzažna i rodboljubna lirska pjesma;

- himna (osnovna obilježja);

- usmeno i pisano pjesništvo.

Proza

- pripovjedač u prvom i trećem licu;

- dijelovi fabule: uvod, zaplet; vrhuna, rasplet;

- opis vanjskog i unutarnjeg prostora;

- glavni i sporedni likovi;

- etička karakterizacija lica; odnos prema drugima;

- portret kao sredstvo karakterizacije;

- crtica - mali epski oblik

- roman za mladež (osnovna obilježja)

Drama

- igrokaz (osnovna obilježja)

- vrste igrokaza (kazališni, televizijski, radijski)

- likovi u dramskom djelu

JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje:

- prepričavanje;

- stvaralačko prepričavanje;

- razgovor (spontani, humoristični, telefonski);

- izvješćivanje prema planu;

- usmeni dijalog i monolog;

- objašnjavanje;

- raspravljanje.

Slušanje:

- razvijanje kulture slušanja različitih vrsta tekstova.

Čitanje:

- govorne vrednote pri čitanju lirskog, proznog i dramskog teksta;

- pravilna intonacija izjavne, upitne i usklične rečenice;

- glasno čitanje;

- čitanje po ulogama;

- usmjereno čitanje;

- čitanje u sebi sa određenom zadaćom.

Pisanje:

- pismeno prepričavanje,

- stvaralačko prepričavanje,

- opisivanje (prema planu);

- pisanje pisma (intimno, poslovno);

- objašnjavanje;

- dokazivanje;

- četiri školske pismene zadaće sa ispravcima tijekom školske godine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Jezik je najopsežniji predmet osnovnoškolskoga obrazovanja, a ujedno i osnovno sredstvo sporazumijevanja pa je stoga vrlo bitno ovladavanje ovim predmetom kako bi se što uspješnije ovladalo svim nastavnim predmetima.

Predmet se tijekom osam godina ostvaruje u nastavnim područjima: hrvatskom jeziku, književnosti i jezičnom izražavanju.

Prema načelu unutarpredmetnog povezivanja, sadržaji i zadaće svih nastavnih područja međusobno se prožimaju i dopunjuju, a prema načelu međupredmetnog povezivanja povezuju se s ostalim nastavnim predmetima.

HRVATSKI JEZIK

U nastavnom području *hrvatski jezik* poučavaju se sadržaji rječnika, gramatike, pravopisa i pravogovora. Učenici se osposobljavaju za samostalnu uporabu glasovnoga i pisanoga sustava hrvatskoga jezika. Učeći gramatiku učenici razvijaju sposobnost apstraktnog mišljenja i logičkog zaključivanja. Uvježbavajući pravilno pisanje, razvijaju osjećaj za točnost i urednost. Gradivo petoga razreda obuhvaća vrste riječi, deklinaciju promjenjivih vrsta, glasovne promjene (palatalizaciju, sibilarizaciju, jotaciju, prijeglas, nepostojano a...)

Pravogovor i pravopis obuhvaća pravopisna pravila o uporabi velikog i malog slova, sastavljenog i rastavljenog pisanja riječi, izgovor i pisanje izgovornih cjelina.

U izvedbi nastavnik rabi različite metode i oblike rada.

KNJIŽEVNOST

U nastavnome području *književnost* razvijaju se literarne i jezične sposobnosti. Učenici sudjeluju u školskim interpretacijama književnih tekstova različitih vrsta i tema. Razvijaju osjetljivost za književnu riječ, za njezine vrijednosti u životu čovjeka i za trajne ljudske vrijednosti. Za samostalan rad kod kuće preporučuje se razvijanje učenikova stvaralaštva u jezičnome izražavanju.

Učenici se osposobljavaju za samostalno čitanje književne lektire, za prosudbu i vrjednovanje pročitanih djela. Učenici se susreću s umjetničkim vrijednim djelima iz hrvatske, srpske, europske i svjetske književnosti. Učenici trebaju naučiti osnovne književnoteorijske pojmove predviđene za peti razred (npr. vrsta stihova, ritam pjesme, stilska sredstva: usporedba, onomatopeja, epitet, i dr.).

U nastavi se treba koristiti različitim metodama rada:

- metodom čitanja (na glas, u sebi, logičkog čitanja, usmjernog čitanja, kritičkog čitanja)

- metodom razgovora (usmjereni, slobodni, motivacijski, heuristički, raspravljački...)

- metodom igre (razgovorne igre npr. pokvareni telefon i sl., usmena dramatizacija, asocijacije i sl.)

- metodom pisanja (sastavljanje, opisivanje, preoblikovanje, istraživačko pisanje i dr.)

JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Temeljna je zadaća *jezičnog izražavanja* razvijati učenikovu komunikacijsku sposobnost u svim funkcionalnim stilovima, učenikove jezične sposobnosti u govorenju i pisanju te njegovo jezično stvaralaštvo. Nastava jezičnog izražavanja upućuje učenika na kvalitetnu komunikaciju, u kojoj će poštivati pravila kulturnog razgovora, te mu omogućuje spoznaju da je sloboda govora osnovno ljudsko pravo svake osobe. Vrlo je važno razvijati kulturu pisanja i usmenog izražavanja osobnih doživljaja i osjećaja te objektivnog i subjektivnog pripovijedanja o sebi i svijetu oko sebe. Učenike treba osposobiti u područjima govorenja, slušanja, čitanja i pisanja.

BOSANSKI JEZIK

(4 sata sedmično, 144 sata godišnje)

Cilj i zadaci:

Cilj nastave maternjega jezika jeste dalji razvoj lingvističkih i komunikativnih kompetencija proširivanjem znanja iz oblasti jezika, književnosti i kulture, kao i podsticaj na individualnu afirmaciju i razvijanje ličnih i socijalnih sposobnosti.

Zadaci nastave bosanskoga jezika:

Operativni zadaci:

- upoznavanje učenika sa tvorbom riječi;

- upoznavanje sa glasovnim sistemom bosanskoga jezika;

- upoznavanje glasovnih alternacija;

- stjecanje znanja o pridjevskim zamjenicama;

- stjecanje znanja o građenju i značenjima ličnih i neličnih, prostih i složenih glagolskih oblika;

- proširivanje znanja o složenoj rečenici;

- uočavanje razlike i primjena dugih akcenata;

- čitanje i razumijevanje tekstova iz nacionalne i opće književnosti i kulturne baštine;

- prepoznavanje vrijednosti književnih djela i razvijanje sopstvenog čitalačkog ukusa;

- tumačenje uzročno-posljedičnih relacija u umjetničkom tekstu, interpretacija književnog djela i donošenje ličnog suda prilikom interpretiranja;

- uočavanje motiva, emocija i pjesničkih slika u lirskom tekstu;

- upoznavanje osnovnih pojmova iz medijske kulture;

- upoznavanje osnovnih oblika usmenog i pismenog izražavanja.

JEZIK I GRAMATIKA 47 + 13 sati

Obnavljanje i utvrđivanje gradiva koje se u ovom razredu proširuje i produbljuje. Obrada novog gradiva:

Riječi i njihovo značenje

- Podjela riječi prema nastanku

- Porodica riječi

- Korijen riječi

- Načini tvorbe riječi: izvođenje; slaganje

Glasovi

- Samoglasnici, suglasnici i slogotvorno r

- Postanak glasova

- Podjela glasova bosanskoga jezika

- Podjela suglasnika prema mjestu izgovora

- Podjela suglasnika po zvučnosti

- Podjela riječi na slogove

Glasovne promjene

- Palatalizacija

- Sibilarizacija

- Nepostojano A

- Jednačenje suglasnika po zvučnosti

- Jotacija

- Jednačenje suglasnika po mjestu izgovora

- Gubljenje suglasnika

- Promjena L u O

- Asimilacija i sažimanje samoglasnika

Pridjevske zamjenice sa obilježjem lica (prisvojne, pokazne, opisne, količinske) i pridjevske zamjenice bez obilježja lica (upitne, odnosne, neodređene, odrične i opće)

Glagoli

- Osnovne karakteristike glagola (glagolski vid i glagolski rod)

- Glagolski oblici: glagolski pridjev trpni, glagolski prilozi, futur II, aorist, zapovjedni način (imperativ), potencijal I, potencijal II, imperfekat, pluskvamperfekat. Prosti i složeni; lični i nelični glagolski oblici.

Rečenica (osnovni pojmovi)

- Rečenice po sastavu

- Predikatska rečenica

- Komunikativna rečenica

- Granice prostih rečenica u složenoj; zavisan i nezavisan odnos; funkcija veznika

- Iskazivanje rečeničnih članova (riječju, skupom riječi, zavisnom rečenicom)

- Atributska i predikatska služba (funkcija) imenica i pridjeva

Ortoepija

- Pravilan izgovor glasova

- Razlikovanje dugih i kratkih akcenata

- Izgovaranje dugosilaznog i dugouzlaznog akcenta

- Intonacija rečenice

Pravopis

- Upotreba velikog slova (pisanje imena vasionskih tijela, pisanje višečlanih geografskih imena)

- Pisanje zamjenica Vi, Vaš

- Pisanje riječce NE uz glagole, imenice i pridjeve

- Pisanje riječce LI uz glagole

KULTURA USMENOG I PISMENOG IZRAŽAVANJA 12+12 sati

- Pisanje službenog pisma

- Pisanje izvještaja

- Hronološko i retrospektivno pričanje

- Opisivanje spoljašnjeg i unutrašnjeg prostora (eksterijer, enterijer)

- Opisivanje portreta

- Sinonimi, homonimi i antonimi

Pismena i usmena vježbanja:

- Leksičke vježbe

- Kreativno pisanje

- Neknjiževne riječi

- Četiri školska pismena zadatka

- Osam domaćih pismenih zadataka

- Pismene vježbe

KNJIŽEVNOST 60 sati

Lirika:

Narodne lirske pjesme (Izbor iz antologije: Bašić, Husein: Usmena lirika Bošnjaka iz Crne Gore i Srbije, Almanah, Podgorica 2002); Prijedlozi:

- Romansa: Telal vika nasred seljanika

- Djevojka je oblak bratimila

- Po Sjenici povaljana trava

- Đevojke su pod ružicom vezle

- Đevojka je svoje oči klela

Sevdalinke:

- Ne čudim se šipu i planini

- Moćevčiću, mali Carigrade

- Sejdefu majka buđaše

- Ja prošetah šefteli sokakom

- Narodna balada: Smrt Omera i Mejreme

- Sergej Jesenjin: Breza

- Rabidrant Tagore: Gradinar (pjesma po izboru)

- Ismet Rebronja: Kazivar

- Alija Džogović: Bihor

- Musa Ćazim Ćatić: Bosna žubori

- Mak Dizdar: Daždd

- Hamza Humo: Zvuci u srcu

- Muhamed Abdagić: Tetrijeb

- Šukrija Pandžo: Dvije pahulje

- Aleksa Šantić: Emina

Epika:

Narodne epske pjesme:

- Đerzelez Alija i Kraljević Marko

- Halil oslobađa sestru Ajku

Narodna proza:

- Iskušavanje pameti, narodna priča

- Nevidljiva kapa, narodna bajka

- Kako je Avdo Međedović naćerao trgovce da mu vjeruju, anegdota

- Legenda o postanku Plavskog jezera, legenda

- Šaljive priče o Nasrudin hodži

- Ostali oblici usmene proze

- Petar Kočić: Jablan

- Vilijem Sarojan: Leto lepog belca

- Anton Pavlovič Čehov: Vanjka

- Skender Kulenović: Gromovo đule

- Meša Selimović: Skeledžija

- Safet Sijarić: Rod i dom (odlomak)

- Husein Dervišević: Prodavac osmijeha (odlomak)

- Husein Bašić: Tuđe gnijezdo (odlomak)

- Mula Mustafa Bašeskija: Ljetopis (odlomak)

- Hiljadu i jedna noć: Ali-baba i četrdeset razbojnika; Okvirna priča o Šeherzadi

- Kemal Mahmutefendić: Sve moje cipele

- Irfan Horozović: Inspektor vrtnih patuljaka

- Ahmet Hromadžić: Zlatorun

- Mevluda Melajac: Jorgovani - Šarka

- Ivo Andrić: Knjiga (odlomak)

- Zija Dizdarević: Prosanjane jeseni

- Alija Dubočanin: Kuća u čamcu

- Slavko Kolar: Breza (odlomak)

Drama:

- Muhamed Abdagić: Ramiza (odlomak)

- Branislav Nušić: Analfabeta (odlomak)

Dopunski izbor i domaća lektira:

- Anđela Naneti: Moj deka je bio trešnja

- Ferenc Molnar: Junaci Pavlove ulice

- Džek London: Zov divljine

- Henrik Sjenjevič: Kroz pustinju i prašumu

- Isak Samokovlija: Mirjamina kosa

- Nafija Sarajlić: Autobiografske priče (Jedan čas, Šumareva Zorka)

- Prežihov Voranc: Đurđevak

Književnoteorijski pojmovi:

- Književni rodovi i književne vrste

Lirika

- Upoznavanje sa strukturom lirske pjesme. Uočavanje tema, motiva ideja i osjećanja.

- Vrste strofa: monostih, distih, tercina i katren.

- Određivanje ritma i ritmičkih elemenata stiha, intonacija i pauza, naglasakriječi; vrste rime i uloga rime u oblikovanju stiha.

- Upoznavanje osobina pjesničkog jezika (slikovitost, emocionalnost, refleksivnost).

- Upoznavanje jezičko-stilskih izražajnih sredstava: kontrast, hiperbola, gradacija, metafora i alegorija.

- Upoznavanje vrsta lirskih pjesama: ljubavna, rodoljubiva, socijalna i opisna pjesma.

- Osnovne odlike sevdalinke.

Epika

- Uočavanje tema i motiva u epskim djelima. Određivanje fabule i razlikovanje glavnih i sporednih trenutaka radnje, pokretača radnje i pojma zaustavljene fabule. Hronološki i retrospektivni red kazivanja i oblici kazivanja (pripovijedanje, dijalog, monolog i deskripcija).

- Analiziranje portreta (spoljašnjeg i unutrašnjeg), karakteriziranje likova (sociološko i psihološko), kao i uloga unutrašnjeg monologa u karakteriziranju likova.

- Pojam graničnih književnih žanrova. Upoznavanje i analiziranje vrsta epskih djela: pripovijetka, novela, pustolovni, historijski i naučno-fantastični roman.

- Predanja, legende i anegdote.

Drama

- Upoznavanje glavnih faza u razvoju i kompoziciji dramske radnje; monolog i dijalog u drami.

- Komedija - osnovne karakteristike. Razlikovanje komičnog, ironičnog i satiričnog u dramskom tekstu.

- Tragedija - karakteristike. Uočavanje elemenata tragike u dramskom tekstu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastava bosanskoga jezika može se uspješno realizirati upotrebom (primjenom) više nastavnih metoda u procesu obrazovanja. Radna praksa je pokazala da su dobri rezultati i dostignuća postizani primjenom različitih nastavnih metoda, gdje svaka ima svoju specifičnu funkciju i kreativnu vrijednost.

Tokom nastavnog procesa učenicima treba prezentirati one sadržajne jezičko literarne vrijednosti koje će im biti potrebne za dalje nivoe školovanja, za stjecanje opće kulture i znanja u životu.

Kao posebna metodološka aktivnost nastavnika je da učenike motivira da sami rasuđuju i donose zaključke pri obradi nastavnih jedinica u kontekstu širih programskih sadržaja.

Nastavnik treba da upozna i uvažava pedagoško-psihološke sposobnosti učenika i da u radnom procesu upotrebljava odgovarajuće didaktičko-metodičke principe. Osobito je značajna didaktička formula da je učenik uvijek u centru obrazovno-radne kreacije, koju nastavnici i ostali pedagoški radnici uspostavljaju primjenjujući afirmisane metodološke standarde. Tok jezičko-literarne didaktičke komunikacije treba da ima metodički smjer: nastavnik - tekst - učenik ili učenik - tekst - nastavnik.

U metodičko-kreativnom kontekstu je i individualna komunikacija: učenik - tekst. Također je produktivna i posredna i neposredna komunikacija: izvor, prenosilac, kanal, primalac - cilj.

Resurs nastavnih metoda u savremenim pedagoško-obrazovnim standardima pruža mogućnosti za širi izbor i primjenu novijih i savremenijih metodoloških varijanata. U realizaciji operativnih sadržaja nastavnik će primjenjivati najproduktivnije metode kojima se stvaraju uslovi za postizanje dostignuća najvišeg stepena.

Svaka didaktička inovacija i inicijativa u nastavnom procesu su korisne, osvježavajuće i privlačne za učenike, koje nastavnik treba da upućuje na kontinuitet i aktivnosti u učionici, školi i van škole - da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku, da opažaju i upoznaju sredinu u kojoj žive, da misle na nezavisan način i da argumentovano afirmišu svoja mišljenja.

Poznati didaktički principi moraju biti cilj svakog oblika nastavne prakse i postizanja dostignuća predviđenih ovim planom i programom.

Književnost

U okviru predmeta Bosanski jezik učenici stvaraju (govore, pišu), percipiraju (slušaju, čitaju) i analiziraju svojem uzrastu odgovarajuće umjetničke i neumjetničke tekstove. Radeći na tekstu, učenici razvijaju svoje saznajne i stvaralačke sposobnosti i sposobnosti sporazumijevanja, te upoznaju osnovne razlike u prihvatanju i stvaranju neumjetničkih i umjetničkih tekstova.

Učenici se osposobljavaju za percipiranje i stvaranje usmenih i pisanih neumjetničkih tekstova. Prilikom slušanja čitanja usmjeravaju se na razmišljanje o onome što percipiraju, tj. na kritičko prihvatanje teksta. Također je važno da prilikom govora/pisanja utemelje svoje mišljenje o tekstu. Učenici treba da shvate da je stvaranje teksta planirana aktivnost, tokom koje treba uzimati u obzir onoga/onu kome/kojoj je tekst namijenjen, mogućnosti i zakonitosti jezika koji se koristi, i dobro poznavati temu o kojoj se govori/piše.

Kod obrade neumjetničkih tekstova jednako su važne, pa stoga i jednako zastupljene, sve četiri aktivnosti sporazumijevanja - kod rada u školi, posebno slušanje i govor (jer preovladava saradničko učenje), a zatim i čitanje kao polazna tačka za pragmatičnu, vrijednosnu i gramatičku analizu tekstova. Kada učenici savladaju tehniku čitanja, čitanje u školi se procentualno smanjuje, a povećava se broj aktivnosti u okviru kojih učenici sarađuju kroz rad, stvaraju nove proizvode, upoređuju mišljenja, o njima razgovaraju, otkrivaju razlike, traže uzroke... Kod domaćih zadataka preovladava čitanje, a posebno pisanje (aktivnosti prije i za vrijeme pisanja teza, a poslije toga prepisivanje ispravljenog teksta i priprema za govorni nastup).

Rad na umjetničkim tekstovima i u šestom razredu osnovne škole zasniva se na komunikacijskom modelu književnoga vaspitanja. Osnovni cilj jeste očuvati učenikovo/učenično interesovanje za čitanje i slušanje umjetničkih tekstova i razvijati sposobnosti stvaralačkoga dijaloga s umjetničkim tekstom.

Pošto u čitalačkom razvoju učenika u uzrastu između osme i dvanaeste godine veoma često dolazi do usmjeravanja literarnog interesovanja na proznu literaturu s napetom (često kriminalističkom, avanturističkom) pričom, dobro je birati takve tekstove i u školskoj nastavi književnosti. Uz to u drugom trogodištu sistematski se njeguje i razvija učenikovo/učeničino interesovanje za fantastičnu literaturu: narodnu bajku, autorsku bajku i fantastičnu priču. Istovremeno, učenike podstičemo na kreativno stvaranje umjetničkih tekstova i oblikovanje sopstvenih svjetova iz mašte.

Pismeni zadaci

Teme pismenih zadataka treba birati iz oblasti književnosti.

- PLANIRANI SADRŽAJI:

Kategorija	**Broj sati**	**%**
Jezik	**60**	**41,67**
Književnost	**60**	**41,67**
Kultura izražavanja	**24**	**16,67**
Ukupno	**144**	**100**

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK

(3 časa nedeljno, 108 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da učenici produktivno ovladaju srpskim jezikom u okviru predviđene jezičke i leksičke građe, da upoznaju elemente kulture naroda koji govore tim jezikom i osposobe se za sporazumevanje, druženje i zbližavanje sa pripadnicima većinskog naroda i drugih nacionalnosti.

Zadaci nastave srpskog jezika jesu da učenici:

- produktivno ovladaju govornim jezikom u okviru osnovnih jezičkih struktura i rečnika od oko 2000/3000[1] frekventnih reči i izraza;

- razumeju sagovornika i usmena izlaganja o temama iz svakodnevnog života;

- usvajaju pravilan izgovor i intonaciju pri usmenom izražavanju i čitanju;

- osposobljavaju se za razgovor o temama iz svakodnevnog života;

- savladaju dva srpska pisma i osnove pravopisa radi korektnog pismenog izražavanja u granicama usvojenih jezičkih struktura i leksike;

- upoznaju elementarne zakonitosti srpskog jezika;

- razumeju tekstove različitog žanra u okviru predviđene tematike;

- upoznaju se sa osnovnim karakteristikama kulture naroda čiji jezik uče;

- stiču navike samostalnog korišćenja rečnika i jezičkih priručnika i osposobe se za informisanje, obrazovanje i samoobrazovanje na srpskom jeziku;

- razviju interesovanja i motivaciju za učenje srpskog jezika i tako steknu veću komunikativnu kompetenciju i sposobnost razmišljanja na njemu.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- usvoje nove jezičke strukture i oko 250/400 novih reči i izraza radi daljeg razvijanja govornih sposobnosti;

- razumeju na sluh novi tekst u okviru usvojene leksike;

- koriguju greške koje čine na svim nivoima srpskog jezika;

- osposobe se za samostalno čitanje u sebi dužih tekstova, u odnosu na prethodni razred, različitog žanra sa upoznavanjem elemenata kulture koje tekstovi sadrže;

- osposobe se za analizu tekstova;

- osposobe se za pismeno izražavanje u okviru obrađenih tema uz dalje savladavanje osnovnih pravopisnih pravila; pisanje pisma, kraćih izveštaja i dr.;

- nastavom gramatike usvajaju nova zvanja o srpskom jeziku koja će produktivno primenjivati;

- osposobe se za korišćenje jezičkih priručnika i dvojezičnih rečnika.

SADRŽAJI PROGRAMA

TEMATIKA

Škola: susedne škole (u mestu ili bližoj okolini); međusobni susreti učenika (saradnja, takmičenje, dopisivanje); vrste sportova; doživljaji učenika iz svakodnevnog života, sa letovanja i zimovanja.

Svakodnevni život: aktuelni događaji uže zajednice; poseta sportskoj priredbi (rezultati, ponašanje, navijanje); radio, televizija, dečja štampa; poseta pozorištu; posebna interesovanja.

Društvo i priroda: iz života značajnih ličnosti, naučno-popularne teme; izleti u prirodu, prirodne lepote naše zemlje.

Aktuelne teme: ljudska solidarnost, zaštita prirodne sredine, društvene organizacije.

Komunikativne funkcije: obraćanje nepoznatom, molba, prihvatanje i neprihvatanje molbe i izvinjenja, iskazivanje žaljenja, utehe, saosećanja; izražavanje i prenošenje zapovesti, zabrane.

JEZIČKA MATERIJA

Imenovanje predmeta i bića

Dalje uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda. U funkciji subjekta uvežbavati imenice sa osnovnim brojevima.

Obrasci:

Dva dečaka su bili košarkaši.

Dve devojčice su bile balerine.

/Uz imenice u funkciji imenskog dela predikata treba uvežbavati atribut koji se sa imenicama ne slaže formalno u rodu, broju i padežu.

Obrazac:

To su knjige moje sestre.

Ovo je knjiga sa lepim ilustracijama.

Ovo je devojka sa dugom kosom./

Iskazivanje radnje

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Uvežbavati slaganje predikata sa brojnom konstrukcijom u službi subjekta.

Obrasci:

Ti i oni ste putovali.

Dva učenika su stigli.

Dve devojčice su pričale.

Pet mladića su pevali.

Sedam učenica su putovale.

Deset dečaka su se takmičili.

/Uvežbavati i druge mogućnosti slaganja predikata sa brojnom konstrukcijom u funkciji subjekta.

Razlikovanje glagolskog vida koji se realizuje prozodijskim i glasovnim alternacijama.

Obrasci:

Dva učenika su stigla.

Njih petorica su putovala.

Njih petoro je radilo.

Dva plivača i četiri plivačice su trenirali.

On je kupio patike.

Pavle je kupio šljive sa zemlje.

On je bacio loptu.

Dragan je često bacao loptu u koš./

Iskazivanje osobine predmeta i bića

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Obrasci:

Ti si mirnija od moje sestre.

/U funkciji imenskog dela predikata treba uvežbavati komparativ u značenju superlativa.

Obrasci:

Ivanka je bila vrednija od svih devojčica.

Dragan je brži od svih učenika./

Iskazivanje objekta

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Uz imenice u funkciji objekta (akuzativ, lokativ) treba uvežbavati atribut koji se sa njima slaže u rodu, broju i padežu.

Obrasci:

Vi ste čitali o njemu (o njima);

Vi ste govorili o njoj (o njima);

Poslali smo joj ga.

Ja sam čitao o hrabrom vojniku (o hrabrim vojnicima).

Mi smo organizovali lepu svečanost (lepe svečanosti).

Treba uvežbavati kazivanje objekta uz brojeve od pet pa nadalje; /uz priloge i imenice za količinu. Imenice određivati atributom.

Korišćenje imenica na **- lac, - ac.**

Obrasci:

Dragana je donela deset žutih krušaka.

Skupio je mnogo starih maraka.

Nabrao je korpu zrelih višanja.

Video je čitaoca (čitaoce).

Pozdravio je novog rukovodioca (nove rukovodioce)./

Iskazivanje prostornih odnosa

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Za iskazivanje mesta treba uvežbavati akuzativ s predlogom **kroz.** Uz imenicu **u** funkciji odredbe za mesto (lokativ, akuzativ, genitiv) upotrebljavati i atribute koji se sa njima slažu u rodu, broju i padežu.

Obrasci:

Ide kroz šumu.

Voz prolazi kroz mračne tunele.

Deca se igraju na zelenoj livadi.

Otišao je u susedno veliko dvorište.

On stanuje pored našeg prvog suseda.

/Za iskazivanje mesta vršenja radnje koristi se instrumental bez predloga i sa predlozima **pod, pred, nad** i akuzativ sa predlozima **uz, niz.** Imenice određivati atributom.

Obrasci:

Milan ide putem.

Mačka je pod stolom.

Dečak stoji pred kućom.

Planinari su se penjali strmom stazom.

Sačekali su nastavnika pred školskim dvorištem.

Nad visokim dimnjakom kružile su rode.

On ide uz (niz) strme stepenice./

Iskazivanje molbe, zapovesti

Upotreba negiranog imperativa i konstrukcije nemoj + infinitiv, odnosno prezent s veznikom **da.**

Obrazac:

Ne govori tako glasno!

Ne ulazite u učionice pre zvona!

Nemoj obrisati (da obrišeš) tablu.

Nemojte putovati (da otputujete) danas.

Iskazivanje vremenskih odnosa

Dalje korišćenje obrazaca iz prethodnih razreda.

Za iskazivanje vremena treba koristiti konstrukcije koje odgovaraju na pitanje: Koliko dugo?, genitiv s predlozima **od** i **do** i konstrukcije za približno određivanje vremena.

Obrasci:

Oni idu svake nedelje na izlet.

Sneg je padao nekoliko dana.

Kiša nije padala više meseci.

Ja sam ostao do kraja priredbe.

Jelena je slušala od početka do kraja časa.

Petar odlazi (dolazi) oko 8 časova.

/Za iskazivanje vremena treba uvežbavati instrumental bez predloga i vremenske rečenice s veznikom **dok.**

Obrazac:

Dok sam ja čitao, Saša se igrao.

Danima (satima, nedeljama) trenira./

Iskazivanje načina uslova radnje

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Obrasci:

Jasna dobro pliva.

Petar bolje pliva.

Gordana veoma dobro piše.

/Uvežbavati uslovne rečenice sa veznikom **da** i **kad.**

Obrasci:

Da je naučio, ne bi dobio jedinicu.

Da zna, rekao bi.

Rekao bi kad bi znao./

Iskazivanje uzajamne i zajedničke radnje

Dalje uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

Obrasci:

Otac nije dugo radio zbog teške bolesti.

On nije dugo radio, jer (zato što) je bio veoma bolestan.

/Za iskazivanje uzroka treba uvežbavati i oblike genitiva s predlozima **od** i **iz.**

Obrazac:

Nije mogao da uči od galame.

Umorio se od učenja.

Ne vidi od dima.

Ne može da priđe obali od dece.

Jelena je to uradila iz ljubavi.

Petar je to učinio iz neznanja./

GRAMATIKA

Struktura proste i proširene rečenice. Glagolska sintagma, bliži i dalji objekat (ukazivati i na upotrebu naglašenih i nenaglašenih oblika ličnih zamenica), iskazivanje mesta, vremena, načina, sredstva, društva, uzroka, prilozima i padežima, odnosno padeškim konstrukcijama. Imenička sintagma: atribut uz imenicu u navedenim sintaksičkim funkcijama.

Red reči.

TVORBA REČI

Tvorba etnika: Srbin - Srpkinja, Hrvat - Hrvatica, Mađar - Mađarica, Slovak - Slovakinja, Rumun - Rumunka, Rusin - Rusinka, Slovenac - Slovenka, Makedonac - Makedonka, Čeh - Čehinja, Grk - Grkinja, Rus - Ruskinja, Kanađanin - Kanađanka.

Tvorba deminutiva: -ić (nož - nožić, prst - prstić, nos - nosić, komad - komadić, zub - zubić); **-čić** (prozor - prozorčić, kamen - kamenčić, stan - stančić); **-ica** (glava - glavica, zvezda - zvezdica, reka - rečica, majka - majčica, knjiga - knjižica); **-čica** (grana - grančica, cev - cevčica); **-ce** (jezero - jezerce, zvono - zvonce, selo - seoce, - selce). /Ukazati na obrazovanje pomoću prefiksa: **na-** (nagluv, nakiseo, natruo); **o-** (omalen, onizak); **pro-** (prosed)/.

/Tvorba augmentativa: -ina (komad - komadina, rep - repina, nos - nosina, trbuh - trbušina, junak - junačina, breg - brežina, crep - crepina); **-čina** (lažov - lažovčina, šamar - šamarčina, prozor - prozorčina); **-etina** (baba - babetina, jama - jametina, torba - torbetina, ruka - ručetina, noga - nožetina); **-urina** (kosa - kosurina, trava - travurina, knjiga - knjižurina, glava - glavurina)/.

Tvorba prisvojnih prideva: -ski (grad - gradski, škola - školski, zima - zimski, klub - klupski, Bosna - bosanski, mladić - mladićki, Srbin - srpski, Jugoslavija - jugoslovenski (jugoslavenski), Beograd - beogradski); **-čki** (socijalizam - socijalistički, turist, turizam - turistički); **-ački** (Dubrovnik - dubrovački, Srem - sremački); **-ji** (-i) (koza - kozji, pas - pasji, bog - božji, vuk - vučji, lisica - lisičji)/ -inji (pčela - pčelinji, zver - zverinji/ **-aći** (kupati - kupaći, pisati - pisaći, šivati (šiti - šivaći)./

PRAVOPIS

Pisanje velikog slova u nazivima pokrajina, zemalja, država, kontinenata; veliko slovo u nazivima knjiga, listova, časopisa.

Skraćenice tipa: TV, Tanjug, OUN, SAN, Nolit i sl.

Pisanje zapete u nabrajanju reči i uz vokativ.

Pisanje prideva i priloga u komparaciji.

Pisanje proklitike i enklitike.

Ukazivanje na principe fonološkog pravopisa u okvirima usvojene jezičke građe.

GOVORNE VEŽBE

Prepričavanje obrađenog teksta na osnovu plana i slobodno sa izmenom završetka.

Sažimanje i proširivanje teksta.

Prepričavanje odslušanog odlomka, radio i TV - emisija po planu i slobodno.

Sastavljanje plana (u vidu podnaslova, teza).

Pričanje na osnovu datog početka, o doživljajima učenika i događajima iz neposredne i šire okoline.

Opisivanje pejzaža.

Razgovor o samostalno pročitanom tekstu.

Analiza obrađenog teksta.

Dalje osposobljavanje učenika za analizu učeničkih izlaganja.

Obaveštavanje i izveštavanje.

PISMENE VEŽBE

Pismene vežbe vezuju se za sadržaje i oblike obrađene na časovima govornih vežbi.

Prepričavanje obrađenog teksta: na osnovu plana i slobodno, sa promenom stanovišta (lice, broj, rod, vreme).

Skraćivanje i proširivanje teksta.

Zajedničko prepričavanje kolektivnog doživljaja.

Pisanje kraćih izveštaja, telegrama, beleženja telefonskih poruka.

Četiri pismena zadatka u toku školske godine.

ČITANJE

Pitanje tekstova na oba srpska pisma u skladu sa tematikom. Dalje osposobljavanje učenika za samostalno čitanje tekstova različitog žanra i težih tekstova u odnosu na prethodni razred. Upoznavanje kulturnog konteksta koji tekstovi sadrže.

Dalje navikavanje i uvežbavanje učenika za efikasno služenje jezičkim priručnicima i dvojezičnim rečnicima.

LEKTIRA

Narodna pesma: *Najveća je žalost za bratom*

Miroslav Antić: *Plava zvezda*

Veljko Petrović: *Ratar*

Dobrica Erić: *Čudesni svitac*

Stevan Raičković: *Hvala suncu, zemlji, travi*

Narodna pesma: *Smrt majke Jugovića*

Narodna pripovetka: *Mala vila*

Ivo Andrić: *Aska i vuk*

Branko Ćopić: *Čudesna sprava*

Stevan Raičković: *Bajka o dečaku i mesecu*

Grozdana Olujić: *Zlatoprsta*

Kosta Trifković: *Izbiračica*

Vuk Stefanović Karadžić: *Život i običaji naroda srpskog* (izbor)

Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za decu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program sadrži: cilj, vaspitno-obrazovne zadatke, operativne zadatke, tematiku sa osnovnim oblicima komunikacije, jezičku materiju, govorne vežbe, čitanje (od II razreda). Svi elementi programa su međusobno povezani i tako ih treba realizovati.

Zadaci nastave sadrže: opšte zahteve koji se odnose na kvalitet znanja, posebne zahteve za razvijanje i sticanje jezičkih umenja i vaspitne zadatke. Svi delovi programa su u skladu sa zadacima nastave i treba da doprinesu njihovoj realizaciji.

Operativnim zadacima formulisani su zahtevi u pogledu obima programske građe koju učenici treba da savladaju u svakom razredu.

Tematika je data po razredima sa temama i situacijama u kojima se usvaja jezik. Ona sadrži nekoliko tematskih oblasti: **škola, porodica i dom, bliže i šire okruženje, priroda i**

društvo, aktuelne teme, slobodno vreme učenika, iz života mladih i dr. Tematika je data okvirno da bi u izvesnoj meri usmeravala nastavnike i pisce udžbenika prilikom izbora najfrekventnije leksike u okviru datih područja.

Uz tematiku su date forme ophođenja (pozdravljanje, obraćanje, predstavljanje, molba, zahvaljivanje) počev od najjednostavnijih do složenijih koje su potrebne za učenje autentičnog jezika, odnosno ostvarivanje prirodne komunikacije.

Jezička materija data je u vidu rečeničnih modela koji su konkretizovani. U njima je izdvojena ona jezička materija koja pokriva veći deo govornog jezika. Ona je kumulativna jer se nova građa uvek naslanja na prethodnu. Jezički modeli se iz razreda u razred iskazuju drugim jezičkim i leksičkim sredstvima. Jednostavni iskazi postepeno se šire i međusobno kombinuju.

U odeljku **Gramatika** izdvojena je jezička građa koja je u funkciji bržeg savladavanja jezika na produktivnom nivou. U gramatici se pošlo od sintakse, zatim morfologije da bi u završnim razredima (VII i VIII) došlo do sistematizacije znanja o jezičkom sistemu.

Pravopis sadrži one pravopisne norme koje se, manje ili više, razlikuju od onih u pravopisu maternjeg jezika učenika.

U programu je dat i **prošireni deo** koji se prevashodno tiče sadržaja u odeljku *Jezička materija*, a u zavisnosti od karakteristika pojedinih kategorija. Za njegovu realizaciju u celini ili fragmentarno, opredeljuju se škole na predlog predmetnog nastavnika. Obim realizacije ovog dela programa može da varira od škole do škole, od generacije do generacije, od odeljenja u istoj školi, u zavisnosti od nivoa predznanja učenika na koji utiče:

- nacionalni sastav sredine u kojoj učenici žive,

- srodnost nematernjeg jezika i jezika učenika,

- uslovi rada u školi i dr.

Organizacija vaspitno-obrazovnog rada

U nastavi srpskog kao nematernjeg jezika težište rada prenosi se na učenika: on aktivno učestvuje u radu, postaje subjekt nastave, a svojim zalaganjem i radom treba da stiče i razvija jezička umenja, da usvaja jezik i usvojeno znanje primenjuje u komunikaciji.

Nastavnik planira, vodi i organizuje nastavni proces (odabira sadržinu rada, leksiku, nastavne metode, oblike rada, tipove i broj vežbi itd.), koordinira radom učenika da bi se što uspešnije ostvarivali postavljeni zadaci.

Nastava mora biti postavljena tako da se svakom učeniku omogući što češće verbalne aktivnosti jer se samo govorenjem može produktivno ovladati jezikom. Neobično je važno da se poštuje princip individualizacije u radu, s obzirom na to da je znanje jezika veoma heterogeno i među učenicima jednog odeljenja.

Program je jedinstven za sve nacionalnosti. To, međutim, ne znači da pri njegovom ostvarivanju nastavnik ne treba da vodi računa o odnosu srpskog jezika i jezika učenika. Mada ne uvek, teškoće će biti veće ukoliko su i strukturne razlike između dva jezika veće. Poželjno je da nastavnik poznaje strukturu jezika učenika, kako bi težište rada (intenzivnijim vežbama) usmerio na one elemente koji ne postoje u jeziku učenika, a pri čijem usvajanju

učenici najviše greše. Naime, pri učenju srpskog jezika javlja se interferencija maternjeg jezika jer formirani mehanizam maternjeg jezika učenika "teži da gotovo neprimetno naturi šablone akcenta, izgovora i rečenične strukture svojstvene maternjem jeziku ukorenjene još u najranijem detinjstvu". Da bi se uticaj maternjeg jezika isključio, nastava srpskog jezika organizuje se bez učešća maternjeg jezika, **direktnom metodom,** što znači da je jezik komunikacije na časovima srpski.

U realizaciji svih zadataka nastavnik treba maksimalno da motiviše učenike koristeći odgovarajuća AV - nastavna sredstva, kompakt-diskove, magnetofonske trake i kasete, aplikacije za flanelograf, ilustracije u udžbeniku, slajdove, dija-film, film, slike, fotografije, grafofolije, slojevite folije, TV - emisije i dr. Nastavnik mora podsticati učenike da se i oni angažuju na prikupljanju nastavnih sredstava vezanih za temu koja se obrađuje (razglednice, keširane slike, članci iz dnevne i nedeljne štampe i sl.).

Nastavu nematernjeg jezika treba povezivati sa nastavom jezika učenika, poznavanjem prirode i društva, istorije, geografije, muzičke i likovne kulture, tehničkog obrazovanja i drugih nastavnih predmeta. Uspostavljanje korelacije među ovim predmetima neophodno je jer omogućuje ostvarivanje obostrano efikasnijih rezultata. Nastavnik, naravno, mora voditi računa o tome da nove pojmove učenik najpre treba da usvoji u nastavi predmeta na svom maternjem jeziku.

Nastavni program od I do VIII razreda čini celinu, ali se u njemu mogu izdvojiti tri etape: I-II, III-VI, VII-VIII razred. Svaka etapa ima svoje specifičnosti.

U **I etapi** (I i II razred) pristup u nastavi ovog predmeta je u osnovi oralan. Učenici usvajaju osnovne fonetsko-fonološke odlike jezika, artikulaciju novih glasova, akcenat - mesto, kvalitet i kvantitet akcenta, ritam i intonaciju, izjavne, upitne i odrične rečenice, osnovne rečenične strukture i osnovni rečenični fond od oko 500 do 600 (u zavisnosti od realizacije i proširenog dela programa) leksičkih jedinica u okviru predviđene tematike; osposobljavaju se da razumeju na sluh jednostavne iskaze, da korektno i osmišljeno reaguju na imperativne iskaze i pitanja, osposobljavaju se za korišćenje i variranje usvojenih struktura i leksike u kraćim dijalozima vezanim za poznatu situaciju, za samostalno opisivanje slika i situacija na osnovu usvojenih elemenata i da usvoje i pravilno upotrebljavaju najosnovnije oblike komunikacije predviđene programom. Nastavnik mora podsticati učenike da se spontano stvaraju što prirodnije situacije u učionici koje se tematski uklapaju u predviđene sadržaje, a koje će biti podsticajne za njihovo verbalno uključivanje.

U **II etapi** (III-VI razred) nastavlja se rad na razvijanju govornih sposobnosti učenika: savladavaju se elementi izgovora, jezički modeli, koji se proširuju novim elementima, kombinuju se i variraju i nova leksika (900/1600 leksičkih jedinica); koriguju se greške na svim jezičkim nivoima; **razvijaju se još dva jezička umenja** - čitanje i pisanje (prvo pismo, čiji se grafemi manje razlikuju od grafema maternjeg jezika učenika, usvaja se u III razredu, a drugo se usvaja u IV razredu); stiču se jezička znanja (gramatika od IV razreda) koja su u funkciji bržeg savladavanja jezika, odnosno u funkciji sticanja jezičke kompetencije; učenici se osposobljavaju da koriste usvojene jezičke modele i leksiku u dužoj dijaloškoj i monološkoj formi u odnosu na prethodnu etapu; osposobljavaju se za pismeno izražavanje, da razumeju na sluh komplikovanije jezičke iskaze u skladu sa zahtevima programa, da usvoje i pravilno koriste komunikativne funkcije, osposobljavaju se za samostalno čitanje lektire (od V razreda), upoznaju se sa elementima kulture naroda koji govore srpski, upoznaju se sa najfrekventnijim sufiksima i pravopisnim normama srpskog jezika (od V razreda).

Treća etapa (VII i VIII razred) je završna za učenike koji ne produžuju školovanje, ali je istovremeno i osnova za uspešno izučavanje jezika u okviru srednje škole. U ovoj etapi treba

da se formiraju komunikativne sposobnosti učenika. U tom cilju nastavlja se rad na sticanju jezičke i komunikativne kompetencije učenika, usvajaju se komplikovaniji jezički modeli (VII razred), sistematizuje se jezička građa i upoređuje sa maternjim jezikom učenika, intenzivnije se koriguju greške intralingvalnog (u okviru istog jezičkog sistema) i interlingvalnog karaktera (pod uticajem jezika učenika) na svim jezičkim nivoima, usvaja se nova leksika i frazeološki izrazi karakteristični za srpski jezik; razvija se pismeno izražavanje učenika, osposobljava se za analizu teksta i sistematizuje se pravopisna građa (VIII).

Uvežbavanje jezičkih modela. Da bi se učenici osposobili za pravilnu komunikaciju potrebno je da savladaju predviđene jezičke modele. Učenik treba da prepozna zvučnu sliku predočenog iskaza koji ilustruje jezički model, da ga razume, imitira, reprodukuje, da ga dugotrajnim raznovrsnim vežbama sa različitim sadržajem automatizuje. Nakon automatizacije jezičkog modela, učenik će moći samostalno da sastavi sopstvene iskaze, odnosno u normalnom govornom tempu moći će da gradi analogne strukture sa novim konkretnim sadržajem, steći će komunikativnu kompetenciju, što je i cilj učenja jezika.

Proces uvežbavanja jezičkih modela treba sprovoditi planski uz dosledno poštovanje principa postupnosti. Jezički modeli se najpre uvežbavaju u čistom obliku jer učenici treba da usvoje osnovne modele u okviru ograničenog vokabulara.

Modeli se usvajaju na poznatoj leksici. U određeni jezički model unosi se samo jedan novi elemenat jer bi istovremeno unošenje dva nepoznata elementa (npr. futur glagola i namenu iskazanu dativom imenice i zamenice) stvaralo nepotrebne teškoće i usporilo bi usvajanje određenog jezičkog modela. Kasnije se jezički modeli proširuju, kombinuju i uvode se u rad novi, složeniji.

Ilustrovaćemo to na jezičkom modelu **imenovanje predmeta i bića.** Na primer, u obrascu **Petar je učenik,** koji je jedan od konkretnih realizacija navedenog modela, može se predikativ **učenik** zameniti drugom imenicom u nominativu - **dečak, mladić, fudbaler, stolar** i sl, već prema stvarnoj situaciji. U normalnom iskazu te vrste akcenat je na predikativu jer se njime otkriva ono što je novo, njime se imenuje lice, a to znači da subjekt i glagolska kopula moraju biti poznati učenicima od ranije da bi shvatili ovu konstataciju, odnosno da bi shvatili informaciju u celini. U praktičnom radu predikativ će se veoma često menjati jer se na početnom stupnju učenja veoma često vrši imenovanje bića i predmeta kad god je potrebno savladati neku novu imenicu (npr. **Ovo je stolica, ovo je knjiga, a to je olovka** i sl.).

Ako se u tom jezičkom modelu želi savladati nova (leksički i morfološki) kopula, subjekt i predikativ treba da su poznati npr.:

je bio,

će biti,

...Petar želi postati učenik,

mora biti.

Subjekat je takođe promenljiv elemenat u obrascu. Mesto imena **Petar** može se upotrebiti svako drugo ime ili zamenica u nominativu, već prema objektivnoj situaciji. Ako subjekt u obrascu promeni rod, po pravilu menja rod i predikativ i zato ovaj obrazac može poslužiti ne samo za uvežbavanje novih imenica, zamenica i pomoćnih glagola, nego i za uvežbavanje slaganja rodova.

Neposredni cilj uvežbavanja ovog obrasca jeste usvajanje novih reči (imenica, pomoćni glagol) i novih oblika (prezent, perfekt i futur pomoćnih glagola) i nekih glagolskih konstrukcija u službi glagolske kopule (**želi postati, mora biti, hoće da bude i sl.**).

Konačni cilj uvežbavanja ovog obrasca jeste da učenici steknu sposobnosti da u novoj govornoj situaciji od novih reči stvore iskaz analogan uvežbanom obrascu.

Kad god se pojavi potreba da se imenuje neko biće ili predmet, učenici će automatski aktivirati u svesti jezički model imenovanja predmeta i bića, koji se može izraziti formulom S = P, gde je P glagolska kopula + imenica dakle uslovnom formulom.

S = P / = k + im.

Subjekt, kopula i predikativ su obavezni elementi ovog jezičkog modela. Oni moraju biti iskazani da bi iskaz bio potpun.

Ali ovakav iskaz može imati i neobavezne elemente, npr. atribut. Pošto se u obrascu mogu javiti dve imenice, obe mogu imati atribut ili čak svaka i po više atributa. Tako se početni obrazac popunjava novim elementima kako bi iskaz bio potpuniji, precizniji.

Atribut uz imenice u službi predikativa ima tu osobinu da povlači na sebe logički akcenat (npr. **Petar je dobar učenik** - u svesti i govornog lica i sagovornika ima u prvom redu kvalitativnu ocenu koju daje pridev **dobar**) i zato ne treba žuriti sa dodavanjem atributa predikativu ako nije automatizovano iskazivanje početnog obrasca.

U tome i jeste prednost ovakvog rada što se početna struktura koja je sintaksičko-semantički i leksičko-morfološki određena, obeležena, posle automatizovanja navike građenja osnovnog obrasca "otvara" i prima "neobavezne" elemente, to se na taj način proširuje, zasićuje se potrebnim semantičkim kvantitetom i ulazi u govorni proces, zauzima mesto u mehanizmu jezika.

Reč je o najprostijoj rečeničkoj strukturi koja služi za imenovanje bića i predmeta, ali treba imati na umu da se njome ne savlađuje samo sintaksička struktura S = P / = k + p /, niti se njome savlađuje samo nova leksika (imenice, pokazne i lične zamenice, pomoćni glagoli sa nepotpunim značenjem), nego se savlađuju i morfološke kategorije (nominativ imenica i zamenica, tri osnovna glagolska vremena i imperativ, brojna konstrukcija u službi subjekta i predikata, kategorija roda i kategorija broja i neki izuzeci od opštih morfoloških i sintaksičkih pravila).

Dakle, shematizovanje, uprošćavanje i ukalupljivanje izraza samo je prividno jer se obrazac u početnom obliku javlja samo na početku vežbanja, dok se ne postigne automatizacija, a kasnije se popunjava drugim elementima, dok se ne postigne bogatstvo potpunog iskaza. Za usvajanje jezičke materije koriste se raznovrsni **tipovi vežbi manipulativnog karaktera.** Funkcija tih vežbi je uvežbavanje, učvršćivanje i automatizacija jezičkih modela da bi se učenici osposobljavali da ih samostalno koriste sa različitim sadržajem u svakodnevnoj komunikaciji.

Manipulativne vežbe su strogo kontrolisane, što znači da pri uvežbavanju pojedinih jezičkih elemenata, nastavnik ispravlja učenika ako greši i ponovo uvežbava nesavladanu jezičku materiju dok je učenik ne usvoji.

U I etapi to su, na primer, vežbe razumevanja na sluh, oralno ponavljanje, odgovori na pitanja, postavljanje pitanja, vežbe supstitucije, vežbe dopunjavanja, vežbe transformacije

rečenica (vreme, lice, broj, rod), vežbe sastavljanja rečenica od datih elemenata i datih reči prema modelu, vežbe povezivanja rečenica i dr.

Vežbe odgovora na pitanja i postavljanja pitanja zauzimaju centralno mesto pri uvežbavanju jezičkog modela i doprinose sticanju komunikativne kompetencije. Od ovih vežbi treba razlikovati pitanja i odgovore koji se koriste za proveru razumevanja teksta, razumevanja situacije i leksičkih jedinica.

Kod ovih prvih vežbi svako pitanje i odgovor sadrži obrazac jezičkog modela koji se uvežbava. Zbog toga odgovori učenika moraju biti potpuni, celoviti, što se pri proveri razumevanja teksta ne zahteva uvek.

U skladu sa obimnijim jezičkim gradivom i predznanjem učenika u II etapi, pored navedenih, koriste se složeniji tipovi govornih vežbi. Na primer, variranje modela (dodavanje sintagmatskih veza) pretvaranje u drugi model, transformacija niza rečenica (vreme, lice, rod, broj), integracija rečenica i njihovo proširivanje (skraćivanje i dr.).

S obzirom na to da učenici u III razredu usvajaju prvo pismo srpskog jezika i u prvom polugodištu IV razreda usvajaju drugo, u ovoj etapi koriste se i **pismene vežbe manipulativnog karaktera** kojima se, takođe, usvajaju pojedini jezički elementi.

Pismene vežbe se vezuju za prethodno oralno usvojenu sadržinu. Pored vežbi, kraćih diktata, dopunjavanja, supstitucije, koriste se i druge. Od IV razreda organizuju se vežbe uvođenja učenika u korišćenje rečnika. Postupno se, u ovoj i sledećoj (III) etapi, uvode i složenije pismene vežbe: sastavljanje rečenica od datih reči prema modelu, diktati lakšeg/težeg teksta na osnovu usvojenih jezičkih modela i leksičkih jedinica, ali sa novim sadržajem, transformacije rečenice, transformacije niza rečenica, sastavljanje rečenica od datih reči prema supstitucionoj tabeli sa novim sadržajem, pravopisne vežbe, leksičke vežbe, korišćenja rečnika i priručnika i dr.

Koliko će se vremena posvetiti uvežbavanju jednog jezičkog modela zavisi, pre svega, od toga da li postoji velika razlika u određenoj jezičkoj konstrukciji u odnosu na maternji jezik. Onim jezičkim modelima koji predstavljaju problem zbog interferencije maternjeg jezika, posvećuje se više pažnje i više vremena da bi i oni prešli u automatizovanu naviku. Neopravdano je preći na uvežbavanje novog jezičkog modela ako nije usvojen prethodni.

Tematika i leksika. Svi delovi programa: tematika, jezička materija, govorne i pismene vežbe i dr. ne čine poseban deo nastave, nego su sastavni delovi celokupnog rada kome je osnovni cilj formiranje i razvijanje govornih sposobnosti učenika.

Jedinstvo ovih oblasti, koje su u programu izdvojene samo zbog preglednosti, ogleda se u tome što se određena sintaksička konstrukcija - jezički model uvežbava na tematski najpogodnijoj materiji, a u radu se koriste oblici govornih i pismenih vežbi. Prema tome, predviđena tematika treba da obezbedi usvajanje jezičkih modela, kao i usvajanje određene leksike. Iste tematske oblasti javljaju se u više razreda, ali se ostvaruju drugom sadržinom, koja je primerena poznavanju jezika i interesovanju učenika. Tema o porodici, na primer, u I razredu može se ograničiti na pet osnovnih jezičkih struktura: imenovanje predmeta i bića, iskazivanje osobine, iskazivanje radnje, iskazivanje objekta i iskazivanje prostornih odnosa.

Zadatak sve tri etape jeste i savlađivanje određenog fonda reči. Međutim, broj reči u početnoj nastavi nije tako bitan. Minimalni produktivni fond mnogo će uspešnije doprineti savlađivanju mehanizama na nematernjem jeziku, nego leksička rezerva u kojoj se učenik (i učitelj) na kraju izgubi, pa u kasnijim godinama zna samo reči, a ne zna da ih upotrebi. U prvoj etapi je osnovni cilj koristiti leksički minimum koji će omogućiti da se savlađuju bitni elementi jezika, a

kada se oni savladaju, prirodno je i tako savladati potreban fond reči jer bogaćenje rečnika ide uporedo sa opštim razvojem, kao i sa razvojem izražavanja na maternjem jeziku. I reči svoga jezika uče se do kraja života, ali je mehanizam jezika savladan na početku. U detinjstvu su automatizovane navike sklapanja rečenica radi postizanja određenog cilja u procesu komunikacije.

Usvajanje leksičkih jedinica obuhvata semantizaciju i asimilaciju reči. Semantizacija se vrši korišćenjem predmeta ili predmeta na slici, odnosno vizuelnih sredstava. Asimilacija reči vrši se u kontekstu, u rečenici i vezuje se za određene govorne situacije. Pored produktivnog leksičkog fonda učenici treba da savladaju i receptivno izvesne reči, rečenice i izraze.

Govorne i pismene vežbe. Osnovni cilj u toku celokupne nastave od I do VIII razreda jeste da se izađe izvan okvira receptivno-reproduktivne nastave i da se ne ostane na nerazvijenom, stešnjenom i siromašnom odgovaranju na pitanja, nego da učenici steknu sposobnost i razvijaju naviku dužeg izlaganja povezanih misli, što je moguće samo ako misle na srpskom jeziku.

Govorne sposobnosti se stiču i razvijaju govorenjem. Zbog toga treba odabrati metodičke postupke koji će učenike staviti u situaciju da **pitaju, odgovaraju,** izražavaju neslaganje ili slaganje sa određenom akcijom ili pojavom, kazuju mogućnost ili nemogućnost izvršenja određene radnje, itd.

Treba stvoriti situaciju koja stvarno odgovara realnoj govornoj komunikaciji.

Da bi se učenici osposobili da produktivno usvoje predviđene elemente govornog i pisanog jezika, pored navedenih manipulativnih vežbi, koriste se i komunikativne vežbe. **Komunikativne (govorne) vežbe** obuhvataju one tipove vežbi u kojima se jezik koristi samostalno, funkcionalno u određenoj govornoj situaciji. U situacionim vežbama učenici treba da usvajaju i pravilno koriste komunikativne funkcije koje su date uz tematiku. **Tipovi komunikativnih pismenih vežbi** dati su po razredima u programu u odeljku pismene vežbe.

U prvoj etapi preovladavaće pitanja i odgovori, ali treba nastojati da učenici postepeno iskazuju odgovore sa više rečenica. U II etapi odgovori na pitanja ne mogu biti samo prepričavanje, nego i komentar ili vezivanje svojih iskustava sa obrađenom temom. Osim raznih oblika prepričavanja učenici treba da, u ovoj etapi sve češće samostalno, pričaju lične ili zajedničke doživljaje, a u III etapi treba da preovladava slobodno pričanje.

Sa učenicima koji realizuju prošireni deo programa, nastavnik koristi, osim navedenih, i različite oblike usmenog i pismenog izražavanja koji su prethodno uvežbani na časovima jezika učenika.

U odeljku **Pravopis** izdvojene su samo one kategorije gde postoje manje ili veće razlike u odnosu na pravopisnu normu maternjeg jezika. Stoga se, na primer, ne ističu kao posebni zahtevi: veliko slovo na početku rečenice, tačka na kraju rečenice, upitnik, uzvičnik, pisanje upravnog i neupravnog govora, pisanje dveju tačaka, tačka i zapeta itd.

Paralelno sa usvajanjem jezičke građe, učenici moraju sticati navike primene, principa fonološkog pravopisa.

Izdvojene su prvenstveno one kategorije u kojima postoje drukčija rešenja u dva pravopisna uzusa (pravopisu jezika učenika i pravopisu srpskog jezika), što ne isključuje i poneka identična rešenja u njima. Međutim, i njih treba uvežbavati jer će se samo tako ukloniti mnogobrojne greške koje su evidentirane u pismenim zadacima učenika.

Za obradu pravopisne građe potrebno je izdvojiti 2-3 časa godišnje, ali se preporučuje da se predviđeno vreme razvije na 10-12 vežbi koje će se uklapati u druge časove gramatike i pismene vežbe.

Usvojenost svakog elementa pravopisnih normi može se povremeno proveravati kratkim diktatima koji su sastavljeni od poznate strukture i leksike. Kada učenici savladaju pisma, mogu se proveravati pojedinačni elementi. Na primer, upotreba velikih slova može se proveravati na taj način što se učenicima daju nastavni listići sa kratkim tekstom koji je napisan malim slovima. Za pisanje negacije glagola učenicima se daju nastavni listići sa tekstom u kome se izostavljeni glagoli. Nastavnik čita polako ceo tekst, uključujući i ispuštene glagole. Učenici prate tekst i upisuju glagole.

Domaći zadaci predstavljaju važnu komponentu nastavnog procesa. Njima se ne proverava samo koliko su učenici savladali određeno gradivo i njihova osposobljenost da to znanje primene, nego su pogodni za razvijanje jezičkih umenja (informativno čitanje i pisanje) i za pismeno uvođenje učenika u samostalni rad i samoobrazovanje. Oni se daju učenicima redovno sa osmišljenim ciljem. Zadaci treba da budu raznovrsni, a po težini treba da su odmereni, u skladu sa znanjem i sposobnostima učenika. Nastavnik na času pregleda 2-3 domaća zadatka detaljnije, a po određenom planu pregleda i ocenjuje domaće zadatke svih učenika.

Školski pismeni zadaci su oblik provere usvojenosti programske materije, tj. sinteze veće etape (tromesečja, polugodišta ili godine). Za svaki školski pismeni zadatak u godišnjem planu nastavnik treba da odvoji tri časa. Na jednom času učenici pišu, na drugom nastavnik obrazlaže svakom učeniku ocene, analizira sa učenicima najčešće greške i zajedno sa učenicima ih ispravlja, a na trećem času učenici ispravljaju svoje zadatke.

Rad na tekstu. U III razredu učenici razvijaju još jedno jezičko umenje - čitanje koje se realizuje identično kao i u nastavi maternjeg jezika učenika. **Savladavanje čitanja može započeti u II polugodištu II razreda,** posle savladanih lekcija u slikovnici, sa učenicima koji savladaju prošireni deo programa **samo ako po proceni nastavnika** postoje realne mogućnosti i interesovanja učenika. Na primer, ako u odeljenju ima učenika koji pokušavaju ili mogu da pročitaju naslove iz listova za decu i sl. ti učenici savladavaju čitanje, grupnim ili individualnim radom, globalnom metodom. To znači da se čitaju cele reči i kratke rečenice koje učenici usmeno već dobro znaju. Nastavnik treba da koristi grafoskop, plakat, kartice, aplikacije ili slike sa ispisanim rečima koje se sastavljaju u rečenice poznate učenicima i sl. Vežbe u čitanju realizuju se prvo na osnovu zvučnog modela (nastavnik ili zvučni snimak), a kasnije i bez toga.

Upotreba rečnika je sastavni deo čitanja. Uvođenje učenika da se služe rečnikom (tehnika nalaženja reči) počinje IV razredu. Od V do VII razreda koriste se dvojezični i jednojezični rečnici te je potrebno da učenici savladaju tehniku nalaženja i biranja značenja reči.

Tekst u nastavi srpskog jezika pruža osnovu za savladavanje jezika na nivou sistema i na nivou komunikacije. Tekst ima najspecifičniji položaj u III razredu jer se posle dvogodišnje oralne nastave prelazi na nastavu koja se temelji na udžbeniku, odnosno polazi se od teksta.

Rad na tekstu u III i IV razredu sadrži sledeće faze:

a) **obrada teksta** (uvodni razgovor sa semantizacijom novih reči, čitanje teksta, provera razumevanja pročitanog);

b) **korišćenje jezičkih i sadržinskih elemenata teksta za sticanje jezičke kompetencije** (dalje savlađivanje jezičkog sistema);

c) **vođenje razgovora o tekstu i povodom teksta uključujući i kulturni kontekst koji tekstovi sadrže.**

Od V do VIII razreda, pored navedenih elemenata, rad na tekstu obuhvata:

a) analizu teksta sa učenicima koji savladavaju proširen program; sa ostalim učenicima, u skladu sa njihovim mogućnostima i prema proceni nastavnika, analiza teksta vrši se u VII i VIII razredu i

b) rad na bogaćenju leksike.

Gramatika. Iskustva su pokazala da uvežbavanje određene jezičke materije bez gramatičkih objašnjenja i uputstava, bez funkcionalne sistematizacije, ne obezbeđuje produktivno znanje određenog jezika. Stoga gramatika mora naći svoje mesto u nastavnom procesu i u skladu sa psihofizičkim mogućnostima učenika datog uzrasta. Imajući u vidu ovaj momenat opravdano je da se sa nastavom gramatike otpočne u IV razredu da bi njen udeo iz razreda u razred bivao sve veći. Drugi momenat koji opravdava uvođenje gramatike od IV razreda jeste i to što je jezički sistem u određenom obimu globalno savladan.

U učenju drugog jezika nemoguće je osloniti se isključivo na intuitivno usvajanje njegove gramatike. Kada je u pitanju ova nastava, mora se govoriti o didaktičkoj gramatici kojom se izgrađuju sposobnosti koje se uopšteno mogu nazvati jezičkim sposobnostima. Ovakva nastava gramatike podrazumeva nužno pojednostavljivanje pravila, definicije (definicije je moguće dati učenicima koji su bolje savladali jezik). Krajnji cilj didaktičke gramatike jeste da izgradi poimanje o funkcionisanju jezičkih pojava u sistem i razvijanje sposobnosti da učenik sam ispravlja greške.

Nastava gramatike je sredstvo da se uči jezik, a ne da se stiču znanja o jeziku. Od učenika ne treba zahtevati da nauči napamet različita gramatička pravila i paradigme, da ih ilustruje odgovarajućim primerima, već da se osposobe za njihovu upotrebu u komunikaciji.

Nastava gramatike ne predstavlja izolovanu nastavnu oblast ovog predmeta, već njen čvrsti integralni deo i pretpostavlja nekoliko faza:

a) davanje većeg broja primera vezanih za govornu situaciju i obrađeni tekst koji ilustruje jezičku pojavu;

b) navođenje učenika, individualnim putem, da shvate jezičku pojavu, da uoče njene karakteristike, da dođu do jezičke zakonitosti i pravila po kojima ona funkcioniše u sistemu, odnosno da dođe do zaključaka vlastitom misaonom delatnošću;

v) davanje objašnjenja - kratkih uputstava o tome čemu služi određena gramatička građa, šta se njome izražava, kada i u kojim okolnostima se upotrebljava, odnosno funkcioniše i princip po kojem funkcioniše u sistemu i

g) vežbanje.

Redosled usvajanja određenih jezičkih kategorija određuje kontrastivni odnos između jezika učenika i nematernjeg jezika. U nastavi, dakle, treba obezbediti kontrastivni pristup.

Za građu koja ne postoji u jeziku učenika, nego samo u nematernjem jeziku, nastavnik preciznije objašnjava osobinu i funkciju tih pojava primereno uzrastu učenika.

Jezička građa sistematizuje se frontalno, dok se u uvežbavanju primenjuje i grupni i individualni rad sa učenicima.

Za realizaciju gramatičke građe, gde god za to postoje uslovi koriste se šeme i tabele da bi se jezičke pojave bolje razumele.

Izbor, broj, vrsta vežbi zavisi od jezičke građe i njenog odnosa prema jeziku učenika. Gde su razlike izraženije, koristi se veći broj različitih vežbi.

I u gramatici predviđen je prošireni deo za učenike koji brže napreduju u savladavanju srpskog jezika.

Lektira je, takođe, domaći rad. Ona je predviđena u nastavnom programu od V do VIII razreda. Funkcija lektire je da se učenici osposobljavaju i navikavaju za čitanje u sebi, da samostalno dolaze do saznanja koja ih interesuju, na srpskom jeziku.

U toku školske godine, za lektiru u svakom razredu, učenici treba da pročitaju određeni broj tekstova po sopstvenom izboru ili po izboru nastavnika. Izbor se vrši iz literarnih tekstova i listova za decu, odnosno omladinu (u VII i VIII razredu), iz naučno popularnih tekstova.

Nastavnik može da zada isti tekst po svom izboru svim učenicima: duži tekst može da podeli na delove, iste ili različite koji čine celinu; da zada grupi učenika ili se za različite tekstove individualno opredeljuju učenici. Bilo da tekstove bira nastavnik ili učenik, nastavnik daje potrebna uputstva učenicima.

Prilikom određivanja časa lektire potrebno je motivisati učenike. Čitanjem, na primer, odabranog odlomka podsticaće se radoznalost i motivisanost učenika da pročitaju lektiru. Za bolje razumevanje teksta učenicima se mogu podeliti pripremljeni nastavni listići sa zadacima koji će ih usmeravati da bolje razumeju tekst i da se pripreme za razgovor.

Provera pročitane lektire vrši se dijaloškom metodom. Učenici koji ne savladavaju prošireni deo programa odgovaraće na pitanja nastavnika, samostalno će prepričavati tekst i sl; učenicima koji bolje znaju jezik i koji savladavaju prošireni deo programa postavljaju se veći zahtevi: da pročitaju ceo tekst, na primer, da daju više odgovora na postavljeno pitanje, samostalno prepričaju i komentarišu tekst i dr. Ovi učenici se postupno, iz razreda u razred, uvode u analizu teksta lektire kao i na časovima jezika učenika.

STRANI JEZIK

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Zajednički deo programa

Cilj

Cilj nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju zasniva se na potrebama učenika koje se ostvaruju ovladavanjem komunikativnim veštinama i razvijanjem sposobnosti i metoda učenja stranog jezika.

Cilj nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju stoga jeste: razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova, sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u

komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika. Tokom osnovnog obrazovanja, učenik treba da usvoji osnovna znanja iz stranog jezika koja će mu omogućiti da se u jednostavnoj usmenoj i pisanoj komunikaciji sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, na višem nivou obrazovanja i samostalno, učenje istog ili drugog stranog jezika.

Kroz nastavu stranih jezika učenik bogati sebe upoznajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika.

Standardi

Razumevanje govora

Učenik razume i reaguje na usmeni tekst u vezi sa temama[1], situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom.

_____

[1]Teme predviđene nastavnim programom obuhvataju i one teme koje su obrađene tokom prethodnih godina učenja stranog jezika.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik čita sa razumevanjem pisane i ilustrovane tekstove u vezi sa temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom.

Usmeno izražavanje

Učenik samostalno usmeno izražava situacije i komunikativne funkcije u vezi sa temama predviđenim nastavnim programom.

Pisano izražavanje

Učenik se u pisanoj formi izražava u vezi sa temama i situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom, poštujući pravila pisanog koda.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i sa sagovornikom razmenjuje informacije u vezi sa temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom, poštujući sociokulturne norme interakcije.

Medijacija

U komunikativnim kontekstima koji uključuju govornike učenikovog prvog jezika (L1) i ciljnog jezika (L2) prenosi i prevodi kratke poruke (u usmenoj i pisanoj formi) u skladu sa potrebama komunikacije.

Znanja o jeziku[2]

Učenik prepoznaje principe gramatičke i sociolingvističke kompetencije uočavajući značaj razvijanja ličnih strategija učenja stranog jezika.

[2] Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Operativni zadaci po jezičkim veštinama

Operativni zadaci po jezičkim veštinama se postepeno proširuju i usložnjavaju. Istovremeno se kontinuirano primenjuju i operativni zadaci iz prethodnih razreda.

Razumevanje govora

Učenik treba da:

- razume dijaloge (do 10 replika / pitanja i odgovora), priče, druge vrste tekstova i pesme o temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom, koje čuje uživo, ili sa audio-vizuelnih zapisa;

- razume opšti sadržaj i izdvoji ključne informacije iz prilagođenih tekstova posle 2-3 slušanja;

- razume i reaguje na odgovarajući način na usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času (poziv na grupnu aktivnost, zapovest, uputstvo, događaj iz neposredne prošlosti, planovi za blisku budućnost, svakodnevne aktivnosti, želje i izbori, itd.).

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- razume tekstove (do 150 reči), koji sadrže pretežno poznate jezičke elemente, a čiji sadržaj je u skladu sa razvojnim i saznajnim karakteristikama, iskustvom i interesovanjima učenika;

- razume i adekvatno interpretira sadržaj ilustrovanih tekstova (stripovi, TV program, raspored časova, bioskopski program, red vožnje, specijalizovani časopisi, informacije na javnim mestima itd.) koristeći jezičke elemente predviđene nastavnim programom;

- pronalazi i izdvaja predvidljive informacije u tekstovima iz svakodnevnog okruženja (pisma, kraći novinski članci, uputstva o upotrebi) i iz kraćih književnih formi (pripovetke, poezija, dramski tekstovi) primerenih uzrastu i interesovanju učenika;

- može da izvede zaključak o mogućem značenju nepoznatih reči oslanjajući se na opšti smisao teksta sa temom iz svakodnevnog života.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- usklađuje intonaciju, ritam i visinu glasa sa sopstvenom komunikativnom namerom i sa stepenom formalnosti govorne situacije;

- pored informacija o sebi i svom okruženju opisuje ili izveštava u nekoliko rečenica o licima, događajima i aktivnostima u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture);

- prepričava, upoređuje i interpretira u nekoliko rečenica sadržaj pisanih, ilustrovanih i usmenih tekstova na teme, sadržaje i komunikativne funkcije predviđene nastavnim programom, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture);

- u nekoliko rečenica daje svoje mišljenje i izražava stavove u skladu sa predviđenim komunikativnim funkcijama, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture).

Interakcija

Učenik treba da:

- u stvarnim i simuliranim govornim situacijama sa sagovornicima razmenjuje iskaze u vezi s kontekstom učionice, kao i o svim ostalim temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom (uključujući i razmenu mišljenja i stavova prema stvarima, pojavama, koristeći poznate morfosintaksičke strukture i leksiku);

- učestvuje u komunikaciji i poštuje sociokulturne norme komunikacije (traži reč, ne prekida sagovornika, pažljivo sluša druge, itd).

- da odgovori na direktna pitanja koja se nadovezuju uz mogućnost da mu se ponove i pruži pomoć pri formulisanju odgovora.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- piše rečenice i kraće tekstove (do 70 reči) čiju koherentnost i koheziju postiže koristeći poznate jezičke elemente u vezi sa poznatim pisanim tekstom ili vizuelnim podsticajem;

- izdvaja ključne informacije i prepričava ono što je video, doživeo, čuo ili pročitao;

- koristi pisani kod za izražavanje sopstvenih potreba i interesovanja (šalje lične poruke, čestitke, koristi elektronsku poštu, i sl.).

Medijacija

U situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koje ne mogu da se sporazumeju, učenik treba da:

- usmeno prenosi suštinu poruke sa maternjeg na ciljni jezik i sa ciljnog na maternji;

- pismeno prenosi jednostavne poruke i objašnjenja.

Doživljaj i razumevanje književnog teksta

- Može da izrazi utiske i osećanja o kratkom prilagođenom književnom tekstu (pesma, skraćena verzija priče, muzička pesma), koristeći verbalna i neverbalna sredstva izražavanja (ilustracije i izrada namenskih rekvizita, gluma).

Znanja o jeziku i strategije učenja[3]

[3] Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Učenik treba da:

- prepoznaje i koristi gramatičke sadržaje predviđene nastavnim programom;

- poštuje osnovna pravila smislenog povezivanja rečenica u šire celine;

- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);

- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima;

- uočava sličnosti i razlike između maternjeg i stranog jezika i stranog jezika koji uči;

- razume značaj upotrebe internacionalizama;

- primenjuje kompenzacione strategije i to tako što:

1. usmerava pažnju, pre svega, na ono što razume;

2. pokušava da odgonetne značenje na osnovu konteksta i proverava pitajući nekog ko dobro zna (druga, nastavnika, itd);

3. obraća pažnju na reči / izraze koji se više puta ponavljaju, kao i na naslove i podnaslove u pisanim tekstovima;

4. obraća pažnju na razne neverbalne elemente (gestovi, mimika, itd. u usmenim tekstovima; ilustracije i drugi vizuelni elementi u pismenim tekstovima);

5. razmišlja da li određena reč koju ne razume liči na neku koja postoji u maternjem jeziku;

6. traži značenje u rečniku;

7. pokušava da upotrebi poznatu reč približnog značenja umesto nepoznate (npr. **automobil** umesto **vozilo**);

8. pokušava da zameni ili dopuni iskaz ili deo iskaza adekvatnim gestom / mimikom;

9. uz pomoć nastavnika kontinuirano radi na usvajanju i primeni opštih strategija učenja (generalizacija, indukcija, dedukcija i pozitivni transfer).

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	**Javno**	**Obrazovno**
- zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje (izlasci, dogovori, preuzimanje odgovornosti u dogovorenoj situaciji) - dogovor i uzajamno	- razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (opisivanje vremena, prognoza) - tradicija i običaji u kulturama	- tematske celine i povezanost sadržaja sa drugim predmetima - snalaženje u biblioteci/medioteci - upotreba informacija iz

poštovanje među članovima porodice - privatne proslave (rođendan, godišnjice i dr.) - priprema, planiranje, organizacija, podela poslova - obaveze u kući, uređenje prostora u kojem se živi, promene u sopstvenom kutku (posteri, nove boje...) - izražavanje obaveze, zabrane, nedostataka	zemalja čiji se jezik uči (karneval...) - obroci (sličnosti i razlike sa ishranom u zemljama čiji se jezik uči), naručivanje hrane, saveti o higijeni u kuhinji - stambena naselja - kako stanujemo (blok, naselje, kuća ....) - spomenici i znamenitosti u velikim gradovima (u zemljama čiji se jezik uči) - kupovina na jednom mestu (velike robne kuće, olakšice) - razvijanje kritičkog stava prema negativnim elementima vršnjačke kulture (netolerancija, agresivno ponašanje itd.)	medija - obrazovni sistem u drugim zemljama

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Program za šesti razred podrazumeva komunikativne funkcije kao i u prethodnom razredu. One se usložnjavaju sa leksičkim i gramatičkim sadržajima predviđenim nastavnim programom.

Sadržaj komunikativnih funkcija može biti jednostavan ili složen u zavisnosti od ciljne grupe (uzrast, nivo jezičkih kompetencija, nivo obrazovanja). U nastavi stranih jezika sadržaj komunikativnih funkcija zavisiće od nastavnog programa. Komunikativne funkcije su kao i u prethodnom razredu, ali su strukturalno i leksički u skladu sa programom za strane jezike za šesti razred osnovne škole.

1. Predstavljanje sebe i drugih
2. Pozdravljanje
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja
6. Molbe i izrazi zahvalnosti
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri / grupnoj aktivnosti
8. Izražavanje dopadanja / nedopadanja
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina *(Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...)*
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima
13. Traženje i davanje obaveštenja
14. Opisivanje lica i predmeta
15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu
16. Izražavanje pripadanja i posedovanja
17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku

18. Skretanje pažnje
19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja / neslaganja
20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja
21. Negodovanje i iskazivanje protesta
22. Prenošenje trećoj osobi osnovnog značenja iskazanog u okviru nabrojanih komunikativnih funkcija

GRAMATIČKI SADRŽAJI SA PRIMERIMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

Engleski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - receptivno i produktivno

a) Brojive i nebrojive imenice: *rain, water, money, time, food,*

b) Složenice: *make-up, tracksuit, sewatshirt*

v) Imenice izvedene od glagola, najčešći sufiksi*: -ation, -ment, -y*

- Brojive i nebrojive imenice uz determinatore *some, any, no, a lot of*

- Imenice uz postmodifikatore: *the man in / the woman with*

- Imenice kao direktni i indirektni objekat: *He gave John the book. He gave the book to John.*

2. Član

a) Razlika u upotrebi određenog i neodređenog člana

- u širem kontekstu: *My brother is a football player and he is the captain of the school football team.*

- prvopomenuti, drugi put pomenut *He lives in a big house. The house is new.*

- poznat iz konteksta *This is a nice house - the garden is big.*

- u imeničkoj frazi sa imenicom koju prati postmodifikator *The man in a blue sweatshirt.*

b) Nulti član:

- u izrazima: *in hospital, in bed, at home, at school, by plane, by taxi, have breakfast, after lunch*

3. Pridevi - receptivno i produktivno

a) Pridevi sa nastavcima *-ed* i *-ing (interesting - interested).*

b) Opisni pridevi, pridevi za iskazivanje stava, mišljenja i emocija

v) Sufiksi za građenje prideva od imenica i glagola *(danger - dangerous, beauty - beutiful, west - western, comfort - comfortable, health - healthy, expense - expensive)*

g) Najčešći negativni prefiksi *(known - unknown, happy - unhappy)*

d) Pridevi kao delovi predikata, najfrekventije kolokacije: *good at, bad at, interested in*

4. Zamenice - receptivno i produktivno

a) Neodređene zamenice *somebody, something, somewhere, everybody, everything, everywhere, nobody, nothing, nowhere, anybody, anything, anywhere*

b) *one, ones, another, another one,*

5. Determinatori *some, any, no, much, many, a lot of*

6. Predlozi - receptivno i produktivno:

a) Različita značenja najfrekventnijih predloga u kontrastu: *from, in, of, to, at, on, in*

b) pravac kretanja: *into, off, on, through, along, past, over, left, right, around, down,*

v) pozicija u prostoru: *between, inside, in the middle of, next to, outside, around*

7. Glagoli:

a) razlika između *The Present Simple Tense* i *The Present Continuous Tense.*

b) *The Simple Past Tense* pravilnih glagola i najčešćih nepravilnih glagola, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

v) *The Past Continuous Tense,* potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

g) Upotreba vremena u prošlom narativu, *The Simple Past Tense* i *The Past Continuous Tense*

d) *The Present Perfect,* razlika između *The Present Perfect* i *The Simple Past Tense*

đ) *The Future Simple*

- Predviđanje

- Prvi kondicional

e) Iskazivanje namere i planova pomoću *BE GOING TO* i *The Present Continuous Tense*

ž) Modalni glagoli

- *can, can't,*

- *have to, don't have to*

- *should, shouldn't*

- *will* - ponuda - *I'll do that for you.*

z) Kolokacije sa *have (have a shower, have dinner)* i *get (get nervous, get scared, get angry)*

i) Prepozicionalni glagoli *get together, get on, get into, get down;* frazalni glagoli *put on, put off, dress up, take off*

j) Upotreba infinitiva posle glagola *decide, start, want*

7. Prilozi i priloške odredbe (i receptivno i produktivno)

a) za vreme: *yesterday, last week/year, ago; tomorrow.*

b) za mesto i pravac kretanja: *beside, by, upstairs/ downstairs; to.*

v) za način *(well).*

g) za učestalost, sa posebnim naglaskom na poziciju ove vrste priloga u rečenici: *every day, often, once, twice, three times, sometimes, often, usually.*

8. Brojevi

Prosti brojevi preko 1000, redni brojevi do 30 i godine.

9. Upitne rečenice (i receptivno i produktivno):

a) *How* + pridev; *How much - how many*

b) Građenje pitanja sa prepozicionim glagolima *(Who is she looking at? Who are you waiting for?)*

10. Veznici

a) *because, so, too, for example, like*

b) Veznici i vezničke izrazi u prošlom narativu: *one day, suddenly, in the end, then, after, before, during, later, when*

Italijanski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - vlastite i zajedničke, odgovarajući rod, broj, sa determinativom: *Signora/Signor Rossi, Maria, Anna, Federica, Giovanni, Riccardo, Belgrado, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, Il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa.*

2. Određeni član ispred datuma: *Oggi èil 31 gennaio*; ispred imena dana: *La domenica non studio.*

3. Partitivni član: *Ho comprato un'etto di prosciutto. Voglio delle mele. Non mangio pane.*

4. Zamenice za direktni i indirektni objekat: *Marco e Ana sono tuoi amici? Non, non li conosco. Il libro? Scusi, lo porto domani. E tu Marco, hai scritto a tua sorella? No, non le ho scritto, non ho avuto tempo.*

5. Prideve - odgovarajući rod, broj, mesto, poređenje: *un ragazzo grande, una ragazza grande, le persone simpatiche, un piore rosso, Giovanna è più alta della sua sorella, noi siamo meno veloci di voi. Giorgio è il più grande chiacchierone di noi tutti.*

6. Brojeve: osnovne preko 1000, redne do 20: *E' un libro di cento pagine! Abito al settimo piano. Faccio la quinta.*

7. Pitanja: *Puoi venire a casa mia domani? Conosci la mia cugina? Che cosa aspettate? Dove andate? A che ora tornate a casa? E quando torni? Abiti qui? C'è qui il tuo indirizzo? Perché? Chi torna domani?*

8. Negaciju: *Io non mangio frutta. Tu non lo vedi domani.*

9. Zapovedni način: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me.*

10. Kondicional glagola *potere* i *volere: Vorrei un gelato alla frutta, per piacere. Potresti portarmi domani il tuo quaderno di matematica?*

11. Glagolska vremena:

- *Presente Indicativo* frekventnih glagola, računajući i povratne *(alzarsi, lavarsi)* i bezličnih glagola *(piovere, nevicare)*;

- *Passato prossimo* i *Imperfetto* - građenje i kontrastiranje upotrebe: *Dormivo quando è tornato Marco. L'ho conosciuto al mare, tanti anni fa, quando avevo appena cinque anni!*

- Futuro: *Ragazzi, domani andremo tutti insieme a teatro. Giulia tornerà fra quattro mesi.*

12. Predloge i sažete članove: *Vivo a Kragujevac, in Serbia; in luglio andiamo in vacanza a Belgrado; ieri siamo andati allo Zoo; ritorni dalla scuola a quest'ora ? E' in macchina, ariva a casa fra poco. Non faremo tardi al cinema, lo spettacolo inizia alle otto, ci aspetteranno a casa di Marco, ci andiamo tutti a piedi.*

13. Priloge za vreme, mesto, način, količinu: *prima, dopo, oggi, domani, sempre, qui, li, là, davanti, dietro, bene, male, poco, molto, tanro, troppo, più, meno.*

14. Veznike *e, o, ma.*

Nemački jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - u nominativu, akuzativu, dativu i genitivu (za izražavanje posesivnih odnosa: *das Haus meiner Eltern*).

Množina često korišćenih imenica na *-en, -e , -er, -s, -ø* (sa preglasom - umlautom i bez njega): *Freundinnen, Schuhe, Kinder, -Kinos, -Schüler.*

Supletivnu množinu: *die Schneefälle, die Sportarten.*

a) vlastite imenice, posebno imena ljudi i geografski nazivi nemačkog govornog područja

Martin, Klaus, Jürgen, Maraike, Elke, Saskia etc.; Europa, Österreich, der Rhein, die Alpen.

b) zajedničke imenice muškog, ženskog i srednjeg roda: *der Schüler, die Lehrerin, das Kind*

v) brojive i nebrojive imenice: *die Rose, der Kakao*

2. Član: određeni, neodređeni i nulti

a) Određeni član:

- razlika između neodređenog i određenog člana u širem kontekstu (neodređeno i nepoznato: određeno i poznato): *Klaus hat <u>eine neue Jacke</u>. <u>Die Jacke</u> ist gelb.*

- kontrahovani (sažeti) član:

- uz glagole kretanja: *ins Bett gehen, zur Schule gehen, ans Meer fahren, ins Gebirge fahren*

- uz godišnja doba: *im Sommer*

- uz strane sveta: *im Norden*

- uz doba dana: *am Vormittag*

- uz datume: *am 6. März*

b) Neodređeni član u izrazima: *einen Spaziergang machen, eine Frage stellen*

g) Nulti član:

- uz nazive sportova: *Fußball spielen, Gymnastik treiben*

- uz nazive muzičkih instrumenata: *Klavier spielen*

- u izrazima: *zu Fuß gehen, zu Hause sein, nach Hause gehen*

3. Pokazne, prisvojne, upitne i najfrekventnije neodređene determinative: *diese Stadt, mein Ball, welches Haus, einige Schüler, manche Lehrer.*

4. Prideve u slaboj, jakoj i mešovitoj promeni *(ein hübsches Kind, das hübsche Kind, hübsche Kinder)*

Prideve u komparativu i superlativu:

- pravilne poredbene oblike: *billig, billiger, der (die, das) billigste*

- nepravilne poredbene oblike *(gut/besser/der (die, das) beste; lang/länger/der (die, das) längste).*

a) Izvedene prideve sa nastavcima *-bar, -lich i -ig: lesbar; sommerlich, windig* (receptivno).

b) Prideve koji izražavaju nacionalnu pripadnost i to najfrekventnije *(Serbisch, Österreichisch)*

v) Prideve izvedene od imena grada *(Belgrader, Hamburger).*

3. Lične zamenice u nominativu, akuzativu i dativu: *ich, mir, mich.*

4. Prisvojne zamenice: *meiner, deiner*

5. Frekventne predloge:

a) za označavanje položaja u prostoru: *auf dem Tisch, unter dem Stuhl, zwischen den Bänken, hinter der Schule, vor dem Theater, dem Kino gegenüber.*

b) za pravac kretanja: *zum Arzt, nach Deutschland, in die Stadt*

v) za vreme, za doba dana i godine: *um 10.00 Uhr, am Abend, am 3. Oktober, im März, im Frühjahr.*

g) za poreklo: *aus der Schweiz*

d) za sredstvo: *mit dem Taxi*

đ) za namenu: *fur Kinder*

6. Glagole (potvrdne, upitne i odrične oblike) u sledećim vremenima:

a) prezent slabih i jakih glagola; prezent najfrekventnijih glagola sa naglašenim i nenaglašenim prefiksima

b) preterit pomoćnih i modalnih glagola

v) perfekt slabih i najfrekventnijih jakih glagola; perfekt najfrekventnijih glagola sa naglašenim i nenaglašenim prefiksima

g) futur

d) konjunktiv preterita za postavljanje učtivih pitanja i izražavanje želje (bez gramatičkih objašnjenja):

Möchtest du einen Apfel? Möchtest du heute mit mir ins Kino gehen?

Ich würde nach Japan fahren.

- glagoli sa predložnom dopunom: *warten auf, hoffen auf, sich freuen über/auf.*

- povratni glagoli: *sich waschen*

7. Priloge i priloške odredbe (i receptivno i produktivno)

a) za vreme: *gestern, vor einer Woche, letztes Jahr, morgen.*

b) za mesto i pravac kretanja: *da hinten, geradeaus, nach links.*

v) za način: *zufällig*.

g) za učestalost: *oft, einmal, jeden Tag, zweimal im Monat, üblich.*

8. Brojeve

Proste brojeve preko 1000. Redne brojeve do 30. Godine.

9. Upitne rečenice:

a) koje zahtevaju odgovore *Ja/Nein*;

b) sa upitnim rečima na *w-: wer, was, wann, wo, warum, womit, wie oft, wie viel.*

10. Veznike za naporedne rečenice (receptivno i produktivno): *und, aber, oder, denn.*

Veznike za zavisno-složene rečenice (receptivno); relativne zamenice i priloge (receptivno): *weil, ob, dass*.

11. Redosled elemenata u potvrdnim, odričnim, upitnim i složenim rečenicama: *Ich fahre morgen nach Berlin. Ich fahre nicht nach Berlin. Fährst du auch nach Berlin? Wer fährt nach Berlin? Ich weiß nicht, ob ich nach Berlin fahre.*

Ruski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Obeležja suglasničkog i samoglasničkog sistema ruskog jezika: izgovor glasova koji se beleže slovima *ж, щ, ч, щ, л;* pisanje samoglasničkih slova posle suglasnika *к, г, х, ж, ш, ч, щ;* izgovor i beleženje parnih tvrdih i mekih, zvučnih i bezvučnih suglasnika; izgovor glasova u grupama *чт, чн; сч, зч; сщ, зщ; тся, ться; стн, здн, вств.* Načini beleženja glasa *j.*

Tipovi uzvičnih intonacionih konstrukcija. - (Sva navedena obeležja trebalo bi usvojiti receptivno i produktivno).

2. Slaganje subjekta (imenica, zamenica) i složenog glagolskog predikata: *Олег начинает рисовать. Я умею играть на гитаре. Аня, иди спать!* (receptivno i produktivno)

3. Slaganje subjekta i predikativa u adverbijalnoj rečenici: *Сестре скучно. За окном светло.* (receptivno)

4. Osnovni pojmovi o značenju i upotrebi glagolskog vida: *Мальчик всю ночь читал книгу, и наконец ее прочитал.* (receptivno)

Upotreba oblika prostog i složenog budućeg vremena i njihova povezanost sa glagolskim vidom: *Я напишу тебе. Что ты сегодня будешь делать?* (receptivno)

5. Upotreba sadašnjeg i prošlog vremena glagola *жить, вставать, сидеть, петь, пить, класть, ставить* u funkciji predikata: *Я сижу за столом. Ты сидишь на скамейке. Он сидел дома ...* (receptivno i produktivno)

6. Slaganje broja i imenice: *один дом, два (три, четыре) дома, пять домов; одна парта, две (три, четыре) парты, пять парт; один год, два (три, четыре) года, пять лет* (receptivno i produktivno).

7. Iskazivanje posesivnosti: *мой (твой, наш, ваш) дом, моя (твоя, наша, ваша) мама* (receptivno i produktivno); *тетрадь Ани, мамина блузка* (receptivno i produktivno); *его (ее, их) дом* (receptivno).

8. Iskazivanje vremenskih odnosa: *Который час? Ровно час; пять минут второго; половина второго; без пяти два.* (receptivno i produktivno)

Какое сегодня число? Первое февраля. (receptivno i produktivno)

9. Iskazivanje dopadanja i nedopadanja: *я люблю... я не люблю...; мне нравится... мне не нравится...* (receptivno i produktivno)

10. Iskazivanje prostornih odnosa: *до стола, со стола, по столу, на стол, о стол, на столе; над столом, под столом, за столом; от дома, у дома, вокруг дома, за домом.* (receptivno i produktivno).

11. Konstrukcije sa osnovnim glagolima kretanja: *Я иду домой. Вова каждый день ходит в школу. Мы едем на машине за город. Мы часто ездим на море.* (receptivno i produktivno)

Francuski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Prezentative *c'est/ce sont/ce n'est pas/ce ne sont pas; voici/voilà ; il y a/il n'y a pas (de/d') : C'est ma soeur. Ce sont mes parents. C'est la ferme de mes grands-parents. Ce sont leurs poules. Ce ne sont pas leurs vaches. Voici Miki, notre chien. Voilà nos chats. Il y a cinq chats, mais il n'y a pas de souris !*

2. Sredstva koja ukazuju na lice:

a) lične zamenice u funkciji subjekta (i ispred glagola koji počinju samoglasnikom): *J'habite Novi Sad. Nous avons des amis en France. Ils ont des jeux de société. Le jeu qu'elles adorent, c'est ....*

b) naglašene lične zamenice (usamljene): *Qui veut effacer le tableau ? - Moi ! Qui a trouvé ce chaton ? - Elles ! Qui ira au supermarché ? Pas nous !*

v) lične zamenice u funkciji direktnog i indirektnog objekta (nenaglašene lične zamenice za prvo i drugo lice): *Tu m'écoutes ? Elles vous connaissent bien. Je te donnerai mon devoir.*

(za treće lice): *Tu l'aimes beaucoup ? Vous pouvez le dire à Marta ? Nous les voyons souvent. Il lui fait des misères, puis il lui donne des bonbons ! Je leur écris tous les jours.*

3. Aktualizatorne imenice (član - određeni/neodređeni/nulti, demonstrative, posesive, kvantifikatore): *Le pays où nous avons passé nos vacances, c'est la Suisse. C'est un très beau pays. Il y a des lacs et des montagnes. Sur cette photo, c'est mon copain Pierre: il est guide. Ces deux filles sont ses soeurs: Marie est infirmière, elle a 23 ans; Sophie est étudiante, elle a 20 ans.*

4. Modalitete rečenice: afirmaciju, negaciju, interogaciju (koja sadrži afirmaciju i negaciju, kao i potvrdni odgovor *si*): *ne/n'....pas/personne/jamais/rien,* gubljenje *ne/n'* u familijarnom govoru*): On va au cinéma ce soir. Je t'invite Je ne veux pas venir avec toi/Je veux pas.... Je n'aime pas tes amis/ J'aime pas... Je ne vois personne... Ils ne font jamais ce que je propose .... Tu ne veux rien me dire ? Vous êtes toujours à ... ? Vous ne devez pas prendre le train de midi ? Si ! Est-ce que vous connaissez X ? Savez-vous où je peux trouver X, s'il vous plaît ? Quand est-ce qu'il revient ? Pourquoi partez-vous si tôt ?*

- Totalno indirektno pitanje i indirektni govor (izjavne rečenice), sa glagolom glavne rečenice u prezentu indikativa *(demander si, dire que, ajouter que, écrire que): Elle demande si on peut fermer la fenêtre. Elle dit qu'il fait froid.*

5. Sredstva za iskazivanje prostornih odnosa: *ici/là/là-bas; en haut/en bas; à gauche/à droite/en face/tout droit.*

6. Kvalifikaciju

- pomoću komparativa superiornosti/inferiornosti/jednakosti i superlativa: *Je suis plus fort que toi! Il est moins rapide que sa soeur. Ils sont aussi intelligents que leurs parents. C'est ma meilleure ami. C'est le plus grand musée du monde.*

- pomoću komparativnog *comme*: *Je suis comme toi !*

Determinaciju pomoću relativnih rečenica (relativne zamenice *qui, que, où*): *Le village que nous avons visité s'appelle ... ; le village qui se trouve au bord du Danube s'appelle... ; le village où est né mon père s'appelle....*

7. Sredstva za iskazivanje vremenskih odnosa:

- vremenske indikatore *hier, demain, en ce moment/à ce moment-là ; aujourd'hui/ce jour-là,*

- veznike *quand, lorsque* i vezнички izraz *pendant que.*

8. Glagolske načine i vremena:

- prezent, složeni perfekt, imperfekt, futur prvi indikativa, kao i perifrastične konstrukcije: bliski futur, progresivni prezent, bliska prošlost: *Je lis beaucoup: ce livre, je suis en train de le lire maintenant; ce roman, je viens de le finir; cette BD, je vais la lire pendant les vacances;*

- prezent subjunktiva glagola prve grupe (posle *il faut que*): *Il faut que tu racontes ça à ton frère,* kao i receptivno: *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- prezent kondicionala (u izražavanju sugestije/saveta): *On pourrait lui montrer ma bibliothèque !*

- imperativ *sois, soyez.*

9. Lične glagolske oblike i bezlične glagolske oblike sa infinitivnom dopunom, direktnom i prepozicionalnom: *Ils veulent aller au cinéma. Il faut travailler plus. Je dois travailler. Je peux travailler. Il apprend à parler français.*

- Upotrebu glagolskih izraza *avoir la permission de, avoir le temps de: Nous avons la permission de rester jusqu'à minuit ! Je n'ai pas le temps de ranger ma chambre, je suis en retard.*

10. Sredstva za iskazivanje logičkih odnosa:

- uzrok *Pourquoi tu ne viens pas avec nous? Parce que je n'ai pas fini mon travail. Il part car il est fatigué. J'ai compris cette phrase grâce à ta mère !*

- posledica: *Il ne fera pas beau, il faut donc organiser la fête dans un restaurant.*

- opozicija: *Je sais chanter, mais pas danser. Ma soeur, au contraire, adore la danse.*

Španski jezik

1. Imenice - receptivno i produktivno

a. Vlastite imenice, posebno imena ljudi i geografski nazivi hispanskog govornog područja

Miguel, María, Pedro, Elena, Juan, etc.; España, América Hispánica/Latina, etc.

b. Zajedničke imenice s promenom u članu i drugim determinativima - *(el libro, este libro, mi libro, los libros, estos libros, mis libros)*

2. Pridevi - receptivno i produktivno

a. Poređenje prideva: *comparativo y superlativo relativo: más bonito que, el más bonito*

b. Pridevi sa apokopom: *un gran actor, un buen amigo*

3. Lične zamenice - receptivno i produktivno

a. u funkciji subjekta: *yo, tú, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas, Usted, Ustedes*

b. u funkciji objekta, nenaglašene: *me, te, le, la, lo, nos, os, les, las, los*

v. u funkciji objekta, naglašene: *a mí, a ti, a él, a ella, a nosotros, a vosotros, a Usted, a Ustedes*

g. zamenice: *se* (povratni glagoli i glagoli sa "leksičkim *se*"): *lavarse; tratarse de...*

4. Predlozi (i receptivno i produktivno)

de, a, sin, con, conmigo, contigo, sobre/encima de, bajo/debajo de, cerca de, lejos de, etc.

5. Glagoli:

a. Sadašnje vreme pravilnih glagola *-ar, -er, -ir* i najfrekventnijih glagola sa promenom u osnovi: *decir, traer, poner, etc. Presente del indicativo* - i receptivno i produktivno u svim glagolskim licima

b. *Estar + gerundio* - i receptivno i produktivno u svim glagolskim licima *(- ¿Qué estás haciendo? - Estoy leyendo el periódico.)*

v. *Imperativo* i *presente del subjuntivo* gore navedenih glagola (u negiranim imperativnim konstrukcijama i u formalnom stilu obraćanja: *habla/hable/hablad/hablen/no hables/no hablen/no habléis)* - i receptivno i produktivno

g. Prošla vremena (samo u indikativu): *Pretérito perfecto simple (pretérito indefinido); Pretérito imperfecto; Pretérito perfecto compuesto:* - frekventni pravilni glagoli i određeni broj najfrekventnijih nepravilnih glagola u svim glagolskim licima *(hablar, comer, beber, pensar, trabajar, escribir, leer, vivir, jugar, viajar, estudiar// ser, estar, tener, ir, traer, decir, venir, etc...)* - i receptivno i produktivno kao kompletne fraze

El fin de semana pasado visité a mis abuelos.

Lo siento, se me olvidó la tarea en casa.

Cuando era pequeña, me gustaba jugar con las muñecas.

¿Has terminado la tarea?

d. Modalni glagoli (u gore navedenim glagolskim vremenima) - i receptivno i produktivno kao kompletne fraze, u konstrukcijama sa infinitivom i sa imenskim dodacima: *poder, querer, saber, tener que, gustar*

Me gusta este libro.

¿Puedo salir?

Quiero viajar a México.

Tengo que estudiar mucho.

đ. Bezlične konstrukcije sa subjunktivom (samo receptivno)

Es importante que estudies lenguas extranjeras.

Es necesario que duermas bien.

e. Lične konstrukcije sa prezentom subjunktiva (samo receptivno)

Te recomiendo que viajes a España.

ž. Futur (i receptivno i produktivno) samo pravilnih glagola

Este verano viajaré a España.

z. Osnovni glagolski izrazi (i receptivno i produktivno)

tener que + infinitivo/, deber + infinitivo, hay que + infinitivo, hay + imenica *(hay mucha gente aquí)*

i. Osnovni glagolski izrazi za uvođenje zavisnih rečenica u procesu medijacije: *Pienso que, Dice que, ...*

Pienso que le gusta esta película.

Dice que te va a prestar el libro.

6. Prilozi (i receptivno i produktivno)

a. Formiranje priloga pomoću sufiksa - *mente* (iz osnovnog rečnika).

b. Prilozi za vreme: *ahora, siempre, a menudo, con frecuencia, nunca, a veces, de vez en cuando, etc...*

v. Prilozi za količinu: *mucho, poco, bastante, suficiente(mente).*

g. Prilozi za način: bien, mal, así, de tal manera, rápido, despacio, voluntariamente.

d. Prilozi i predloški izrazi za mesto i pravac kretanja: *aquí, allí, en la calle, en casa, a casa, a clase, etc.*

7. Brojevi: osnovne preko 1000, redne do 5 *(primer(o(s))/primera(s), etc.)*

8. Upitne rečenice (i receptivno i produktivno):

a. sa upitnom reči *(¿Quién?, ¿Cuándo?, ¿Cómo?, ¿Dónde?, etc.)*,

b. koje zahtevaju odgovora da/ne *(sí/no)*

9. Negacija (i receptivno i produktivno)

No trabaja hoy.

No quiero ir al cine esta tarde.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Komunikativna nastava jezik smatra sredstvom komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovode i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi;

- govor nastavnika prilagođenje uzrastu i znanjima učenika;

- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;

- bitno je značenje jezičke poruke;

- i u šestom razredu očekuje se da nastavnik učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza;

- znanja učenika mere se jasno određenim ***relativnim*** kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;

- sa ciljem da unapredi kvalitet i obim jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, odgovarajući časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;

- i u šestom razredu nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa;

- svi gramatički sadržaji uvode se bez detaljnih gramatičkih objašnjenja, osim, ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;

- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;

- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;

- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;

- udžbenici postaju izvori aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom autentičnih materijala;

- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;

- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;

- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto.

Tehnike (aktivnosti)

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti.

1. Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa trake

2. Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.)

3. Manualne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu ili roditelje i sl.)

4. Vežbe slušanja i povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili imenovanje naslova (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.)

5. Igre primerene uzrastu

6. Pevanje u grupi

7. Klasiranje i upoređivanje

8. Rešavanje "tekućih problema" u razredu, dogovori i mini-projekti

9. Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (izveštaj / dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije)

10. Razumevanje pisanog jezika:

- uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...)

- uočavanje ključnih reči i informacija u tekstu

- odgovaranje na pitanja u vezi sa tekstom, tačno / netačno, višestruki izbor

- povezivanje iskaza sličnih značenja

- davanje i odabir naslova kraćim tekstovima

11. Pismeno izražavanje:

- pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči, i slično) povezivanje teksta sa slikama/ilustracijama

- popunjavanje formulara

- pisanje čestitki, razglednica i kratkih poruka (SMS)

- pisanje kraćih tekstova

12. Uvođenje književnosti za mlade i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.

Medijacija

Jezička medijacija podrazumeva objektivno preoblikovanje usmenog ili pisanog teksta za potrebe trećeg lica kojem taj tekst nije dostupan ili koje ga ne može razumeti. Jezička medijacija - usmena i pismena - podrazumeva (spontano) prenošenje jednostavnih poruka i informacija, sažimanje i parafraziranje tekstova i njihovo prevođenje i tumačenje (uključujući i profesionalno).

U šestom razredu učenici se veoma postupno uvode u aktivnosti jezičke medijacije. Te aktivnosti moraju se odvijati u okviru jasno definisanih komunikativnih situacija (što isključuje, na primer, prevođenje lekcije iz udžbenika).

Tehnike (aktivnosti)

- Sažimanje teksta radi usmenog prenošenja najvažnijih delova poruke / dogovora na maternji ili na ciljni jezik.

Primer prenošenja poruke sa maternjeg na ciljni jezik:

Integralna poruka na maternjem jeziku	Osnovni elementi poruke na ciljnom jeziku
Profesorka: Reci svojoj drugarici da će proslava biti danas posle podne u šest. Ako želi, neka ponese svoje diskove, pa da slušamo muziku koju vole mladi i	*Učenik/ca: Profesorka je rekla u šest. Danas. Ponesi diskove.*

Primer prenošenja poruke sa ciljnog na maternji jezik:

Integralna poruka na ciljnom jeziku	Osnovni elementi poruke na maternjem jeziku
Gost/gošća iz inostranstva: O, hvala na pozivu. Doći ću, ali možda malo kasnije. Poneću diskove.	*Učenik/ca: Doći će. Mislim da ne može baš u šest. Poneće diskove.*

- Sažimanje teksta radi pismenog prenošenja najvažnijih delova poruke/dogovora na maternji ili na ciljni jezik.

Primer prenošenja poruke sa maternjeg na ciljni jezik:

Integralna poruka na maternjem jeziku	Osnovni elementi poruke na ciljnom jeziku
Roditelj: Napiši poruku gostu/gošći da putuje sutra. Na aerodrom krećemo u 13,00 časova. Neka dođe na vreme.	*Zapis učenika/ce: Aerodrom: sutra, 13,00 časova. Dođi kod nas.*

Primer prenošenja poruke sa ciljnog na maternji jezik:

Integralna poruka na ciljnom jeziku	Osnovni elementi poruke na maternjem jeziku
Gost/gošća iz inostranstva: Imam problem za sutra, H me vodi u ... . Ne mogu da stignem kod vas do 13,00!	*Učenik/ca: Moraćemo drugačije da se dogovorimo. Ne može da stigne kod nas do 13,00.*

- Usmeno proširivanje poruke/objašnjavanje u različitim situacijama.

Primer prenošenja poruke sa maternjeg na ciljni jezik:

Integralna poruka na maternjem jeziku	Osnovni elementi poruke na

	ciljnom jeziku
Konobar/ica: Od domaćih specijaliteta imamo roštilj, pite, proju, prebranac, kiseli kupus... Mogu da vam preporučim ćevapčiće...	*Učenik/ca: Ima mnogo toga. Hoćeš da probaš ćevapčiće?*

Primer prenošenja poruke sa ciljnog na maternji jezik:

Integralna poruka na ciljnom jeziku	Osnovni elementi poruke na maternjem jeziku
Gost/gošća iz inostranstva: Šta je to "ćevapčići"? Je li to ima kod nas?	*Učenik/ca: Ćevapčići su naš specijalitet. To je meso. Ukusno je.*

STRATEGIJE ZA UNAPREĐIVANJE I UVEŽBAVANJE JEZIČKIH VEŠTINA

S obzirom na to da su operativni zadaci nastave stranih jezika koncipirani prema zadacima po jezičkim veštinama, važno je i da se u nastavi stranih jezika permanentno i istovremeno uvežbavaju sve jezičke veštine. Samo tako učenici mogu da steknu jezičke kompetencije koje su u skladu sa zadatim ciljem.

Stoga je važno razvijati strategije za unapređivanje i uvežbavanje jezičkih veština.

VRSTE ČITANJA

1. Orijentaciono čitanje. Uočiti glavni tok teksta da bi se dobio opšti utisak, da bi se odlučilo za šta i kako upotrebiti tekst. Postupci:

- Brzo čitanje po poglavljima.

- Pratiti raspodelu delova teksta, pre nego njegov linearni tok.

- Ciljati na prepoznavanje suštine: ključnih reči, sadržaja, početaka paragrafa, konektora, elemenata tekstualne kohezije.

2. Intenzivno, odnosno fokusirano čitanje. Razumeti temu i sadržaj teksta. Otkriti šta autor ima nameru da saopšti. Postupci:

- Načiniti smisaonu analizu teksta.

- Postupati po uputstvima (ako ih tekst sadrži)

- Čitati pažljivo i promišljeno sledeći linearni tok teksta, čitati i po sekvencama.

- Uočiti različite elemente teksta (uključujući: jezičke; grafičke; kulturološke; itd.).

3. Pretraživanje teksta. Pronaći specifičnu informaciju u tekstu. Postupci:

- Brzo pretraživanje teksta se smenjuje sa pažljivijim ispitivanjem delova teksta.

- Nije neophodno pratiti linearni tok teksta.

- Tražiti: specifičnu reč, rečenicu, datum, formulu, broj.

4. Čitanje da bi se naučilo pročitano. Usvojiti sadržaj teksta, odnosno shvatiti odnose između ideja; zapamtiti informaciju i biti u stanju da je reprodukuješ. Postupci:

- Čitati polako, analitički, na produbljen način, sa čestim vraćanjem na prethodne sadržaje.

- Korisni su postupci raznovrsnog obeležavanja/ekstrahovanja teksta (podvlačenje, vođenje beleški i sl.).

5. Sažimajuće čitanje, odnosno čitanje sa sintezom. Utvrditi sadržaje i pojmove da bi se informacija razjasnila i zapamtila. Postupci:

- Ponovljeno brzo čitanje po pasusima, s pažnjom usmerenom više na pojedine delove teksta nego na čitav tekst.

- Korisno je ispisivanje osnovnog koncepta, glavnih teza i sl.

- Posebnu pažnju obratiti na: bitne informacije, ključne reči, elemente koji podvlače koherentnost teksta.

6. Čitanje iz zadovoljstva. Tekst je podsticaj za refleksivno, relaciono i kreativno razmišljanje. Postupci:

- Tekst se čita u celosti, pažljivo i usredsređeno. Moguće je vraćati se na pročitano.

Jezička produkcija

A. OPŠTA STRATEGIJA PRIPREME ZA JEZIČKU PRODUKCIJU GOVOR I PISANJE[4]

1. Osmišljavanje teme. - *O čemu bih govorio / pisao? Šta biram za predmet svog govora / teksta? O čemu je reč?*

- izbor teme, predmet govora / teksta (u okolnostima kada tema nije zadata, a poznat je povod, cilj, auditorijum)

- upoznavanje sa temom govora (u okolnostima kada je tema konkretizovana, zadata).

2. Uočavanje već poznatog. - *Šta o tome već znam (ja i/ili auditorijum)?*

3. Traganje za građom. - *Kako da saznam više o temi kojom se bavim?*

- sticanje novih saznanja o predmetu - strategije pretraživanja različitih izvora informacija

- beleženje prikupljenih informacija

- analiza prikupljene građe.

4. Zauzimanje stava. - *Šta ja o tome mislim?*

- aktivno razmišljanje o temi, opredeljenje za pristup temi.

5. Postavljanje rezolucije iskaza. - *Čemu težim? Šta mi je najbitnije?*

- određenje cilja govora/teksta

- selekcija i strukturiranje prikupljene građe u skladu sa ciljem.

6. Izrada skice (plana). - *Kako da iskažem ono što želim? Kako da to argumentujem?*

- formulisanje glavne teze - poente govora/teksta

- selekcija i strukturiranje podteza

- formulisanje argumentacije koja potkrepljuje izneto mišljenje/stav (argumenti *za* i *protiv*).

7. Strukturiranje govora/teksta (u skladu sa temom, koncepcijom i ciljem*). - Kojim redosledom da izložim svoje iskaze kako bi moj govor/tekst bio jasan, razložan i efektan?*

- uvodni deo govora/teksta

- izlaganje teme; izlaganje činjeničnog stanja

- iskazivanje poente govora/teksta

- iskazivanje sopstvenog stava i iznošenje argumentacije za njega

- zaključak

←————————

B. STRATEGIJE SPECIFIČNE ZA GOVORNU PRODUKCIJU[5]

1. Jezičko uobličavanje govora; stil govora. - *Kako da što bolje iskažem ono što sam zamislio?*

- adekvatan izbor reči

- jasno, izražajno, skladno, primereno izražavanje

- dobro strukturiranje rečenice

- sugestivnost govora

- ritmičnost govora

- sažetost izlaganja

- duhovitost

- adekvatne stilske intervencije (korišćenje stilskih figura), i sl.

2. Memorisanje govora*. - Kako to da zapamtim?*

- pamćenje skice govora

- memorisanje uporišnih tačaka besede (formulacija poente) i najlepše osmišljenih iskaza.

3. Priprema za čin izlaganja. - *Kako da moje izlaganje bude tečno i efektno?*

- tehnika i ritam disanja pri govoru

- modulacija glasa (obim, boja, jačina)

- pravilna artikulacija

- dikcija (pravilno akcentovanje, logički akcenat, melodija i ritam govora).

4. Izraz lica, gestikulacija, držanje i stav tela - *Gde da gledam? Šta ću sa rukama?*

- usmerenost pogleda

- prikladni prateći gestovi

- odgovarajuće držanje.

———————————

C. JEZIČKO UOBLIČAVANJE TEKSTA

Jezičko uobličavanje teksta obuhvata: poštovanje pravopisnih konvencija, ispravnu upotrebu morfoloških oblika reči, poštovanje sintaksičkih pravila, uspostavljanje koherentnosti i kohezije u tekstu, kao i upotrebu odgovarajućih leksičkih i stilskih sredstava.

1. Pravopis. Obratiti pažnju na dosledno poštovanje pravopisnih konvencija.

2. Morfologija. Obratiti pažnju na ispravnu upotrebu različitih morfoloških oblika

3. Sintaksa. Obratiti pažnju na:

- slaganje reči (kongruenciju)

- pravilnu upotrebu glagolskih vremena

- pravilno strukturiranje rečenice

- jasnost, nedvosmislenost rečenice

- adekvatnu upotrebu zavisnih rečenica

- adekvatan red reči u rečenici

- ispravnu upotrebu korelativa i veznika unutar jedne rečenice, kao i između rečenica.

4. Koherentnost. Obratiti pažnju da se različiti delovi teksta dobro "uklope" jedni sa drugima i da ne stvaraju probleme u razumevanju:

- informacije i argumente iznositi postepeno i u logičnom sledu

- tekst oblikovati tako da predstavlja semantičku celinu i da svi njegovi delovi doprinesu uspostavljanju te celine.

5. Kohezija. Poštovati logičko-semantičke veze između različitih delova teksta. Obratiti pažnju na:

- adekvatnu upotrebu zamenica i zameničkih reči

- adekvatnu upotrebu veznika i konektora

- ispravnu upotrebu reči i izraza kojima se upućuje na neki drugi deo teksta.

6. Leksička prikladnost. Obratiti pažnju na:

- odabir leksike koja treba da bude u saglasnosti sa registrom (formalnim, neformalnim, itd.)

- primernu upotrebu ustaljenih metafora

- odgovarajuću upotrebu kolokacija i frazeologizama

- semantičko-leksičko nijansiranje

- sigurnu i pravilnu upotrebu terminologije.

7. Stilska prikladnost. Obratiti pažnju na:

- izbor registra (treba da odgovara nameni teksta)

- skladno korišćenje različitih jezičkih sredstava, kako pri oblikovanju neutralnih iskaza, tako i pri oblikovanju iskaza različitog stepena ekspresivnost.

Tipovi i vrste tekstova (govornih i pisanih)

TIP TEKSTA:	**VRSTA TEKSTA:**
- ***Deskriptivni tekst*** *(opis viđenog, doživljenog, zamišljenog, sanjanog).* Predstavlja detalje u vezi sa jednim središnim subjektom. Preovlađuje prostorna nad vremenskom percepcijom.	kratka priča, pripovetka; novinski članak, esej; stručni/naučni članak; reklamni tekst, letak; katalog; itd.
- **Narativni tekst** (o stvarnom, istorijskom, imaginarnom). Prati sled činjenica, preovlađuje vremenska percepcija.	bajka, basna, pripovetka, novela, roman; novinski članak; izveštaj; dnevnik; hronika; privatno pismo; itd.
- **Informativni tekst** Osnovna svrha mu je pružanje informacija.	telegram, vest, izjava, komentar; obaveštenje, poruka; pozivnica; zapisnik; poslovno pismo; oglas tipa "traži se"; reklamni tekst, letak; karta (vozna, bioskopska, …); red vožnje, letenja; recept (lekarski, kulinarski); biografija (CV); bibliografija; itd.
- **Argumentativni tekst** Pruža argumente, sa ciljem da dokaže ili opovrgne neku ideju/hipotezu/stav.	diskusija, debata; referat, seminarski, maturski, diplomski rad; stručni/naučni članak; naučna rasprava; novinski članak; reklama; propoved;

	itd.
- **Regulativni tekst** Planira i/ili uređuje aktivnost ili ponašanje; propisuje redosled procesa	uputstva i pravila (za upotrebu aparata, igranje igara, popunjavanje obrazaca, i sl.); ugovor; zakoni i propisi; upozorenja, zabrane; zdravica, pohvala, pokuda, zahvalnica; itd.

Medijacija

Medijacija je istovremeno i receptivna i produktivna jezička aktivnost. U okviru medijacije primenjuju se strategije za unapređenje i uvežbavanje razumevanja govora, razumevanja pisanog teksta, usmenog izražavanja i pismenog izražavanja - u skladu sa vrstom zadatka.

U šestom razredu učeniku treba ukazati na specifičnosti ove jezičke aktivnosti, to jest na potrebu da uoči/izdvoji:

- najbitnije odlike situacije u kojoj se medijacija ostvaruje;

- osnovne karakteristike teksta i njegove najbitnije elemente;

- osnovne karakteristike primaoca poruke.

Kada je ciljni jezik u pitanju, učenik može na objektivan način da prenese najbitnije elemente poruke ukoliko se osloni na:

- prethodno stečena jezička znanja;

- znanja iz oblasti maternje i ciljne kulture;

- znanja iz drugih jezika i kultura;

- iskustvo stečeno u sličnim situacijama;

- značenje neverbalnih elemenata komunikacije, i slično.

Korisno je, takođe, uputiti ga da proveri:

- da li je on sam dobro razumeo poruku;

- da li je njegov sagovornik/treće lice dobro razumelo njega.

U slučaju nesigurnosti, učenik treba da na to skrene pažnju *(Nisam siguran/sigurna, ali mislim da je rekao/rekla ...; Mislim da me nisi dobro razumeo/razumela; pokušaću da objasnim drugačije: ....)*. Može, takođe, da zamoli sagovornika da ponovi, ukoliko je prisutan *(Nisam razumeo/razumela, možeš li da ponoviš?).*

U slučaju zastoja u komunikaciji, učenik treba da potraži pomoć ili da konsultuje rečnike i druge izvore znanja. Preporučuje se da nastavnik uputi učenike u način korišćenja rečnika i druge priručne literature.

Gramatički sadržaji u šestom razredu

U prvom i drugom razredu osnovne škole učenici su *usvajali* strani jezik. Učenje je na tom uzrastu bilo pretežno intuitivno: odgovarajućim nastavnim aktivnostima učenici su dovođeni u situaciju da slušaju strani jezik u okviru određenih, njima bliskih i razumljivih situacija, a zatim da naučene iskaze kombinuju da bi se usmeno izrazili u sličnim kontekstima.

U trećem i četvrtom razredu učenici su počeli da uočavaju prva jezička pravila koja su im olakšavala početno opismenjavanje.

Počev od petog razreda, paralelno sa *usvajanjem*, počinje i *učenje* stranog jezika; reč je o svesnom procesu koji posmatranjem relevantnih jezičkih (i nejezičkih) fenomena i razmišljanjem o njima omogućuje uočavanje određenih zakonitosti i njihovu konceptualizaciju.

Gramatički sadržaji predviđeni u petom i šestom razredu dati su, dakle, sa dvostrukim ciljem: da bi učenici mogli da unaprede svoju komunikativnu kompetenciju, ali i da bi stekli osnovna znanja o jeziku kao složenom sistemu. Savladavanje gramatičkih sadržaja, stoga, nije samo sebi cilj, te se autorima udžbenika i nastavnicima predlaže da:

- ohrabruju učenike da posmatranjem sami pokušavaju da otkriju jezičke zakonitosti i pravila;

- otkrivene jezičke zakonitosti i pravila prikažu na shematizovan način;

- u primerima i vežbanjima koriste što je moguće više poznatu leksiku;

- primere i vežbanja kontekstualizuju;

- dodatna objašnjenja - samo najneophodnija - zasnuju na analizi najčešćih gramatičkih grešaka svojih učenika;

- ukazuju učenicima na nerazumevanje ili nesporazum kao moguće posledice gramatičke nepreciznosti / netačnosti.

Budući da se na tom uzrastu stiču tek početna gramatička znanja koja će se dalje utvrđivati i proširivati (sposobnost učenika da razumeju strani jezik i da se izraze njime umnogome prevazilazi njihova eksplicitna gramatička znanja), njihovo vrednovanje trebalo bi predvideti pre svega u okviru formativne evaluacije, to jest kroz kratke usmene/pismene vežbe kojima se proverava sposobnost učenika da primene određeno otkriveno gramatičko pravilo; ispravak je za učenike prilika da ga bolje razumeju i zapamte. U sumativnoj evaluaciji (na kraju polugođa i školske godine), to jest u pismenim zadacima i prilikom provere sposobnosti usmenog izražavanja, ne bi trebalo davati gramatička vežbanja, već bi gramatičku tačnost nastavnik trebalo da vrednuje kao jedan od više elemenata kojim se ocenjuju različite receptivne i produktivne jezičke veštine. Elementi i skala vrednovanja, usaglašeni na nivou škole, trebalo bi da budu poznati i jasni učenicima.

Elementi koji se ocenjuju ne treba da se razlikuju od uobičajenih aktivnosti na času. Isto tako ocenjivanje treba shvatiti kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovanu aktivnost koja podiže nivo stresa kod učenika. Ocenjivanjem i evaluacijom treba da se obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sprovodi sa akcentom na proveri postignuća i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama.

Načini provere moraju biti poznati učenicima, odnosno u skladu sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje se primenjuju na redovnim časovima.

Elementi za proveru i ocenjivanje:

- razumevanje govora

- razumevanje kraćeg pisanog teksta

- usmeno izražavanje

- pismeno izražavanje

- usvojenost leksičkih sadržaja

- usvojenost gramatičkih struktura

- pravopis

- zalaganje na času

- izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih, u paru i grupi)

- u šestom razredu nije predviđeno ocenjivanje sposobnosti medijacije.

Predviđena su dva pismena zadatka, po jedan u svakom polugodištu.

Sledeći

Prethodni

LIKOVNA KULTURA

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj vaspitno-obrazovnog rada u nastavi likovne kulture jeste da podstiče i razvija učenikovo stvaralačko mišljenje i delovanje u skladu sa demokratskim opredeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci:

- razvijanje sposobnosti učenika za opažanje kvaliteta svih likovnih elemenata;

- stvaranje uslova da učenici na časovima u procesu realizacije sadržaja koriste različite tehnike i sredstva i da upoznaju njihova vizuelna i likovna svojstva;

- razvijanje sposobnosti učenika za vizuelno pamćenje i povezivanje opaženih informacija kao osnove za uvođenje u vizuelno mišljenje;

- razvijanje osetljivosti za likovne i vizuelne vrednosti, koje se stiču u nastavi, a primenjuju u radu i životu;

- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika i navike za lepo pisanje;

- podsticanje interesovanja i stvaranje potrebe kod učenika za posećivanjem muzeja, izložbi, kao i za čuvanje kulturnih dobara i estetskog izgleda sredine u kojoj učenici žive i rade;

- stvaranje uslova da se upoznavanjem likovnih umetnosti bolje razumeju prirodne zakonitosti i društvene pojave;

- omogućavanje razumevanja i pozitivnog emocionalnog stava prema vrednostima izraženim i u delima različitih područja umetnosti;

- razvijanje sposobnosti za prepoznavanje osnovnih svojstava tradicionalne, moderne i savremene umetnosti.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- razvijaju likovno-estetski senzibilitet (osetljivost) za spontani ritam bojenih mrlja, linija, teksturu, svetlinu, boju i čulnu osetljivost i osećajnost za vizuelno sporazumevanje i svet uobrazilje u likovnim delima;

- pokažu interese i sposobnosti za samostalno otkrivanje vizuelnih pojava i zakonitosti sveta oblika: svetlo-tamno, oblik-boja, prostor, kompozicija;

- posmatraju i estetski doživljavaju dela likovnih umetnosti;

- razvijaju ljubav prema likovnom nasleđu;

- osposobljavaju se za stvaralačko prenošenje vizuelno-likovnih iskustava u prirodno-društveno naučna područja i tako razviju interesovanje za oplemenjivanje i zaštitu prirode i smisao za unapređivanje kulture življenja;

- razvijaju sposobnosti za kreativno i apstraktno mišljenje;

- razvijaju sposobnosti saradnje i samopouzdanja u timskom radu;

- razvijaju individualno istraživanje odnosa likovnih elemenata na primerima nacionalnog i svetskog likovnog umetničkog nasleđa.

Struktura:	1. Sadržaji programa 2. Kreativnost 3. Medijumi

SADRŽAJI PROGRAMA

SLOBODNO RITMIČKO IZRAŽAVANJE BOJENIM MRLJAMA, LINIJAMA SVETLINAMA, OBLICIMA I VOLUMENIMA (2+1+1)

Slobodno ritmičko izražavanje bojenim mrljama, linijama, svetlinama, oblicima i volumenima (2)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje i vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Slobodno ritmičko izražavanje bojenim mrljama, linijama, svetlinama, oblicima i volumenima

Vežbanje (1)

Estetska analiza (1)

VIZUELNO SPORAZUMEVANJE (2+1)

Vizuelno sporazumevanje (2)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, odgovarajuća sredstva

Materijali

Vizuelno sporazumevanje vežbanje (1)

TEKSTURA (4+1+1)

Teksturalne i taktilne vrednosti površine i oblika (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Materijali (tradicionalni i savremeni) i vrste materijala (2)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Svojstva i vrste teksture (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Tekstura - vežbanje (2)

SVETLINA (5+2+1)

Tonske razlike (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Svetlo-tamno (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Stepen svetline i zatamnjenost (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Gradacija svetlosti u odnosu na određenost izvora (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Iluzija zaobljenosti i plastičnosti volumena (1)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Svetlina (vežbanje) u raznim tehnikama i materijalima (2)

Estetska analiza (1)

BOJA (8+3+1)

Hromatski (osnovne i izvedene) i ahromatski skup (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, tempera, boje i ostala didaktička sredstva

Tople i hladne boje (1)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, tempera, boje i ostala didaktička sredstva

Komplementarne boje (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, tempera, boje i ostala didaktička sredstva

Kontrast tonaliteta (1)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali.

Slojevito slikanje (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Boja - vežbanje (3)

Estetsko procenjivanje

SVET UOBRAZILJE U DELIMA LIKOVNE UMETNOSTI (2+1)

Svet uobrazilje u delima likovne umetnosti (snovi, bajke, mitovi) (2)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Svet uobrazilje u delima likovne umetnosti - vežbanje (1)

ORIJENTACIONI IZBOR LIKOVNIH DELA I SPOMENIKA KULTURE

I CELINA: SLOBODNO RITMIČKO IZRAŽAVANJE BOJENIM MRLJAMA, LINIJAMA SVETLINAMA, OBLICIMA I VOLUMENIMA

- Frederik Stead, 1958, Grejs Hartigan (1922)

- Svuda Kapetinzi, 1954, Žorž Matje (1921)

- Monturi Diskus I A, 1953, Vili Baumajster (1898-1955)

- Igra Konkuran, Senegal

- "Besni Ronaldo", Eduard Sangvineti

II CELINA: VIZUELNO SPORAZUMEVANJE

- Reklama za računar

- Ilustracija, Stjuart Mek Kej

- Kompjuterska grafika u boji

III CELINA: TEKSTURA

- Bizon urezan na kosti irvasa, Magdalen

- Poklopac na kovčegu Tutankamona, oko 1360. godina pre nove ere

- Idok iz Kličevca, 100. godina pre nove ere

- Srebrni novac iz Niksona i Sirakuze, V vek pre nove ere

- Tapiserija, Jagoda Bujić (1930)

- Radovanov portal, Trogir, XIII vek

- Ples mrtvaca, Hrastovlje

- Mozaik iz Herakleje Linkestis, detalj, V vek

- Porodica, Henri Mur (1898.)

- Intervju, 1955. Robert Raušemberg (1925)

- Violina i grožđe, 1912, Pablo Pikaso (1881-1973)

- Slika XXI, 1962, Janez Bernik (1933)

- Br-cu-dni, Paul Kle (1879-1960)

IV CELINA: SVETLINA

- Treći maj, Francisko Goja (1746-1828)

- Mrtva priroda, Simeon Šarden (1699-1779)

- Noćna straža, 1642, Rembrant van Rijn (1606-1669)

- Planina Sent-Viktoar, 1904-1906, Pol Sezan (1839-1906)

- Devojka u plavom, 1855, Đura Jakšić (1932-1878)

- Enterijer, Ljubomir Ivanović (1882-1945)

- Ljubavna pesma, 1956, Miljenko Stančić (1926)

- Mrtva priroda s bocom i jabukama, 1972, Ljubica Sokić (1914)

- Dubrovačke letnje igre, 1965, Predrag Milosavljević (1908-1987)

- Ribe, Lazar Ličenoski (1901-1964)

- Crvena kula, 1911, Robert Delone (1885-1941)

- Dinamički hijeroglif Bal Tabarina, 1912, Đino Severini (1883-1966)

- mrtva priroda, 1960, Marko Čelebonović (1902-1986)

V CELINA: BOJA

- Podne, 1960, Antoni Karo (1925)

- Autoportret, 1907, Nadežda Petrović (1873-1915)

- Aran, 1964, Viktor Vazareli (1908)

- Akt u crvenoj fotelji, 1932-34, Sava Šumanović (1896-1942)

- Kompozicija, 1961, Petar Lubarda (1907-1974)

- Vino, 1935, Ignjat Job (1895-1936)

- Violinist, 1932, Jovan Bijelić (1886-1964)

- Dum Andre, 1935, Petar Dobrović (1890-1942)

- Pesak i pepeo, 1959, Ordan Petlevski (1930)

- Ples, 1910, Anri Matis (1869-1954)

- Mužjak i ženka, 1942, Džekson Polok (1912-1956)

- Broj 8, 1952, Franc Kline (1910-1962)

- Anđeo na Hristovom grobu, Mileševa 1228. godine

VI CELINA: SVET U OBRAZILJE U LIKOVNIM DELIMA

- Plastika portala i prozora, Dečani, 1328-1335. godine

- Slikanje, 1946, Francis Bekon (1910)

- Torzo s rukavicama, 1967, Fernandez Arman (1928).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Koncepcija programa posebnu važnost pridaje nastavniku koji metodske postupke i oblike rada koncipira usaglašavajući vaspitno-obrazovne zadatke (likovne probleme) sa pobuđenim interesovanjem učenika da ove zadatke prihvate na nivou samoinicijative, odnosno u skladu sa vlastitom izraženom potrebom. Različitim primerenim metodama u radu sučenicima treba tumačiti sadržaje programa kako bi učenici postupno i spontano usvajali nova saznanja. U tom smislu uloga nastavnika naglašena je u fazi izbora i didaktičke pripreme motivacionog sadržaja, a izbor teme zavisi od suštine likovnog zadatka, odnosno konkretnog sadržaja kojim se učenik motiviše u pravcu određenog likovnog problema. Problemski zahtevi ovog programa imaju karakter nastavnog sadržaja, a teme su u službi realizacije predviđenih zadataka. U procesu pripremanja za rad, temama treba posvetiti posebnu pažnju kako ne bi preovladale nad sadržajima. Stoga je nastavniku data mogućnost da u skladu sa individualnim sposobnostima bude slobodan u izboru didaktičke pripreme.

Osim *sadržaja* i *kreativnosti*, u strukturi programa predviđeni su i *medijumi*, rezervisani za maksimalnu slobodu i korišćenje svih mogućnosti potencijalne kreativnosti nastavnika. U tom kontekstu primerena je različita i neponovljiva metodička priprema. Sadržaji programa za šesti razred baziraju se na neposrednom opažanju ritma svetlina, boja, teksture i čulne osetljivosti i osećajnosti za vizuelno sporazumevanje i svet uobrazilje u likovnim delima. Prvom celinom *Slobodno ritmičko izražavanje bojenim mrljama, linijama, svetlinama, oblicima i volumenima* naglašeno je poimanje pravilnosti u ritmičkom kretanju elemenata, ali i mogućnost da se slobodno, bez geometrijske strogosti, tumači ritam. U ovoj celini unet je

nedovoljno zastupljen pojam *volumen* kojim treba ravnopravno insistirati na vežbanju vajanja.

Imajući u vidu veliki značaj vizuelnih komunikacija i potrebe razvijanja kritičke svesti kod dece, drugom celinom *Vizuelno sporazumevanje* naznačena je važnost stvaranja i dekodiranja vizuelne šifre. Treba predočavati deci da je vizuelno sporazumevanje ishod neposrednog opažanja svakodnevnog okruženja i da ima obrazovno-vaspitni karakter.

Čitav svet pojavnih vrednosti uslovljen vizuelnom percepcijom manifestuje se dejstvom svetlosti. Osim što vidimo predmete usled osvetljenosti, svetlina postoji kao likovni problem. Stoga je neophodno sistematično obrađivati specifičnosti svake tematske jedinice. Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja predmeta, primereno je na svakom času tematsku jedinicu ilustrovati adekvatnim likovno-umetničkim delom kako bi se vežbanjem odgovarajućim sredstvima kvalitetno usvajala znanja povezana sa praktičnim radom.

Zadatak *teksture* je da se postigne materijalizacija oblika, njome se ističe osobenost materijala i ona učestvuje kao i drugi elementi u kompoziciji dela. Kao česti nosilac kompozicije, *tekstura* je utisak vizuelne i taktilne percepcije. Dodirom, odnosno pipanjem, može se utvrditi da li je predmet u neposrednom okruženju gladak ili hrapav. Predmete koji su sjajni ili mat možemo vizuelno opažati.

Svakako da je najsloženija celina *Boja*, koju treba tumačiti u skladu sa uzrastom dece. Učenje po modelu iz prirode i putem umetničke recepcije kao metode u kome nas priroda i umetničko delo uvode u oblik otkrivanja (opažanjem) u ovoj celini najviše može doći do izražaja. Podela na boje i neboje odnosno na hromatski skup (osnovne i izvedene boje) i ahromatski skup, otvara mogućnost ostalih podela. Svaku tematsku jedinicu treba sistematski obrađivati metodom razgovora i vežbanjem, a tumačenju komplementarnih boja, kao ishodu razumevanja ovog likovnog elementa, treba posvetiti posebnu pažnju. Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja, ovu celinu treba na svakom času ilustrovati adekvatnim likovno-umetničkim delom da bi učenici vežbanjem odgovarajućim sredstvima usvajali kvalitetna znanja povezana sa praktičnim radom.

Celinu *Svet uobrazilje u likovnim delima* treba metodom razgovora tumačiti uz neophodnu ilustraciju umetničkih dela sa fantastičnim, religijskim, mitološkim likovima. U tom kontekstu, nastava mora biti povezana sa ostalim predmetima kroz traganje za zajedničkim motivima, zbog čega treba insistirati na povezanosti sa predmetima kako bi se zajednički pojmovi jasnije i spontanije usvajali. Neophodno je uspostaviti korelaciju sa predmetima: srpski jezik, muzička kultura, istorija. Preporučuje se korišćenje savremenih tehnologija i traganje za savremenim likovno-tehničkim sredstvima.

Programski sadržaji podstiču vizuelnu radoznalost, otvorenost za nova saznanja na osnovama prethodnih iskustava. Istraživanjem neposredne okoline i umetničkog dela, stvaralačkom preradom informacija, podstiču se saznajni procesi. Sadržaji daju mogućnost permanentne otvorenosti za originalno rešavanje problema korišćenjem savremenih likovno-tehničkih sredstava i savremenih medijuma. Njima se podstiče razvoj svih nivoa divergentnog mišljenja u oblasti likovne kulture. U cilju procesa apstrahovanja, izdvajanja bitnih i suštinskih obeležja objekta (fenomena) važno je ozbiljno pojmovno i terminološko određenje. Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja predmeta, neophodno je na svakom času svaku tematsku jedinicu ilustrovati adekvatnim likovno-umetničkim delom. Umetnička dela učenike uvode u tajne različitosti jer razumevanje različitosti kultura, kao i večitih promena u prirodi, uslovljava adekvatan odnos prema svom umetničkom nasleđu.

Treba, međutim, imati u vidu da umetničko delo nije u funkciji ilustracije motiva, nego je ono rešenje ili primer ilustracije rešenja problema. Detetu je likovno-umetničko delo mogućnost

sagledavanja tekovina i poimanja postojećih ostvarenja i mogućnost oslanjanja na svetsko i svoje umetničko nasleđe. Pored toga, delo iz umetničkog nasleđa je mogućnost sagledavanja vertikalne i horizontalne korelacije, kojom učenici imaju mogućnost interdisciplinarnog pristupa. Konkretna demonstracija umetničkog dela podstiče vizuelni doživljaj, objašnjava i razlaže likovni problem. Različitim pristupom učeniku se nudi raznoliko viđenje i doživljaj. Pored toga, delo nudi referentan nivo likovnog mišljenja omogućujući korelaciju sa sadržajima drugih nastavnih predmeta i utiče na motivaciju učenika. U tom pogledu, treba imati u vidu da je poželjno da znanje treba ponavljati, ali ne na isti način, već u različitim oblicima, drugačijim rečima, u drugačijem kontekstu, u drugačijem žanru i u drugačijem simboličkom medijumu od početne verzije (rečju, slikom, grafički, šematski). U prirodi predmeta likovna kultura moguće je ovaj način često primenjivati jer se sadržaji prožimaju. Takva strukturalna veza obrazovno-vaspitno uslovljava razumevanje strukture prirode i sveta.

Treba, takođe, pridavati veliku važnost selektivnosti, kojom se insistira na smislu neke vrednosti. Metodom razgovora treba navoditi učenika da razume zašto nešto treba da zna. Kod učenika treba insistirati na pitanju zašto se uči i koji je smisao nastave likovne kulture. Treba, takođe, težiti otkrivanju suštine putem selekcije i apstrahovanja. Selekcijom sadržaja na principu egzemplarnosti moraju se uzeti oni segmenti modela koji najadekvatnije predstavljaju problem za potencijalni izraz. Nastavnik navodi učenika da vrši selekciju (odvaja bitno od nebitnog) kako bi ostvario mogućnost pretpostavke razmišljanja u pravcu rešavanja zadatka. Cilj je odvajanje bitnog od nebitnog kako bi se racionalno koristilo vreme školskog časa, koje uglavnom nije dovoljno za velike zahteve. Stoga, priprema nastavnika (pismena, vizuelna) mora biti jasna i izvesna kako bi se ostvario postavljeni cilj.

U okviru postojećih nastavnih sadržaja, a u vezi sa savremenom tehnologijom u kontekstu vizuelnih informacija u likovnoj kulturi, treba insistirati kod dece na sticanju utisaka bliskosti sa sadržajima koji se oslanjaju na njihova spontana prethodna znanja, koja se zatim transformišu u buduća znanja. Od dece se ne očekuje da samo budu konzumenti, već se likovnom kulturom i njenom obrazovno-vaspitnom funkcijom razvijaju i motoričke sposobnosti, estetsko mišljenje, kritička svest. Permanentan zadatak treba da bude afirmacija deteta kao aktera stvaraoca u skladu sa njegovim preferencijama.

Problemski postavljeni nastavni sadržaji likovne kulture vertikalno se razvijaju od prvog do osmog razreda i proizilaze jedan iz drugog. Polazeći od uzrasnih mogućnosti učenika, vodilo se računa o prilagođenosti i spiralnim krugovima sadržaja obrazovnog karaktera za svaki razred posebno, što je i određeno u operativnim zadacima. Takvi sadržaji kao osnov imaju teoriju oblikovanja, a informativnost se stiče u praktičnom, delimično i teorijskom radu putem analiza umetničkih dela i učeničkih radova. Nivo obrazovanosti je u skladu sa specifičnošću ove nastavne oblasti, što podrazumeva i odgovarajuće instrumente za praćenje znanja učenika po razredima. Iz toga proizilazi da učenicima treba pružiti informacije na nivou programa, što podrazumeva i usvajanje znanja. Paralelno sa tim treba ih usmeravati u kreativnom praktičnom radu i procesima igara, gde ponuđene informacije nisu okviri delovanja i definitivne vrednosti.

Sadržaji nastave likovne kulture u osnovnom vaspitanju i obrazovanju mogu da se podvedu pod sledeću šemu informativne strukture:

1. opaziti

2. primiti

3. razumeti

4. postupiti.

Nivo prve dimenzije (opažanja) podrazumeva tri osnovna faktora:

1. kvalitet opažanja u sadržajnom pogledu;

2. brzinu i tačnost percepcije;

3. tačnost opažanja pojedinačnih elemenata u određenoj situaciji.

Nivo druge dimenzije obuhvata elemente razumevanja opaženih i primljenih likovno-vizuelnih kvaliteta.

Nivo treće dimenzije je razumevanje opažene i primljene informacije, tj. neophodno je vođenje razgovora o struktuiranju određene informacije.

Nivo četvrte dimenzije podrazumeva primenu (postupanje) u praktičnom i teorijskom radu.

Ova struktura je orijentacija nastavnicima za vrednovanje nivoa znanja, a odnosi se na sve metodske celine u programu od četvrtog do osmog razreda. Tokom realizacije zadataka u svim metodskim celinama po razredima, gde se nastavnik pojavljuje u ulozi prenosioca znanja i animatora dečjeg stvaralaštva, moguće je proveravati i pratiti nivo i kvalitet procesa i rada učenika po navedenim standardima. Zatim treba imati u vidu činjenicu da se svaki od navedenih nivoa (počev od opažanja preko primanja, razumevanja pa do postupanja) može ocenjivati ocenom od dva do pet. Iz toga proizilazi napomena o kompleksnosti ocene i sugestija za sledeći pristup: dovoljan (2) - usvojenost sadržaja na nivou opažanja; dobar (3) - usvojenost sadržaja na nivou opažanja i primanja; vrlo dobar (4) - usvojenost sadržaja na nivou opažanja, primanja i razumevanja; odličan (5) usvojenost sadržaja na nivou opažanja, primanja, razumevanja i postupanja.

Prilikom ocenjivanja treba imati u vidu da nisu svi učenici na istom nivou opažanja, primanja, razumevanja i postupanja. To su činjenice koje nastavnika upućuju na budnost i realnost polazeći od zahteva programa i psihofizičkih mogućnosti učenika i treba da budu zastupljeni svi nivoi ocenjivanja sa različitim stepenima.

Dodatni rad

Za dodatni rad od V do VIII razreda opredeljuju se daroviti učenici sa posebnim interesovanjima za oblasti iz predmeta likovna kultura, odnosno za produbljivanje i proširivanje znanja i razvijanje stvaralačkog mišljenja. To su učenici čija se darovitost izrazitije ispoljava već u I, II i III razredu. Takve učenike prate i podstiču nastavnici razredne nastave i pedagoško-psihološka služba škole sve do V razreda kada se prvi put organizuje dodatni rad. Važno je da se dodatni rad izvodi tokom cele godine, sve dok traje realizacija utvrđenog programa. Iako se povremeno, iz objektivnih razloga, ne organizuje ova nastava, važno je da se rad sa darovitom decom ne prekida. U tom slučaju treba da se podstiču na samostalni rad u drugim formama (pojačanom individualizacijom rada u redovnoj nastavi, davanjem posebnih zadataka i angažovanjem u slobodnim aktivnostima).

Dodatni rad je zasnovan na interesovanjima učenika za proširivanje i produbljivanje umenja i veština. Neposrednije aktivira učenike i osposobljava ih za samoobrazovanje, razvija njihovu maštu, podstiče ih na stvaralački rad i upućuje na samostalnost u traganju različitih izvora saznanja. Pod rukovodstvom nastavnika, učenici u dodatnom radu samostalno biraju odgovarajuće medijume, sredstva za rad i neposrednije izlažu svoj kritičan stav prema

vrednostima. Angažovane učenike stoga treba stimulisati (pohvale, nagrade, stipendije za dalje školovanje) i postepeno ih uvoditi u oblasti profesionalne orijentacije ka širokom polju likovnih delatnosti. Programom rada obuhvaćeni su segmenti orijentacionih sadržaja programa (zavisno od mogućih interesovanja). Nastavnik u saradnji sa učenikom (eventualno roditeljima i školskim pedagogom-psihologom) sastavlja program dodatnog rada. U realizaciji programa nastavnik vodi razgovor, pronalazi i primenjuje najpogodnije oblike i metode rada, pre svega one koje motivišu učenike. Učenici se samostalno opredeljuju za rad i neophodno je proceniti motive koji su uticali na njihovu odluku. Nastavnik treba da prati konkurse, smotre, takmičenja, obaveštava i motiviše u pravcu određenog likovnog problema i afirmiše dečje stvaralaštvo. Podržava ih u radu insistirajući na formiranju zbirke radova (mape) i u saradnji sa roditeljima u vreme nastave vodi dnevnik i prati razvoj deteta. Očuvanjem težnje darovitih učenika ka kreativnom izražavanju, zajedno sa ovladavanjem materijalom (razvoj tehničke spretnosti i senzibiliteta), doprinosi daljem likovnom obrazovanju.

U tom cilju predložene su oblasti koje će se realizovati u dodatnoj nastavi.

CRTANJE

Postepeno obogaćivanje pojedinostima na osnovu opserviranja ili prethodnim vežbama rada po prirodi.

SLIKANJE

Uvođenje u bojene vrednosti procesom rada po prirodi i ilustrovanju.

GRAFIKA

Obogaćivanje linearnog izraza grafičkih površina, sa postepenim svesnijim kompozicionim rešenjima.

UMETNIČKO NASLEĐE

Starohrišćanska umetnost. Umetnost u doba seobe naroda, romanska i gotska umetnost. Vizantijska umetnost, arhitektura i slikarstvo. Srpska umetnost kraja XII i XIII veka. Postvizantijska umetnost na tlu Srbije XV-XVII vek. Islamska umetnost - karakteristike i spomenici u Srbiji. Renesansa u Italiji i drugim evropskim zemljama.

FILM

Teorija filma

Specijalnost filmskog jezika i načina filmskog izražavanja; način snimanja - kadar, gro-plan, uglovi snimanja, kretanje kamere; montaža; tehnički problemi filma; tehnologija razvijanja filma; idejna strana filma; kratka istorija filma; praktični zadaci - lakši zadaci u realizaciji.

Praktičan rad

Animiranje kolaž-tehnikom, animiranje pomoću crteža, izrada kraćih dokumentarnih filmova.

ARHITEKTURA

Teorija, potreba za oblikovanjem prostora; namena zgrada, materijali i tehnike gradnje, najosnovniji oblici u arhitekturi - stilovi u arhitekturi; savremena arhitektura i urbanizam u realizaciji arhitektonskih ideja, upoznavanje sa tehničkim crtanjem - perspektiva.

OBLIKOVANJE I ZAŠTITA SREDINE

Čovek radom menja prirodu radi zadovoljavanja svojih potreba. Korišćenje energije i oblikovanje materijala dovodi do otpadaka gasovite, tečne i čvrste prirode koje zagađuju čovekovu sredinu. Ergonomija, kao nauka o prilagođavanju čoveka koji radi i njegovog rada, ima za cilj, putem projektovanja, inženjeringa i tehnologije, uzajamno prilagođavanje čoveka i njegovog rada. Razumevanje zakonitosti u ekologiji, u pogledu biološke ravnoteže permanentan je cilj obrazovanja dece. U skladu sa ovim poimanjem odnosno razumevanjem prirode jedan je od ciljeva likovne kulture da se učenici osposobe za stvaralačko prenošenje vizuelno-likovnih iskustava u prirodno-društvena naučna područja i tako razviju interesovanje za zaštitu prirode i smisao za unapređivanje kulture življenja.

VAJANJE

Teorijske poruke

Volumen i prostor su opšta orijentacija u vajarskim oblastima, odnosno funkcija plastike u arhitekturi, eksterijeru i enterijeru.

Sadržaji i ideje u vajarskim delima su nezamenljiv didaktički materijal kao primer rešenja likovnog problema koga je moguće realizovati u različitim varijantama.

Meki materijal - glina, gips, priprema i izrada konstrukcija i modelovanje pune plastike glinom ili gipsanom kašom.

Nanošenje gline ili gipsa.

Gipsana kaša sa usporenim vezivanjem.

Finalna obrada i sušenje radova.

Izrada jednostavnih alata za rad.

Opremanje i čuvanje izvajanih radova.

Pečenje glinenih predmeta.

Korišćenje primerenih tvrdih materijala koji se obrađuju postupkom oduzimanja.

Drvo i vajarski radovi od drveta, puna plastika u drvetu, reljef, upotreba raznovrsnih dleta, noževa, struga i alata za glačanje.

Izbor drveta i njegova obrada.

Kuvanje drveta, sečenje, struganje, glačanje, lakiranje i patiniranje.

Opremanje i konzerviranje vajarskih radova.

Vajanje u metalu, kovačka obrada metala, vajanje metala, obrada metalnih listića i lima.

Sečenje metala, spajanje (zakivanjem, lepljenjem i varenjem), bušenje, izvlačenje i poliranje.

Zaštita od korozije i patiniranje. Opremanje vajarskih radova.

Vajanje u vezanom gipsu, tvrdoj glini ili odgovarajućem kamenu.

Izrada svih oblika plastike koji dozvoljava krt materijal (glina, gips, kamen). Korišćenje dleta, sekača, noža i čekića, brušenje, glačanje i patiniranje. Oprema i čuvanje vajarskih radova.

PLASTIČNE MASE

Odlivci (gips, plastika, metal) i umnožavanje vajarskih radova. Priprema kalupa, pravljenje mase za odlivke i skidanje kalupa.

Oblikovanje u peščanom kalupu i oblikovanje u kalupu za plastiku. Finalna obrada odlivaka, patiniranje i opremanje odlivaka.

KERAMIKA

Uvod u keramiku, svojstva keramičke gline. Istorija keramike, keramički proizvodi, tehnologija keramike.

Sticanje prvog iskustva u radu sa glinom.

Mešanje, gnječenje, dodavanje i oduzimanje mase gline.

Plastične forme.

Ispupčenje i udubljenje forme, puni i prazni prostor u raznim funkcijama (opeka sa šupljinama i slično).

Elementarno upoznavanje reljefa i razlika između reljefa i pune plastike u prostoru.

Obrada površina, upoznavanje crta i utiskivanjem drugih oblika ili reljefnim dodacima.

Izrada dekorativnih i funkcionalnih predmeta.

Proces sušenja i kontrola sušenja, slaganje - punjenje peći predmetima, nadglednje pečenja, hlađenje i pražnjenje peći.

Slikanje pečenih predmeta. Pečenje i kontrolisanje pečenja i slikanje glaziranih predmeta.

Oslikavanje keramičkih pločica emajlom i glazurom.

Izrada kalupa i livenje keramičkih predmeta (broševi, medaljoni, pepeljare i vaze za ikebanu).

PRIMENJENA GRAFIKA

Osnovi primenjene grafike.

Korišćenje reproduktivne grafike u industriji.

Grafika u jednoj boji - nacrt za etiketu.

Grafika u dve boje - nacrt za plakat.

Grafika u više boja - nacrt za naslovnu stranu knjige (skica u kolažu).

Grafika i grafički slog (korišćenje grafike letraset-slova).

Grafika - skica za poštansku marku.

Grafika i ambalaža (kutije - nacrt i finalni rad).

Plakat - izvođenje visokom štampom. Plakat - nacrt - skica kolažom.

TAPISERIJA

Istorija tapiserije: tapiserija u srednjem veku.

Tapiserija u 18. i 19. veku.

Savremena tapiserija.

Izražajna sredstva tapiserije.

Tehnika tapiserija.

Materijali za tkanje; način tkanja.

Boje (biljne i mineralne) i načini bojenja.

Praktični rad. Izrada nekoliko manjih tapiserija u raznim tehnikama.

SLOBODNE AKTIVNOSTI

Crtanje, slikanje, vajanje, primenjena grafika; scenografija; kostim; keramika; tapiserija; zidno slikarstvo; vizuelne komunikacije; pantomima; istorija umetnosti i teorijsko izučavanje kulturnog nasleđa; praćenje savremenog likovnog života (izložbe i druge likovne manifestacije).

Formiranje i čuvanje zbirki (individualnih ili zajedničkih kolekcija): crteža, slika, grafika, figura (originala ili reprodukcija), vrednih stvari (delovi nošnje, stare pegle, stari satovi itd), interesantnih oblika iz prirode (korenje, kamen itd), umetničkih fotografija (crno-belih i u boji).

U toku školske godine članovi likovne sekcije učestvuju u estetskom uređivanju škole i njene okoline i u pripremanju i opremi izložbi i raznih drugih manifestacija u vaspitno-obrazovnoj organizaciji u okviru kulturne i javne delatnosti. Uloga nastavnika je veoma značajna u podsticanju, okupljanju i angažovanju učenika.

MUZIČKA KULTURA

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj:

- razvijanje interesovanja za muzičku kulturu;

- razvijanje muzikalnosti i kreativnosti;

- negovanje smisla za zajedničko muziciranje u svim oblicima vaspitno-obrazovnog rada sa učenicima;

- upoznavanje muzičke tradicije i kulture svoga i drugih naroda.

Zadaci:

- negovanje sposobnosti izvođenja muzike (pevanje/sviranje);

- sticanje navike slušanja muzike, podsticanje doživljaja i osposobljavanje za razumevanje muzike;

- podsticanje kreativnosti u svim muzičkim aktivnostima (izvođenje, slušanje, istraživanje i stvaranje muzike);

- upoznavanje osnova muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umetnosti;

- pripremanje programa za kulturnu i javnu delatnost škole;

- upoznavanje zanimanja muzičke struke.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pevaju po sluhu i iz notnog teksta pesme naših i drugih naroda (narodne, umetničke, dečje, starogradske);

- upoznaju osnovne pojmove iz muzičke pismenosti;

- upoznaju muzičke dela uz osnovne informacije o delu i kompozitoru;

- razvijaju stvaralačke sposobnosti.

SADRŽAJI PROGRAMA

Izvođenje muzike

Pevanje, sviranje i osnove muzičke pismenosti

Obraditi i pevati narodne, dečje, umetničke pesme, kanone i pesme naših i stranih kompozitora.

Na dečjim ritmičkim i melodijskim instrumentima izvoditi pesme odgovarajuće težine (obnavljanje cele note, polovine, četvrtine, osmine, šesnaestine u grupi i odgovarajućih pauza; obrada osminske triole i sinkope).

Kroz obradu pesama upoznati *F-dur*, *D-dur* i *d-moll* lestvicu.

Slušanje muzike

Slušati vokalne, vokalno-instrumentalne i instrumentalne kompozicije naših i stranih kompozitora.

Posebnu pažnju obratiti na solo i horsku pesmu uz osnovne informacije o delu i kompozitoru.

Učenike osposobiti da prepoznaju i upoznaju zvuk instrumenta u primerima koje slušaju, predstavljati im izgled i mogućnosti instrumenta.

Stvaranje muzike

Podsticanje muzičke kreativnosti kroz improvizaciju na dostupnim instrumentima.

Improvizovanje dijaloga na instrumentima Orfovog instrumentarija.

Stvaranje dečjih pesama.

ZAHTEVI PROGRAMA PO AKTIVNOSTIMA

Izvođenje muzike

Pesma koju učenik uči po sluhu ili iz notnog teksta ima najviše udela u razvoju njegovog sluha i muzičkih sposobnosti uopšte. Pevanjem pesama učenik stiče nova saznanja i razvija muzički ukus. Kroz izvođenje muzike učenik treba da savlada pojmove iz osnova muzičke pismenosti. Nastava ima zadatak da kod učenika razvija ljubav prema muzičkoj umetnosti i smisao za lepo, da pomogne u svestranom razvoju ličnosti učenika, da učenika oplemeni i da mu ulepša život.

Pri izboru pesama nastavnik treba da pođe od psihofizičkog razvoja učenika, od njima bliskih sadržaja, šireći pri tom njihova interesovanja i obogaćujući dotadašnja znanja novim sadržajima. Potrebno je, takođe, da oceni glasovne mogućnosti razreda pre odabira pesama za pevanje.

Detaljnom analizom potrebno je obraditi tekst i utvrditi o čemu pesma govori, kao i u kojoj je lestvici napisana. Za upoznavanje narodne pesme važno je razumeti njeno etničko i geografsko poreklo, ulogu pesme u narodnim običajima ili svakodnevnom životu. Jedna od karakteristika narodnih pesama je i završetak koji odudara od onoga što je učenik saznao kroz osnove muzičke pismenosti - završetak na drugom stupnju. Na ovu karakteristiku treba skrenuti pažnju, a ona će ujedno biti i orijentir za prepoznavanje narodne pesme.

Nastavnik bira od predloženih pesama, ali mora voditi računa da u njegovom radu budu zastupljene umetničke, narodne, prigodne pesme savremenih dečjih kompozitora, kao i kompozicije sa festivala dečjeg muzičkog stvaralaštva koje su stvarala deca. Radi aktuelizacije programa, nastavnik, takođe, može naučiti učenike da pevaju i poneku pesmu koja se ne nalazi među predloženim kompozicijama ako to odgovara cilju i zadacima predmeta i ako odgovara kriterijumu vaspitne i umetničke vrednosti.

Posebnu pažnju treba posvetiti izražajnosti interpretacije - dinamici, fraziranju, dobroj dikciji.

Sviranje

U svakom odeljenju postoji jedan broj učenika koji ima veće ili manje poteškoće u pevanju. Takvim učenicima treba dati mogućnost afirmacije kroz sviranje na dečjim muzičkim instrumentima da bi učestvovali u grupnom muziciranju.

U radu koristiti ritmičke i melodijske instrumente. Pošto su učenici opismenjeni, sviranje na melodijskim instrumentima biće olakšano jer se mogu koristiti notni primeri pojedinih pesama koje su solmizaciono obrađene.

Potrebno je razvijati dečje predispozicije za muzičko oblikovanje i omogućiti im da dožive radost sviranja, čime se bogati ličnost u osetljivom periodu emocionalnog sazrevanja.

Slušanje muzike

Slušanje muzike je aktivni psihički proces koji obuhvata emocionalno doživljavanje i misaonu aktivnost. Uloga nastavnika u organizovanju pravilnog pristupa slušanju muzike je od presudne važnosti za estetski odnos prema muzici, za tumačenje muzičkog dela i njegov doživljaj.

Kompozicije koje se slušaju moraju svojim trajanjem, sadržajem i muzičkim izrazom da odgovaraju mogućnostima percepcije učenika i organizacije časa. One treba da budu kratke, a ravnopravno treba da budu zastupljene vokalne, instrumentalne i vokalno-instrumentalne. Kod slušanja dečjih pesama potrebno je da učenici: uočavaju i objašnjavaju tekst, razumeju funkciju instrumentalne pratnje i načina na koji muzika dočarava tekst.

Pre slušanja treba obnoviti znanja iz oblasti muzičkih izražajnih sredstava koja se stavljaju u funkciju izabranog primera. Treba izbegavati utvrđene metodske postupke i tragati za novim pristupom u skladu sa delom koje se obrađuje. Analizu slušanog primera treba raditi kroz dijalog sa učenicima podstičući slobodno izražavanje. Ličnost stvaraoca se predstavlja najuopštenije, sa osnovnim hronološkim podacima, s merom odabranim anegdotama i uz nastojanje da se učenikova znanja iz različitih oblasti povežu i stave u funkciju razumevanja slušanog dela.

U izboru instrumentalnih kompozicija treba koristiti primere najpopularnijih dela, onih koja će svojom upečatljivošću privući pažnju i lako biti prihvaćena.

Elementi muzičkog oblika ne smeju se obrađivati na formalistički način. Objašnjenja u vezi sa formom dela moraju biti u funkciji olakšavanja praćenja muzičkog toka.

Muzičko stvaralaštvo

Dečje muzičko stvaralaštvo predstavlja viši stepen aktiviranja muzičkih sposobnosti, koje se stiču u svim muzičkim aktivnostima, a kao rezultat kreativnog odnosa prema muzici. Ono ima veliku vaspitnu i obrazovnu vrednost: podstiče muzičku fantaziju, oblikuje stvaralačko mišljenje, produbljuje interesovanja i doprinosi trajnijem usvajanju i pamćenju muzičkih reproduktivnih i stvaralačkih aktivnosti i znanja.

Stvaralaštvo može biti zastupljeno kroz:

- muzička pitanja i odgovore;

- komponovanje melodije na zadati tekst;

- sastavljanje melodije od ponuđenih dvotaktnih motiva;

- improvizacija pokreta na određenu muziku.

Ove aktivnosti treba vrednovati prema stvaralačkom angažovanju učenika, a ne prema kvalitetu nastalog dela jer su i najskromnije muzičke improvizacije pedagoški opravdane.

Praćenje i vrednovanje učenika

Da bi se ostvario proces praćenja napredovanja i stepena postignuća učenika u nastavi muzičke kulture, neophodno je da nastavnik prethodno upozna i identifikuje muzičke sposobnosti svakog učenika.

Ocenjivanje učenika u nastavi mora se sprovoditi organizovano. Ono treba da obuhvati i prati poseban razvoj svakog učenika, njegov rad, zalaganje, interesovanje, stav, umešnost, kreativnost i slično. Nastavnik treba da prati razvoj ličnosti u celini i da objektivno procenjuje koliko je učenik savladao programske zahteve.

Smisao ocenjivanja u nastavi muzičke kulture ne treba da bude isključivo vezan za ocenu muzičkih sposobnosti, mada njih treba istaći, već i u funkciji nagrade za zalaganje, interesovanje, ljubav prema muzici. Ocenu treba koristiti kao sredstvo motivacije: ona treba da učenike motiviše na muzičke aktivnosti i na bavljenje muzikom u skladu s njihovim stvarnim sposobnostima i potrebama.

Domaći pismeni zadaci ili pisani tekstovi, kontrolni zadaci i slično ne zadaju se za ovaj predmet ni u jednom razredu. Celokupno nastavno gradivo ostvaruje se samo u školi.

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE U ŠESTOM RAZREDU

Himne

Državna himna

Himna svetom Savi

Himna škole

Narodne pesme

Izbor narodnih pesama iz različitih krajeva Srbije

Pesma iz Japana - Šušti, šušti bambusov list

Narodna iz Indonezije - Kočija

Pesme drugih naroda

Dečje pesme

Z. Vauda - Bržimir i Bržimirka

Z. Vauda - Leptirova uspavanka

S. Mokranjac - Povela je Jela

S. Mokranjac - Oj, za gorom

V. A. Mocart - Čežnja za prolećem

K. Babić - Konjski rep

J. S. Bah - Zima

J. S. Bah - Ah, što volim

Đ. B. Pergolezi - Gde je onaj cvetak žuti

D. Kabalevski - Spokojno spavaj

Pesme čiji su stvaraoci deca

Nagrađene kompozicije sa dečjeg konkursa.

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA SLUŠANJE U ŠESTOM RAZREDU

Himne

Državna himna

Himna svetom Savi

Himna škole

Narodne pesme i igre

Izbor pesama iz različitih krajeva Srbije

Domaći kompozitori

S. Mokranjac - Peta rukovet

S. Mokranjac - Osma rukovet

J. Marinković - Otče naš

S. Binički - Marš na Drinu

M. Milojević - Muha i komarac

M. Tajčević - Sedam balkanskih igara (izbor)

K. Babić - Gimnastika za dva cvancika

D. Radić - Gungulice (izbor)

R. Petrović - Svatovske šaljivke

Izbor iz dostupnih instrumentalnih dela savremenih kompozitora

Strani kompozitori

J. S. Bah - Druga svita za flautu i orkestar, poslednji stav, Badinera

Vivaldi - koncerti iz ciklusa Godišnja doba - Zima

Tartini - Đavolji triler, sonata za violinu i klavir, prvi stav

V. A. Mocart - duet Papagena i Papagene iz opere Čarobna frula

Betoven - Prvi stav Pete simfonije

F. Šubert - Divlja ružica

F. Mendelson - Violinski koncert, prvi stav

J. Brams - Mađarske igre (izbor)

P. I. Čajkovski - odlomci iz baleta Uspavana lepotica

A. Borodin - Polovecke igre iz opere Knez Igor

E. Grig - Prva svita iz muzike za dramu Per Gint, Jutro (prvi stav) i U dvoru planinskog kralja (četvrti stav)

N. Rimski-Korsakov - odlomci iz svite Šeherezada

Izbor iz dostupnih dela kompozitora XX veka

Dodatni rad

HOR I ORKESTAR

Svaka osnovna škola je obavezna da organizuje rad horova, i to: hor mlađih razreda i hor starijih razreda. U svakoj školi u kojoj postoje uslovi treba da se osnuje školski orkestar. Časovi hora i orkestra se izvode kontinuirano od početka do kraja školske godine. Časovi hora i orkestra kao redovna nastava ulaze u fond časova nastavnika muzičke kulture:

hor nižih razreda, 111 časova godišnje.

hor viših razreda, 136 časova godišnje.

Časovi rada sa horom i orkestrom (koji su identični sa trajanjem školskog časa - 45 minuta) unose se u raspored škole i deo su radne obaveze učenika koje odabere nastavnik Učenici koji već pohađaju muzičku školu ne uključuju se u hor ili orkestar.

Hor

Repertoar školskih horova obuhvata odgovarajuća dela domaćih i stranih autora raznih epoha.

U toku školske godine potrebno je sa horom izvesti najmanje deset kompozicija.

Orkestar

Školskim orkestrom se smatra instrumentalni ansambl sa najmanje deset instrumentalista koji izvode kompozicije u najmanje tri deonice. Orkestri mogu biti sastavljeni od instrumenata koji pripadaju istoj porodici (blok flaute, mandoline, tambure, harmonike, Orfov instrumentarijum itd.) ili mešovitog sastava prema raspoloživim instrumentima. Repertoar školskog orkestra čine dela domaćih i stranih kompozitora raznih epoha, u originalnom obliku ili prilagođena za postojeći školski sastav.

U toku godine orkestar treba da izvede najmanje osam dela, od kojih neka zajedno sa horom.

Ako postoji orkestar u školi, fond časova je kao i za hor viših razreda, tj. 136 časova godišnje.

U svim školama u kojima rade nastavnik ili nastavnici koji vladaju nekim instrumentima organizuje se dodatna nastava za darovite i zainteresovane učenika u sviranju na pojedinim instrumentima.

Zadaci instrumentalne nastave su:

- da kod učenika razvija muzičke sposobnosti i želju za aktivnim muziciranjem i sudelovanjem u školskim ansamblima;

- da uporedo sa instrumentalnom nastavom učenicima daje i potrebna teorijska znanja;

- da i ovom nastavom podstiče kod učenika njihove kreativne sposobnosti i smisao za kolektivno muziciranje.

Nastava se odvija u grupi do četiri učenika, odnosno od pet do devet učenika kada se radi o blok flautama, tamburama, mandolinama ili Orfovom instrumentarijumu. Zavisno od mogućnosti i interesovanja učenika, u dodatnoj nastavi se formiraju mali muzički sastavi.

Programom i sadržajima dodatne nastave obuhvatiti odgovarajuće udžbenike, priručnike i zbirke za pojedine instrumente, kao i dela (u originalnom obliku ili prilagođena sastavima učenika dotične škole) domaćih i stranih kompozitora iz raznih epoha, dostupna izvođačkim mogućnostima učenika.

Učenici prikazuju svoja individualna i grupna dostignuća iz dodatne muzičke nastave na školskim i drugim priredbama i takmičenjima.

Za dodatnu nastavu se određuje 1 čas nedeljno. Dodatna nastava je deo radne obaveze nastavnika i izabranih učenika. Učenici koji pohađaju muzičku školu ne uključuju se u dodatnu nastavu.

Slobodne aktivnosti

U svakoj osnovnoj školi ima muzički obdarene dece, čije se interesovanje i ljubav za muziku ne mogu zadovoljiti samo onim što im pruža nastava u razredu. Za takvu decu koja ne pohađaju muzičku ili baletsku školu može se organizovati dodatna nastava i tako se mogu uključiti u razne grupe ili školski orkestar.

Mogu se osnovati grupe pevača vokalnih solista i solista instrumentalista sa kojima se uvežbavaju solo pesme, mali komadi, dueti, terceti, kvarteti, mali kamerni instrumentalni sastavi, sekcija ljubitelja slušanja muzike - koji će slušati razna muzička izvođenja u školi ili van nje (koncerte, radio i televizijske emisije, muzičke filmove i sl.). Osim sekcija vokalnih solista, instrumentalnih solista i ljubitelja slušanja muzike moguće je organizovati sekciju mladih kompozitora sa kojima se radi individualno na razvoju muzičke kreativnosti. Moguće je, takođe, osnovati sekciju mladih etnomuzikologa koji će prikupljati malo poznate ili gotovo zaboravljene pesme sredine u kojoj žive. Broj i vrsta muzičkih sekcija koje je moguće osnovati u osnovnoj školi u odnosu na sposobnosti i interesovanja učenika određeni su samo afinitetom nastavnika i njegovim entuzijazmom.

Za slobodne aktivnosti se određuje 1 čas nedeljno.

Rad formiranih sekcija odvija se kontinuirano tokom cele školske godine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U programu muzičke kulture istaknuto mesto ima slušanje muzičkih dela i aktivno muziciranje (pevanje i sviranje). Osnove muzičke pismenosti i muzičko-teorijski pojmovi u ovakvom pristupu planirani su u funkciji boljeg razumevanja muzike i muzičkog dela.

Osnovni princip u ostvarivanju cilja i zadataka treba da bude aktivno učešće učenika na času. Pri tome na jednom času treba obuhvatiti različita područja predviđena za taj razred i kombinovati razne metode u nastavi. Čas posvećen samo jednom području i izvođen samo jednom metodom ne može biti ni koristan ni zanimljiv za učenike, što vodi ka osiromašivanju sadržaja i smisla predmeta.

Nastava muzičke kulture ostvaruje se kroz:

- pevanje, sviranje i sticanje osnova muzičke pismenosti;

- slušanje muzike;

- dečje muzičko stvaralaštvo.

Grupnim i pojedinačnim pevanjem ili sviranjem razvija se interesovanje učenika da aktivno učestvuju u muzičkom životu svoje sredine.

Preporuke za ostvarivanje programa u šestom razredu

Slušanje muzike

- Usmeravanje pažnje učenika na analitičko slušanje muzike stimulisanjem aktivnog praćenja primera.

- Razlikovanje zvučnih boja muzičkih instrumenata, upoznavanje njihovih karakteristika (osnovne grupe, građa, tehničko-izvođačke mogućnosti).

- Podsticanje različitih vidova izražavanja učenika u vezi sa slušanjem muzike i muzičkim doživljajem. Ovo se ne sme svoditi na pasivizaciju uloge nastavnika i pomeranje akcenata sa aktivnog slušanja na druge aktivnosti, obično likovne ili literarne, za koje nastavnik nema pravu kompetenciju tumačenja i ocenjivanja.

- Upoznavanje muzičkih dela, stvaralaca i izvođača.

Osnove muzičke pismenosti

- snizilica, razrešilica, obnavljanje povisilice;

- upoznavanje klavijature;

- obnavljanje prostih parnih i neparnih taktova sa četvrtinskom i osminskom jedinicom brojanja (utvrđivanje odnosa naglašenih i nenaglašenih delova takta, objašnjenje taktiranja i dirigovanja);

- upoznavanje ala breve takta (polovina kao jedinica brojanja);

- obnavljanje znakova repeticije, učenje oznaka prima i sekunda volta;

- upoznavanje korone;

- obnavljanje oznaka za dinamiku *(p, mp, f, mf, crescendo, decrescendo)* i tempo *(adagio, andante, moderato, allegro)*, učenje novih: *pp* i *ff, vivo, presto*. Objašnjenje značenja termina *molto, poco, meno*, kao i oznake karaktera *cantabile*;

- objašnjenje značenja lukova: luk trajanja i luk legata, oznaka za stakato i glisando;

- ponavljanje starih i obrada novih lestvica *F-dur, D-dur* i *d-moll* obnavljanje značenja termina stupanj, stepen i polustepen, upoznavanje akorda na prvom stupnju (poređenje mola i dura, objašnjenje tonaliteta).

Pevanje pesama po sluhu i iz notnog teksta

- neophodni su redovno ukazivanje na značaj pravilne higijene glasa, stalna briga o položaju tela pri pevanju, vežbe za pevačko disanje, vežbe artikulacije, raspevavanje uz instrumentalnu pratnju i bez nje, pevanje kadence;

- učenje pesme počinje uvođenjem u tematiku, zatim sledi nastavnikovo tumačenje literarnog teksta sa naglašavanjem vaspitnih elemenata;

- kod učenja pesama po sluhu prvo se demonstrira originalni vid pesme (u tempu, sa dinamikom), zatim radi jednostavna analiza pesme zbog razumevanja forme (zajedničko uočavanje ponavljanja i kontrasta);

- kod učenja pesama iz notnog teksta prvo se radi analiza zapisa pesme (uočavaju se: ključ, predznaci, takt uz probu taktiranja, dinamičke i artikulacione oznake, dužine i imena tonova), zatim se notni tekst iščitava parlato (sa ponavljanjima dok se tekst ne utvrdi), uradi se vežba raspevavanja i prelazi na pevanje dok nastavnik svira melodiju;

- osmišljavanje početne intonacije pesme najbolje je dati kroz instrumentalni uvod;

- pesma se uči po delovima i frazama uz instrumentalnu pratnju koja se u početku svodi na melodiju (aranžmane dodati tek pošto je pesma naučena);

- teže ritmičke figure i melodijski skokovi se obrađuju kroz ponavljanja;

- tokom učenja neprekidno se insistira na izražajnom i doživljenom pevanju.

Sviranje

- Ponavljanje kraćeg zadatog melodijskog motiva.

- Uvođenje većeg broja raznovrsnih instrumenata Orfovog instrumentarijuma.

- Sviranje na frulici, melodici, tamburi, gitari i drugim dostupnim instrumentima.

Muzičko stvaralaštvo

- Ritmičkim i zvučnim efektima kreirati pratnje za pesme, stihove, koristeći pri tom različite izvore zvuka.

- Kreiranje pokreta uz muziku koju učenici pevaju ili slušaju.

- Smišljanje muzičkih pitanja i odgovora, ritmička dopunjalka, melodijska dopunjalka sa potpisanim tekstom, sastavljanje melodije od ponuđenih dvotaktnih motiva.

- Improvizacija melodije na zadati tekst.

- Improvizacija dijaloga na melodijskim instrumentima Orfovog instrumentarijuma.

Didaktičko-metodička uputstva

Preporučeni sadržaji ovog nastavnog predmeta učenicima treba da pruže znanja i informacije kako bi razumeli, pratili, razlikovali, doživljavali i što bolje procenjivali muzičke vrednosti.

Za uspešnu realizaciju nastave muzičke kulture neophodno je ostvariti osnovni preduslov: kabinet sa nastavnim i očiglednim sredstvima. Nastavna sredstva su: klavir, komplet Orfovog instrumentarija za sve učenike, tabla sa linijskim sistemima, kvalitetni uređaj za slušanje muzike, a poželjni su i kompjuter, uređaj za emitovanje DVD sa pratećom opremom. Očigledna sredstva uključuju: slike pojedinačnih instrumenata, gudačkog i simfonijskog orkestra, slike stranih i domaćih kompozitora i izvođača, kvalitetne snimke primera.

Sadržaji muzičke kulture treba da pruže učenicima dovoljno znanja i obaveštenosti koja će im omogućiti da razlikuju stvarne vrednosti i kvalitete u svetu muzike koja ih okružuje u svakodnevnom životu od onih sadržaja koje ne razvijaju njihov ukus i ne doprinose njihovom estetskom vaspitanju.

Usvajanje znanja učenika zavisi od organizacije časa, koji mora biti dobro planiran, osmišljen i zanimljiv. Učenik treba da bude aktivan na času, a čas muzičke kulture treba da bude doživljaj za učenike. Raznim oblicima rada, tehnikama i očiglednim sredstvima učenicima se prenose znanja i kombinuju razne metode u nastavi. Nastavnik je ravnopravni učesnik u svim aktivnostima.

Domaće pismene zadatke ili pisane testove, kontrolne zadatke, referate ne treba zadavati ni u jednom razredu.

Nastavu treba uvek povezivati sa drugim predmetima, muzičkim životom društvene sredine i učestvovati na takmičenjima i muzičkim priredbama.

ISTORIJA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj izučavanja nastavnog predmeta *istorija* je kulturni razvoj i humanističko obrazovanje učenika. Cilj nastave istorije je i da doprinese razumevanju istorijskog prostora i vremena, istorijskih procesa i tokova, kao i razvijanju nacionalnog i evropskog identiteta i duha tolerancije kod učenika.

Zadaci nastave istorije su da učenici, uočavajući uzročno-posledične veze, razumeju istorijske procese i tokove, ulogu istaknutih ličnosti u razvoju ljudskog društva i da poznaju nacionalnu i opštu istoriju (političku, ekonomsku, društvenu, kulturnu...), kao i istoriju susednih naroda i država.

Operativni zadaci:

- razumevanje pojma "srednji vek" i osnovnih odlika tog istorijskog perioda;

- razumevanje osnovnih odlika feudalnog društva;

- sticanje znanja o najznačajnijim državama srednjovekovne Evrope;

- sticanje znanja o srpskim srednjovekovnim državama;

- sticanje znanja o ličnostima koje su obeležile srednji vek u opštoj i nacionalnoj istoriji;

- razumevanje uloge religije u društvu srednjeg veka;

- upoznavanje kulturnih i tehničkih dostignuća srednjovekovne Evrope;

- upoznavanje kulturnog nasleđa Srba u srednjem veku;

- korišćenje istorijskih karata za period srednjeg veka;

- podsticanje učenika na korišćenje istorijskih izvora;

- razvijanje kritičkog odnosa prema istorijskim izvorima.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD

Osnovne odlike srednjeg veka (pojam "srednji vek", hronološki i prostorni okviri, svetske civilizacije u periodu srednjeg veka).

Osnovni istorijski izvori za istoriju srednjeg veka (pisani - povelje, pisma, zapisi, natpisi, hronike, letopisi, žitija svetih, biografije vladara...; materijalni - predmeti, novac, pečati, likovna umetnost, arhitektura...).

EVROPA I SREDOZEMLJE U RANOM SREDNJEM VEKU

Velika seoba naroda i Franačka država (germanske države na teritoriji Zapadnog rimskog carstva, hristijanizacija Germana, Karlo Veliki, uloga Vikinga).

Hrišćanska crkva (crkvena organizacija, monaštvo, manastiri kao središta ranosrednjovekovne kulture i pismenosti, procesi pokrštavanja, Veliki raskol i njegove posledice).

Vizantija do XII veka (grčko i rimsko nasleđe, Konstantin Veliki, osnivanje Carigrada, Justinijan I i pokušaji obnove Rimskog carstva, uspon carstva u doba Makedonske dinastije i u doba Komnina; privredni, kulturni i verski uticaj na susedne narode - Bugare, Srbe, Ruse...).

Islamski svet u ranom srednjem veku (Muhamed - pojava islamske religije, nastajanje muslimanske države u Arabiji i arapska osvajanja, osobenost državnog i društvenog uređenja, raspad jedinstvene države, arapsko-islamska kultura i njen uticaj na kulturu naroda Evrope).

Nastanak feudalnog društva (formiranje feudalne društvene strukture - vitezovi i kmetovi, piramidalna hijerarhija vlasti, vazalni odnosi, ruralno društvo).

SRBI I NJIHOVO OKRUŽENJE U RANOM SREDNJEM VEKU

Sloveni i njihovo naseljavanje Balkanskog poluostrva (život Starih Slovena u prapostojbini, slovenski običaji i verovanja, uzroci i pravci seobe, naseljavanje Balkanskog poluostrva).

Južni Sloveni prema starosedeocima i susedima (Avari, Franačka i Vizantija, odnos prema starosedeocima, formiranje plemenskih saveza, naseljavanje Bugara i Mađara i nastanak njihovih država, Prvo bugarsko carstvo, Samuilova država).

Srbi od VII do XII veka (doseljavanje Srba i Hrvata, srpske zemlje, Srbija između Vizantije i Bugarske, uspon i pad Duklje).

Pokrštavanje Srba i drugih Južnih Slovena i njihova rana kultura (začeci hristijanizacije, značaj misije Ćirila i Metodija i njihovih učenika, počeci pismenosti, karakter rane srednjovekovne kulture kod Srba i drugih Južnih Slovena).

EVROPA U POZNOM SREDNJEM VEKU

Razvoj i struktura feudalnih država (srednjovekovne monarhije - primeri Francuske, Engleske i Nemačke, odnos države i crkve).

Krstaški ratovi (hodočašća - sveta mesta, najznačajniji pohodi i najpoznatiji učesnici - Ričard Lavovo Srce, Saladin, Fridrih Barbarosa, Luj IX Sveti; viteški redovi, uloga Mletačke republike u četvrtom krstaškom pohodu, sudari i susreti civilizacija).

Postanak i razvoj srednjovekovnih gradova (privredni napredak u doba razvijenog feudalizma, razvitak gradova, zanatstva i trgovine, začeci robne privrede, borba gradova za samoupravu, gradovi kao kulturna i prosvetna središta).

Svakodnevni život u srednjem veku (vladar, dvor i dvorski život, svakodnevni život na selu i gradu, položaj žene u srednjem veku).

Opšte odlike srednjovekovne kulture (verski karakter kulture, kulturne oblasti, škole i univerziteti, pronalasci, opšte odlike umetnosti i književnosti).

SRBI I NJIHOVO OKRUŽENJE U POZNOM SREDNJEM VEKU

Srbija u XII i početkom XIII veka (Raška između Vizantije i Ugarske, borba za osamostaljivanje države - Stefan Nemanja, Stefan Prvovenčani, autokefalnost srpske crkve - sveti Sava).

Uspon srpske države u XIII i početkom XIV veka i Vizantija Paleologa (privredni razvoj - Uroš I, širenje države - Milutin, Stefan Dečanski i bitka kod Velbužda, značaj Dubrovnika u privrednom i kulturnom životu srpskih zemalja).

Srpsko carstvo (Dušanova osvajanja, uspostavljanje patrijaršije i proglašenje carstva, uređenje države).

Društvo u državi Nemanjića (podela društva, društveni slojevi i odnosi, veze srpske i vlastele okolnih država - povezivanje po društvenoj horizontali).

Kraj srpskog carstva (slabljenje carstva u vreme cara Uroša, oblasni gospodari i njihovi sukobi).

Postanak i razvoj srednjovekovne bosanske države (Kulin ban, borba sa Ugarskom, Crkva bosanska, uspon i proglašenje kraljevstva - Tvrtko I).

Srednjovekovna kultura Srba (jezik i pismo, značaj Miroslavljevog jevanđelja, književnost - sveti Sava, Teodosije, monahinja Jefimija...; najznačajnije zadužbine, heraldika, pravni spomenici - Svetosavski nomokanon i Dušanov zakonik i njihov istorijski značaj).

SRPSKE ZEMLJE I NJIHOVO OKRUŽENJE U DOBA OSMANLIJSKIH OSVAJANJA

Turci Osmanlije i njihova osvajanja na Balkanu (društveno i državno uređenje osmanske države, nemoć Vizantije, Srbije i Bugarske, bitka na Marici, ličnost kralja Marka).

Moravska Srbija i njena uloga u borbi protiv Osmanlija (knez Lazar, boj na Kosovu, kosovska legenda - istorijski i legendarni likovi Vuka Brankovića i Miloša Obilića).

Država srpskih despota i okolne zemlje (kneginja Milica, knez i despot Stefan Lazarević, odnosi prema Osmanskom carstvu i Ugarskoj, despot Đurađ Branković i slabljenje Srbije, pad Carigrada i propast Vizantije, pad Smedereva, seobe Srba u Ugarsku, slabljenje i pad Bosne, Zeta za vreme Balšića i Crnojevića, ličnosti Vlada Cepeša Drakule i Đurađa Kastriota Skenderbega i njihov otpor Osmanlijama).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Dužina i značaj perioda srednjeg veka, koji se izučava u šestom razredu, a obuhvata hiljadu godina ljudske istorije, zahtevaju veliku pažnju u izboru nastavnih sadržaja. U programu se nalaze relevantni događaji, ličnosti i pojave za to istorijsko razdoblje, a ključni sadržaji u okviru nastavnih tema dati su u zagradama koje se nalaze iza naziva nastavnih jedinica. Ovakva struktura programa pomaže nastavniku u planiranju neposrednog rada sa učenicima jer mu olakšava određivanje obima i dubine obrade pojedinih sadržaja. Nastavnik ima slobodu da sam odredi raspored i dinamiku aktivnosti za svaku temu uvažavajući ciljeve i zadatke predmeta.

Nastavni program se može dopuniti sadržajima iz lokalne srednjovekovne prošlosti, čime se kod učenika postiže jasnija slika o tome šta od kulturne baštine njihovog kraja potiče iz ovog perioda.

U školama na nastavnom jeziku neke od nacionalnih manjina mogu se, osim sadržaja iz njihove srednjovekovne istorije koji su dati u programu, obraditi i prošireni nastavni sadržaji iz prošlosti tog naroda. Pri tome, nastavnici će nastojati da učenicima pruže istorijsku sliku dotičnog naroda i njegove države u srednjem veku, ali i sliku sredine u kojoj žive: kako su i zašto naselili te prostore, kakav je bio način života u srednjem veku i koje su značajne ličnosti obeležile to razdoblje njihove prošlosti.

Savlađujući nastavni program istorije učenici šestog razreda, osim što stiču znanja o događajima iz srednjovekovne prošlosti, dobijaju i podsticaje za svoj intelektualni razvoj. Oni se kroz istoriju vežbaju u logičkom zaključivanju i shvatanju uzročno-posledičnih veza. *Istorija* je izuzetno pogodan nastavni predmet za podsticanje razvoja kritičkog mišljenja, odnosno za razlikovanje činjenica od pretpostavki, podataka od njihove interpretacije i bitnog od nebitnog. Zbog toga je od velikog značaja kojim će metodskim pristupom da se obrađuju nastavni sadržaji.

Istorija kao narativni predmet, u kome su usmeno izlaganje, opis, razgovor, objašnjenja, tumačenja, argumentovanje nastavnika i učenika glavna aktivnost, pruža velike mogućnosti za podsticanje učeničke radoznalosti koja je u osnovi svakog saznanja. Nastavni sadržaji treba da budu predstavljeni kao "priča" bogata informacijama i detaljima, ne zato da bi opteretili pamćenje učenika, već da bi im istorijski događaji, pojave i procesi bili opisani jasno, detaljno, živo i dinamično. Nastava ne bi smela biti statistička zbirka podataka i izveštaj o tome šta se nekada zbilo, već treba da pomogne u stvaranju što jasnije slike kod učenika ne samo o tome šta se tada desilo, već i zašto se to desilo.

Posebno mesto u nastavi *istorije* imaju pitanja, kako ona koja postavlja nastavnik učenicima, tako i ona koja dolaze od učenika, podstaknuta "pričom" koju su čuli tokom nastave ili van nje. Pitanja nastavnika nemaju funkciju samo u fazi utvrđivanja i sistematizacije gradiva, već i u samoj obradi nastavnih sadržaja. Dobro postavljena pitanja, kao poziv na razmišljanje i vođeni proces traganja za odgovorom, obezbeđuju razumevanje, a samim tim i uspešno pamćenje. U zavisnosti od toga šta nastavnik želi da postigne, pitanja mogu imati različite funkcije, kao što su: fokusiranje pažnje na neki sadržaj ili aspekt, podsticanje poređenja, traganje za pojašnjenjem, procena mogućih posledica...

Nastavnik, pored toga što kreira svoja predavanja, osmišljava i planira na koji način će se učenici uključiti u pedagoški proces. Nije bitno da li je učenička aktivnost organizovana kao individualni rad, rad u paru, maloj ili velikoj grupi, kao radionica ili domaći zadatak, već koliko i kako "uvodi" u prošle događaje, odnosno koliko podstiče učenike da se decentriraju od sadašnjosti i sopstvenog ugla gledanja, što je za dvanaestogodišnjake težak zadatak.

Da bi shvatio događaje koji su se zbili u prošlosti, učenik mora da ih oživi u svom umu, u čemu veliku pomoć pruža upotreba različitih istorijskih tekstova, karata i drugih izvora

istorijskih podataka (dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, muzejski eksponati, ilustracije, kao i obilasci kulturno-istorijskih spomenika). Istorijske karte su odličan spoljni "oslonac" za misao koja nije još u stanju da se odvoji od konkretnog nivoa, što je karakteristično za učenike šestog razreda. One omogućavaju učenicima ne samo da na očigledan i slikovit način dožive prostor na kome se neki od događaja odvijao, već im i pomažu da prate promene na određenom prostoru kroz vreme.

Nastava istorije ima uticaja i na razvijanje jezičke i govorne kulture jer istorijski sadržaji bogate jezički fond učenika. Naravno, potrebno je da se sve reči i pojmovi koji su nepoznati ili nedovoljno dobro poznati učenicima precizno objasne. Gde god je moguće, treba izbegavati pojmove visokog nivoa apstraktnosti. Kako nisu svi učenici sa jednakim darom za verbalno izražavanje, nastavnik će pozitivno vrednovati kada se učenik dobro snalazi na istorijskoj karti, postavlja promišljena pitanja ili vešto argumentuje u diskusiji, čak i onda kada je njegovo izražavanje, posmatrano po broju reči, siromašno.

U radu sa učenicima treba imati u vidu integrativnu funkciju istorije, koja u obrazovnom sistemu gde su znanja podeljena po nastavnim predmetima, pomaže učenicima da postignu celovito shvatanje o povezanosti i uslovljenosti bioloških, geografskih, ekonomskih i kulturnih uslova života čoveka kroz prostor i vreme. Treba se čuvati fragmentarnog, izolovanog znanja istorijskih činjenica jer ono ima najkraće trajanje u pamćenju i najslabiji transfer u sticanju drugih znanja. Postoji prirodna veza *istorije* sa drugim obaveznim i izbornim nastavnim predmetima *(geografija, srpski jezik, likovna kultura, muzička kultura, narodna tradicija, svakodnevni život u prošlosti, verska nastava, građansko vaspitanje...)* i zato je poželjna saradnja između predmetnih nastavnika, koja se može ostvarivati na različite načine (redovna nastava, dodatni rad, slobodne aktivnosti, izleti i ekskurzije...).

GEOGRAFIJA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave geografije je usvajanje znanja o prirodnogeografskim i društvenogeografskim objektima, pojavama i procesima i njihovim međusobnim vezama i odnosima u geoprostoru. Nastava geografije treba da doprinese stvaranju realne i ispravne slike o svetu kao celini i mestu i ulozi naše države u svetu.

Zadaci nastave geografije su višestruki. Njihovim ostvarivanjem učenici se osposobljavaju da stiču i razvijaju znanja i razumevanja, umenja i stavove prema svetskim i nacionalnim vrednostima i dostignućima.

Nastava geografije treba da doprinese:

- sticanju znanja o osnovnim objektima, pojavama i procesima u vasioni;

- kartografskom opismenjavanju, upotrebi geografskih karata i drugih izvora informacija u procesu učenja i istraživanja i u svakodnevnom životu;

- sticanju znanja o objektima, pojavama i procesima u geografskom omotaču Zemlje i u neposrednom okruženju;

- razumevanju uzročno-posledične povezanosti pojava i procesa u geografskom omotaču;

- razvijanju geografskog mišljenja zasnovanog na povezanosti i međuuslovljenosti geografskih pojava i procesa u prostoru i vremenu;

- razvijanju estetskih opažanja i osećanja proučavanjem i upoznavanjem prirodnih i drugih fenomena u geoprostoru;

- sticanju znanja o osnovnim pojmovima o stanovništvu, naseljima i privredi i uočavanju njihovog prostornog razmeštaja;

- razumevanju uticaja prirodnih i društvenih faktora na razvoj i razmeštaj stanovništva, naselja i privrednih delatnosti;

- sticanju znanja o osnovnim geografskim odlikama Evrope, njenim regijama i državama;

- sticanju znanja o osnovnim geografskim odlikama vanevropskih kontinenata i njihovih regija;

- upoznavanju uloge i značaja međunarodnih organizacija za rešavanje ekonomskih, socijalnih, kulturnih i humanitarnih problema u savremenom svetu;

- sticanju znanja o osnovnim geografskim odlikama Republike Srbije i njenim regionalnim celinama;

- razvijanju stavova o preventivi, zaštiti i unapređivanju životne sredine;

- razvijanju tolerancije, nacionalnog, evropskog i svetskog identiteta;

- sticanju znanja, razvijanju veština i stavova iz geografije kroz samostalno učenje i istraživanje i njihovoj primeni u svakodnevnom životu;

- razvijanju opšte kulture i obrazovanja učenika.

Operativni zadaci:

Učenici treba da:

- upoznaju osnovne pojave, procese i fenomene u hidrosferi i geografski razmeštaj hidrografskih objekata, kao i njihove odlike;

- shvate značaj voda za život na Zemlji;

- upoznaju biljni i životinjski svet, uticaj prirodnih faktora i čoveka na njihov razvoj, horizontalni i vertikalni raspored, kao i međusobnu uslovljenost i značaj;

- upoznaju ljudske aktivnosti koje utiču na kvalitet životne sredine i shvate neophodnost njenog očuvanja, unapređivanja i zaštite;

- upoznaju osnovne pojmove iz geografije stanovništva i naselja, shvate značaj i ulogu prirodnih, društvenih i privrednih činilaca i njihovo jedinstvo;

- shvate pojmove prirodne i geografske sredine i pojam geografske regije;

- steknu osnovna znanja o privredi, njenoj podeli i faktorima razvoja;

- upoznaju najvažnije međunarodne organizacije i integracijske procese u Evropi i svetu, kao i njihov značaj za politički, ekonomski i kulturni razvoj;

- razumeju značaj i domete međunarodnih organizacija u očuvanju mira i bezbednosti i razvijanju prijateljskih odnosa među narodima;

- upoznaju najvažnije prirodne, društvene i ekonomskogeografske odlike Evrope i specifičnosti njenih regija i država;

- samostalno koriste geografsku kartu kao izvor geografskih informacija u procesu sticanja novih znanja i istraživanja i u svakodnevnom životu;

- se osposobe za korišćenje geografske literature i različitog ilustrativnog materijala radi lakšeg savladivanja nastavnog gradiva i osposobljavanja za samostalni rad;

- poseduju osećanje socijalne pripadnosti i privrženosti sopstvenoj porodici, naciji i kulturi, poznaju tradiciju i učestvuju u njenom očuvanju;

- poznaju i poštuju tradiciju i identitet drugih naroda, zajednica i socijalnih grupa.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (1)

Uvod u programske sadržaje

PLANETA ZEMLJA (8)

Vode na Zemlji (5)

Svetsko more i njegova horizontalna podela: svojstva morske vode (slanost, temperatura, boja, providnost), kretanje morske vode (talasi, plima i oseka, morske struje), razuđenost obala.

Vode na kopnu: izdan i izvori, reke, rečna mreža, rečni slivovi, jezera - podela prema postanku jezerskih basena.

Zagađivanje mora i kopnenih voda i značaj njihove zaštite. Problem nestašice vode na Zemlji.

Biljni i životinjski svet na Zemlji (3)

Biljne zajednice na Zemlji: uticaj reljefa, klime, zemljišta i čoveka na rasprostranjenost biljnog sveta.

Životinjski svet na Zemlji: uticaj klime, biljnog sveta i čoveka na rasprostranjenost životinjskog sveta.

Značaj, zaštita i unapređivanje biljnog i životinjskog sveta.

STANOVNIŠTVO I NASELJA NA ZEMLJI (5)

Ekumena: broj stanovnika na Zemlji, gustina naseljenosti, prirodni priraštaj svetskog stanovništva.

Struktura svetskog stanovništva (rasna, nacionalna, starosna, polna, verska, profesionalna...).

Migracije svetskog stanovništva: uzroci, vrste i posledice migracija.

Naselja: vrste i tipovi; povezanost naselja u konurbacije i megalopolise.

GEOGRAFSKA SREDINA I LJUDSKE DELATNOSTI (3)

Prirodna i geografska sredina; pojam geografske regije.

Privreda: podela na privredne delatnosti i grane; uticaj prirodnih i društvenih faktora na razvoj privrede.

REGIONALNA GEOGRAFIJA EVROPE (52)

Opšte geografske odlike Evrope (8)

Osnovni geografski podaci o kontinentu: ime, geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost evropskog kontinenta, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, migracije), naselja.

Prirodna bogatstva i privreda.

Regionalna i politička podela, integracijski procesi u Evropi i svetu (EU, NATO, UN, G8...).

Južna Evropa (14)

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Južne Evrope, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela, prirodna bogatstva i privreda.

Države na Balkanskom poluostrvu

Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Slovenija, Makedonija, Albanija, Bugarska i Grčka.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Prirodnogeografske odlike.

Društvenoekonomske odlike.

Države na Apeninskom poluostrvu

Italija.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Prirodnogeografske odlike.

Društvenoekonomske odlike.

Države na Pirinejskom poluostrvu

Španija i Portugalija

Geografski položaj, granice i veličina država.

Prirodno geografske odlike.

Društvenoekonomske odlike.

Geografski pregled ostalih država Južne Evrope

Andora, Monako, Vatikan, San Marino i Malta, geografski položaj i značaj.

Srednja Evropa (10)

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Srednje Evrope, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela, prirodna bogatstva i privreda.

Države Srednje Evrope

Nemačka, Poljska, Češka, Slovačka, Švajcarska, Austrija, Mađarska i Rumunija.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Osnovne prirodnogeografske odlike.

Osnovne društvenoekonomske odlike.

Zapadna Evropa (8)

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Zapadne Evrope, klima, biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela, prirodna bogatstva i privreda.

Države Zapadne Evrope

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske, Francuska.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Osnovne prirodnogeografske odlike.

Osnovne društvenoekonomske odlike.

Severna Evropa (4)

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Severne Evrope, klima, biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela, prirodna bogatstva i privreda.

Države Severne Evrope

Švedska, Norveška.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Osnovne prirodnogeografske odlike.

Osnovne društvenoekonomske odlike.

Istočna Evropa (8)

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Istočne Evrope, klima, biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela, prirodna bogatstva i privreda.

Države Istočne Evrope

Ruska Federacija, Ukrajina.

Geografski položaj, granice i veličina država.

Osnovne prirodnogeografske odlike.

Osnovne društvenoekonomske odlike.

GODIŠNJA SISTEMATIZACIJA GRADIVA (3)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavni program geografije za šesti razred osnovnog vaspitanja i obrazovanja oslanja se na savremena dostignuća i na perspektive razvoja geografske nauke, a primeren je interesovanjima i potrebama učenika. Stečena znanja i veštine učenici će primenjivati u istraživanju i analiziranju određenih geografskih pojava i procesa, koji se odnose na nastavne sadržaje predviđene programom. Neophodno je zainteresovati učenike da, u skladu sa svojim uzrasnim sposobnostima, istražuju i lokalnu sredinu, da pronalaze i koriste različite izvore informacija i da se osposobljavaju za samostalno učenje.

Osnovu za izradu ovog programa činili su: opšti ciljevi i zadaci osnovnog obrazovanja i vaspitanja, obrazovni, vaspitni i funkcionalni zadaci savremene nastave geografije, potreba za postizanjem bolje ravnoteže između uzrasnih sposobnosti učenika, njihovih potreba i interesovanja, preporuke Geografskog fakulteta i Srpskog geografskog društva.

Program je koncipiran tako da se zasniva na: postepenom uvođenju i razvijanju geografskih pojmova, pojava i procesa u okviru programskih sadržaja spiralno raspoređenih u drugom obrazovnom ciklusu, značajnih za uspešnije razumevanje ukupnih sadržaja koji su neophodni u procesu daljeg učenja, dosadašnjim nastavnim programima u Republici Srbiji i rezultatima praćenja primene dosadašnjih programa.

U šestom razredu osnovne škole program geografije koncipiran je tematski. Ukupan godišnji fond časova nije promenjen. Nastavnicima se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama, kao i nastavni sadržaji koje bi trebalo obraditi. Prema svojoj kreativnosti nastavnik ima slobodu da kroz samostalno planiranje odredi tipove časova, oblike rada, nastavne metode, tehnike i aktivnosti i odabere didaktička sredstva i pomagala.

Programsku strukturu čini pet nastavnih tema:

1. Uvod

2. Planeta Zemlja

3. Stanovništvo i naselja na Zemlji

4. Geografska sredina i ljudske delatnosti

5. Regionalna geografija Evrope

Na prvom nastavnom času nastavnik upoznaje učenike sa ciljevima, zadacima i programskim sadržajima geografije za šesti razred i daje im jasna uputstva za rad. Posebno naglašava zašto i kako se obrađuju sadržaji opšte fizičke i društvene geografije i ističe njihov značaj za uspešnu obradu regionalne geografije evropskog kontinenata i njegovih država i sveta u celini.

Programom je predviđena obrada geografskih sadržaja koji se odnose na vode i biljni i životinjski svet na Zemlji u okviru tematske celine *Planeta Zemlja*. Kroz ovu tematsku celinu potrebno je istaći oblike pojavljivanja, osnovne odlike i rasprostranjenost voda na Zemlji, kao i njihov značaj, odlike biljnog i životinjskog sveta, njihovu horizontalnu i vertikalnu rasprostranjenost, osnovne biljne zajednice na Zemlji i značaj biljaka i životinja za čoveka.

Prirodna sredina je u suštini splet tesno povezanih i međusobno uslovljenih komponenata koje predstavljaju jedinstvenu celinu. Imajući u vidu narušavanje ravnoteže u prirodnoj sredini, potrebno je ukazivati na prevenciju i na zaštitu prirode.

Nastavna tema *Stanovništvo i naselja na Zemlji* koncipirana je tako da se njenom obradom ukaže na najvažnije demografske i demogeografske probleme čovečanstva. Težište treba da bude na osnovnim odlikama stanovništva, vrstama i tipovima naselja. Preporuka je da se statistički podaci prikazuju samo ilustrativno (tabele, dijagrami, starosna piramida) ili komparativno, a da se ne insistira na njihovom zapamćivanju.

Kroz obradu sadržaja nastavne teme *Geografska sredina i ljudske delatnosti* učenicima je potrebno ukazati na različitost prirodne i geografske sredine na osnovu koje se izdvajaju geografske regije, kao i na složenost i podelu ljudskih delatnosti, pri čemu treba naglasiti uticaj prirodnih i društvenih faktora na razvoj privrede.

U šestom razredu je nastavnim programom, sa najvećim brojem časova, planirana obrada *Regionalne geografije Evrope*. U okviru regionalne geografije predviđena je obrada Evrope u celini, koja treba da pruži mogućnost sagledavanja opštih odlika kontinenta da bi se na osnovu toga jasnije mogle uočiti osobenosti pojedinih regionalnih celina i pojedinih država Evrope.

Prilikom obrade regija potrebno je da se, na osnovu poznavanja kontinenta kao celine, istaknu njihove bitne fizičkogeografske odlike i njihov uticaj na proizvodnju i razmeštaj stanovništva. Svaki činilac treba da bude istaknut tako da se odmah mogu uočiti specifičnosti svake regije. Kroz političku podelu treba istaći kako je do nje došlo radi boljeg razumevanja današnjeg stanja. Prilikom obrade ovih sadržaja moguća je korelacija sa sadržajima iz nastavnog predmeta istorije.

Kod obrade pojedinih država treba koristiti prethodno stečena znanja o kontinentu u celini i o pojedinim regijama, a istaći samo bitne odlike prirode i stanovništva, a pre svega njegovu profesionalnu strukturu, kulturni nivo, što može da pomogne objašnjenju razvijenosti i strukturi privrede.

Treba, takođe, ukazati na postojeće razlike u stepenu razvijenosti privrede država Evrope, kao i na protivurečnosti koje postoje između prirodnih bogatstava i nivoa razvijenosti njihove privrede. Države su, međutim, međusobno različite i u svakoj od njih su zastupljene određene privredne delatnosti i grane specifične za tu zemlju, koje treba posebno naglasiti.

Pri izlaganju sadržaja o državama treba ukazati na neophodnost saradnje zemalja i na integracijske procese u regionu, Evropi i svetu, kao i na potrebu uvažavanja različitosti i tolerancije na svim nivoima.

U kontinuiranom radu sa geografskom kartom učenicima se pruža mogućnost da savladaju veštinu praktičnog korišćenja i poznavanja geografske karte. Stalnom upotrebom geografske karte znanja se proširuju i produbljuju i usavršava se njena praktična primena.

Korišćenje geografskih karata različitog razmera i sadržine pri upoznavanju regija i država Evrope, geoprostora i lokalne sredine je neophodno i obavezno na svim časovima.

FIZIKA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Opšti cilj nastave *fizike* jeste da učenici upoznaju prirodne pojave i osnovne prirodne zakone, da steknu osnovnu naučnu pismenost, da se osposobe za uočavanje i raspoznavanje fizičkih pojava u svakodnevnom životu i za aktivno sticanje znanja o fizičkim pojavama kroz istraživanje, oformе osnovu naučnog metoda i da se usmere prema primeni fizičkih zakona u svakodnevnom životu i radu.

Ostali ciljevi i zadaci nastave fizike su:

- razvijanje funkcionalne pismenosti;

- upoznavanje osnovnih načina mišljenja i rasuđivanja u fizici;

- razumevanje pojava, procesa i odnosa u prirodi na osnovu fizičkih zakona;

- razvijanje sposobnosti za aktivno sticanje znanja o fizičkim pojavama kroz istraživanje;

- razvijanje radoznalosti, sposobnosti racionalnog rasuđivanja, samostalnosti u mišljenju i veštine jasnog i preciznog izražavanja;

- razvijanje logičkog i apstraktnog mišljenja;

- shvatanje smisla i metoda ostvarivanja eksperimenta i značaja merenja;

- rešavanje jednostavnih problema i zadataka u okviru nastavnih sadržaja;

- razvijanje sposobnosti za primenu znanja iz fizike;

- shvatanje povezanosti fizičkih pojava i ekologije i razvijanje svesti o potrebi zaštite, obnove i unapređivanja životne sredine;

- razvijanje radnih navika i sklonosti ka izučavanju nauka o prirodi;

- razvijanje svesti o sopstvenim znanjima, sposobnostima i daljoj profesionalnoj orijentaciji.

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- kroz veći broj zanimljivih i atraktivnih demonstracionih ogleda, koji manifestuju pojave iz različitih oblasti fizike, shvati kako fizika istražuje prirodu i da je materijalni svet pogodan za istraživanje i postavljanje brojnih pitanja;

- ume da rukuje merilima i instrumentima za merenje odgovarajućih fizičkih veličina: metarska traka, lenjir sa milimetarskom podelom, hronometar, menzura, vaga, dinamometar;

- samo upozna pojam greške i značaj relativne greške, a da zna šta je apsolutna greška i kako nastaje greška pri očitavanju skala mernih instrumenata;

- koristi jedinice SI sistema za odgovarajuće fizičke veličine: m, s, kg, N, m/s, Pa...;

- usvoji osnovne predstave o mehaničkom kretanju i zna veličine koje karakterišu ravnomerno pravolinijsko kretanje i srednju brzinu kao karakteristiku promennjivog pravolinijskog kretanja;

- na osnovu pojava uzajamnog delovanja tela shvati silu kao meru uzajamnog delovanja tela koja se određuje intenzitetom, pravcem i smerom;

- usvoji pojam mase i težine i pravi razliku između njih;

- ume da odredi gustinu čvrstih tela i gustinu tečnosti merenjem njene mase i zapremine;

- usvoji pojam pritiska, shvati prenošenje spoljnjeg pritiska kroz tečnosti i gasove i razume Paskalov zakon.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (2+0+0)

Fizika kao prirodna nauka i metode kojima se ona služi (posmatranje, merenje, ogled...). Ogledi koji ilustruju različite fizičke pojave. (2+0)

KRETANJE (7+7+0)

Kretanje u svakodnevnom životu. Relativnost kretanja. (1+0)

Pojmovi i veličine kojima se opisuje kretanje (putanja, put, vreme, brzina, pravac i smer kretanja). (2+1)

Podela kretanja prema obliku putanje i brzini tela. Zavisnost pređenog puta od vremena kod ravnomernog pravolinijskog kretanja. (3+2)

Promenljivo pravolinijsko kretanje. Srednja brzina. (1+2)

Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+2)

Demonstracioni ogledi. Kretanje kuglice po Galilejevom žljebu. Kretanje mehura vazduha (ili kuglice) kroz vertikalno postavljenu dugu providnu cev sa tečnošću.

SILA (6+8+0)

Uzajamno delovanje dva tela u neposrednom dodiru i posledice takvog delovanja: pokretanje, zaustavljanje i promena brzine tela, deformacija tela (istezanje, sabijanje, savijanje), trenje pri kretanju tela po horizontalnoj podlozi i otpor pri kretanju tela kroz vodu i vazduh. (1+1)

Uzajamno delovanje dva tela koja nisu u neposrednom dodiru (gravitaciono, električno, magnetno). Sila kao mera uzajamnog delovanja dva tela, pravac i smer delovanja. (3+2)

Procena intenziteta sile demonstracionim dinamometrom. (1+1)

Sila Zemljine teže (težina tela). (1+2)

Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+2)

Demonstracioni ogledi. Istezanje i sabijanje elastične opruge. Trenje pri klizanju i kotrljanju. Slobodno padanje. Privlačenje i odbijanje naelektrisanih tela. Privlačenje i odbijanje magneta.

MERENJE (4+4+7)

Osnovne i izvedene fizičke veličine i njihove jedinice. Međunarodni sistem mera. (1+1)

Merenje dužine, zapremine i vremena. Pojam srednje vrednosti merene veličine i greške pri merenju. Merni instrumenti. (3+3)

Demonstracioni ogledi. Merenje dužine (metarska traka, lenjir), zapremine (balon, menzura) i vremena (časovnik, hronometar, sekundmetar). Prikazivanje nekih mernih instrumenata (vaga, termometri, električni instrumenti).

Laboratorijske vežbe

1. Merenje dimenzija malih tela lenjirom sa milimetarskom podelom. (1)

2. Merenje zapremine čvrstih tela nepravilnog oblika pomoću menzure. (1)

3. Određivanje srednje brzine promenljivog kretanja tela i stalne brzine ravnomernog kretanja pomoću staklene cevi sa mehurom. (2)

4. Merenje elastične sile pri istezanju i sabijanju opruge. (1)

5. Kalibrisanje elastične opruge i merenje težine tela dinamometrom. (1)

6. Merenje sile trenja pri klizanju ili kotrljanju tela po ravnoj podlozi. (1)

MASA I GUSTINA (5+7+3)

Inertnost tela. Zakon inercije (Prvi Njutnov zakon mehanike). (1+0)

Masa tela na osnovu pojma o inertnosti i o uzajamnom delovanju tela. (1+0)

Masa i težina kao različiti pojmovi. (1+1)

Merenje mase tela vagom. (0+1)

Gustina tela. Određivanje gustine čvrstih tela. (1+2)

Određivanje gustine tečnosti merenjem njene mase i zapremine. (1+1)

Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+2)

Demonstracioni ogledi. Ilustrovanje inertnosti tela. Sudari dveju kugli (a) iste veličine, od istog materijala, (b) različite veličine, od istog materijala, (v) iste veličine, od različitog materijala. Merenje mase vagom. Tečnosti različitih gustina u istom sudu - "tečni sendvič".

Laboratorijske vežbe

1. Određivanje gustine čvrstih tela pravilnog i nepravilnog oblika. (2)

2. Određivanje gustine tečnosti merenjem njene mase i zapremine. (1)

PRITISAK (5+6+1)

Pritisak čvrstih tela. (1+1)

Pritisak u mirnoj tečnosti. Hidrostatički pritisak. Spojeni sudovi. (2+1)

Atmosferski pritisak. Toričelijev ogled. Zavisnost atmosferskog pritiska od nadmorske visine. Barometri. (1+1)

Prenošenje spoljnjeg pritiska kroz tečnosti i gasove u zatvorenim sudovima. Paskalov zakon i njegova primena. (1+1)

Sistematizacija i sinteza gradiva. (0+2)

Demonstracioni ogledi. Zavisnost pritiska od veličine dodirne površine i od težine tela. Staklena cev sa pokretnim dnom za demonstraciju hidrostatičkog pritiska. Prenošenje pritiska kroz tečnost (staklena cev s membranom, Heronova boca, spojeni sudovi). Hidraulična presa. Ogledi koji ilustruju razliku pritisaka vazduha (kako se vazduh može "videti", kako sveća može da gori pod vodom ...)

Laboratorijska vežba

1. Određivanje zavisnosti hidrostatičkog pritiska od dubine vode (1)

Dodatni rad

1. Videozapis ili simulacija na računaru različitih vrsta kretanja u svakodnevnom životu.

2. Relativna brzina pravolinijskog kretanja.

3. Rešavanje problema u vezi sa izračunavanjem brzine pravolinijskog kretanja.

4. Rešavanje problema u vezi sa izračunavanjem puta i srednje brzine.

5. Tablično i grafičko prikazivanje pređenog puta i brzine u zavisnosti od vremena. Korišćenje grafika.

6. Videozapis ili simulacija na računaru različitih oblika međusobnih delovanja tela.

7. Rezultujuća sila koja deluje na telo (oprugu).

8. Rešavanje problema u vezi sa istezanjem elastične opruge (dinamometra) i težinom tega, odnosno sa kalibrisanjem opruge.

9. Videozapis ili simulacija rada različitih merila i mernih instrumenata na računaru.

10. Međunarodni sistem mera (SI) i njegovo korišćenje.

11. Apsolutna i relativna greška merenja. Rezultat merenja. Zapisivanje rezultata merenja (tablično, grafički).

12. Videozapis ili simulacija na računaru merenja vremena, puta, brzine i sile.

13. Videozapis ili simulacija na računaru primera za inertnost tela.

14. Rešavanje problema u kojima se koriste veličine (masa, težina, gustina).

15. Videozapis ili simulacija na računaru različitih primera pritiska tela, kao i pritiska u tečnosti i gasu.

16. Hidrostatički pritisak (princip rada vodovoda, fontane).

17. Kretanje tela u fluidima (kretanje podmornice, vazdušnog balona). Primena Paskalovog zakona. Hidraulična presa.

18. Poseta nekoj laboratoriji (kabinetu) za fiziku na fakultetu, naučno istraživačkom institutu, elektrani, fabrici, kabinetu u gimnaziji i dr.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Pri izradi programa uzete su u obzir primedbe i sugestije nastavnika fizike osnovnih škola izrečene na stručnim skupovima i seminarima u okviru razgovora o programima i nastavi fizike u osnovnim i srednjim školama. One se mogu sažeti u sledećem:

- smanjiti ukupnu opterećenost učenika;

- rasteretiti važeći program svih sadržaja koji nisu primereni psihofizičkim mogućnostima učenika;

- "vratiti" eksperiment u nastavu fizike;

- metodski unaprediti izlaganje programskih sadržaja;

- izvršiti bolju korelaciju redosleda izlaganja sadržaja fizike sa matematikom i predmetima ostalih prirodnih nauka.

Novi program je po sadržaju, obimu i metodskom prezentovanju prilagođen učenicima osnovne škole.

Polazna opredeljenja pri koncipiranju programa fizike

Pri izradi programa fizike dominantnu ulogu imale su i sledeće činjenice:

- osnovno obrazovanje je obavezno za celokupnu populaciju učenika;

- kod učenika osnovne škole sposobnost apstraktnog mišljenja još nije dovoljno razvijena;

- fizika je apstraktna, egzaktna i razuđena naučna disciplina čiji se zakoni često iskazuju u matematičkoj formi koja je učeniku osnovne škole potpuno nepristupačna;

- u nastavi fizike je zapostavljen ogled (iako je fizika eksperimentalna nauka), a laboratorijske vežbe učenici sve ređe izvode.

Navedene činjenice uticale su na *izbor programskih sadržaja* i *metoda logičkog zaključivanja*, kao i na uvođenje jednostavnih eksperimenata, tzv. *"malih ogleda"*, koji ne zahtevaju skupu i složenu opremu za demonstriranje fizičkih pojava.

1. Izbor programskih sadržaja

Iz fizike kao naučne discipline odabrani su samo oni sadržaji koje na određenom nivou mogu da usvoje svi učenici osnovne škole. To su, uglavnom, sadržaji iz osnova klasične fizike, dok su u osmom razredu uzeti i neki sadržaji atomske i nuklearne fizike. Obim odabranih programskih sadržaja prilagođen je godišnjem fondu časova fizike u osnovnoj školi. I na ovako suženim sadržajima učenici mogu da upoznaju egzaktnost fizičkih zakona i raznovrsnost fizičkih pojava u makrosvetu, ali i u mikrosvetu koji nije direktno dostupan našim čulima. Pošto su makrofizičke pojave očiglednije za proučavanje, one dominiraju u nastavnim sadržajima šestog i sedmog razreda. U osmom razredu, pored njih, date su i tematske celine u kojima se obrađuju i neki procesi u mikrosvetu (omotač i jezgro atoma).

2. Izbor metoda logičkog zaključivanja

Od svih metoda logičkog zaključivanja koje se koriste u fizici kao naučnoj disciplini (induktivni, deduktivni, zaključivanje po analogiji itd.), učenicima osnovne škole najpristupačniji je induktivni metod (od pojedinačnog ka opštem) pri pronalaženju i formulisanju osnovnih zakona fizike. Zato program predviđa da se pri proučavanju makrofizičkih pojava pretežno koristi induktivni metod.

Na ovako izabranim poglavljima fizike može se u potpunosti ilustrovati suština metodologije koja se i danas koristi u fizici i u svim prirodnim naukama u *početnoj etapi* naučnog istraživanja, tj. u procesu sakupljanja eksperimentalnih činjenica i na osnovu njih formulisanja osnovnih zakona o pojavama koje treba da se prouče. Ova etapa saznajnog procesa obuhvata: posmatranje pojave, uočavanje bitnih svojstava sistema na kojima se pojava odvija, zanemarivanje manje značajnih svojstava i parametara sistema, merenje u cilju pronalaženja međuzavisnosti odabranih veličina, planiranje novih eksperimenata radi preciznijeg formulisanja fizičkih zakona i sl. Sa nekim naučnim rezultatima, do kojih se došlo deduktivnim putem, treba da se upoznaju i učenici starijih razreda, ali na informativnom nivou. Zato program predviđa da se neka znanja do kojih se došlo deduktivnim putem koriste pri objašnjavanju određenih fizičkih procesa u makro i mikrosvetu.

3. Jednostavni eksperimenti

Uvođenje jednostavnih eksperimenata za demonstriranje fizičkih pojava ima za cilj vraćanje ogleda u nastavu fizike, razvijanje radoznalosti i interesa za fiziku i istraživački pristup prirodnim naukama.

Jednostavne eksperimente mogu da izvode i sami učenici na času ili da ih ponove kod kuće, koristeći mnoge predmete i materijale iz svakodnevnog života.

Način prezentovanja programa

Programski sadržaji dosledno su prikazani u formi koja zadovoljava osnovne metodske zahteve nastave fizike:

Postupnost (od prostijeg ka složenijem) pri upoznavanju novih pojmova i formulisanju zakona.

Očiglednost pri izlaganju nastavnih sadržaja (uz svaku tematsku celinu pobrojano je više demonstracionih ogleda).

Induktivni pristup (od pojedinačnog ka opštem) pri uvođenju osnovnih fizičkih pojmova i zakona.

Povezanost nastavnih sadržaja (horizontalna i vertikalna).

Stoga, prilikom ostvarivanja ovog programa bilo bi poželjno da se svaka tematska celina obrađuje onim redosledom koji je naznačen u programu. Time se omogućuje da učenik lakše usvaja nove pojmove i spontano razvija sposobnost za logičko mišljenje.

Program predviđa da se unutar svake veće tematske celine, posle postupnog i analitičnog izlaganja pojedinačnih nastavnih sadržaja, kroz sistematizaciju i obnavljanje izloženog gradiva, izvrši sinteza bitnih činjenica i zaključaka i da se kroz njihovo obnavljanje omogući da ih učenici u potpunosti razumeju i trajno usvoje. Veoma je važno da se kroz rad u razredu ispoštuje ovaj zahtev programa jer se time naglašava činjenica da su u fizici sve oblasti međusobno povezane i omogućuje se da učenik sagleda fiziku kao koherentnu naučnu disciplinu u kojoj se početak proučavanja nove pojave naslanja na rezultate proučavanja nekih prethodnih.

Uz naslov svake tematske celine naveden je (u zagradi) zbir tri broja. Na primer, *Merenje (4+4+7)* - prva cifra označava broj časova predviđenih za neposrednu obradu sadržaja tematske celine i izvođenje demonstracionih ogleda, druga cifra određuje broj časova za utvrđivanje tog gradiva i ocenjivanje učenika, dok treća cifra označava broj časova za izvođenje laboratorijskih vežbi.

Svaka tematska celina razbijena je na više tema koje bi trebalo obrađivati onim redosledom koji je dat u programu. Iza teksta svake teme, u zagradi, naveden je zbir dve cifre: prva označava optimalni broj časova za obradu teme i izvođenje demonstracionih ogleda, a druga daje optimalni broj časova za utvrđivanje sadržaja teme. Pri tome, na primer, zbir (1+1) ne treba shvatiti bukvalno, tj. da se jedan čas koristi samo za izlaganje novog sadržaja, a sledeći čas, samo za obnavljanje i propitivanje. Naprotiv, pri obradi sadržaja skoro svake teme, na svakom času deo vremena posvećuje se obnavljanju gradiva, a deo vremena se koristi za izlaganje novih sadržaja.

Iza naziva svake laboratorijske vežbe nalazi se, u zagradi, cifra koja označava broj časova predviđenih za njeno ostvarivanje.

Redosled izlaganja gradiva fizike usaglašen je s redosledom gradiva iz matematike. Kako program matematike za osnovnu školu ne obuhvata sadržaje iz vektorske algebre, u okviru programa fizike nije predviđeno da se fizičke veličine, koje imaju vektorsku prirodu (brzina, sila itd.), eksplicitno tretiraju kao vektori, već kao veličine koje su jednoznačno određene sa tri podatka: brojnom vrednošću, pravcem i smerom.

Osnovni oblici nastave i metodska uputstva za njihovo izvođenje

Ciljevi i zadaci nastave fizike ostvaruju se kroz sledeće osnovne oblike:

1. izlaganje sadržaja teme uz odgovarajuće demonstracione oglede;

2. rešavanje kvalitativnih i kvantitativnih zadataka;

3. laboratorijske vežbe;

4. korišćenje i drugih načina rada koji doprinose boljem razumevanju sadržaja teme (domaći zadaci, čitanje popularne literature iz istorije fizike i sl.);

5. sistematsko praćenje rada svakog pojedinačnog učenika.

Veoma je važno da nastavnik pri izvođenju prva tri oblika nastave naglašava njihovu objedinjenost u jedinstvenom cilju: otkrivanje i formulisanje zakona i njihova primena. U protivnom, učenik će steći utisak da postoje tri različite fizike: jedna se sluša na predavanjima, druga se radi kroz računske zadatke, a treća se koristi u laboratoriji. Ako još nastavnik ocenjuje učenike samo na osnovu pismenih vežbi, učenik će s pravom zaključiti: *U školi je važna samo ona fizika koja se radi kroz računske zadatke.* Nažalost, često se dešava da učenici osnovne i srednje škole o fizici kao nastavnoj disciplini steknu upravo takav utisak.

Da bi se ciljevi i zadaci nastave fizike ostvarili u celini, neophodno je da učenici aktivno učestvuju u svim oblicima nastavnog procesa. Imajući u vidu da svaki od navedenih oblika nastave ima svoje specifičnosti u procesu ostvarivanja, to su i metodska uputstva prilagođena ovim specifičnostima.

Metodska uputstva za predavanja

Kako uz svaku tematsku celinu idu demonstracioni ogledi, učenici će spontano pratiti tok posmatrane pojave, a na nastavniku je da navede učenika da svojim rečima, na osnovu sopstvenog rasuđivanja, opiše pojavu koju posmatra. Posle toga nastavnik, koristeći precizni jezik fizike, definiše nove pojmove (veličine) i rečima formuliše zakon pojave. Kada se prođe kroz sve etape u izlaganju sadržaja teme (ogled, učenikov opis pojave, definisanje pojmova i formulisanje zakona), prelazi se, ako je moguće, na prezentovanje zakona u matematičkoj formi. Ovakvim načinom izlaganja sadržaja teme nastavnik pomaže učeniku da potpunije razume fizičke pojave, trajnije zapamti usvojeno gradivo i u drugi plan potisne formalizovanje usvojenog znanja. Ako se insistira samo na matematičkoj formi zakona, dolazi se nekada do besmislenih zaključaka.

Na primer, drugi Njutnov zakon mehanike F = ma učenik može da napiše i u obliku m = F/a. S matematičke tačke gledišta to je potpuno korektno. Međutim, ako se ova formula iskaže rečima: *Masa tela direktno je srazmerna sili koja deluje na telo, a obrnuto srazmerna ubrzanju tela*, tvrđenje je s aspekta matematike tačno, ali je s aspekta fizike potpuno pogrešno.

Veliki fizičari, Ajnštajn na primer, naglašavali su da u makrosvetu koji nas okružuje svaka novootkrivena istina ili zakon prvo su formulisani rečima, pa tek zatim prikazani u matematičkoj formi. Čovek, naime, svoje misli iskazuje rečima, a ne formulama. Majkl Faradej, jedan od najvećih eksperimentalnih fizičara, u svom laboratorijskom dnevniku nije zapisao ni jednu jedinu formulu, ali je zato sva svoja otkrića formulisao preciznim jezikom fizike. Ti zakoni (zakon elektromagnetne indukcije, zakoni elektrolize) i danas se iskazuju u takvoj formi iako ih je Faradej otkrio još pre 170 godina.

Metodska uputstva za rešavanje računskih zadataka

Pri rešavanju kvantitativnih (računskih) zadataka iz fizike, u zadatku prvo treba na pravi način sagledati fizičke sadržaje, pa tek posle toga preći na matematičko formulisanje i izračunavanje. Naime, rešavanje zadataka odvija se kroz tri etape: fizička analiza zadatka,

matematičko izračunavanje i diskusija rezultata. U prvoj etapi uočavaju se fizičke pojave na koje se odnosi zadatak, a zatim se nabrajaju i rečima iskazuju zakoni po kojima se pojave odvijaju. U drugoj etapi se, na osnovu matematičke forme zakona, izračunava vrednost tražene veličine. U trećoj etapi traži se fizičko tumačenje dobijenog rezultata. Ako se, na primer, primenom Džulovog zakona izdvoje različite količine toplote na paralelno vezanim otpornicima, treba protumačiti zašto se na otporniku manjeg otpora oslobađa veća količina toplote. Tek ako se od učenika dobije korektan odgovor, nastavnik može da bude siguran da je sa svojim učenicima zadatak rešavao na pravi način.

Metodska uputstva za izvođenje laboratorijskih vežbi

Laboratorijske vežbe čine sastavni deo redovne nastave i organizuju se na sledeći način: učenici svakog odeljenja dele se u dve grupe, tako da svaka grupa ima svoj termin za laboratorijsku vežbu. Oprema za svaku laboratorijsku vežbu umnožena je u više kompleta, tako da na jednoj vežbi (radnom mestu) može da radi dva do tri učenika. Vežbe se rade frontalno.

Čas eksperimentalnih vežbi sastoji se iz: uvodnog dela, merenja i zapisivanja rezultata merenja.

U uvodnom delu časa nastavnik:

- obnavlja delove gradiva koji su obrađeni na časovima predavanja, a odnose se na datu vežbu (definicija veličine koja se određuje i metod koji se koristi da bi se veličina odredila),

- obraća pažnju na činjenicu da svako merenje prati odgovarajuća greška i ukazuje na njene moguće izvore,

- upoznaje učenike s mernim instrumentima i obučava ih da pažljivo rukuju laboratorijskim inventarom,

- ukazuje učenicima na mere predostrožnosti, kojih se moraju pridržavati radi sopstvene sigurnosti, pri rukovanju aparatima, električnim izvorima, raznim uređajima i sl.

Dok učenici vrše merenja, nastavnik aktivno prati njihov rad, diskretno ih nadgleda i, kad zatreba, objašnjava im i pomaže.

Pri unošenju rezultata merenja u đačku svesku, procenu greške treba vršiti samo za direktno merene veličine (dužinu, vreme, električnu struju, električni napon i sl.), a ne i za veličine koje se posredno određuju (električni otpor određen primenom Omovog zakona). Procenu greške posredno određene veličine nastavnik može da izvodi u okviru dodatne nastave.

Ako nastavnik dobro organizuje rad u laboratoriji, učenici će se ovom obliku nastave najviše radovati.

Metodska uputstva za druge oblike rada

Jedan od oblika rada sa učenicima su domaći zadaci. Nastavnik planira domaće zadatke u svojoj redovnoj pripremi za čas. Pri odabiru zadataka, nastavnik težinu zadatka prilagođava mogućnostima prosečnog učenika i daje samo one zadatke koje učenici mogu da reše bez tuđe pomoći. Domaći zadaci odnose se na gradivo koje je obrađeno neposredno na času (1-2 zadatka) i na povezivanje ovog gradiva sa prethodnim (1 zadatak).

O rešenjima domaćih zadataka diskutuje se na sledećem času kako bi učenici dobili povratnu informaciju o uspešnosti svog samostalnog rada.

Praćenje rada učenika

Nastavnik je dužan da kontinuirano prati rad svakog učenika kroz neprekidnu kontrolu njegovih usvojenih znanja, stečenih na osnovu svih oblika nastave: demonstracionih ogleda, predavanja, rešavanja kvantitativnih i kvalitativnih zadataka i laboratorijskih vežbi. Ocenjivanje učenika samo na osnovu rezultata koje je on postigao na pismenim vežbama neprimereno je učeničkom uzrastu i fizici kao naučnoj disciplini. Nedopustivo je da nastavnik od učenika, koji se prvi put sreće s fizikom, traži samo formalno znanje umesto da ga podstiče na razmišljanje i logičko zaključivanje. Učenik se kroz usmene odgovore navikava da koristi preciznu terminologiju, razvija sposobnost da svoje misli jasno i tečno formuliše i ne doživljava fiziku kao naučnu disciplinu u kojoj su jedino formule važne.

Budući da je program, kako po sadržaju, tako i po obimu, prilagođen psihofizičkim mogućnostima učenika osnovne škole, stalnim obnavljanjem najvažnijih delova iz celokupnog gradiva postiže se da stečeno znanje bude trajnije i da učenik bolje uočava povezanost raznih oblasti fizike. Istovremeno se obezbeđuje da učenik po završetku osnovne škole zadrži u pamćenju sve osnovne pojmove i zakone fizike, kao i osnovnu logiku i metodologiju koja se koristi u fizici pri proučavanju fizičkih pojava u prirodi.

Dopunska nastava i dodatni rad

Dodatna nastava iz fizike organizuje se u šestom razredu sa po jednim časom nedeljno. Programski sadržaji ove nastave obuhvataju:

- izabrane sadržaje iz redovne nastave koji se sada obrađuju kompleksnije (koristi se i deduktivni pristup fizičkim pojavama, rade se teži zadaci, izvode preciznija merenja na složenijim aparatima itd.),

- nove sadržaje, koji se naslanjaju na program redovne nastave, ali se odnose na složenije fizičke pojave ili na pojave za koje su učenici pokazali poseban interes.

Redosled tematskih sadržaja u dodatnoj nastavi prati redosled odgovarajućih sadržaja u redovnoj nastavi. Ukoliko u školi trenutno ne postoje tehnički uslovi za ostvarivanje nekih tematskih sadržaja iz dodatne nastave, nastavnik bira one sadržaje koji mogu da se ostvare. Pored ponuđenih sadržaja, mogu se realizovati i teme za koje učenici pokažu posebno interesovanje. Korisno je da nastavnik pozove istaknute stručnjake da u okviru dodatne nastave održe popularna predavanja.

Dopunska nastava se takođe organizuje sa po jednim časom nedeljno. Nju pohađaju učenici koji u redovnoj nastavi nisu bili uspešni. Cilj dopunske nastave je da učenik, uz dodatnu pomoć nastavnika, stekne minimum osnovnih znanja iz sadržaja koje predviđa program fizike u osnovnoj školi.

Slobodne aktivnosti učenika, koji su posebno zainteresovani za fiziku, mogu se organizovati kroz razne sekcije mladih fizičara.

MATEMATIKA

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave matematike u osnovnoj školi jeste: da učenici usvoje elementarna matematička znanja koja su potrebna za shvatanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu; da osposobi učenike za primenu usvojenih matematičkih znanja u rešavanju raznovrsnih zadataka iz životne prakse, da predstavlja osnovu za uspešno nastavljanje matematičkog obrazovanja i za samoobrazovanje; kao i da doprinose razvijanju mentalnih sposobnosti, formiranju naučnog pogleda na svet i svestranom razvitku ličnosti učenika.

Zadaci nastave matematike jesu:

- sticanje znanja neophodnih za razumevanje kvantitativnih i prostornih odnosa i zakonitosti u raznim pojavama u prirodi, društvu i svakodnevnom životu;

- sticanje osnovne matematičke kulture potrebne za sagledavanje uloge i primene matematike u različitim područjima čovekove delatnosti (matematičko modelovanje), za uspešno nastavljanje obrazovanja i uključivanje u rad;

- razvijanje učenikovih sposobnosti posmatranja, opažanja i logičkog, kritičkog, analitičkog i apstraktnog mišljenja;

- razvijanje kulturnih, radnih, etičkih i estetskih navika učenika, kao i pobuđivanje matematičke radoznalosti;

- sticanje sposobnosti izražavanja matematičkim jezikom, jasnost i preciznost izražavanja u pismenom i usmenom obliku;

- usvajanje osnovnih činjenica o skupovima, relacijama i preslikavanjima;

- savlađivanje osnovnih operacija s prirodnim, celim, racionalnim i realnim brojevima, kao i usvajanje osnovnih svojstava tih operacija;

- upoznavanje najvažnijih geometrijskih objekata: linija, figura i tela i razumevanje njihovih uzajamnih odnosa;

- osposobljavanje učenika za preciznost u merenju, crtanju i geometrijskim konstrukcijama;

- priprema učenika za razumevanje odgovarajućih sadržaja prirodnih i tehničkih nauka;

- izgrađivanje pozitivnih osobina učenikove ličnosti kao što su: sistematičnost, upornost, tačnost, urednost, objektivnost, samokontrola i smisao za samostalni rad;

- sticanje navika i umešnosti u korišćenju raznovrsnih izvora znanja.

Operativni zadaci

Učenike treba osposobiti da:

- shvate potrebu uvođenja negativnih brojeva, upoznaju strukture skupova celih i racionalnih brojeva, pojmove suprotnog broja, recipročnog broja i apsolutne vrednosti broja;

- upoznaju i savladaju osnovne računske operacije u skupovima **Z** i **Q** i potpuno uvežbaju izvođenje tih operacija, uz korišćenje njihovih svojstava;

- mogu da čitaju i sastavljaju razne jednostavnije izraze sa racionalnim brojevima i izračunaju njihovu brojevnu vrednost;

- upoznaju i umeju da rešavaju jednostavnije jednačine i nejednačine u skupu racionalnih brojeva;

- razumeju procentni način izražavanja i umeju da taj račun primenjuju u praksi;

- upoznaju klasifikaciju trouglova i četvorouglova i znaju njihova osnovna svojstva;

- shvate relaciju podudarnosti i njena svojstva i umeju da je primenjuju u izvođenju osnovnih konstrukcija trougla i četvorougla;

- shvate jednakost površina geometrijskih figura i nauče pravila o izračunavanju površina trouglova, paralelograma i drugih četvorouglova;

- primenjuju pravila za izračunavanje površine trougla i četvorougla u raznim praktičnim zadacima;

- usvajaju elemente deduktivnog zaključivanja (pravilno formulisanje tvrđenja; pravilno korišćenje svih veznika "i", "ili", a naročito "ako ... onda ... " i "ako i samo ako"; osete potrebu za izvođenjem dokaza i umeju da to rade u jednostavnijim slučajevima).

SADRŽAJI PROGRAMA

Celi brojevi

Pojam negativnog broja. Skup celih brojeva (**Z**). Celi brojevi na brojevnoj pravoj.

Suprotan broj. Apsolutna vrednost celog broja. Upoređivanje celih brojeva.

Osnovne računske operacije s celim brojevima i njihova svojstva.

Racionalni brojevi

Skup racionalnih brojeva (**Q**). Prikazivanje racionalnih brojeva na brojevnoj pravoj. Uređenost skupa **Q**.

Računske operacije u skupu **Q** i njihova svojstva.

Izrazi s racionalnim brojevima.

Jednačine i nejednačine upoznatih oblika - rešavanje i primena.

Procenat i primene.

Trougao

Trougao; odnos stranica, vrste trouglova prema stranicama. Uglovi trougla, zbir uglova, vrste trouglova prema uglovima. Odnos između stranica i uglova trougla.

Konstrukcije nekih uglova (60°, 120°, 30°, 45°, 75°, 135°).

Podudarnost trouglova (interpretacija). Osnovna pravila o podudarnosti trouglova; zaključivanje o jednakosti analognih elemenata. Osnovne konstrukcije trouglova.

Opisana kružna linija oko trougla i upisana u njega, visina i težišna duž. Četiri značajne tačke u trouglu i njihova konstrukcija.

Četvorougao

Četvorougao; vrste četvorouglova (kvadrat, pravougaonik, paralelogram, romb, trapez, deltoid); uglovi četvorougla.

Paralelogram, svojstva; pojam centralne simetrije. Vrste paralelograma; pravougli paralelogrami. Konstrukcije paralelograma.

Trapez, svojstva, srednja linija; vrste trapeza, jednakokraki trapez. Osnovne konstrukcije trapeza.

Površina četvorougla i trougla

Pojam površine figure - površina pravougaonika.

Jednakost površina figura. Površina paralelograma, trougla, trapeza. Površina četvorougla s normalnim dijagonalama.

Napomena: Obavezna su četiri jednočasovna školska pismena zadatka godišnje (sa ispravkama ukupno 8 časova).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama po modelu (ukupan broj časova za temu; broj časova za obradu, broj časova za ponavljanje i uvežbavanje)

Celi brojevi (24; 9 + 15)

Racionalni brojevi (45; 17 + 28)

Trougao (30; 13 + 17)

Četvorougao (20; 8 + 12)

Površina četvorougla i trougla (17; 7 + 10)

Celi brojevi. Proširivanjem sistema N_0, prirodnih brojeva sa nulom, nastaje sistem celih brojeva Z, kao skup koji je proširen negativnim celim brojevima i na koji se, sa N_0, takođe proširuje značenje operacija i relacija. Didaktička motivacija da se krene sa ovim proširenjem kao prvim, a ne da se odmah ide na proširenje do skupa Q racionalnih brojeva, sastoji se u tome što je to proširenje jednostavnije i što su interpretacije na brojevnoj pravoj jasnije. S druge strane, prsten Z celih brojeva je značajna matematička struktura sama po sebi, pa i tu njegovu autonomnost treba imati u vidu.

Prvi korak u ovom proširenju čini dodavanje negativnih celih brojeva skupu N_0, a prirodni brojevi u tom širem skupu slove kao pozitivni celi brojevi. Uz to treba istaći značenje tih

brojeva koje oni imaju na raznim skalama (termometarskoj, tabli lifta, itd.). Kad je n oznaka za prirodne brojeve, -n biće oznaka za negativne brojeve i pri tom:

n i -n čine *par suprotnih brojeva*,

n je *apsolutna vrednost* za oba broja: n i -n.

Poređenje celih brojeva oslanja se intuitivno na njihovom predstavljanju tačkama na brojevnoj pravoj i prati predstavu o rasporedu tih tačaka. Uz tu predstavu ide i ona o usmerenoj duži kao "hodu" od tačke nula do tačke koja predstavlja taj broj. Termin "usmerena duž" ne treba koristiti u aktuelnoj nastavi jer to predstavljanje ostaje na nivou grafičkih tehnika.

Sabiranje u skupu Z interpretira se kao nastavljanje "hodova" tj. nastavljanje usmerenih duži. Posle rada sa konkretnim primerima (koji bi bili sistematski grupisani i zapisivani, kao na primer, (-7) + 4, (-3) + (-5) itd. prelazi se na definisanje zbira:

1. m > n:	m + (-n) = m - n, (-n) + m = m - n, (-m) + (-n) = -(m + n)
	(-n) + (-m) = -(m + n),
2. m < n:	m + (-n) = -(n - m), (-n) + m = -(n - m), (-m) + (-n) = -(n + m)
	(-n) + (-m) = -(n + m).

Ovo raščlanjivanje je izdvajanje tipičnih slučajeva u kojima postupak sabiranja uvek ima nešto specifično i kako, u stvari, izvodimo sabiranje konkretnih brojeva.

Iz gornje definicije neposredno sledi zakon komutativnosti. Asocijativnost sabiranja je odmah prihvatljiva kad se vidi kao slaganje "hodova", ali se može i dokazati u jednom broju slučajeva (a u svim ostalim dokazivanje dati kao vežbanja svrstana među zadatke). Oduzimanje u sistemu Z definiše se kao sabiranje sa suprotnim brojem, pa je potrebno istaći da je sad, u ovom sistemu, ta operacija uvek izvodljiva.

Posle izgradnje sistema (Z, +) - aditivne grupe celih brojeva, prelazi se na uvođenje množenja i izgradnju sistema (Z, +, ·) - prstena celih brojeva. Prvo se definiše množenje sa pozitivnim brojem (koje se shvata kao ponovljeno sabiranje):

$n \cdot (-m) = -n \cdot m$

(Znak ostaje isti, ali se apsolutna vrednost povećava n puta). Zatim se osmišljava množenje sa -1, kao preusmeravanje duži (tj. kao simetrija u odnosu na tačku 0). Po definiciji je:

$(-1) \cdot a = -a.$

Množenje sa -n uzima se kao preusmeravanje i povećanje apsolutne vrednosti n puta:

$(-n) \cdot m = -n \cdot m$, $(-n) \cdot (-m) = n \cdot m$

(Pozitivne brojeve ne treba pisati kao: +n, niti natrpavati zagrade sem gde se menja smisao ili gde bi dva znaka stajali jedan uz drugi).

Svojstva komutativnosti i asocijativnosti množenja izvode se na osnovu ove definicije (opet u slučaju par primera, a ostali slučajevi se uvrste među zadatke). Svuda prvo dolaze konkretni

primeri množenja, pa se posle njih daju gore navedene opšte formulacije. Na sličan način treba izvesti distributivni zakon.

Uvrstimo i ovu važnu **napomenu**: narativno izražavanje definicija i svojstava je didaktički vrlo opravdano, ali ono mora da sledi iza matematički preciznih formulacija, a ne da im prethodi. Na kraju ove teme treba dati pregled osnovnih svojstava (koja ističu strukturu uređenog prstena) koristeći a, b, c, itd. kao oznake za promenljive (a ne one kojima se ističe znak celog broja).

Racionalni brojevi. Proširenje skupa Q_+ pozitivnih racionalnih brojeva teče na potpuno analogan način kao i proširenje skupa N_0, pri čemu se treba pozivati na odgovarajuće postupke primenjene u slučaju konstrukcije sistema Z i time skraćivati izlaganje. Kad je $r \in Q_+$, negativne racionalne brojeve treba označavati pišući -r i takođe izbegavati nepotrebno natrpavanje zagrada. Deljenje u sistemu racionalnih brojeva Q osmišljava se kao množenje recipročnim brojem, pa treba istaći da je sad ta operacija uvek izvodljiva (sem deljenja sa 0, kad treba reći da takvo deljenje nema smisla). Na kraju, sistematizuju se osnovna svojstva karakteristična za sistem Q kao za strukturu koja je uređeno polje.

Temu **rešavanje jednačina i nejednačina** obrađivati posle proširenja brojevnih sistema do skupa Q racionalnih brojeva. Tek sa ovim skupom to rešavanje je izvodljivo bez poznatih ograničenja (a uz proširenje Z, dovoljno je navesti rešivost jednačina oblika $x + b = c$ u tom skupu). Jednačina $ax + b = c$ rešava se u dva koraka: $ax = b - c$ (veza sabiranja i oduzimanja), $x = (b - c) : a$ (veza množenja i deljenja). Pošto se lako dokazuje da izraz ax raste sa x, ako je $a>0$, a opada ako je $a<0$ (iz $x_1 > x_2$ sledi da je razlika $ax_1 - ax_2 = a(x_1 - x_2)$ pozitivna za $a > 0$, a negativna za $a < 0$), rešavanje nejednačine $ax + b > c$ izvodi se tako što se prvo reši jednačina $ax + b = c$ i nađe njeno rešenje x_0, pa je tada rešenje ove nejednačine $x > x_0$ za $a > 0$, a $x < x_0$ za $a < 0$. Dakle, primenjuje se ista metoda koju su učenici upoznali u prethodna dva razreda. Slično se rešava i nejednačina $ax + b < c$. S jedne strane, ovakav postupak je instruktivniji jer se ističe jedno važno svojstvo koje kasnije slovi kao monotonost linearne funkcije, a s druge strane rešenje se "lovi", a ne postupa se formalnije isticanjem ekvivalentnih uslova. Kad se biraju nešto složeniji primeri jednačina i nejednačina, promenljiva x treba da samo jedanput figuriše (npr. $3\cdot(7x - 4) = 25$ i sl.). Rešavajući tekstualne probleme sastavljanjem i rešavanjem odgovarajućih jednačina i nejednačina, koristi se ova vrsta matematike u slučaju praktičnih zadataka i tako sagledava njena primena.

Pojmu **procenta** treba posvetiti posebnu pažnju kao načinu iskazivanja količinskih odnosa koji se javljaju u svakodnevnoj upotrebi. Međutim, ne treba od tog stvarati "procentni račun", izvodeći i pamteći posebna pravila i obrasce. Jednostavno, procente treba shvatiti kao razlomke sa imeniocem 100, a učenici treba da nauče značenje izraza kao što su "čini 60%", "sniženo za 7%", "proizvodnja je povećana za 12,5%" itd.

Geometrija. U ovom periodu nastave matematike daju se definicije geometrijskih figura: trougla, kvadrata, pravougaonika, romba, paralelograma, trapeza i četvorougla iskazane isticanjem njihovih karakterističnih svojstava (i u terminima stranica i uglova). Treba isticati i logičku klasifikaciju klasa ovih figura (kvadrat je pravougaonik, pravougaonik je paralelogram). U klasi trouglova, osmisliti relaciju podudarnosti izražavajući je preko jednakosti elemenata - strana i uglova trougla. Izvesti jednostavna tvrđenja o zbiru uglova u trouglu i spoljašnjem uglu trougla, o visini kao simetrali jednakokrakog trougla, o odnosu strana i uglova trougla.

Zapaziti da se četvorougao razlaže na trouglove, pa odnos podudarnosti koristi i za izvođenje nekih lakih svojstava pojedinih vrsta četvorouglova: jednakost dijagonala pravougaonika, normalnost dijagonala kod romba, uzajamno polovljenje dijagonala

paralelograma i sl. Pošto će ovo biti prvi primeri deduktivnog zaključivanja, dokaze treba izvoditi po jasnom planu i sa jasno istaknutim pretpostavkama i procedurama dokazivanja. Ne treba koristiti pojam podudarnosti primenjujući ga na proizvoljne figure (sem, moguće, u slučaju paralelograma i trapeza, kad može imati smisao razložive podudarnosti).

Treba se oslanjati na karakteristična (i izvedena) svojstva pri izvođenju jednostavnijih konstrukcija pomenutih geometrijskih figura i konstrukcije sa njima povezanim elementima (značajnim tačkama, dužima, uglovima). Konstrukcije u geometriji imaju veliki obrazovno-razvojni značaj jer se time, na ovom nivou nastave, dokazuje egzistencija geometrijskih objekata čiji su elementi zadati.

Jednačenje površina geometrijskih figura osmišljava se na klasični način, oslanjajući se na pojmove razložive i dopunske jednakosti. Sama površina figure shvata se kao magnituda (veličina) tj. postoji samim postojanjem date figure i ne izražava se kao odnos prema datoj jediničnoj magnitudi, sem kad je tako to posebno formulisano (dajući dužine u centimetrima i sl.). Pri tom se uzima da su površine podudarnih trouglova jednake, a za pravougaonik čije su dužine stranica izražene sa a i b, uzima se da je njegova površina a·b. Kad su stranice a i b izražene mernim brojevima, relativno data dužinska jedinica, izraz a·b shvata se kao proizvod brojeva kojim se površina izražava preko odgovarajuće jedinice za površinu. Polazeći od površine pravougaonika, dopunjavanjem i razlaganjem, izvode se formule za površinu paralelograma, trougla i trapeza.

Svakako treba uključiti praktične primene računanja površina realnih objekata na što, uostalom, asocira sami naziv "geometrija".

Dodajmo kao opštu napomenu da je instruktivno da se uz sve sadržaje navode istorijski podaci, ukazujući na vreme, prilike i značajne stvaraoce u tim dalekim vremenima, ali dodajući i komentare kojima se ukazuje na prednost savremenog izlaganja matematike.

Dodatni rad

Sadržaji dodatnog rada moraju, pre svega, biti vezani za sadržaje ovog razreda i na taj način biti njihova intenzivnija obrada. Uz to, mogu da se izaberu i sve druge zanimljive teme vodeći računa da su bitno sadržajne. Preporučuje se da rukovodioci stručnih veća kontaktiraju dobro afirmisane stručne institucije, kao što su Društvo matematičara Srbije, Matematička gimnazija, KMM "Arhimedes", itd.

BIOLOGIJA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave *biologije* jeste da učenici usvajanjem obrazovno-vaspitnih sadržaja steknu osnovna znanja o životnom prostoru, načinu života, osnovnoj građi, raznovrsnosti i značaju životinjskog sveta.

Zadaci nastave biologije su:

- razvijanje ljubavi prema prirodi i osećanja dužnosti da je očuvaju za sebe i buduće generacije;

- razvijanje osnovne naučne pismenosti, logičkog rasuđivanja, objektivnosti i kritičkog mišljenja;

- upoznavanje spoljašnje i osnovne unutrašnje građe praživotinja;

- upoznavanje spoljašnje i osnovne unutrašnje građe životinja;

- postupno i sistematično upoznavanje raznovrsnosti životinjskog sveta;

- razvijanje odgovornog odnosa prema životinjama;

- razumevanje evolutivnog razvoja živog sveta;

- razvijanje higijenskih navika i zdravstvene kulture.

Operativni zadaci:

Učenici treba da:

- uoče potrebu za klasifikovanjem živog sveta zbog njegove velike raznovrsnosti;

- uočavaju sličnosti i razlike u građi i načinu života biljaka, gljiva i životinja;

- upoznaju osnovne pojmove o prirodnom sistemu životinja;

- upoznaju životni prostor, način života, građu, raznovrsnost i značaj praživotinja;

- upoznaju životni prostor, način života, spoljašnju građu i osnove unutrašnje građe, raznovrsnost i značaj sunđera, dupljara, crva, mekušaca, zglavkara i bodljokožaca;

- shvate ulogu insekata u prirodi;

- upoznaju bolesti koje izazivaju ili prenose životinje, način prenošenja i prevenciju;

- upoznaju životni prostor, način života, građu, raznovrsnost i značaj riba, vodozemaca, gmizavaca, ptica i sisara;

- shvate značaj brige o potomstvu ptica i sisara;

- shvate značaj odgovornog odnosa prema životinjama;

- saznaju osnovne naučne činjenice o toku i razvoju života na Zemlji i etape zemljine istorije;

- znaju da život na Zemlji ima istoriju sa kojom se mogu upoznati na osnovu fosilnih ostataka (zapisa);

- razumeju evoluciju živog sveta i shvate njen značaj u formiranju savremenog biološkog mišljenja.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (3)

Raznovrsnost živog sveta.

Osnovne razlike između biljaka, gljiva i životinja.

PRAŽIVOTINJE (9)

Praživotinje - heterotrofni protisti, jednoćelijska organizacija, raznovrsnost.

Amebe - životni prostor, način života, građa. Raznovrsnost i značaj.

Bičari - životni prostor, način života, građa, kolonijalnost. Raznovrsnost i značaj.

Trepljari - životni prostor, način života, građa. Raznovrsnost i značaj.

Parazitske praživotinje (dizenterična ameba, malarični parazit, izazivač bolesti spavanja) - načini prenošenja, mere prevencije.

Uporedni pregled građe praživotinja - korelacija sa funkcijom i životnom sredinom (tabelarni ili ilustrativni prikaz).

Vežba: Život u kapi vode - posmatranje slatkovodnih praživotinja pod mikroskopom.

CARSTVO ŽIVOTINJA (48)

Svet životinja - nastanak i razvoj životinja.

Raznovrsnost životinja - pregled glavnih grupa.

Sunđeri - životni prostor, način života, građa na nivou opšte organizacije.

Raznovrsnost i značaj.

Dupljari - životni prostor, način života, građa na nivou opšte organizacije.

(hidra). Raznovrsnost (hidre, korali, morske sase, meduze), značaj.

Pljosnati crvi - životni prostor, način života, spoljašnja građa i osnovi unutrašnje građe. Raznovrsnost (planarije, metilji, pantljičare), značaj. Parazitske vrste, načini prenošenja i mere prevencije.

Valjkasti crvi - životni prostor, način života, spoljašnja građa i osnovi unutrašnje građe (čovečija glista). Raznovrsnost i značaj.

Parazitske vrste, načini prenošenja i mere prevencije.

Člankoviti crvi - životni prostor, način života, spoljašnja građa i osnovi unutrašnje građe (kišna glista). Raznovrsnost (morski člankoviti crvi, kišne gliste, pijavice), značaj.

Mekušci - životni prostor, način života, spoljašnja građa i osnovi unutrašnje građe (školjka). Raznovrsnost (puževi, školjke i glavonošci), značaj.

Vežba: razvrstavanje puževa i školjki na osnovu izgleda ljušture.

Zglavkari - opšte odlike i raznovrsnost (rakovi, pauci, skorpije, krpelji, stonoge, insekti).

Rakovi - životni prostor, način života, spoljašnja građa i osnovi unutrašnje građe (rečni rak). Raznovrsnost i značaj.

Pauci - životni prostor, način života i spoljašnja građa. Raznovrsnost i značaj. Zanimljivosti iz života pauka.

Skorpije - životni prostor, način života i spoljašnja građa. Raznovrsnost i značaj.

Krpelji - životni prostor, način života, spoljašnja građa i raznovrsnost.

Bolesti koje prenose i mere prevencije.

Stonoge - način života, spoljašnja građa i raznovrsnost.

Insekti - životni prostor, način života, spoljašnja građa, i raznovrsnost.

Uloga insekata u prirodi i značaj za čoveka. Zanimljivosti iz života insekata.

Vežba: Izrada školske zbirke insekata.

Bodljokošci - životni prostor, način života, spoljašnja građa. Raznovrsnost (morske zvezde, morski ježevi, morske zmijuljice, morski krastavci, morski krinovi), značaj.

Uporedni pregled građe sunđera, crva, mekušaca, zglavkara, bodljokožaca - tabelarni ili ilustrativni prikaz.

Hordati - osnovne odlike hordata na primeru kopljače - komparacija sa prethodnim grupama životinja. Raznovrsnost hordata, značaj.

Kičmenjaci - građa i raznovrsnost.

Ribe - način života, građa i korelacija sa staništem (šaran). Raznovrsnost (ajkule, raže, štitonoše, košljoribe), značaj.

Vežba: disekcija ribe.

Prelazak na kopneni način života.

Vodozemci - način života, građa i korelacija sa staništem (žaba).

Razmnožavanje i razviće. Raznovrsnost (žabe, daždevnjaci, mrmoljci), značaj.

Gmizavci - način života, građa i korelacija sa staništem (gušter).

Razmnožavanje, regeneracija. Raznovrsnost (gušteri, zmije, kornjače, krokodili), značaj. Izumrli gmizavci.

Ptice - način života, građa i korelacija sa staništem. Razmnožavanje, briga o potomstvu. Seoba ptica. Raznovrsnost (patke, guske, rode, čaplje, kokе, detlići, grabljivice, sove, golubovi, pevačice), značaj.

Sisari - način života, građa i korelacija sa staništem. Razmnožavanje i razviće, briga o potomstvu. Migracije i zimski san. Raznovrsnost (torbari, bubojedi, slepi miševi, majmuni, glodari, zečevi, perajari, slonovi, zveri, kitovi, kopitari, papkari), značaj.

Uporedni pregled građe glavnih grupa kičmenjaka (tabelarni ili ilustrativni prikaz).

UGROŽENOST I ZAŠTITA ŽIVOTINJA (6)

Raznovrsnost carstva životinja i biodiverzitet.

Faktori ugrožavanja i značaj zaštite životinja.

Suživot ljudi i životinja.

Odgovoran odnos prema životinjama (životinje za društvo - ljubimci, domaće životinje, ogledne životinje, krznašice).

UVOD U EVOLUCIJU ŽIVOG SVETA (6)

Život na Zemlji.

Dokazi evolucije.

Geološka doba, kalendar života.

Borba za opstanak - Čarls Darvin.

Aktivnosti:

Izlasci u prirodu, upoznavanje lokalne faune, poseta zoološkom vrtu, poseta prirodnjačkom muzeju.

Pravljenje akvarijuma, terarijuma, kućica za ptice, kućica za pse i mačke.

Posmatranje aktivnosti životinja i briga o njima tokom cele školske godine.

Saradnja sa zdravstvenim i veterinarskim institucijama.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Izbor i sistematizacija programskih sadržaja nastavnog predmeta biologija odnose se na naučnu disciplinu - zoologija i rezultat su zahteva vremena i najnovijih dostignuća u nauci. Nastavne teme obrađuju sadržaje iz zoologije i logički su raspoređene u pet tematskih celina: Uvod, Praživotinje, Carstvo životinja, Ugroženost i zaštita životinja i Uvod u evoluciju živog sveta (evolucija čoveka i nasleđivanje izučavaće se u osmom razredu). Ovako koncipiran program pruža učenicima osnovna znanja, a radi lakšeg razumevanja i usvajanja gradiva, nastavnik ne treba da insistira na detaljnoj građi, već da stavi akcenat na životni prostor, način života, raznovrsnost i značaj pojedinih grupa u okviru carstva životinja.

Prilikom izrade planova rada (globalnog i operativnog) treba predvideti 50% časova za obradu novog gradiva i 50% za druge tipove časova.

Koncepcija programa pruža široke mogućnosti za primenu različitih nastavnih metoda, kao i upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija. Verbalno-tekstualne metode treba da budu manje zastupljene, a prednost treba dati demonstrativno-ilustrativnim metodama, metodama praktičnog rada i aktivnostima van učionice. Izbor nastavnih metoda zavisi od cilja i zadataka nastavnog časa i opremljenosti kabineta. Izbor oblika rada prepušten je nastavniku. Za časove vežbi treba koristiti grupni oblik rada, ali ako to vežba zahteva i postoje uslovi, može se primeniti rad u parovima ili individualni oblik rada. Vežbe treba realizovati uz maksimalno korišćenje prirodnog materijala, preparata i laboratorijskog pribora. Veoma su korisni časovi u prirodi i posete prirodnjačkom muzeju i zoološkom vrtu... Preporučuje se saradnja sa zdravstvenim i veterinarskim institucijama, njihovo angažovanje i organizovanje predavanja - tribina sa temama iz programskih sadržaja biologije.

Nastavnik za pripremu rada na času treba da koristi odobreni udžbenik i najnoviju stručnu literaturu.

Sledeći

Prethodni

Naziv predmeta	**TEHNIKA I TEHNOLOGIJA**
Cilj	**Cilj** učenja *tehnike i tehnologije* je da učenik razvije tehničko-tehnološku pismenost, da izgradi odgovoran odnos prema radu i proizvodnji, životnom i radnom okruženju, korišćenju tehničkih i tehnoloških resursa, stekne bolji uvid u sopstvena profesionalna interesovanja i postupa preduzimljivo i inicijativno.
Razred	**šesti**
Godišnji fond časova	**72 časa**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	**OBLAST/TEMA**	**SADRŽAJI**
- poveže razvoj građevinarstva i značaj urbanizma u poboljšanju uslova življenja; - analizira karakteristike savremene kulture stanovanja; - klasifikuje kućne instalacije na osnovu njihove namene; - klasifikuje vrste saobraćajnih objekata prema nameni; - povezuje neophodnost izgradnje propisne infrastrukture sa bezbednošću učesnika u saobraćaju;	**ŽIVOTNO I RADNO OKRUŽENJE**	Značaj i razvoj građevinarstva. Prostorno i urbanističko planiranje. Kultura stanovanja u: urbanim i ruralnim sredinama, objektima za individualno i kolektivno stanovanje, raspored prostorija, uređenje stambenog prostora. Kućne instalacije.
- povezuje korišćenje informacionih tehnologija u saobraćajnim objektima sa upravljanjem i bezbednošću putnika i robe; - demonstrira pravilno i bezbedno ponašanje i kretanje pešaka i vozača	**SAOBRAĆAJ**	Saobraćajni sistemi. Saobraćajni objekti. Upravljanje saobraćajnom signalizacijom. Pravila bezbednog kretanja pešaka i vozača bicikla u

bicikla na saobraćajnom poligonu i/ili uz pomoć računarske simulacije; - skicira prostorni izgled građevinskog objekta; - čita i crta građevinski tehnički crtež uvažavajući faze izgradnje građevinskog objekta uz primenu odgovarajućih pravila i simbola; - koristi računarske aplikacije za tehničko crtanje, 3D prikaz građevinskog objekta i unutrašnje uređenje stana uvažavajući potrebe savremene kulture stanovanja; - samostalno kreira digitalnu prezentaciju i predstavlja je; - klasifikuje građevinske materijale prema vrsti i svojstvima i procenjuje mogućnosti njihove primene; - povezuje korišćenje građevinskih materijala sa uticajem na životnu sredinu; - povezuje alate i mašine sa vrstama građevinskih i poljoprivrednih radova; - realizuje aktivnost koja ukazuje na važnost reciklaže; - obrazloži na primeru korišćenje obnovljivih izvora energije i načine njihovog pretvaranja u korisne oblike energije; - pravilno i bezbedno koristi uređaje za zagrevanje i klimatizaciju prostora; - povezuje značaj izvođenja toplotne izolacije sa uštedom energije; - povezuje grane poljoprivrede sa određenom vrstom proizvodnje hrane; - opisuje zanimanja u oblasti građevinarstva, poljoprivrede, proizvodnje i prerade hrane; - izradi model građevinske mašine ili poljoprivredne mašine uz primenu mera zaštite na radu; - samostalno/timski vrši izbor makete/modela građevinskog objekta i obrazlaži izbor; - samostalno pronalazi informacije o uslovima, potrebama i načinu realizacije makete/modelakoristeći IKT; - kreira plansku dokumentaciju (listu materijala, redosled operacija, procenu troškova) koristeći program za obradu teksta; - priprema i organizuje radno okruženje određujući odgovarajuće alate, mašine i opremu u skladu sa		javnom saobraćaju.
	TEHNIČKA I DIGITALNA PISMENOST	Prikaz građevinskih objekata i tehničko crtanje u građevinarstvu. Tehničko crtanje pomoću računara. Predstavljanje ideja i rešenja uz korišćenje digitalnih prezentacija
	RESURSI I PROIZVODNJA	Podela, vrste i karakteristike građevinskih materijala. Tehnička sredstva u građevinarstvu i poljoprivredi. Organizacija rada u građevinarstvu i poljoprivredi. Obnovljivi izvora energije i mere za racionalno i bezbedno korišćenje toplotne energije. Reciklaža materijala u građevinarstvu i poljoprivredi i zaštita životne sredine Modelovanje mašina i uređaja u građevinarstvu, poljoprivredi ili modela koji koristi obnovljive izvore energije
	KONSTRUKTORSKO MODELOVANJE	Izrada tehničke dokumentacije. Izrada makete/modela u građevinarstvu, poljoprivredi ili modela koji koristi obnovljive izvore energije. Predstavljanje ideje, postupka izrade i rešenja proizvoda. Određivanje tržišne vrednosti proizvoda uključujući i okvirnu procenu troškova. Predstavljanje proizvoda i kreiranje digitalne prezentacije.

zahtevima posla i materijalom koji se obrađuje; - izrađuje maketu/model poštujući principe ekonomičnog iskorišćenja materijala i racionalnog odabira alata i mašina primenjujući procedure u skladu sa principima bezbednosti na radu; - učestvuje u uspostavljanju kriterijuma za vrednovanje, procenjuje svoj rad i rad drugih i predlaže unapređenja postojeće makete/modela; - odredi realnu vrednost izrađene makete/modela uključujući i okvirnu procenu troškova.		

Ključni pojmovi sadržaja: građevinarstvo, poljoprivreda, saobraćaj, tehnička dokumentacija, energetika, preduzimljivost i inicijativa

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja *tehnike i tehnologije* zahteva raznovrstan metodički pristup s obzirom na različitost funkcija i karaktera pojedinih delova programskih sadržaja, kao i psihofizičke mogućnosti učenika. Za uspešno ostvarivanje programa, odnosno cilja učenja, potrebno je organizovati nastavu u skladu sa sledećim zahtevima:

- uvoditi učenike u svet tehnike i savremene tehnologije na zanimljiv i atraktivan način, čime se podstiče njihovo interesovanje za tehničko stvaralaštvo;

- omogućiti učenicima da iskazuju vlastite kreativne sposobnosti, da traže i nalaze sopstvena tehnička rešenja i da se dokazuju u radu;

- sistematizovano izlagati učenike problemskim situacijama - raspodela kompleksnih zadataka na niz jednostavnijih zahteva, identifikovanje elementa koji učenik mora uzeti u razmatranje prilikom rešavanja problemskih situacija, kao i podsticanje učenika na korišćenje različitih kognitivnih procesa kao što su induktivno i deduktivno zaključivanje, poređenje, klasifikacija, predviđanje rezultata, transfer znanja od poznatog na nepoznato;

- obezbediti uslove da učenici na najefikasniji način stiču trajna i primenljiva naučno-tehnološka znanja i da se navikavaju na pravilnu primenu tehničkih sredstava i tehnoloških postupaka;

- ne insistirati na zapamćivanju podataka, pogotovu manje značajnih činjenica i teorijskih sadržaja koji nemaju direktnu primenu u svakodnevnom životu;

- radi što uspešnije korelacije odgovarajućih sadržaja, usklađivanja terminologije, naučnog osmišljavanja sadržaja i racionalnog sticanja znanja, umenja i navika, neophodna je stalna saradnja sa nastavnicima *informatike i računarstva*, *fizike*, *matematike*, *hemije*, *biologije* i *likovne kulture* u cilju razvoja međupredmetnih kompetencija;

- prilikom konkretizacije pojedinih sadržaja, naročito upoznavanja novih i savremenih tehnologija, u obzir uzimati specifičnosti sredine i usklađivati ih sa njenim potrebama.

S obzirom da je nastava *tehnike i tehnologije* teorijsko-praktičnog karaktera, časove treba ostvarivati sa odeljenjem podeljenim na grupe, odnosno sa **najviše 20 učenika.** Program nastavne i učenja treba ostvarivati na spojenim časovima.

Životno i radno okruženje

U oblasti *životno i radno okruženje* obrađuju se sadržaji koji se odnose na građevinarstvo kao granu tehnike. Uz pomoć medija potrebno je, u najkraćim crtama, prikazati istorijski razvoj građevinarstva i povezati ga sa poboljšanjem uslova življenja (po mogućstvu interaktivno). Potrebno je naglasiti značaj urbanizma i prostornog planiranja (na osnovu posmatranja planova, maketa, slika naselja, treba objasniti značaj okoline stana sa higijenskog i estetskog stanovišta). Preporuka je da se koristite računarske mape za određivanje položaja građevinskih objekata u odnosu na okolinu. Putem posmatranja i analize primera, navesti učenike da analiziraju i zaključuju kako se kultura stanovanja razlikuje u zavisnosti od vrsta naselja (ruralno i urbano naselje) i stambenih objekata, koje su karakteristike i posebnosti, kao i kako se određuje raspored prostorija u stanu sa aspekta funkcionalnosti, udobnosti i ekonomičnosti. Potrebno je upoznati učenike sa vrstama i namenom kućnih instalacija i pravilnom upotrebom. Preporuka je da se obezbede uslovi za situaciono učenje npr. kroz kompjutersku simulaciju.

Preporučeni broj časova je 6.

Saobraćaj

U odnosu na program petog razreda, u oblasti *saobraćaj* sadržaj je proširen i odnosi se na saobraćajne objekte, njihovu namenu, funkcionisanje i organizaciju saobraćaja. Posebno obratiti pažnju da bezbednost učesnika u saobraćaju zavisi i od propisne infrastrukture (opreme puta, obeležavanje i signalizacija, kvalitet izrade saobraćajnih objekata) kao i prilagođavanja postojećim uslovima (brzina). Preporuka je da se kroz primere simulacije, a koji su dostupni na Internetu, učenici uvedu u situaciju da prepoznaju sigurnosne rizike i predvide opasne situacije u saobraćaju. Uz pomoć multimedijalnih primera objasniti kako se upravlja saobraćajem korišćenjem IKT i koliko takvo upravljanje utiče na bezbednost putnika i robe. Sa aspekta bezbednosti učesnika u saobraćaju obratiti pažnju na učešće pešaka i vozača bicikla u javnom saobraćaju. Za realizaciju ovih sadržaja koristiti multimedije kao i saobraćajne poligone praktičnog ponašanja u saobraćaju u okviru škole. Preporučuje se da se, ukoliko škola nema prostorne mogućnosti za izradu saobraćajnog poligona, koriste dvorišta, širi hodnici ili fiskulturne sale radi ostvarivanja ovog ishoda.

Preporučeni broj časova je 8.

Tehnička i digitalna pismenost

U ovom delu programa učenici razvijaju nove integrisane modalitete tehničke i digitalne pismenosti. Na početku realizacije oblasti ukratko ponoviti koja su znanja i veštine iz tehničkog crtanja učenici usvojili u prethodnom razredu. Učenike treba osposobiti za rad u računarskoj aplikaciji za tehničko crtanje primerenoj njihovom uzrastu i potrebama. Objasniti pravila i simbole koji se koriste u tehničkom crtanju u oblasti građevinarstva. Prilikom izrade tehničkih crteža na papiru i pomoću računara preporučuje se individualni oblik rada. Učenici treba da razvijaju veštine vizuelnog opažanja i razumevanja relacijskih odnosa između objekata i predmeta, stoga je primereno zadati im da skiciraju prostorni izgled određenog građevinskog objekta koji im je poznat. Predstaviti mogućnosti i rad sa jednostavnim računarskim aplikacijama za 3D prikaz građevinskih objekata. Učenicima objasniti pojam preseka korišćenjem nastavnih pomagala i računarske simulacije. Upoznati učenike sa radom u računarskoj aplikaciji za unutrašnje uređenje stana naglašavajući funkcionalnost i

estetsku vrednost rešenja. Kako bi učenici funkcionalizovali stečena znanja predvidite mini-projekat na temu izrade skice horizontalnog i vertikalnog preseka stana u kome učenici žive i uređenje stana prema istim. Skica može biti izrađena na papiru ili pomoću računara. Učenici svoja rešenja skice građevinskog objekta i unutrašnjeg uređenja stana samostalno predstavljaju tokom redovne nastave. U okviru ovih aktivnosti predvideti korišćenje digitalnih prezentacija koje su učenici izradili. Akcenat treba da bude na dizajnu multimedijalnih elemenata prezentacije, načinu predstavljanja rešenja (tok prezentacije) i razvoju veštine komunikacije (kontakt sa publikom), a ne na tehnici izrade prezentacije. U okviru ove aktivnosti potrebno je obezbediti prostor za diskusiju i davanje vršnjačke povratne informacije na osnovu uspostavljenih kriterijuma.

Preporučeni broj časova je 18.

Resursi i proizvodnja

Ovo je složena nastavna oblast jer se u okviru nje izučavaju građevinarstvo, poljoprivreda, energetika i ekologija nadovezuje se na znanja koje su učenici stekli o resursima u petom razredu.

Na početku rada na ovoj oblasti upoznati učenike, na nivou obaveštenosti, sa osnovnom podelom građevinskih materijala (prema poreklu i nameni). Vrste, način proizvodnje, osnovne karakteristike građevinskih materijala i njihovu primenu objasniti na elementarnom nivou, bez ulaženja u detalje. Preporučljivo je učenicima pokazati ugledne primere pojedinih građevinskih materijala ili svoje predavanje potkrepiti slikama, prospektima ili multimedijom.

Upoznati učenike sa konstruktivnim elementima građevinskog objekta (temelj, zidovi, međuspratna konstrukcija, stepenice i krov) uz međusobno funkcionalno povezivanje i načine izgradnje. Napraviti vezu između konstruktivnih delova građevinskog objekta i materijala za njihovu izgradnju.

Uz pomoć multimedije ili slika upoznati učenike sa vrstama građevinskih objekata u okviru niskogradnje, visokogradnje i hidrogradnje. Težište ovog dela teme staviti na izgradnji stambenih građevinskih objekata u okviru klasičnog (tradicionalnog) i savremenog načina izgradnje. U okviru ovog dela oblasti učenici treba da povežu delove konstrukcije i načine gradnje građevinskog objekta sa njihovom namenom.

Savremeni način izgradnje sve više potiskuje tradicionalni način izgradnje pomoću ručnih alata i prednost daje savremenim građevinskim mašinama uz pomoć kojih se ubrzava i poboljšava kvalitet izgradnje. U tom smislu osposobiti učenike da prepoznaju i povezuju alate i mašine sa vrstama građevinskih radova (osnovna podela građevinskih mašina i alata i njihove najvažnije karakteristike).

Težište dela teme, u vezi energetike, je na racionalnoj potrošnji energije za zagrevanje stana/kuće. Ukazati na značaj planiranja izbora materijala za izgradnju građevinskog objekta i njegove izolacije još tokom projektovanja, sa aspekta racionalne potrošnje energije i uštede toplotne energije. Povezati značaj izvođenja toplotne izolacije sa uštedom energije. Upoznati učenike sa vrstama grejanja u kući/stanu. Kroz razgovor sa učenicima i uz iznošenje različitih primera iz života, učenike uputiti na pravilno i bezbedno korišćenje uređaja za zagrevanje i klimatizaciju prostora u kući/stanu, a sve sa ciljem racionalne potrošnje energije. Posebno naglasiti značaj velikih mogućnosti korišćenja obnovljivih i alternativnih izvora energije za zagrevanje stana/kuće. Za realizaciju ovog dela nastavne teme koristiti multimediju i razne uzorke izolacionih materijala.

U drugom delu ove oblasti, učenike upoznati sa organizacijom rada u poljoprivrednoj proizvodnji i najvažnijim mašinama i uređajima koje su neophodne za normalno odvijanje proizvodnje. Kroz razne ilustracije modela ili multimediju, osposobiti učenike da prepoznaju osnovne procese poljoprivredne proizvodnje sa posebnim osvrtom na proizvodnju hrane. Savremena poljoprivredna proizvodnja ne bi mogla da se zamisli bez savremenih mašina i uređaja. Uz pomoć slika, multimedije ili maketa učenicima treba predstaviti najvažnije mašine u poljoprivredi sa njihovim najbitnijim karakteristikama.

Istaknuti značaj reciklaže materijala i zaštite životne sredine u građevinarstvu i poljoprivredi. Organizovati aktivne metode rada i učenja (rad u malim grupama) pri čemu će učenicima biti omogućeno da razumeju uspostavljanje veze između kvaliteta životne sredine i kvaliteta svog života. Moguće je organizovati npr. interni konkurs za predlog projekta/aktivnosti kojim bi učenici prikazali da razumeju koje aktivnosti podstiču održivost (npr. štednja vode i energije, razvrstavanje otpada, reciklaža) kao i da li povezuju značaj tih aktivnosti sa svojim budućim životom, životom zajednice kao i životom budućih generacija.

Na kraju ove oblasti učenike postupno uvesti u svet praktičnog stvaralaštva. Kroz praktičan rad učenici stečena teorijska znanja pretvaraju u funkcionalna, razvijajući algoritamski način razmišljanja od ideje do realizacije. Njihov stvaralački rad treba da se zasniva na izradi modela građevinske ili poljoprivredne mašine, uređaja ili modela koji koristi obnovljive izvore energije, uz obaveznu primenu mera zaštite na radu.

Preporučeni broj časova je 20.

Konstruktorsko modelovanje

U ovom delu programa učenici realizuju zajedničke projekte primenjujući prethodno stečena znanja i veštine što daje prostora za kreativnu slobodu, individualizaciju nastave i diferencijaciju prema sposobnostima, polu i interesovanjima učenika, mogućnostima škole i potrebama životne sredine. Za ostvarivanje ishoda u ovoj oblasti potrebno je postupno uvoditi učenike u algoritme konstruktorskog modelovanja pri izradi sopstvenog projekta, kreiranju planske dokumentacije (lista materijala, neophodan pribor i alat, redosled operacija, procena troškova) do izvršavanja radnih operacija, grafičkog predstavljanja zamisli i procene i vrednovanja.

Učenike treba upoznati sa mogućnošću da se sami opredeljuju za određenu aktivnost u okviru date teme koja se odnosi na izradu modela raznih mašina i uređaja u građevinarstvu, izradu makete građevinskog objekta ili stana na osnovu plana i predlog za njegovo uređenje kao i modelovanje mašina i uređaja u poljoprivrednoj proizvodnji. Potrebno je da učenici koriste podatke iz različitih izvora, samostalno pronalaze informacije o uslovima, potrebama i načinu realizacije makete/modela koristeći IKT, izrađuju maketu/model, poštujući principe ekonomičnog iskorišćenja materijala i racionalnog odabira alata i mašina primenjujući procedure u skladu sa principima bezbednosti na radu. Realizacijom svojih projekata otkrivaju i rešavaju jednostavne tehničke i tehnološke probleme, saznavajući primenu prirodnih zakonitosti u praksi. Na taj način učenici formiraju svest o tome kako se primenom tehnike i tehnologije menja svet u kome žive. Uočavaju kako tehnika utiče pozitivno na okolinu, a kako se, ponekad narušava prirodni sklad i kako se mogu smanjiti štetni uticaji na prirodno okruženje i razvijanje ekološke svesti. U projekat se može uključiti i više učenika ukoliko je rad složeniji, odnosno ako se učenici za takav vid saradnje odluče. Učenici učestvuju u uspostavljanju kriterijuma za vrednovanje, procenjuju svoj rad i rad drugih i predlažu unapređenje postojeće makete/modela.

Na izbor aktivnosti, može uticati i opremljenost kabineta alatom i materijalom.

U svim segmentima nastave u ovoj oblasti, kod učenika treba razvijati preduzetnički duh.

Preporučeni broj časova je 20.

Naziv predmeta	**INFORMATIKA I RAČUNARSTVO**
Cilj	Cilj učenja *informatike i računarstva* je osposobljavanje učenika za upravljanje informacijama, bezbednu komunikaciju u digitalnom okruženju, kreiranje digitalnih sadržaja i računarskih programa za rešavanje različitih problema u društvu koje se razvojem digitalnih tehnologija brzo menja.
Razred	**šesti**
Godišnji fond časova	**36 časova**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	**OBLAST/TEMA**	**SADRŽAJI**
- pravilno koristi IKT uređaje; - kreira, uređuje i strukturira digitalne sadržaje koji sadrže tabele u programu za rad sa tekstom i programu za rad sa multimedijalnim prezentacijama; - kreira i obrađuje digitalnu sliku; - samostalno snima i vrši osnovnu obradu audio i video zapisa; - uređuje multimedijalnu prezentaciju koja sadrži video i audio sadržaje;	**IKT**	Digitalni uređaji i korisnički programi. Upravljanje digitalnim dokumentima. Rad sa slikama. Rad sa tekstom. Rad sa multimedijalnim prezentacijama koje sadrže video i audio sadržaje.
- čuva i organizuje podatke lokalno i u oblaku; - odgovorno i pravilno koristi IKT uređaje u mrežnom okruženju; - razlikuje osnovne internet servise; - primenjuje postupke i pravila za bezbedno ponašanje i predstavljanje na mreži; - pristupa Internetu, samostalno pretražuje, pronalazi i procenjuje informacije i preuzima ih na svoj uređaj poštujući autorska prava; - objasni postupak zaštite digitalnog proizvoda/sadržaja odgovarajućom CC licencom;	**DIGITALNA PISMENOST**	Upotreba IKT uređaja na odgovoran i siguran način u mrežnom okruženju. Internet servisi. Pravila bezbednog rada na Internetu. Pretraživanje Interneta, odabir rezultata i preuzimanje sadržaja. Zaštita privatnosti ličnih podataka i autorskih prava.
- objasni postupak prikupljanja podataka putem onlajn upitnika; - kreira jednostavan program u tekstualnom programskom jeziku; - koristi matematičke izraze za izračunavanja u jednostavnim programima; - objasni i primeni odgovarajuću programsku strukturu (naredbe dodele, grananja, petlje); - koristi u okviru programa numeričke, tekstualne i jednodimenzione nizovske vrednosti; - razloži složeni problem na jednostavnije funkcionalne celine (potprograme); - pronalazi i otklanja greške u programu;	**RAČUNARSTVO**	Osnove izabranog programskog jezika. Osnovne aritmetičke operacije. Ugrađene funkcije. Niske (stringovi). Strukture podataka. Grananje. Ponavljanje. Osnovni algoritmi.
	PROJEKTNI ZADATAK	Faze projektnog zadatka od izrade plana do predstavljanja rešenja. Izrada projektnog zadatka

- sarađuje sa ostalim članovima grupe u odabiru teme, prikupljanju i obradi materijala, predstavljanju projektnih rezultata i zaključaka; - koristi mogućnosti koje pružaju računarske mreže u sferi komunikacije i saradnje; - kreira, objavljuje i predstavlja digitalne sadržaje koristeći raspoložive alate; - vrednuje proces i rezultate projektnih aktivnosti.		u korelaciji sa drugim predmetima. Vrednovanje rezultata projektnog zadatka.

Ključni pojmovi sadržaja: obrada teksta, tabela, slajd prezentacije, internet servisi, bezbednost na internetu, tekstualni programski jezik

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja informatike i računarstva, u drugom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, organizovan je po spiralnom modelu i orijentisan je na ostvarivanje ishoda. Ishodi su jasni i precizni iskazi o tome šta učenik zna, da uradi i vrednosno proceni po završetku procesa učenja. Nastavni program predmeta informatika i računarstvo se sastoji iz tri tematske celine: Informaciono-komunikacione tehnologije (skr. IKT), Digitalna pismenost i Računarstvo.

Da bi svi učenici ostvarili predviđene ishode, potrebno je da nastavnik upozna specifičnosti načina učenja svojih učenika i prema njima planira i prilagođava nastavne aktivnosti. Nastavnik treba da osmisli aktivnosti tako da uključuju praktičan rad uz primenu IKT-a, povezivanje različitih sadržaja iz drugih tema unutar samog predmeta, kao i sa drugim predmetima. Poželjno je da planirane aktivnosti učenika na času prati sažeto i jasno uputstvo za realizaciju zadatka, uz eventualnu prethodnu demonstraciju postupka od strane nastavnika. Ostaviti prostor za učeničku inicijativu i kreativnost - kroz diskusiju sa učenicima odabirati adekvatne alate, koncepte i strategije za realizaciju određenih aktivnosti. U toku realizacije planiranih aktivnosti raditi na uspostavljanju i negovanju navika i ponašanja kao što su postupnost, analitičnost, istrajnost, samostalnost u radu, ali i spremnost na saradnju i odgovoran pristup timskom radu.

Dostizanje definisanih ishoda može se ostvariti uz određeni stepen slobode nastavnika kako u izboru metoda rada, programskih alata i tehnologija (računar, digitalni uređaj...), tako i u redosledu i dinamici realizacije elemenata različitih tematskih oblasti. Na internetu i u literaturi se mogu se naći primeri dobre prakse koje, uz prilagođavanje uslovima rada i poštovanje autorskih prava, treba koristiti u nastavi i učenju.

S obzirom na to da je nastava ovog predmeta teorijsko-praktičnog karaktera časove treba ostvarivati sa odeljenjem podeljenim na grupe, odnosno sa najviše 20 učenika. Program nastavne i učenja treba ostvarivati na spojenim časovima. Podsetiti učenike na značaj poštovanja pravila koja važe u kabinetu i u radu sa računarima i opremom, kroz demonstraciju i ličnu aktivnost učenika (pravilno uključivanje, prijavljivanje, korišćenje, odjavljivanje i isključivanje računara).

Nastavnicima se preporučuje da u toku šestog razreda, radi razvijanja međupredmetnih kompetencija i ostvarivanja korelacije sa drugim predmetima, realizuju sa učenicima najmanje dva projektna zadatka koji obuhvataju teme i iz drugih predmeta. Vreme realizacije projektnih zadataka (jednog iz oblasti IKT i Digitalna pismenost i drugog iz oblasti

Računarstvo) određuje nastavnik u dogovoru sa učenicima i sa nastavnicima drugih predmeta, koji obuhvataju oblast izabrane teme. Pri izboru tema, ponuditi nekoliko projektnih tema i omogućiti timovima učenika da odaberu onu koja najviše odgovara njihovim interesovanjima.

Informaciono-komunikacione tehnologije

Ponoviti i diskutovati sa učenicima vrste digitalnih uređaja, kao i namenu programa koje su koristili u petom razredu. Učenici bi trebalo da znaju da navedu i prepoznaju iz kojih se komponenti sastoji stoni i/ili prenosni računar i ukratko opišu osnovnu ulogu svake od njih.

Osposobiti učenike za rad u programu za upravljanje dokumentima na računaru (koji je deo operativnog sistema računara), pronalaženje, kopiranje/prenos dokumenata sa eksternih uređaja i memorija. Predstaviti funkcije standardnih dijaloga za učitavanje, snimanje i pronalaženje datoteka.

Nastavnik bira korisničke programe (komercijalne ili slobodne) koje će učenici koristiti. Programi za crtanje, obradu teksta, izradu multimedijalnih prezentacija, snimanje zvuka i video-zapisa, reprodukciju zvuka i video materijala mogu biti instalirani lokalno na računaru ili u "oblaku" tj. mogu se koristiti preko interneta.

Pri radu sa tekstom fokusirati se na kreiranje i formatiranje dokumenata iz stvarnog života koji mogu biti bliski učenicima ovog uzrasta (npr. pismo drugu ili drugarici, kratak seminarski rad iz biologije, raspored časova, spisak stvari koje treba poneti na ekskurziju). Sve korake u radu sa programom za obradu teksta realizovati i u instaliranoj verziji programa za obradu teksta i na nekoj od besplatnih saradničkih platformi i motivisati učenike da sarađuju tokom kreiranja zajedničkih dokumenata.

Najpre obnoviti rad sa osnovnim alatima za uređivanje i oblikovanje teksta (unos teksta, dodavanje, brisanje, kopiranje, selektovanje, poravnanje, promena fonta, boje, veličine slova, umetanje slika,...). Naglašavati potrebu odabira odgovarajućeg pisma odabirom tastaturnog rasporeda za naše govorno područje (ćirilica, latinica...) i insistirati na primeni jezičkog i digitalnog pravopisa. Usvojene veštine je neophodno uvežbavati sa učenicima, da bi što efikasnije vršili osnovne operacije sa tekstom korišćenjem samo tastature (da se kreću kroz tekst karakter po karakter, reč po reč, pasus po pasus, da koriste tastere Home i End, da selektuju tekst pomoću tastera Shift i tastera za kretanje kroz tekst, koriste prečice za kopiranje, isecanje, lepljenje i sl.). Naglasiti da se iste tehnike za rad sa čistim tekstom koriste u velikom broju raznorodnih programa (editorima teksta, tekst-procesorima, klijentima elektronske pošte itd.).

Aktivnosti učenika usmeriti na mogućnosti odabranog tekst-procesora, podešavanje radnog okruženja, vrste prikaza koje su pogodnije u zavisnosti od toga da li se unosi tekst, ispravljaju greške u tekstu ili vrši pregled dokumenta pre štampanja i sl. Osposobiti učenike da podešavaju radno okruženje izabranog tekst-procesora, podešavaju dimenzije i margine stranice, unose tekst ćiriličkim i latiničkim pismom, sačuvaju uneti tekst, otvaraju postojeći tekstualni dokument, zatvaraju aktivni dokument, vrše osnovno formatiranje teksta (svojstva pasusa, karaktera itd.). Objasniti pojam logičke strukture dokumenta i prikazati kako se u dokumentu mogu eksplicitno označiti naslovi, podnaslovi i pasusi korišćenjem ugrađenih stilova Naslov 1, Naslov 2 i Tekst (prilagođavanje postojećih i kreiranje novih stilova je naprednija tema koja će biti obrađivana u starijim razredima).

Navesti elemente koji se mogu umetnuti u tekstualni dokument (slike, grafički oblici, tabele, simboli...). Ukazati na svrhu umetanja takvih elemenata navodeći jednostavne primere i povezati tehniku umetanja ovih elemenata sa umetanjem slika koje su vršili u petom razredu.

Posebnu pažnju posvetiti tabelama. Izabrati jednostavne primere (raspored časova, kalendar i sl.) pomoću kojih se uvode elementi tabele: ćelija, red i kolona. Predstaviti alate za rad sa tabelama koji su dostupni u programu za obradu teksta. Vežbati njihovo dodavanje, brisanje, selekciju, primeniti šablone za dizajn i sl. Osposobiti učenike da umetnu tabelu u tekstualni dokument, unose i uređuju sadržaje tabela, formatiraju tabelu.

Osobiti učenike da pregledaju tekstualni dokument pre štampanja, podese parametre za štampu i, ako postoje uslovi, odštampaju dokument.

U okviru uređivanja digitalne slike/crteža osposobiti učenike da pored osnovnih alata izabranog programa (selektovanje, kopiranje, lepljenje, promenu veličine slike, dodavanje i brisanje oblika, odsecanje dela slike, čuvanje u željenoj veličini i kvalitetu slike, zatvaranje, pronalaženje i sl.) koriste i napredne alate za pripremu slike za umetanje u tekstualni dokument i multimedijalnu prezentaciju (npr. alati za zumiranje, unos teksta, upotrebu četkice, gumice, dodavanje senke, dodavanje trodimenzionalnih efekata).

Snimanje zvuka i video-zapisa shodno mogućnostima započeti demonstracijom upotrebe uređaja: kamera, mikrofon, zvučnici, mobilni telefoni, odnosno drugih raspoloživih uređaja koji obavljaju predviđene funkcije. Pored osnovnih tehnika u procesu snimanja (pokreni, zaustavi, sačuvaj, obriši) i reprodukcije (pokreni, pauziraj, zaustavi, pusti od početka, podesi jačinu zvuka) obučiti učenike da odgovarajućim alatom modifikuju video zapis (skraćivanje). U vežbi čuvanja audio/video zapisa skrenuti pažnju na različite tipove datoteka u konkretnom programu (npr. mp3, mp4, avi, midi…).

Pre obrade teme izrade slajd-prezentacija podsetiti učenike na osnovna pravila vizuelizacije i prezentovanja, a pri realizaciji nastave stalno ukazivati na najčešće greške (suviše teksta, veliki broj slajdova, različiti fontovi i sl.). Pri izradi multimedijalnih prezentacija demonstrirati primenu osnovnih alata za uređivanje i oblikovanje sadržaja u izabranom programu. Pored alata za uređivanje i oblikovanje teksta i slika, predstaviti alate za rad sa umetnutim elementima proširujući primenu na rad sa tabelama, grafičkim objektima, video i audio zapisima (koristiti prethodno kreirane zvučne i video zapise, prilagoditi tip datoteke izabranom programu - predstaviti učenicima neki od raspoloživih programa za konverziju formata datoteka). Osposobiti učenike da podese radno okruženje, biraju odgovarajući pogled na prezentaciju, kreiraju slajdove, unose tekst i druge objekte (slike, tabele, grafikone) i dosledno ih formatiraju (koristeći master slajd). Teme treba da budu smislene i relevantne za učenike, najbolje je da se koriste prezentacije u kojima se obrađuju teme iz nastave, kako informatike i računarstva, tako i drugih predmeta. Učenici neke prezentacije mogu da kreiraju i u sklopu domaćih zadataka, a na času je moguće analizirati prezentacije napravljene kod kuće. Kroz razgovor sa učenicima definisati pojam dobre prezentacije i demonstrirati načine predstavljanja. Naglasiti da prezentacije treba da budu jedino u funkciji sadržaja, izbegavati animacije "po svaku cenu" koje opterećuju prezentaciju.

Preporučeni broj časova je 10.

Digitalna pismenost

Predstaviti pojam i vrste računarskih mreža i uvesti osnovne pojmove i terminologiju iz ove oblasti (server, klijent, lokalne mreže, mreže širokog raspona, globalna mreža - Internet). Podsetiti učenike na pravila korišćenja IKT uređaja na odgovoran i siguran način, sada u mrežnom okruženju.

Predstaviti učenicima osnovne internet servise: servis elektronske pošte, www kao javni informacioni servis, diskusione grupe i servise za pretraživanje interneta. Objasniti čemu ti servisi služe, upoznati ih sa planom korišćenja ovih servisa.

Predstaviti veb kao najpoznatiji internet servis. Objasniti da veb funkcioniše tako što su korisnicima potrebne usluge i njima ih pružaju uređaji specijalizovani za to (serveri). U svakoj komunikaciji moraju da postoje pravila, odnosno protokoli (HTTP i HTTPS) kao i pravilno navođenje i korišćenje adresa (domena i URL sa jedne i IP i MAC adresa sa druge strane).

Objasniti strukturu URL adrese i značenje pojedinih domena edu.rs, gov.rs,.com… Uputiti učenike na veb sajt (npr. http://www.mojaipadresa.info/) putem koga mogu da pronađu informacije o IP-adresi sajta, kao i uređaja koji je upotrebljen za pretragu.

Naglasiti značaj digitalnog traga koji posetilac ostavlja prilikom posete nekom sajtu. Napredne tehnike pretrage u izabranom pretraživaču predstaviti na unapred pripremljenom skupu veb-strana (pretraga prema veb adresi sajta), kroz diskusiju i praktičan rad na vrednovanju internet izvora (publika kojoj je sajt namenjen, autor, tačnost/preciznost, objektivnost, aktuelnost i internet adresa) podsticati razvoj kritičkog mišljenja učenika.

Kod preuzimanja bilo kog sadržaja sa interneta važno je podsetiti učenike na postupke preuzimanja i čuvanja na željenoj lokaciji, kao i na etička i pravna pitanja pristupa sadržajima (licence), zaštite od neželjenih programa, kao i na pravila ponašanja na internetu (eng. netiquette).

Podsetiti učenike na značaj poštovanja autorskih prava i svrhu CC (Creative Commons) licenci. Predstaviti način licenciranja sopstvenog autorskog dela kombinacijom raspoloživih simbola, na adresi https://creativecommons.org/share-your-work/.

Naglasiti da se prilikom posete sajtovima, kao i prilikom preuzimanja sadržaja, digitalni uređaj koji koristimo je izložen procedurama kojima se prikupljaju podaci za koje korisnik ne zna u koju će svrhu biti upotrebljeni (IP adresa, lokacija), a uređaj može biti izložen dejstvu neželjenih programa (virusi, špijunski programi). U tu svrhu je potrebno primeniti raspoložive mere zaštite.

Posebnu pažnju posvetiti pitanjima digitalnog nasilja (prilikom obrade ili kroz projektni zadatak poželjno je sprovesti sa učenicima istraživanje na temu digitalnog nasilja, primenom onlajn upitnika, radionica ili kviza, kakvi se mogu naći, na primer, na adresi http://www.mpn.gov.rs/grupa-za-prevenciju-nasilja/, u priručniku Digitalno nasilje - prevencija i reagovanje). Nabrojati i opisati najčešće vidove digitalnog nasilja (kako se digitalni uređaji i servisi koriste kao oruđa digitalnog nasilja: socijalne mreže, SMS i telefonski pozivi, slikovne poruke i video materijali i dr.), kako prepoznati oblike digitalnog nasilja, posebno vršnjačkog nasilja. Diskutovati situacije kada se neko nasilje vrši u stvarnom svetu i prenosi u digitalni svet, koji su najčešći primeri, kako ispravno reagovati u konkretnim situacijama, kome se obratiti, koje postupke je moguće primenjivati i koja pravila ponašanja ustanoviti za bezbedno predstavljanje na mreži. Upoznati učenike sa nekim od načina za prepoznavanje i prijavu digitalnog nasilja: SOS telefon i onlajn forma za prijavu nasilja, kao i sajtovi koji su posvećeni projektima vlade u borbi protiv digitalnog nasilja.

Predstaviti prednosti upotrebe veb servisa na primeru alata za kreiranje onlajn upitnika, koji ne bi sadržao više od tri pitanja različitog tipa. Naglasiti značaj onlajn upitnika kao korisnog alata za prikupljanje podataka u istraživanjima, anketama, kvizovima ili testovima. Nastavnik kreira onlajn upitnik na svom nalogu na disku, objavljuje ga na školskom sajtu i učenicima postavlja kao zadatak da na svojim radnim jedinicama popune upitnik. Pokazati učenicima kako izgleda tabela sa svim njihovim odgovorima. Preuzeti tabelu i bez udubljivanja u njenu strukturu pokazati kako za svako pitanje izgleda kolona sa njihovim odgovorima. Uraditi popunu upitnika dva puta, prvi put dopustiti učenicima da se predstave sa svojim izmišljenim imenima i drugi put, naglasiti učenicima da popune svoja prava imena. Uporediti, zajedno sa učenicima, odgovore za ista pitanja u jednom i drugom slučaju.

Za utvrđivanje i pojašnjavanje ove teme organizovati kvizove ili radionice (na teme bezbedno-nebezbedno, poželjno-nepoželjno ponašanje na internetu) kao i simulacije nebezbednih situacija sa akcentom na to kako je poželjno reagovati u datim situacijama (kroz igranje uloga i sl.). Jedna od aktivnosti za učenike, radi povezivanja znanja, može biti izrada tekstualnih dokumenata ili multimedijalnih prezentacija na temu: Moja pravila ponašanja na internetu, Pet najvažnijih pravila za bezbedan internet, Kako da internet postane sigurniji za decu, i sl. Kroz kreiranje ovih dokumenata uvežbavati saradnički rad i korišćenje besplatnih onlajn platformi.

Preporučeni broj časova je 4.

Projektni zadatak iz oblasti IKT i Digitalna pismenost

Pri realizaciji tematske celine naglasak je na razradi projektnog zadatka - od izrade plana do predstavljanja rešenja. Nastavnik planira faze projektnog zadatka u skladu sa vremenom, složenošću teme, raspoloživim resursima (znanja, veštine i stavovi koje su učenici usvojili nakon tematskih celina IKT i Digitalna pismenost, tehničke opremljenosti škole i drugih relevantnih faktora). Učenici zajedno sa nastavnikom prolaze kroz sve faze rada na projektnom zadatku, pri čemu nastavnik naglašava svaki korak, objašnjava, inicira diskusiju i predlaže rešenja.

Pri predstavljanju faza projekta može poslužiti sledeći primer: *Faza 1*: predstavljanje tema, formiranje grupa i odabir teme; *Faza 2*: Odabir materijala i sredstava, razmatranje dodatne podrške predmetnog nastavnika u zavisnosti od teme; *Faza 3*: Planiranje vremena i izbor strategije za rešavanje zadatka u skladu sa rokom za predaju rada; *Faza 4:* Prikupljanje i proučavanje materijala, izrada zadatka i priprema za izlaganje; *Faza 5:* Predstavljanje rezultata projektnog zadatka, diskusija i procena/samoprocena urađenog (nastavnik moderira, obezbeđuje uslove za što uspešnije izlaganje, usmerava diskusiju i vrši evaluaciju urađenog sa jasnom povratnom informacijom).

Projektni zadaci se bave realnim temama iz školskog ili svakodnevnog života. Za predviđeni broj časova ove tematske celine i sa dobro isplaniranim aktivnostima može se očekivati da učenici uspešno izrade i predstave rešenje projektnog zadatka. Akcenat je na podsticanju inicijative i kreativnosti, uspostavljanju saradničkih i vrednosnih stavova kod učenika. Cilj je razvijanje i negovanje: postupnosti, povezivanja i izgradnje sopstvenih strategija učenja, vršnjačkog učenja, vrednovanja i samovrednovanja postignuća.

Projektni zadaci podrazumevaju korelaciju i saradnju sa nastavnicima ostalih predmeta, koja se može ostvariti na ovakvim i sličnim primerima:

- *izrada uputstva ili tutorijala sa tabelarnim predstavljanjem podataka*

- *izrada upitnika na temu digitalnog nasilja*

Sprovesti sa učenicima istraživanje na temu digitalnog nasilja, a rezultate sprovedenog istraživanja koristiti prilikom predstavljanja projektnog zadatka (poželjno je da nastavnik koristi onlajn upitnik prilikom prikupljanja podataka, za koje bi učenici priredili pitanja). Učenici se mogu podeliti u grupe shodno fazi istraživanja: grupa koja osmišljava pitanja, grupa koja analizira prikupljene podatke, predstavlja rezultate istraživanja i grupa koja izrađuje uputstva zaštite od digitalnog nasilja.

Dodatna motivacija za učenike može biti izbor najboljih radova za: školski časopis, sajt škole, oglasnu tablu (odeljenje glasa - vrednovanje, samovrednovanje) a da ostale radove postavljaju na pano u kabinetu informatike i računarstva…

Dobar primer sumiranja naučenih postupaka je izrada prateće dokumentacije u vidu fajlova različitog tipa, kao što su tekstualni fajlovi, slike, video materijali i sl.

Preporučeni broj časova je 4.

Računarstvo

Predstaviti koncept *tekstualnih programskih jezika*, ukratko, potom izabranog programskog jezika, kao i neke osnovne sličnosti i razlike u odnosu na vizuelni programski jezik koji su učenici koristili u petom razredu. Ukratko predstaviti *editor* izabranog tekstualnog programskog jezika i značaj poštovanja osnovnih pravila prilikom pisanja *naredbi*. Napraviti vezu između naredbi koje zapisujemo tekstom i očekivanog dejstva te naredbe, na jednostavnom primeru, kao i vezu između koraka algoritma i odgovarajuće naredbe.

Realizaciju teme započeti prikazom izrade zadataka izračunavanjem, primenom operacija: sabiranja, oduzimanja, množenja i (realnog) deljenja. Poželjno je birati zadatke koji imaju realnu primenu u stvarnom životu iz oblasti bliskih učenicima (sport, moda), bilo u drugim nastavnim predmetima (matematika, fizika, biologija, istorija, geografija i slično). Uvesti pojam izraza u programskom jeziku i njegovih sastavnih elemenata (brojevnih konstanti, promenljivih i aritmetičkih operatora, uz prateći pojam tipa).

Uvesti *promenljive* kao pojam za imenovanje ulaznih podataka i međurezultata izračunavanja kao i mehanizam za učitavanje vrednosti ulaznih podataka i ispis rezultata. Promenljive u početku tretirati na isti način kao u matematici i ne menjati vrednosti jednom dodeljenim promenljivima (imperativna dodela, poput i=i+1, je nov koncept na koji je potrebno ponovo se vratiti tokom obrade iterativnih postupaka). Ako je prilikom unosa podataka neophodna konverzija učitanog teksta u broj ukratko je opisati, a detaljno pojašnjenje dati kada se bude obrađivala tema rada sa tekstom.

Obratiti pažnju na to da se zadaci koji su u matematici obično rađeni nad konkretnim vrednostima ulaznih podataka sada rešavaju nad simboličkim vrednostima (u opštim brojevima) i dati dovoljno vremena učenicima da savladaju tu promenu.

Uvesti posebno operacije određivanja celobrojnog količnika i ostatka i pokazati moguće primene: konverzije metričkih jedinica (npr. konverzija centimetara u metre i centimetre, konverzija vremena iz minuta u sate i minute, konverzija uglova iz sekundi u stepene, minute i sekunde, određivanje cifara dvocifrenog broja i slično). Obratiti pažnju na to da se na časovima matematike ne uvode funkcije za određivanje količnika i ostatka tako da od učenika ne treba očekivati predznanje u ovom domenu.

Pored izračunavanja, još jedan nezaobilazan element programiranja čine *naredbe i kontrola toka programa*. Osim sekvencijalnog redjanja naredbi jedne iza druge, osnovu kontrole toka čine *grananje i ponavljanje*.

Vežbanje *kontrole toka programa* može se veoma lepo postići crtanjem uz pomoć pokretanja objekta koji tokom kretanja ostavlja trag na ekranu i robota koji u lavirintu ima zadatak da dođe na određeno mesto, zaobilazeći pri tom prepreke i premeštajući predmete. Ova dva pristupa su često deo uvodnih kurseva programiranja zasnovanih na blokovskom programiranju (npr. na code.org), a za njih postoji i direktna podrška u nekim programskim jezicima i okruženjima. Učenicima iskorak u računarsku grafiku obično biva zanimljiviji od pisanja programa koji rade u čistom tekstualnom režimu i stoga ima smisla tokom obrade teme kontrole toka programa koristiti ovakve biblioteke.

U sklopu obrade *grananja* potrebno je prikazati relacijske operatore (jednako, različito, manje, veće, manje-jednako, veće-jednako) i pisanje relacijskih izraza koji se javljaju kao uslovi u naredbi grananja. Pokazati nepotpuni (tzv. if-then) i potpuni (tzv. if-then-else) oblik naredbe grananja. Prikazati i *logičke operatore* (*i, ili, ne*) koji se koriste za izražavanje složenijih uslova. Na osnovnom nivou sasvim je dovoljno da učenici savladaju grananje na osnovu elementarnog uslova (npr. da u zavisnosti od unete spoljne temperature odrede da li je dovoljno toplo za kupanje) i eventualno da povežu dva uslova na odgovarajući način (npr. da odrede da li broj pripada nekom intervalu poređenjem sa donjom i gornjom granicom intervala).

Ponavljanje započeti najjednostavnijim oblikom u kojem se traži da se neki blok naredbi ponovi određeni broj puta (npr. pomeri robota deset koraka napred, deset puta ispiši neki tekst, četiri puta pomeri kornjaču napred i okreni je za 90 stepeni). Iako vizuelni programski jezici često imaju posebnu naredbu za ovo, u tekstualnim programskim jezicima se ona obično realizuje opštijim naredbama (klasičnom petljom *for*). Kroz niz zadataka učenicima skrenuti pažnju na izmenu vrednosti *brojačke promenljive* tokom trajanja petlje. Prethodno, veoma pažljivo, skrenuti pažnju učenicima na to da se vrednosti promenljivih tokom trajanja programa mogu menjati (npr. cena pre i posle poskupljenja se može čuvati u jednoj promenljivoj), za razliku od matematičkog konteksta na koji su učenici navikli u kojem su promenljive samo imena vrednosti i ne postoji mogućnost izmene vrednosti jednom uvedene promenljive. Opisati namenu i način upotrebe *komentara kao poruke* prilikom zadavanja ulaznih i izlaznih vrednosti za promenljive.

Pored rada sa brojevima u realnim programima najčešći je *rad sa tekstualnim podacima*. U većini savremenih jezika postoji poseban tip podataka za to (*niske tj. stringovi*), opremljen velikim brojem korisnih bibliotečkih funkcija. Učenicima prikazati kako se formiraju *promenljive tekstualnog tipa*, kako se određuje dužina teksta, kako se vrši konverzija između teksta (koji sadrži niz cifara) i brojeva, kako se vrši provera da li tekst sadrži karakter, kako se izdvaja deo teksta na datim pozicijama i slično. Ako je direktno podržan programskim jezikom, ilustrovati i poredak između niski (leksikografski, kao u rečniku).

Predstaviti koncept dekomponovanja složenijih problema na jednostavnije potprobleme u domenu izračunavanja kroz definisanje i upotrebu pomoćnih funkcija. Odabrati prigodne, jednostavne zadatke, kojima se ilustruje upotreba nekih elementarnih bibliotečkih funkcija (npr. rastojanje između dva broja se može uvesti kao apsolutna vrednost njihove razlike, minimum i maksimum više zadatih vrednosti ili drugih prigodnih koje se mogu pronalaziti u bibliotečkim funkcijama). Učenicima prikazati i mogućnost definisanja pomoćnih funkcija, ali insistirati samo na izrazito jednostavnim primerima (npr. funkcija koja izračunava obim pravougaonika).

Od učenika, na ovom nivou, nije moguće očekivati kreiranje složenijih programa, pa shodno tome, zadatke prilagoditi tako da gornja granica dužine teksta programa bude desetak linija. U prvoj fazi učenici treba da razumeju kako rade gotovi programi koje nastavnik piše (da mogu da predvide rezultat njihovog rada bez izvršavanja programa), zatim u narednoj fazi mogu da dopunjavaju programe čiji je osnovni kostur dat i tek onda da samostalno pišu programe od početka do kraja. Metoda otkrivanja i otklanjanja grešaka u gotovim programima može se koristiti u svim pomenutim fazama (na osnovnom nivou, to su jednostavne sintaksičke greške, a na naprednom su ozbiljniji semantički propusti).

U sklopu dodatne nastave i rada sa zainteresovanim učenicima preporučuje se izrada zadataka donekle kompleksnije algoritamske strukture i upoznavanje učenika sa malo širim fragmentom biblioteke odabranog programskog jezika. Kroz zadatke moguće je upoznati učenike sa složenijim i ugnježdenim grananjem (na primer, određivanje agregatnog stanja vode na osnovu temperature ili ocene učenika na osnovu broja poena, upoređivanje dva

datuma na osnovu poređenja godina, zatim meseca i na kraju dana i slično). U sklopu obrade petlji moguće je obraditi implementacije nekoliko osnovnih algoritama: određivanje zbira, proizvoda, broja elemenata, minimuma i maksimuma serije elemenata, preslikavanje i filtriranje serije (na primer, štampanje tablice kvadrata i korena, izdvajanje svih dana u kojima je dnevna temperatura bila ispod nule), linearna pretraga serije elemenata (provera da li serija sadrži element koji zadovoljava određeno svojstvo) i njihove kombinacije. Da bi učenici bolje razumeli ove algoritme, moguće ih je prvo implementirati na kratkim serijama, bez korišćenja petlje (na primer, implementirati prvo određivanje maksimuma pet brojeva, pa tek onda preći na maksimum n brojeva). Učenicima je moguće prikazati i algoritme određivanja cifara u pozicionom zapisu broja i formiranja broja na osnovu datih cifara. U cilju jednostavnijeg rešavanja zadataka, učenicima je moguće prikazati naprednije strukture podataka koje savremeni programski jezici podržavaju: uređene parovi i n-torke (na primer, par geografskih koordinata), mape tj. rečnike (na primer, preslikavanje imena učenika u broj osvojenih poena, preslikavanje imena grada u par njegovih geografskih koordinata) i slično. Takođe, moguće je proširiti skup bibliotečkih funkcija koje učenici mogu da koriste. Sve pojmove uvesti isključivo kroz primere upotrebe u smislenim zadacima i izbegavati pristup u kome se novi pojmovi uvode bez jasne motivacije.

Preporučeni broj časova je 15.

Projektni zadatak iz oblasti Računarstvo

Projektna nastava je kompleksan pristup nastavi i učenju koji najčešće koristi metode kao što su problemska nastava i učenje zasnovano na istrazi (pitanjima).

Problemska nastava postavlja pred učenike stvarni problem iz života koji treba istražiti i za koji treba predložiti moguća rešenja. Sve vrste realnih životnih problema mogu biti povod za problemsku nastavu. Pronađena rešenja se mogu testirati i o njima se može raspravljati.

Istraživanje možemo da definišemo kao "potragu za istinom, informacijama ili znanjem". Učenje zasnovano na istraživanju počinje postavljanjem pitanja, nastavlja sa istraživanjem i završava se pronalaženjem rešenja, donošenjem razumnih zaključaka, odgovarajućih odluka, ili primenom novih znanja ili veština.

Obe nastavne metode se fokusiraju na razvijanje veština za rešavanja problema, kritičko mišljenje i obradu informacija. One daju najbolje rezultate kada su početna pitanja/problemi dovoljno otvoreni (odgovor nije moguće naći jednostavnim ukucavanjem u pretraživač) i kada učenici rade u malim timovima ili grupama. Ove dve metode su usko povezane i često se preklapaju. Izuzetno je važno imati na umu da u oba pristupa nema nužno tačnih i netačnih odgovora. Svako rešenje može imati mane i vrline, a učenici moraju da ih analiziraju i procenjuju.

Nastavni projekat podrazumeva programiranje u tekstualnom programskom jeziku ili adaptaciju unapred datog programa u cilju rešavanja projektnog zadatka.

Moguće teme nastavnog projekta:

- kako da ubedimo tinejdžere da se zdravo hrane? (izrada programa koji npr. nudi namirnice različitih grupa i, na osnovu odabranih, računa kalorijsku vrednost...);

- kako bi mogao da izgleda najefikasniji bicikl na svetu? (izrada programa koji proračunava performanse bicikla na osnovu npr. različite veličine točkova...);

- šta možemo da učinimo sa školskim otpadom? (izrada programa koji proračunava npr. zaradu od prodaje sekundarnih sirovina...)

- kako bi mogli da redizajniramo učionicu pa da uslovi za učenje budu bolji? (izrada programa koji proračunava npr. cene krečenja različitim vrstama materijala ili cene različitog školskog mobilijara...);

- kako da proizvodimo zdravu užinu za definisani budžet? (izrada programa koji proračunava npr. ukupnu cenu uspostavljanja plastenika sa različitim biljnim kulturama).

Svi elementi projektnog zadatka moraju biti realni. Učenici treba da potraže cene određenih proizvoda i/ili usluga, dizajniraju jedno ili više rešenja i predvide troškove za svako od njih.

Napomena: Na prvom času, zajedno sa učenicima, formirati listu kriterijuma na osnovu kojih će se procenjivati kvalitet rešenja problemskih zadataka. Na ovaj način, učenicima će biti potpuno jasno šta kvalitetno rešenje podrazumeva. Lista mora biti sveobuhvatna - ne sme da se odnosi samo na kvalitet kreiranih programa, već i na kvalitet predstavljanja i obrazlaganja predloženih rešenja (korišćenjem naučenih tehnika rada u programima za obradu teksta, zvučnih i video zapisa, programima za izradu prezentacija).

Preporučeni broj časova je 3.

Naziv predmeta	**FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE**
Cilj	**Cilj** učenja *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* je da učenik unapređuje fizičke sposobnosti, motoričke veštine i znanja iz oblasti fizičke i zdravstvene kulture, radi očuvanja zdravlja i primene pravilnog i redovnog fizičkog vežbanja u savremenim uslovima života i rada.
Razred	**šesti**
Godišnji fond časova	**72 časa + 54 časa obaveznih fizičkih aktivnosti**

ISHODI **Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:**	**OBLAST/TEMA**		**SADRŽAJI**
- primeni komplekse prostih i opštepripremnih vežbi u većem obimu i intenzitetu u samostalnom vežbanju; - koristi naučene vežbe u sportu, rekreaciji i različitim životnim situacijama; - upoređuje rezultate testiranja sa vrednostima za svoj uzrast; - primeni dosegnuti nivo usvojene tehnike kretanja u igri, sportu i svakodnevnom životu;	**FIZIČKE SPOSOBNOSTI**		**Osnovni sadržaji** Vežbe za razvoj snage. Vežbe za razvoj pokretljivosti. Vežbe za razvoj aerobne izdržljivosti. Vežbe za razvoj brzine. Vežbe za razvoj koordinacije. Primena nacionalne baterije testova za praćenje fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti.
- razlikuje atletske discipline; - razvija svoje motoričke sposobnosti primenom vežbanja iz atletike; - održava ravnotežu u	**MOTORIČKE VEŠTINE SPORT I SPORTSKE DISCIPLINE**	**Atletika**	**Obavezni sadržaji** Tehnika štafetnog trčanja. Skok udalj.

različitim kretanjima, izvodi rotacije tela; - shvati vrednost sportske gimnastike za sopstveni razvoj; - izvede elemente košarkaške tehnike; - primeni osnovna pravila košarke; - koristi elemente košarke u igri; - primeni osnovne elemente taktike u odbrani i napadu; - učestvuje na unutar odeljenskim takmičenjima; - izvede kretanja u različitom ritmu; - igra narodno kolo; - izvede osnovne korake plesa iz narodne tradicije drugih kultura; - izvede kretanja, vežbe i sastave uz muzičku pratnju; - kontroliše pokrete i održava telo u vodi; - prepliva 25 m tehnikom kraula i leđnog kraula; - proceni svoje sposobnosti i veštine u vodi; - skoči u vodu na glavu; - poštuje pravila ponašanja u vodi, i oko vodene sredine; - objasni svojim rečima značaj primenjenih vežbi; - proceni nivo sopstvene dnevne fizičke aktivnosti; - prepozna načine za poboljšanje svojih fizičkih sposobnosti; - prepozna moguće posledice nedovoljne fizičke aktivnosti; - pravilno se ponaša na vežbalištima kao i na sportskim manifestacijama; - primeni mere bezbednosti u vežbanju u školi i van nje; - odgovorno se odnosi prema objektima, spravama i rekvizitima; - primeni i poštuje pravila igara u skladu sa etičkim normama;			Bacanja kugle 2 kg. Istrajno trčanje - priprema za kros. Skok uvis (opkoračna tehnika). Bacanje "vorteks-a". **Prošireni sadržaji** Troboj.
		Sportska gimnastika	**Osnovni sadržaji** Vežbe na tlu. Preskoci i skokovi. Vežbe u uporu. Vežbe u visu. Greda. Gimnastički poligon. **Prošireni sadržaji** Vežbe na tlu (napredne varijante). Visoka greda. Trambolina. Preskok. Konj sa hvataljkama. Vežbe u uporu (složeniji sastav). Vežbe u visu (složeniji sastav).
		Osnove timskih i sportskih igara	**Osnovi sadržaji** **Košarka:** Osnovni elementi tehnike i pravila: - kretanje u osnovnom stavu u odbrani, - kontrola lopte u mestu i kretanju, - vođenje lopte, - dribling, - hvatanja i dodavanja lopte, - šutiranja, - principi individualne odbrane, - otkrivanje i pokrivanje (saradnja igrača), - osnovna pravila košarke.

- primereno se ponaša kao posmatrač na takmičenjima; - rešava konflikte na društveno prihvatljiv način; - pronađe i koristi različite izvore informacija za upoznavanje sa raznovrsnim oblicima fizičkih i sportsko-rekreativnih aktivnosti; - prihvati pobedu i poraz; - vrednuje sportove bez obzira na lično interesovanje; - primeni usvojene motoričke veštine u vanrednim situacijama; - proceni lepotu pokreta u fizičkom vežbanju i sportu; - podstiče porodicu na potrebu primene redovne fizičke aktivnosti; - poveže vrste vežbi, igara i sporta sa njihovim uticajem na zdravlje; - primeni preporučeni dnevni ritam rada, ishrane i odmora; - koristi zdrave namirnice u ishrani; - koristi samo preporučene dodatke ishrani; - primenjuje zdravstveno-higijenske mere u vežbanju; - pravilno reaguje nakon povreda; - čuva životnu sredinu tokom vežbanja; - prepozna posledice konzumiranja duvana.			**Prošireni sadržaji** Napredni elementi tehnike, taktike i pravila igre: - dribling (složenije varijante), - fintiranje. Osnovni principi kolektivne odbrane i napada.
		Ples i ritmika	**Osnovi sadržaji** Vežbe sa vijačom. Narodno kolo "Moravac". Narodno kolo iz kraja u kojem se škola nalazi. **Prošireni sadržaji** Sastav sa obručem. Sastav sa loptom. Kratki sastav sa vijačom. Engleski valcer.
		Plivanje	**Osnovni sadržaji** Predvežbe u obučavanju tehnike plivanja. Tehnika kraula. Tehnika plivanja leđnog kraula. Održavanje na vodi radi samopomoći. **Prošireni sadržaji** Ronjenje u dužinu 5-10 m.
		Poligoni	Poligon u skladu sa realizovanim motoričkim sadržajima.
	FIZIČKA I ZDRAVSTVENA KULTURA	**Fizičko vežbanje i sport**	**Osnovni sadržaji** Osnovna pravila vežbanja. Osnovna pravila Košarke i pravila Rukometa. Ponašanje prema ostalim subjektima u igri (prema sudiji,

			igračima suprotne i sopstvene ekipe). Čuvanje i održavanje materijalnih dobara koja se koriste u vežbanju. Uredno postavljanje i sklanjanje sprava i rekvizita neophodnih za vežbanje. Oblici nasilja u fizičkom vaspitanju i sportu. "Fer plej" (navijanje, pobeda, poraz rešavanje konfliktnih situacija). Pisani i elektronski izvori informacija iz oblasti fizičkog vaspitanja i sporta. Razvoj fizičkih sposobnosti u funkciji snalaženja u vanrednim situacijama (zemljotres, poplava, požar...). Povezanost fizičkog vežbanja i estetike. Značaj vežbanja u porodici. Planiranje vežbanja u okviru dnevnih aktivnosti.
		Zdravstveno vaspitanje	**Osnovni sadržaji** Značaj fizičke aktivnosti za zdravlje. Poštovanje zdravstveno-higijenskih mera pre i posle vežbanja. Posledice neodržavanja higijene - higijena pre i posle vežbanja. Značaj upotrebe voća i povrća u ishrani. Posledice nepravilne ishrane i prekomernog unošenja energetskih napitaka. Postupci učenika nakon povreda (traženje pomoći). Vežbanje i igranje u različitim vremenskim uslovima (uputstva za

			igru i vežbanje na otvorenom prostoru). Čuvanje okoline na otvorenim prostorima izabranim za vežbanje. Posledice konzumiranja duvana.

Ključni pojmovi sadržaja: fizičko vežbanje, ples, košarka, zdravlje, vaspitanje.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Koncepcija *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* zasniva se na jedinstvu nastavnih i vannastavnih organizacionih oblika rada, kao osnovne pretpostavke za ostvarivanje cilja kroz dostizanje ishoda i standarda ovog vaspitno-obrazovnog područja.

Cilj i ishodi predmeta se ostvaruju kroz nastavu *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* (u trajanju od 2 školska časa nedeljno) i *obavezne fizičke aktivnosti* svakog učenika (u trajanju od 1,5 školski čas nedeljno). Program šestog razreda baziran je na kontinuitetu usvojenih znanja, veština, stavova i vrednosti iz petog razreda.

Nastava *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* usmerena je prema individualnim razlikama učenika, koje se uzimaju kao kriterijum u diferenciranom pristupu, pa samim tim neophodno je uputiti učenika ili grupu učenika, na olakšane ili proširene sadržaje u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada.

Gde je neophodno, programske sadržaje potrebno je realizovati prema polu.

Obavezni organizacioni oblici rada:

A. časovi fizičkog i zdravstvenog vaspitanja;

A1. obavezne fizičke aktivnosti učenika;

Ostali oblici rada:

B. sekcije,

V. nedelja školskog sporta,

G. aktivnosti u prirodi (krosevi, zimovanje, letovanje - kampovanje...),

D. školska i vanškolska takmičenja

Đ. korektivno-pedagoški rad.

OBAVEZNI ORGANIZACIONI OBLICI RADA

A. Časovi fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

Nastavne oblasti:

I. Fizičke sposobnosti

Na svim časovima kao i na drugim organizacionim oblicima rada, poseban akcenat se stavlja na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti koje se kontinuirano realizuje u uvodnom i pripremnom delu časa putem vežbi oblikovanja. Deo glavne faze časa može se koristi za razvoj osnovnih fizičkih sposobnosti uzimajući u obzir uticaj koji nastavna tema ima na njihov razvoj. Metode i oblike rada nastavnik bira u skladu sa potrebama i mogućnostima učenika i materijalno-tehničkim uslovima za rad;

- podsticanje učenika na samostalno vežbanje;

- učvršćivanje pravilnog držanja tela.

Program razvoja fizičkih sposobnosti je sastavni deo godišnjeg plana rada nastavnika.

Praćenje, vrednovanje i evidentiranje fizičkih sposobnosti učenika sprovodi se na osnovu *Priručnika za praćenje fizičkog razvoja i razvoja motoričkih sposobnosti učenika u nastavi fizičkog vaspitanja*, (Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, 2016).

II. Motoričke veštine, sport i sportske discipline

Usvajanje motoričkih znanja, umenja i navika, ostvaruje se kroz primenu osnovnih i proširenih programskih sadržaja atletike, gimnastike, sportskih igara, plesa, ritmičke gimnastike, plivanja, primenjujući osnovne didaktičko-metodičke principe i metode rada neophodne za dostizanje postavljenih ishoda. Usvojena znanja, umenja i navike treba da omoguće učenicima njihovu primenu u sportu, rekreaciji, svakodnevnim i specifičnim životnim situacijama. Sticanje znanja, umenja i navika je kontinuirani proces individualnog napredovanja učenika u skladu sa njegovim psiho-fizičkim sposobnostima. Učenicima koji nisu u stanju da usvoje neke od sadržaja, zadaju se vežbanja slična ali lakša od predviđenih ili predvežbe. Ukoliko učenik ne dostigne predviđeni ishod, ostavlja se mogućnost da isti dostigne u narednom periodu. Usavršavanje nekih motoričkih zadataka je kontinuirani proces bez obzira na sadržaje programa (tehnika hodanja, trčanja, primena naučene igre itd.).

U radu sa naprednijim učenicima realizuju se preporučeni sadržaji ili sadržaji iz narednih razreda. Kroz proces realizacije programa neophodno je pratiti sposobnosti učenika za pojedine sportove.

III. Fizička i zdravstvena kultura

Dostizanjem ishoda ove nastavne oblasti, učenici stiču znanja, veštine, stavove i vrednosti o vežbanju (osnovnim pojmovima o vežbi, kako se neko vežbanje izvodi i čemu konkretna vežba i vežbanje služi), fizičkom vaspitanju, sportu, rekreaciji i zdravlju.

Posebno planirane i osmišljene informacije o vežbanju i zdravlju prenose se neposredno pre, tokom i nakon vežbanja na času.

Ova nastavna oblast ostvaruje se kroz sve organizacione oblike rada u *fizičkom i zdravstvenom vaspitanju* uz praktičan rad i obuhvata: formiranje pravilnog odnosa prema fizičkom vežbanju, zdravlju i radu; razvijanje i negovanje fer-pleja; prepoznavanje negativnih oblika ponašanja u sportu i navijanju; vrednovanje estetskih vrednosti u fizičkom vežbanju, rekreaciji i sportu; razvijanje kreativnosti u vežbanju; očuvanje životne sredine, kao i

razvijanje i negovanje zdravstvene kulture učenika. Pored navedenog u ovoj oblasti potrebno je raditi na: negovanju patriotskih vrednosti (narodne tradicije i multikulturalnosti); formiranju pravilnog odnosa prema različitostima, čuvanju materijalnih dobara, negovanju društvenih vrednosti itd.

A1. Obavezne fizičke aktivnosti učenika

Fizičke aktivnosti učenika doprinose ostvarivanju postavljenog cilja i ishoda *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja*. Ove aktivnosti organizuju se u okviru redovnog rasporeda ili prema posebnom rasporedu u skladu sa prostornim mogućnostima škole i potrebama učenika u trajanju od 1,5 čas nedeljno, realizacijom obaveznih i preporučenih sadržaja.

Plan rada ovih aktivnosti je sastavni je deo planiranja u *fizičkom i zdravstvenom vaspitanju*.

Škola se može opredeliti za jedan od ponuđenih načina organizacije ovih aktivnosti na predlog Stručnog veća. Način organizacije ovih aktivnosti je sastavni deo Školskog programa i Godišnjeg plana rada škole.

Načini organizacije rada obaveznih fizičkih aktivnosti učenika:

- Realizuju se u trajanju od 45 minuta, jednom u toku nedelje. U školama koje imaju odgovarajuće materijalno-tehničke i prostorne uslove, fond od ½ školskog časa odnosno 22,5 minuta, na nedeljnom nivou, može se realizovati tako što će učenici svake druge nedelje imati još jedan čas ovih aktivnosti, ili na drugi način koji predloži Stručno veće fizičkog i zdravstvenog vaspitanja. Radi efikasnijeg rada i obuhvaćenosti svih učenika dozvoljeno je spajanje dva odeljenja istog razreda. Dva nastavnika rade istovremeno sa dva odeljenja.

- Realizuju se u trajanju od 45 minuta, jednom u toku nedelje. Fond od 1/2 školskog časa odnosno 22,5 minuta, na nedeljnom nivou, realizuje se **kumulativno**, jednom u tromesečju, u ukupnom trajanju od 6 školskih časova odnosno 4,5 sati.

- Stručno veće može predložiti neki drugi način organizacije ovih aktivnosti, posebno ukoliko se škola opredeli da ove aktivnosti realizuje izvan škole (plivanje, skijanje, klizanje, orijentiring itd.).

Programski sadržaji obaveznih fizičkih aktivnosti

Obavezni programski sadržaji ovih aktivnosti su:

- Kondiciono vežbanje učenika u trajanju od najmanje 20 minuta;

- Rukomet/minirukomet.

Napredni elementi tehnike, taktike i pravila igre:

1. hvatanja kotrljajućih lopti;

2. dribling - vežbe vođenja sa radom nogu (kroz noge, pored i ispred tela); vođenje dve lopte;

3. dodavanje lopte: dodavanje "dugim zamahom" - čeoni zalet; dodavanje lopte izvedenim načinima; dodavanja sa izmenom mesta;

4. šutiranja na gol, bočni šut sa otklonom, šutiranje pivotmena, šut sa krilne pozicije;

5. fintiranje: jednostruka finta u "slabiju stranu";

6. hvatanje lopte: hvatanje jednom rukom;

7. vežbe sa dva i tri igrača u napadu;

8. osnovni principi kolektivne odbrane;

9. tehnika igre golmana;

10. igra sa primenom pravila.

Preporučeni programski sadržaji ovih aktivnosti**:**

- Obučavanje i usavršavanje elemenata predviđenih proširenim nastavnim sadržajima:

1. Atletike;

2. Gimnastike;

3. Plesa i ritmike;

4. Drugih aktivnosti predviđenih programom.

- Mali fudbal:

1. kolektivna igra u odbrani i napadu;

2. tehnika igre golmana;

3. igra uz primenu pravila.

- Plivanje;

- Skijanje;

- Klizanje;

- Badminton;

- Stoni tenis;

- Orijentiring;

- Druge aktivnosti po izboru Stručnog veća škole;

- Aktivnosti od značaja za lokalnu zajednicu.

VANNASTAVNE AKTIVNOSTI

Plan i program ovih aktivnosti predlaže Stručno veće i sastavni je deo godišnjeg plana rada škole i školskog programa.

B. Sekcije

Formiraju se prema interesovanju učenika. Nastavnik sačinjava poseban program uzimajući u obzir materijalne i prostorne uslove rada, uzrasne karakteristike i sposobnosti učenika. Ukoliko je neophodno, sekcije se mogu formirati prema polu učenika. Učenik se u svakom trenutku može uključiti u rad sekcije.

V. Nedelja školskog sporta

Radi razvoja i praktikovanja zdravog načina života, razvoja svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, o potrebi negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti, kao i prevencije nasilja, narkomanije, maloletničke delinkvencije, škola u okviru Školskog programa realizuje nedelju školskog sporta.

Nedelja školskog sporta obuhvata:

- takmičenja u sportskim disciplinama prilagođenim uzrastu i mogućnostima učenika;

- kulturne manifestacije sa ciljem promocije fizičkog vežbanja, sporta i zdravlja (likovne i druge izložbe, folklor, ples, muzičko-sportske radionice, slet...);

- đačke tribine i radionice (o zdravlju, istoriji fizičke kulture, sportu, rekreaciji, "ferpleju", posledicama nasilja u sportu, tehnološka dostignuća u vežbanju i sportu i dr.).

Plan i program Nedelje školskog sporta sačinjava Stručno veće *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* u saradnji sa drugim stručnim većima (likovne kulture, muzičke kulture, istorije, informatike...) i stručnim saradnicima u školi, vodeći računa da i učenici koji su oslobođeni od praktičnog dela nastave *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* budu uključeni u organizaciju ovih aktivnosti.

G. Aktivnosti u prirodi (krosevi, zimovanje, letovanje)

Iz fonda radnih dana, predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u prirodi:

- prolećni kros (dužinu staze određuje stručno veće);

- zimovanje: organizuje se za vreme zimskog raspusta (obuka skijanja, klizanja, kraći izleti sa pešačenjem ili na sankama i dr.);

- letovanje: organizuje se za vreme letnjeg raspusta u trajanju od najmanje sedam dana (logorovanje, kampovanje i dr.).

D. Školska i vanškolska takmičenja

Škola organizuje i sprovodi obavezna unutarškolskasportska takmičenja, kao integralni deo procesa fizičkog vaspitanja prema planu stručnog veća i to u:

- sportskoj gimnastici (u zimskom periodu);

- atletici (u prolećnom periodu);

- najmanje jednoj sportskoj igri (u toku godine).

Škola može planirati takmičenja iz drugih sportskih grana ili igara ukoliko za to postoje uslovi i interesovanje učenika (ples, orijentiring, badminton, između dve ili četiri vatre, poligoni itd.).

Učenici mogu da učestvuju i na takmičenjima u sistemu školskih sportskih takmičenja Republike Srbije, koja su u skladu sa nastavnim planom i programom. Kako bi što veći broj učenika bio obuhvaćen sistemom takmičenja, na vanškolskim takmičenjima jedan učenik može predstavljati školu samo u jednom sportu i jednoj disciplini iz gimnastike ili atletike tokom školske godine.

Đ. Korektivno-pedagoški rad i dopunska nastava

Ove aktivnosti organizuju se sa učenicima koji imaju:

- poteškoće u savladavanju gradiva;

- smanjene fizičke sposobnosti;

- loše držanje tela;

- zdravstvene poteškoće koje onemogućavaju redovno pohađanje nastave.

Za učenike koji imaju poteškoće u savladavanju gradiva i učenike sa smanjenim fizičkim sposobnostima organizuje se dopunska nastava koja podrazumeva savladavanje onih obaveznih programskih sadržaja, koje učenici nisu uspeli da savladaju na redovnoj nastavi, kao i razvijanje njihovih fizičkih sposobnosti.

Rad sa učenicima koji imaju loše držanje tela podrazumeva:

- uočavanje posturalnih poremećaja;

- savetovanje učenika i roditelja;

- organizovanje dodatnog preventivnog vežbanja u trajanju od jednog školskog časa nedeljno;

- organizovanje korektivnog vežbanja u saradnji sa odgovarajućom zdravstvenom ustanovom.

Rad sa učenicima sa zdravstvenim poteškoćama organizuje se isključivo u saradnji sa lekarom specijalistom, koji određuje vrstu vežbi i stepen opterećenja.

Oslobađanje učenika od nastave fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

Učenik može biti oslobođen samo od praktičnog dela programa nastave za određeni period, polugodište ili celu školsku godinu na osnovu preporuke izabranog lekara.

Učenik oslobođen praktičnog dela u obavezi je da prisustvuje časovima. Za rad sa oslobođenim učenicima nastavnik sačinjava poseban program rada baziran na usvajanju teorijskih i vaspitnih sadržaja u skladu sa programom i korelaciji sa sadržajima drugih predmeta.

Učenicima koji su oslobođeni praktičnog dela nastave treba pružiti mogućnost da:

- sude, vode statistiku, registruju rezultat ili prate nivo aktivnosti učenika na času ili školskom takmičenju;

- naprave edukativni poster ili elektronsku prezentaciju, pripreme reportažu sa sportskog događaja;

- prate i evidentiraju aktivnost učenika na času uz pomoć nastavnika i na drugi način pomažu u organizaciji, časovnih, vančasovnih i vanškolskih aktivnosti.

Ishodi za učenike oslobođene od praktičnog dela nastave

Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:

- Navede osnovna pravila gimnastike, atletike, sportske igre, plivanja;

- Definiše osnovna zdravstveno-higijenska pravila vežbanja;

- Prezentuje i analizira informacije o fizičkom vežbanju, sportu, zdravlju, istoriji fizičke kulture, aktuelnim sportskim podacima itd.;

- Učestvuje u organizaciji Nedelje školskog sporta i školskih takmičenja.

Učenicima sa invaliditetom nastava se prilagođava u skladu sa njihovim mogućnostima i vrstom invaliditeta.

Planiranje vaspitno-obrazovnog rada

Definisani ishodi su osnovni i nezaobilazan element procesa planiranja nastave i učenja. Definisani kao rezultati učenja na kraju svakog razreda, tokom planiranja rada potrebno je odrediti vremensku dinamiku u odnosu na bavljenje pojedinim ishodima tokom školske godine. Neophodno je posebnu pažnju obratiti na ishode koje nije moguće dostići tokom jednog ili više časova, već je u tu svrhu potrebno realizovati različite aktivnosti tokom godine.

Oblici nastave:

- teorijska nastava (do 4 časa);

- praktična nastava (68-72 časa).

Teorijska nastava

Posebni teorijski časovi mogu se organizovati samo u onim situacijama kada ne postoje uslovi za realizaciju nastave u prostorima za vežbanje ili alternativnim objektima, kao i prvi čas u polugodištu. Na tim časovima detaljnije se obrađuju sadržaji predviđeni temama Fizičko vežbanje i sport i Zdravstveno vaspitanje uz mogući praktičan rad u skladu sa uslovima.

Pri planiranju teorijskih sadržaja neophodno je uzeti u obzir: sadržaj programa, prethodna iskustva učenika, sadržaje drugih predmeta (korelaciju - međupredmetne kompetencije).

Praktična nastava

Broj časova po temama planira se na osnovu procene nastavnika, materijalno-tehničkih i prostornih uslova. Nastavne teme ili pojedini sadržaji za koje ne postoje uslovi za realizaciju mogu biti zamenjeni odgovarajućim temama ili sadržajima programa za koje postoje odgovarajući uslovi. Okvirni broj časova po temama: Atletika (16); Gimnastika (16); Osnove timskih i sportskih igara: Košarka; (16); Ritmika i ples (4); Plivanje (12); Poligoni (6-8): Testiranje i merenje (6-8).

Program *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* ostvaruje se realizacijom osnovnih i proširenih sadržaja.

Osnovni sadržaji su oni koje je neophodno sprovesti u radu sa učenicima uzimajući u obzir sposobnosti učenika, materijalno-tehničke i prostorne uslove.

Prošireni sadržaji su oni koji se biraju i realizuju u radu sa učenicima (grupama ili pojedincima), koji su savladali obavezne sadržaje, uzimajući u obzir nivo dostignutosti ishoda, potrebe učenika i uslove za rad.

Fizičke sposobnosti

Pri planiranju kondicionog vežbanja u glavnoj fazi časa, treba uzeti u obzir uticaj nastavne teme na fizičke sposobnosti učenika i primeniti vežbe čiji delovi biomehaničke strukture odgovaraju osnovnom zadatku glavne faze časa i služe za obučavanje i uvežbavanje (obradu i utvrđivanje) konkretnog zadatka. Metode vežbanja koje se primenjuju u nastavi su trenažne metode (kontinuirani, ponavljajući i intervalni metod, kružni trening i dr.) prilagođene uzrasnim karakteristikama učenika. U radu sa učenicima primenjivati diferencirane oblike rada, dozirati vežbanja u skladu sa njihovim mogućnostima i primenjivati odgovarajuću terminologiju vežbi. Vreme izvođenja vežbi i broj ponavljanja, zadaju se grupama učenika ili pojedincima u skladu sa njihovim sposobnostima, vodeći računa o postizanju što veće radne efikasnosti i optimalizacije intenziteta rada. Akcenat se stavlja na one motoričke aktivnosti kojima se najuspešnije suprotstavlja posledicama hipokinezije.

Preporučeni načini rada za razvoj fizičkih sposobnosti učenika.

1. Razvoj snage

- bez i sa rekvizitima,

- na spravama i uz pomoć sprava.

2. Razvoj pokretljivosti

- bez i sa rekvizitima,

- uz korišćenje sprava,

- u pomoć suvežbača.

3. Razvoj aerobne izdržljivosti

- istrajno i intervalno trčanje,

- vežbanje uz muziku - aerobik,

- timske i sportske igre,

- drugi modeli vežbanja.

4. Razvoj koordinacije

- izvođenje koordinacionih vežbi u različitom ritmu i promenljivim uslovima (kretanje ekstremitetima u dve ravni).

5. Razvoj brzine i eksplozivne snage

- jednostavne i složene kretne strukture izvoditi maksimalnim intenzitetom iz različitih početnih položaja, izazvane različitim čulnim nadražajima (start iz različitih položaja itd.),

- štafetne igre,

- izvođenje vežbi različitom maksimalnom brzinom (bacanja, skokovi, akrobatika, šutiranja, udarci kroz atletiku, gimnastiku, timske i sportske igre).

Za učenike koji iz zdravstvenih razloga izvode posebno odabrane vežbe, potrebno je obezbediti posebno mesto za vežbanje, a za one sa kojima se program realizuje po individualnom obrazovnom programu neophodno je obezbediti odgovarajuće uslove, uzimajući u obzir njihove mogućnosti.

Motoričke veštine, sportovi i sportske discipline

1. Atletika

Preporuka je da se sadržaji atletike realizuju u jesenjem i prolećnom periodu, u skladu sa uslovima.

Osnovni sadržaji

Tehnika štafetnog trčanja (načini izmene palice i dr.);

Skok udalj, osnovni elementi tehnike "uvinuće" - realizovati kroz faze (predvežbe);

Skok uvis oploračnom tehnikom, tehnika skoka uvis kroz faze (zalet, otskok, prelazak letvice i doskok). Obučavanje tehnike vrši se u celini a po potrebi raščlanjivanjem na faze;

Bacanja kugle 2 kg - bočna tehnika;

Bacanje "vorteks-a" u dalj;

Prošireni sadržaji:

Troboj - kroz odeljensko takmičenje primeniti tri discipline koje su učenici savladali (trčanje, bacanja i skokovi).

2. Sportska gimnastika

Preporuka je da se sadržaji realizuju u oba polugodišta sa određenim brojem časova.

Osnovni sadržaji

Učenike je neophodno podeliti u radne grupe prema polu i prema nivou usvojenosti elemenata iz prethodnih razreda i sposobnostima. Sa učenicima koji nisu savladali pojedine vežbe iz programa do šestog razreda potrebne su predvežbe i vežbe kojima se to nadoknađuje. Usvojeni elementi iz petog razreda nadograđuju se novim vežbovnim sadržajima predviđenim ovim programom. Postaviti više radnih mesta. Na svakom času uvesti novi zadatak uz ponavljanje prethodnih. Dok jedna grupa obrađuje novi sadržaj, ostale grupe ponavljaju usvojene sadržaje gde je moguće čuvanje i pomaganje od strane učenika. Promena radih mesta vrši se nakon određenog broja ponavljanja. Npr. grupa koje nije prošla neki zadatak na času isti će realizovati na sledećem času. Učeniku koji ne može da izvede zadatu vežbu daje se lakši zadatak. Nakon nekoliko obrađenih nastavnih jedinica nastavne teme, planom predvideti sadržaje drugih nastavnih tema (sportska ili timska igra i dr.) u cilju intenzifikacije nastave. Gimnastički poligon osmisliti prema stepenu usvojenosti obrađenih sadržaja i prethodih znanja.

Vežbe na tlu (učenice i učenici): povezana dva koluta napred, kolut nazad, stav o plećima - "sveća"; kolut napred leteći; stav na glavi uz pomoć, stav na šakama uz pomoć; premet uporom strance "zvezda". Sastav na tlu kombinovan od elemenata iz petog i šestog razreda.

Preskok (učenice i učenici): raznoška, zgrčka (do 120 cm).

Vežbe u uporu:

- *dohvatno vratilo* (učenici) ili dvovisinski razboj - niža pritka (učenice) - vis zavesom o potkoleno, naupor jašući i saskok odnoška;

- *paralelni razboj* (učenici) - naskok u upor; njihanje i prednjihom sed raznožno pred rukama; sased i njihanje; njihanje i zanjihom saskok. Sastav od naučenih elemenata. Vežbe realizovati uz pomoć nastavnika;

- *dvovisinski razboj* (učenice);

- naskok iz mesta ili zaleta u upor prednji, premah jednom nogom u sed jašući, premah drugom nogom u upor stražnji i saskok uz pomoć.

Vežbe u visu:

doskočno vratilo (učenici) njihanje sa povećanom amplitudom i saskok u zanjihu;

krugovi (učenici i učenice) ljuljanje na krugovima manjom amplitudom i saskoci uz pomoć nastavnika;

*dvovisinski razbo*j ili neka druga sprava za vežbe u visu (učenice)

klimom uspostaviti njih, njihanje sa većom amplitudom i spojeno saskok u zanjihu.

Penjanja (šipka, kanap, mornarske lestve - do 5 m visine);

Trambolina ili odskočna daska:

skokovi - prednji pruženi i zgrčeni

Niska greda:

- bokom pored grede;

- sunožnim odskokom naskok na gredu sunožno (jedna noga malo ispred druge);

- različiti načini hodanja: u usponu, sa zgrčenim prednoženjem, sa zanoženjem, sa odnoženjem, sa visokim prednoženjem; okret u usponu na sredini grede;

- sunožni odskok iz stava prednožnog sa promenom noge i doskok; vaga pretklonom i zanoženjem; saskok zgrčeno.

Prošireni sadržaji

Mogu se realizovati kroz časove na kojima se realizuju obavezni sadržaji, diferencirani oblik rada sa naprednim učenicima koji npr. preskaču kozlić po dužini umesto širini, rade leteći kolut nakon koluta napred. Ovakve modele moguće je primeniti na sve sadržaje sportske gimnastike.

Vežbe na tlu:

- kolut napred i nazad - složenije varijante

- kolut leteći preko prepreke;

- Povezani premeti strance "zvezda" u jednu ili u obe strane;

Visoka greda:

- naskok u upor prednji, upor odnožno desnom (levom) okretom za 90 stepeni udesno i prehvatom bočno (palčevi su okrenuti jedan prema drugom), vaga pretklonom i zanoženjem uz pomoć;

- osnovna kretanja iz prethodnih razreda na niskoj gredi izvesti na srednjoj ili visokoj gredi.

Preskok "raznoška" - kozlić postavljen po dužini, ili sa produženom fazom prvog leta (120 cm).

Konj sa hvataljkama - upori i izdržaji.

Vežbe u uporu:

- dvovisinski razboj (učenici);

- saskok prednjihom.

3. Osnove timskih i sportskih igara

Sadržaji košarke realizuju se na časovima *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja*, a sadržaji rukometa/minirukometa na *obaveznim fizičkim aktivnostima učenika* zajedno sa drugim nastavnim sadržajima.

3. 1. Košarka

Prema prostornim i materijalnim uslovima škole koristiti mogućnost realizacije nastave u oba polugodišta. Usvojene elemente tehnike treba primeniti u igri na času. Kontinuitet u usvajanju sadržaja moguće je postići tako što se prethodno usvojeni sadržaji koriste kao uvodni ili specifično pripremni u narednom času.

Osnovni sadržaji

- držanje lopte, osnovni stavovi u napadu sa loptom, zaustavljanje u stav;

- hvatanje i dodavanje lopte u mestu i kretanju;

- pivotiranje;

- dribling u mestu i kretanju;

- dvokorakom šut na koš;

- šut iz mesta i skok šut;

- osnovni stav u odbrani, kretanje u odbrani, čuvanje napadača sa loptom;

- situaciona igra 1:1;

- saradnja dva i tri igrača u pozicionoj igri i kontranapadu (obuka kroz igru);

- igra 3:3; 4:4 (igra na jedan koš);

- igra 5:5 uz primenu pravila prilagođenih nivou usvojenosti elemenata igre.

Prošireni sadržaji

- demarkiranje;

- povezivanje elemenata tehnike u akcione celine (hvatanje lopte, dribling, šutiranje i dr.);

- finte (prodor, šut);

- igra "2:2- pick and roll";

- igra "2:2" po na principu "dodaj i utrči - back door";

- poziciona igra 3:3 i 5:5.

4. Ples i ritmika

Osnovni sadržaji

Njihanja i kruženja sa vijačom u fronatnoj i sagitalnoj ravni u mestu i kretanju (vežbe po izboru nastavnika).

Ponoviti prve dve varijante narodnog kola Moravac i obraditi treću i četvrtu varijantu.

Prošireni sadržaji

Sastav sa vijačom od elemenata predviđenih programom petog i šestog razreda.

Sastav sa obručem sastavljen od elemenata obrađenih u petom razredu.

Sastav sa loptom sastavljen od elemenata obrađenih u petom razredu.

Usavršiti kolo iz kraja u kome se škola nalazi usvojeno u prethodnom razredu

Engleski Valcer.

5. Plivanje

Ova nastavna tema realizuje se u školama u kojima za to postoje uslovi, u okviru redovne nastave ili *obaveznih fizičkih aktivnosti učenika. Prilikom* realizacije sadržaja formirati grupe plivača i neplivača.

Škole koje se opredele za realizaciju programskih sadržaja plivanja na objektima izvan škole, ove časove organizuju u okviru *obaveznih fizičkih aktivnosti učenika*. Ukoliko ne postoji mogućnost realizacije nastave plivanja u ovom razredu, broj časova namenjen ovoj nastavnoj temi raspoređuje se drugim nastavnim temama iz programa.

Osnovni sadržaji

Vežbe disanja, rad nogu, plovak, održavanje u mestu, zaveslaji (kraul i leđni kraul), skok na glavu i izron.

Plivanje tehnikom kraula ili leđnog kraula.

Prošireni sadržaji

Plivanje 25 m na vreme slobodnom tehnikom.

Ronjenje po dužini u skladu sa sposobnostima učenika.

6. Poligoni

Nastavnik nakon jedne ili više obrađenih nastavnih tema može realizovati poligon u skladu sa usvojenim motoričkim sadržajima i mogućnostima učenika.

7. Testiranje i merenje

Praćenje fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti sprovodi se na početku i kraju školske godine, iz oblasti kardiorespiratorne izdržljivosti (procena aerobnog kapaciteta), telesnog sastava (posebno telesne masnoće), mišićne snage, izdržljivosti u mišićnoj snazi, gipkosti i agilnosti. Model kontinuiranog praćenja fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti u nastavi *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja*, baterija testova, kriterijumske referentne vrednosti i način njihovog tumačenja, organizacija i protokol testiranja kao pedagoške implikacije detaljno su objašnjeni u navedenom priručniku.

Okvirni broj časova po temama obaveznih fizičkih aktivnosti

1. Osnove timskih i sportskih igara:

Rukomet/minirukomet; (12-18)

2. Druge aktivnosti predviđene programom stručnog veća (42-36).

Didaktičko-metodički elementi

Osnovne karakteristike časova:

- jasnoća nastavnog procesa;

- optimalno korišćenje raspoloživog prostora, sprava i rekvizita;

- izbor racionalnih oblika i metoda rada;

- izbor vežbi optimalne obrazovne vrednosti;

- funkcionalna povezanost svih delova časa - unutar jednog i više uzastopnih časova jedne nastavne teme.

Ukoliko na času istovremeno vežbaju dva odeljenja, nastava se sprovodi odvojeno za učenike i učenice.

Prilikom izbora oblika rada neophodno je uzeti u obzir prostorne uslove rada, broj učenika na času, broj sprava i rekvizita i dinamiku obučavanja i uvežbavanja nastavnog zadatka.

Izbor didaktičih oblika rada treba da bude u funkciji dostizanja postavljenih ishoda, racionalne organizacije i intenzifikacije časa.

Praćenje i ocenjivanje

Ishodi predstavljaju dobru osnovu za praćenje i procenu postignuća učenika, odnosno kreiranje zahteva kojima se može utvrditi da li su učenici dostigli ono što je opisano određenim ishodom. Pored toga, postojanje ishoda olakšava i izveštavanje roditelja o radu i napredovanju učenika.

U procesu praćenja i ocenjivanja poželjno je koristiti lični karton učenika (evidencija o procesu i produktima rada učenika, uz komentare i preporuke) kao izvor podataka i pokazatelja o napredovanju učenika. Prednosti korišćenja ličnog kartona učenika su višestruke: omogućava kontinuirano i sistematično praćenje napredovanja, predstavlja uvid u praćenje različitih aspekata učenja i razvoja, predstavlja, podršku u osposobljavanju učenika za samoprocenu, pruža precizniji uvid u različite oblasti postignuća (jake i slabe strane) učenika.

U cilju sagledavanja i analiziranja efekata nastave *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja,* preporučuje se da nastavnik podjednako, kontinuirano prati i vrednuje:

- Aktivnost i odnos učenika prema fizičkom i zdravstvenom vaspitanju koji obuhvata:

- vežbanje u adekvatnoj sportskoj opremi;

- redovno prisustvovanje na časovima fizičkog i zdravstvenog vaspitanja i obaveznim fizičkim aktivnostima;

- učestvovanje u vančasovnim i vanškolskim aktivnostima i dr.

- Prikaz dva kompleksa usvojenih opštepripremnih vežbi (vežbi oblikovanja), sa i bez rekvizita.

- Dostignut nivo postignuća motoričkih znanja, umenja i navika (napredak u usavršavanju tehnike).

Atletika:

Prikaz tehnike štaftnog trčanja - tehnika izmene štafete, prikaz tehnike, skoka uvis opkoračna tehnika;

Sprintersko trčanje 50 m na vreme, bacanje vorteksa. Istrajno trčanje u trajanju od 7 minuta.

Trčanje školskog krosa.

Sportska gimnastika:

Vežbe na tlu: kolut u napred, kolut u nazad, leteći kolut, stav o šakama uz pomoć, most iz ležanja, stav na plećima "sveća", premet strance "zvezda".

Preskok: zgrčka uz pomoć.

Vežbe u uporu:

- dohvatno vratilo (učenici) ili dvovisinski razboj - niža pritka (učenice) - vis zavesom o potkoleno, naupor jašući i saskok odnoška.

- paralelni razboj (učenici) - naskok u upor; njihanje i prednjihom sed raznožno pred rukama; sased i njihanje; njihanje i zanjihom saskok Sastav od naučnih elemenata. Vežbe realizovati uz pomoć nastavnika

- dvovisinski razboj (učenice)

- naskok iz mesta ili zaleta u upor prednji, premah jednom nogom u sed jašući, premah drugom nogom u upor stražnji i saskok uz pomoć;

Vežbe u visu:

- doskočno vratilo (učenici) njihanje sa povećanom amplitudom i saskok u zanjihu;

- krugovi (učenici i učenice) ljuljanje na krugovima manjom amplitudom i saskoci uz pomoć nastavnika;

- dvovisinski razboj ili neka druga sprava za vežbe u visu (učenice)

- klimom uspostaviti njih, njihanje sa većom amplitudom i spojeno saskok u zanjihu;

Prikaz tehnike penjanja (šipka, kanap, mornarske lestve - do 4 m visine);

Trambolina ili odskočna daska: skokovi - prednji pruženi i zgrčeni;

Niska greda:

- bokom pored grede;

- sunožnim odskokom naskok na gredu sunožno (jedna noga malo ispred druge);

- različiti načini hodanja: u usponu, sa zgrčenim prednoženjem, sa zanoženjem, sa odnoženjem, sa visokim prednoženjem; okret u usponu na sredini grede;

- sunožni odskok iz stava prednožnog sa promenom noge i doskok; vaga pretklonom i zanoženjem; saskok zgrčeno;

Gimnastički poligon sastavljen od obrađenih programskih sadržaja.

Košarka:

Kontrola lopte u mestu i kretanju (vođenje);

Vođenje lopte sa promenom pravca kretanja (levom i desnom rukom);

Hvata i dodaje loptu u visini grudi, kuka iznad glave;

Dvokorak u "jaču" stranu;

Šut na koš;

Rukomet i drugi sadržaji *Obaveznih fizičkih aktivnosti učenika:*

Pratiti i vrednovati obrađene sadržaje rukometa/minirukometa i druge sadržaje realizovane u skladu sa programom.

Ples i ritmika:

Zamasi, kruženja, trčanja, poskoci i skokovi sa vijačom. Poskoci i skokovi kroz vijaču.

Narodno Moravac kolo uz muziku (treća i četvrta varijanta).

Plivanje:

Tehnika kraula.

Individualni napredak motoričkih sposobnosti svakog učenika procenjuje se u odnosu na prethodno provereno stanje. Prilikom ocenjivanja neophodno je uzeti u obzir sposobnosti učenika, stepen spretnosti i umešnosti. Ukoliko učenik nema razvijene posebne sposobnosti, prilikom ocenjivanja uzima se u obzir njegov individualni napredak u odnosu na prethodna dostignuća i mogućnosti kao i angažovanje učenika u nastavnom procesu.

Kod učenika oslobođenih od praktičnog dela nastave nastavnik prati i vrednuje:

- poznavanje osnovnih pravila, gimnastike, atletike, sportske igre, plivanja i osnovnih zdravstveno-higijenskih pravila vežbanja;

- učešće u organizaciji vannastavnih aktivnosti.

Praćenje, vrednovanje i ocenjivanje učenika oslobođenih od praktičnog dela nastave, nastavnik može izvršiti usmenim ili pismenim putem.

Praćenje vrednovanje i ocenjivanje učenika sa invaliditetom vrši se na osnovu njihovog individualnog napretka.

Pedagoška dokumentacija

- Dnevnik rada za fizičko i zdravstveno vaspitanje;

- Planovi rada fizičkog i zdravstvenog vaspitanja i obaveznih fizičkih aktivnosti učenika: plan rada stručnog veća, godišnji plan (po temama sa brojem časova), mesečni operativni plan, plan vančasovnih i vanškolskih aktivnosti i praćenje njihove realizacije;

- Pisane pripreme: formu i izgled pripreme sačinjava sam nastavnik uvažavajući: vremensku artikulaciju ostvarivanja, cilj časa, ishode koji se realizuju, konzistentnu didaktičku strukturu časova, zapažanja nakon časa;

- Radni karton: nastavnik vodi za svakog učenika i on sadrži podatke o stanju fizičkih sposobnosti učenika sa testiranja, osposobljenosti u veštinama, napomene o specifičnostima i ostale podatke neophodne nastavniku.

Pedagošku dokumentaciju nastavnik sačinjava u elektronskoj ili pisanoj formi.

OBAVEZNI IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

VERSKA NASTAVA

Cilj i zadaci

Cilj verske nastave jeste da se njome posvedoče sadržaj vere i duhovno iskustvo tradicionalnih crkava i religijskih zajednica koje žive i deluju na našem životnom prostoru, da se učenicima pruži celovit religijski pogled na svet i život i da im se omogući slobodno usvajanje duhovnih i životnih vrednosti crkve ili zajednice kojoj istorijski pripadaju, odnosno čuvanje i negovanje sopstvenog verskog i kulturnog identiteta. Učenici treba da upoznaju veru i duhovne vrednosti sopstvene, istorijski date crkve ili verske zajednice u otvorenom i tolerantnom dijalogu, uz uvažavanje drugih religijskih iskustava i filozofskih pogleda, kao i naučnih saznanja i svih pozitivnih iskustava i dostignuća čovečanstva.

Zadaci verske nastave su da kod učenika:

- razvija otvorenost i odnos prema Bogu, drugačijim i savršenom u odnosu na nas, kao i otvorenost i odnos prema drugim ličnostima, prema ljudima kao bližnjima, a time se budi i razvija svest o zajednici sa Bogom i sa ljudima i posredno se suzbija ekstremni individualizam i egocentrizam;

- razvija sposobnost za postavljanje pitanja o celini i konačnom smislu postojanja čoveka i sveta, o ljudskoj slobodi, o životu u zajednici, o fenomenu smrti, o odnosu sa prirodom koja nas okružuje, kao i o sopstvenoj odgovornosti za druge, za svet kao tvorevinu Božju i za sebe;

- razvija težnju ka odgovornom oblikovanju zajedničkog života sa drugim ljudima iz sopstvenog naroda i sopstvene crkve ili verske zajednice, kao i sa ljudima, narodima, verskim zajednicama i kulturama drugačijim od sopstvene, ka iznalaženju ravnoteže između zajednice i vlastite ličnosti i ka ostvarivanju susreta sa svetom, sa prirodom, i pre i posle svega, sa Bogom;

- izgradi sposobnost za dublje razumevanje i vrednovanje kulture i civilizacije u kojoj živi, istorije čovečanstva i ljudskog stvaralaštva u nauci i drugim oblastima;

- izgradi svest i uverenje da svet i život imaju večni smisao, kao i sposobnost za razumevanje i preispitivanje sopstvenog odnosa prema Bogu, ljudima i prirodi.

VERSKA NASTAVA - PRAVOSLAVNI KATIHIZIS

Naziv predmeta:	**VERSKA NASTAVA - PRAVOSLAVNI KATIHIZIS**
Godišnji fond časova:	**36**
Razred:	**Šesti**

TEMA (nastavne jedinice)	**CILJ**	**ISHODI** Po završetku teme učenik će:	**PREPORUČENI SADRŽAJI PO TEMAMA**	**NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA**
I - UVOD **1. Upoznavanje sadržaja programa i načina rada**	• Upoznavanje učenika sa sadržajem predmeta, planom i programom i načinom realizacije nastave Pravoslavnog katihizisa; • Ustanoviti kakva su znanja stekli i kakve stavove usvojili učenici u prethodnom razredu školovanja.	• moći da sagleda sadržaje kojima će se baviti nastava Pravoslavnog katihizisa u toku 6. razreda osnovne škole; • moći da uoči kakvo je njegovo predznanje iz gradiva Pravoslavnog katihizisa obrađenog u prethodnom razredu školovanja.	• Upoznavanje sa sadržajem programa i načinom rada	Katihizacija kao liturgijska delatnost-zajedničko je delo katihete (veroučitelja) i njegovih učenika. Katiheta (veroučitelj) bi trebalo stalno da ima naumu da katiheza ne postoji radi gomilanja informacija ("znanja o veri"), već kao nastojanje da se učenje i iskustvo Crkve lično usvoje i sprovedu u život kroz slobodno učešće u bogoslužbenom životu Crkve. Na početku svake nastavne teme učenike bi trebalo upoznati sa ciljevima i ishodima nastave, sadržajima po temama, načinom ostvarivanja programa rada, kao i sa načinom vrednovanja njihovog rada. **Vrste nastave** Nastava se realizuje
II - PRIPREMA SVETA ZA DOLAZAK SINA BOŽIJEG **2. Istorijske okolnosti pred dolazak Hristov** **3. Jevrejsko iščekivanje**	• Upoznati učenike sa kulturno-istorijskim prilikama u Palestini pred Hristovo rođenje; • Ukazati učenicima na starozavetna proroštva vezana za	• moći da kaže da su Jevreji pred dolazak Mesije bili pod Rimskom okupacijom i da su među njima postojale podele • moći da prepozna da su Jevreji očekivali Mesiju na osnovu starozavetnih proroštava	• Istorijske okolnosti prec dolazak Hristov • Starozavetna proroštva c dolasku Mesije • Sveti Jovan Preteča	

Mesije **4. Sveti Jovan Preteča**	dolazak Spasitelja - Mesije; • Objasniti učenicima ulogu i značaj Svetog Jovana Preteče; • Razviti svest kod učenika o značaju pokajanja i vrlinskog života;	• moći da prepriča život Svetog Jovana Preteče i Krstitelja Gospodnjeg i kaže da je on pripremao narod za dolazak Hrista • moći da doživi vrlinski život i pokajanje kao pripremu za susret sa Hristom;		kroz sledeće oblike nastave: • **teorijska nastava (35 časova)** • **praktična nastava (1 čas)** **Mesto realizacije nastave** • Teorijska **nastava se realizuje u učionici**; • Praktična nastava se **realizuje u crkvi - učešćem u liturgijskom sabranju;**
III - UVOD U NOVI ZAVET **5. Novi Zavet je ispunjenje Starog Zaveta** **6. Novozavetni spisi** **7. Jevanđelisti**	• Upoznati učenike sa nastankom novozavetnih knjiga; • Objasniti učenicima ključne novozavetne pojmove; • Pružiti učenicima osnov za razumevanje smisla novozavetnih događaja; • Podstaći učenike da samostalno čitaju Sveto Pismo.	• moći da zaključi da je dolaskom Isusa Hrista Bog sklopio Novi Zavet sa ljudima. • moći da navede neke od novozavetnih knjiga i okolnosti njihovog nastanka; • moći da pronađe određeni biblijski odeljak; • moći da kaže da se Biblija koristi na bogosluženjima; • moći da imenuje Jevanđeliste i prepozna njihove ikonografske simbole; • biti podstaknut na čitanje Svetog Pisma.	• Novi Zavet je ispunjenje Starog Zaveta • Novozavetni spisi (nastanak, podela, funkcija, autori...) • Jevanđelisti	**Didaktičko metodička uputstva za realizaciju nastave** • Uvodne časove trebalo bi osmisliti tako da doprinesu međusobnom upoznavanju učenika, upoznavanju učenika s ciljevima, ishodima, nastavnim sadržajima, ali i tako da nastavnik stekne početni uvid u to kakvim predznanjima i stavovima iz područja Pravoslavnog katihizisa, grupa raspolaže. • Realizacija programa trebalo bi da se odvija u skladu s principima savremene aktivne nastave, koja svojom dinamikom podstiče učenike na istraživački i problemski pristup sadržajima tema. U toku realizacije stavljati naglasak više na doživljajno i formativno, a manje na saznajno i informativno. • Kvalitet nastave se postiže kada se nastavni sadržaji
IV - BOGOČOVEK - ISUS HRISTOS **8. Presveta Bogorodica - Blagovesti** **9. Bogorodičini praznici** **10. Rođenje Hristovo** **11. Hristos je Bogočovek**	• Pružiti učenicima osnovno znanje o ličnosti Presvete Bogorodice; • Objasniti učenicima hrišćansko poimanje slobode; • Pružiti učenicima osnovno znanje o jevanđeljskim	• moći da prepriča događaj Blagovesti i da prepozna da je to "početak spasenja"; • moći da prepozna službu anđela kao glasnika i služitelja Božijih; • moći da prepozna Bogorodičino prihvatanje volje	• Presveta Bogorodica - Blagovesti • Bogorodičini praznici • Rođenje Hristovo • Hristos je Bogočovek • Krštenje Hristovo • Hristova čuda • Novozavetne zapovesti i Beseda na gori	

12. Krštenje Hristovo **13. Hristova čuda** **14. Novozavetne zapovesti i Beseda na gori** **15. Hristos - "put, istina i život"** **16. Lazareva Subota i Cveti** **17. Tajna Večera - prva Liturgija** **18. Stradanje Hristovo** **19. Vaskrsenje Hristovo**	kazivanjima o Gospodu Isusu Hristu; • Objasniti učenicima razlog ovaploćenja Sina Božijeg; • Podstaći učenike da u opisima Hristovih čuda uvide ljubav Božiju • Kroz Hristove zapovesti o ljubavi i tumačenje pojedinih odeljaka iz Besede na gori ukazati učenicima na značaj ljubavi prema Bogu i bližnjima. • Podstaći učenike da žive po Jevanđelju; • Ukazati učenicima na povezanost Tajne Večere i Svete Liturgije; • Predstaviti učenicima događaje Stradanja i Vaskrsenja Hristovog kao ključne za spasenje sveta i čoveka.	Božije kao izraz slobode; • moći da uoči da je za razliku od Eve, Bogorodica poslušala Boga • moći da prepriča neke od događaja iz života Presvete Bogorodice i poveže ih sa Bogorodičinim praznicima; • moći da prepriča biblijski opis Rođenja Hristovog; • moći da prepozna da je Hristos došao na svet da sjedini Boga i čoveka • moći da prepriča biblijski opis Hristovog Krštenja, posta i kušanja; • moći da prepozna da su Hristova čuda izraz Njegove ljubavi prema ljudima; • moći da uvidi razliku između starozavetnog zakona i novozavetnih zapovesti o ljubavi; • biti podstaknut da prihvati Hrista za svoj životni uzor; • moći da prepriča događaje Vaskrsenja Lazarevog i Ulaska u Jerusalim; • moći da uvidi kontradiktornost između očekivanja jevrejskog naroda	• Hristos - Onaj koji je naš "put, istina i život" • Lazareva Subota i Cveti • Tajna Večera - prva Liturgija • Stradanje Hristovo • Vaskrsenje Hristovo	realizuju u skladu sa savremenim pedagoškim zahtevima u pogledu upotrebe raznovrsnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava. • Imajući u vidu zahteve nastavnog programa i mogućnosti transponovanja nastavnog sadržaja u pedagoško didaktička rešenja, nastavnik bi trebalo da vodi računa i o psihološkim činiocima izvođenja nastave - uzrastu učenika, nivou psihofizičkog razvoja, interesovanjima, sklonostima, sposobnostima i motivaciji učenika. • U ostvarivanju savremene nastave nastave nastavnik je izvor znanja, kreator, organizator i koordinator učeničkih aktivnosti u nastavnom procesu. • Nastava je uspešno realizovana ako je učenik spreman da Crkvu shvati kao prostor za ostvarivanje svoje ličnosti kroz zajedničarenje sa bližnjima i Trojičnim Bogom koji postaje izvor i punoća njegovog života. **Evaluacija nastave** Evaluaciju nastave (procenjivanje uspešnosti realizacije nastave i ostvarenosti zadataka i ishoda nastave) nastavnik će ostvariti na dva načina: • procenjivanjem

		spram Hristove ličnosti; • moći da hronološki navede događaje Strasne sedmice; • moći da prepriča biblijski opis Tajne Večere i u prinosu hleba i vina prepozna Svetu Liturgiju; • moći da prepriča biblijski opis Hristovog Stradanja i Vaskrsenja • moći da kroz tumačenje tropara Hristovog Vaskrsenja prepozna da je Hristos pobedio smrt i omogućio svima vaskrsenje iz mrtvih;		reakcije učenika ili prikupljanjem komentara učenika putem anketnih evaluacionih listića; • proverom znanja koje učenici usvajaju na času i ispitivanjem stavova; **Ocenjivanje** Neposredno opisno ocenjivanje učenika može se vršiti kroz: • usmeno ispitivanje; • pismeno ispitivanje; • posmatranje ponašanja učenika; **Okvirni broj časova po temama** Uvod - **1** Priprema sveta za dolazak Sina Božijeg - **5** Uvod u Novi Zavet - **5** Bogočovek Isus Hristos - **16** Crkva Duha Svetoga - **7** Evaluacija - **1+1**
V - CRKVA DUHA SVETOGA **20. Vaznesenje i Pedesetnica** **21. Crkva u Jerusalimu** **22. Pavle - apostol neznabožaca** **23. Progoni hrišćana** **24. Sveti car Konstantin i krštenje carstva**	• Objasniti učenicima značaj događaja Vaznesenja i Pedesetnice; • Upoznati učenike sa misionarskom delatnošću svetih apostola; • Upoznati učenike sa osobenostima svedočenja vere u ranoj Crkvi; • Ukazati učenicima na uzroke gonjenja hrišćana; • Podstaći učenike na toleranciju prema pripadnicima drugih veroispovesti.	• moći da prepriča događaje Vaznesenja i Pedesetnice; • moći da kaže da je silaskom Duha Svetog na apostole rođena Crkva Hristova; • moći da imenuje nekoliko svetih apostola i navede neke od događaja iz njihovog života; • moći da uoči da su u Rimskom carstvu hrišćani bili gonjeni i navede neke od primera mučeništva; • moći da objasni značaj donošenja Milanskog edikta; • moći da usvoji vrednost tolerancije među ljudima različitih	• Vaznesenje i Pedesetnica • Zajednica u Jerusalimu, prema izveštaju iz Dela apostolskih • Misionarsko delo svetog apostola Pavla • Gonjenja Crkve • Sveti car Konstantin i krštenje carstva	

		verskih ubeđenja;		

KORELACIJA S DRUGIM PREDMETIMA / MODULIMA:

1. Srpski jezik i književnost
2. Istorija
3. Geografija
4. Likovna kultura
5. Muzička kultura
6. Građansko vaspitanje

ISLAMSKA VERONAUKA (ILMUDIN)

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave islamske vjeronauke u osnovnom obrazovanju i vaspitanju je da pruži učeniku osnovni vjernički pogled na svet, sa posebnim naglaskom na vjernički praktični deo, a takođe i budući vječni život.

Izlaganje vjerskog viđenja i postojanja sveta obavlja se u otvorenom i tolerantnom dijalogu sa ostalim naukama i teorijama.

Način pristupa je islamsko viđenje koje obuhvata sva pozitivna iskustva ljudi, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i vjersko obrazovanje.

Zadaci nastave islamska vjeronauke:

- poznavanje osnovnih principa vjere islama;

- poznavanje vrijednosti molitve;

- poznavanje sastavnih dijelova molitve;

- upoznavanje međusobnih prava i dužnosti pojedinca i zajednice;

- razvijanje svijesti o Bogu kao Stvoritelju i odnos prema ljudima kao najsavršenijim božjim stvorenjima,

- razvijanje sposobnosti (na način primjeren uzrastu učenika) za postavljanje pitanja o cjelini i najdubljem smislu postojanja čovjeka i svijeta, o ljudskoj slobodi, životu u zajednici, smrti, odnosu s prirodom koja nas okružuje, kao i za razmišljanje o tim pitanjima u svijetlu vjere islama,

- razvijanje sposobnosti za odgovorno oblikovanje zajedničkog života sa drugima, za nalaženje ravnoteže između vlastite ličnosti i zajednice, za ostvarivanje susreta sa svijetom (sa ljudima različitih kultura, religija, pogleda na svijet, s društvom, prirodom) i s Bogom, u izgrađivanje uvjerenja da je čovekov život na ovom svijetu samo priprema za vječnost, da su svi stvoreni da budu sudionici vječnog života, da se iz te perspektive, kod učenika razvija sposobnost razumijevanja, preispitivanja i vrijednovanja vlastitog odnosa prema drugom čovjeku kao božjem stvorenju i izgradi spremnost za pokajanje.

SADRŽAJI PROGRAMA

ISLAM

- značenje riječi islam

- suština islama

- neka od načela islamskog vjerovanja

- cilj islama

- priroda nevjerstva

- blagodati islama

- vjera, šta to znači

- vjera u nevidljivo i nepoznato

VRIJEDNOST NAMAZA (molitve)

zašto obavljamo namaz

vanjska forma namaza

vrijednost dženaze namaza (namaz koji se klanja umrloj osobi)

vrijednost džume namaza (sedmične molitve koja se obavlja petkom)

vrijednost dobrovoljnih namaza

vrijednost teravih namaza (namaz koji se klanja u toku mjeseca ramazana)

SVRHA NAMAZA

- namaz čovjeka čini srećnim

- namaz je brana na putu loših djela

- namaz pojačava ljubav prema drugome

- namazom nastojimo zaslužiti Božiju pomoć

RAMAZANSKI POST

- kako treba provesti mjesec ramazan

- neki propisi o postu

- post kao stroga vjerska dužnost

- važnost i koristi ramazanskog posta

- post kao moralni faktor

- post kao socijalni faktor

- post kao zdravstveni faktor

- materijalna davanja vezana za mjesec ramazan - sadekatu-l-fitr

- posebni ibadeti (Allahu dž.š. draga djela) u ramazanu - i'tikaf

RAMAZANSKI OBIČAJI

- doček ramazana

- oglašavanje početka i završetka posta

- učenje Kur'na (mukabela)

- ramazanski dersovi

- učenje salevata i ilahija

- ramazanski iftari i sijela

NEKE OD OSOBINA VJERNIKA

- vjernik čuva emanet (izvršava povjerene obaveze)

- vjernik vodi brigu o svojim postupcima

- vjernik je strpljiv u teškoćama

- vjernik je skroman i umjeren

- vjernik se bogati znanjem

- vjernik kao supružnik i roditelj

- odnos vjernika prema roditeljima i rodbini

- odnos vjernika prema komšijama i zajednici

POSLANSTVO

- historijat i svrha poslanstva

- Muhamed a.s. kao Poslanik

- konačnost Muhamedovog a.s. poslanstva

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Vjerska nastava je zajedničko djelo vjeroučitelja i učenika. Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine iz kojih se potom vraća na njihovu svakodnevnu primjenu. Ovakav način saznanja ima svoj red: upoznavanje (obrada novih sadržaja), ponavljanje, primjena i provjeravanje, sređivanje (sistematizacija).

Vjeroučitelj će ukupan broj predviđenih časova za vjeronauku (36) iskoristiti tako što će svaki čas predvideti kratko ponavljanje sadržaja sa prethodnog časa, a zatim preći na temu planiranu za aktuelni čas, uz obavezni međusobni razgovor nakon obrade date teme, iz kojeg će se zaključiti da li su sadržaj učenici usvojili i da li je našao mjesto u njihovom praktičnom životu.

NAPOMENA: Vjeroučitelj će prema svojoj procjeni, a shodno potrebama, na svakom času izdvojiti određeno vrijeme za provjeru usvojenosti pređenog gradiva, ili u potpunosti posvetiti čas provjeri znanja i ocjenjivanju učenika.

LITERATURA: Udžbenik islamske vjeronauke za 6. razred osnovne škole autora Mensura Ćatovića, koji je uredila Vjersko-prosvjetna služba Mešihata IZ-e Sandžaka.

VJERSKA NASTAVA - KATOLIČKI VJERONAUK

Naziv predmeta:	**VJERSKA NASTAVA - KATOLIČKI VJERONAUK**
Godišnji fond časova:	**36**
Razred:	**Šesti**

TEMA	CILJ	ISHODI Po završetku teme učenik će biti u stanju da:	PREPORUČENI SADRŽAJI PO TEMAMA	METODIČKE UPUTE
I UVOD	• Upoznavanje učenika sa temema i načinom rada u narednoj školskoj godini	• da shvati važnost sadržaja vjeronaučne godine za svoj život i rast u kršćanskoj vjeri	**1.** Upoznavanje učenika sa sadržajima programa za VI razred	• Pripovijedanje, razgovor
II ISUS KRIST - SIN BOŽJI	• Upoznati da se Bog spustio u čovještvo kako bi na novi način progovorio čovjeku • Upoznati se sa sredinom i mentalitetom u kojem Isus odrasta i sazrijeva za svoje javno djelovanje • Otkriti poziv, poslanje, život i javno djelovanje Ivana Krstitelj • Doživjeti posebnost Isusova	• da shvati i razumije utjelovljenje • da bolje shvati ulogu Marije majke u Isusovom životu • da razumije Isusovo sinovstvo i posebnu ljubav Boga Oca prema njemu • da razumije kako je krštenjem i sam postao "dijete Božje" i član kršćanske zajednice	**2.** Bog koji je čovjekom postao **3.** Marija posrednica spasenja **4.** Isus Nazarećanin **5.** Glas vapijućeg u pustinji - Ivan Krstitelj (Mk 1,1-8; Mt 3,1-12; Lk 3,1-18; Iv 1,19-27) **6.** Očevo svjedočanstvo o Isusu - Krštenje na rijeci Jordanu (Mt 3,13-17; Mk 1,9-11; Lk 1,21-22; Iv 1,29-34;)	• Pripovijedanje i čitanje biblijskog teksta • Analiza biblijskog teksta, rad u paru • Dijapozitivi • Likovno prikazivanje Ivana Krstitelja • Obnavljanje krsnog obrasca sakramenta krštenja

	krštenja	• da Boga doživi kao bliskoga Oca	**7.** Ponavljanje obrađene nastavne teme	
III **ISUS VRHOVNI UČITELJ VJERE**	• Upoznati se sa Isusovim naukom - Blaženstvima • Razmišljati o temeljnim vrijednostima "kraljevstva ljudi" i Božjeg kraljevstva • Naučiti što su prispodobe i zašto ih Isus koristi • Upoznati se sa nekim prispodobama • Razmišljati o likovima u prispodobama i njezinoj poruci • Shvatiti da je Isusov nauk i primjer temelj kršćanskoga ponašanja i života	• da prihvati Isusov način govora i usvoji nove pojmove (blaženi, milosrdi, krotki...) • da uoči kako riječ Isusova mijenja čovjeka • da uoči važnost stvaranja novog, boljeg svijeta • da shvati kako je on sam dobra zemlja u kojoj treba rasti sjeme riječi Božje • da se suživi sa likovima u prispodobama • da otkrije neke svoje talente i zna ih nabrojiti • da shvati kako je Bogu svaki čovjek važan • da nasljeduje Isusove primjere	**8.** Zakon novoga života - Govor na gori (Mt 5,4-12) **9.** Kristova riječ čini čovjeka novim – Zakej carinik (Lk 19,1) **10.** Isus poučava u prispodobama - "Vi ste svjetlost svijeta" (Mt 5,13) **11.** Riječ Božja je sjeme (Mt 13,4; Mk 4,4; Lk 8,5) **12.** Isus Krist je naš temelj - Kuća na stijeni i kuća na pijesku (Mt 7,24; Lk 6,47) **13.** Svatko je Bogu važan: Izgubljena ovca (Mt18,12; Lk 15,3); Izgubljeni i nađeni sin (Lk 15,11) **14.** Božji darovi ćovjeku - prispodoba o talentima (Mt 25,14; Lk 19,11) **15.** Kraljevstvo nebesko je kao gozba (Mt 22,15: Lk 14,15) **16.** Ponavljanje obrađene nastavne teme **17.** Provjera znanja i zaključivanje ocjena za prvo polugodište	• Problemsko-stvaralački s elementima istraživačkog • Aktualizacija-smjestiti Blaženstva u današnje vrijeme • Obrada dijela teksta - rad u grupi, ili paru • Likovni prikaz - kolaž • Dramatizacija prispodobe • Rad sa razlomljenim rečenicam • Stikeri - moji talenti • Promatranje i analiza sadržaja umjetničke reprodukcije • Pisanje novih prispodoba • Dijapozitivi, film • prikladni radni list
IV **ISUS POMAŽE LJUDIMA - OPRAŠTA I LJEČI**	• Razmišljati o tome postoje li čuda danas • Shvatiti da je za čudo potrebna vjera • Susresti se s tekstovima o Isusovim čudesima i	• da shvati kako je potrebna duboka, iskrena vjera da bi se dogodilo čudo • da opiše neko Isusovo čudo • da se suživi sa likom npr. slijepca • da shvati rečenicu: "Nisam	**18.** Da progledam - Slijepi Bartimej (Mk 10,46-52; Mt 20,29-34; Lk 18,35-43; Iv 9,1-41) **19.** Vjera spašava bližnjega - Vjera jednog rimskog satnika(Lk 7,1-10; Mt 8,5-13)	• Obrada biblijskog teksta • igra slijepca-pronađi skriveno - "toplo, hladno" • Razlomljena rečenica: "nisam dostojan..." • Pisanje na stikerima u boji:

	identificirati se s nekim od likova • Razmišljati o ljudskim pogreškama, izmirenju i praštanju	dostojan..." i poveže sa svetom misom • da uvidi ljudsku i vlastitu slabost i grešnost • da uoči posljedice osude i veličinu praštanja i ljubavi • da i sam bude spreman na praštanje	**20.** Bogu je sve moguće - ozdravljenje uzetoga (Lk 5,17-26; Mt 9,1-8; Mk 2,1-12) **21.** Praštanje i ljubav (Iv 8,1-11*; Marija Magdalena* (Lk 7,36-50) **22.** Ponavljanje obrađene nastavne teme	dobro i zlo • Pjesma: Pruži ruku svome bratu, ili Izgubljeni sin
V ISUS KRISTUS - NAŠ SPASITELJ	• Razmišljati o Isusovom križnom putu i njegovim postajama • Razmišljati o pojmu služenja i odnosu prema njemu u svakodnevnom životi • Susresti se sa biblijskim tekstovima o Isusovoj muci i smrti • Naučiti što je Veliki tjedan • Shvatiti da je Kristovo uskrsnuće temelj kršćanske vjere i svakog crkvenog slavlja • Doživjeti sebe kao Isusova učenika	• Da doživi Posljednju večeru u svijetlu Novoga Saveza, prijateljstva, ljubavi i poslanja • da uoči veličinu i potrebu služenja • da shvati Isusovo predanje kao veliku ljubav prema čovjeku (nema veće ljubavi od ove: dati svoj život za druge) • da uoči pobjedu uskrsnuća • da shvati kako je uskrsnuće temelj kršćanske nauke • da shvati kako se Isusovo djelo nastavlja preko njegovih učenika • da uoči kako je sam pozvan da nastavi Isusovo djelo služenja i navješćivanja • da razumije kako se Isus vraća Ocu i da su oni jedno • da usvoji pojam "Uzašašće"	**23.** Sam se predao za nas - Ulazak u Jeruzalem **24.** Novi Savez - Posljednja večera (Mt 26,27) **25.** Tajna Božjeg služenja - Pranje nogu (Iv 13,1-17; 13,34-35; Mt 25,35) **26.** Ljubav koja oslobađa - muka, smrt i uskrsnuće (Mt 27,45-51.54-66) **27.** Uskrs - središte kršćanskog vjerovanja (Lk 24,13-35; 1Kor 15,17) **28.** Uskrsli Krist šalje svoje učenike po svem svijetu (Mt 28,16-20; Iv 21, 15-19) **29.** Nebeski Otac je proslavio Isusa - Uzašašće Isusovo (Mk 16,19; Iv 10,30) **30.** Ponavljanje obrađene nastavne teme	• Izlaganje, pripovijedanje, • Analiza određenog bibliskog teksta • Pripovijedanje uz slike • Sudjelovanje na križnome putu u župi • Dijapozitivi, film • Uspoređivanje: stara i nova Pasha • Grupni rad; pravimo pashalno janje od cvjetova cicamace • Uskršnji pano • Analiza umjetničke slike: Sieger Köder, Djela milosrđa • Radni list na temu Trodnevlja i Uskrsa • Prikladna uskršnja pjesma
VI CRKVA - NOVI BOŽJI NAROD	• Upoznati nastanak Crkve kao zajednice Isusovih učenika • Graditi i njegovati odnos povjerenja i otvorenosti prema	• da razumije potrebu postojanja zajednice - Crkve • da bude sposoban nabrojiti sa razumijevanjem različite službe u	**31.** Crkva - zajednica Isusovih učenikam (Dj 1-2) 32. Različiti darovi i službe (1Kor 12,4-31) **33.** Pastiri Kristove	• Analiza biblijskih tekstova • Asocijacije na biblijske slike Crkve • Dijapozitivi,

	Crkvi kao vlastitoj zajednici • Razumjeti Crkvu kao novi Božji narod u kojem su svi pozvani djelovati promičući vrednote novoga svijeta • Poznavati različite službe u Crkvi • Upoznati se sa postojanjem različitih zajednica u jednoj Kristovoj Crkvi	Crkvi • da prepozna i bude spreman za angažman u vlastitoj župnoj zajednici • da uoči vlastiti dar kojim bi mogao služiti zajednici • da shvati kako Duh Sveti vodi Crkvu	Crkve - apostoli i njihovi nasljednici (i redovnici) **34.** Kristovi vjernici u svijetu (Kako suvremeni kršćani mogu biti svjedoci u svijetu **35.** Crkva i crkve - jedinstvo u različitosti (ekumenska tema) **36.** Ponavljanje obrađene nastavne teme i zaključivanje ocjena na kraju nastavne godine	fotografija, film • Posjeta bližoj redovničkoj zajednici • Razgovor o konkretnom iskustvu zajedništva u vlastitoj župi

KORELACIJA S DRUGIM PREDMETIMA / MODULIMA:

1. Materinji jezik i književnost
2. Građanski odgoj
3. Povijest
4. Geografija
5. Likovna kultura
6. Muzička kultura

Naziv predmeta:	**Vjerska nastava - Katolički vjeronauk**
Godišnji fond časova:	**36**
Razred:	**Šesti**

Tema	**Cilj**	**Ishodi** Po završetku teme učenik će biti u stanju da:	**Preporučeni sadržaji po temama**	**Metodičke upute**
I **UVOD**	• Upoznavanje učenika sa temama i načinom rada u narednoj školskoj godini	• da shvati važnost sadržaja vjeronaučne godine za svoj život i raste u kršćanskoj vjeri	**1.** Upoznavanje učenika sa sadržajem programa za 6. Razred.	- Pripovijedanje, razgovor
II **ISUS KRIST - SIN BOŽJI**	• Upoznati da se Bog spustio u čovječanstvo kako bi na nov način progovorio čovjeku • Upoznati se sa sredinom i mentalitetom u kojem Isus odrasta i sazrijeva za	• da shvati i razumije utjelovljenje • da bolje shvati ulogu Marije majke u Isusovom životu • da razumije Isusovo sinovstvo i	**2.** Bog koji je čovjekom postao **3.** Marija posrednica spasenja **4.** Isus Nazarećanin **5.** Glas vapijućeg u pustinji - Ivan Krstitelj (Mk	- Pripovijedanje i čitanje biblijskog teksta - Analiza biblijskog teksta, rad u paru - Dijapozitivi - Likovno

	своје јавно дјеловање • Открити позив, послање, живот и јавно дјеловање Ивана Крститеља • Доживјети посебност Исусова крштења	посебну љубав Бога Оца према њему • да разумије како је крштењем и сам постао "дијете Божје" и члан кршћанске заједнице • да Бога доживи као блискога Оца	1,1-8; Мт 3,1-12; Лк 3,1-18; Ив 1,19-27) **6.** Очево свједочанство о Исусу - Крштење на ријеци Јордану (Мт 3,13-17; Мк 1,9-11; Лк 1,21-22; Ив 1,29-34;) **7.** Понављање обрађене наставне теме	приказивање Ивана Крститеља - Обнављање крсног обрасца сакрамента крштења
III ИСУС - ВРХОВНИ УЧИТЕЉ ВЈЕРЕ	• Упознати се са Исусовим науком - Блаженствима • Размишљати о темељним вриједностима "краљевства људи" и Божјег краљевств • Научити што су присподобе и зашто их Исус користи • Упознати се са неким присподобама • Размишљати о ликовима у присподобама и њезиној поруци • Схватити да је Исусов наук и примјер темељ кршћанскога понашања и живота	• да прихвати Исусов начин говора и усвоји нове појмове (блажени, милосрди, кротки...) • да уочи како ријеч Исусова мијења човјека • да уочи важност стварања новог, бољег свијета • да схвати како је он сам добра земља у којој треба расти сјеме ријечи Божје • да се суживи са ликовима у присподобама • да открије неке своје таленте и зна их набројити • да схвати како је Богу сваки човјек важан • да насљедује Исусове примјере	**8.** Закон новога живота - Говор на гори (Мт 5,4-12) **9.** Кристова ријеч чини човјека новим - Закеј цариник (Лк 19,1) **10.** Исус поучава у присподобама - "Ви сте свјетлост свијета" (Мт 5,13) **11.** Ријеч Божја је сјеме (Мт 13,4; Мк 4,4; Лк 8,5) **12.** Исус Крист је наш темељ - Кућа на стијени и кућа на пијеску (Мт 7,24; Лк 6,47) **13.** Сватко је Богу важан: Изгубљена овца (Мт18,12; Лк 15,3); Изгубљени и нађени син (Лк 15,11) **14.** Божји дарови човјеку - присподоба о талентима (Мт 25,14; Лк 19,11) **15.** Краљевство небеско је као гозба (Мт 22,15:	- Проблемско-стваралачки с елементима истраживачког - Актуализација-смјестити Блаженства у данашње вријеме - Обрада дијела текста - рад у групи, или пару - Ликовни приказ - колаж - Драматизација присподобе - Рад са разломљеним реченицам - Стикери - моји таленти - Проматрање и анализа садржаја умјетничке репродукције - Писање нових присподоба - Дијапозитиви, филм - прикладни радни лист

			Лк 14,15) **16.** Понављање обрађене наставне теме 17. Провјера знања и закључивање оцјена за прво полугодиште	
IV ИСУС ПОМАЖЕ ЉУДИМА - ОПРАШТА И ЉЕЧИ	• Размишљати о томе постоје ли чуда данас • Схватити да је за чудо потребна вјера • Сусрести се с текстовима о Исусовим чудесима и идентификирати се с неким од ликова • Размишљати о људским погрешкама, измирењу и праштању	• да схвати како је потребна дубока, искрена вјера да би се догодило чудо • да опише неко Исусово чудо • да се суживи са ликом нпр. Слијепца • да схвати реченицу: "Нисам достојан..." и повеже са светом мисом • да увиди људску и властиту слабост и грешност • да уочи посљедице осуде и величину праштања и љубави • да и сам буде спреман на праштање	**18.** Да прогледам - Слијепи Бартимеј (Мк 10,46-52; Мт 20,29-34; Лк 18,35-43; Ив 9,1-41) **19.** Вјера спашава ближњега - Вјера једног римског сатника(Лк 7,1-10; Мт 8,5-13) **20.** Богу је све могуће - оздрављење узетога (Лк 5,17-26; Мт 9,1-8; Мк 2,1-12) **21.** Праштање и љубав (Ив 8,1-11; Марија Магдалена (Лк 7,36-50) **22.** Понављање обрађене наставне теме	- Обрада библијског текста - играслијепца-пронађи скривено - "топло, хладно" - Разломљена реченица: "нисам достојан..." - Писање на стикерима у боји: добро и зло - Пјесма: Пружи руку своме брату, или Изгубљени син
V ИСУС КРИСТ - НАШ СПАСИТЕЉ	• Размишљати о Исусовом крижном путу и његовим постајама • Размишљати о појму служења и односу према њему у свакодневном животи • Сусрести се са библијским текстовима о Исусовој муци и смрти • Научити што је	• да доживи Посљедњу вечеру у свијетлу Новога Савеза, пријатељства, љубави и послања • да уочи величину и потребу служења • да схвати Исусово предање као велику љубав према човјеку (нема веће љубави од ове:	**23.** Сам се предао за нас - Улазак у Јерузалем **24.** Нови Савез - Посљедња вечера (Мт 26,27) **25.** Тајна Божјег служења - Прање ногу (Ив 13,1-17; 13,34-35; Мт 25,35) **26.** Љубав која ослобађа - мука, смрт и ускрснуће	- Излагање, приповиједање, - Анализа одређеног библиског текста - Приповиједање уз слике - Судјеловање на крижноме путу у жупи - Дијапозитиви, филм - Успоређивање: стара и нова Пасха - Групни рад;

	Велики тједан • Схватити да је Христово ускрснуће темељ кршћанске вјере и сваког црквеног славља • Доживјети себе као Исусова ученика	дати свој живот за друге) • да уочи побједу ускрснућа • да схвати како је ускрснуће темељ кршћанске науке • да схвати како се Исусово дјело наставља преко његових ученика • да уочи како је сам позван да настави Исусово дјело служења и навјешћивања • да разумије како се Исус враћа Оцу и да су они једно да усвоји појам "Узашашће"	(Мт 27,45-51.54-66) **27.** Ускрс - средиште кршћанског вјеровања (Лк 24,13-35; 1Кор 15,17) **28.** Ускрсли Крист шаље своје ученике по свем свијету (Мт 28,16-20; Ив 21, 15-19) **29.** Небески Отац је прославио Исуса - Узашашће Исусово (Мк 16,19; Ив 10,30) **30.** Понављање обрађене наставне теме	правимо пасхално јање од цвјетова цицамаце - Ускршњи пано - Анализа умјетничке слике: Сиегер Кödер, Дјела милосрђа - Радни лист на тему Тродневља и Ускрса - Прикладна ускршња пјесма
VI ЦРКВА - НОВИ БОЖЈИ НАРОД	• Упознати настанак Цркве као заједнице Исусових ученика • Градити и његовати однос повјерења и отворености према Цркви као властитој заједници • Разумјети Цркву као нови Божји народ у којем су сви позвани дјеловати промичући вредноте новога свијета • Познавати различите службе у Цркви • Упознати се са постојањем различитих заједница у једној Христовој Цркви	• да разумије потребу постојања заједнице - Цркве • да буде способан набројити са разумијевањем различите службе у Цркви • да препозна и буде спреман за ангажман у властитој жупној заједници • да уочи властити дар којим би могао служити заједници • да схвати како Дух Свети води Цркву	**31.** Црква - заједница Исусових ученика (Дј 1-2) **32.** Различити дарови и службе (1Кор 12,4-31) **33.** Пастири Христове Цркве - апостоли и њихови насљедници (и редовници) **34.** Христови вјерници у свијету (Како сувремени кршћани могу бити свједоци у свијету **35.** Црква и цркве - јединство у различитости (екуменска тема) **36.** Понављање обрађене наставне теме и закључивање оцјена на крају	- Анализа библијских текстова - Асоцијације на библијске слике Цркве - Дијапозитиви, фотографија, филм - Посјета ближој редовничкој заједници - Разговор о конкретном искуству заједништва у властитој жупи

			наставне године	

Корелација с другим предметима/модулима:

1. Матерњи језик и књижевност
2. Грађански одгој
3. Повијест
4. Географија
5. Ликовна култура
6. Музичка култура

Tantárgy:	**HITOKTATÁS - KATOLIKUS HITTAN**
Évi óraszám:	**36**
Osztály:	**Hatodik**

TÉMA	**CÉLOK**	**EREDMÉNYEK** A téma feldolgozása után a tanuló:	**A TÉMÁKON BELÜLI AJÁNLOTT TARTALOM**	**AJÁNLOTT MÓDSZEREK**
I BEVEZETÉS	• Az idei tananyag és munkamódszer ismertetése a diákokkal	• felfogja az idei hittan tananyagának jelentőségét saját életére és a keresztény hitben való növekedésére nézve	**1.** A VI. osztályos hitoktatás tananyagának ismertetése a diákokkal	• Előadás, beszélgetés
II JÉZUS KRISZTUS ISTEN FIA	• Megismerni, hogy Isten emberré lett, hogy ezáltal új módon szóljon az emberekhez • Megismerni a környezetet, amelyben Jézus felnőtt és felkészült a nyilvános működésre • Megismerni Keresztelő Szent János meghívását, küldetését, életét és nyilvános működését • Átélni Jézus megkeresztelkedésének különlegességét	• Felfogja és érti a megtestesülés fogalmát • jobban felismeri Máriának, az édesanyának szerepét Jézus életében • érti Jézus Istenfiúságát és a Mennyei Atya felé irányuló különleges szeretetét • megérti, hogy a keresztelés által ő maga is Isten gyermekévé és a keresztény közösség tagjává lett • Istent Atyjának tekinti	**2.** Isten, aki emberré lett **3.** Mária, a megváltás közvetítője **4.** A názáreti Jézus **5.** A pusztában kiáltó szó - Keresztelő Szent János (Mk 1,1-8; Mt 3,1-12; Lk 3,1-18; Iv 1,19-27) **6.** Az Atya tanúságtétele Jézusról - Megkeresztelkedés a Jordán folyóban (Mt 3,13-17; Mk 1,9-11; Lk 1,21-22; Iv 1,29-34;) **7.** A feldolgozott	• Bibliai szöveg olvasása és elmesélése • Bibliai szöveg elemzése - páros munka • Diapozitívek • Keresztelő Szt. János képzőművészeten keresztüli bemutatása • a kersztségi fogadalom felelevenítése

			tanítási egységek ismétlése	
III JÉZUS - A HIT LEGNAGYOBB TANÍTÓMESTERE	• Megismerni Jézus tanítását - Boldogságok • Elgondolkodni "az emberek királyságának" és Isten Országának alapvető értékeiről • Megtanulni, mik a példabeszédek és miért használja őket Jézus • Megismerni néhány példabeszédet • Elmélkedni a példabeszédek szereplőiről és azok üzenetéről • Megérteni, hogy Jézus tanítása és példája a keresztény élet és viselkedés alapja	• elfogadja Jézus beszédstílusát és érti az új fogalmakat (áldottak, irgalmasok, szelídek...) • belátja, hogy Jézus szavai megváltoztatják az embert • felismeri egy új, jobb világ létrehozásának jelentőségét • megérti, hogy ő maga a "jó föld", melyben Isten Igéjének, mint magnak növekednie kell • beleéli magát a példabeszédek szereplőinek helyzetébe • felfedezi néhány talentumát és fel tudja őket sorolni • megérti, hogy Isten számára minden ember fontos • követi Jézus példáját	**8.** Az új élet törvénye - A hegyi beszéd (Mt 5,4-12) **9.** Krisztus szava új emberré tesz - -Zakeus, a vámos (Lk 19,1) **10.** Jézus példabeszédekk el tanít - "Ti vagytok a világ világossága" (Mt 5,13) **11.** Isten szava mag (Mt 13,4; Mk 4,4; Lk 8,5) **12.** Sziklára és homokra épített ház (Mt 7,24; Lk 6,47) **13.** Isten számára mindenki fontos: Az elveszett juh (Mt18,12; Lk 15,3); Elveszett és megkerült fiú (Lk 15,11) **14.** Isten ajándékai az embernek - példabeszéd a talentumokról (Mt 25,14; Lk 19,11) **15.** Isten Országa olyan, mint a mennyegző (Mt 22,15: Lk 14,15) **16.** A feldolgozott tanítási egységek ismétlése **17.** A tanulók tudásának ellenőrzése és a félévi osztályzatok lezárása	• Problémamegoldó módszer a kutatási módszer elemeivel • szövegrészek feldolgozása - páros- vagy csoportos munka • Kollázs készítése • Példabeszédek dramatizációja • félbevágott mondatok párosítása • Sztikerek - az én talentumaim • Művészi reprodukciók tartalmának szemlélése és elemzése • Új példabeszédek írása • Diapozitívek, film • témához illő feladatlapok
IV	• Elgondolkodni arról,	• felfogja, mire	**18.** Hogy lássak -	• Bibliai szöveg

JÉZUS SEGÍT AZ EMBEREKNEK - MEGBOCSÁJT ÉS GYÓGYÍT	léteznek-e ma csodák • Megérteni, hogy a csodákhoz hitre van szükség • Találkozni a Jézus csodáiról beszámoló bibliai szövegekkel és azonosulni valamelyik szereplővel • Elgondolkodni az emberi tévedésekről, kibékülésről és megbocsájtásról	van szükség, hogy csoda történjen • elmeséli Jézus csodatetteit • beleképzeli magát például a vak ember helyzetébe • Megérti a mondatot: "Nem vagyok méltó..." és összekapcsolja a szentmisével • belátja az emberiség és saját gyengeségét és bűnösségét • belátja az elítélés következményeit és a megbocsájtás és szeretet nagyságát • maga is kész a megbocsájtásra	A vak Bartímeus (Mk 10,46-52; Mt 20,29-34; Lk 18,35-43; Jn 9,1-41) **19.** Egy római százados hite **20.** (Lk 7,1-10; Mt 8,5-13) **21.**A béna meggyógyítása (Lk 5,17-26; Mt 9,1-8; Mk 2,1-12) **22.** Megbocsájtás és szeretet (Jn 8,1-11*; Mária Magdolna* (Lk 7,36-50) **23.** A feldolgozott tanítási egységek ismétlése	feldolgozása • játék -találd meg az elrejtettet - "hideg, meleg" • darabokra bontott mondat: "nem vagyok méltó..." • szines sztikerekre írás: jó és rossz • Ének Add a kezed
V JÉZUS KRISZTUS - A MI MEGVÁLTÓNK	• Elmélkedni Jézus keresztútjáról és annak állomásairól • Találkozni a szentírási szövegekkel, melyek Jézus szenvedéséről és haláláról szólnak • Megtanulni, mi a Nagyhét • Megérteni, hogy Jézus feltámadása a keresztény hit és minden egyházi ünneplés alapja • Jézus tanítványaként tekinteni magunkra	• úgy értelmezi Jézus önkéntes áldozatát, mint az emberek iránti végtelen szeretetet (nincs nagyobb szeretet ennél: saját életünket odaadni másokért) • felismeri a feltámadás győzelmét • megérti, hogyan folytatódik tovább Jézus műve tanítványain keresztül • belátja, hogy ő maga is megvan híwa Jézus szolgálatára és	**24.** Önként átadta magát értünk - Bevonulás Jeruzsálembe **25.** Új Szövetség - Az utolsó vacsora (Mt 26,27) **26.** Istens szolgálatának titka - A lábmosás (Jn 13,1-17; 13,34-35; Mt 25,35) **27.** Szeretet, amely felszabadít - szenvedés, halál és feltámadás (Mt 27,45-51.54-66) **28.** Húsvét - a keresztény hit középpontja (Lk 24,13-35; 1Kor	• elbeszélés képek alapján • keresztúton való részvétel a plébánián • Diapozitívek, film • Összehasonlítás: régi és új Pászka • csoportmunka: bárány készítése barkából • húsvéti panó • műalkotás elemzése: Sieger Köder, Az irgalmasság cselekedetei • munkalapok a Szent Három nap témájára

		hirdetésére • megérti, hogy Jézus az Atyjához tér, és hogy ők egyek • érti a "Mennybemenetel" fogalmát	15,17) **29.** A feltámadt krisztus tanítványait küldi szerte a világba (Mt 28,16-20; Jn 21, 15-19) **30.** A Mennyei Atya megdicsőítette Jézust - Jézus mennybemenetele (Mk 16,19; Jn 10,30) **31.** A feldolgozott tanegységek ismétlése	• Húsvéti énekek
VI **AZ EGYHÁZ - ISTEN ÚJ NÉPE**	• Megismerni az egyháznak, mint Jézus tanítványi közösségének létrejöttét • Bizalmas és nyitott kapcsolat kiépítése és ápolása az egyházzal, mint közösséggel • Úgy tekinteni az egyházra, mint Isten új népére, egy közösségre, melyben mindannyian az új világ értékeinek terjesztésére vagyunk meghívva • Ismerni a különböző egyházi szolgálatokat • Megismerni, hogy Jézus egyetlen egyházában több különböző közösség létezik	• belátja a közösség, az egyház létezésének szükségességét • képes megértéssel felsorolni a különböző egyházi szolgálatokat • készen áll a saját plébániai közösségében való aktív részvételre • felismeri saját tehetségét, mellyel gazdagíthatja közösségét • megérti, hogy az egyházat a Szentlélek vezeti	**32.** Az egyház - Jézus tanítványainak közössége (ApCsel 1-2) **33.** Különböző adományok és szolgálatok (1Kor 12,4-31) **34.** Krisztus egyházának pásztorai - az apostolok és utódaik (és a szerzetesek) **35.** Krisztus hívei a világban (Hogyan tanúskodhatnak a mai keresztények a világban) - Egyház és egyházak - egység a különbözőségben (ökumenikus téma) **36.** A feldolgozott tanegységek ismétlése és az év végi osztályzatok lezárása	• Bibliai szövegek feldolgozása • Asszociáció az egyház bibliai képeire • Diapozitívek, fényképek, film • Látogatás egy közeli szerzetesrendbe • Beszélgetés a plébániai közösségben az egységről szerzett tapasztalatokról

KORRELACIÓ A KÜLÖNBÖZŐ TANTÁRGYAKKAL / MODULOKKAL:

1. Magyar nyelv és irodalom
2. Polgári nevelés
3. Történelem
4. Földrajz
5. Képzőművészet és zenekultúra

VERSKA NASTAVA SLOVAČKE EVANGELIČKE CRKVE A.V.

Назив предмета:	**ВЕРСКА НАСТАВА - СЛОВАЧКЕ ЕВАНГЕЛИЧКЕ ЦРКВЕ А.В.**
Годишњи фонд часова:	**36**
Разред:	**Шести**

ТЕМА (наставне јединице)	**ЦИЉ**	**ИСХОДИ** По завршетку теме ученик ће:	**ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ПО ТЕМАМА**	**НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА**
I - УВОД 1. Уводни час	-Упознавање ученика и вероучитеља; -Упознавање ученика са садржајем предмета и начином рада на часовима верске наставе; - Мотивисање ученика за похађање часова верске наставе.	**Когнитивни аспект:** Разумети основна сазнања о темама које ће се обрађивати на часовима верске наставе - Словачке евангеличке а.в. цркве **Афективни аспект:** - бити подстакнут да активно учествује на часовима верске наставе	- Упознавање са садржајем програма и начином рада	Катихизација као литургијска делатност-заједничко је дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Катихета (вероучитељ) би требало стално да има науму да катихеза не постоји ради гомилања информација ("знања о вери"), већ као настојање да се учење и искуство Цркве лично усвоје и спроведу у живот кроз слободно учешће у богослужбеном животу Цркве. На почетку сваке наставне теме ученике би требало упознати са циљевима и исходима наставе, садржајима по темама, начином остваривања програма рада, као и са начином вредновања
II - ИСТОРИЈА - СВЕДОЦИ ВЕРЕ СТАРОГ ЗАВЕТА 2. Аврам 3. Јосип 4. Мојсија	- Упознати се са основним живописним информацијама библијских личности и добом патријарха; - Схватити важност послушности Аврама као верника у Божијим очима; - Упознати се са основним живописним информацијама	**Когнитивни аспект:** - ученик познаје основне живописне податке о библијској личности - Аврам - спознаје значај обрезивања - схвати шта значи бити послушан Богу - ученик познаје основне живописне	- старозаветни текст 2 М 19-20, 32-34 - прича I издање 10. Божијих заповести - Фотографије о Синају - књига Мали катехизам од М. Лутера - објашњење 10 БЗ - презентација о 10 БЗ - старозаветни текст	

	библијске личности; - Упознати се са причом о Јосипу, његово покоравање, али и Божију верност у његовом животу; - Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности и са животом Израелаца у египатском ропству.	податке о библијској личности - ученик на примеру Јосипа може да сведочи о Божијој верности у сваком тренутку - схвати шта значи покорити се пред Богом - ученик познаје основне живописне податке о библијској личности - схвати да и човек који није савршен може да буде коришћен од стране Бога за његове планове на земљи **Афективни аспект:** - осећа да вера у Бога помаже у животу - схвати, да је битно поверење и сигурност у Бога	1М 1-2 - створење света - презентација о створењу света - теорија настанка света и живота - израда радног листа на дате теме - песма: Господе, хоћу да будем добар хришћанин… 229 КТС	њиховог рада. **Врсте наставе:** Настава се реализује кроз следеће облике наставе: - **теоријска настава** (35 часова) - **практична настава** (1 час) **Место реализације наставе:** - Теоријска настава се **реализује у учионици;** - Практична настава се **реализује у цркви - учешћем у литургијском сабрању**; **Дидактичко методичка упутства за реализацију наставе:** - Уводне часове требало би осмислити тако да допринесу међусобном упознавању ученика, упознавању ученика с циљевима, исходима, наставним садржајима, али и тако да наставник стекне почетни увид у то каквим предзнањима и ставовима група располаже из подручја верске наставе Словачке евангеличке а.в.
III - ЕТИКА - ДЕКАЛОГ 5. Десет Божијих заповести 6. Значај Божијих заповести 7. Увод - Ја сам Господ, Бог твој	- Упознати се са основном причом Декалог - издање 10. БЗ на гори Синај; - Сазнати о повезаности појединачних заповести са данашњим временом; - Научити и познавати 10. Божијих заповести; - Информисати се о причи стварања	**Когнитивни аспект:** - ученик зна да исприча причу примања 10 БЗ - ученик зна да каже 10 БЗ - ученик на једноставним примерима зна да искаже актуалност Декалога за данашње време - ученик зна да именује 10 Божијих	- старозаветни текст 2 М 19-20, 32-34 - прича I издање 10. Божијих заповести - Фотографије о Синају - књига Мали катехизам од М. Лутера - објашњење 10 БЗ - презентација о 10 БЗ - старозаветни текст	

	човека - схватити значај 1. БЗ;	заповести и зна да их подели - ученик зна да исприча причу о створењу - схватио је 1 БЗ **Афективни аспект:** - осећа одговорност за придржавање 10 БЗ у свом животу - ученик зна да је Бог створио овај свет за њега и њега самог је поставио као "господара" у овај свет 1М 2:17	1М 1-2 - створење света - презентација о створењу света - теорија настанка света и живота - израда радног листа на дате теме - песма: Господе, хоћу да будем добар хришћанин... 229 КТС	цркве. - Реализација програма требало би да се одвија у складу с принципима савремене активне наставе, која својом динамиком подстиче ученике на истраживачки и проблемски приступ садржајима тема. У току реализације стављати нагласак више на доживљајно и формативно, а мање на сазнајно и информативно. - Квалитет наставе се постиже када се наставни садржаји реализују у складу са савременим педагошким захтевима у погледу употребе разноврсних метода, облика рада и наставних средстава. - Имајући у виду захтеве наставног програма и могућности транспоновања наставног садржаја у педагошко дидактичка решења, наставник би требало да води рачуна и о психолошким чиниоцима извођења наставе - узрасту ученика,
IV - ИСТОРИЈА СТАРОГ ЗАВЕТА 8. Јошуа - Исус Навин, Гедеон, Самсон 9. Рута 10. Самуило, Давид, Соломон 11. Илија 12. Јова 13. Исаија, Јеремија 14. Данило 15. Естера 16. Јездра 17. Јона	- Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности - Јошуа, Гедеон, Самсон; - Знати животне односе Израелићана у доби судија пре оснивања Израилског краљевства; - Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности Рута; - Сазнати виђење живота у доби судија очима жене; - Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности - Самуило, Давид,	**Когнитивни аспект:** - ученик је упознат са основним живописним информацијама библијских личности - ученик зна да објасни каква опасност прети онима који се удаље од Господа и поистовете са са околним светом - ученик је упознат са основним живописним информацијама библијске личности - схвати колико је битна љубав између свекрве и снаје - ученик је упознат са	- рад са Библијом, тражење књига у Старом завету - Јошуа, књига Судаца, Рута, 2 књиге Самуилове, 2 Краљеви, Јова, Исаија, Јеремија, Данило, Естера, Јездра, Јона - прочитати делове - презентација о краљевима Израила - Саул, Давид и Соломон - презентација о држави Израел - читати Псалм 23 - израда радног листа на дате теме - песма: Исус на срце ти куца ... 120 КТС	

	Соломон - Краљеви Израила; - Спознати претњу греха али и снагу кајања на примеру краља Давида; - Схватити важност добрих одлука; - Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности - Илија; - Упознати се са опасношћу идолопоклонства; - Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности - Јова; - Упознати се са проблемом патње у животу човека; - Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности - пророци Исаија и Јеремија; - Упознати се са дељењем пророка на велике и мале и која је била њихова улога; - Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности - Данило; - Сазнати о животу јеврејског народа у доба вавилонског ропства;	основним живописним информацијама библијских личности - ученик на примеру Самуилове мајке Ане зна да објасни моћ молитве - ученик схвата важност дара мудрости код Соломона (пример о детету) - ученик је упознат са основним живописним информацијама библијске личности - Илија - ученик зна да објасни појам пророк у библијском значењу - ученик је упознат са основним живописним информацијама библијске личности - Јова - схвати да бол доводи човека ближе Богу - ученик је упознат са основним живописним информацијама библијских личности Исаија и Јеремија - Божији говорници - ученик зна како се деле пророци на велике и мале - схватио је која		нивоу психофизичког развоја, интересовањима, склоностима, способностима и мотивацији ученика. - У остваривању савремене наставе наставник је извор знања, креатор, организатор и координатор ученичких активности у наставном процесу. - Настава је успешно реализована ако је ученик спреман да Цркву схвати као простор за остваривање своје личности кроз заједничарење са ближњима и Тројичним Богом који постаје извор и пуноћа његовог живота. **Евалуација наставе:** Евалуацију наставе (процењивање успешности реализације наставе и остварености задатака и исхода наставе) наставник ће остварити на два начина: проценьивањем реакције ученика или прикупљањем коментара ученика путем

	- Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности - Естера; - Схватити да у Библији и жене имају своју велику духовну мисију, Естера је спасила живот јеврејима пред истребљењем; - Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности Јездра, повратак кући из затвора и обнова верског живота Израелаца; - Упознати се са основним живописним информацијама библијске личности - Јона; - Сазнати о потреби спољашње мисије (мисија код народа који нису чули за Исуса Христа).	је била улога пророка - ученик је упознат са основним живописним информацијама библијске личности Данило - ученик на примеру Данила зна да Бог има у рукама и нерешиве животне ситуације - ученик је упознат са основним живописним информацијама библијске личности Естера - ученик на примеру Мордохаја и Хамана зна да објасни пословицу: Ко другоме јаму копа сам у њу пада - ученик зна да објасни значење јеврејског празника Пурим - ученик је упознат са основним живописним информацијама библијске личности Јездра - ученик зна да објасни зашто је било потребно поново увести у живот поексилног збора Божији закон		анкетних евалуационих листића; провером знања које ученици усвајају на часу и испитивањем ставова; **Оцењивање** Непосредно описно оцењивање ученика може се вршити кроз: - ***усмено испитивање;*** ***- писмено испитивање;*** ***- посматрање понашања ученика;*** **Оквирни број часова по темама;** I - УВОД - 1 II - ИСТОРИЈА - СВЕДОЦИ ВЕРЕ СТАРОГ ЗАВЕТА - 4 III - ЕТИКА - ДЕКАЛОГ - 4 IV - ИСТОРИЈА - СТАРОГ ЗАВЕТА - 12 V - ДОГМАТИКА - САКРАМЕНТИ - 5 VI - ДЕКАЛОГ - ДУЖНОСТ ПРЕМА ГОСПОДУ - 8 ЕВАЛУАЦИЈА - 1+1

		- ученик је упознат са основним живописним информацијама библијске личности Јона - ученик зна да дефинише појам унутрашња и спољашња мисија - ученик на примеру Јоне познаје последице непослушности према Богу **Афективни аспект:** - ученик зна да објасни зашто је потребна патња у животу човека и какав допринос даје његовом животу - ученик зна да оцени значај Божијег позива у човековом животу - схвата шта је значила вера у Бога код ових старозаветних личности		
V - ДОГМАТИКА - САКРАМЕНТИ 18. Бог који воли 19. Сакраменти 20. Свети крст 21. Конфирмација 22. Тајна вечера	- Истакнути љубав Бога ка човеку на причама из раја, историје Израила, из новозаветних прича и директно из живота Исуса Христа; - Спознати Божију љубав у Христу - у његовој жртви на крсту за опрост грехова; - Сазнати о причи	**Когнитивни аспект:** - ученик зна да објасни причу о љубави и збринутости код људи изгнаних из раја - ученик зна да објасни причу Исусове жртве због опроштења грехова - ученик може да наброји	- новозаветни текст Лук 15,11-32 - О изгубљеном сину - новозаветни текст J 3, 16 - научити напамет - песма: Бог наш је љубав..113 КТС - новозаветни текст Мат 28, 19	

	разбојници и Исус на крсту; - Упознати се са појмом сакраменти и са два сакрамента евангеличке цркве; - Упознати се са условима установљења сакрамената; - Упознати се са специфичним условима за пружање сакраменте крштења; - Објаснити појмове "смрт старог Адама" и "Ново стварање у Христу"; - Упознати се са конкретним појавама обреда крштења; - Схватити улогу родитеља, кумова и црквене заједнице код васпитавања покрштеног - упознати форму и значај конфирмације у пракси евангеличке цркве - сазнати о правима и обавезама одраслог члана цркве - упознати се са конкретним условима установљивања сакрамента Последње вечере - објаснити појмове "право тело и права крв" - упознавати места у Библији,	сакраменте евангеличке цркве и да објасни њихову потребу за човекову веру - ученик зна да наброји конкретне услове крштења - ученик зна да објасни појмове "смрт старог Адама" и "Ново стварање у Христу" - ученик схвата важност крштења због вере и човековог спасења - ученик схвата крштење као Божији чин а не људски труд - ученик зна да на једноставан начин опише начин крштења у евангеличкој литургији - ученик може објаснити која је улога родитеља, кумова и црквене заједнице код васпитавања покрштеног - ученик зна да објасни значај конфирмације у животу верника - ученик зна да опише припреме пред конфирмацију - ученик зна да наведе конкретне услове установљивања Последње	Апостолска мисија - Мали катехизам од М. Лутера - објашњење сакрамента Светога крста - новозаветни текст Лук 22 - Тајна вечера - Мали катехизам - објашњење сакрамента Последње вечере - презентација о Светом крсту и Последњој вечери - израда радног листа на дате теме - песма: Ка трону славе ... 338 КТС	

	која садрже текстове (приче) о исказању грехова	вечере - ученик зна да објасни појмове "право тело и права крв Исуса Христа" - ученик схвата Последњу вечеру као Божију милост у заједници - ученик зна за места у Библији где се говори о "исповести" - ученик може да објасни појмове "исповест грехова, покајање, опрост, милост Божија" **Афективни аспект:** - ученик осећа да је Бог добар и пун љубави - осећа потребу да опрашта, важност сакраменита и конфирмације у животу верника		
VI ЕТИКА-ДЕКАЛОГ - ДУЖНОСТ ПРЕМА ГОСПОДУ 23. Лични Бог 24. Савест 25. Посвећење 26. Агапе - Ерос 27. Дужност према Богу Ја сам Господ Бог твој; немој имати других богова осим Мене! 28. Не узимај	- Објаснити 1. БЗ по Малом катехизму од Мартина Лутера; - Упознати се са особинама, које дефинишу његову личност у вези са Божијом личношћу; - на основу живота Исуса Христа и његових особина ученици познају посебну припадност у Божијој милости - синови и кћери Божије;	**Когнитивни аспект:** - ученик познаје особине Бога пуног љубави и Његову љубав према човеку - ученик разуме појмове послушности и непослушности - ученик разуме појмове закон Божији и "савест света" у погледу на светску моралност, право и закон	- новозаветни текст J 3, 16 - о Божијој љубави према људима Мат 27, 3-5 - о савести Мат 6, 19-21 - посвећење 1К 13, 1J4, 19, J 3, 16 - о љубави - старозаветни текст 2 М 20 - Божије заповести /1, 2, 3/ - презентација о реду богослужења	

узалуд имена Господа, Бога свог! 29. Сећај се дана одмора да га светкујеш шест дана ради и обави све послове своје, а седми дан је одмор Господу Богу твоме.	- Познавати на основу библијских особа шта је то савест - Божији глас у човеку; - Разумети појам послушности и непослушности; - Познавати на основу Божијег изабраништва, шта значи бити постављен у службу; - Упознати се са појмом моралности, здравља, добар и лош стил живота; - Објаснити корелацију моралности и здравља; - Увести у проблематику потрошног животног стила и спознаја његових недостатака; - Објаснити појмове Агапе и Ерос; - На примеру Божије љубави сазнати вредност људску; - Схватити појам идола, зависности, секте, окултизма, езотерике; - Увести у проблематику идола на основу Мт 6; - Сазнати о сектама њиховом учењу и њиховом утицају на друштво и појединца; - Схватити Исусову презентацију Бога Оца у јавности;	- сазнаје причу о Јуди издајнику - ученик може да преприча библијске приче о примању и посвећењу - ученик зна да објасни појмове као што су моралност, здравље, умереност, скромност, потрошња - ученик схвата потребу за правилним "Божијим" животним стилом - ученик је свестан зашто је битно неговати свој духовни живот а не свет потрошње - ученик разуме појмове Агапе и Ерос и зна да их допуни и Библијским и људским искуством - ученик зна да објасни 1. БЗ на основу Малог катехизма - ученик схвата појам идола, зависности, секте, окултизма, езотерике - ученик познаје библијску позадину Израилског идола и казне због њега (прича о Декалогу) - ученик зна да именује главне	- посета богослужења у цркви - израда радног листа на дате теме - песма: Учини ме Боже …235 КТС	

	- Схватити да и он је "Божије дете"; - Научити о искоришћавању Божијег имена за разне окултне радње; - Схватити 3. БЗ на основу Малог катехизма - Препознати недељу као празнични дан -у служби Бога; - Знати распоред на богослужењу. - Сазнати колико и у којој мери су ученици разумели, схватили и стекли знање на часовима веронауке у току целе школске године.	карактеристике секта и зна да каже разлике између цркве и секте - ученик зна да објасни 2. БЗ на основу Малог катехизма - ученик зна да наброји ситуације када се име Божије искоришћава - ученик зна да објасни 3. БЗ на основу Малог катехизма - ученик познаје основни ток богослужења - учествује на литургији у цркви - утврдити у ком обиму је запамтио, схватио и стекао знање на часовима веронауке у овом разреду **Афективни аспект;** - ученик види Бога као свог Створитеља, личног Чувара и Помоћника у свакодневном животу - ученик зна да именује невоље и животна искушења - осећа да је Бог вољени Отац - замишља се изнад односа и ставова човека према Богу		

КОРЕЛАЦИЈА С ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА / МОДУЛИМА:

1. Словачки језик и књижевност
2. Историја
3. Географија
4. Биологија
5. Ликовна култура
6. Музичка култура
7. Грађанско васпитање

За остваривање програма верске наставе - Словачке евангеличке а.в. цркве за шести разред основне школе користи се следећа литература:
- BIBLIA - Stará a Nová Zmluva
- BIBLIA A JEJ ZVESŤ - učebnica pre evanjelické náboženstvo pre 6. Ročník ZŠ; T. Semko st.; Tranoscius, L. Mikuláš.
- SVEDECTVO VIERY (náboženská výchova pre 6.ročník základných škôl - evanjelické a. v. náboženstvo); Th Dr. Marián Krivuš, Mgr. Štefan Kiss; Tranoscius, Liptovský Mikuláš v roku 2012.
- Радна свеска из верске наставе за шести разред - PRACOVNÝ ZOŠIT k učebnici náboženskej výchovy Svedectvo viery pre 6. ročník základných škôl - evanjelické a.v. náboženstvo; autor: Dana Naďová; izdavač: Tranoscius, Liptovský Mikuláš, 2012.

Názov predmetu:	**Náboženská výchova - Slovenskej evanjelickej cirkvi a.v.**
Ročný fond hodín:	**36**
Ročník	**Šiesty**

TEMATICKÝ CELOK (Témy)	**CIEĽ**	**VÝCHODISKÁ** Po ukončení danej témy žiak:	**ODPORUČENÝ OBSAH PO TÉMACH**	**SPôSOB REALIZOVANIA PROGRAMU**
I. - ÚVOD 1. Úvodná hodina	• zoznamovanie sa so žiakmi • Spoznávanie žiakov s plánom a programom náboženskej výchovy pre prvý ročník • Motivovanie žiakov, aby navštevovali hodiny náboženskej v.	***Kognitívny aspekt:*** • porozumie základným vedomosti o témach, ktoré sa budú spracúvať na hodinách náboženskej výchove ***Afektívny aspekt:*** • bude povzbudený, aby sa aktívne zapájal a zúčastňoval na hodinách náboženskej v.	• zoznamovanie sa s obsahom a spôsobom práce	Katechéta (učiteľ náboženstva) by mal vždy prihliadať na to, že katechizmus nie je len hromadenie informácii ("poznaní o viere"), ale znamená to snahu osobne prijať učenie a skúsenosti Cirkvi, ako i implementáciu do života prostredníctvom slobodnej účasti na cirkevnom liturgickom živote. Na začiatku každej vyučovacej témy by mali byť žiaci oboznámení s cieľmi a východiskami výučby, tematickými obsahmi, spôsobom realizovania programu
II. - DEJINY - SVEDKOVIA VIERY SZ	- zoznámiť sa so základnými životopisnými údajmi biblickej	***Kognitívny aspekt:*** - žiak pozná základné	- starozmluvný text 1M 12-23 - Abrahám	

2. Abrahám 3. Jozef 4. Mojžiš	osobnosti a dobou patriarchov - uvedomiť si dôležitosť poslušnosti Abraháma ako veriaceho človeka voči Bohu - zoznámiť sa so základnými životopisnými údajmi biblickej osobností - spoznávať príbeh Jozefa, jeho pokorenie, ale aj Božiu vernosť v jeho živote - zoznámiť sa so základnými životopisnými údajmi biblickej osobnosti a životom Izraelcov v egyptskom zajatí	životopisné dáta biblickej osobnosti - Abrahám - spozná význam obriezky - pochopí čo znamená byť poslušný Bohu - žiak pozná základné životopisné dáta biblickej osobnosti - žiak na príklade Jozefa dokáže poukázať na Božiu vernosť v každom čase - pochopí čo znamená byť pokorným pred Bohom - žiak pozná základné životopisné dáta biblickej osobnosti - pochopí, že aj človek, ktorý nie je dokonalý, môže byť Bohom použitý v jeho plánoch na zemi ***Afektívny aspekt*** - cíti, že viera v Pána Boha pomáha v živote - pochopí, že dôležitá je dôvera a istota v Boha	- novozmluvný text R 4,3 - viera Abraháma - pieseň: Otec Abrahám ... - starozmluvný text 1M 37-45 - Jozef - novozmluvný text L 23, 34 - odpustenie - film o Jozefovi- úryvok - starozmluvný text 2M 1-19 - Mojžiš - film o Mojžišovi- úryvok - vypracovanie pracovného listu k danej téme - pieseň: Keď Mojžiš s ľudom Božím ...154 KTS	práce, ako i so spôsobom hodnotenia ich práce. Realizácia výučby: Výučba sa realizuje cez nasledovné druhy: - teoretickú výučbu (35 hodín) - praktickú výučbu (1 hodinu) Miesto realizácie výučby: teoretická výučba sa realizuje v učebni - praktická sa realizuje v chráme Božom - zučastnením sa Služieb Božích **Didakticko - metodické návody pre realizáciu výučby:** - Úvodné hodiny by mali byť naplánované tak, aby prispeli k vzájomnému zoznámeniu sa žiakov, oboznámeniu žiakov s cieľmi, východiskami a vyučujúcimi obsahmi, tiež i začiatočný prehľad učiteľa o predchádzajúcich znalostiach a postojoch skupiny z oblasti náboženskej výchovy Slovenskej evanjelickej a.v. cirkvi. - Realizáciu programu treba konať v súlade s princípmi súčasnej aktívnej výučby, ktorá podľa svojej dynamiky podporuje žiakov na výskumný a problémový prístup k obsahovým témam. V priebehu realizácie treba dávať dôraz najmä na skúsenostné
III.- ETIKA - DEKALÓG 5. Prijatie 6. Znenie prikázaní 7. Úvod - Ja som Hospodin tvoj Boh	- zoznámiť sa so základným príbehom Dekalóg - s vydaním 10. BP na hore Sinaj - spoznať spojitosť jednotlivých prikázaní s	***Kognitívny aspekt:*** - žiak vie rozpovedať príbeh prijatia 10BP - žiak dokáže povedať 10 Božích prikázaní - žiak v	- starozmluvný text 2 M 19-20, 32-34 - príbeh I vydaní 10. Božích prikázaní - fotografie o Sinaji - kniha Malý katechizmus od	

	dnešnou dobou - naučiť sa a spoznávať 10. Božích prikázaní - naužiť sa o 10. Božích prikázaniach z Malého katechizmu Martina Luthera - oboznámiť sa s príbehom stvorenia človeka - pochopiť význam 1. BP	jednoduchých príkladoch vie povedať aktuálnosť Dekalógu do dnešnej doby - žiak vie vymenovať 10 Božích prikázaní a vie ich rozdeliť - žiak vie vyrozprávať príbeh stvorenia - pochopil 1 BP ***Afektívny aspekt*** - cíti zodpovednosť za dodržiavanie 10 BP aj vo svojom živote - žiak vníma, že Boh stvoril tento svet pre neho a jeho samého vsadil ako "pána" do tohto sveta 1M 2:17	M. Luthera- vysvetlenie 10 BP - prezentácia o 10 BP - starozmluvný text 1M 1-2 - stvorenie sveta - prezentácia o stvorení sveta - teórie vzniku sveta a života - vypracovanie pracovného listu k danej téme - pieseň: Pane, chcem byť dobrý kresťan... 229 KTS	a formatívne, menej na kognitívne a informatívne. - Kvalita výučby sa dosahuje realizáciou obsahu výučby v súlade s modernými pedagogickými požiadavkami s použitím rôznych metód, foriem práce a učebných pomôcok. - Majúc na zreteli požiadavky osnov vyučujúceho programu a možnosť presunu vyučujúceho obsahu do pedagogicko-didaktického riešenia, učiteľ treba aby bral do úvahy psychologické faktory realizovania výučby - vek žiakov, úroveň psychomotorického rozvoja, záujmy, schopnosti, a motiváciu žiakov. - Pri realizácii modernej výučby učiteľ je zdroj vedomostí, tvorca, organizátor a koordinátor žiackych aktivít vo vyučovacom procese. -Výučba je úspešne realizovaná, ak je žiak pripravený pochopiť Cirkev ako priestor pre uskutočnenie svojej osobnosti prostredníctvom spoločenstva s blížnymi a Trojjediným Bohom, ktorý sa stáva zdrojom a plnosťou jeho života. Evaluácia vyučby: Evaluáciu výučby, učiteľ realizuje výučbu na dva spôsoby:
IV. - DEJINY STAREJ ZMLUVY 8. Józue, Gideon, Samson 9. Rút 10. Samuel, Dávid, Šalamún 11. Eliáš 12. Jób 13. Izaiáš, Jeremiáš 14. Daniel 15. Ester 16. Ezdráš 17. Jonáš	- zoznámiť sa so základnými životopisnými údajmi biblických osobností- Józua, Gideon, Samson - poznať životné pomery Izraelcov v dobe sudcov pred založením izraelského kráľovstva - zoznámiť sa so základnými životopisnými údajmi biblickej osobnosti Rút -spoznávať životný pohľad na dobu sudcov očami ženy - zoznámiť sa so základnými životopisnými údajmi biblických	***Kognitívny aspekt*** - žiak pozná základné životopisné dáta biblických osobností - žiak vie vysvetliť aké nebezpečenstvo hrozí tým, ktorí odídu od Hospodina a splynú s okolitým svetom - žiak pozná základné životopisné dáta biblickej osobnosti - pochopí aká je dôležitá láska medzi nevestou a svokrou - žiak pozná	- práca s Bibliou, hľadanie kníh v Starej zmluve - Józua, kniha Sudcov, Rút, 2 knihy Samuelove, 2 Kráľov, Jób, Izaiáš, Jeremiáš, Daniel, Ester, Ezdráš, Jonáš - prečítanie úryvkov - prezentácia o kráľoch Izraela - Saul, Dávid a Šalamán - prezentácia o štáte Izrael - čítať Žalm 23 - vypracovanie pracovného listu k danej téme - pieseň: Ježiš na srdce ti klope ... 120 KTS	

	osobností - Samuel, Dávid, Šalamún - Králi Izraela - spoznať hrozbu hriechu, ale aj silu pokánia na príklade kráľa Dávida - pochopiť dôležitosť správnych rozhodnutí - zoznámiť sa so základnými životopisnými údajmi biblickej osobnosti- Eliáš - spoznať nebezpečenstvo modloslužby - zoznámiť so základnými životopisnými údajmi biblickej osobnosti - Jób - spoznať problém utrpenia v živote človeka - zoznámiť sa so základnými životopisnými údajmi biblických osobností - proroci Izaiáš a Jeremiáš - zoznámiť sa s rozdelením prorokov na veľkých a malých a čo bolo ich úlohou - zoznámiť sa so základnými životopisnými údajmi biblickej osobnosti-Daniel - spoznať ţivot židovského národa v období babylonského zajatia - zoznámiť sa so základnými životopisnými	základné životopisné dáta biblických osobností - žiak na príklade Samuelovej matky Anny vie vysvetliť silu modlitby - žiak vníma dôležitosť daru múdrosti u Šalamúna (príklad o dieťati) - žiak pozná základné životopisné dáta biblickej osobnosti - Eliáš - žiak vie vysvetliť pojem prorok v biblickom význame - žiak pozná základné životopisné dáta biblickej osobnosti - Jób - pochopí, že utrpenie privádza človeka bližšie k Bohu - žiak pozná základné životopisné dáta biblických osobnostílzaiáš a Jeremiaš - Boží hovorcovia - žiak pozná rozdelenie prorokov na veľkých a malých - pochopil, čo bolo úlohou prorokov - žiak pozná základné životopisné dáta biblickej osobnosti Daniel - žiak na príklade Daniela vie, že Pán Boh má v		- hodnotením reakcií žiakov (cez evaluačné lístky); - preverovaním vedomostí, ktroré si žiaci osvojili na hodine, Známkovanie Opisné známkovanie sa môže konať: - ústnym spôsobom - písomným spôsobom, - pozorovaním správania sa žiaka **Počet hodín po témach:** I - ÚVOD - **1** II - DEJINY SVEDKOVIA VIERY SZ - **4** III ETIKA -DEKALÓG - **4** IV - DEJINY STAREJ ZMLUVY - **12** V - DOGMATIKA - SVIATOSTI - **5** VI - ETIKA - DEKALÓG - **8** EVALUÁCIA **1+1**

	údajmi biblickej osobnosti- Ester - pochopiť, že v Biblii majú aj ženy svoje veľké duchovné poslanie, Ester zachránila židov pred vyhubením - zoznámiť sa so základnými životopisnými údajmi biblickej osobnosti Esdráš, návrat domov zo zajatia a obnovenie náboženského života Izraelcov - zoznámiť so základnými životopisnými údajmi biblickej osobnosti - Jonáš - oboznámiť o nutnosti vonkajšej misie (misia voči národom, ktoré nepočuli o Ježišovi Kristovi)	rukách aj neriešiteľné situácie života - žiak pozná základné životopisné dáta biblickej osobnosti Ester - žiak na vzťahu Mordochaja a Hámana, vie vysvetliť príslovie: Kto druhému jamu kope, sám do nej spadne - žiak vie vysvetliť význam židovského sviatku Púrim - žiak pozná základné životopisné dáta biblickej osobnosti Ezdráš - žiak vie vysvetliť, prečo bolo potrebné uviesť nanovo do života poexilného zboru Boží zákon - žiak pozná základné životopisné dáta biblickej osobnosti Jonáš - žiak vie definovať pojem vnútorná a vonkajšia misia - žiak pozná na Jonášovom príklade následky neposlušnosti voči Bohu ***Afektívny aspekt*** - žiak vie vysvetliť prečo je potrebné aj utrpenie v živote		

		človeka a aký má prínos pre jeho život - žiak vie zhodnotiť význam Božieho povolania v živote človeka - pochopí čo znamenala viera a dôvera k Pánu Bohu u týchto starozmluvných osobnosti	
V. - DOGMATIKA - SVIATOSTI 18. Milujúci Boh 19. Sviatosti - Krst 20. Konfirmácia 21. Večera Pánova	- poukázať na lásku Boha k človeku na príbehoch z raja, dejín Izraela, z Novozmluvných príbehov a priamo zo života Ježiša Krista - spoznať Božiu lásku v Kristu - v Jeho obeti na kríži na odpustenie hriechov - spoznať príbeh lotrovia a Ježiš na kríži - oboznámiť sa s pojmom sviatosť a dvoma sviatosťami evanjelickej cirkvi - spoznať podmienky ustanovenia sviatostí - oboznámiť sa s konkrétnou aplikáciou podmienok ustanovenia sviatostí na sviatosť krstu - vysvetliť pojmy "smrť starého Adama" a "Nové stvorenie v Kristu - spoznať konkrétne podoby vykonávania krstu	***Kognitívny aspekt*** - žiak vie vysvetliť príbeh lásky a starostlivosti pri vyhnaní ľudí z raja - žiak vie vysvetliť príbeh Ježišovej obete na odpustenie hriechov - žiak dokáže vymenovať sviatosti evanjelickej cirkvi a vysvetliť ich potrebu pre vieru človeka - žiak vie uviesť konkrétne podmienky ustanovenia krstu - žiak vie vysvetliť pojem "smrť starého Adama" a "Nové stvorenie v Kristu" - žiak si uvedomuje dôležitosť krstu pre vieru a spásu človeka - žiak vníma krst ako Boží čin a nie ľudskú snahu - žiak dokáže	novozmluvný text Luk 15,11-32 - o stratenom synovi - novozmluvný text J 3, 16 - naučiť sa naspamäť - pieseň: Boh náš je láska..113 KTS - novozmluvný text Mat 28, 19 vyslanie učeníkov do sveta - Malý katechizmus o M. Luthera - vysvetlenie sviatosti Krstu svätého - novozmluvný text Luk 22 - posledná večera - Malý katechizmus - vysvetlenie sviatosi Večere Pánovej - prezentácia o Krste svätom a Večere Pánovej - vypracovanie pracovného listu k danej téme - pieseň: K trónu slávy ... 338 KTS

	- pochopiť úlohu rodičov, krstných rodičov a cirkevného zboru pri výchove pokrsteného - oboznámiť sa s formou a významom konfirmácie v praxi evanjelickej cirkvi - dozvedieť sa o právach a povinnostiach dospelého člena cirkvi - oboznámiť sa s konkrétnou aplikáciou podmienok ustanovenia sviatostí na sviatosť Večere Pánovej - vysvetliť pojmy "pravé telo a pravá krv" - spoznávať biblické miesta, ktoré obsahujú texty (príbehy) o vyznaní hriechov - vysvetliť 1. BP podľa Malého katechizmu od Martina Luthera	jednoduchým spôsobom opísať spôsob krstu v evanjelickej liturgii - žiak dokáže vysvetliť úlohu rodičov, krstných rodičov a cirkevného zboru pri výchove pokrsteného - žiak dokáže vysvetliť význam konfirmácie v živote veriaceho - žiak vie opísať prípravu ku konfirmácii - žiak vie uviesť konkrétne podmienky ustanovenia Večere Pánovej - žiak vie vysvetliť pojem "pravé telo a pravá krv Ježiša Krista" - žiak vníma Večeru Pánovu, ako Božiu milosť v spoločenstve - žiak pozná biblické miesta, kde sa hovorí o "spovedi" - žiak dokáže vysvetliť pojmy "vyznanie hriechov, pokánie, rozhrešenie, milosť Božia" ***Afektívny aspekt*** - žiak cíti aký je Boh dobrý a milujúci - cíti potrebu odpustenia, dôležitosť sviatosti a		

		konfirmácie v živote veriaceho človeka	
VI. - ETIKA - DEKALÓG 22. Povinnosti voči Pánu Bohu 23. Osobný Boh 24. Svedomie 25. Posvätenie 26. Agape - Eros 27. Povinnosti voči Bohu Nebudeš mať iných bohov! 28. Nebudeš brať meno Božie nadarmo ! 29. Pamätaj, že máš sviatočný deň svätiť !	- oboznámiť sa s vlastnosťami, ktoré definujú jeho osobnosť v súvislosti z osobnosťou Boha - žiak na základe života Ježiša Krista a jeho vlastností spozná osobitné postavenie v Božej milosti - synovstvo a dcérstvo Božie - žiak pozná vlastnosti milujúceho Boha a Jeho lásku k človeku - žiak vníma Boha ako svojho Stvoriteľa, osobného Záchrancu a Pomocníka v každodennom živote - poznávať na základe biblických postáv, čo je svedomie - Boží hlas v človeku - rozumieť pojmom poslušnosť a neposlušnosť - poznávať na základe Božieho vyvolenia, čo je to byť postavený do služby - oboznámiť sa s pojmom morálka, zdravie, dobrý a zlý životný štýl, konzum - vysvetliť súvis medzi morálkou a zdravím, - uviesť do	***Kognitívny aspekt*** - žiak pozná vlastnosti milujúceho Boha a Jeho lásku k človeku - žiak rozumie pojmom poslušnosť a neposlušnosť - žiak rozumie pojmom Boží zákon a "svedomie sveta" v pohľade na svetskú morálku, právo a zákon - spozná príbeh o zradcovi Judášovi - žiak dokže povedať biblické príbehy prijatia a posvätenia - žiak vie vysvetliť pojmy morálka, zdravie, striedmosť, pokora, konzum - žiak chápe potrebu správneho "Božieho" životného štýlu - žiak si uvedomuje, prečo je dôležité dbať o svoj duchovný život a nie o konzumný svet - žiak rozumie pojmom Agapé a Eros a vie ich doložiť Biblickou a ľudskou skúsenosťou - žiak vie vysvetliť 1. BP podľa Malého	novozmluvný text J 3, 16 - o Božej láske k svetu Mat 27, 3-5 - o svedomí Mat 6, 19-21 - posvätenie 1K 13, 1J4,19, J 3, 16 - o láske - starozmluvný text 2 M 20 - Božie prikázania /1,2,3/ - prezentácia o poriadku Služieb Božích - návšteva Služieb Božích v chráme - vypracovanie pracovného listu k danej téme - pieseň: Učin ma Bože ...235 KTS

	problematiky konzumného životného štýlu a spoznáva jeho úskalia - oboznámiť sa s pojmami Agapé a Eros - na príklade Božej lásky spoznávať hodnotu tej ľudskej - pochopiť 1. BP na základe Malého katechizmu - pochopiť pojmy modlárstvo, závislosti, sekty, okultizmus, ezoterika - uviesť do problematiky modlárstva na základe Mt 6 - spoznať sekty ich učenie a ich vplyv na spoločnosť a tiež na život jednotlivca - pochopiť 2. BP na základe Malého katechizmu - pochopiť Ježišovu prezentáciu Boha Otca na verejnosti - uvedomiť si, že aj on je "Božím dieťaťom" - naučiť sa o zneužívaní Božieho mena na rôzne okultistické praktiky	katechizmu - žiak chápe pojmy modlárstvo, závislosti, sekty, okultizmus, ezoterika - žiak pozná Biblické pozadie Izraelského modlárstva a trestu zaň (príbeh Dekalógu) - žiak vie vymenovať hlavné charakteristiky siekt a vie povedať rozdiel medzi cirkvou a sektou - žiak vie vysvetliť 2. BP podľa Malého katechizmu - žiak vie vymenovať situácie, kedy sa Božie meno zneužíva - žiak vie vysvetliť 3. BP podľa Malého katechizmu - žiak pozná základný priebeh Služieb Božích - zúčastní sa Služieb Božích v chráme		

KORELÁCIA S PREDMETMI:

1. Slovenský jazyk a literatúra
2. Dejepis

3. Zemepis
4. Biológia
5. Výtvarná kultúra
6. Hudobná kultúra
7. Občianska výchova

Pre realizovanie plánu a programu náboženskej výchovy - Slovenskej evanjelickej a.v.cirkvi pre šiesty ročník odporúča sa nasledovná literatúra:
- BIBLIA - Stará a Nová Zmluva
- BIBLIA A JEJ ZVESŤ -učebnica pre evanjelické náboženstvo pre 6. Ročník ZŠ; T. Semko st.; Tranoscius, L. Mikuláš.
- SVEDECTVO VIERY (náboženská výchova pre 6. ročník základných škôl - evanjelické a.v. náboženstvo); Th Dr. Marián Krivuš, Mgr. Štefan Kiss; Tranoscius, Liptovský Mikuláš v roku 2012.
- PRACOVNÝ ZOŠIT k učebnici náboženskej výchovy Svedectvo viery pre 6. ročník základných škôl - evanjelické a.v. náboženstvo; autor: Dana Naďová; izdavač: Tranoscius, Liptovský Mikuláš, 2012.

VERSKO VASPITANJE REFORMATSKE HRIŠĆANSKE CRKVE

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave verskog vaspitanja Reformatske hrišćanske crkve jeste vrednovanje verskih i socijalnih datosti u hrišćanstvu i ljudskoj zajednici sa naglaskom na odgovornom stvaranju boljeg sveta. Mlade vodimo onim stavovima i istinama koje naučava Katehizam katoličke crkve.

Zadaci nastave verskog vaspitanja Reformatske hrišćanske crkve jesu: da misao vodilja verske nastave jeste izgradnja kompletne i odgovorne osobe u odnosu prema sebi, prema vjerskim vrednotama, prema drugim ljudima i konačno da se oseća pozvanim da te vrednote ne samo spoznaje i govori nego i potvrđuje životom.

SADRŽAJI PROGRAMA

	TEMA:	GLAVNI CITAT:	PODELA:	APLIKACIJA:	PEVANJE:
1. čas	Upoznavanje učenika sa gradivom				
2. čas	Uteha	Rim. 8, 16			Himna 394
3. čas	Koliko stvari moraš znati da u tom blaženstvu možeš živeti?	Mat. 11, 28-30	Moram znati tri stvari: 1. Prvo… 2. Drugo… 3. Treće…		Himna 191
4. čas	Zakon Božji	Mat. 22, 37	Otkud znaš da si grešan? Šta zahteva		Himna 408

			od nas zakon Božji?		
5. čas	Održavanje Božjeg Zakona	I. Mojs. 1, 27	Može li se potpuno držati ove zapovesti? Zar je Bog stvorio čoveka zlim? Kako je onda ipak čovečja narav postala pokvarena i grešna?		Himna 396
6. čas	Ponavljanje				
7. čas	O otkupljenju čoveka	2 Kor 5, 21	Kako ćemo se osloboditi od kazne za naše grehe i kako ćemo opet doći u milost Božju? Ko je taj osloboditelj koji je pravi Bog i pravi čovek? Otkud znaš da je Isus taj spasitelj?		Himna 399
8. čas	Apostolsko verovanje				Himna 411
9. čas	Podela Apostolskog verovanja	2 Kor. 13, 13	O Bogu Ocu i stvorenju O Bogu Sinu i našem spasenju O Bogu Duhu Svetom i o našem posvećenju		Psalm I
10. čas	O Bogu Ocu	Psalm 23, 1	Šta veruješ o Bogu Ocu? Kakvu korist imamo od spoznaje Božje brižnosti?		Psalm VIII
11. čas	O Bogu Sinu	Djela. Ap. 4, 12	Šta znači ime Isus?		Himna 273-274

			Ima li osim Isusa drugog spasitelja? Šta znači ime Hrist?		
12. čas	O Bogu Duhu Svetome I deo	Gal. 4, 4	Zašto trebamo verovati u Boga Duha Svetoga? Šta veruješ o opštoj crkvi hrišćanskoj?		Himna 330
13. čas	O Bogu Duhu Svetome II deo	Luk. 1, 35	Šta veruješ o oproštenju grehova? Kakvu utehu imaš u uskrsnuću tela?		Himna 170
14. čas	Ponavljanje				
15. čas	O sakramentima	Rim 4, 11	Šta su sakramenti? Koju svrhu imaju sakramenti? Koliko ima sakramenata ?		Himna 197
16. čas	O krštenju	Mat 28, 18-20	Kako krštenje podseća na smrt Isusovo? Kada je odredio Isus da se njegovi vernici krste? Treba li krstiti i malu decu?		Himna 369
17. čas	O svetoj večeri	I Kor 11, 23…	Kada je Isus odredio da njegovi vernici primaju svetu večeru?		Psalm LXV
18. čas	O svetoj večeri II deo	I Kor 11, 23…	Promeni li se u svetoj večeri hleb i vino u telo i krv Hristovu? Ko može		Himna 376

			pristupiti stolu Gospodnjem ?		
19. čas	O zahvalnosti	I Kor 1, 30	Šta znači umiranje starog čoveka? Šta znači oživljavanje novoga čoveka?		Psalm CV
20. čas	Zakon Božji I deo	2 Mojs20, 1-11	Koji je Zakon Božji? (I-IV Zapovest)		Himna 397
21 čas	Zakon Božji II deo	2 Mojs 20, 12-17	(V-X Zapovest)		Psalm XXIII
22. čas	Ponavljanje				
23. čas	Zakon Božji III deo	Psalm 81, 10	Šta želi Bog od nas u prvoj zapovesti? Šta je idolstvo?		Psalm LXXXI
24. čas	Zakon Božji IV deo	5 Mojs4, 12	Sta želi Bog u drugoj zapovesti? Zabranjuje li time Bog da izrađuje slike i kipovi? Dali je slobodno u crkvi imati slike, da neki iz njih uče?		Himna 341
25. čas	Zakon Božji V deo	Mat. 5, 34-36	Šta želi Bog u trećoj zapovesti? Šta zabranjuje treća zapovest Božja?		Himna 406
26. čas	Zakon Božji VI deo	Luk. 4, 15-16	Šta želi Bog u četvrtoj zapovesti? Treba li to činiti samo nedeljom i praznicima?		Psalm LXXXIV

27. čas	Zakon Božji VII deo	3 Mojs. 19, 32	Šta želi Bog u petoj zapovesti? Šta zabranjuje Bog u petoj zapovesti?		Psalm XXXIV
28. čas	Zakon Božji VIII deo	Mat 5, 22	Šta želi Bog u šestoj zapovesti? Šta zabranjuje Bog u šestoj zapovesti?		Himna 206
29. čas	Zakon Božji IX deo	Efes. 5, 3	Sta želi Bog u sedmoj zapovesti? Šta zabranjuje Bog u sedmoj zapovesti?		Psalm L
30. čas	Zakon Božji X deo	Jov. 6, 12	Šta želi Bog u osmoj zapovesti? Šta zabranjuje Bog u osmoj zapovesti?		Psalm 429
31. čas	Zakon Božji XI deo	Jov. 7, 50	Šta želi deveta zapovest? Šta zabranjuje Bog u devetom zapovestu?		Psalm V
32. čas	Zakon Božji XII deo	Rim. 7, 7	Šta želi deseta zapovest? Mogu li se pridržavati svih ovih zapovesti oni koji su se obratili Bogu? Zašto je Bog dao da se Deset zapovesti tako strogo navešćuju		Himna 184

			kada ih se na zemlji niko ne može pridržavati?		
33. čas	O molitvi	Mat. 6, 9-13	Zašto treba hrišćanin da se moli? Zašto trebamo moliti Boga? Kako glasi ta molitva? ("Oče naš...")		Himna 400
34-36. čas	Sistematizacija gradiva				

HRIŠĆANSKA ETIKA EVANGELIČKE HRIŠĆANSKE CRKVE A.V.

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

"Stari Zavet"

Predgovor

Stari zavet je prvi veći deo Biblije. U njega stane Novi zavet čak tri puta po svome obimu. Stari zavet sadrži u sebi 39 knjiga. Ti spisi su nastali otprilike pre hiljadu godina. Nastajali su u raznim godinama i životnim prilikama. Zbog toga je i njihov sadržaj različit. Ipak, u suštini se uglavnom poklapaju: svaka knjiga prosleđuje Božju reč, njegovu volju i moć njegove ljubavi.

U Starozavetnom udžbeniku i čitanci za 6. razred osnovne škole biće reči o jednom delu te divne biblioteke starih spisa: o većem delu Starog zaveta. U vreme našeg upoznavanja sa njime, vratićemo vreme par stotina godina unazad, da bismo ispravno upoznali Starozavetnu poruku. Za vreme učenja suočićemo se ne samo sa prošlom istorijom i sa starozavetnim ljudima, već i sa Bogom: sa njegovom spasavajućom ljubavlju i njegovom voljom.

Otkrićemo da nam šalje poruku iz hiljade godina udaljenosti, da nastraži da bismo i mi njega našli, i radi njega i radi sebe.

O čemu ćemo čitati, šta ćemo učiti?

O svemu, što i vas, dragi učenici, interesuje. Gde je početak života? Šta je uloga čoveka u svetu? Kakve opasnosti, kakva iskušenja ga čekaju? Ko mu pomaže u neprilikama? Kakvo nasledstvo će čovek ostavljati svojim potomcima?

Kakav udžbenik ćemo koristiti?

Starozavetni udžbenik i Starozavetnu čitanku.

Nešto o nazivu "Stari zavet"

Reč "stari" ne znači zastareo ili starinski, već ima značenje plemenitog, kao recimo "staro vino" koje je najcenjenije među vinama.

U Starom zavetu se pojavljuju jednostavni tragači za Bogom, velikani molitve, trpeći proroci, više i manje slavni kraljevi, očajnici, nadajući, razočarani i optimistički raspoloženi ljudi. Takođe, ljudi verujući i ljudi sumnje. Ali ipak, svi su učesnici velike Božje ljubavi, koja nadmašuje sav ljudski razum.

Krenućemo na veliki put Božje ljubavi. Naravno, nismo u mogućnosti da upoznamo svaki detalj. Ipak biće dovoljno ako dopustimo da nas sam Bog vodi ka cilju. Započnimo od početka, tamo, gde počinje Božja priča sa svetom i sa čovekom.

Sretno putovanje svima, dragi učenici!

SADRŽAJI PROGRAMA

1. čas: Uzmimo u ruke Bibliju - Ponavljanje gradiva o Bibliji. Knjige Novog i Starog Zaveta. Cilj: Upoznati učenike 6. razreda sa Starim zavetom da bi bili snalažljivi čitajući Bibliju.	Izraditi okvir nastave Fiksiranje važećih pravila Upoznavanje programa nastave
2. čas: Otkrijmo moć Božju na početku sveta! Cilj: Naći odgovore na pitanja: Kako je nastao svet? Zašto se udaljio čovek od Boga? Zašto postoji zlo?	Pra-pra istorija Istorija stvaranja Prvi greh.
3. čas: Otkrijmo moć Božju na početku sveta! Cilj: Naći odgovore na pitanja: Odakle je nemir na svetu? Zašto govore ljudi različitim jezicima? Zašto ne razumevaju jedni druge?	Kajin i Avelj. Noje i potop. Vavilonska kula.
4. čas: Ponavljanje: Šta ste otkrili? Cilj: Otkrivanjem saznati: Moćan je Bog! U njegovim rukama su ljudski životi!	
5. čas: Otkrijmo vernost Boga u životu Avrama i njegovih potomaka! Cilj: Upoznati Božji narod, upoznati pouzdanost Boga.	Istorija pra-praotaca Stari Zavet je istorija izabranog naroda. Otkud potiče ovaj narod? Kako počinje živeti sa Bogom?
6. čas: Otkrijmo vernost Boga kod potomaka Avrama. Cilj: Upoznati Božja obećanja.	Isak - Jakov. Josif - Njegov životni put.
7. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili? Cilj: Preko Božjih ljudi otkriti Božju ljubav i vernost.	Kod Avrama i njegovih sledbenika. Mogućnost upoznanja dva saveza preko dva Avramova sina.
8. čas: Otkrijmo spasonosna dela Boga za vreme Mojsija. Cilj: upoznavanje spasonosnog dela Božjeg.	Izraelski narod u Egiptu - zarobljeništvo Mlad Mojsije u Egiptu - rođenje i njegov odgoj - njegov susret sa Bogom Avrama, Isaka i Jakova - priprema za izlazak - izlazak - deset zapovesti

9. čas: Otkrijmo spasonosna dela Boga za vreme Mojsija. Cilj: upoznati kako Bog ispunjava obećanje	Pustinja i gora sinajska Kod gore Sinaj. Putovanje prema obećanoj zemlji.
10. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili? Cilj: proceniti kako su učenici usvojili gradivo.	Bog oslobađa i nakon pobune. Bog je pravi oslobodilelj.
11. čas: Otkrijmo kako Bog ispunjava svoje obećanje za vreme Isusa Navina. Cilj: upoznati šta obeća Bog i kakve uslove daje.	U otkrivanju neka nas vodi Božija reč: "ne plaši se,...jer je Gospod, Bog tvoj, sa tobom..." - u Jerihonu - Rahab i Kralj Jeriha - osvajanje otadžbine - osvajanje Jeriha - Podela gradova između 12 plemena - Isus Navin pred smrti i njegov savet.
12. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili? Cilj: mogućnost proceniti usvojenost gradiva.	Božja obećanja - Izraelski narod. Protivrečenosti - životne prilike.
13. čas: Otkrijmo Božju moć u doba sudija! Cilj: Upoznati učenike sa time zašto su bile potrebne sudije.	1. Sudije Izraela - narod neveran - Gedeon - Samson - Samuil
14. čas: Otkrijmo Božju ljubav u životu Davidovom. Cilj: upoznati učenike sa time zašto je izraelski narod tražio kralja.	Izrael želi zemaljskog kralja - problematika izbora - dve strane David u dvorcu kraljevskom - David postane Saulov vojskovođa - David i Golijat Boj između Davida i Saula
15. čas: Otkrijmo Božju ljubav u životu Davidovom. Cilj: upoznati Davida koji je izgradio izraelsku imperiju.	Kralj David - početak izgradnje zajedničke države - ujedinjenje Izraela sa Judom - Jerusalim postaje glavni grad imperije Prorok Natan - Davidov greh - Natanov slikovni govor - Kazna i oproštaj
16. čas: Božja ljubav u životu Davidovom.	Kralj Solomon - njegovo određenje - mudrost Solomona - dobrobit u celoj državi Jerusalimski hram - Solomon kao graditelj hrama - zašto je bilo potrebno? - Unutrašnji izgled hrama

17. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili? Cilj: procenjivanje kako su učenici usvojili gradivo.	- Bog je prisutan pored svog sluge - pomaže Davida u njegovoj borbi - Solomon daje mudrost - A naše potrebe?
18. čas: Otkrijmo Božju borbu za izabrani narod za vreme raspadanja države. Cilj: upoznati uzrok opadanja imperija.	Razdvajanje Izraela - prorok Ahija i 12-odelni ogrtač - Jeroboam i Roboam - Jeroboam je izabran za kralja.
19. čas: Otkrijmo Božju borbu za izabrani narod za vreme raspadanja države.	Prorok Ilija. - velika suša - udovica u Sareptu - sud na Gori Karmel - Gora Horeb - Nabotova vinica
20. čas: Otkrijmo Božju borbu za izabrani narod za vreme raspadanja države.	Prorok Amos - kao treći između malih proroka - kao glasonoša Božijeg suda Prorok Osija - oglašava Božji sud životom - njegov brak i njegova deca manifestuju odnos Izraela i Boga.
21. čas: Vreme raspadanja izraelske države.	Pad severnog dela - napomena za deset plemena Izraela - šta je uzrok pada? - Izrael u ropstvu.
22. čas: Vreme raspadanja izraelske države.	Prorok Isaija - živi u Judeji - pedeset godina kao vođa naroda - vizije Isaijine
23. čas: Vreme raspadanja izraelske države.	Prorok Mihej - oglašava sud Božji - objavljuje pad Jude - proročanstvo o Spasitelju
24. čas: Vreme raspadanja izraelske države.	Kralj Josija - nađena knjiga zakona - slaže se sa 5. knjigom Mojsijevom - Grčki naslov - Deuteronomium
25. čas: Vreme raspadanja izraelske države.	Prorok Jeremija. - položaj Jude se pogoršava - uticaj Jeremija na narod - simbolički delovi propovedi
26. čas: Otkrijmo spasiteljsku moć Božju za vreme Vavilonskog ropstva. Cilj: upoznavati Boga koji ne napušta svoj narod niti za vreme robstva.	Prorok Jezekilj. - kao Božji čovek među svojima - Bog je prisutan - doći će vreme slobode - priviđenja Jezekiljeva

27. čas: Vreme ropstva.	Prorok Isaija - Glave 40-55 - proročanstvo o spasenju - Isaija kao jevanđelista Starog Zaveta
28. čas: Vreme ropstva.	Prorok Danilo. - vernost Bogu - vernost kao primer - šta je sadržina nade? - proročanstvo o poslednjem sudu.
29. čas: Vreme ropstva.	Prorok Jona. - cela knjiga kao simbolika - Jona kao primer Izraela - pakao kao primer i za nas
30. čas: Ponavljanje - Šta ste otkrili? Cilj: proceniti kako su učenici usvojili gradivo.	- Bog svoj narod ne napušta niti u ropstvu. - Bog nudi spasenje i građanima Ninive - Zašto je potrebno pažljivo gledati proroke? - Bog čuva svoje u blizini, kao i u daljini.
31. čas: Otkrijmo Božji graditeljski rad za vreme povratka u domovinu.	- uvod - čitanje proroka Jeremije - prorok Jezdra - sveštenik - voditelj izgrađuje hram - suprotnost između Jevreja i Samarićana
32. čas: Prorok Agej i izgradnja hrama. Proročanstvo o slavi drugog hrama.	- prorok Nemija - ostaje u Vavilonu - kasnije je izaslanik Kralja. - povratak u domovinu.
33. čas: Prorok Jesaja.	- proročanstva o Mesiji. - Zašto su putokazi? - Izrečene su 300-600 godina pre Hrista.
34. čas: Ponavljanje - Sta ste otkrili?	- Da li se izabran narod mogao vratiti kući bez pomoći Boga? - Da li bi bez njegove pomoći mogao izgraditi domovinu? - izgradnja drugog hrama - izgradnja grada Jerusalima - kako nama pomaže Bog?
35. i 36. čas: Sistematizacija gradiva	
Pogovor Stigli smo do kraja našeg putovanja, čiji je cilj bilo delimično upoznavanje Starog Zaveta. Ali, Božji razgovor sa nama nije se završio. On se nastavlja u sledećim razredima. Želim vam lep provod, odmor i puno toplih letnjih dana. Neka je Bog sa vama.	

Upoznavanje

Na prvom času veronauke potrebno je utemeljiti pravu atmosferu između učenika i nastavnika (veroučitelja). Potrebno je odrediti okvir nastave. Bitno je, da su učenici upoznati sa svime što je potrebno za časove.

- Starozavetni udžbenik i Starozavetna čitanka -

Pedagoška metoda upotrebljena u udžbeniku

1. Priča

Veroučitelj, ali i učenici mogu lako pasti u zamku kada biblijska priča postane pripovetka. Zato se cilj mora konkretno i tačno naznačiti. Da priča postane autentična potrebno je precizno znanje odgovarajućeg teksta. Nove ili tuđe izraze potrebno je unapred razjasniti. Na primer: BETESDA = kuća milosrđa. Dalje, važno je kazivati priču tako, da učenik "vidi" to što čuje.

2. Razgovor (Dijalozi)

Razgovor između učenika, i između učenika i veroučitelja je vrlo važan deo časa veronauke. Ova metoda daje mogućnost učeniku da sam pokuša da sastavi i kaže svoje mišljenje i tako postavi razna pitanja. Ili obrnuto, da na veroučiteljevo formulisano pitanje daje odgovor vlastitim rečima. Kao pomoć mogu poslužiti slike, crteži, pitanja, koji se nalaze u udžbeniku. Takođe, tome služe i pripremljeni zadaci, koji se oslanjaju na maštu i ideje učenika.

3. Pitanja

Udžbenik daje prednost egzistencijalnim pitanjima, koja se oslanjaju na vlastite doživljaje učenika u vezi sa Bogom, koji im se predstavio i njih lično oslovio preko biblijskog teksta.

4. Samostalan rad učenika sa biblijskim tekstom

Učenike treba polako navesti da samostalno osvajaju znanje biblijskog teksta pomoću čitanja. Čitanje teksta ima različite faze: doslovno značenje, preneseno značenje i kritično značenje. Svakako treba omogućiti učenicima slobodan izbor mišljenja, a time i mogućnost pogrešaka (grešaka).

5. Obrada gradiva na drugi način

U priručniku za veroučitelje je data i "druga mogućnost" za obradu gradiva. Ova metoda se oslanja na prikazivanje priče. Igranje likova iz priče nije pozorišna izvedba, već posredovanje osećaja, upoznavanje hrišćanskog života punog pitanja. Pokušaj identifikacije sa tim životom.

6. Očigledna nastava

Pored priče i tekstova neizbežno je korišćenje crteža, slika, kratkih video-filmova sa odgovarajućom tematikom (ne dužim od 10 min.). Ova očigledna nastava pomaže pamćenju, pokreće diskusiju, privlači pažnju. Zato se preporučuje da se koristi na kraju časa, kao očigledan rezime.

7. Omladinska pesmarica

Učenici već dobro poznaju evangeličku omladinsku pesmaricu iz tradicionalnih svakogodišnjih omladinskih susreta. Zato skoro na svakom času možemo koristiti i birati pesmu koja je u skladu sa samim gradivom. Veliku pomoć znače i CD ploče i kasete.

VERONAUKA - JUDAIZAM

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj nastave jevrejske veronauke je da učenici steknu osnovna znanja iz bogatog nasleđa jevrejske biblijske književnosti, istorije, rabinske književnosti i etike, kao i da se upoznaju sa jevrejskim praznicima, običajima i simbolima.

Zadatak iz predmeta jevrejske veronauke za šesti razred osnovne škole je da se učenici upoznaju sa jevrejskim svetim knjigama i sa počecima jevrejske istorije.

SADRŽAJI PROGRAMA

Nastavne celine i jedinice:

1. JEVREJSKE SVETE KNJIGE: Tora, Midraš, Mišna, Gemara, Mišne Tora, Šulhan Aruh.

2. BIBLIJSKO RAZDOBLJE: Epoha patrijarha, Mojsije i Izlazak iz Egipta, Osvajanje Kanaana i epoha Sudija, Šaul, Davidovo carstvo, Solomon, Rascep jedinstvenog carstva, Epoha dvaju carstava, Pad Samarije, Judeja posle pada Izraela, Judeja pod vavilonskom vlašću i pad Jerusalima, Proročka književnost, Vavilonsko ropstvo i "povratak u Cion", Razdoblje persijske vladavine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA (UPUTSTVO)

Koristiti sledeće knjige: *Istorija jevrejskog naroda*, grupa autora (Ginko, Beograd 1996), *Kratka istorija jevrejskog naroda*, Simon Dubnov (Izdanje Saveza jevrejskih opština Jugoslavije).

Opšte napomene

Istorijsko pamćenje i istorijska perspektiva je od velikog značaja za razumevanje identiteta i sudbine jevrejskog naroda.

GRAĐANSKO VASPITANJE

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Opšti cilj predmeta je osposobljavanje učenika za aktivno učešće u životu škole i lokalne zajednice proširivanjem znanja o demokratiji, njenim principima i vrednostima kroz praktično delovanje.

Operativni zadaci:

- podsticanje i osposobljavanje za aktivno učešće u životu lokalne zajednice;

- razumevanje funkcionisanja nivoa i organa vlasti;

- upoznavanje mera vlasti;

- upoznavanje prava i odgovornosti građana na nivou zajednice;

- razvijanje komunikacijskih veština neophodnih za saradničko ponašanje, argumentovanje stavova i izražavanje mišljenja;

- obučavanje za timski način rada;

- razvijanje sposobnosti kritičkog rasuđivanja i odgovornog odlučivanja i delanja.

SADRŽAJ PROGRAMA

UPOZNAVANJE OSNOVNIH ELEMENATA PROGRAMA (6)

- Uvod u program: predstavljanje ciljeva, zadatka i sadržaja programa i upoznavanje učenika sa načinom rada.

- Upoznavanje sa najznačajnijim pojmovima iz programa.

- Mere i rešenja: proučavanje uvodnog teksta, razmena mišljenja, uočavanje problema u zajednici, predlozi mogućih rešenja određenih problema.

- Pravila i zahtevi timskog rada: upoznavanje učenika sa karakteristikama i pravilima timskog rada.

- Upoznavanje sa koracima kroz koje se realizuje program.

- Studija odeljenja: upoznavanje učenika sa izradom razredne studije, načinom prikupljanja materijala i priloga za prezentaciju i dokumentaciju za četiri dela studije.

PRVI KORAK - UOČAVANJE PROBLEMA U ZAJEDNICI (4)

- Uočavanje problema u društvenoj zajednici: učenici kroz diskusiju identifikuju česte probleme zajednice i u grupama popunjavaju "Upitnik za uočavanje i analizu problema".

- Podela učenika u grupe za prikupljanje podataka o pojedinim problemima i upućivanje u način korišćenja "Upitnika za prikupljanje podataka".

- Prikupljanje podataka:

- razgovor sa roditeljima, nastavnicima i drugim članovima zajednice,

- korišćenje štampanih izvora i informacija iz medija.

- Izveštavanje i diskusija o prikupljenim podacima svake grupe.

DRUGI KORAK - IZBOR PROBLEMA (1)

- Procenjivanje prikupljenih podataka, diskusija o problemima i izbor zajedničkog problema.

TREĆI KORAK - SAKUPLJANJE PODATAKA O IZABRANOM PROBLEMU (8)

- Identifikovanje izvora informacija: upoznavanje sa izvorima podataka.

- Upoznavanje sa tehnikama i postupcima prikupljanja informacija: razmatranje sa učenicima "Uputstava za dobijanje i dokumentovanje podataka", sadržaja upitnika i drugih postupaka prikupljanja podataka na terenu (posete bibliotekama, telefoniranje, zakazivanje sastanaka, pisanje zahteva...).

- Podela na istraživačke timove i priprema potrebnih materijala: priprema učenika za prethodnu najavu posete osobama u organizacijama i institucijama kojima će postaviti pitanja iz "dokumentacionih upitnika".

- Sakupljanje podataka o izabranom problemu (može i kao domaći zadatak): posete učenika različitim organizacijama i institucijama i organizovanje gostovanja osoba iz organizacija ili institucija koje se bave rešavanjem izabranog problema.

- Razgovor o prikupljenim podacima.

ČETVRTI KORAK - IZRADA STUDIJE (12)

- Podela učenika na četiri studijske grupe: upoznavanje sa delovima studije i zadacima studijskih grupa na osnovu "Uputstava za studijske grupe".

- Razvrstavanje i klasifikovanje sakupljenih materijala prema zahtevima delova studije.

- Kriterijumi za izradu studije: upoznavanje učenika sa merilima za izradu i procenu studije.

- Izrada studije: učenici rade na dva dela studije - pokazni deo (pano) i dokumentacioni deo.

- Priprema za javnu prezentaciju: učenici se upoznaju sa ciljevima javnog predstavljanja i pripremaju prezentaciju u skladu sa uputstvom (simulacija prezentacije).

PETI KORAK - JAVNA PREZENTACIJA STUDIJE (1)

- Javno predstavljanje razredne studije: učenici pred žirijem i publikom predstavljaju svoje delove razredne studije i odgovaraju na pitanja.

ŠESTI KORAK - OSVRT NA NAUČENO (4)

- Razgovor o tome šta su učenici i kako naučili: učenici samostalno procenjuju iskustva i veštine koje su stekli tokom programa.

- Izrada kratkog pisanog osvrta na naučeno kao deo dokumentacije: učenici beleže utiske o ličnom i zajedničkom radu i napredovanju.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Cilj programa *građanskog vaspitanja* za VI razred je osposobljavanje učenika za aktivno i odgovorno učešće u životu društva, proširivanjem praktičnih znanja o demokratiji, njenim principima i vrednostima. Fokus programa *građanskog vaspitanja* usmeren je na lokalnu sredinu i donošenje odluka od značaja za život zajednice u kojoj učenici žive.

Programske sadržaje bi trebalo realizovati tako da se učenicima omoguće: sloboda izražavanja mišljenja i stavova o otvorenim pitanjima i problemima koje su sami identifikovali kao značajne; razumevanje i razmatranje različitih mera koje se u školi/lokalnoj zajednici preduzimaju u cilju rešavanja problema; unapređenje veština komunikacije u različitim socijalnim situacijama (u školi, na nivou vršnjačke grupe i sa nastavnicima, kao i van škole, sa predstavnicima javnih institucija, organizacija i drugim učesnicima u životu lokalne zajednice); razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja, argumentovanja i zalaganja za sopstvene stavove; povezivanje vlastitog iskustva sa potrebama školske/lokalne zajednice i aktivno angažovanje.

Realizacija programa se zasniva na korišćenju *interaktivnih* i *istraživačkih* metoda rada.

Interaktivno učenje podrazumeva složen postupak koji teži da imitira proces saznavanja kakav se odvija u autentičnim životnim okolnostima, i vodi jednom celovitom iskustvenom doživljaju, upotrebljivom i trajnom. U interaktivnom procesu učenja ostvaruje se saradnja između nastavnika i učenika i to u obliku zajedničke konstrukcije novih znanja i u vidu aktivnosti nastavnika i učenika koje su komplementarne, odnosno koje se dopunjuju. Kod ovog načina rada to se postiže kroz planirano, vođeno i vremenski skraćeno prolaženje ključnih faza ovakvog učenja:

- učenici se najpre uvode u kontekst teme kojom želimo da se bavimo;

- kreira se situacija koja svima omogućava da aktivno učestvuju u istraživanju i iznalaženju rešenja za postavljeni problem;

- kroz diskusiju se razmenjuje, objašnjava, precizira i uobličuje iskustvo;

- uspostavlja se veza sa postojećim znanjima i prave se različite generalizacije.

Osnovna teza koje bi nastavnici sve vreme trebalo da se pridržavaju je da učenike učimo ne *šta* da misle, nego *kako* da misle. Učenici aktivno i ravnopravno učestvuju u svim aktivnostima. Uloga nastavnika je da inicira i održava dvosmernu komunikaciju sa učenicima, da podstiče iznošenje njihovih zapažanja, mišljenja i pogleda na probleme, kao i da kreira atmosferu na času pogodnu za razmenu i argumentovanje ideja i mišljenja među učenicima. U tom smislu, interaktivni metod rada bi trebalo da se odvija kroz sledeće forme: kooperativni rad nastavnik-učenici; kooperativni rad u malim grupama učenika; timski rad.

Kooperativni rad nastavnik- učenici polazi od pretpostavke da učenici poseduju određena znanja iz vanškolskog životnog iskustva i da kroz partnersku interakciju sa nastavnikom, kao osobom sa većim iskustvom i kognitivnom zrelošću, izgrađuju nova znanja. Glavne aktivnosti nastavnika u ovoj formi rada su: osmišljavanje celine situacije učenja kod uvođenja novih pojmova, kao što su, na primer, pojam *mere vlasti*; planiranje toka časa; kreiranje problemske situacije za učenike; organizovanje grupe učenika.

Kooperativni rad u malim grupama učenika je potrebno koristiti da bi se u procesu učenja iskoristile prednosti različitosti među učenicima u nivou, kvalitetu i vrsti znanja i nivou saznajne razvijenosti. Učenike je potrebno podeliti u male radne grupe tako da u svakoj od grupa bude zastupljeno što više postojećih različitosti jer to omogućava da se dođe do produktivnog saznajnog konflikta i da se ispolji komlementarnost saznanja kao uslov za unapređenje znanja cele grupe.

Timski rad je poseban oblik rada u malim grupama čija je specifičnost podela uloga među članovima tima, tako da svako obavlja samo određeni vid aktivnosti, a svi zajedno doprinose rešenju problema na kome tim radi. Aktivnosti nastavnika su da organizuje, nenametljivo

usmerava proces rada i da bude partner u diskusiji o identifikovanim problemima, potencijalnim prioritetima u školskoj/lokalnoj zajednici, prikupljenim podacima itd.

Najpogodnije tehnike za postizanje interaktivnosti u procesu učenja su: "mozgalica" ili "moždana oluja", različiti oblici grupne diskusije, simulacija i igranje uloga. "*Mozgalica*" ili "*moždana oluja*" je tehnika pomoću koje se stimuliše osmišljavanje novih ideja. Kod primene ove tehnike važno je da se poštuju pravila koja podstiču nastajanje novih ideja: svako od učesnika slobodno iznosi ideje i predlaže rešenje problema; ne dozvoljava se kritika u toku iznošenja ideja; sve iznete ideje se beleže onako kako su saopštene. Ova tehnika je prvenstveno vezana za tematska područja sa otvorenim pitanjima, kontroverzama, većim brojem mogućih rešenja, stvaranjem planova, na početku grupnog rada pre diskusije.

Grupna diskusija bi trebalo da se vodi o temama ili problemima koji su najavljeni ili zadani u nekom prikladnom obliku, koji upućuje na proradu i pripremu za temu npr. prikupljanje informacija na terenu putem upitnika za *građansko vaspitanje*; traganje za podacima u odgovarajućoj dokumentaciji u lokalnoj sredini; pregled i prikupljanje informacija iz medijskih zapisa itd. Poželjno je da diskusiju vodi nastavnik, da usmerava, ali da pri tom nema glavnu ulogu u iznošenju mišljenja, već da podstiče učenike da iznose svoja saznanja i mišljenja. Važni zadaci nastavnika su da svakom diskutantu osigura nesmetano saopštavanje gledišta, ali da vodi računa o vremenu, kako bi i drugi koji to žele mogli da diskutuju i da na kraju diskusije napravi kratak rezime. U procesu diskusije trebalo bi insistirati na argumentovanom iznošenju stavova i ne stvarati atmosferu pobednika i pobeđenih.

Simulacija i *igranje uloga* su veoma korisne tehnike za pripremanje učenika za različite situacije sa kojima ranije nisu imali priliku da se suoče, kao što su razgovori sa predstavnicima škola, različitih organizacija, institucija i lokalne vlasti, javne prezentacije i odgovaranje na pitanja prisutnih na prezentaciji. Na času, u bezbednoj školskoj situaciji, učenici dobijaju opis situacije koju bi trebalo da simuliraju, pravi se podela uloga prema ključnim akterima u toj situaciji i učenici to odglume. Ove tehnike su korisne za bolje razumevanje novih i nepoznatih situacija i za ublažavanje straha od nepoznatog, kao ometajućeg faktora u različitim prilikama javnog nastupa

Istraživački metod podrazumeva da učenici dobijaju odgovarajuće instrukcije, kako bi samostalno, u parovima ili malim grupama u učionici i van nje, u školi kao neposrednom okruženju ili u širem lokalnom okruženju, prikupljali različite informacije neophodne za izradu njihovog projekta. Aktivnosti nastavnika su presudne u pripremnoj fazi u kojoj bi on trebalo da korišćenjem odgovarajućih interaktivnih tehnika rada uputi učenike gde i kako da tragaju za podacima i kako da komuniciraju sa relevantnim osobama od kojih mogu da dobiju podatke ili pomoć. Učenici samostalno prikupljaju podatke iz različitih izvora, beleže, grupišu i dolaze da na času prezentuju prikupljeno. U toku prezentacije nastavnik bi trebalo da na kraju, posle komentara svih ostalih učenika, daje svoje komentare koji su pozitivno intonirani, analitični, sa naglaskom na onome što su učenici dobro uradili i ukazivanjem na ono što bi u budućem radu bilo potrebno popraviti i na koje načine.

U toku rada uloga nastavnika je da:

- motiviše učenike za rad tako što će razvijati i održavati njihova interesovanja za život i rad u školi/lokalnoj zajednici i davati lični primer pozitivne zainteresovanosti za sva pitanja koja su važna za unapređenje kvaliteta života;

- organizuje nastavu tako što će postaviti ciljeve rada, planirati sadržaje, sredstva i opremu, nastavne oblike i metode rada, kao i vreme potrebno za realizaciju;

- razvija i održava partnersku komunikaciju sa učenicima, tako što će postavljati pitanja, zahteve, davati svoje mišljenje, podsticati učenike da oni iznose svoja gledišta, podsticati interakciju, pružati povratnu informaciju itd.;

- uvažava i reaguje na potrebe grupe i pojedinaca, deli odgovornost, demokratski upravlja razredom.

Posebno je važno da nastavnik kontroliše svoju procenjivačku ulogu, da ne bude previše ili premalo kritičan prema učenicima i da svojom ukupnom komunikacijom doprinosi podsticanju svesti o pravima i mogućnostima učenika da aktivno učestvuju u menjanju svog okruženja.

Prostor u kojem se izvodi nastava, učionica opšte namene, treba da pruža mogućnost za sedenje u krug i rad u odvojenim manjim grupama (od 4 do 6 učenika). Poželjno je da se za nastavu ovog predmeta koristi posebna prostorija i/ili da se materijali i produkti rada učenika čuvaju na jednom mestu i da se mogu izložiti u učionici.

Za realizaciju predmeta potreban je priručnik za nastavnike i učenike, četvorodelna tabla dimenzija 100x80 za izradu razredne studije, a od potrošnih materijala: flomasteri, bojice, selotejp, lepak, makaze, listovi A4 formata beli i u boji.

STRANI JEZIK

Druga godina učenja

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj

Cilj nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju zasniva se na potrebama učenika koje se ostvaruju ovladavanjem komunikativnih veština i razvijanjem sposobnosti i metoda učenja stranog jezika.

Cilj nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju stoga jeste: razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova, sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika. Tokom osnovnog obrazovanja, učenik treba da usvoji osnovna znanja iz stranog jezika koja će mu omogućiti da se u jednostavnoj usmenoj i pisanoj komunikaciji sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, na višem nivou obrazovanja i samostalno, učenje istog ili drugih stranih jezika na različite načine i u svim okolnostima koje život stvori.

Učenje drugog stranog jezika, oslanjajući se na iskustva i znanja stečena učenjem prvog stranog jezika, pospešuje sticanje višejezičke i višekulturne kompetencije i razvijanje svesti o jezičkom bogatstvu užeg i šireg okruženja.

Kroz nastavu stranih jezika učenik bogati sebe upoznajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika. Pored toga, učenik uočava značaj ličnog zalaganja u procesu učenja stranog jezika.

Standardi

Razumevanje govora

Učenik razume jednostavnu usmenu poruku iskazanu savremenim jezikom, ne dužu od dve do tri minute; i to na nivou globalnog razumevanja (osnovno obaveštenje iz poruke), na nivou selektivnog razumevanja (pronalaženje tražene informacije). Razumevanje treba da se odnosi na različite vrste usmenih poruka (monolog, kraći razgovor, kratka informacija).

Razumevanje pisanog teksta

Učenik čita sa razumevanjem kraće pisane i ilustrovane tekstove u vezi sa poznatim temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama.

Usmeno izražavanje

U okviru programom predviđene jezičke građe, učenik je u stanju da iskaže jednostavnu usmenu poruku, ispriča lični doživljaj, sadržaj razgovora ili narativnog teksta, samostalno ili uz pomoć nastavnika.

Pismeno izražavanje

U okviru programom predviđene jezičke građe, učenik piše poruke i kratke tekstove.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i razmenjuje sa sagovornicima kratke informacije u vezi sa poznatim temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama.

Znanja o jeziku

Prepoznaje osnovne principe gramatičke i sociolongvističke kompetencije.

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

Razumevanje govora

Na kraju šestog razreda, učenik treba da:

- razume izraze koje nastavnik upotrebljava tokom časa da bi dao uputstva za rad i drugo;

- razume kratke dijaloge i monološka izlaganja do osam rečenica, koje nastavnik iskazuje prirodnim tempom, drugi učenici ili ih čuje preko zvučnog materijala, a koji sadrže isključivo jezičku građu obrađenu tokom petog i šestog razreda;

- razume jednostavne pesme u vezi sa obrađenom tematikom;

- razume i reaguje na odgovarajući način na kratke usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- upozna i, kada je u pitanju poznata jezička građa, savlada tehnike čitanja u sebi i glasnog čitanja;

- dalje upoznaje pravila grafije i ortografije;

- razume uputstva za izradu vežbanja u udžbeniku i radnim listovima;

- razume smisao kraćih pisanih poruka i ilustrovanih tekstova o poznatim temama (oko 70 reči);

- izdvaja osnovne informacije iz kraćeg prilagođenog teksta u vezi sa nekom osobom ili događajem (ko, šta, gde, kada...).

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- razgovetno izgovara glasove, posebno one koje naš jezik ne poznaje, akcentuje reči, poštuje ritam i intonaciju pri spontanom govoru i čitanju;

- stupi u dijalog i u okviru šest - sedam replika, postavljanjem i odgovaranjem na pitanja, vodi razgovor u okvirima komunikativnih funkcija i leksike obrađenih tokom petog i šestog razreda;

- monološki, bez prethodne pripreme, ali uz nastavnikov podsticaj, u desetak rečenica predstavi sebe ili drugoga, uz pomoć pitanja saopšti sadržaj dijaloga ili narativnog teksta, ili opiše sliku, lice, predmet, životinju i situaciju;

- interpretira kratke, tematski prilagođene pesme i recitacije.

Interakcija

Učenik treba da:

- reaguje verbalno ili neverbalno na uputstva i postavljena pitanja u vezi sa konkretnom situacijom;

- postavlja jednostavna pitanja i odgovara na njih;

- izražava dopadanje ili nedopadanje;

- učestvuje u komunikaciji na času (u paru, u grupi, itd.);

- traži razjašnjenja kada nešto ne razume.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- dalje upoznaje pravila grafije, ortografije i interpunkcije;

- dopunjava i piše reči i kratke rečenice na osnovu datog modela, slike ili drugog vizuelnog podsticaja;

- piše prigodne čestitke, poruke i elektronska pisma koristeći model;

- piše svoje lične podatke i podatke drugih osoba (ime, prezime i adresu);

- odgovori na jednostavna pitanja (ko, šta, gde) koja se odnose na obrađene teme, situacije u razredu ili njega lično;

- pravi spiskove s različitim namenama (kupovina, proslave rođendana, obaveze u toku dana...).

Znanja o jeziku

- prepoznaje šta je novo naučio;

- shvata značaj poznavanja jezika;

- uviđa mogućnosti pozitivnog transfera znanja i strategija stečenih učenjem prvog stranog jezika;

- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);

- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima.

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	**Javno**	**Obrazovno**
- zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje - sportski dan, obaveze u školi tokom dana - dnevne obaveze (ustajanje, obroci) - obaveze u kući, uređenje prostora u kojem živi (kupovina životnih namirnica, podela posla...)	- razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (kućni ljubimci, nezbrinute životinje) - praznici i običaji u kulturama zemalja čiji se jezik uči - obroci (kod kuće i van kuće) - stanovanje (blok, naselje, kuća, grad. selo) - kupovina (obraćanje i učtive forme obraćanja)	- predmeti, raspored časova, nedeljna opterećenost - slobodne aktivnosti

Teme obrađene u petom razredu dalje se proširuju.

- školski prostor i pribor, aktivnosti i obaveze, izleti

- druženje

- sport

- uža i šira porodica, susedi i prijatelji

- kućni ljubimci i obaveze prema njima

- Božić, Nova godina, Uskrs i drugi važni praznici

Moj dom:

- prostorije u kući, obaveze u kući

Ishrana:

- obroci, omiljena hrana, zdrava hrana

- navike u ishrani u zemlji čiji se jezik uči

- odevni predmeti

- prikladno odevanje

- mesto i ulica gde stanujem

- važne ustanove u okruženju (bioskop, škola, pozorište, pošta, muzej, banka, bolnica)

- godišnja doba, meseci, dani u nedelji i delovi dana,

- iskazivanje vremena (meteorološko i hronološko - puni sati i pola sata)

- osnovni podaci o zemlji/zemljama čiji se jezik uči

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

1. Predstavljanje sebe i drugih

2. Pozdravljanje

3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)

4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi

5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja

6. Molbe i izrazi zahvalnosti

7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti

8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja

9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)

11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (*Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...*)

12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima

13. Traženje i davanje obaveštenja

14. Opisivanje lica i predmeta

15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

16. Izražavanje pripadanja i posedovanja

17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku

18. Skretanje pažnje

19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja

20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja

SADRŽAJI PROGRAMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

Morfosintaksički i fonetski sadržaji sa primerima

Engleski jezik

1. Imenice

a) Brojive i nebrojive imenice

b) Pravilna množina imenica (množina na *- s, -es*); najčešći primeri nepravilne množine (*man, woman, child*).

v) Izražavanje pripadanja i svojine (sa imenicom u jednini):

- Sintetički genitiv: *Mary's book, the dog's tail*

- Analitički genitiv: *the colour of the book*.

2. Član

a) *neodređeni član*

- u prvom pominjanju nekoga ili nečega: *There's a book on the table.*

- u značenju broja jedan: *Can I get an orange, please?*

- uz nazive zanimanja: *He's a teacher.*

- generička upotreba: *A cat is an animal.*

b) *određeni član*

- uz zajedničke imenice u jednini i množini:

The apple is for you. / The apples are for you.

- ispred superlativa i rednih brojeva:

It is the tallest building in London. January is the first month of the year.

- u izrazima sa delovima dana: *in the morning, in the evening*.

v) *nulti član*

- uz nebrojive imenice i brojive imenice u množini

I like to drink milk. He likes apples.

- uz nazive dana u nedelji, meseca, godišnjih doba: *Friday, March, summer*

- uz nazive obeda: *breakfast, lunch, dinner*

- uz praznike: *New Year, Christmas*

- uz nazive sportova i dečijih igara: *football, hopscotch*

- u izrazima: *be at home/go home; be at school/ go to school; go to bed; have breakfast/ dinner*

3. Zamenice

a) Lične zamenice u jednini i množini, u funkciji subjekta i objekta:

We like to play football. I like him Give me the book.

b) Pokazne zamenice u jednini i množini *this/these; that/those*.

v) Upitne zamenice *who, what* u funkciji subjekta

4. Determinatori

a) Pokazni determinatori *this/these; that/those*.

b) Prisvojni determinatori.

v) Neodređeni determinatori *some, any*, uz brojive i nebrojive imenice.

5. Pridevi

a) Sintetički komparativ i superlativ osnovnih jednosložnih prideva

She is taller than her sister. Is this the biggest building in your town?

b) analitički komparativ i superlativ: *more expensive, the most dangerous;*

v) nepravilno poređenje prideva (*good/ bad; much/many*).

6. Brojevi

Prosti brojevi do 100. Redni brojevi do 10.

7. Kvantifikatori brojivih i nebrojivih imenica: *much/ many; a lot of*

8. Glagoli

a) *The Simple Present Tense* za izražavanje uobičajene radnje ili pojave: *He goes to bed at nine. It rains a lot in winter.*

b) *The Present Continuous Tense* za izražavanje radnje koja se događa u trenutku govora: *He's sleeping now.*

v) razlika između *The Present Simple Tense* i *The Present Continuous Tense.*

g) *The Simple Past Tense* pravilnih glagola i najčešćih nepravilnih glagola, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

d) *Going to*, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

g) *Modalni glagoli*

- *can*:	- izražavanje sposobnosti, mogućnosti: *I can swim He can't come today.*
	- traženje dozvole: *Can I take your book, please?*
- *must*:	- iskazivanje obaveze: *You must finish your homework. I must go now.*
	- iskazivanje zabrane: *You mustn't smoke.*
- *have to*:	iskazivanje obaveze: *I have to study.*
- *would*:	nuđenje, pozivanje: *would you like to ...?*

d) Imperativ - pozivanje, davanje predloga: *let's go out, let's go to the movies*

d) Glagoli za izražavanje dopadanja i nedopadanja: *like, dislike doing something.*

9. Prilozi i priloške odredbe.

a) građenje priloga od prideva: *slow - slowly*

10. Predlozi: *at, in, on, under, behind, from, by.*

11. Veznici: *and, or, but, because, so.*

12. Rečenica

a) Red reči u prostoj rečenici.

b) YES/NO pitanja i kratki potvrdni i odrični odgovori.

v) WH pitanja (*What, Who, Whose, Why, Where*)

g) Pitanja: *How long, how far, how high?*

What is she like?

d) Izražavanje namere uz infinitiv.

Italijanski jezik

1. Imenice

Vlastite imenice i zajedničke, odgovarajući rod i broj: *Maria, Giovanni, Belgrado, Roma, Signor Rossi, Signora Rossi, i miei genitori, il nostro paese, questa casa* itd.

2. Član

Oblici određenog i neodređenog člana. Osnovna upotreba.

Slaganje određenog i neodređenog člana sa imenicom ili pridevom.

Član spojen s predlozima *di, a, da, in, su* i *con*.

Određeni član ispred datuma: *Oggi è il 25 novembre*. Ispred imena dana u nedelji *Abbiamo lezioni di lingua italiana il lunedì e il giovedi*.

Partitivni član kao supletivni oblik množine neodređenog člana (*C'è un libro: Ci sono dei libri*).

Upotreba člana uz prisvojni pridev i imenice koje iskazuju blisko srodstvo (*Mia sorella si chiama Ada. Domani andiamo a Roma con i nostri nonni*).

Položaj člana i predloga uz neodređeni pridev *tutto*.

Partitivni član. *Mangio delle mele*. Izostavljanje u negaciji. *Non mangio pane*. Upotreba predloga *di* uz izraze koji izražavaju određenu količinu. *Prendo un bicchiere d'acqua minerale*.

3. Zamenice

Lične zamenice u službi subjekta: *io, tu, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglašene lične zamenice u službi objekta: *me, te, lui, lei, Lei, noi, voi, loro*.

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta *complemento oggetto: mi, ti, lo, la, La, ci, vi, li, le*

Prisvojne zamenice (*mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*). Pokazne zamenice (*questo, quello*).

Upitne zamenice *chi*? i *che*?/ *che cosa*?

4. Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju. Opisni pridevi *buono* i *bello*; neodređeni pridev *tutto*.

Komparacija prideva, komparativ: *Maria è più alta di Marta. Noi siamo più veloci di voi*.

Prisvojni pridevi: *mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro.* Upotreba člana uz prisvojne prideve.

Pokazni pridevi: *questo, quello.*

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione.*

Glavni brojevi (preko 1000) i redni (do 20)

5. Predlozi

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba.

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro.*

Upotreba predloga ***di*** (*Marco finisce di fare i compiti. La mamma dice di non fare tardi),* ***a*** *(Vado a giocare. Sei bravo a pattinare. Usciamo a giocare con gli amici.*).

6. Glagoli

Sadašnje vreme (*Presente Indicativo*) triju konjugacija. Sadašnje vreme nepravilnih glagola: *essere, avere, andare, fare, bere, venire, stare, uscire, dire.*

Sadašnje vreme modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*.

Imperativ (*Imperativo*), zapovedni način, bez oblika za treće lice množine).

Povratni glagoli.

Upotreba glagola *piacere*.

Perfekt (*Passato Prossimo*) - samo određeni broj najfrekventnijih glagola: *Ho finito. Ho dimenticato il mio quaderno. Sono andato da mia nonna.* Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere. Sono dovuto andare dal dentista. Ho potuto leggere i titoli in italiano.*

Kondicional prezenta (*Condizionale Presente*) glagola *potere i volere: Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?*

Futur pravilnih glagola. *Noi torneremo a casa alle cinque.*

7. Prilozi

Potvrdni, određeni (*si, no*). Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* i priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora. *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi: *quando?, come?, perché? dove?*

Rečce

8. Rečca *ci* (s priloškom vrednošću).

9. Veznici: *e, o, ma.*

10. Rečenica:

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku.

Subjekat i predikat i jedan od dodataka. Primeri: *Marco legge, Marco legge un libro. Il libro è sul tavolo.*

Upitna rečenica:

s konstrukcijom izjavne rečenice potvrdnog oblika i upitnom intonacijom (*Leggete? Scrivete bene?*);

s konstrukcijom izjavne rečenice u odričnom obliku i upitnom intonacijom (*Non leggete? Non scrivete?*).

Red reči u rečenici.

Strukture vezane za svakodnevne situacije u razredu

Chi e assente. Presenti tutti? Cancella la lavagna, per favore! Vieni qua/qui! Vieni alla lavagna! Va' al tuo posto! Ascoltate la cassetta! Ascoltate bene! Attenzione! (Fate) silenzio! Lavorate in gruppo/ in coppia! Scrivete la data!

Ascoltate e ripetete! Siete pronti? Fa' la domanda a Pietro! Domanda a Pietro! Rispondi! Apri/Chiudi la finestra/ porta Ascoltate bene! Attenti alla consegna! Dagli/dalle il tuo libro! Dagli/dalle la penna! Prendi il tuo libro! Apri a pagina... Vogliamo giocare? Giochiamo? Che gioco volete fare? Con che cosa volete giocare? Chi ha vinto? Vince/ Ha vinto... Cantiamo? Cantiamo tutti insieme!

Nemački jezik

Imenice (zajedničke, vlastite)

Receptivno usvajanje roda, broja i padeža pomoću člana, nastavaka i determinativa. Produktivno korišćenje nominativa, dativa i akuzativa jednine i nominativa i akuzativa množine, sa odgovarajućim predlozima i bez predloga u govornim situacijama koje su predviđene tematikom. Saksonski genitiv.

Ich lese den Roman "Emil und Detektive". Hilfst du deiner Mutter? Hilfst du Michaelas Mutter?

Član

Receptivno i produktivno usvajanje određenog i neodređenog člana uz imenice u navedenim padežima. Sažimanje člana *im, am, ins* (receptivno). Nulti član uz gradivne imenice (receptivno i produktivno). Prisvojni determinativi u nominativu, dativu i akuzativu jednine i množine (receptivno).

Ich liege im Bett. Dort steht ein Computer. Der Computer ist neu. Ich trinke gern Milch. Zeig mir dein Foto!

Negacija

Kein u nominativu i akuzativu. *Nein, nicht.*

Nein, das weiß ich nicht. Ich habe keine Ahnung.

Zamenice

Lične zamenice u nominativu (produktivno), dativu i akuzativu jednine i množine (receptivno).

Er heißt Peter. Wann besuchst du uns?

Pridevi

Opisni pridevi u sastavu imenskog predikata, a samo izuzetno u atributivnoj funkciji (receptivno).

Sie ist Lehrerin. Du bist nicht da. Er ist groß.

Predlozi

Dativ - *bei, mit, aus, vor*, akuzativ - *für*, dativ/akuzativ - *in, an, auf*. Uvežbavaju se receptivno uz imenice u odgovarajućim padežima (receptivno).

Susi ist bei Christian. Ist das ein Geschenk für mich? Ich bin im Park/ auf dem Spielplatz.

Prilozi

Najfrekventniji prilozi i priloške fraze: *links, rechts, hier, dort, da, heute, morgen, jetzt, morgen nach dem Frühstück.*

Glagoli

Prezent najfrekventnijih slabih i jakih glagola - prostih i glagola sa naglašenim ili nenaglašenim prefiksom, pomoćnih glagola *sein* i *haben*, modalnih glagola *wollen, sollen, müssen i dürfen* (receptivno), kao i *können i möchten* (receptivno i produktivno) u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku jednine i množine. Prezent sa značenjem buduće radnje; preterit glagola *sein* i *haben* (receptivno i produktivno). Najfrekventniji refleksivni glagoli i imperativ jakih i slabih glagola (receptivno).

Ich heiße Peter. Gibst du mir deine Telefonnummmer? Ich stehe immer um 7 Uhr auf. Sie fährt gern Rad. Kannst du schwimmen? Ich fahre im Sommer nach Österreich. Wo warst du gestern? Möchtest du Basketball spielen? Maria war krank, sie hatte Grippe.

Brojevi

Osnovni do 100.

Kazivanje vremena po časovniku (u neformalnoj upotrebi).

Rečenica

Osnovne rečenične strukture u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku. Proširivanje osnovnih rečeničnih struktura (subjekat - predikat - objekat) podacima o propratnim okolnostima. Produktivno korišćenje negacija *nicht* i *kein*. Upitne rečenice uvedene upitnom rečju. Neuvedene upitne rečenice.

Peter liest. Peter liest ein Buch. Peter liest heute ein Buch. Peter liest nicht. Peter liest keine Zeitung. Liest Peter ein Buch? Was liest er?

Sledeći

Prethodni

Ruski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Obeležja suglasničkog i samoglasničkog sistema ruskog jezika: izgovor glasova koji se beleže slovima *ж, щ, ч, щ, л;* pisanje samoglasničkih slova posle suglasnika *к, г, х, ж, ш, ч, щ*; izgovor i beleženje parnih tvrdih i mekih, zvučnih i bezvučnih suglasnika; izgovor glasova u grupama *чт, чн; сч, зч; сш, зш; тся, ться; стн, здн, вств*. Načini beleženja glasa *j* (Sva navedena obeležja trebalo bi usvojiti receptivno).

Tipovi upitne intonacione konstrukcije (receptivno i produktivno).

2. Slaganje subjekta (imenica, zamenica) i složenog glagolskog predikata: *Олег начинает рисовать. Я умею играть на гитаре.* (receptivno i produktivno)

3. Osnovni pojmovi o upotrebi glagolskog vida: *Мальчик всю ночь читал книгу, и на конец ее прочитал.* (receptivno)

4. Upotreba oblika prostog i složenog budućeg vremena: *Я напишу тебе. Что ты сегодня будешь делать?* (receptivno)

5. Upotreba sadašnjeg i prošlog vremena glagola *петь, пить, мыть,* u funkciji predikata: *Аня прекрасно поет. Миша пил сок. Ты моешь руки перед едой?* (receptivno i produktivno)

6. Slaganje broja i imenice: *один дом, два (три, четыре) дома, пять домов; одна парта, две (три, четыре) парты, пять парт; один год, два (три, четыре) года, пять лет* (receptivno).

7. Iskazivanje posesivnosti: *мой (твой, наш, ваш) дом, моя (твоя, наша, ваша) мама* (receptivno i produktivno); *тетрадь Ани, мамина блузка* (receptivno); *его (ее, их) дом* (receptivno).

8. Iskazivanje vremenskih odnosa: *Который час? Ровно час; пять минут второго; половина второго; без пяти два.* (receptivno).

9. Iskazivanje dopadanja i nedopadanja: *я люблю... я не люблю...; мне нравится... мне не нравится...* (receptivno).

10. Iskazivanje prostornih odnosa: *на столе, над столом, под столом, за столом.* (receptivno).

11. Konstrukcije sa osnovnim glagolima kretanja: *Я иду домой. Вова каждый день ходит в школу. Мы едем на машине за город. Мы часто ездим на море.* (receptivno)

Francuski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Prezentative *c'est/ce sont; voici/voilà; il y a; C'est ma soeur. Ce sont mes parents. Voici Miki, notre chien. Voilà nos chats. Il y a cinq chats*.

2. Sredstva koja ukazuju na lice:

a) lične zamenice u funkciji subjekta (i ispred glagola koji počinju samoglasnikom): *J'habite Novi Sad. Nous avons des amis en France. Ils ont des jeux de société. Le jeu qu'elles adorent, c'est ....*

b) naglašene lične zamenici (usamljene): *Qui veut effacer le tableau ? - Moi ! Qui a trouvé ce chaton ? - Elles !*

v) lične zamenice u funkciji direktnog i indirektnog objekta (nenaglašene lične zamenice za prvo i drugo lice): *Tu m'écoutes ? Elles vous connaissent bien. Je te donnerai mon devoir.*

(za treće lice): *Tu l'aimes beaucoup ? Vous pouvez le dire à Marta ? Nous les voyons souvent. Il lui fait des misères, puis il lui donne des bonbons ! Je leur écris tous les jours*.

3. Aktualizatore imenice (član - određeni/neodređeni/nulti, demonstrative, posesive, kvantifikatore); *Le pays où nous avons passé nos vacances, c'est la Suisse. C'est un très beau pays. Il y a des lacs et des montagnes. Sur cette photo, c'est mon copain Pierre: il est guide. Ces deux filles sont ses soeurs: Marie est infirmière, elle a 23 ans; Sophie est étudiante, elle a 20 ans.*

4. Modalitete rečenice: afirmaciju, negaciju, interogaciju (koja sadrži afirmaciju i negaciju, kao i potvrdni odgovor *si*): *ne/n'....pas/personne/jamais/rien*, gubljenje *ne/n'* u familijarnom govoru): *On va au cinéma ce soir. Je t'invite Je ne veux pas venir avec toi/Je veux pas.... Je n'aime pas tes amis/ J'aime pas... Je ne vois personne... Ils ne font jamais ce que je propose .... Tu ne veux rien me dire ? Vous êtes toujours à ... ? Vous ne devez pas prendre le train de midi ? Si ! Est-ce que vous connaissez X ? Savez-vous où je peux trouver X, s'il vous plaît ? Quand est-ce qu'il revient ? Pourquoi partez-vous si tôt ?*

5. Sredstva za iskazivanje prostornih odnosa: *ici/là/là-bas; en haut/en bas; à gauche/à droite/en face/tout droit.*

6. Kvalifikaciju

- pomoću komparativa superiornosti i superlativa; *Je suis plus fort que toi! C'est ma meilleure amie,*

- pomoću komparativnog *comme; Je suis comme toi !*

Determinaciju pomoću relativnih rečenica: relativne zamenice *qui, que, où; Le village que nous avons visité s'appelle ...; le village qui se trouve au bord du Danube s'appelle...; le village où est né mon père s'appelle....*

7. Sredstva za iskazivanje vremenskih odnosa:

- vremenske indikatore *hier, demain, en ce moment/à ce moment-là; aujourd'hui/ce jour-là*

- veznike *quand, lorsque* i vezički izraz *pendant que.*

8. Glagolske načine i vremena:

- prezent, složeni perfekt, imperfekt, futur prvi indikativa, kao i perifrastične konstrukcije: bliski futur, bliska prošlost: *Je lis beaucoup; ce roman, je viens de le finir; cette BD, je vais la lire pendant les vacances;*

- prezent subjunktiva glagola prve grupe (posle *il faut que*): *Il faut que tu racontes ça à ton frère, kao i receptivno: Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- prezent kondicionala (u izražavanju sugestije/saveta): *On pourrait lui montrer ma bibliothèque !*

- imperativ *sois, soyez.*

9. Lične glagolske oblike i bezlične glagolske oblike sa infinitivnom dopunom, direktnom i prepozicionalnom: *Ils veulent aller au cinéma. Il faut travailler plus. Je dois travailler. Je peux travailler. Il apprend à parler français.*

- Upotrebu glagolskih izraza avoir *la permission de, avoir le temps de: Nous avons la permission de rester jusqu'à minuit ! Je n'ai pas le temps de ranger ma chambre, je suis en retard.*

- Glagole koji uvode kompletivnu rečenicu sa veznikom *que: Il pense que c'est trop loin. Il dit que c'est très loin.*

10. Sredstva za iskazivanje logičkih odnosa:

- uzrok *Pourquoi tu ne viens pas avec nous? Parce que je n'ai pas fini mon travail. Il part car il est fatigué. J'ai compris cette phrase grâce à ta mère !*

- posledica: *Il ne fera pas beau, il faut donc organiser la fête dans un restaurant.*

- opozicija:*Je sais chanter, mais pas danser.*

Španski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - vlastite i zajedničke, odgovarajući rod, broj, sa determinativom: *María, Juan, Belgrado, Madrid, Señor, Señora, Profesor, Profesora, la ciudad, el río, mis padres, su madre, nuestro país, sus hijos, este alumno, ¿qué libro?*

2. Determinative:

a) određeni i neodređeni član:*el, la, los, las, un, una, unos, unas.*

b) sažeti oblici: *del, al*

v) pokazni pridevi i pokazne zamenice:*este, ese, aquel; éste, ése, aquél*

g) prisvojni pridevi i prisvojne zamenice: *mi/mío, tu/tuyo, su/suyo, nuestro, vuestro, su/suyo*

3. Nenaglašene zamenice za direktni i indirektni objekat: *¿Tus amigos? No los conozco./¿Este libro?Te lo doy. ¿Puedes ayudarme? Samo receptivno: te lo digo.*

5. Prideve - odgovarajući rod, broj, mesto odnosu na imenicu (samo nemarkirano, odnosno iza imenice), poređenje: *una canción bonita, un libro divertido, Silvia es más grande que su hermana, una casa grande,*

6. Brojeve: osnovne preko 1000, redne do 5

7. Pitanja koja zahtevaju odgovor sí/no i pitanja sa upitnom rečju: *¿Puedes ayudarme? ¿Conoces a mi prima? ¿Cuándo vienes? ¿Dónde vives? ¿Cómo te llamas ? ¿Por qué no vas ?*

8. Negaciju: *No viene con nosotros. No conozco a tu hermana.*

9. Zapovedni način: *¡Ven con Pedro !* Samo receptivno negirane konstrukcije: *¡No salgas sin tu madre !*

10. Glagolska vremena:

Prezent i imperativ glagola koji se u infinitivu završavaju na *-car, -er, -ir* i kod kojih osnova ostaje ista u svim licima.

a) Potvrdni oblici

b) Odrični oblici

v) Prezent glagola: *ser i estar*

g) Prezent i imperativ glagola: *dar, hacer, ir, venir, poner, tener, salir, querer, poder, sentirse, haber (hay)*

d) perifrastični futur: *ir a + infinitivo*

đ) *Pretérito perfecto simple, pretérito imperfecto y pretérito perfecto compuesto,* samo upotreba nekoliko osnovnih tipova rečenica (bez objašnjenja o građenju): *estuve enfermo/a, he terminado, se me ha olvidado, no he entendido*

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Komunikativna nastava jezik smatra sredstvom komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovode i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi;

- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;

- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;

- bitno je značenje jezičke poruke;

- nastavnik i dalje učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza;

- znanja učenika mere se jasno određenim ***relativnim*** kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;

- sa ciljem da unapredi kvalitet i količinu jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, dečiji časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;

- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;

- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;

- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;

- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;

- udžbenici postaju izvori aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom autentičnih materijala;

- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;

- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;

- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto;

Tehnike (aktivnosti)

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

1. Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa trake (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).

2. Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.)

3. Manualne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu ili roditelje i sl.)

4. Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.)

5. Igre primerene uzrastu

6. Pevanje u grupi

7. Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...)

8. Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti

9. Crtanje po diktatu, izrada slikovnog rečnika

10. "Prevođenje" iskaza u gest i gesta u iskaz

11. Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili pak imenovanje naslova

12. Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije)

13. Razumevanje pisanog jezika:

- uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...)

a. prepoznavanje veze između grupa slova i glasova

b. odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstom, tačno/netačno, višestruki izbor

c. izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi

14. Uvođenje dečije književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.

15. Pismeno izražavanje:

- povezivanje glasova i grupe slova

- zamenjivanje reči crtežom ili slikom

- pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči, i slično)

- povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama

- popunjavanje formulara (prijava za kurs, pretplatu na dečiji časopisili sl, nalepnice za kofer)

- pisanje čestitki i razglednica

- pisanje kraćih tekstova

Elementi koji se ocenjuju ne treba da se razlikuju od uobičajenih aktivnosti na času. Isto tako ocenjivanje treba shvatiti kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovanu aktivnost koja podiže nivo stresa kod učenika. Ocenjivanjem i evaluacijom treba da se obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sprovodi sa akcentom na proveri postignuća i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama. Elementi za proveru i ocenjivanje:

- razumevanje govora

- razumevanje kraćeg pisanog teksta

- usmeno izražavanje

- pismeno izražavanje

- usvojenost leksičkih sadržaja

- usvojenost gramatičkih struktura

- pravopis

- zalaganje na času

- izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih, u paru i grupi)

Načini provere moraju biti poznati učenicima, odnosno u skladu sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje se primenjuju na redovnim časovima.

Predviđena su dva pismena zadatka, po jedan u svakom polugodištu.

1. **Morfologija.** Obratiti pažnju na ispravnu upotrebu različitih morfoloških oblika.

2. Sintaksa. Obratiti pažnju na:

- slaganje reči (kongruenciju)

- pravilnu upotrebu glagolskih vremena

- pravilno strukturiranje rečenice

- jasnost, nedvosmislenost rečenice

- adekvatnu upotrebu zavisnih rečenica

- adekvatan red reči u rečenici

- ispravnu upotrebu korelativa i veznika unutar jedne rečenice, kao i između rečenica.

3. Koherentnost. Obratiti pažnju da se različiti delovi teksta dobro "uklope" jedni sa drugima i da ne stvaraju probleme u razumevanju:

- informacije i argumente iznositi postepeno i u logičnom sledu

- tekst oblikovati tako da predstavlja semantičku celinu i da svi njegovi delovi doprinesu uspostavljanju te celine.

4. Kohezija. Poštovati logičko-semantičke veze između različitih delova teksta. Obratiti pažnju na:

- adekvatnu upotrebu zamenica i zameničkih reči

- adekvatnu upotrebu veznika i konektora

- ispravnu upotrebu reči i izraza kojima se upućuje na neki drugi deo teksta.

5. Leksička prikladnost. Obratiti pažnju na:

- odabir leksike koja treba da bude u saglasnosti sa registrom (formalnim, neformalnim, itd.)

- primernu upotrebu ustaljenih metafora

- odgovarajuću upotrebu kolokacija i frazeologizama

- semantičko-leksičko nijansiranje

- sigurnu i pravilnu upotrebu terminologije.

6. Stilska prikladnost. Obratiti pažnju na:

- izbor registra (treba da odgovara nameni teksta)

- skladno korišćenje različitih jezičkih sredstava, kako pri oblikovanju neutralnih iskaza, tako i pri oblikovanju iskaza različitog stepena ekspresivnosti

Tipovi i vrste tekstova (govornih i pisanih)

TIP TEKSTA:	**VRSTA TEKSTA:**
- ***Deskriptivni tekst*** (*opis viđenog, doživljenog, zamišljenog, sanjanog*). Predstavlja detalje u vezi sa jednim središnim subjektom. Preovlađuje prostorna nad vremenskom percepcijom.	kratka priča, pripovetka; novinski članak, esej; stručni/naučni članak; reklamni tekst, letak; katalog; itd.
- **Narativni tekst** (o stvarnom,	bajka, basna, pripovetka, novela, roman; novinski

istorijskom, imaginarnom). Prati sled činjenica, preovlađuje vremenska percepcija.	članak; izveštaj; dnevnik; hronika; privatno pismo; itd.
- **Informativni tekst** Osnovna svrha mu je pružanje informacija.	telegram, vest, izjava, komentar; obaveštenje, poruka; pozivnica; zapisnik; poslovno pismo; oglas tipa "traži se"; reklamni tekst, letak; karta (vozna, bioskopska, ...); red vožnje, letenja; recept (lekarski, kulinarski); biografija (CV); bibliografija; itd.
- **Argumentativni tekst** **Pruža argumente, sa ciljem** da dokaže ili opovrgne neku ideju/hipotezu/stav.	diskusija, debata; referat, seminarski, maturski, diplomski rad; stručni/naučni članak; naučna rasprava; novinski članak; reklama; propoved; itd.
- **Regulativni tekst** Planira i/ili uređuje aktivnost ili ponašanje; propisuje redosled procesa	uputstva i pravila (za upotrebu aparata, igranje igara, popunjavanje obrazaca, i sl.); ugovor; zakoni i propisi; upozorenja, zabrane; zdravica, pohvala, pokuda, zahvalnica; itd.

Gramatički sadržaji u šestom razredu

U petom razredu osnovne škole učenici su *usvajali* strani jezik. Učenje je na tom uzrastu bilo pretežno intuitivno: odgovarajućim nastavnim aktivnostima učenici su dovođeni u situaciju da slušaju strani jezik u okviru određenih, njima bliskih i razumljivih situacija, a zatim da naučene iskaze kombinuju da bi se usmeno i pismeno izrazili u sličnim kontekstima.

U petom razredu učenici su počeli da uočavaju prva jezička pravila koja su im olakšavala početno opismenjavanje na stranom jeziku.

Od petog razreda i u šestom razredu, paralelno sa *usvajanjem*, počinje i *učenje* stranog jezika; reč je o svesnom procesu koji posmatranjem relevantnih jezičkih (i nejezičkih) fenomena i razmišljanjem o njima omogućuje uočavanje određenih zakonitosti i njihovu konceptualizaciju.

Gramatički sadržaji predviđeni u šestom razredu dati su, dakle, sa dvostrukim ciljem: da bi učenici mogli da unaprede svoju komunikativnu kompetenciju, ali i da bi stekli osnovna znanja o jeziku kao složenom sistemu. Savladavanje gramatičkih sadržaja, stoga, nije samo sebi cilj, te se autorima udžbenika i nastavnicima predlaže da:

1. ohrabruju učenike da posmatranjem sami pokušavaju da otkriju gramatička pravila;

2. otkrivena gramatička pravila prikažu na shematizovan način;

3. u primerima i vežbanjima koriste što je moguće više poznatu leksiku;

4. primere i vežbanja kontekstualizuju;

5. dodatna objašnjenja - samo najneophodnija - zasnuju na analizi najčešćih gramatičkih grešaka svojih učenika;

6. ukazuju učenicima na nerazumevanje ili nesporazum kao moguće posledice gramatičke neprecizности / netačnosti.

Budući da se na ovom uzrastu stiču tek početna gramatička znanja koja će se u višim razredima utvrđivati i proširivati (sposobnost učenika da razumeju strani jezik i da se izraze njime umnogome prevazilazi njihova eksplicitna gramatička znanja), njihovo vrednovanje trebalo bi predvideti pre svega u okviru formativne evaluacije, to jest kroz kratke usmene / pismene vežbe kojima se proverava sposobnost učenika da primene određeno otkriveno gramatičko pravilo; ispravak je za učenike prilika da ga bolje razumeju i zapamte. U sumativnoj evaluaciji (na kraju polugođa i školske godine), to jest u pismenim zadacima i prilikom provere sposobnosti usmenog izražavanja, ne bi trebalo davati gramatička vežbanja, već bi gramatičku tačnost nastavnik trebalo da vrednuje kao jedan od više elemenata kojim se ocenjuju različite receptivne i produktivne jezičke veštine. Elementi i skala vrednovanja, usaglašeni na nivou škole, trebalo bi da budu poznati i jasni učenicima.

FIZIČKO VASPITANJE - IZABRANI SPORT

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj predmeta *fizičko vaspitanje - izabrani sport* je da učenici zadovolje svoja interesovanja, potrebe za sticanjem znanja, sposobnosti za bavljenje sportom kao integralnim delom fizičke kulture i nastojanje da stečena znanja primenjuju u životu (stvaranje trajne navike za bavljenje sportom i učešćem na takmičenjima).

Opšti operativni zadaci:

Opšti operativni zadaci se ne razlikuju od osnovnih opštih zadatka fizičkog vaspitanja:

- razvoj i održavanje motoričkih sposobnosti učenika;

- učenje i usavršavanje motoričkih formi izabranog sporta;

- sticanje teorijskih znanja u izabranom sportu;

- poznavanje pravila takmičenja u izabranom sportu;

- formiranje navika za bavljenje izabranim sportom;

- socijalizacija učenika kroz izabrani sport i negovanje etičkih vrednosti prema učesnicima u takmičenjima;

- otkrivanje darovitih i talentovanih učenika za određeni sport i njihovo podsticanje da se bave sportom.

Posebni operativni zadaci:

- razvoj i održavanje specifičnih motoričkih sposobnosti (koje su naročito značajne za uspešno bavljenje izabranim sportom);

- učenje i usavršavanje osnovnih i složenih elemenata tehnike izabranog sporta;

- pružanje neophodnih znanja iz izabranog sporta (principi tehnike, način vežbanja-treniranja, sticanje osnovnih i produbljenih taktičkih znanja, pravila takmičenja u sportu....itd.) i njihova primena u praksi;

- učenje i usavršavanje osnovne taktike izabranog sporta i njena primene u praksi;

- obavezna realizacija takmičenja na odeljenskom i razrednom nivou;

- zadovoljavanje socijalnih potreba za potvrđivanjem i grupnim poistovećenjem i dr.

- stvaranje objektivnih predstava učenika o sopstvenim mogućnostima za učešće u izabranom sportu;

- podsticanje stvaralaštva učenika u sportu (u domenu tehnike, taktike i takmičenja).

ORGANIZACIONI OBLICI RADA

Osnovni organizacioni oblik rada je nastavni čas.

SADRŽAJI PROGRAMA

Programski sadržaji predmeta *fizičko vaspitanje-izabrani sport* čini sledeća struktura:

- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika;

- sportsko-tehničko obrazovanje učenika (obučavanje i usavršavanje tehnike);

- individualna i kolektivna taktika izabranog sporta;

- teorijsko obrazovanje;

- pravila izabranog sporta;

- organizovanje unutar odeljenskih i međuodeljenskih takmičenja.

TEORIJSKO OBRAZOVANJE

Teorijsko obrazovanje:

- upoznavanje učenika sa značajem i vrednostima izabranog sporta;

- upoznavanje učenika sa osnovnim principima vežbanja u skladu sa njegovim uzrastom;

- upoznavanje učenika sa štetnim posledicama nepravilnog vežbanja i predoziranja u izabranom sportu;

- upoznavanje učenika sa etičkim vrednostima i slabostima sporta;

- upoznavanje učenika sa estetskim vrednostima sporta.

Minimalni obrazovni zahtevi

Predmetni nastavnici utvrđuju minimalne obrazovne zahteve u skladu sa usvojenim programom za svaki izabrani sport. Pod tim se podrazumeva:

- savladanost osnovne tehnike i njena primena;

- poznavanje i primena elementarne taktike;

- poznavanje i primena pravila;

- angažovanost i učešće učenika na takmičenjima u izabranom sportu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Predmet *fizičko vaspitanje - izabrani sport* je obavezan izborni predmet i realizuje se u okviru redovne nastave sa jednim časom nedeljno koji se unosi u raspored časova škole. Časovi se upisuju prema redovnom rasporedu časova u rubriku dnevnika pod nazivom *fizičko vaspitanje - izabrani sport* (npr. atletika) i posebno se numerišu.

Svaki učenik je obavezan da se opredeli za jedan sport koje mu se ponudi početkom školske godine, a još bolje na kraju prethodnog razreda.

Škola učenicima treba da ponudi takav izbor da njime budu ponuđeni najmanje dva inidividualna i dva kolektivna sporta. Ukoliko škola ima optimalne uslove za rad, učenicima se može ponuditi i više sportova. Prihvataju se oni sportovi za koje se opredelilo najviše učenika u jednom odelenju (celo odelenje realizuje program izabranog sporta cele školske godine). Izbor sporta vrši se na nivou odeljenja.

Predlog za izabrani sport daje aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja. Predlog mora biti realan. Predlažu se sportovi za koje postoje adekvatni uslovi.

I. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROGRAMA

Osnovne karakteristike programu su:

- izbornost;

- da služe potrebama učenika;

- omogućavanje nastavnicima ne samo da planiraju, već i da programiraju rad u nastavi u skladu sa sopstvenim znanjima, iskustvima;

- program u velikoj meri omogućava kreativnost nastavnika;

- program je u funkciji celokupnog fizičkog vaspitanja učenika.

Predlog sportova koje treba ponuditi učenicima za izbor:

1. U prvom redu sportovi koji se u određenom obimu obrađuju kroz nastavu fizičkog vaspitanja:

- atletika

- sportska gimnastika

- ritmička gimnastika

- rukomet

- košarka

- odbojka

- mali fudbal

- ples.

2. Sportovi koji se nalaze u programima takmičenja "Saveza za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije":

- atletika

- streljaštvo

- plivanje

- odbojka

- košarka

- rukomet

- mali fudbal

- stoni tenis

- sportska gimnastika.

3. Sportovi za koje je zainteresovana lokalna sredina odnosno lokalna samouprava.

4. Sportovi za koje postoje odgovarajući prirodni i materijalni resursi:

- skijanje

- veslanje

5. Sportovi sa kojima su se učenici upoznali kroz kursne oblike rada.

Didaktičko-metodičko uputstvo za realizaciju časova izabrane sportske grane (izbornog sporta)

- Časove izabrane sportske grane u pogledu metodike potrebno je u što većoj meri prilagoditi modelu časa fizičkog vaspitanja.

- Prema motoričkim formama koje karakterišu izabrani sport i koje se primenjuju u osnovnoj fazi časa treba birati vežbanja kako za uvodno-pripremnu, tako i završnu fazu časa.

- Težište rada u svim izabranim sportovima treba da je na tehnici i njenoj primeni u situacionim uslovima.

- Kod individualnih sportova insistirati na primeni kretanja u takmičarskim uslovima; na nastojanju da se trči ili pliva što brže, skače što više ili baca što dalje, postiže što više krugova ili da se kretanje izvede tehnički ispravno i estetski doterano - sve u zavisnosti od karakteristika izabranog sporta.

- Kod kolektivnih sportova (sportskih igara) forsirati uvežbavanje tehnike i taktike najviše kroz igru i situacione uslove približne uslovima igre.

- Na svakom času u određenim vremenskim intervalima sprovoditi takmičenje između ekipa.

- U radu na ovim časovima neophodno je praviti timove-ekipe prema sposobnostima.

- Na časovima izabranog sporta obavezno je primenjivati diferencirane oblike rada u skladu sa znanjima i sposobnostima učenika. Ovakav pristup je obavezan uvažavajući strukturu učenika koji su se opredelili za određeni sport (ima onih koji su se tim sportom već bavili ili se njime bave i učenika početnika).

- Sadržaje rada na časovima programiraju nastavnici zaduženi za realizaciju predmeta *fizičko vaspitanje - izabrani sport* u skladu sa znanjima o sportskoj grani i sagledavanjem sposobnosti i znanja učenika.

- Programirani sadržaji planiraju se kao i svi ostali časovi nastave fizičkog vaspitanja.

- Ocenjivanje učenika treba da je u skladu sa obimom i kvalitetom naučenosti sadržaja koji je za učenike određen (program za početnike i program za naprednije).

- Kroz časove predmeta *fizičko vaspitanje - izabrani sport* uočavati učenike koji su posebno talentovani za sport i upućivati ih da se njime bave i izvan škole u klubovima i sportskim školama ako to žele ili imaju interesovanja.

- Kroz rad sa učenicima uočavati učenike čije se interesovanje za određeni sport ne poklapa sa njihovim mogućnostima i iste savetovati na kraju školske godine za koji sport da se opredele u narednoj školskoj godini.

II. ORGANIZACIJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Sadržaji predmeta *fizičko vaspitanje-izabrani sport* mogu se realizovati u objektima škole, na odgovarajućim vežbalištima - objektima van škole, pod uslovom da se nalaze u blizini škole ili da je za učenike organizovan namenski prevoz (sportska hala, bazen, otvoreni tereni, klizalište, skijalište, itd.).

Časovi se mogu organizovati u istoj smeni u okviru rasporeda časova sa drugim predmetima ili u suprotnoj smeni ako za tim postoji potreba i adekvatni uslovi.

III. PLANIRANJE VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Planiranje obrazovno-vaspitnog rada sprovode nastavnici u skladu sa osnovnim principima planiranja u fizičkom vaspitanju. Obavezno se radi godišnji plan rada iz koga proističu mesečni i nedeljni planovi rada.

Nastavnici shodno uobičajenoj praksi obavezno prave i pripremu za pojedinačan čas. Priprema za čas bazira se na prihvaćenoj četvorodelnoj strukturi časa primerenog potrebama fizičkog vaspitanja.

IV. PRAĆENJE I OCENJIVANJE

Praćenje i vrednovanje rada učenika

Ocenjivanje se vrši brojčano, na osnovu ostvarivanja operativnih zadataka i minimalnih obrazovnih zahteva.

Praćenje napretka učenika obavlja se sukcesivno u toku cele školske godine, na osnovu jedinstvene metodologije koja predviđa sledeće tematske celine.

- Stanje specifičnih motoričkih sposobnosti (u skladu sa zahtevima izabranog sporta).

- Zdravstveno-higijenske navike karakteristične za izabranu sportsku granu.

- Dostignuti nivo savladanosti motornih znanja, umenja i navika u skladu sa induvidualnim mogućnostima u izabranoj sportskoj grani i minimalnim obrazovnim zahtevima za izabranu sportsku granu.

- Odnos prema radu i vrednovanje učešća na školskim sportskim takmičenjima.

1. Praćenje i vrednovanje cpecifičnih motoričkih sposobnosti vrši se na osnovu savladanosti programskog sadržaja kojim se podstiče razvoj onih fizičkih sposobnosti za koje je ovaj uzrast kritičan period zbog njihove transformacije pod uticajem rada u izabranoj sportskoj grani.

2. Usvojenost zdravstveno-higijenskih navika prati se na osnovu utvrđivanja nivoa pravilnog držanja tela i održavanja lične i kolektivne higijene, a takođe i na osnovu usvojenosti i primene znanja iz oblasti zdravlja u izabranoj sportskoj grani.

3. Stepen savladanosti motornih znanja i umenja sprovodi se na osnovu minimalnih programskih zahteva, koji je utvrđen na kraju navođenja programskih sadržaja.

4. Odnos prema radu vrednuje se na osnovu redovnog i aktivnog učestvovanja u nastavnom procesu, takmičenjima i vanškolskim aktivnostima.

Ocenjivanje učenika u okviru praćenja i vrednovanja nastavnog procesa, vrši se na osnovu pravilnika o ocenjivanju učenika osnovne škole i na osnovu savremenih didaktičko-metodičkih znanja.

Pedagoška dokumentacija i didaktički materijal

Obavezna pedagoška dokumentacija je:

Dnevnik rada: struktura i sadržaj utvrđuje se na republičkom nivou i odobrava ga ministar, a nastavniku se ostavlja mogućnost da ga dopuni onim materijalom za koje ima još potrebe.

Planovi rada: godišnji, po razredima i ciklusima, plan stručnog aktiva, plan vančasovnih i vanškolskih aktivnosti i praćenje njihove realizacije.

Pisane pripreme: nastavnik sačinjava za pojedine nastavne teme koje sadrže: vremensku artikulaciju ostvarivanja nastavne teme (ukupan i redni broj časova, vreme realizacije), konzistentnu didaktičku strukturu časova (oblike rada, metodičke postupke obučavanja i uvežbavanja).

Radni karton: treba da ima svaki učenik sa programom vežbaonog sadržaja kojeg sačinjava učitelj ili predmetni nastavnik, a koji su prilagođeni konkretnim uslovima rada.

Formulari za obradu podataka za: stanje fizičkih sposobnosti, realizaciju programskih sadržaja u časovnoj i vančasovnoj organizaciji rada.

Očigledna sredstva: crteži, konturogrami, video-trake aranžirane, tablice orijentacionih vrednosti motoričkih sposobnosti, raznovrsna obeležavanja radnih mesta i drugi pisani materijali koji upućuju učenike na lakše razumevanje radnih zadataka.

IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

ČUVARI PRIRODE

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave izbornog predmeta *čuvari prirode* jeste razvijanje poželjnog ponašanja u skladu sa principima održivosti, etičnosti i prava budućih generacija na očuvanu životnu sredinu, prirodu i biodiverzitet.

Zadaci nastave predmeta čuvari prirode su da učenici:

- primenjuju obrazovanje za zaštitu i održivost životne sredine,

- razvijaju vrednosti, stavove, veštine i ponašanje u skladu sa održivim razvojem,

- znaju da na osnovu stečenih znanja prepoznaju i izaberu kvalitetan i zdrav stil života,

- primenjuju racionalno korišćenje prirodnih resursa,

- prepoznaju izvore zagađivanja i uočavaju posledice,

- razvijaju sposobnost za uočavanje, formulisanje, analiziranje i rešavanje problema,

- poseduju inicijativu za aktivno učestvovanje i odgovornost,

- poseduju potrebu za ličnim angažovanjem u zaštiti i održivosti životne sredine, prirode i biodiverziteta.

SADRŽAJI PROGRAMA

ODRŽIVOST, ŽIVOTNA SREDINA I UTICAJ ČOVEKA

Uzajamna povezanost živog sveta.

Uticaj čoveka na održivost životne sredine.

Sprovođenje akcija - zaštita i održivost životne sredine.

ODGOVORAN ODNOS PREMA ODRŽIVOSTI ŽIVOTNE SREDINE

Ponašanja koja ne narušavaju održivost životne sredine.

Globalne promene u životnoj sredini i njihove posledice.

Smanjenje emisije štetnih gasova (projekat).

Zaštita od buke.

Komunalna higijena (akcija).

Reciklaža (akcija).

Sprovođenje akcija - odgovoran odnos prema održivosti životne sredine.

ODGOVORAN ODNOS PREMA ZDRAVLJU

Pravila ponašanja koja doprinose očuvanju zdravlja.

Potrošačka kultura (projekat).

Organska hrana. Brza hrana.

Sprovođenje akcija - zdravstvena kultura.

ODGOVORAN ODNOS PREMA ŽIVOTINJAMA

Prava životinja - opstanak koji zavisi od čoveka.

Životinje za društvo - kućni ljubimci.

Ugroženost domaćih životinja, oglednih životinja i krznašica.

Sprovođenje akcija - briga o životinjama.

ODGOVORAN ODNOS PREMA RAZNOVRSNOSTI ŽIVOG SVETA

Zaštićene biljke Srbije.

Zaštićene životinje Srbije.

Terenska vežba: poseta rezervatu prirode.

Sprovođenje akcija - obeležavanja Dana planete i Svetskog dana zaštite životne sredine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Navedeni sadržaji programa izbornog predmeta *čuvari prirode*, pored osnovnog teorijskog pristupa, poseduju i aktivan pristup koji je usmeren ka praktičnoj realizaciji zaštite životne sredine van učionice, akcijama i izradi malih projekata. Ovako koncipiran program daje veliku kreativnu slobodu nastavnicima i učenicima da ga shodno uslovima, mogućnostima i vremenu realizuju.

Uloga nastavnika je da uz primenu različitih metoda rada podstiču odgovoran odnos prema životnoj sredini, usmeravaju interesovanje učenika u pokušaju da samostalno organizuju aktivnosti i realizuju projekte čuvara prirode.

Operativna razrada programskih sadržaja prepuštena je nastavnicima koji određuju vreme i mesto realizacije nastavnih sadržaja izbornog predmeta *čuvari prirode*.

SVAKODNEVNI ŽIVOT U PROŠLOSTI

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj izučavanja predmeta je proširivanje znanja iz oblasti opšte kulture i osposobljavanje učenika da, kroz upoznavanje s načinom života ljudi u prošlosti, bolje razumeju svet i vreme u kome žive i razviju svest o kontinuitetu i ukorenjenosti. Učenici bi trebalo da se upoznaju sa specifičnostima dinamike kulturnih promena i da nauče kako da sagledaju sebe u kontekstu "drugog" da bi sopstveni identitet što potpunije integrisali u širi kontekst razuđene i složene sadašnjosti.

Zadaci predmeta su da učenici, kroz nastavu usmerenu ka upoznavanju s različitim elementima svakodnevnog života, kao što su odnosi u porodici, ishrana, obrazovanje, igre, zabava, stanovanje, odevanje... uoče njihovu uslovljenost istorijskim procesima i događajima. Koncepcija nastave ovog izbornog predmeta naglasak stavlja na upoznavanje s osnovnim elementima svakodnevnog života u prošlosti Srbije, Evrope i Sredozemlja, s namerom da se uoče njihovi zajednički imenitelji i upoznaju različitosti koje postoje u datom istorijskom kontekstu, kao i u odnosu na savremeno doba u kojem učenik živi. Podsticanjem radoznalosti, kreativnosti i istraživačkog duha u proučavanju ovog predmeta, učenici treba da se osposobe da formiraju jasniju sliku o prošlim vremenima, da ovladaju elementarnim procedurama prikupljanja istorijske građe, kao i da razviju kritički odnos prema toj građi i drugim ostacima prošlih vremena.

Operativni zadaci:

- razumevanje pojma svakodnevni život;

- razumevanje značaja proučavanja svakodnevnog života u prošlosti;

- usvajanje i produbljivanje znanja o razlikama između svakodnevnog života danas i u prošlosti;

- upoznavanje sa ulogom i značajem grbova i zastava;

- upoznavanje sa ulogom i značajem grbova i zastava u prošlosti srpskog naroda;

- upoznavanje sa svakodnevnim životom u srednjem veku;

- upoznavanje sa svakodnevnim životom srpskog naroda u srednjem veku;

- podsticanje učenika na samostalni istraživački rad;

- razvijanje sposobnosti povezivanja znanja iz različitih oblasti.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD

Pojam svakodnevnog života (uočavanje razlike između političke istorije i istorije svakodnevnog života i ukazivanje na osnovne tematske oblasti istraživanja - ishrana, stanovanje, odevanje, školovanje, odnosi u porodici i lokalnoj zajednici, lečenje, religioznost i verovanja običnih ljudi, zabava, takmičarske igre...).

Značaj proučavanja svakodnevnog života u prošlosti (prošlost ne pripada samo vladarima, vojskovođama i državnicima, već i običnim ljudima, u istorijskim izvorima uglavnom anonimnim, kojima se možemo približiti jedino istraživanjem njihove svakodnevice).

GRBOVI I ZASTAVE NEKAD I SAD

Pojam grba i zastave kao simbola i *heraldike* kao nauke o grbovima (osnovni elementi: zastava - jednobojna ili višebojna tkanina na zastavnom koplju ili stegu; grb - štit sa grbovnom slikom iznad koga je šlem ili kruna).

Uloga i značaj grbova i zastava u sadašnjosti (kao simbola države, nacije, vladara, vojske, grada, ustanove, preduzeća, političke organizacije, sportskog društva...).

Uloga i značaj grbova i zastava u prošlosti (pojava grbova u XII veku - porodični grbovi na štitovima kao način raspoznavanja vitezova na turnirima i u ratnim pohodima; grbovi na zastavama, novcu, pečatima, poštanskim markama, spomenicima, šlemovima...; najčešći heraldički simboli - krst, orao, lav, zmaj, jelen, konj, lik sveca, kula, ljiljan, mesečev srp...; v*eksilum* - zastava rimskih careva, *labarum* - zastava Konstantina Velikog sa znakom krsta i grčkim početnim slovima imena Isusa Hrista, značaj osvajanja i gubitka zastave u ratu, značenje bele zastave u ratu...).

Grbovi i zastave u prošlosti srpskog naroda (poreklo srpskog grba i zastave, značenje četiri ocila, najčešći heraldički simboli na grbovima srpskih novovekovnih i srednjovekovnih dinastija i vlastelinskih porodica - dvoglavi beli orao Nemanjića, Lazarevića, Karađorđevića, Obrenovića i Petrovića-Njegoša, lav Brankovića i Petrovića-Njegoša, vuk Balšića, ljiljani Kotromanića...).

SVAKODNEVNI ŽIVOT U SREDNJEM VEKU

Svakodnevni životu srednjovekovnoj Evropi

Način ishrane u srednjem veku (sakupljanje i pripremanje namirnica, lov i ribolov, jelovnik, načini čuvanja hrane, zemljoradnja, vinogradarstvo, pića).

Odevanje u srednjem veku (materijali, sirovine i načini obrade, nakit, bojenje, šminka i lična higijena).

Porodični odnosi u srednjem veku (položaj muškarca, žene i deteta, uticaj običajnog prava).

Stanovanje u srednjem veku (građevinski materijali, način gradnje, oruđa za rad, izgled objekata i organizacija prostora, osvetljenje, ukrašavanje prostora - tapiserije, razlika između sela i grada).

Život u srednjovekovnom gradu (primeri Carigrada, Venecije, Firence, Pariza, Londona...; higijenski uslovi, opasnost od epidemija...).

Srednjovekovni zamak (u miru i za vreme opsade, odbrana zamka: jarak, pokretni mostovi, prstenovi odbrane, stražarnice na kapijama, polivanje napadača vrelim uljem i vodom ...).

Život u srednjovekovnom selu (obaveze stanovništva, položaj zavisnog seljaka - rabotnika, porez, prisilni rad - izgradnja puteva, nasipa, utvrđenja...).

Vlastelin na svom imanju (lov - obuka sokolova, odnos sa rabotnicima).

Obrazovanje (pismo, tehnika pisanja, škole...).

Život u srednjovekovnom manastiru (svakodnevica organizovana prema liturgijskim časovima i molitvama, osnovni poslovi monaha...).

Vojska (izrada i izgled vojničke opreme: oružje - mač, koplje, borbena sekira, praćka, luk i strela, samostrel, topuz, mlat, "grčka vatra"...; oklop - pancirna košulja, šlem, vizir, rameni oklop, oklopne rukavice, oklop kolena, konjski oklop...; štitovi, opsadne sprave - katapulti, ovnovi, opsadne kule...).

Viteška karijera (put plemićkih sinova od paža i štitonoše do viteza, svečano proglašenje za viteza, viteški zakoni časti).

Viteški turniri i druge takmičarske igre (uvežbavanje ratničkih veština, megdani, nošenje znamenja neke gospe kao način pokazivanja naklonosti, perjanice-čelenke na šlemovima...).

Društveni život (igre, ples uz muziku, muzički instrumenti, pozorište, trubaduri, vlasteoske gozbe: žongleri, putujući svirači i zabavljači...).

Upotrebni predmeti (tehnika i umeće izrade - oruđe, posuđe, kućni inventar, pečati, novac...).

Strahovi srednjovekovnog stanovništva (od smaka sveta, prirodnih nepogoda, bolesti, nepoznatog, drugačijeg i drugog - stranaca, pripadnika druge profesije, pola, veroispovesti, mitskih bića - veštica, vampira, vukodlaka, duhova...).

Lečenje (zarazne bolesti, pojava kuge - "crna smrt", načini zdravstvene zaštite i preventive, lekovi i lekovito bilje).

Putovanje i trgovina (hodočašća - sveta mesta, misionari, putujući trgovci, značajni sajmovi).

Svakodnevni život u srpskim zemljama srednjeg veka

Način ishrane (pripremanje hrane, kućno posuđe, rekonstrukcija mogućeg jelovnika...).

Odevanje (materijali i tkanine, *sklavina* - osnovna garderoba Južnih Slovena, razlika u odevanju među pripadnicima različitih društvenih grupa, nakit, preodevanje u odeću suprotnog pola i u životinjske kože u vreme poklada i karnevala...).

Stanovanje (građevinski materijali, način gradnje, izgled objekata i organizacija prostora kuće, higijena kuće...).

Lečenje (lična higijena, tehnike lečenja, različiti melemi, lekovito bilje, manastirske bolnice - Hilandar, Studenica...; čudesna isceljenja, vradžbine...).

Životni ciklus (rođenje, krštenje, brak, svadba, smrt, sahrana).

Srpska srednjovekovna porodica (položaj muškarca, žene i deteta u porodici i lokalnoj zajednici).

Obrazovanje (širenje osnovne pismenosti u lokalnim sredinama - parohijski sveštenik kao učitelj pisanja i čitanja, manastiri kao centri pismenosti i visokog obrazovanja, značaj Hilandara).

Društveni život (osnovni praznici zajednice, različiti oblici zabavnih aktivnosti, gozba, ples - kolo, igra, panađuri, crkvene slave, sabori, glumci, žongleri, muzika, muzički instrumenti, narodne pesme dugog stiha - bugaršice, viteške igre, konjičke trke, borbe životinja...).

Naselja (osnovni tipovi naselja - selo, trg, grad, rudarsko naselje; primeri Kotora, Novog Brda, Skoplja, Prizrena, Beograda, Smedereva...).

Život na selu (osnovni ritmovi agrarne proizvodnje, osnovna obeležja srednjovekovne zemljoradnje, vinogradarstva i stočarstva, poljoprivredni alati - ralo, plug, srp, kosa, motika, mlinovi, čuvanje i skladištenje hrane - žitne jame i sl.).

Vojska (način ratovanja, vojna tehnika, značaj utvrđenja i kula).

Putovanje i trgovina (kovanje novca i njegov značaj, osnovni pravci trgovačkih puteva: pravci Morava - Vardar i Drina - Polimlje, pomorske veze - odnosi sa Kotorom i Dubrovnikom i drugim primorskim gradovima).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program za šesti razred je koncepcijski postavljen da predstavlja smisaonu celinu koja istovremeno otvara mogućnosti za dalji razvoj i nadogradnju sadržaja u programima ovog predmeta za sedmi i osmi razred, a oslanja se na sadržaje iz petog razreda. Sastoji se iz tri tematske celine.

Prva celina se može odrediti kao bazična, jer svi programi za ovaj predmet od petog do osmog razreda njome započinju. Sadržaji u okviru ove teme namenjeni su preciznijem određivanju pojma *svakodnevni život*, kao i objašnjavanju značaja proučavanja svakodnevnog života ljudi u prošlosti.

Druga je fokusirana na samo jedan sadržaj svakodnevnog života. U šestom razredu ta tema je *Grbovi i zastave nekad i sad,* koja se obrađuje polazeći od sadašnjosti koja je učenicima poznata ka sve daljoj prošlosti.

Treća tematska celina se bavi različitim aspektima svakodnevnog života u određenom vremenskom periodu. U šestom razredu to je *srednji vek*, čime se obezbeđuje veza sa proučavanjem istorijskih događaja u okviru obaveznog predmeta *istorija.*

Podelom na pomenute tematske celine, učenicima je omogućeno da se u bilo kom razredu opredeljuju za ovaj izborni predmet po prvi put, a da propušteni program(i) ne predstavljaju ozbiljniju prepreku. Oni učenici koji izaberu da tokom čitavog drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja pohađaju ovaj predmet ovladaće najvažnijim pojmovima i pojavama, koje čine svakodnevicu ljudi u rasponu od praistorije do savremenog doba, a sa sadržajima četiri teme (po jedna za svaki razred) biće detaljnije upoznati.

Iako je ceo program okrenut prošlosti, neophodno je da se tokom rada sa učenicima vrši stalna komparacija sa savremenim dobom, čime se potencira shvatanje kontinuiteta u razvoju ljudi i društva. Sadržaji se, takođe, obrađuju i kroz dimenziju lokalno - globalno, gde učenici imaju priliku da svoj zavičaj bolje prouče u odnosu na zadatu epohu.

U sadržaju programa date su osnovne tematske celine, a nastavnik ima slobodu da kreira konačnu verziju programa za svaku grupu sa kojom radi, uvažavajući interesovanja učenika i ciljeve i zadatke predmeta. Početni časovi, kad se učenici međusobno bolje upoznaju jer najčešće pripadaju različitim odeljenjima, pogodni su da se razgovara i o izboru sadržaja. Navodeći interesantne istorijske činjenice ili pitanja (kako su u prošlosti ljudi popravljali zube, kako su znali koliko je sati...?), nastavnik pobuđuje učeničku radoznalost i motiviše ih da se opredele za neke od ponuđenih sadržaja. Odgovornost nastavnika je da, zatim, te sadržaje uobliči u konkretne nastavne teme, koje će biti obrađivane na časovima.

Tako dobijeni materijal osnov je za dalji rad nastavnika, planiranje aktivnosti i pripremu za čas. Poželjno je da nastavnik postigne da planirane aktivnosti imaju definisanu strukturu, koju odlikuju fleksibilnost i adaptibilnost. U pripremnoj fazi nastavnik treba da prikupi dovoljan broj informacija o sadržajima na kojima će raditi sa učenicima, ali će konačni obim informacija biti određen učeničkim potrebama i mogućnostima da ih pripreme i prime. Nastavnik je taj koji ne dozvoljava da dominira preterana faktografija, a nastoji da se postigne funkcionalnost znanja i povezanost činjenica u smisaone celine. On na različite načine podstiče osamostaljivanje učenika u prikupljanju i sređivanju istorijskih podataka, usmerava ih na različite izvore informacija i podučava ih kako da se prema njima kritički odnose. Na taj način se neguje istraživački duh i ljubav prema nauci i podstiče mišljenje zasnovano na proverenim činjenicama i argumentima.

Osnovni pristup u radu jeste interdisciplinarnost i savlađivanje novih i nepoznatih činjenica pomoću onih bliskih i poznatih. U okviru ovog predmeta postoje velike mogućnosti za integraciju školskog i vanškolskog znanja učenika, za izlazak iz okvira školskih udžbenika i učionice, uključivanje roditelja i sugrađana koji poseduju znanja, kolekcije, knjige, filmove i drugo što može da pomogne u realizaciji programa.

Nastavnik svakoj nastavnoj jedinici pristupa kao posebnom obrazovnom i didaktičkom problemu za koji zajedno sa učenicima pronalazi odgovarajuća rešenja. Uvek treba težiti kombinovanju različitih metoda rada (kratka predavanja, gledanje filmova, čitanje knjiga, diskusije, analiza pisanih izvora i slika, posete arheološkim i istorijskim lokalitetima, pravljenje upotrebnih predmeta iz prošlosti...). Posebno je prikladno organizovati učenike u timove, gde se centralni zadatak rešava tako što svako ima svoj pojedinačni radni zadatak i ulogu u timu.

U izvođenju nastave aktivnost učenika je najvažnija, bez obzira na izabrane metode rada. Nastavnikova je uloga da organizuje nastavu, pruži pomoć učenicima u radu (od davanja informacija do upućivanja na izvore informacija) i da podstiče interesovanje učenika za

predmet. U toku svih aktivnosti treba ohrabrivati razmenu informacija, kako između učenika i nastavnika, tako i između samih učenika.

Kvalitet nastave unapredиće upotreba različitih nastavnih sredstava kao što su: ilustracije, dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, arheološki materijal ili kopije nalaza, posete kulturno-istorijskim spomenicima, kompjuterske igrice koje se zasnivaju na rekonstrukciji društva iz prošlosti i dr.

Domaći zadaci imaju svoje opravdano mesto u realizaciji ovog programa. Ukoliko se dobro postave, neće dodatno opteretiti učenike niti kod njih izazvati odbojnost. Razlog za uvođenje domaćih zadataka ne proizilazi iz malog fonda časova i obimnog gradiva, već iz samog cilja predmeta. Domaći zadaci će u velikoj meri doprineti da se učenici osamostale u istraživačkim aktivnostima i prikupljanju podataka, posebno kada se usklade s interesovanjima učenika (ne treba svi učenici da imaju isti domaći zadatak). Mnoge domaće zadatke učenici mogu raditi u paru ili manjoj grupi, uz pomoć porodice, za vreme raspusta, što su nedovoljno iskorišćeni modaliteti u radu s učenicima.

Kao i kod drugih izbornih predmeta gde ocena ne utiče na školski uspeh, ocenjivanje dobija nešto drugačiju dimenziju. Za ovaj predmet klasično pismeno i usmeno ispitivanje znanja nije pogodno. Svaka aktivnost je prilika da se učenik oceni. Nastavnik prati celokupni rad učenika i nagrađuju sve njegove aspekte. Pored stečenog znanja o svakodnevnom životu ljudi u prošlosti, nastavnik treba da nagradi i učešće i posvećenost aktivnostima nezavisno od postignuća. Ocena je odraz individualnog napredovanja deteta i podsticaj za njegov dalji razvoj.

Kako je sadržaj predmeta povezan sa svim oblastima života (ishrana, odevanje, obrazovanje, lečenje, proizvodnja, zabava...), učenici imaju priliku da savlađivanjem programa ovog predmeta dobiju brojne informacije značajne za svoj budući profesionalni razvoj. Nastavnik treba da ima u vidu i ovaj aspekt predmeta i, ukoliko kod nekog učenika prepozna posebno interesovanje za određene sadržaje, treba da mu ukaže kojom profesijom bi se mogao baviti, odnosno u kojoj srednjoj školi se stiču znanja i zvanja za određenu oblast.

Da bi se zadaci nastave što potpunije ostvarili, trebalo bi da postoji korelacija s drugim obaveznim i izbornim nastavnim predmetima kao što su *istorija, geografija, srpski jezik, likovna kultura, muzička kultura, crtanje, slikanje i vajanje, šah, verska nastava, građansko vaspitanje*... Učenici koji su u prvom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja obradili programe izbornog predmeta *narodna tradicija* mogu biti dragoceni pomagači nastavniku jer po načinu rada, a delimično i po sadržaju, postoji srodnost između ova dva predmeta.

Na kraju školske godine, kao mogućnost da se sistematizuje i rekapitulira usvojeno znanje, može se organizovati izložba/priredba kojom bi učenici pokazali stečeno znanje, kao i materijale i predmete koje su prikupili izučavajući ovaj izborni predmet. Ovakve izložbe/priredbe zahtevaju od nastavnika da planira časove na kraju školske godine za njihovu pripremu.

Posebni zahtevi

GRBOVI I ZASTAVE NEKAD I SAD

Kroz obradu ove tematske celine učenici treba da se upoznaju sa pojmom zastava i grbova, njihovom funkcijom i varijetetima u kojima su se pojavljivali do našeg vremena. Proučavanje ove teme može da započne analizom zastava i grbova iz sadašnjosti, koji su učenicima poznati i dostupni.

Grbovi, čiji se nastanak, u savremenom smislu, vezuje za XII vek, imaju svoje korene u čovekovoj iskonskoj potrebi da upotrebne predmete obeležava i ukrašava. Izučavanjem grbova može se mnogo saznati o nekom istorijskom periodu na određenom prostoru jer je jezik heraldike vrlo precizan.

Proučavajući zastave učenici treba da saznaju da su one bile u nekom obliku u upotrebi i kod naroda starog veka i da su tokom celokupne dosadašnje istorije opstajale sa istom namenom - da izraze pripadanje ili da prenesu određeni signal ili poruku.

Učenici mogu i sami pregledom zastava iz prošlosti i sadašnjosti da identifikuju koji su se simboli često koristili i sa kojom namerom (lavovi i orlovi kao odraz snage, mačevi kao izraz borbenosti, krst kao odraz verskih uverenja...). Za analizu je interesantna i zastava Olimpijskih igara sa simbolikom pet ukrštenih krugova, kao i zastave koje nose simbole iz biljnog sveta kao što je japanska carska zastava sa cvetom hrizanteme, kanadska sa listom javora, ili zastava Ujedinjenih nacija sa maslinovom grančicom kao simbolom mira.

U skladu sa navedenim *Načinom ostvarivanja programa* favorizuje se istraživački, samostalni rad učenika, ali je i svaki drugi način rada dobar ako doprinosi razumevanju nastavnih sadržaja i pomaže u traganju za odgovorima na pitanja: zašto se u svakoj zemlji skrnavljenje državne zastave smatra za prestup, zašto su na svim državnim ustanovama grb i zastava, zašto na velikim takmičenjima pobednici šire zastave svoje zemlje, zašto se na sahranama ljudi koji su nečim zadužili zemlju njihovi kovčezi obmotavaju zastavom...

Posebnu pažnju treba posvetiti analizi srpskih zastava i grbova kroz istoriju kada se učenici mogu upoznati i sa njihovom simbolikom i značenjem.

Učenici šestog razreda, kod kojih se prirodno sve češće pojavljuju pitanja samospoznaje (Ko sam ja? Kome pripadam? Ko su moji preci...?), ulaze u fazu razvoja koja ih vodi ka finalizaciji formiranja identiteta i integriteta. Priča o zastavama i grbovima može pozitivno doprineti tom aspektu razvoja, naravno, ukoliko počiva na principu poštovanja sopstvenih, ali i tuđih znamenja.

Učenici rad na ovoj temi mogu upotpuniti kreiranjem grba koji bi na neki način izrazio grupu okupljenu oko ovog izbornog predmeta. To bi doprinelo jačanju kohezije u grupi, što je vredan usputni dobitak izučavanja ovog predmeta. Učenicima, takođe, može biti atraktivna aktivnost na osmišljavanju zastave za neku hipotetičku državu, a od radova se može napraviti izložba.

SVAKODNEVNI ŽIVOT U SREDNJEM VEKU

Nastavni sadržaji preporučeni u ovoj temi daju mogućnost učenicima da steknu jasniju sliku o srednjem veku. Najveći deo prošlosti pripada običnim ljudima, koji su nam po mnogo čemu veoma bliski. Taj "običan" i uglavnom "bezimeni" svet pojedinaca i lokalnih zajednica (sagledanih kao opozicija centru) čini zapravo istoriju sveta, koju klasična istorija, politički i događajno usmerena, predstavlja samo kroz istoriju država, vladara i vladajućih elita. Upoznavanjem sa svakodnevicom u srednjem veku, kao i u bilo kojoj drugoj istorijskoj epohi, učenicima će se ukazati brojne sličnosti i razlike s današnjim vremenom.

Uočavanje sličnosti i razlika ima dva osnovna cilja. Prvo, učenicima će se apstraktnost istorijske nauke o istorijskim procesima i davno iščezlim državama i kulturama približiti kroz "konkretizaciju" prošlosti u pojavi svakodnevice običnih ljudi prošlih vremena. Time se kod učenika stvara svest da je prošlost nekada bila nečija sadašnjost, kao što i naša svakodnevica veoma brzo postaje prošlost. Drugo, u dijalogu sa različitim i drugim, učenici će moći da potpunije sagledaju neposredno okruženje i društvo u kome žive, kao i sebe

same. Na taj način, doći će do proširivanja stečenih znanja, a u isto vreme proces formiranja svesti o samom sebi i okolnom svetu biće upotpunjen saznanjem o razvoju i usavršavanju kulturnih odlika različitih zajednica, koje najčešće odgovaraju promenama njihovih društveno-ekonomskih sistema. Time bi trebalo da se kod učenika podstakne razvoj veštine posmatranja, upotrebe komparativnosti i kritičkog sagledavanja njegovog sopstvenog okruženja i sadašnjice.

ODABRANA LITERATURA:

V. Bikić, *Srednjovekovno selo*, Beograd 2007.

Dž. Bingam, *Veliko istraživanje - Zamkovi*, Beograd 2005.

M. Blagojević, *Srbija u doba Nemanjića*, Beograd 1989.

S. Bojanin, *Zabave i svetkovine u srednjovekovnoj Srbiji (od kraja XII do kraja XV veka),* Beograd 2005.

A. Veselinović, R. Ljušić, *Srpske dinastije*, Novi Sad 2001.

K. Gravet, *Vitezovi,* Beograd 2006.

N. Đuranović, *Srednjovekovna Srbija*, Novi Sad 2006.

Istorija privatnog života I, od Rimskog carstva do 1000. godine, priredili F. Arijes i Ž. Dibi, Beograd 2000.

Istorija privatnog života II, od feudalne Evrope do renesanse, priredili F. Arijes i Ž. Dibi, Beograd 2001.

K. Kanduri, *Veliko istraživanje - Istorija*, Beograd 2005.

Ž. Le Gof, *Čovek srednjeg veka*, Beograd 2007.

Leksikon srpskog srednjeg veka, priredili S. Ćirković i R. Mihaljčić, Beograd 1999.

F. Mekdonald, *Ne bi ti se svidelo da budeš srednjovekovni vitez*, Beograd 2004.

M. Milićević, *Grb Srbije: razvoj kroz istoriju,* Beograd 1995.

D. Mrđenović, A. Palavestra, D. Spasić, *Rodoslovne tablice i grbovi srpskih dinastija i vlastele*, Beograd 1987.

Privatni život u srpskim zemljama srednjeg veka, priredile S. Marjanović-Dušanić i D. Popović, Beograd 2004.

R. Radić, *Strah u poznoj Vizantiji I-II*, Beograd 2000.

R. Radić, *Vizantija - purpur i pergament*, Beograd 2006.

R. Radić, *Carigrad - priče sa Bosfora*, Beograd 2007.

F. Džajs, *Vitezovi kroz istoriju*, Beograd 2003.

F. Džajs, Dž. Džajs, *Život u srednjovekovnom gradu*, Beograd 2004.

F. Džajs, Dž. Džajs, *Život u srednjovekovnom zamku*, Beograd 2005.

F. Džajs, Dž. Džajs, *Život u srednjovekovnom selu*, Beograd 2006.

CRTANJE, SLIKANJE I VAJANJE

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj vaspitno-obrazovnog rada u nastavi likovne kulture jeste da podstiče i razvija učenikovo stvaralačko mišljenje i delovanje u skladu sa demokratskim opredeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci:

- razvijanje sposobnosti učenika za opažanje kvaliteta svih likovnih elemenata

- stvaranje uslova da učenici na časovima u procesu realizacije sadržaja koriste različite tehnike i sredstva i da upoznaju njihova vizuelna i likovna svojstva;

- razvijanje sposobnosti učenika za vizuelno pamćenje i povezivanje opaženih informacija kao osnove za uvođenje u vizuelno mišljenje;

- razvijanje osetljivosti za likovne i vizuelne vrednosti, koje se stiču u nastavi, a primenjuju u radu i životu;

- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika i navike za lepo pisanje;

- podsticanje interesovanja i stvaranje potrebe kod učenika za posećivanjem muzeja, izložbi, kao i za čuvanje kulturnih dobara i estetskog izgleda sredine u kojoj učenici žive i rade;

- stvaranje uslova da se upoznavanjem likovnih umetnosti bolje razumeju prirodne zakonitosti i društvene pojave;

- omogućavanje razumevanja i pozitivnog emocionalnog stava prema vrednostima izraženim i u delima različitih područja umetnosti;

- razvijanje sposobnosti za prepoznavanje osnovnih svojstava tradicionalne, moderne i savremene umetnosti.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- razvijaju likovno-estetski senzibilitet za spontani ritam bojenih mrlja, linija, teksturu, svetlinu, boju i čulnu osetljivost i osećajnost za vizuelno sporazumevanje i svet uobrazilje u likovnim delima;

- pokažu interese i sposobnosti za samostalno otkrivanje vizuelnih pojava i zakonitosti sveta oblika: svetlo-tamno, oblik-boja, prostor, kompozicija;

- posmatraju i estetski doživljavaju dela likovnih umetnosti;

- razvijaju ljubav prema likovnom nasleđu;

- se osposobe za stvaralačko prenošenje vizuelno-likovnih iskustava u prirodno-društveno naučna područja i tako razviju interesovanje za oplemenjivanje i zaštitu prirode i smisao za unapređivanje kulture življenja;

- razvijaju svest da će znanja koristiti u daljoj profesionalnoj orijentaciji i unapređivanju opšte kulture.

- razvijaju stvaralački odnos prema okolini i veće kompetencije vizuelnog mišljenja;

- razvijaju osetljivost za probleme u korišćenju likovno-tehničkih sredstava.

Struktura:	1. Sadržaji programa 2. Kreativnost 3. Medijumi

SADRŽAJI PROGRAMA

CRTANJE

Tačka, linija i smer (3)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, crtački materijali, obične olovke, metalno pero, tuš i pero i penkalo, razni crtački materijali

Slobodan ritam masa i volumena, bojenih mrlja, linija, svetlina (2)

Percepcija i apercepcija

Kombinovani, crtanje, slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Komponovanje osnovnih trodimenzionalnih oblika (3)

Percepcija

Crtanje, crtački materijali, obične olovke sa olovke, metalno pero, tuš i pero i penkalo, razni crtački materijali.

Komponovanje više ritmičkih celina u prostoru (upotrebni predmeti) (3)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, crtački materijali, metalno pero, tuš, pero i penkalo, razni crtački materijali

Estetsko procenjivanje (1)

SLIKANJE

Hromatski i ahromatske skup (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, odgovarajuća sredstva i slikarski materijali

Intenzivne (jarke, čiste) boje i boje oslabljenog intenziteta (zamućene boje) (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, odgovarajuća sredstva i slikarski materijali

Tople i hladne boje (2)

Percepcija i apercepcija

Slikanje, odgovarajuća sredstva i slikarski materijali

Vizuelno sporazumevanje (3)

Stvaranje i dekodiranje vizuelne šifre

Crtanje, slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali

Pantomima, govor tela (1)

Percepcija i apercepcija

Fotografija, film i ostala odgovarajuća sredstva

Ambijent - scenski prostor (1)

Percepcija i apercepcija

Fotografija, film i odgovarajuća sredstva.

Ambijent - scenski prostor (1)

Estetska analiza

VAJANJE

Taktilne vrednosti površine i oblika (2)

Percepcija i apercepcija

Vajanje, odgovarajuća sredstva i vajarski materijali

Čvrsta i meka forma (2)

Percepcija i apercepcija

Vajanje, odgovarajuća sredstva i vajarski materijali

Modelovanje geometrijskih i nepravilnih formi (2)

Percepcija

Vajanje, odgovarajuća sredstva i vajarski materijali

Konveksna i konkavna forma (2)

Percepcija i apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje i odgovarajuća sredstva i materijali

Odnosi masa i volumena (2)

Percepcija

Vajanje, odgovarajuća sredstva i vajarski materijali

Estetska analiza (2)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Programski sadržaji omogućavaju prepoznavanje i razvoj darovitosti učenika i njihovih individualnih sposobnosti i postepeno uvođenje učenika u oblast profesionalne orijentacije.

S obzirom da koncepcija ovog izbornog predmeta poseban naglasak stavlja na podršku darovitoj deci, koja imaju mogućnost da prodube znanja u onim sadržajima koji se ne mogu realizovati u redovno-časovnom sistemu, za izradu ovog programa stručna komisija je oslonce tražila pre svega u programu obaveznog predmeta *likovna kultura* kako bi se nastavila korelacija i produbila započeta realizacija sadržaja.

U realizaciji ove nastave treba, u skladu sa mogućnostima škole i kreativnostima nastavnika, insistirati na većoj afirmaciji tematskih jedinica u oblasti *crtanja* (analitičko). *Odnosi veličina* i razvijanje osetljivosti za shvatanje kompozicije kao celine su neophodni sadržaji kojima se produbljuju saznanja koja se ne mogu realizovati u redovno-časovnom sistemu. U celini *slikanje* treba posebno obratiti pažnju na pojam boje i njena svojstva. Treba razmotriti sve podele boja, od hromatskih preko ahromatskih, osnovnih i izvedenih boja, toplih i hladnih. Neophodno je razlučiti pojam komplementarnih boja kojima treba posvetiti posebnu pažnju.

U oblasti vajarstva treba obratiti pažnju na osnovna svojstva vajanja, na teksturu, taktilni tretman forme, čvrste i meke forme, konveksno-konkavno, otvoreno-zatvoreno. Treba imati u vidu osnovne geometrijske oblike i odnos između organske i neorganske forme, kao i odnose između predmeta sagledavanjem proporcija. U celini *slikanje* propisuje se *vizuelno sporazumevanje i pantomima, ambijent i scenski prostor.* Ove celine su nastavak težnje programa da se neguju oblasti primenjenih umetnosti u okviru kojih *pantomima* najavljuje sadržaje proširenih medijuma koji treba da korespondiraju sa kretanjima savremene umetnosti. Neophodno je istaći da je *pantomima* podražavanje, igra bez reči izraznim

pokretima, govor pokretima i izrazima lica, dramska radnja, obično praćena muzikom koja se izražava pokretima tela i izrazima lica. Cilj ove tematske jedinice je razvijanje osetljivosti za preoblikovanje misaonog u telesni govor kao univerzalno sredstvo vizuelne komunikacije. Pored toga, stvaranje senzibiliteta za pantomimu, odnosno veštinu čitanja poruke pomoću gestova i pokreta tela kao iskonske vizuelne komunikacije, nastavnicima i učenicima može biti motivacioni faktor i podsticaj za rad. Mogućnosti realizacije ovog sadržaja su velike: od "šetnje" kroz zanimanja kao što su saobraćajac, dirigent, pajac do znakovne komunikacije gluvonemih. U stvari, umetnost pokreta, odnosno govor tela, jeste medijum kojim se proširuju okviri likovnog izraza i najavljuju savremeni oblici izražavanja. Izborni predmet je vid mogućnosti da se uvode novi sadržaji i ogledaju inovacije u ovoj oblasti.

Izborna nastava odmerenim zadacima sistematično razvija različite psihičke i likovne sposobnosti učenika, a naročito one koje podstiču njihovo individualno i kreativno izražavanje.

Ona dodatno motiviše likovne pedagoge na usavršavanje i primenu savremenih metoda učenja (oslanjajući se i na savremena iskustva dečije psihologije) radi podsticanja spontanog i slobodnog izražavanja učenika. Zbog toga ova nastava omogućava prepoznavanje i razvoj darovitosti učenika i njihovih individualnih sposobnosti i omogućava postepeno uvođenje učenika u oblast profesionalne orijentacije ka širokom polju likovnih delatnosti.

S obzirom da postoji inicijativa za veću podršku darovite dece kroz ovaj predmet, ostvarena je mogućnost da se na vreme podstiče prepoznavanje ove dece, u čemu bi učestvovali roditelji i vaspitači (pedagozi, psiholozi).

Izvanredna postignuća ili mogućnosti za velika postignuća uglavnom se nazivaju darovitost (opšti potencijal) i talentovanost (manifestovana darovitost), pod kojima se podrazumeva bistrina, izuzetnost, superiornost, briljantnost, sposobnost lakog i brzog učenja. U redovnim vaspitno-obrazovnim institucijama nastavnik ima ravnopravan didaktičko-metodički odnos prema zainteresovanim i talentovanim učenicima, oslanjajući se na savremena iskustva psihologije koja insistira na razvoju individualnih sposobnosti, što se odnosi i na obrazovanje darovite dece.

Nastavnik treba da nudi adekvatni metodički pristup, koji se bazira na mogućnosti učenja po modelu iz prirode i putem umetničke recepcije kao metode u kome nas priroda i umetničko delo uvode u oblik otkrivanja (opažanjem) u cilju opšte i likovne kulture. Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja predmeta, neophodno je na svakom času svaku tematsku jedinicu ilustrovati adekvatnim likovno-umetničkim delom. Umetnička dela učenike uvode u tajne različitosti jer razumevanje različitosti kultura, kao i večitih promena u prirodi, uslovljava adekvatan odnos prema svom umetničkom nasleđu.

Nastavnici su dužni da prate darovito dete, da ga podržavaju u radu insistirajući na formiranju zbirke radova (mape) i u saradnji sa roditeljima u vreme nastave vode dnevnik i prate razvoj deteta. Očuvanjem težnje darovitih učenika ka kreativnom izražavanju zajedno sa ovladavanjem materijalima (razvoj tehničke spretnosti i senzibiliteta) doprinosi se daljem likovnom obrazovanju.

Smisao planiranja sadržaja programa izbornog predmeta *crtanje, slikanje i vajanje* jeste da se utvrde zadaci na svakom času koji bi najpotpunije razvijali sve likovne sposobnosti učenika, naročito sposobnosti koje podstiču stvaranje, kao i one koje omogućuju stvaranje. Stoga, gradivo treba planirati tako da se postigne:

- viši nivo opažanja,

- osposobljenost primanja,

- odgovarajući nivo razumevanja,

- sposobnost postupanja.

Vrste plana:

- godišnji plan,

- operativni plan rada (polugodišnji, mesečni).

Godišnji plan rada treba da sadrži pregled likovnih celina i broj časova predviđenih za određene sadržaje.

Operativni polugodišnji plan rada treba da bude detaljno razrađen i da sadrži sledeće rubrike: mesec; osnovni cilj i zadatak (vaspitni i obrazovni); nastavni sadržaj; oblik rada; korelaciju sa drugim predmetima; sredstva i medije i primedbe u koje se ubeležavaju promene.

Ostvarivanje sadržaja:

Sadržaje programa likovne kulture treba ostvariti:

1. primanjem (učenjem), tako što će učenicima biti omogućeno da stiču znanja iz oblasti likovne kulture, savladavaju tehnološke postupke likovnog rada u okviru određenih sredstava i medijuma i da upoznaju zakonitosti i elemente likovnog jezika;

2. davanjem (stvaranjem) putem podsticanja učenika da se izražavaju u okviru likovnih aktivnosti i ostvaruju rezultate (uvek na višem nivou kultivisanja i jačanja likovne osetljivosti).

Za nastavu likovne kulture, na osnovu sadržaja i metodičkih oblika usmerenosti vaspitno-obrazovnog procesa u pravcu bogaćenja dečijeg estetskog iskustva, određeni ciljevi i zadaci proizašli su iz likovne umetnosti, teorije stvaralaštva i razvojne psihologije.

Ovako koncipiranim programom *crtanja, slikanja i vajanja* naglašena je usmerenost vaspitno-obrazovnog procesa u svim njegovim vremenskim segmentima - pojedini časovi, ciklusi časova, problemski krugovi operativnih zadataka i celine programa uzrasnih zahteva - ka jačanju likovnih sposobnosti učenika, zatim ka bogaćenju likovnog jezika, i, takođe, ka formiranju pozitivnih navika i bogaćenju vlastite sfere estetskog iskustva.

Pretpostavka kreativnosti učenika u domenu likovnih aktivnosti podrazumeva da motivacioni sadržaji budu raznovrsni, primereni uzrastu i interesovanjima učenika. Metodske postupke i oblike rada nastavnik koncipira usaglašavajući vaspitno-obrazovne zadatke (likovne probleme) sa pobuđenim interesovanjem učenika da ove zadatke prihvati na nivou samoinicijative, odnosno formiranoj vlastitoj izraženoj potrebi. U tom smislu uloga nastavnika naglašena je u fazi izbora i didaktičke pripreme motivacionog sadržaja, dok izbor teme zavisi od suštine likovnog zadatka, odnosno konkretnog sadržaja kojim se učenik motiviše u pravcu određenog likovnog problema.

Problemski zahtevi ovog programa imaju karakter nastavnog sadržaja, a teme su u službi realizacije predviđenih zadataka. U procesu pripremanja za rad temama treba posvetiti posebnu pažnju kako ne bi ovladale sadržajima (što je do sada pokazala nastavna praksa). Kao i u mnogim drugim pristupima, i u ovom slučaju se očekuje kreativan odnos nastavnika

prilikom izbora tema, zavisno od likovnog problema. Teme treba pronalaziti u povezivanju sa drugim oblastima i to pomoću razgovora sa učenicima.

U strukturi sadržaja nastavnog rada, koji se odnosi na praktične likovne aktivnosti učenika, podrazumeva se oslanjanje na širi izbor likovnih sredstava i medijuma, odnosno savremenih likovno-poetskih sadržaja i iskustava. U tom smislu, likovna osetljivost učenika ostvarivala bi se i kao pripremljenost za aktivno učestvovanje u stvaranju estetskih vrednosti koje zahteva naše vreme i kao sposobnost vrednovanja i kritičkog odnosa savremenog trenutka. Ovakav pristup doprinosi neposrednosti doživljaja likovnog čina i pospešivanju imaginativnih i kreativnih mogućnosti učenika.

Strukturu programa čine:

1. nastavni sadržaji koji se odnose na savladavanje likovnog jezika i upoznavanja sadržaja likovne kulture, poznavanje dela likovnih umetnosti i elemenata likovne pismenosti;

2. kreativnost - sposobnost da se nađu nova rešenja za jedan problem ili novi načini umetničkog izraza i ostvarenje proizvoda novog za individuu (ne nužno novog i za druge), za koju su pretpostavka podsticanja, motivacioni sadržaji praktičnih likovnih aktivnosti učenika koji obuhvataju:

- domen učeničkih doživljaja,

- domen korelacije sa drugim vaspitno-obrazovnim područjima.

3. medijumi - korišćenje likovnih disciplina i upotreba određenih materijala u oblikovanju, prošireni medijumi.

U strukturi sadržaja nastavnog rada koja se odnosi na praktične likovne aktivnosti učenika podrazumeva se oslanjanje na širi izbor savremenih likovnih sredstava i medijuma, odnosno savremenih likovno-poetskih sadržaja i iskustava. Ovakav pristup doprinosi neposrednosti doživljaja likovnog čina i pospešivanju imaginativnih i kreativnih mogućnosti učenika. Opredeljenje komisije za izmenu i dopunu programa likovne kulture u osnovnoj školi bilo je usmereno na smanjenje opterećenosti učenika i naglašavanje savremenih medijuma u likovnoj i vizuelnoj umetnosti u skladu sa savremenim kretanjima umetnosti.

Crtanje: korišćenje svih vrsta linija kako bi se postepeno obogaćivalo linearno grafičko izražavanje i bogatstvo u pojedinostima na osnovu opserviranja ili prethodnih vežbi rada po prirodi. Neophodno je analizirati perspektive, ptičje, žablje, linearne i insistirati na preciznostima i detalju sa naglaskom na odnose veličina, proporcije.

Slikanje: obogaćivanje skale pojedinih boja i njihovog kompozicionog odnosa i uvođenje u bojene vrednosti procesom rada po prirodi i ilustrovanju. Slikarske tehnike i podloge.

Grafika: obogaćivanje linearnog izraza grafičkih površina, sa postepenim svesnijim kompozicionim rešenjima; obrada prostora, vrste grafičkih tehnika, linorez, drvorez itd.

Vajanje: trodimenzionalno oblikovanje, osnovni trodimenzionalni oblici. Volumen i prostor, opšta orijentacija u vajarskim oblastima. Konveksno, konkavno, otvoreno i zatvoreno, napregnuta i zategnuta forma, prodor, rascep, tvrda i meka forma. Funkcija plastike u arhitekturi, eksterijeru i enterijeru, primenjeno vajarstvo, sitna plastika. Dekorativna skulptura, ornament. Vajarski materijali, čvrsti materijali. Alati i proces rada pri izradi vajarskog rada. Oblici i umnožavanje vajarskih radova. Sadržaji i ideje u vajarskim delima u istoriji umetnosti.

U realizaciji ove nastave treba, u skladu sa mogućnostima škole i kreativnostima nastavnika, insistirati na većoj afirmaciji primenjenih umetnosti i vizuelnih komunikacija U ovoj nastavi sadržaji nastavnog rada se odnose na praktične likovne aktivnosti učenika i podrazumeva se oslanjanje na širi izbor savremenih likovnih sredstava i medijuma, odnosno savremenih likovno-poetskih sadržaja i iskustava iz oblasti primenjenih umetnosti. Stoga se preporučuju sadržaji iz oblasti primenjene grafike i keramike.

Primenjena grafika: Osnovi primenjene grafike. Korišćenje reproduktivne grafike u industriji. Grafika u jednoj boji - nacrt za etiketu. Grafika u dve boje - nacrt za plakat. Grafika u više boja - nacrt za naslovnu stranu knjige (skica u kolažu). Grafika i grafički slog (korišćenje grafike letraset-slova). Grafika-skica za poštansku marku. Grafika i ambalaža (kutije-nacrt i finalni rad). Plakat-izvođenje visokom štampom. Plakat - nacrt - skica kolažom.

Keramika: Uvod u keramiku. Istorija keramike, keramički proizvodi, tehnologija keramike. Sticanje prvog iskustva u radu sa glinom. Mešanje, gnječenje, dodavanje i oduzimanje mase gline. Plastične forme. Konkavne i konveksne forme, puni i prazni prostori u raznim funkcijama (opeka sa šupljinama i slično).

HOR I ORKESTAR

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Opšti cilj nastave izbornog predmeta *hor i orkestar* je razvijanje interesovanja za muzičku umetnost i upoznavanje muzičke tradicije i kulture svoga i drugih naroda.

Zadaci:

- negovanje sposobnosti izvođenja muzike (pevanje/sviranje);

- sticanje navike slušanja muzike, podsticanje doživljaja i osposobljavanje za razumevanje muzike;

- podsticanje kreativnosti u svim muzičkim aktivnostima (izvođenje, slušanje, istraživanje i stvaranje muzike);

- upoznavanje osnova muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umetnosti;

- pripremanje programa za kulturnu i javnu delatnost škole;

- upoznavanje zanimanja muzičke struke.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pevaju po sluhu i iz notnog teksta pesme naših i drugih naroda (narodne, umetničke, dečje, starogradske);

- upoznaju osnovne pojmove iz muzičke pismenosti;

- upoznaju muzičke dela uz osnovne informacije o delu i kompozitoru;

- razvijaju stvaralačke sposobnosti.

SADRŽAJI PROGRAMA

IZVOĐENJE MUZIKE

Pevanje, sviranje i osnove muzičke pismenosti

Obraditi i pevati narodne, dečje, umetničke pesme, kanone i pesme naših i stranih kompozitora.

Na dečjim ritmičkim i melodijskim instrumentima izvoditi pesme odgovarajuće težine (obnavljanje: cele note, polovine, četvrtine, osmine, šesnaestine u grupi i odgovarajućih pauza; obrada osminske triole i sinkope).

Kroz obradu pesama upoznati *F-dur*, D-*dur* i *d-moll* lestvicu.

SLUŠANJE MUZIKE

Slušati vokalne, vokalno-instrumentalne i instrumentalne kompozicije naših i stranih kompozitora.

Posebnu pažnju obratiti na solo i horsku pesmu uz osnovne informacije o delu i kompozitoru.

Učenike osposobiti da prepoznaju i upoznaju zvuk instrumenta u primerima koje slušaju, predstavljati im izgledi mogućnosti instrumenta.

STVARANJE MUZIKE

Podsticati muzičke kreativnosti kroz improvizaciju na dostupnim instrumentima.

Improvizovati dijaloge na instrumentima Orfovog instrumentarija.

Stvarati dečje pesme.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U programu izbornog predmeta istaknuto mesto ima slušanje muzičkih dela i aktivno muziciranje (pevanje i sviranje). Osnove muzičke pismenosti i muzičko-teoretski pojmovi u ovakvom pristupu planirani su u funkciji boljeg razumevanja muzike i muzičkog dela.

Osnovni princip u ostvarivanju ciljeva i zadataka treba da bude aktivno učešće učenika na času. Pri tome treba obuhvatiti sva područja predviđena za taj razred i kombinovati razne metode u nastavi. Čas posvećen samo jednom području i izvođen samo jednom metodom ne može biti ni koristan ni zanimljiv za učenike, što vodi ka osiromašivanju sadržaja i smisla predmeta.

Nastava izbornog predmeta ostvaruje se kroz:

- pevanje, sviranje i osnove muzičke pismenosti;

- slušanje muzike;

- dečje muzičko stvaralaštvo.

Grupnim i pojedinačnim pevanjem ili sviranjem razvija se sposobnost učenika da aktivno učestvuju u muzičkom životu svoje sredine.

Polazna opredeljenja pri koncipiranju programa izbornog predmeta

Slušanje muzike

- Usmeravanje pažnje učenika na analitičko slušanje muzike stimulisanjem aktivnog praćenja primera.

- Razlikovanje zvučnih boja muzičkih instrumenata, upoznavanje njihovih karakteristika (osnovne grupe, građa, tehničko-izvođačke mogućnosti).

- Podsticanje različitih vidova izražavanja učenika u vezi sa slušanjem muzike i muzičkim doživljajem. Ovo se ne sme svoditi na pasivizaciju uloge nastavnika i pomeranje akcenata sa aktivnog slušanja na druge aktivnosti, obično likovne ili literarne, za koje nastavnik nema pravu kompetenciju tumačenja i ocenjivanja.

- Upoznavanje muzičkih dela, stvaralaca i izvođača.

Osnove muzičke pismenosti

- snizilica, razrešilica, obnavljanje povisilice;

- upoznavanje klavijature;

- obnavljanje prostih parnih i neparnih taktova sa četvrtinskom i osminskom jedinicom brojanja (utvrđivanje odnosa naglašenih i nenaglašenih delova takta, objašnjenje taktiranja i dirigovanja);

- upoznavanje ala breve takta (polovina kao jedinica brojanja);

- obnavljanje znakova repeticije, učenje oznaka prima i sekunda volta;

- upoznavanje korone;

- obnavljanje oznaka za dinamiku (*p, mp, f, mf, crescendo, decrescendo*) i tempo (*adagio, andante, moderato, allegro*), učenje novih: *pp i ff, vivo, presto*. Objašnjenje značenja termina *molto, poco, meno*, kao i oznake karaktera *cantabile*.

- objašnjenje značenja lukova: luk trajanja i luk legata, oznaka za stakato i glisando

- ponavljanje starih i obrada novih lestvica *F-dur*, *D-dur* i *d-moll* obnavljanje značenja termina stupanj, stepen i polustepen, upoznavanje akorda na prvom stupnju (poređenje mola i dura, objašnjenje tonaliteta).

Pevanje pesama po sluhu i iz notnog teksta

- neophodni su redovno ukazivanje na značaj pravilne higijene glasa, stalna briga o položaju tela pri pevanju, vežbe za pevačko disanje, vežbe artikulacije, raspevavanje uz instrumentalnu pratnju i bez nje, pevanje kadence;

- učenje pesme počinje uvođenjem u tematiku, zatim sledi nastavnikovo tumačenje literarnog teksta sa naglašavanjem vaspitnih elemenata;

- kod učenja pesama po sluhu prvo se demonstrira originalni vid pesme (u tempu, sa dinamikom), zatim radi jednostavna analiza pesme zbog razumevanja forme (zajedničko uočavanje ponavljanja i kontrasta);

- kod učenja pesama iz notnog teksta prvo se radi analiza zapisa pesme (uočavaju se: ključ, predznaci, takt uz probu taktiranja, dinamičke i artikulacione oznake, dužine i imena tonova), zatim se notni tekst iščitava parlato (sa ponavljanjima dok se tekst ne utvrdi), uradi se vežba raspevavanja i prelazi na pevanje dok nastavnik svira melodiju;

- osmišljavanje početne intonacije pesme najbolje je dati kroz instrumentalni uvod;

- pesma se uči po delovima i frazama uz instrumentalnu pratnju koja se u početku svodi na melodiju (aranžmane dodati tek pošto je pesma naučena);

- teže ritmičke figure i melodijski skokovi se obrađuju kroz ponavljanja;

- tokom učenja neprekidno se insistira na izražajnom i doživljenom pevanju.

Sviranje

- ponavljanje kraćeg zadatog melodijskog motiva;

- uvođenje većeg broja raznovrsnih instrumenata Orfovog instrumentarijuma;

- sviranje na frulici, melodici, tamburi, gitari i drugim dostupnim instrumentima.

Muzičko stvaralaštvo

- ritmičkim i zvučnim efektima kreirati pratnje za pesme, stihove, koristeći pri tom različite izvore zvuka;

- kreiranje pokreta uz muziku koju učenici pevaju ili slušaju;

- smišljanje muzičkih pitanja i odgovora, ritmička dopunjalka, melodijska dopunjalka sa potpisanim tekstom, sastavljanje melodije od ponuđenih dvotaktnih motiva;

- improvizacija melodije na zadati tekst;

- improvizacija dijaloga na melodijskim instrumentima Orfovog instrumentarijuma.

Didaktičko-metodička uputstva

Preporučeni sadržaji ovog nastavnog predmeta učenicima treba da pruže znanja i informacije kako bi razumeli, pratili, razlikovali, doživljavali i što bolje procenjivali muzičke vrednosti.

Za uspešnu realizaciju nastave muzičke kulture neophodno je ostvariti osnovni preduslov: kabinet sa nastavnim i očiglednim sredstvima. Nastavna sredstva su: klavir, komplet Orfovog instrumentarija za sve učenike, tabla sa linijskim sistemima, kvalitetni uređaj za slušanje muzike, a poželjni su i kompjuter, uređaj za emitovanje DVD sa pratećom opremom.

Očigledna sredstva uključuju: slike pojedinačnih instrumenata, gudačkog i simfonijskog orkestra, slike stranih i domaćih kompozitora i izvođača, kvalitetne snimke primera.

Sadržaji muzičke kulture treba da pruže učenicima dovoljno znanja i obaveštenosti koja će im omogućiti da razlikuju stvarne vrednosti i kvalitete u svetu muzike koja ih okružuje u svakodnevnom životu od onih sadržaja koje ne razvijaju njihov ukus i ne doprinose njihovom estetskom vaspitanju.

Usvajanje znanja učenika zavisi od organizacije časa, koji mora biti dobro planiran, osmišljen i zanimljiv. Učenik treba da bude aktivan na času, a čas muzičke kulture treba da bude doživljaj za učenike. Raznim oblicima rada, tehnikama i očiglednim sredstvima učenicima se prenose znanja i kombinuju razne metode u nastavi. Nastavnik je ravnopravni učesnik u svim aktivnostima.

Domaće pismene zadatke ili pisane testove, kontrolne zadatke, referate ne treba zadavati ni u jednom razredu.

Nastavu treba uvek povezivati sa drugim predmetima, muzičkim životom društvene sredine i učestvovati na takmičenjima i muzičkim priredbama.

ZAHTEVI PROGRAMA PO AKTIVNOSTIMA

Izvođenje muzike

Pesma koju učenik uči po sluhu ili iz notnog teksta ima najviše udela u razvoju njegovog sluha i muzičkih sposobnosti uopšte. Pevanjem pesama učenik stiče nova saznanja i razvija muzički ukus. Kroz izvođenje muzike učenik treba da savlada pojmove iz osnova muzičke pismenosti. Nastava ima zadatak da kod učenika razvija ljubav prema muzičkoj umetnosti i smisao za lepo, da pomogne u svestranom razvoju ličnosti učenika, da učenika oplemeni i da mu ulepša život.

Pri izboru pesama nastavnik treba da pođe od psihofizičkog razvoja učenika, od njima bliskih sadržaja, šireći pri tom njihova interesovanja i obogaćujući dotadašnja znanja novim sadržajima. Potrebno je, takođe, da oceni glasovne mogućnosti razreda pre odabira pesama za pevanje.

Detaljnom analizom potrebno je obraditi tekst i utvrditi o čemu pesma govori, kao i u kojoj je lestvici napisana. Za upoznavanje narodne pesme važno je razumeti njeno etničko i geografsko poreklo, ulogu pesme u narodnim običajima ili svakodnevnom životu. Jedna od karakteristika narodnih pesama je i završetak koji odudara od onoga što je učenik saznao kroz osnove muzičke pismenosti - završetak na drugom stupnju. Na ovu karakteristiku treba skrenuti pažnju, a ona će ujedno biti i orijentir za prepoznavanje narodne pesme.

Nastavnik bira od predloženih pesama, ali mora voditi računa da u njegovom radu budu zastupljene umetničke, narodne, prigodne pesme savremenih dečjih kompozitora, kao i kompozicije sa festivala dečjeg muzičkog stvaralaštva koje su stvarala deca. Radi aktuelizacije programa, nastavnik, takođe, može naučiti učenike da pevaju i poneku pesmu koja se ne nalazi među predloženim kompozicijama ako to odgovara cilju i zadacima predmeta i ako odgovara kriterijumu vaspitne i umetničke vrednosti.

Posebnu pažnju treba posvetiti izražajnosti interpretacije - dinamici, fraziranju, dobroj dikciji.

Sviranje

U svakom odeljenju postoji jedan broj učenika koji ima veće ili manje poteškoće u pevanju. Takvim učenicima treba dati mogućnost afirmacije kroz sviranje na dečjim muzičkim instrumentima da bi učestvovali u grupnom muziciranju.

U radu koristiti ritmičke i melodijske instrumente. Pošto su učenici opismenjeni, sviranje na melodijskim instrumentima biće olakšano jer se mogu koristiti notni primeri pojedinih pesama koje su solmizaciono obrađene.

Potrebno je razvijati dečje predispozicije za muzičko oblikovanje i omogućiti im da dožive radost sviranja, čime se bogati ličnost u osetljivom periodu emocionalnog sazrevanja.

Slušanje muzike

Slušanje muzike je aktivni psihički proces koji obuhvata emocionalno doživljavanje i misaonu aktivnost. Uloga nastavnika u organizovanju pravilnog pristupa slušanju muzike je od presudne važnosti za estetski odnos prema muzici, za tumačenje muzičkog dela i njegov doživljaj.

Kompozicije koje se slušaju moraju svojim trajanjem, sadržajem i muzičkim izrazom da odgovaraju mogućnostima percepcije učenika i organizacije časa. One treba da budu kratke, a ravnopravno treba da budu zastupljene vokalne, instrumentalne i vokalno-instrumentalne. Kod slušanja dečjih pesama potrebno je da učenici: uočavaju i objašnjavaju tekst, razumeju funkciju instrumentalne pratnje i načina na koji muzika dočarava tekst.

Pre slušanja treba obnoviti znanja iz oblasti muzičkih izražajnih sredstava koja se stavljaju u funkciju izabranog primera. Treba izbegavati utvrđene metodske postupke i tragati za novim pristupom u skladu sa delom koje se obrađuje. Analizu slušanog primera treba raditi kroz dijalog sa učenicima podstičući slobodno izražavanje. Ličnost stvaraoca se predstavlja najuopštenije, sa osnovnim hronološkim podacima, s merom odabranim anegdotama i uz nastojanje da se učenikova znanja iz različitih oblasti povežu i stave u funkciju razumevanja slušanog dela.

U izboru instrumentalnih kompozicija treba koristiti primere najpopularnijih dela, onih koja će svojom upečatljivošću privući pažnju i lako biti prihvaćena.

Elementi muzičkog oblika ne smeju se obrađivati na formalistički način. Objašnjenja u vezi sa formom dela moraju biti u funkciji olakšavanja praćenja muzičkog toka.

Muzičko stvaralaštvo

Dečje muzičko stvaralaštvo predstavlja viši stepen aktiviranja muzičkih sposobnosti koje se stiču u svim muzičkim aktivnostima, a kao rezultat kreativnog odnosa prema muzici. Ono ima veliku vaspitnu i obrazovnu vrednost: podstiče muzičku fantaziju, oblikuje stvaralačko mišljenje, produbljuje interesovanja i doprinosi trajnijem usvajanju i pamćenju muzičkih reproduktivnih i stvaralačkih aktivnosti i znanja.

Stvaralaštvo može biti zastupljeno kroz:

- muzička pitanja i odgovore;

- komponovanje melodije na zadati tekst;

- sastavljanje melodije od ponuđenih dvotaktnih motiva;

- improvizacija pokreta na određenu muziku.

Ove aktivnosti treba vrednovati prema stvaralačkom angažovanju učenika, a ne prema kvalitetu nastalog dela jer su i najskromnije muzičke improvizacije pedagoški opravdane.

Praćenje i vrednovanje učenika

Da bi se ostvario proces praćenja napredovanja i stepena postignuća učenika u nastavi izbornog predmeta, neophodno je da nastavnik prethodno upozna i identifikuje muzičke sposobnosti svakog učenika.

Praćenje učenika u nastavi mora se sprovoditi organizovano. Ono treba da obuhvati poseban razvoj svakog učenika, njegov rad, zalaganje, interesovanje, stav, umešnost, kreativnost i slično. Nastavnik treba da prati razvoj ličnosti u celini i objektivno određuje stepen na kojem je učenik savladao programske zahteve.

Smisao praćenja nastave izbornog predmeta treba sagledati tako da se svakom učeniku omogući razvoj u okviru vaspitno-obrazovnog rada.

Pevanje u razrednom horu ima obrazovni i vaspitni cilj. Obrazovni cilj obuhvata razvijanje sluha i ritma, širenje glasovnih mogućnosti i učvršćivanje intonacije. Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu, razvijanje estetskih osećanja, upoznavanje novih reči, odnosa u prirodi i među ljudima.

Razredni hor obuhvata sva odeljenja istog razreda u školi.

Mogu se osnovati:

- grupe pevača vokalnih solista;

- grupe solista instrumentalista, sa kojima se uvežbavaju solo pesme, mali komadi, dueti, terceti, kvarteti i mali kamerni instrumentalni sastavi;

- grupa ljubitelja slušanja muzike - koji će slušati razna muzička izvođenja u školi ili van nje (koncerte, radio i televizijske emisije, muzičke filmove i sl.);

- grupa mladih kompozitora, sa kojima se radi na razvijanju muzičke kreativnosti;

- grupa mladih etnomuzikologa, koji će prikupljati malo poznate, ili gotovo zaboravljene, pesme sredine u kojoj žive.

Vrste aktivnosti koje je moguće osnovati u školi, u odnosu na sposobnosti i interesovanja učenika, određene su interesovanjem učenika.

Nastava orkestra se odvija u grupi do četiri učenika, odnosno od pet do devet učenika kada se radi o blok flautama, tamburama, mandolinama ili Orfovom instrumentarijumu. Zavisno od mogućnosti i interesovanja učenika, u izbornoj nastavi formiraju se mali muzički sastavi, kao i hor i orkestar u većim sastavima.

Da bi se realizovao program izbornog predmeta, koriste se odgovarajući udžbenici, priručnici i zbirke za pojedine instrumente, kao i dela (u originalnom obliku ili prilagođena sastavima učenika) domaćih i stranih kompozitora iz raznih epoha, dostupna izvođačkim mogućnostima učenika.

Učenici prikazuju svoja individualna i grupna dostignuća iz izbornog nastavnog predmeta na školskim i drugim priredbama i takmičenjima.

Za izborni nastavni predmet određuje se 1 čas nedeljno, odnosno 36 časova godišnje.

INFORMATIKA I RAČUNARSTVO

Naziv predmeta:	**INFORMATIKA I RAČUNARSTVO**
Godišnji fond časova:	**36 časova**
Razred:	**šesti**
Ciljevi predmeta na nivou drugog ciklusa osnovnog obrazovanja:	• Osposobljavanje učenika za učenje, život i rad u društvu koje se, razvojem digitalnih tehnologija, brzo menja • Razvijanje informatičkih znanja, veština i stavova neophodnih za samostalnu, odgovornu i primerenu upotrebu računara u rešavanju svakodnevnih zadataka u procesu učenja, rada i komunikacije • Osposobljavanje učenika da odaberu i upotrebe odgovarajuću tehnologiju shodno zadatku, oblasti u kojoj je primenjuju ili problemu koji rešavaju • Razvijanje kreativnosti i osposobljavanje za kreativno izražavanje primenom računarske, informacione i komunikacione tehnologije • Osposobljavanje učenika da prepoznaju problem, reše i po potrebi raščlane problem na delove i rešenje predstave u vidu teksta, algoritamskog dijagrama ili programa • Osposobljavanje učenika da planiraju strategiju rešavanja problema (pretpostave rešenja, planiraju redosled aktivnosti, izaberu izvor informacija, sredstava/opremu koju će koristiti, sa kim će sarađivati, koga će se konsultovati) • Osposobljavanje učenika za odgovornu primenu preporuka zaštite zdravlja, bezbednosti, lične i privatnosti drugih u svakodnevnom radu u digitalnom okruženju

TEMA	**CILJ**	**ISHODI** Po završetku teme učenici će biti u stanju da:	**OBAVEZNI I PREPORUČENI SADRŽAJI PO TEMAMA**	**NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA**
RAČUNARSTVO	- Razvijanje algoritamskog načina razmišljanja i njegove primene u rešavanju problema iz svakodnevnog života - Razvijanje logičkog mišljenja i kreativnosti - Razvijanje tehnika programiranja kroz	- korišćenjem tekstualnog programskom jezika opšte namene, formira računarski program koji za zadate numeričke vrednosti ispisuje i/ili iscrtava odgovarajući rezultat - u okviru programa koristi promenljive, petlje i potprograme (procedure/funkcije/metode), kao i numeričke, tekstualne i jednodimenzione nizovske vrednosti (jednodimenizione) - otklanja sintaksne	- upoznavanje sa izabranim programskim jezikom i razvojnim okruženjem na trivijalnom primeru programa (treba izabrati programski jezik koji je zastupljen u praksi, ima dostupno moderno razvojno okruženje i štiti	Na početku teme učenike upoznati sa ciljevima i ishodima nastave odnosno učenja, planom rada i načinima ocenjivanja. **Oblici nastave** Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave: ● teorijske osnove u

	analiziranje primera i samostalno rešavanje bazičnih algoritamskih problema	greške i greške u radu programa korišćenjem ispisa međurezultata - objasni pojam algoritma kao apstrahovanog postupka koji je implementiran programom - reši bazične algoritamske probleme nad sekvencama vrednosti poput računanja statistika (brojanje, minimum, maksimu, zbir), sekvencijalnog pronalaženja i inverzija redosleda, kao i da u zadatku koji je formulisan kao opis realnog ili zamišljenog događaja prepozna mogućnost primene takvog algoritma i na osnovu toga formira program koji predstavlja rešenje zadatka	programera od kompromitovanja memorije i sličnih grešaka koje početnik teško rešava) - upoznavanje (kroz primere, objašnjenja i zadatke za samostalni rad) sa elementima programskih jezika i odgovarajućim algoritmima, pri čemu će se brzo uvesti svi koncepti programskog jezika koji su planirani, tako što se neće zadržavati na produbljivanju složenosti problema koji se rešava samo sa određenim podskupom koncepata (petlje će se raditi i ako nisu obrađeni kompleksni logički uslovi i grananja, a nizove će se preći pre nego što se iscrpi tema sekvencijalne obrade bez nizova)	kratkim crtama, kroz uputstva za realizaciju zadataka, objašnjenja osnovnih pojmova, koncepata, strategija u cilju razvijanja postupnosti, prepoznavanja i ustanovljavanja ličnih strategija učenja kod učenika ● praktičan rad u grupama ili individualno, individualizacija je neophodna kod konkretnog zadatka za proveru ostvarenosti ishoda **Podela odeljenja na grupe** Nastava se realizuje u grupama (okvirno 15 učenika u grupi). Godišnji fond časova je 36. **Mesto realizacije nastave** Časovi se realizuju u kabinetu za informatiku - digitalnoj učionici **Preporuke za realizaciju nastave** - Na početku teme učenike

				upoznati sa ciljevima i ishodima nastave odnosno učenja, planom rada i načinima ocenjivanja. - Složenost zadataka treba da prati razvojne karakteristike uzrasta i predznanja sa kojim dolaze u šesti razred.
IKT	- Osposobljavanje za različite primene računarske, informacione i komunikacione tehnologije - Razvijanje kreativnosti i funkcionalizacija znanja - Osposobljavanje učenika da bira i primeni najprikladniju tehnologiju zavisno od zadatka, oblasti u kojoj primenjuje ili problemu koji rešava	- edituju tekst (kreiranje tabela, fusnota, sadržaja... na uređaju i u oblaku) - edituju audio sadržaj - edituju video sadržaj - kreiraju interaktivne prezentacije (hiperlink) - kreiraju jednostavne animacije - kreiraju, čuvaju, objavljuju i predstavljaju digitalne sadržaje koristeći raspoložive onlajn/oflajn alate - koriste mogućnosti koje računarske mreže pružaju u sferi komunikacije i saradnje	- tekst procesori (na računaru i u oblaku) - programi za grafiku (na računaru i u oblaku) - programi za MM prezentacije (na računaru i u oblaku) - blog/sajt - web alati - epošta, čet, forum	- za primere iz svakodnevnog života izabrati probleme koji simuliraju situacije i probleme iz predmeta koje izučavaju u školi ili realnih situacija iz života - Insistirati na preciznosti u analizi, proveri ispravnosti i naglasiti značaj ispravljanja grešaka prilikom izrade zadatka. **Ocenjivanje** Vrednovanje ostvarenosti ishoda vršiti kroz: • praćenje ostvarenosti ishoda u sticanju znanja (40%-50%) • praćenje razvoja veština pri izradi praktičnog rada učenika i
DIGITALNA PISMENOST	- Formiranje stavova odgovorne komunikacije i saradnje u digitalnom okruženju - Razvijanje svesti o opasnostima i rizicima pri korišćenju interneta	- objasne pojam, način rada i prednosti računarskih mreža; - objasne kako rade najvažniji mrežni servisi (poput World Wide Web-a) - objasne kako funkcioniše pretraživanje, kako se biraju i rangiraju rezultati pretrage - efikasno koristi tehnologiju pretrage;	- postupci i pravila za bezbedno ponašanje i predstavljanje na mreži - autorska prava i simboli koji predstavljaju licencu - zaštita zdravlja	

	- Osposobljavanje za odgovornu primenu preporuka zaštite zdravlja, bezbednosti, lične i privatnosti drugih u svakodnevnom radu u digitalnom okruženju	- proceni kvalitet digitalnih sadržaja - koristi tehnologiju bezbedno, etički i odgovorno; - razlikuju osnovne licence za deljenje sadržaja i poštuju autorska prava - prepoznaju prihvatljivo /neprihvatljivo ponašanje na mreži; - sprovedu odgovarajuće procedure kako bi prijavili neprimerene digitalne sadržaje ili neželjene kontakte i potražili pomoć - prepoznaju rizik zavisnosti od tehnologije - racionalno upravljaju vremenom koje provode na internetu		aktivnost na času (30-40%) ● projektni zadatak (20-30%) **Okvirni broj časova po temama izražen u %** ● Računarstvo 50% ● IKT + Digitalna pismenost 50%

MATERNJI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

BOŠNJAČKI JEZIK

BOSANSKI JEZIK

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj

Cilj nastave **Bošnjačkog/bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture** jeste sticanje znanja o osobenostima bosanskog jezika, književnosti i kulture Bošnjaka, kao i razvijanje svijesti o sopstvenom nacionalnom identitetu, te svijesti o tome da ih nacionalne osobenosti ne čine manje vrijednim subjektima šire zajednice u kojoj i sa kojom žive.

Kod učenika treba probuditi interesovanje da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku svoga maternjeg jezika, da upoznaju, prihvate i afirmišu osobenosti svoje kulture, običaja i načina života, kao i da uočavaju i upoređuju sličnosti i razlike na nivou jezika, religije, običaja i kulture.

Operativni zadaci

- ovladavanje bosanskim standardnim jezikom u usmenom i pismenom izražavanju

- njegovanje i bogaćenje jezičkog i stilskog izraza

- upoznavanje leksike svojstvene usmenom izražavanju sandžačkih Bošnjaka

- upoznavanje, njegovanje i afirmisanje kulture Bošnjaka

- upoznavanje učenika sa bogatom riznicom narodnog stvaralaštva Bošnjaka (epske pjesme - krajišnice, balade, sevdalinke, hićaje)

- sticanja znanja iz historijske Bošnjaka

- uočavanje kulturnih uticaja drugih na formiranje sopstvene kulture

- njegovanje osjećaja za različite vrijednosti u sopstvenoj i u drugim kulturama

- isticanje važnosti interkulturalnog dijaloga

PLANIRANI SADRŽAJI

1. JEZIK

Gramatika

Riječi i rečenice

- Govor mog kraja - riječi iz mog zavičaja

- lokalizmi, varvarizmi, tuđice

- osnovno i preneseno značenje riječi

- homonimi i sinonimi

- alternacija JE / IJE

- rečenica: prosta, proširena, složena

Pravopis i ortoepija

Pravopisni znaci: tačka, zarez, dvotačka, tačka-zarez

- odvajanje apozicije, pisanje vokativa

- izgovor i pisanje NE uz glagole

- pisanje naziva ulica, trgova, naselja

- izgovor i pisanje riječi uz počasti

- udvojeni glasovi

Historija bosanskog jezika

- prvi pisani spomenici

- natpisi na stećcima

- glagoljica, ćirilica, bosančica

- alhamijado tekstovi - književni i drugi

2. KULTURA IZRAŽAVANJA

Usmeno izražavanje

- razgovor: prijateljski, službeni, poslovni

- prepričavanje, sažimanje fabule, stvaralačko prepričavanje

- pričanje

Slušanje

- razvijanje kulture slušanja različitih tekstova ili usmenog izlaganja

Čitanje

- izražajno čitanje (visina i jačina glasa, brzina izgovaranja, boja glasa, pauza)

- usmjereno čitanje

- čitanje u sebi sa provjerom razumijevanja pročitanog teksta

Pismeno izražavanje

- pismeno prepričavanje teksta

- opis lika (portret)

- opis pejzaža (slikanje riječima)

3. KNjIŽEVNOST

Musa Ćazim Ćatić	Bosna žubori
Ćamil Sijarić	Francuski pamuk
Rasim Ćelahmetović	Sandžak
Mak Dizdar	Dažd
* * *	Zapis sa stećka
Zija Dizdarević	Prosanjane jeseni
Hamza Humo	Zvuci u srcu
Zaim Azemović	Dug zavičaju
Ismet Rebronja	Kazivar
Ilijas Dobardžič	Kad Sandžaklija putuje u svijet
Zuvdija Hodžić	Jesen
Salih Alić	Golub
Alija H. Dubočanin	Kuća u čamcu
Murat Baltić	Svjedok (odlomak)
Abdulah Sidran	Bašeskija

Skender Kulenović	Gromovo đule
Safet Sijarić	Žena sa tromeđe (odlomak)
Murat Hajrović	Sabur
Zehnija Bulić	27. noć
Kasim Deraković	Srebreni konjanik
Sukrija Pandžo	Dvije pahulje
Nedžib Vučelj	Kočijaš
***	Hiljadu i jedna noć (odlomak)
Alija Džogović	Bihor
Halid Kadrić	Poljubac
Husein Dervišević	Prodavac osmijeha
Meša Selimović	Skeledžija
Enes Kišević	Lampa u prozoru
Husein Bašič	Tuđe gnijezdo (odlomak)
Kemal Mahmutefendić	Sve moje cipele
Muhamed Abdagić	Ramiza (odlomak iz drame)
M.M. Š. Bašeskija	Ljetopis (dio u kojem se spominje Novi Pazar)

Književno-teorijski pojmovi

Poezija

- Kompozicija, ritam, poetsko-stilski izraz (stilske figure)

- poetske vrste (sonet, himna, balada, oda, romansa), ljubavna, socijalna, refleksivna pjesma

Proza

- roman, pripovijetka

- likovi

- epizoda i njena uloga u tekstu

Drama

- vrste drame

- uloga dramskog sukoba

4. ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

Narodno stvaralaštvo

- Lirska narodna pjesma	Mjesec kara zvijezdu danicu
- Lirska narodna pjesma	Kaži, dragi, šta bi' darovala
- Epsko-lirske pjesme (balade)	Omer i Merima
- Epska pjesma	Đerzelez Alija i Marko Kraljević

- Avdo Međedović	Ženidba Smailagić Meha (odlomak)
- Bajka	Lav i čovjek

Znamenitosti

- geografski položaj Sandžaka

- život i običaji Bošnjaka

- Sandžak kroz historiju

- događaji o kojima treba znati

- značajne ličnosti iz historije Bošnjaka

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U procesu nastave **Bošnjačkog/bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture** treba uvažiti osnovnu pedagošku pretpostavku **da je učenik u centru obrazovno radne kreacije,** pa stoga nastavnik mora upoznati i uvažavati intelektualno-mentalne i psihološke sposobnosti učenika, kako bi pronašao didaktičku formulu koja će garantovati da će učenici moći savladati nove sadržaje.

Tokom nastavnog procesa treba na zanimljiv način prezentirati pažljivo odabrane jezičko - literarne vrijednosti koje će učenici bez teškoća usvojiti, a koje će im biti potrebne za dalje školovanje, bogaćenje opšte kulture i znanja o životu.

Osim opštih metoda u savremenoj nastavi jezika i književnosti treba primijenit i:

- **metodu čitanja i rada na tekstu (tekst metoda),**

- **metodu razgovora - dijalošku metodu,**

- **metodu izlaganja i objašnjavanja (monološku metodu),**

- **metodu praktičnog rada** - naučno-istraživačka metoda iz oblasti jezika, iz oblasti dijalektologije, uočavanje prozodijskih osobina lokalnog govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije (davanjem uloga i zaduženja kao: spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac...)

Treba također primijeniti različite oblike rada kao što su: rad sa pojedincima - diferencirani rad, rad u parovima, rad u grupama, rad sa cijelim odjeljenjem - te učenje kroz različite vrste igara, kao što su kvizovi, recitali, imitacije, skečevi i slično, kako bi se nenametljivim ponavljanjem i uvježbavanjem došlo do ciljanih rezultata.

BUGARSKI JEZIK

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Цел и задачи на обучението по български език с елементи от национална култура от 4.- 6. клас са:

- По-нататъшно развиване на любов към българския език и необходимост за негово развиване и усъвършенствуване;

- По-нататъшно усъвършенсвуване на правописа и правоговора. да бъдат в състояние да тълкуват подбрани литературни произведения;

- Усвояване на предвидените езикови структури.

- Оспособяване на учениците да си служат с книжовната норма на българския език.

- Разширяване на кръгозора на учениците в областта на българската художествената литература.

- Разширяване на кръгозора с познания от националната идентичност на българите.

- запознаване, развиване, пазене и тачене на собствения национален и културен идентитет чрез произведения от българската литература, театралното и филмово изкуство, както и на останали художествени постижения;

- разширяване на кръгозора с познания от културното, духовното и моралното наследство на българите.

Образователни задачи:

- по-нататъшно овладяване и усвояване на ортоепски и ортографски стандарти на българския книжовен език;

- овладяване на граматическите категории на изменяемите части на речта;

- разпознаване на неизменяемите части на речта;

- постепенно оспособяване на учениците за самостоятелно тълкуване на основните понятия за литературния текст;

- разширяване на знанията за простото изречение и неговите части; практическо приложение;

- запознаване с основната структура на сложното изречение;

- овладяване на умения за късо и ясно устно и писмено изразяване;

-овладяване с основни техники за писане на съчинение.

ЕЗИК

Граматика

Повторение и затвърдяване на знанията придобити в предишните класове.

Упражняване И затвърдяване на знанията по фонетика/основни фонетични закони/.

Разпознаване и усвояване на думи при говорене и писане, които променят основната си форма (изменяеми думи) - Съществително, прилагателно, числително име; местоимения; глагол. Основни граматически категории на изменяемите части на речта.

Забелязване на думи, които не променят основната си формата във всички ситуации (неизменяеми думи) - само именуване.

Изречение - понятие за глаголно сказуемо, забелязванена група думи (словосъчетание) във функция на допълнение, и обстоятелствено пояснение за време, място и начин.. Понятие за подлог, забелязване на думи, които имат функция на определение до съществителното и група думи до съществителното име. Без дефиниции. Обикновен словоред на изречението.

1. Правопис

Употреба на главна буква при писане на имена на държави, области, народи; имена на села и градове и жителите им.

Употреба на основни препинателни знаци.

Правопис на прилагателни имена с двойно **-нн-**. Правопис на фамилни имена с окончание **-ев/а, -ов/а: Илиев/а,Стоев/а, Панайотов/а; -ин, -ски:**

Кунчин, Стамболийски. Присъствие или отсъствие на на съгласната: **й** .

Писане на съкращения от типа: и тн. /и тъй нататък/, под. /подобно/, нпр. /например/, л-ра /литература; и съкращения, които означават имена на държави.

Затвърдяване чрез упражнения на прилагането на изучени правописни правила.

2. Ортоепия

Упражнения чрез четене и говорене.

Отстраняване на диалектни явления в говора на учениците и влиянието им на друг език /сръбски език/.

Изговаряне на всички гласни, съгласни и група съгласни. Упражнения за отстраняване на некнижовни форми при учениците.

Редукция на ударените гласни в края на думите.

Забелязване на диференциални функции на ударението в думи от същ звуков строеж /омоними/.

ЛИТЕРАТУРА

За осъществяване на поставените цели и задачи по Български език с елементи на национална култура учениците могат да използват за обработка на литературни текстове от различни жанрове, както от личното - така и от народното творчество. (продължение и надовързване на учебния материалот 5. клас)

Литература за осъществяване на програмата:

Подбрани четива /стихотворения и разкази/ от Читанката за 6. клас

- Български народни песни / нови издания/

- Български народни приказки /нови издания/

- Христо Ботев - Стихотворения: Хаџи Димитър и др.

- Йорда Йовков - По жицата

- Елин Пелин - Разкази: Андрешко, Печена тиква

- Иван Вазов: Грамада /откъс/

- Ангел Каралийчев - Разкази /подбор/

- Елисавета Багрияна - Стихотворения - любовна поезия /подбор/

- Четива и текстове от детски вестници, списания и енциклопедии.

- Илюстрирани книги и енциклопедии за деца и юноши

- Ползване на училищна библиотека

Четене и тълкуване на текст

Четене на глас и наум като увод за разговор върху текста.

Четене, което е съгласувано с вида и природата на текста: лирически, прозаични, драматични и др.

По-нататъшно упражняване по изразително четене.

Запаметяване на стихотворения и откъси от проза /поизбор на учениците/.

Сценични ученически импровизации.

ЕЗИКОВА КУЛТУРА

Основни форми на устното и писменото изразяване

Преразказване на текстове с промяна на граматическото лице. Преразказване на текст изцяло и по части.

Разказване във форма на диалог. Разказване по свободно избрана тема.

Описание на картинки, които представят пейсажи, интериори, портрети.

Известяване за завършени или незавършени домашни илиучилищни задачи - във форма на поставени въпроси.

Усмени и писмени упражнения

Говорни упражнения: упражняване правилно изговаряне на думи, изрази и изречения, пословици, поговорки, гатанки, кратки текстове; слушане на звукови записи, декламиране на кратки лирични творби.

Диктовки: /различни видове/.

Лексикални и семантични упражнения: образуване на сродни думи; антоними; забелязване на семантична функция на ударението; пряко и преносно значение на думите; диалектни думи и тяхна подмяна с книжовни думи.

Синтактични и стилни упражнения: съставяне и писане наизречения според наблюдаване на картинки и зададени думи; писмено отговаряне.

Преписване на изречения с прилагане на правописни правила.

Упражнения за обогатяване на речника. Общо и конкретно изразяване. Отстраняване на двусмислие и неяснота.

Упражняване на подреждане думите в изречението. Упражняване на техники за писане на писмени съчинения.

Шест домашни писмени упражнения и техен анализ по време на час.

Две класни писмени упражнения - по едно в полугодие.

ЕЛЕМЕНТИ ОТ НАЦИОНАЛНАТА КУЛТУРА

Важни културни и исторически моменти от миналото на своя народ; Българите на Балканския полуостров от 7-14. век. /корелация с учебния материал по история/.

Географски области на България / корелация с учебниятматериал по география/.

Познати фестивали: фолклорни и съвремена музика

Характерни български народно-църковни и културни празници: Коледа, Великден, Гергьовден, 24-ти май Ден на славянската писменост и на българската култура и просвета.

Народни обичаи, вярвания и поверия на българите - разширяване и обогатяване с нови теми И съдържания.

Характерни български народни песни и танци на дадени фолклорни област.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavni sadržaji iz Bugarskog jezika sa elementima nacionalne kulture u prvom planu su namenjeni deci pripadnika Bugarske manjine u Republici Srbiji, koji nemaju mogućnosti da izučavaju u Bugarski jezik kao maternji jezik (Bugari u rasejanju u većim ili manjim gradskim četvrtima, van kompaktnih tradicionih naselja, ili pak na drugi način nemaju mogućnosti da izučavaju maternji jezik), kao i pripadnicima drugih naroda: nacionalno mešovite sredine, mešoviti brakovi, radoznalost i interesovanje učenika drugih naroda i etničkih skupina.

Program Bugarskog jezika je sličan sa programima jezika slovenskog jezičkog korena: srpski, hrvatski, rusinski, ukrajinski, slovački, pa u susedstvu sa tim jezicima u praktičnoj primeni-izučavanju može se ostvariti visoki stepen korelacije. Za obogaćivanje jezičke i kulturne baštine ovaj Program može se izučavati i ot pripadnika drugih naroda: Mađara, Rumuna, Roma, Albanaca, Nemaca i dr. pripadnika neslovenske skupine.

U procesu nastave Bugarskog jezika sa elementima nacionalne kulture treba uvažiti osnovnu pedagošku pretpostavku da je učenik u centru obrazovno radne kreacije, pa stoga nastavnik mora upoznati i uvažiti intelektualno-mentalne i psihološke sposobnosti učenika, kako bi pronašao didaktičku formulu, koja će garantovati da će učenici moći savladati nove sadržaje.

Tokom nastavnog procesa treba na zanimljiv način prezentirati pažljivo odabrane jezičko, literarne vrednosti, koje će učenici bez teškoća usvojiti i će im biti potrebne za dalje školovanje, bogaćenje opšte kulture i znanja o životu.

Sem opštih metoda u savremenoj nastavi jezika i književnosti treba primeniti:

- Metodu čitanja i rada na tekstu,

- Metodu upoređivanja i korelacije / sa drugim predmetima, naročito sa muzičkom kulturom, poznavanjem društva i prirode, t.j. Sveta oko nas, istorije i geografije, kao i sa srodnim jezikom.

- Metodu razgovora - dijalošku metodu,

- Metodu izlaganja i objašnjavanja,

- Metodu posmatranja i opisivanja,

- Metodu praktičnog rada; - naučno - istraživačka metoda iz oblasti jezika, dijalektologije, uočavanje prozodijskih osobina lokalnog govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije (davanjem uloga i zaduženja kao: spiker-reporter, urednik-lektor, koreograf-glumac...)

Treba takođe primeniti različite oblike rada, kao što su: rad sa pojedincima - individualni rad, diferencirani rad, rad u parovima, grupama, frontalni rad; te učenje kroz različite vrste igara: kvizovi, recitali, imitacije, skečevi, pesmice za igru, brzalice i sl.; kako bi se nenametljivim ponavljanjem i uvežbavanjem došlo do ciljanih rezultata.

MAĐARSKI JEZIK

MAGYAR NYELV

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Célok és feladatok

A magyar nyelv a nemzeti kultúra elemeivel tanításának **céljai**:

Az anyanyelv szerepe a gyermek érzelmi, értelmi és szociális fejlődésében rendkívül nagy. A kommunikáció ma már nehezen képzelhető el a verbális megnyilatkozás formái nélkül. Az egyén érvényesülése a társadalomban nagymértékben függ a nyelvi kifejezőkészség

minőségétől, történjen az akár anyanyelven, vagy a társadalmi környezet nyelvén, illetve idegen nyelven.

Az anyanyelv megfelelő szinten való alkalmazása lehetővé teszi az identitástudat kialakítását, a másokkal való kapcsolatteremtést, növeli az önbizalmat.

A magyar nyelv a nemzeti kultúra elemeivel tanításának **feladatai:**

- A gondolkodás és a nyelv szorosan kapcsolódik egymáshoz. A nyelvi kifejezőkészség fejlesztése közvetlen kapcsolatban áll az egyén megismerő képességének a fejlődésével, valamint a gondolkodás fejlődésével általában. A nyelvtanulás eredményesebb, ha a nyelvet a kommunikáció szolgálatába állított természetes eszközként kezeljük, ezért nem elszigetelten, a kontextustól elidegenítve kell azt tanítani.

- Fontos, hogy a tanuló felismerje anyanyelvének értékeit, szépségét, mert anyanyelvének helyes és szabatos használata hozzájárul személyiségének gazdagításához és kiteljesítéséhez.

- A magyar nyelv tanulását a gyerekek számára élvezetessé kell tenni, amit tudományosan és módszertanilag jól megalapozott módszerekkel lehet elérni.

Operatív feladatok:

- Tovább kell fejleszteni a tanulók beszédértését, hogy a más forrásból kezükbe kerülő szövegeket is önállóan meg tudják érteni, esetleges segédeszközöket is tudjonak használni

- Gyakoroltatni kell a tagolt, érthető beszédet.

- Lényegretörő mozzanatok kiemelésével el tudják mondani a szövegek rövid tartalmát, levonni a tanulságot.

- Tudatosan tudják alkalmazni a helyesírásból tanult elveket.

- El kell sajáttítatni az új nyelvtani ismereteket, és össze kell őket hasonlítani a szerb nyelven tanult tudnivalókkal. Be kell vezetni az életkorukhoz viszonyított összehasonlító nyelvészet alapjait.

- Folyamatosan bővíteni kell aktív szókincsüket.

- A tanulók aktív részvételét kell biztosítani a kommunikációs gyakorlatok során, hogy meg tudják fogalmazni mondanivalóikat, röviden, összefüggő, kerek mondatokat alkalmazva és hogy el tudjonak mondani egy-egy rövid történetet.

- A tanulókat be kell vonni a kommunikációba, beszéltetni kell őket, szituációk teremtésével beszédgyakorlatokat kell feladni nekik, mondjonak el egy-egy velük történt eseményt.

- Foglalják össze vázlatosan, egy-két mondatban a szöveg tartalmát, mondaniválóját.

- Korosztályukhoz illő drámaszövegeket tanuljonak meg és mutassák is be őket az iskolai rendezvényeken.

TÉMAKÖRÖK ÉS TARTALMAK

ÁLTALÁNOS NYELVISMERET

A magyar nyelv területi régegződése és változatati:

- a köznyelv,

- a nyelvjárások,

- a szaknyelvek,

- a gyermeknyelv,

- a diáknyelv.

KOMMUNIKÁCIÓ ÉS BESZÉDMŰVELÉS

- A szövegalkotás célja,

- a kommunikáció funkciói. (Példák alapján történik bemutatásuk.)

- A köszöntések, a jókívánságok kifejezése.

- Gratulálás formái.

- Üdvözletek küldése

NYELVTAN

- A szintagmák fogalma és megfigyelése.

- A magyar nyelv rétegződése, a főbb nyelvváltozatok, a nyelvjárások, a diáknyelv sajátosságai.

- A szótövek.

- A toldalékok típusai, funkcióik.

- Az igekötős igék

- A főnév többes száma.

- A névelő és a névutók

- A rokonértelmű és az ellentétes jelentésű melléknevek.

- A melléknevek mondatbeli szerepe.

- A határozott és határozatlan számnév és mondatbeli viselkedésük.

HELYESÍRÁS

- A magyar betűrend, a szűkebb és a teljes magyar ábécé, a betűrendezés alapjai.

- A nagy kezdőbetű írásának helyes használata.

- A szóhatárok felismerése, az egybeírás és különírás.

IRODALOMISMERET

Az irodalomismeret keretében be kell mutatni a magyar gyermekirodalom néhány alkotását, különös tekintettel a vajdasági magyar írókra: Majtényi Mihály, Fehér Ferenc, Német István, Deák Ferenc, Kosztolányi Dezső, művei kerüljenek bemutatásra a tanár megítélésére bízva a válogatást. Esetleg, a tanulók nyelvismeretének szintjét megítélve a tanár háziolvásmányként is feladhat egy-egy rövidebb elbeszélést vagy műrészletet.

Ajánlott irodalom:

1. Kosztolányi Dezső (1975) Mostan színes tintákról álmodom, Budapest: Móra

2. Idő, idő, tavaszidő (1971) Újvidék Fórum

3. Németh István (1976): Lepkelánc

4. Jung Károly (1975) Újvidék: Fórum

5. Majtényi Mihály: A földgömb

6. Herceg János: Három halász meg egy molnár (elbeszélés)

7. Herceg János: Vas Ferkó a vitéz kovács (mese)

8. Kortárs magyar gyermekirodalomból (pl. Friss tinta! c. antológiából)

9. Fehér Ferenc: Az én nyuszim (1961), Szeptemberi útravaló (1968)

10. Szélördög - vajdasági népmesék

Házi olvasmány (javaslat):

Fazekas Mihály: Lúdas Matyi

Benedek Elek A kék liliom - a tanár válogasson a mesék közül

A NEMZETI KULTÚRA ELEMEI

- A magyarok eredete és őshazája (eredetmondák ismertetése)

- A honfoglalás

- A magyarok Vajdaságban

- Magyar népi, egyházi és nemzeti ünnepek

- Magyar népi szokások bemutatása.

A témakörök és azok feldolgozásánk szintje feleljen meg a gyermek életkorának. A szövegek, amelyeket a az órán feldolgoznak legyenek érthetőek, egyértelműek. A válogatás a vajdasági magyar gyermekirodalom művein alapuljon.

A TANTERV MEGVALÓSÍTÁSÁNAK MÓDJA

A tanulók tevékenysége:

Olvasásfejlesztés

- a tanulók ösztönzése a ritmus, a hangerő és a hangszín érzékeletetésére olvasás közben

- a kifejező olvasás gyakorlása

- a némaolvasás gyakorlása előre megadott feladatok alapján

Szövegértés

- a szövegösszefüggés megértése

- a leírás jellemzőinek megfigyelése, különös tekintettel a képszerű részekre, valamint azokra a kifejezésekre, amelyek a különböző érzetek felkeltését hivatottak biztosítani

- a külső és belső tényezők, körülmények, állapotok hatásának megfigyelése a szereplők cselekedeteire

- a konfliktusokat ábrázoló szövegrészletek elemzése, a kiváltóok meghatározása, a megoldás lehetősége stb.

Irdodalomelméleti fogalmak elsajátítása

- a téma,

- a költői nyelv alapvető tényezői

- a körülmény, a helyzet, a hangulat, a benyomás, a következtetés fogalmainak tisztázása, azok megkeresése a szövegekben

Szövegalkotás

- a tanuló közvetlen környezetének a megfigyelése és szóbeli leírása

- természeti jelenségek és történések megfigyelése és élő szóban való leírása

- személyek megfigyeltetése és leírása

- a jól tagolt elbeszélések fő részeinek megfigyelése, a szövegkoherencai elemeinek tudatosítása és használata

- kérvény megfogalmazása

- üdvözlőlapok írása valamilyen ünnep alkalmából

A szövegek műfajával kapcsolatos gyakorlatok

- az eseményekre és személyekre vonatkozó leírás alkalmazása

- a kérvényírás formai jellemzői

- a táviratírás jellemzői

- üdvözlőlapok írásának formái

Szókincsbővítés

- a szövegben felbukkanó ismeretlen kifejezések kiemlése,

- az ismeretlen kifejezések jelentésének megkeresésére irányuló gyakorlatok

- ritka és szép szavak folyamatos feljegyzése és megfelelő szövegkörnyezetben való alkalmazása

- szómezők gyűjtése

Vers- és szövegtanulás

- a diák életkornak megfelelő, a vajdasági magyar gyermekirodalom néhány versének vagy szövegrészletének megtanulása

Elbeszélés

- a diákok életével kapcsolatos események, történések elmondása

- személyek és állatok külső tulajdonságainak leírása megfigyelés alapján

A kommunikációs készségek fejlesztése

- táviratírás

- kérvényírás

- üdvözlőlap írása

- telefonbeszélgetések lebonyolítása

Film- és színművészet

- a fő- és mellékszereplők felismerése és jellemzése

- vizuális és akusztikai hatások megfigyelése

- a jelenet és felvonás megfigyelése a drámaműben

Házi feladatok

- időnként a tanulók rövid, fél- egyoldalas fogalmazásokat írjonak

Fogalmazástanítás

A fogalmazás szóban és írásban is világos mondatszerkesztésű, célratörő legyen. Az olvasott művekről értelmesen, világosan és összefüggően kell beszámolnia a tanulóknak

Írásbeli dolgozat

A tanév közben a diákok 2 iskolai dolgozatot írnak egyet-egyet minden félévben. A dolgozat témáját a diákok érdeklődéséhez kell szabni és átlalánosnak kell lennie (pl. Az én családom, Hogyan ünnepeltük a karácsonyt, vagy a húsvétot? Szünidei élményem stb.)

A felsorolt tevékenységeken kívül alkalmazni lehet a más tárgyak keretében éppen aktuális tevékenységeket is (pl. a szerb nyelvi órákon, vagy az idegen nyelvi órákon stb.)

A tanár tevékenysége

A tanárnak szem előtt kell tartania a gyerekek életkorát, előtudását, a különböző diákok különböző nyelvi szintjét. A tanító szabadon dönthet a tanítási témák és tartalmak megválasztásáról és azokat összekapcsolhatja más tantárgyak témáival. A tanár nemcsak információkat továbbít, hanem irányítja a tanítási folyamatot, megszervezi a tanítási tevékenységet.

A tanár által használatos taneszközök

Magyar irodalmi lexikon

Magyar értelmező kéziszótár

Rokon értelmű szavak szótára

Idegen szavak és kifejezések szótára

Irodalmi fogalomtárak

Enciklopédiák

Aktuális könyvajánlatok

A világháló

Napilapok, folyóiratok, a diákok által is olvasott magazinok

Oktató jellegű televíziós műsorok

Munkalapok és gyakorlófüzetek, amelyek az anyanyelvápolásra készületek

A témakörnek megfelelő konstruált, sokszorosított szövegek stb.

ROMSKI JEZIK

ROMANI ČHIB

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Reso thaj buti

Reso programesko e bukjako sito barjaripe dajaka čhibjako thaj gatisaripe sikhavnengo te pendžarenpe e fundone kanunenca pere dajaka čhibjake, te siklon thaj te istemalkeren.Jekha jekh manglape te baravalakeren poro alavari,bajakaren hačaribe prekal lačho thaj te pendžarenpe e kultura thaj istoria e Romengi.

Siklovibasko programi vaš barjaripe romana dajaka čhibjako gatisardo sito vaš odola siklovne ano fundone skole,savengi dajaki čhib romani,a nakhena ano klase e srpsko siklovibasko čhibja jase čhibja ever nacionalno minotitetjengo.Buti edukaciako kotar dajaki čhib akate siton jekha jekh e bukja edukaciako kotar srpsko sar dajaki čhib ano sikljovibe, e specifikane karakteristika save siola romani čhib.

Operativno bukja:

Barjaripe mujibasko thaj hramibasko mothovdipe sikljovnengo.

Pendjaripe e sikljovnen e morfologia savi sitoj dendi thaj e sikljovibaske programea ani paralelea e materia ani srbikani čhib.

Manglape te pendjaren e čhibjenge forme save sikljile.

Sikljovibe romano lekipasko pedo fundo bahamja save denape palo odova.

Barjaripe kvalifikuibe drabaribasko ko sikljovne.

Kana kerelape materia kotar lilavnipe manglape te sikavnenpe sikljovne te analizirinen tekstja kotar beletristika, kokore te sikaven poro gndipe thaj te anen klidutnipe. Ano lirsko tekstja manglape te dikhljaren poetikane pilte thaj hačaribe.

Mujesko thaj hramibasko deskripcia karakterjengi, dijalogjengi kotar paramisja.

Bufljaripe aktivno laforutne ko sikljovne.

MOTHODIPE PROGRAMESKO

Mujesko vakheribe

Te dikhenpe forme vakheribaske ano poanglune klase thaj te sikavenpe.

Sikljovne te čhiven pučibe phande e tekstea savo dikhljarlape.

Lungaripe paramisaki pedo fundo dendo angluno mothovdipe. Anava agoreske. Deskripcia šejengi. Deskripcia persojengi kotar poangle kedime lafja (avrune thaj andrune karakteristike).

Kupatni deskripcia skolako amalesko po fundo disave punktja dikhibaske.

Sao berš te kedenpe lafja, sar ini vastušea vaš hor mothovdipe thaj dinamika stileski.

Hramibasko vakheribe

Diktati čučavne tekstjengo. Transformacia laforutnaki. Pherdipe thaj bufljardipe laforutnako. Keripe kupatne konceptesko. Sikljovibe te kerolpe deskripcia po fundo konceptesko. Arakhibe deskripciake kotora kotar e drabarutni. Deskripcia persojnengi, šejengi, pejsažja. Istemalkeribe atributja thaj personifikacia.

Te zumavingon sikljovne pedo korkorutno kreativno buti (drabaripe hramime bukja sikljovnengo thaj olengo analiziribe).

Privatno thaj oficielno lil. Hramibe divutnesko.

Skolake hramibaske teme

Kotar o berš hraminenape duj skolake hramibaske teme thaj duj kherutne hramibaske teme. (Harne korkorutne bukja).

Gramatika thaj lekhipe

Anavnutne thaj forme anavnutjenge. Komparacia adjektivjengo. Gendja thaj forme gendjengo: fundone thaj rndone. Pronounja thaj olengo semnibe.

Komparativno sikljovibe čhibjako materiako srbikana čhibjako.

Laforutni, kotora laforutnake, avazipaske prmibe, verbeske vakhtja: aorist, futur, imperativ, potencijal, funndone thaj kompleksno verbjenge vakhtja.

Drabaripe

Sikljovibe hačaribasko drabaripe, sar ini šukar vakheribe tekstjengo thaj giljengo. Šukar vakheribe lafjengo thaj laforutnengo.

Sikljovibe drabaripe anda peste pedo fundo poangle dende teme (pherdipe, alosaribe misaljengo thaj aver).

Uzi drabarutni šaj te istemalkerenpe čhavrikane lila thaj aver adekvatno paramisja.

Literatura

Alosaribe kotar stampimi literatura pi romani čhib.

Nakhavdi literatura kotar srbikane thaj lumiake lilavnipe.

B. Stanković - "Koštana",

I. Andrić; - "Na Drini Ćuprija"

DJ. Jakšić; - "Na liparu";

Branko V. Radičević; - "Pesme";

Aleksandar Puškin "Cigajna";

Servantes - "Don Kihot";

Lorka - "Ratvale bijava";

Pustikja

Rajko Djurić - Gramatika romana čhibjaki

Tatomir Vukanović - "Cigani, Romi u Jugoslaviji"

Rade Uhlik - "Jezik Roma"

Drabarutni

Istorija Roma

Marsel Kortijade - Romani čhib;

Trifun Dimić "Tradicionalno themesko lilavnipe"

Orijentaciono rndipe beršesko fondi sahatjengo

1. Buti po teksti - 16

2. Vakheribaske bukja - 12

3. Hramibaske bukja - 10

4. Hramibaske tekstja - 5

5. Gramatika e lekhipa - 16

6. Istoria Romengi - 5

7. Lektira - 6

8. Sistematizacia - 2

Romani čhib realizuinelape 2 sahatja ano kurko, jase 72 sahatja ano berš.

RUMUNSKI JEZIK

LIMBA ROMÂNĂ

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Scopul activităţii instructive în clasa a VI-a este:

Însuşirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoştinţe şi capacităţi, crearea şi menţinerea interesului pentru lectură cu identificarea informaţiilor esenţiale dintr-un mesaj oral şi scris, însuşirea exprimării orale şi scrise, îmbogăţirea vocabularului cu cuvinte şi expresii noi şi sesizarea sensului unităţilor lexicale noi în funcţie de context, dezvoltarea

interesului faţă de creaţile literare în limba română, dezvoltarea capacităţii de exprimare, oralăşi scrisă, receptarea, iniţierea şi participarea la un act de comunicare oral şi în scris în limba română literară.

Sarcini operative

La sfârşitul clasei a VI-a elevii trebuie:

- să-şi îmbogăţească vocabularul cu expresii şi cuvinte noi

- să identifice sensul unui cuvânt necunoscut

- să aplice regulile de ortografie în scris

- să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral şi scris

- să cunoască părţile de vorbire flexibile şi neflexibile

- să identifice informaţiile esenţiale şi detaliile dintr-un mesaj oral

- să manifeste interes pentru creaţiile literare în limba română

- să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar

- să alcătuiască rezumatul unui text literar

- să alcătuiască lucrări scurte pe o temă dată

- să respecte metodologia lucrărilor scrise

- să utilizeze corect şi eficient limba română în diferite situaţii de comunicare

- să înţeleagă semnificaţia limbii române în conturarea identităţii naţionale

- formarea deprinderilor de muncă independentăşi dezvoltarea creativităţii elevilor

CONŢINUTURI DE PROGRAM

LITERATURA

Lectură şcolară

SUBIECTE PROPUSE PENTRU CLASA A ŞASEA

28. Ion Agârbiceanu, **Întâiul drum**

29. Vasile Alecsandri, **Iarna**

30. Ion Creangă, **Amintiri din copilărie,** (fragment)

31. Balada populară **Corbea**

32. Marin Sorescu, **La ce latră Grivei**?

33. Doina

34. Mihai Eminescu, **La mijloc de codru**

35. Mark Twain**, Prinţşi cerşetor**, (fragment)

36. Grigore Vieru, **În limba ta**

37. Grigore Alexandrescu **Toporul si pădurea**

38. Localitatea Marcovăţ, satul lui Marcu ciobanul

39. Frank Baum**, Vrăjitorul din Oz,** (fragment)

40. Otilia Cazimir, **A murit Luchi**

41. George Coşbuc, **Noapte de vară**

42. Barbu Ştefănescu Delavrancea, **Domnul Vucea**

43. Ştefan O. Iosif, **Furtuna**

44. LjubivojeRšumović - **Motanul Michelangelo şi frumoasele Veronici**

45. A. Bassarabescu, **Duman**

46. I. L. Caragiale, **Bubico**

47. Din creaţiile populare (cântece, proverbe, ghicitori, zicători, poezii ocazionale)

48. Dumitru Almaş, **Povestea frumoasei Dochia**

49. Alexandru Odobescu**, Pe plaiurile Bisocei**

50. Petre Dulfu**, Isprăvile lui Păcal**ă (fragment)

51. Mihail Sadoveanu**, Ţara de dincolo de negură** (fragment)

52. Petar Kočić, **Jablan**

53. Rebus

54. Mihai Condali**, Florin şi Florica**

Lectură şcolară

Rudyard Kipling, **Cartea junglei**

Ferenc Molnar, **Băieţii din strada Pàl**

Johanna Spyri, **Haydi, fetiţa munţilor**

Selecţie din literatura română

Selecţie din literatura popoarelor şi naţionalităţilor conlocuitoare

ANALIZA TEXTULUI

Stabilirea contactului direct cu operele literare şi descoperirea mijloacelor de limbăşi stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile artistice.

Delimitarea subiectului şi motivului într-o operă literară.

Observarea şi explicarea ideilor literar-artistice, funcţia lor în compoziţia operei literare şi identificarea elementelor componente ale naraţiunii.

Identificarea elementelor de bază ale acţiunii, ordinea lor (intriga, desfăşurarea), personajele şi trăsăturile lor (fizice, de caracter şi morale), procedeele artistice de construire a personajelor (autocaracterizare, propriile mărturisiri, caracterizarea de către alte personaje).

Aprecierea expresiilor idiomatice, sensului propriu şi figurat al cuvântului.

Formarea unor opinii personale despre opera analizată

Identificarea noţiunilor de teorie literară.

Noţiuni literare

Naraţiunea, descrierea, dialogul, monologul, metafora, alegoria, pastelul, personificarea, comparaţia, rima (tipurile), ritmul, doina, balada, romanul, oda, fabula, legenda, dramatizarea, nuvela, stilul

LIMBA (gramatică, ortografie)

Repetarea şi consolidarea materiei din clasa a V-a.

Noţiuni de fonetică, diftongii, triftongii (actualizare). Accentul. Despărţirea în silabe a cuvintelor derivate şi a cuvintelor compuse.

Vocabularul limbii române. Familia lexicală - actualizare. Omonimele. Paronimele. Sinonimele şi antonimele (actualizare).

Arhaismele şi regionalismele.

Procedeele interne de îmbogăţire a vocabularului. Derivarea (actualizare),

Substantivul. Substantivele simple şi compuse. Substantivele comune şi proprii. Genul. Numărul. Cazurile substantivului şi funcţia sintactică.

Articolul. Articolul hotărât şi articolul nehotărât.

Nominativul. Genitivul. Articolul posesiv-genitival. Dativul. Acuzativul. Prepoziţia şi rolul ei în exprimarea acuzativului.Vocativul.

Declinarea substantivelor comune şi proprii cu articol hotărât şi nehotărât.

Articolul demonstrativ-adjectival. Acordul cu substantivul.

Adjectivul. Adjectivele variabile şi invariabile. Acordul cu substantivul în gen, număr şi caz.

Gradele de comparaţie.

Pronumele. Pronumele personal şi categoriile lui gramaticale (persoană, gen, număr, caz)

Formele accentuate şi neaccentuate ale pronumelui personal. Pronumele personal de politeţe.

Pronumele de întărire. Pronumele reflexiv.

Pronumele şi adjectivele pronominale: pronumele şi adjectivul posesiv, pronumele şi adjectivul demonstrativ.

Numeralul cardinal şi ordinal. Numeralul colectiv, distributiv, multiplicativ şi adverbial.

Scrierea corectă a numeralului.

Verbul. Categoriile gramaticale ale verbului: timpul, persoana, numărul, modul.

Conjugarea. Modurile personale şi modurile nepersonale ale verbului.

Timpurile modului indicativ: prezent, imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfectul, viitor, viitor anterior.

Modurile: imperativ, conjuctiv, condiţional-optativ.

Infinitiv. Gerunziu. Participiu. Supin.

Părţile de vorbire neflexibile. **Adverbul** - de loc, timp, mod. Gradele de comparaţie ale adverbului.

Conjuncţia coordonatoare şi subordonatoare. **Prepoziţia. Interjecţia**. Tipuri de interjecţii.

Sintaxa propoziţiei.

Propoziţia simplăşi dezvoltată. **Subiectul**. Subiectul exprimat prin substantive şi pronume. Subiectul multiplu .Subiectul neexprimat.

Predicatul. Predicatul verbal şi predicatul nominal

Atributul. Atributul adjectival şi substantival. Atributul substantival genitival şi prepoziţional. Atributul pronominal.

Complementul. Complementul direct şi indirect. Complementele circumstanţiale de loc, de timp, de mod.

Sintaxa frazei. Fraza - noţiuni generale (actualizare). Propoziţia principalăşi propoziţia secundară. Delimitarea propoziţiilor dintr-o frază.

Noţiuni de ortografie. Despărţirea cuvintelor în silabe (actualizare). Scrierea corectă a substantivelor proprii şi a substantivelor în genitiv. Scrierea corectă a numeralelor şi a pronumelui personal sau reflexiv din cadrul paradigmelor verbale compuse. Folosirea corectă a ortogramelor*: într-o, într-un, dintr-o, dintr-un*. Folosirea corectă a adverbului de negaţie *nu (n-)*. Semnele de punctuaţie (actualizare).

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Activarea cunoştinţelor de limbă pentru a percepe şi realiza fapte de comunicare, oralăşi scrisă.

Exprimarea în mod original, într-o formă accesibilă, a propriilor idei şi opinii

Stabilirea principalelor modalităţi de înţelegere şi interpretare a unor texte scrise în diverse situaţii de comunicare.

Înţelegerea textului literar şi comentarea lui ca mijloc de dezvoltare a exprimării orale

Determinarea sensului unor cuvinte şi explicarea orală a semnificaţiei acestora în diferite contexte.

Exerciţii de însuşire şi definire a noţiunilor şi cuvintelor -prin activităţi în ateliere.

Observarea mijloacelor de limbă şi stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv (în versuri şi proză).

Discuţii pe marginea textelor literare şi a subiectelor libere prin menţionarea indicilor spaţiali şi temporali într-o naraţiune.

Stabilirea legăturilor corecte dintre elementele unei unităţi gramaticale (propoziţie sau frază), şi folosirea corectă a categoriilor gramaticale specifice părţilor de vorbire.

Exerciţii de rostire corectă a cuvintelor cu probleme de accentuare.

Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă, a monologului în dialog, a textului narativ în text dramatic.

Exprimarea în scris

Dictări libere şi de control.

Compunerea (naraţiunea, descrierea, portretul, rezumatul)

Interpretarea liberă ale unor aspecte structurale ale unei opere literare.

Scrierea argumentată a impresiilor provocate de textele literare şi interpretarea unor aspecte din operă.

Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere şi dialog) în compunerile elevilor pe teme libere şi teme date.

Naraţiunea (naraţiunea la persoana a III-a, la persoana I, subiectul operei literare, momentele subiectului, timpul şi spaţiul în naraţiune)

Exerciţii de înţelegere şi explicare a noţiunilor de teorie literară.

Exerciţii pentru dezvoltarea creativităţii elevilor.

Scrierea corectă a frazelor în text folosind corect regulile ortografice şi semnele de punctuaţie.

Afişul, anunţul, corespondenţa, invitaţia.

Şase teme pentru acasăşi analiza lor la oră.

Patru lucrări scrise (o oră pentru scriere şi o oră pentru corectare).

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Programa pentru ***Limba română ca limbă maternă*** pentru clasa a VI-a se realizează prin metode tradiţionale prezentate în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun următoarele activităţi: însuşirea limbii române literare, dezvoltarea nivelului de cunoştinţe şi capacităţi, crearea şi menţinerea interesului pentru lectură cu identificarea informaţiilor esenţiale dintr-un mesaj oral şi scris, însuşirea exprimării orale şi scrise, dezvoltarea interesului faţă de creaţiile literare în limba română, dezvoltarea capacităţii de exprimare, oralăşi scrisă, receptarea, iniţierea şi participarea la un act de comunicare oral şi în scris în limba română literară.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităţilor de exprimare prin expresii şi cuvinte noi în vocabularul activ al elevilor şi sesizarea sensului unităţilor lexicale noi în funcţie de context. Trebuie să identifice sensul unui cuvânt necunoscut, să aplice regulile de ortografie în scris, să sesizeze abaterile de la normele gramaticale într-un mesaj oral şi scris, să cunoască părţile de vorbire flexibile şi neflexibile. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale şi în scris are o importanţă deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activităţii trebuie insistat asupra îmbogăţirii fondului lexical, să identifice informaţiile esenţiale şi detaliile dintr-un mesaj oral, să manifeste interes pentru creaţiile literare în limba română, să sesizeze valorile stilistice ale unor cuvinte dintr-un text literar, să utilizeze corect şi eficient limba română în diferite situaţii de comunicare şi formarea deprinderilor de muncă independentă şi dezvoltarea creativităţii elevilor

RUSINSKI JEZIK

РУСКИ ЈЗИК

КУЛТУРА УСНОГО И ПИСАНОГО ВИСЛОВЈЙОВАНЯ

Приповеданє - о дожицох и зявеньох з хасноваљом нарастаня дїї, пошвидшаня, спомалшованя, пременки дїї або законченя. Власни приступ розуменю зявеньох.

Творче преприповедованє - хасновањє нових словох, синоними, антоними, гомоними.

Описованє - рух у природи (животинї у рушаню, природни зявеня - виторбуря, габи и под.).

Описованє зоз звекшованьом интензитету руху, глєданє и хасновањє нових словох доактивного словнїка школярох.

Лексика - слова и вирази за звекшованє, преувелїчованє, зменшованє. Виражованє ироніїзоз словами и интонацию. Виражованє довирия и нєдовирия.

Поровнаня характеристични за руски язик.

Менованє - дії, роботи, сцелосци.

Писанє - литерарни состав, новинарска вистка, дописованє, винчованка, телеграм.

Два школски писмени задатки рочно.

Преглїбйованє елементох култури висловйованя наведзених у предходних класох.

РОБОТА НА КНЇЖОВНИМ ТЕКСТУ

Обробок текстох з народней и уметнїцкей творчосци на руским язику.

риповедка - описани вирывок зоз живота, главна подоба, тема, причина и пошлїдок, моралны и други дилеми як пренєшене искуство.

Басна и присловка - швет поукох о живоце.

Сказка - медзи можлївим и жаданим.

Писня - швет любовних, социялних и другихчувствох.

ЕЛЕМЕНТИ НАЦИОНАЛНЕЙ КУЛТУРИ

Историйни околносци у старим краю пред досельованє Руснацох на простор южней Панониї.

Преселєнє перших фамилийох ипознєйше селєнє векших ґрупох.

Околносци у котрих ше приселєнци нашли у новим краю. Условия за живот и роботу, законски одредзеня контракту зоз царским двором, дружтвени околносци, орґанизованосц приселєнцох, културни обставини, просвитна робота, духовни живот.

Школяре треба же би у заєднїцких активносцох:

- патрели голєм єдну театралну представу на руским язику,

- научели шпиваць вецей народни або компомовани писнї,

- научели танцоваць голєм єден народни танєц и єден класични танєц,

- уключели ше до роботи културно-уметнїцкого дружтвау своїм месце,

провадзели часописи, радио и ТВ емисиї за дзеци на руским язику и упознавали ше з процесом наставаня тих емисийох и активно у нїх участвовали спрам индивидуалних способносцох.

ҐРАМАТИКА И ПРАВОПИС

Дїєсловни форми.

Розличносц виражованя часу.

Пременки гласох (консонанти к,ґ,х, єдначенє по дзвонкосци у бешеди и писаню, нєпостояне о,е, у пожичених словох - а).

Вежби за утвердзованє правописних навикнуцох.

ЛЕКТИРА

Дюра Папгаргаї: Конєц швета (приповедки по вибору)

УПУТСТВО ЗА ВИТВОРЙОВАНЄ ПРОГРАМА

Спрам своєй форми програм подзелєни на класи як часц структури основней школи. Медзитим, возростни уровень нє знак и уровня комуникативней оспособеносци школяра на руским язику, та з того виходзи же ше зоз каждим школяром роби поєдинєчно у складзе зоз його язичну компетенцию. Основни циль у тим же би школяр почал бешедовац по руски кед дотля нє бешедовал. У даєдних случайох то буду лєм одвити на питаня, а з даєдним мож розвиц розгварку.

Укупни процес ученя и вежбаня унапрямени на подруче култури висловйованя праве прето же основни циль то здобуванє комуникативней компетенциї, тє. бешеди по руски. У тим смислу треба хасновац велїї комбинациї усних вежбох по моделох комуникациї, а то значи модел напр. менованя єствох и предметох, модел обрацаня з питаньом, одвита на питанє, модел висловйованя прикметох предмета итд. док ше нє розвиє самостойне висловйованє. Кажди модел ше увежбує зоз школяром тельо кельо то потребне на исти способ як цо ше то роби при ученю странского язика. Зоз хасноваңьом рижних способох лексичних вежбох мож увежбовац модели питаньох и одвитох и на таки способ розвивац комуникативну компетенцию школяра.

SLOVAČKI JEZIK

SLOVENSKÝ JAZYK

Ciele a úlohy

Uschopniť žiakov pre konverzáciu v slovenskej reči, vypestovať v maximálne možnej miere kultúru ústneho vyjadrovania, vyvinúť schopnosti a spôsobilosti čítania a písania v slovenskej reči. Dávať dôraz na komunikačnú funkciu jazyka. Sprostredkovať deťom základné pravidlá slovenského jazyka, ktoré im umožnia čo efektívnejšiu slovnú a písomnú komunikáciu v slovenčine. Pestovať čitateľské návyky, predovšetkým smerom k slovenskému tlačenému slovu vo Vojvodine (Zornička, Vzlet, Hlas ľudu, Rovina, Evanjelický hlásnik, knižná produkcia), ale i k prilehavým publikáciám zo Slovenskej republiky, tiež návyky sledovania

slovenských elektronických masovokomunikačných prostriedkov (celovojvodinské a lokálne TV a rozhlasové stanice, tiež dostupné TV vysielania zo Slovenskej republiky). Motivovať ich k zapájaniu sa do mimotriednej činnosti v slovenskej reči a do záujmovej činnosti v slovenských kultúrno-umeleckých a iných spolkoch a inštitúciách v lokálnom prostredí. Nevtieravým a vekuprimeraným spôsobom pestovať národnú a kultúrnu identitu slovenských detí, etnickú sebaúctu a zoznamovať ich s prvkami tradície, kultúry, zvykov a obyčajov slovenského národa vcelku a slovenskej vojvodinskej komunity zvlášť, tiež uschopňovať ich pre multikultúrne spolunažívanie vo vojvodinskom, ale i širšom štátnom a regionálnom kontexte. Zoznámiť deti so súčasnými kultúrnymi a vzdelávacími organizáciami a inštitúciami slovenskej menšiny vo Vojvodine a v Srbsku a motivovať ich k ďalšiemu školeniu v slovenskej reči (gymnázium, fakulta). Uschopňovať ich pre súčasné, demokratické a multikultúrne vzťahy medzi etnickými skupinami, pestovať zmysel pre zachovávanie svojho etnického a jazykového povedomia, uctievanie toho, čo je odlišné, rozdielne, tiež zmysel a spôsobilosti pre toleranciu a nenásilnú medzietnickú komunikáciu.

6. ročník

Cieľ: Žiaci majú dosiahnúť taký stupeň rozvoja komunikatívnych zručností v rámci predpísaného učiva, aby vedeli samostatne uplatniť osvojené rečové zručnosti v štandardných i odborných komunikatívnych situáciách (v súlade s tematickým minimom).

V 6. ročníku si osvojujú základné pravidlá slovenského pravopisu a získavajú zručnosť a návyk podľa osvojených pravidiel pravopisne správne písať. Získavajú zručnosť správne a plynule čítať. Aj ďalej obohacujú svoju slovnú zásobu a pestujú kultúru vyjadrovania.

ČIASTKOVÉ ÚLOHY

Úlohou vyučovania slovenčiny v 6. ročníku je prehlbovanie a rozširovanie rečových zručností získaných v predchádzajúcich ročníkoch. Žiaci majú získať väčšiu pohotovosť, samostatnosť a istotu v tematických a obsahovo ohraničených prejavoch.

Z rečových zručností vo vyučovaní prevažuje ústny prejav, ktorý je stimulovaný počúvaním a čítaním.

Písomný prejav je menej zastúpený. Systematicky sa upevňujú návyky správnej výslovnosti. Dôležité je uschopňovať žiakov, aby vedeli:

- samostatne odpovedať na otázky, aby aj sami vedeli tvoriť otázky;

- správne reagovať na partnerovu repliku;

- samostatne opísať obrázok, situáciu alebo svoj zážitok;

- formulovať hlásenie, prosbu, ospravedlnenie, poďakovanie;

- aktívne a správne využiť svoju slovnú zásobu a prehlbovať ju použijúc slovník, učebnice, encyklopédie...

- často sa zapájať do rečovej činnosti, do dialógov a súvislých prejavov a kvalitatívna úroveň týchto sa má zvýšiť.

KULTÚRA ÚSTNEHO A PÍSOMNÉHO VYJADROVANIA

Rozprávanie - o zážitkoch, o tom čo videli, čo by si priali.Tvorenie skupiny slov pre určenú tému a viet zo zadaných slov. Majú vedieť vyjadriť svoj názor o prečítanom texte (čo sa mi páčilo a prečo), jeho názov, autora, ústrednú postavu a jej vlastnosti. Majú sa vedieť poďakovať, požiadať o pomoc. Majú samostatne porozprávať niekoľko viet o svojom súrodencovi, priateľovi, spolužiakovi, o živote v škole, porozprávať svoj zážitok, nejakú udalosť, v ktorej brali účasť...

Reprodukcia - počutého a prečítaného textu alebo rozprávky za pomoci osnovy alebo samostatne. Opísať obrázok alebo postupný dej pomocou členenej ilustrácie. Vedieť reprodukovať za pomoci osnovy sledovaný slovenský film, rozprávku alebo detské divadelné predstavenie, scénku alebo oslavu.

Opis - enteriéru a exteriéru, ľudí, zvierat, prírodných javov.

Dialóg - rozprávanie o udalosti prostredníctvom vynechania slov opisu; priama a nepriama reč. Majú povedať samostatne a súvisle najmenej 8 viet o obrázku, precvičenej téme a viesť dialóg.

Dávať dôraz na interpunkciu (bodka, čiarka, výkričník, otáznik).

Dramatizácia - textu podľa výberu, zážitku alebo udalosti z každodenného života (situáciu v knižnici, v obchode, na pošte, u školského pedagóga...); čítanie podľa úloh a striedania úloh.

Rozhovor - prihliadať na rozvoj slovníka každodennej konverzácie, obohacovanie aktívnej slovnej zásoby, frazeológia. Frekventné vety z každodenného života. Rozličné tvary vyjadrovania, vynachádzavosť, dôvtip. Cvičenia so zmenou a doplňaním viet.

Slovník - použitie slovníka pri obohacovaní slovnej zásoby, paralela so srbským jazykom, kalky, vysvetlenie významu slov v kontexte. Synonymá, homonymá, antonymá, zdrobneniny. Obohacovanie slovnej zásoby žiakov pomocou didaktických hier z jazyka, rébusov, doplňovačiek, prešmyčiek, hlavolamov,... Písanie vlastného slovníka menej známych slov a výrazov.

Čítanie - Hlasné a tiché čítanie, správna dikcia a intonácia vety. Melódia vety. Slová, v ktorých nastáva spodobovanie spoluhlások.

Odpisovanie - kratších viet a textov, charakteristických slov a výrazov, odpisovanie so zadanou úlohou (obmena rodu, čísla, času, slabík...). Písanie krátkej slohovej práce podľa osnovy alebo zadaných otázok v rozsahu 6-8 viet; písanie pozdravu a blahoželania.

Od žiakov očakávame, aby vedeli aspoň 4 básne, 5 slovenských ľudových piesní, hádanky, riekanky, niektoré porekadlá a príslovia, dve krátke prózy v rozsahu 6-8 riadkov a 4 krátke dialógy alebo účasť v detskom divadelnom predstavení.

Žiaci si majú osvojiť aktívne približne 400 slov a frazeologických spojení. Pasívna slovná zásoba má byť na každej úrovni vyššia ako aktívna.

Diktáty treba písať len ako nácvičné.

Mimovyučovacie čítanie - časopisy pre deti a mládež, slovenská detská literatúra a ľudová slovesnosť.

PRÁCA S TEXTOM

Rozlišovanie: rozprávky (ľudovej a autorskej), bájky, básne, porekadlá a príslovia, hádanky, rečňovanky.

Čítanie - kratších slovenských ľudových rozprávok, textov z umeleckej tvorby, piesní, básní, bájok. Nacvičovanie plynulého čítania s porozumením, ktorá sa rovná hovoru. Pri spracovaní básní nacvičovanie umeleckého prednesu.

Vypozorovať priebeh udalosti, hlavné a vedľajšie postavy, čas a miesto konania deja, začiatok, zauzlenie a rozuzlenie, dejová postupnosť, opis okolia a ľudí; posolstvo prísloví; ponaučenie bájok porovnávať s udalostiami zo života. Všímať si fantastické prvky v rozprávkach a prenesený význam v bájke. Viacvýznamové slová.

Populárne detské a ľudové piesne.

Sledovať detské časopisy. Písanie krátkych literárnych prác do časopisov.

Spoločné pozerania a rozbor aspoň jedného divadelného predstavenia a filmu pre deti v slovenskej reči.

GRAMATIKA A PRAVOPIS

Rozdelenie hlások (upevňovanie, vyhľadávanie v texte).

Rozdelenie spoluhlások na tvrdé, mäkké a obojaké.

Písanie ***y, ý*** vo vybraných slovách.

Zvykať žiakov správne používať pády podstatných mien a iných ohybných slov s osobitným dôrazom na pravopis. Pomenovanie ohybných slov: podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky, slovesá (poznať v texte).

Stupňovanie prídavných mien.

Veta - základné rozdelenie. Jednoduchá veta a súvetie. Podmet a prísudok.

Vety s tvarmy prídavných mien *rád, rada, radi, rady*.

Podstatné mená a slovesá vo vete - ich funkcia. Písanie vlastných podstatných mien.

Slovesá, slovesné časy, neurčitok. Časovanie slovies.

Slabika a rozdelenie slov na slabiky.

Výslovnosť- nacvičovanie výslovnosti jednotlivých hlások a slov.

Zámená - ukazovacia a opytovacie zámená.

Pravopis prídavných mien, zámen, čísloviek, slovies.

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

Výber krátkych a veselých textov z ľudovej slovesnosti: rozprávky, rečňovanky, hádanky, príslovia, detské ľudové hry a piesne, bájky.

Ľudové piesne - výber.

Vyčítanky - výber.

Výber z poézie a prózy vojvodinských autorov.

Zo svetovej literatúty (výber).

Jozef Pavlovič (výber)

Detské ľudové hry.

Daniel Hevier (výber)

Mária Rázusová - Martáková (výber)

Klára Jarunková (výber)

Zoroslav Jesenský (výber)

Mária Kotvášová - Jonášová (výber)

Štefan Moravčík (výber)

Slovenská ľudová pieseň: Po nábreží

Slovenská ľudová balada.

Alojz Čobej: Čo všetko deťom k šťastiu treba

Marta Hlušíková: Príbeh o Európe

Miroslav Demák: Vranka Hanka a havran Ján

Anna Majerová: Májový deň

Krista Bendová: Čapica

Reprodukcia spracovaných textov systematicky podľa sledu udalostí. Diferencované úlohy.

Obmena zakončenia rozprávky.

Podľa učiteľovho názoru žiaci sa môžu naučiť vybranú báseň naspamäť a nacvičovať umelecký prednes.

TÉMY NA SPRACOVANIE: IV-VI. ročník

Širšia rodina. Príbuzenské vzťahy. Životopisné údaje. Moje narodeniny. Hostia. Jedálny lístok. Návštevy. Sviatky. Môj priateľ-moja priateľka. Pracovný deň žiaka. Voľný čas. Záľuby. Kniha. TV a rozhlas. Rozprávky starej matere a starého otca. Časti tela - podrobnejšie. Vnútorné orgány. Chráňme prírodu - zvieratá a rastliny. Počasie. Ročný kolobeh v prírode. Povolania a remeslá. Rodná reč. Láska k rodnej reči. Najdôležitejšie slovenské vojvodinské

manifestácie pre deti - festivaly a prehliadky. Časopis Zornička. Návšteva priateľa v Novom Sade. Telefonická konverzácia. Doprava. V obchodnom dome. Na pošte. Na kúpalisku. Športy. Kupujeme počítač. Budova, byt. Koľko je hodín. Dátumy. Adresy. Slovenské kultúrne, informačné a náboženské inštitúcie v Novom Sade. U lekára. Planéta Zem. Kontinenty, strany sveta. Kam by som chcel(a) cestovať. Pesničky, dialógy, scénky, dielne na vylepšenie konverzácie. Comics. Pexeso.

Prvky národnej kultúry a tradície

Zoznamovanie detí so základmi dejín slovenskej menšiny vo Vojvodine a Srbsku (dosťahovanie, kultúrne, vzdelanostné, cirkevné a hospodárske snahy, vrcholné kultúrne výsledky, relevantné organizačné formy a inštitúcie...), sprostredkovanie poznatkov, ale i pestovanie emočného vzťahu k tradícii, kultúre, obyčajom a zvykom slovenskej menšiny vo Vojvodine, Srbsku, ale i na celej Dolnej zemi (folklor, remeslá, ľudová slovesnosť, divadlo, literatúra, hudba, tradičné detské hry, obyčaje, demonológia...), no nie v zmysle romantického tradicionalizmu a paseizmu, ale vždy v relácii k budúcnosti, rozvoju a modernizácii. Na minulosť sa opierať, do budúcnosti sa pozerať. Sprostredkovať deťom poznatky o slovenskej komunite vo Vojvodine a Srbsku (osady, inštitúcie a organizácie, osobnosti, mená, priezviská, pôvod...), ale i stykoch s inými etnickými skupinami a kultúrami, o prínosoch Slovákov tunajšiemu prostrediu (v školstve, kultúre,umení, architektúre...). Snažiť sa slovenskú identitu a sebaúctu pestovať subtílne, nie prostredníctvom hesiel a fráz, ale na konkrétnych príkladoch, spájať pritom poznatky s emočným nasadením, vždy ale so zreteľom na menšinové a ľudské práva, na európsky kontext, tiež na interetnickú úctu, toleranciu a interakciu.

DIDAKTICKÉ POKYNY

Keď ide o tento predmet, musí sa mať na zreteli podstatná úloha: naučiť žiakov pekne rozprávať po slovensky, pekne čítať, písať a získať zručnosť v jazykovej správnosti. Musia sa mať vždy na zreteli predvedomosti žiakov a na ne sa musí vždy sústavne nadväzovať.

Gramatika sa má podávať v implicitnej podobe, namiesto opravovania chýb sa využíva modelovanie správneho rečového variantu. Neodmysliteľné je vytvorenie príjemnej atmosféry, ktorá predpokladá partnerský vzťah medzi učiteľom a žiakom a má pomôcť prekonať psychickú bariéru pri aktivizácii získaných rečových zručností, schopností a návykov. Každý jazykový prostriedok sa demonštruje v určitom kontexte, nie izolovane. V nácviku rečových zručností majú dominovať rozličné formy párovej konverzácie v interakcii učiteľ - žiak a žiak - žiak. K požiadavkám na spôsob vyjadrovania sa patrí jednoduchosť, prirodzenosť, spontánnosť a jazyková správnosť.

UKRAJINSKI JEZIK

Метою навчання української мови у п'ятому класі є: вивчання української літературної мови, ознайомлення з українською літературою, опанування учнями мови для усного і письмового висловлювання, збагачення словникового запасу новими словами і виразами, навчання мови до рівня вільного висловлювання своїх думок стосовно повсякденного життя, оволодіння методикою написання творів на вільну тему, ознайомлення із звичаями та традиціями українського народу.

Оперативні завдання

В кінці шостого класу учні повинні:

- правильно і плавно та з розумінням читати відомі та невідомі тексти;

- дотримуватись правил пунктуації при читанні;

- дотримуватись правил правопису на письмі;

- чітко писати писаними літерами під час диктантів та самодиктантів;

- висловлювати свої думки стосовно повсякденного життя;

- зрозуміти прочитане і зробити усний та письмовий висновок прочитаного тексту;

- збагатити свій словниковий запас і засвоїти близько 300 нових слів та виразів;

- висловлювати свої думки використовуючи реченнєві моделіу минулому, теперішньому і майбутньому часі;

- правильно виділяти головну думку в рамках засвоєної теми;

- розпізнавати відомі структури тексту;

- поступово опановувати методикою написання творівна вільну тему;

- збагачувати знання про звичаї та традиції українського народу.

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Повторення вивченого в 5 класі.

Фонетика:

Вимова приголосних - уподібнення за м'якістю: *пісня, освітній, для, сміх* та ін.

Уподібнення за місцем творення -шиплячі *ж, ч, ш* перед фрикативними *с'*і *ц'*: *намажся, діжці, не мучся, дочці*, *ховаєшся, дощі* та фрикативні *з* і с перед шиплячими *ж* і *ш: з жалю, з шести, зшити* та ін.

Подвоєння приголосних: *сумління, подружжя, піддошшя, розрісся* та спрощення груп приголосних: *стн, здн, слн, рдц, скн, стклн, нтств* і ін.

Уподібнення за способом творення - зімкненого *д* перед фрикативними *з* і *с* та африкати *ц* і *дз*: *відзимувати, підсісти, над цим*, віддзекалення; а також зімкненого *т* перед фрикативним *с*: *багатство, сміється*.

Іменник:

Повторення відмінювання іменників засвоєне в попередніх класах. Називний, знахідний та місцевийві дмінки (множина). Закінчення іменників у родовому, давальному та місцевому відмінках множини.

Займенник:

Питальні, неозначені та заперечні займенники. Відмінювання займкнниківю

Дієслово:

Рід дієслів. Дієслова I і II дієвідміни. Імператив парадигми. Теперішній час. Минулий час. Майбутній час.

Прислівник:

Вживання прислівника у ролі присудка.

Речення:

Інформація про особу (предмет), про яку йде мова.	Мою сестру звати Віра. Їй десять років. У неї пишне чорне волосся і карі очи.
Інформація про якісні ознаки особи чи предмета	Роман веселої вдачі. Перед новим будинком посадили дерево.
Наказовий спосіб (наказ, бажання, прохання)	Роскажи про свою подорож!

Заперечні речення:

Без протиставлення.	Ні, це не наша вулиця.
З протиставленням.	Це не книжка, а зошит. Ні не дев'ять, а десять років.

Комунікативні одиниці:

З Новим роком!

Зі святом Вас!

Вітаю тебе з днем народження!

Спасибі за привітання.

Дуже приємно.

Мені подобається.

ЛІТЕРАТУРА

1.	Література стосовно пір року.
2.	Українські народні казки.
3.	Казки народів світу.
4.	Байки.
5.	Українські народні пісні.
6.	Обрядові пісні (Миколая, Різдво, Новий рік, Великдень)

7.	Тематичні вірші та пісні (День народження, дружба)
8.	Твори українських письменників.
9.	Леся Українка "Мрії"
10.	Павло Тичина "Гаї шумлять"
11.	Борис Грінченко "Олеся"
12.	Тематична література.
13.	Літопис "Слово о полку Ігоревім"
14.	Легенди.

Читання

Правильне і плавне читання з розумінням прочитаного відомого та невідомого тексту. Виразне читання різних літературних жанрів.

Правильне читання драматургічного тесту.

Виразне читання невідомого тексту з дотриманням правил пунктуації.

Аналіз тексту

Аналіз літературних творів таусної народної творчості.

Поділ текстів на частини. Вибір найцікавішої частини тексту. Висловлювання своєї думки про прочитане та дискусії на базі прочитаного.

Виділення головних героїв та другорядних дійових осіб. Характеристика головних дійових осіб.

Опис природиу тексті.

Пряме та переносне значення слів.

Аналіз поезії (тема, ідея).

Виділення та пояснення виразів, слів та діалогів в тексті стосовно поведінки головних героїв, драматичних ситуацій і їхніх причин та наслідків.

Аналіз частин тексту на базі головної думки тексту.

Літературні терміни

Діалог, портрет, головний герой і дійові особи, вірщ стовпчик, план твору, головна думка, висновок.

Розповідь, казка, байка, басна, легенда, літопис.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

Розмовна мова

Розповідь про різні випадки та пригоди.

Складання розповіді на задану тему на вибір учня або викладача. Опис природи. Опис з використанням запропонованих слів. Водження дискусії на задану тему.

Розмова про улюблену книгу, фільм, телепередачу.

Закінчення розповіді з заданим початком.

Розмови на актуальні теми, що цікавлять дітей. Розмови з використанням тематичних слів.

Переказ тексту.

Опис поодиноких предметів, осіб, природи та природних явищ

Вправи для збагачення словникового запасу слів.

Короткі розмови на теми з повсякденного життя.

Письмо

Письмовий переказ цікавих пригод з особистого життя учнів.

Опис поодиноких предметів, осіб, природи.

Диктант, самодиктант.

Правильне написання різних граматичних форм слів вжитих у тексті.

Складання творів з дотриманням головних елементів (вступ, головна частина, кінцівка).

Вправи складання простих поширених речень. Вправи перетворення простих коротких речень в поширені.

Вправи правильного вживання правил пунктуації.

Виконання домашніх завдань і їхня перевірка на уроці.

Дві письмові роботи - по одній в кожному шкільному півріччі.

Елементи національної культури

Весільні обряди та хрестини.

Український народний одяг у Воєводині.

Географічні поняття (міста України, туристичні центри).

Історія формування української нації.

Генезис українського народу і досягнення української культури за часів Київської Русі.

Вивчання українських пісень.

Українські народні ігри.

Архітектура - специфічність українських осель, деякі назви старовинних побутових предметів.

Презентація народних звичаїв, пісень та ігор на шкільних вечорах в традиційному народному одязі.

Історичний контекст доселення українців на терени південної Паноніï.

Огляд доселень українців вколишню Югославію і сьогоднішню Сербію.

ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Традиційні методи виконання програми з української мови з елементами національної культури представлені у вигляді чітко сформульованих етапів.

У сфері літератури запропоновано дві адекватні системи: читання з розумінням тексту і письмо з вживанням правил правопису, засвоєних протягом минулих років навчання. Відповідна презентація цих систем та їхнє засвоєння, разом з тим і розуміння поетичних, прозових чи драматургічних творів, допомагають учням в правильному і логічному спілкуванні українською мовою.

В області мови наголос ставиться на вдосконалення спілкування шляхом збагачення словникового запасу, як і використання синонімів та антонімів. Мова учнів повинна грунтуватись на мовних структурах в дусі української мови.

Культура мови та письма є від виняткового значення, аце являє собою кістяк будь-якого якісного спілкування. З цих причин, протягом роботи з учнями велику увагу потрібно приділяти збагаченню лексичного фонду та проширенню семантичного значення слів, плеканню національної культури, звичаїв, історії та культури.

HRVATSKI JEZIK

CILJ I ZADACI:

Cilj nastave hrvatskog jezika i književnosti jeste obrazovanje i odgoj učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkog uma i oplemenjenog jezika.

Zadaci nastave hrvatskog jezika i književnosti su da:

- upoznaje učenike s književnom umetnošću,

- razvija humanističko i književno obrazovanje na najboljim djelima hrvatske i svjetske kulturne baštine

- usavršava učenike na istraživački i kritički odnos prema književnosti i osposobljava ih za samostalno čitanje, doživljavanje, razumijevanje, tumačenje i ocjenjivanje književno-umjetničkih djela,

- osigurava funkcionalna znanja iz teorije i historije književnosti radi boljeg razumevanja i uspešnijeg proučavanja umjetničkih tekstova,

- osposobljava učenike da se pouzdano služe stručnom literaturom i drugim izvorima saznanja,

- širi saznajne vidike učenika i potiče ih na kritičko mišljenje i originalna gledišta,

- odgaja u duhu općeg humanističkog progresa i na načelu poštovanja, čuvanja i bogaćenja kulturne i umjetničke baštine, civilizacijskih tekovina i materijalnih dobara u okviru hrvatske i svetske zajednice,

- uvodi učenike u proučavanje jezika kao sustava,

- uvodi učenike u lingvistička znanja i pojmove,

- razvija jezični senzibilitet i izražavanje učenika,

- osposobljava učenike da teorijska znanja o jezičnim pojavama i pravopisnoj normi uspješno primenjuje u praksi,

- odgaja u duhu jezične tolerancije prema drugim jezicima i varijantnoj osobnosti hrvatskog jezika,

- razvija učenja u pismenom i usmenom izražavanju,

- potiče učenike na usavršavanje govorenja, pisanja i čitanja, kao i na njegovanje kulture dijaloga,

- osposobljava učenike da se uspješno služe raznim oblicima kazivanja i odgovarajućim funkcionalnim stihovima u različitim govornim situacijama,

- potiče i razvija trajno interesiranja za nova saznanja, obrazovanje i osposobljava za stalno samoobrazovanje.

SADRŽAJI PROGRAMA

NASTAVNO PODRUČJE: **JEZIK**

1. Početci hrvatske pismenosti

ključni pojmovi:

- hrvatska pisma: latinica, glagoljica, ćirilica

- prvotisak

- Bašćanska ploča)

2. Punoznačne i nepunoznačne riječi (ključni pojmovi: punoznačne i nepunoznačne riječi, naglasnice, nenaglasnice, prednaglasnice, zanaglasnice)

3. Osnovno i preneseno značenje riječi (pojam)

4. Rečenični i pravopisni znakovi: trotočje, izostavnik, crtica, zagrada, točka sa zarezom

5. Veliko početno slovo u imenima naselja, dijelova naselja, trgova i ulica (ključni pojmovi: pisanje višečlanih naziva naselja, ulica i trgova)

6. Glagoli po značenju (ključni pojam: glagoli radnje, stanja i zbivanja)

7. Glagoli po vidu (ključni pojam: glagolski vid, svršeni i nesvršeni glagoli)

8. Glagoli po predmetu radnje (ključni pojam: prijelazni, neprijelazni i povratni glagoli)

9. Infinitiv (ključni pojmovi: infinitiv, infinitivna osnova i završetci)

10. Glagolski pridjevi i glagolska imenica (ključni pojmovi: glagolski pridjev radni, glagolski pridjev trpni, glagolska imenica)

11. Izricanje sadašnjosti prezentom (ključni pojmovi: prezent, prezentski nastavci, sprezanje/konjugacija)

12. Izricanje prošlosti perfektom (ključni pojmovi: perfekt, krnji perfekt)

13. Izricanje prošlosti aoristom, imperfektom i pluskvamperfektom (ključni pojmovi: aorist, imperfekt, pluskvamperfekt)

14. Izricanje budućnosti futurom (ključni pojmovi: futur prvi, futur drugi)

15. Izricanje zapovijedi i molbe imperativom (ključni pojmovi: glagolski način, imperativ)

16. Izricanje želje kondicionalom (ključni pojmovi: kondicional prvi, kondicional drugi)

17. Glagolski prilozi (ključni pojmovi: glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli)

NASTAVNO PODRUČJE: **JEZIČNO IZRAŽAVANJE**

1. Stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta (ključni pojmovi: prepričavanje s promjenom gledišta, gledište)

2. Sažeto prepričavanje

3. Vrsta razgovora (ključni pojmovi: službeni razgovor, privatni razgovor)

4. Interpretativno (umjetničko, izvedbeno) čitanje i krasnoslov

5. Portret (vanjski i unutrašnji opis) (ključni pojmovi: vanjski opis lika, unutarnji opis lika, portret)

6. Opis otvorenoga prostora (ključni pojmovi: plan opisa, otvoreni prostor, opis otvorenoga prostora)

7. Izvođenje dramatiziranog teksta (ključni pojmovi: dramatizacija teksta, nedijaloški tekst, dijaloški tekst, osobni doživljaj i izražavanje osjećaja na sceni)

8. Interpretativno kazivanje malih epskih vrsta (ključni pojmovi: male epske vrste: anegdota, vic, crtica).

NASTAVNO PODRUČJE: **KNJIŽEVNOST**

1. Odnos teme i motiva (ključni pojmovi: tema, tematske jedinice, motiv)

2. Lik u proznom dijelu (ključni pojmovi: fabula, lik, glumačko označenje lika)

3. Male epske vrste (ključni pojmovi: epska djela, proza, anegdota, vic, crtica)

4. Pustolovni roman

5. Monolog (samogovor) u dramskom djelu (ključni pojmovi: drama, dijalog, didaskalije, dramski monolog/samogovor)

6. Pjesničko izražajno sredstvo (kontrast - figura misli)

7. Epska pjesma (ključni pojmovi: epska pjesma, događaji i likovi u epskoj pjesmi)

8. Povjestica

9. Dijalektalno pjesništvo (ključni pojmovi: lirska pjesma, štokavsko, kajkavsko i čakavsko pjesništvo)

10. Usmeno i pisano pjesništvo (ključni pojmovi: stalni epitet, usmena lirska pjesma, usmena epska pjesma, epski deseterac, pisana pjesma)

11. Zavičajna književnost (ključni pojmovi: zavičajna književnost, književnici, narodno stvaralaštvo, bunjevačka ikavica).

LEKTIRA (odabrati najmanje pet naslova)

Balint Vujkov: Šaljive narodne pripovitke

Blaž Rajić: Bunjevčice - crtice iz života bunjevačkih Hrvata

Ivan Kujundžić: Deran s očima i druge pripovijesti

Stjepan Tomaš: Mali ratni dnevnik

August Šenoa: Povjestice

Blanka Dovjak-Matković: Zagrebačka priča

Mark Twain: Kraljević i prosjak

Henryk Sienkiewicz: Kroz pustinju i prašumu

Ivona Šajatović: Tajna ogrlice sa sedam rubina

Josip Cvenić: Čvrsto drži *joy-stick*

Jadranko Bitens: *Twist* na bazenu

Vladimir Nazor: Veli Jože

Milutin Majer: Dolazak Hrvata

Jonathan Swift: Guliverova putovanja

Branko Ćopić: Čudesna sprava

NASTAVNO PODRUČJE: **MEDIJSKA KULTURA**

1. Kadar (kadar, dugi i kratki kadar)

2. Plan (vrste filmskih planova: total, srednji plan, krupni plan, detalj)

3. Kut snimanja (položaj kamere u kojem se može snimati: donji rakurs, gornji rakurs, visina ljudskih očiju)

4. Dječji časopis (ilustracija, poučni tekst, popularno znanstveni, zabavni tekst)

5. Jezik stripa (strip, kvadrat kao osnovno sredstvo strip priče, fabula ispričana kvadratima, dijalog monolog u stripu).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Metode izvođenja nastave:

- interaktivna, nastavnik - učenik

- radioničarska

- ambijentalna

- kooperativno učenje u grupama učenika

- iskustveno učenje primenjeno u saznajnim i socijalnim situacijama

- razne forme učenja putem otkrića i rješavanja problema

- integrativni pristup različitim područjima u sklopu kulture

Aktivnosti nastavnika:

- Organizira nastavni proces(planira metode rada, sredstva, planira sadržaj)

- Realizira nastavni proces(stvara prilike za učenje, prezentira sadržaje, vodi ciljani razgovor, omogućuje primjenu stečenih vještina)

- Motivira učenika, podržava i razvija njihova interesovanja

- Prati efekte sopstvenog rada

- Унапређује сопствени рад

- Учествује у културним догађајима средине с ученицима

Активности ученика:

- Активни посматрачи

- Активни слушатељи

- Активни учесници у комуникацији

- Партнери - сарадња с одраслима и вршњацима, узимају у обзир и туђе мишљење

- Организатори - учење и ангажман у заједници

БУЊЕВАЧКИ ГОВОР СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

BUNJEVAČKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ШЕСТИ РАЗРЕД
ŠESTI RAZRED

Циљ наставе Буњевачког говора са елементима националне културе је проширивање знања из претходних разреда о буњевачком говору у оквиру предвиђених садржаја, проучавање књижевности на матерњем језику, оспособљавање ученика за нове форме усменог и писменог изражавања, стално богаћење речника изворним буњевачким речима, као и развијање мултикултуралности у нашој, мултиетничкој средини.

Оперативни задаци

- неговање буњевачког говора у свакодневној комуникацији;

- даље оспособљавање ученика за течно читање и препричавање;

- богаћење сопственог речника изворним буњевачким речима уз помоћ Речника бачких Буњеваца;

- савладавање излагања краћих целина у оквиру обрађене теме;

- препознавање наученe структуре текста;

- савладавање методологије писања састава;

- стицање основних знања о гласовима и гласовним променама и уочавање одсуства сибиларизације, као и нагласак на асимилацији самогласника (руки, чито);

- стицање знања о глаголским облицима (употреба кнјег инфинитива, одсуство аориста и имперфекта);

- upoznavanje učenika sa načinom građenja reči;

- tumačenje motiva, pesničkih slika i upoznavanje novih stilskih izražajnih sredstava u lirskoj pesmi (metafora, hiperbola, apostrofa);

- proširivanje znanja o istoriji, kulturi i tradiciji Bunjevaca;

- razvijanje ljubavi prema bunjevačkom govoru sa naglaskom na potrebi njegovog očuvanja, negovanja i usavršavanja.

I. BUNJEVAČKI GOVOR

- obnavljanje gradiva iz prethodnog razreda;

- podela glasova i sticanje osnovnih znanja o glasovnim promenama;

- građenje reči (proste, izvedenice, složenice);

- homonimi, sinonimi, antonimi, deminutivi, augmentativi;

- osnovna glagolska vremena (proširivanje znanja iz prethodnih razreda);

- bezlični glagolski oblici i njihova upotreba u bunjevačkom govoru (glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli, krnji infinitiv, radni glagolski pridev i trpni glagolski pridev);

- vežbanje pravilnog korišćenja znakova interpunkcije;

- proširivanje znanja o upotrebi velikog slova;

- uvežbavanje pravilne dikcije bunjevačkog govora.

II. KULTURA IZRAŽAVANJA

Usmeno izražavanje

- bogaćenje rečnika izvornim bunjevačkim rečima korišćenjem Bunjevačkog rečnika;

- prepričavanje raznih događaja i doživljaja;

- opisivanje detalja iz prirode;

- iniciranje diskusija na zadatu temu;

- opisivanje lika iz neposrednog okruženja;

- pričanje o smešnim zgodama i nezgodama;

- sažeto pričanje o utiscima nakon pročitang romana ili pripovetke;

- kratke konverzacije na osnovu situacija iz svakodnevnog života.

Pismeno izražavanje

- hronološko i retrospektivno pripovedanje;

- prepričavanje događaja iz života učenika;

- opisivanje enterijera i eksterijera, kao i pejzaža i portreta;

- izrada četiri domaća pismena zadatka i njihova analiza na času;

- izrada dva školska pismena zadatka - po jedan u svakom polugodištu;

- pisanje vesti i izveštaja - mali novinari lista "Tandrčak";

- uključivanje učenika u nagradni konkurs "Bunjevačka lipa rič"

(prozni i poetski radovi pisani bunjevačkom ikavicom).

III. KNJIŽEVNOST

Školska lektira

- bunjevačke narodne pripovetke, bajke i basne - izbor;

- epske narodne pesme GROKTALICE - izbor;

- lirske narodne pesme TUŽBALICE, OPROŠTAJNE pesme - izbor;

- Gabrijela Dikić - "Polivači"

- Alisa Prćić - "Avlija"

- Ana Popov - "Napiši pismu"

- Geza Babijanović - "Žuta dunja na ormaru"

- Ladislav Kovačić - "Škula"- odlomak;

- Gabrijela Dikić - "Zimske večeri na salašu"

- Ana Popov - "Najlipša pisma"- igrokaz;

- Petar Kuntić - "Tamo više ničeg nema"

- Marko Peić - "Bunjevačkom rodu"

- Tomislav Kopunović - "Naša himna"

- Marko Marijanušić - "Stari palićki salaš"

Domaća lektira

- Ladislav Kovačić -"Škula", "Palić"

- izbor iz "Tandrčkovog blaga"

- čitamo "Bunjevačku lipu rič"- zbornik radova školske dece na maternjem jeziku

IV. ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

- uloga Franjevaca u opismenjavanju Bunjevaca (prve bunjevačke škole);

- proširivanje sadržaja o verskim običajima kod Bunjevaca vezanih za Božić, Korizmu i Uskrs;

- proširivanje sadržaja o narodnim običajima kod Bunjevaca vezanih za Božić, Uskrs, Kraljice, Dužijancu, svatove i prela;

- bunjevačka obeležja - zastava, grb i svečana pesma;

- muzika - upoznavanje tambure (bunjevačkog nacionalnog instrumenta);

- muzika - upoznavanje sa stvaralaštvom Pere Tumbasa Haje, obrada pesama i kola - "Tavankute, selo moje malo" "Čuj, Bunjevče, veso glas" "Momačko kolo" "Divojačko kolo";

- savremene dečije pesme na maternjem jeziku;

- domaća radinost - šling (bili i šareni šling);

- bunjevačka nošnja - ženska i muška svečana bunjevačka nošnja;

- bunjevačke institucije i nacionalni praznici;

- bunjevačka jela - lakumići.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program Bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture u 6. razredu ostvaruje se u nekoliko jasno definisanih etapa, kao i u 5. razredu. U oblasti govora stavljamo akcenat na veći unos izvornih bunjevačkih reči u svakodnevno izražavanje, u njihovo pravilno naglašavanje, kao i u poseban oblik rečeničkog iskaza koji je karakterističan za bunjevački govor. Kultura usmenog i pismenog izražavanja se nadovezuje na pravilan bunjevački govor i predstavlja osnovu za svaku dobru, bilo usmenu, bilo pismenu, komunikaciju. Posebno treba insistirati na dečijem proznom i poetskom izražavanju i uzimanju što masovnijeg učešća na nagradnom konkursu "Bunjevačka lipa rič" koji kontinuirano sprovodi Bunjevačka matica i koji okuplja decu osnovnih i srednjih škola sa prostora Subotice i Sombora, koja rado pišu bunjevačkom ikavicom. Kao krajnji rezultat svakog sprovedenog konkursa krajem tekuće godine objavljuje se zbornik sa najoriginalnijim radovima učenika.

U oblasti književnosti proučavaju se dela savremenih bunjevačkih autora, ali se kroz sve naredne četiri godine ne zanemaruje i obimno narodno stvaralaštvo, kao i u starijim razredima, starija bunjevačka umetnička književnost. Razvija se logičko mišljenje putem razumevanja i tumačenja poetskih, proznih i dramskih tekstova koji obogaćuju dečiju maštu i doprinose većoj kreativnosti na maternjem jeziku.

Upoznavanje i negovanje nacionalne kulture ostvaruje se postupnim usvajanjem znanja o bunjevačkoj istoriji, kulturi i tradiciji. U oblasti verskih i narodnih običaja svake godine

obrađuju se iste teme proširivanjem i usvajanjem novih znanja. Posebna pažnja u ovom segmentu posvećuje se razvijanju kreativnosti učenika, kao i posetama bunjevačkim institucijama koje su organizatori mnogobrojnih kulturnih manifestacija.

Nastava se izvodi putem sledećih metoda:

- interaktivna, nastavnik - učenik;

- radioničarska metoda;

- ambijentalna metoda;

- grupni rad;

- problemska metoda itd.

ČEŠKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

CILJ I ZADACI

Cilj nastave češkog jezika jeste da učenici ovladaju zakonitostima češkog književnog jezika na kom će se pismeno i usmeno pravilno izražavati, da upoznaju, dožive i osposobe se da tumače odabrana književna dela, pozorišna, filmska i druga umetnička ostvarenja iz češke kulturne baštine.

Zadaci nastave češkog jezika su sledeći:

- razvijanje ljubavi prema maternjem jeziku i potrebe da se on neguje i unapređuje;

- opismenjivanje učenika na temeljima književnog češkog jezika;

- postupno i sistematično upoznavanje gramatike češkog jezika;

- osposobljavanje za uspešno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove pismene i usmene upotrebe u okviru tema iz svakodnevnog života (slušanje, čitanje, usmena i pisana produkcija i interakcija);

- usvajanje pravilnog izgovora i intonacije pri usmenom izražavanju i čitanju;

- savladavanje pisma i osnova pravopisa radi korektnog pismenog izražavanja u granicama usvojenih jezičkih struktura i leksike;

- razvijanje osećanja za autentične estetske vrednosti u češkoj književnoj umetnosti;

- upoznavanje, čuvanje, razvijanje i poštovanje češkog nacionalnog i kulturnog identiteta na delima češke književnosti, pozorišne i filmske umetnosti, kao i drugih umetničkih ostvarenja;

- razvijanje poštovanja prema češkoj kulturnoj baštini i potrebe da se ona neguje i unapređuje;

- vaspitavanje u duhu mira, tolerancije, kulturnih odnosa i saradnje među ljudima;

- sticanje svesti o interkulturalnosti.

ŠESTI RAZRED

(dva časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Ciljevi predviđeni nastavnim programom češkog jezika i književnosti sa elementima nacionalne kulture kao ishod imaju razvijanje sledećih **kompetencija** kod učenika:

- upoznavanje sa materijalnom i duhovnom kulturom svog naroda;

- sticanje osnovnih znanja, umenja i navika od kojih zavisi opšta i književna kultura učenika, izgrađivanje potrebe za književnoumetničkim tekstovima, poštovanje nacionalnog, književnog i umetničkog nasleđa;

- uvođenje u osnovne pojmove o književnosti;

- upoznavanje sa različitim književnoumetničkim tekstovima;

- aktivno slušanje čitanja teksta (audio i video zapisi);

- uočavanje bitnih elemenata književnoumetničkog teksta (motiva, teme, vremena i mesta radnje, fabule, likova);

- kazivanje napamet naučenih kraćih tekstualnih formi;

- sticanje svesti o samom sebi i svom mestu u svetu sličnih i različitih, formiranje predstave o sopstvenom kulturnom identitetu, čime se u multinacionalnoj i multikonfesionalnoj sredini Srbije čuvaju prava i osobenosti manjina i njihov identitet.

- poznavanje običaja vezanih za određene praznike;

- poznavanje češke narodne nošnje;

- poznavanje geografskih pojmova (važni gradovi i turistički centri u Češkoj);

- poznavanje istorije i formiranja češkog naroda;

- poznavanje čeških folklornih pesama;

- poznavanje čeških folklornih plesova;

- poznavanje arhitekture (specifične kuće u češkim selima) i dr.

OPERATIVNI ZADACI

U toku nastave *Češkog jezika sa elementima nacionalne kulture* u šestom razredu osnovne škole, učenici treba da:

- usvoje nove jezičke strukture i oko 250-400 novih reči i izraza radi daljeg razvijanja govornih sposobnosti;

- razumeju na sluh novi tekst u okviru usvojene leksike;

- koriguju greške koje čine na svim nivoima češkog jezika;

- osposobe se za samostalno čitanje u sebi dužih tekstova, u odnosu na prethodni razred, različitog žanra;

- osposobe se za upoznavanje elemenata kulture koje tekstovi sadrže;

- osposobe se za analizu tekstova;

- osposobe se za pismeno izražavanje u okviru obrađenih tema uz dalje savladavanje osnovnih pravopisnih pravila; pisanje pisma, kraćih izveštaja i dr;

- nastavom gramatike usvajaju nova zvanja o češkom jeziku koja će produktivno primenjivati;

- osposobe se za korišćenje jezičkih priručnika i dvojezičnih rečnika.

SADRŽAJI PROGRAMA

1. Češki jezik (jezička materija), **jezičko izražavanje** (veština slušanja, čitanja, pisanja, govorenja i govorne interakcije) i **tematika**

1.1. Ishod nastave i kompetencije učenika na nivou **jezičkog izražavanja** (veština komunikacije) nastavlja uvežbavanje pravilnog izgovora novih leksičkih jedinica i novih oblika. Korišćenje govornih vežbi iz prethodnog razreda i uvođenje novih.

1.1.1. Veština slušanja (razumevanje govora). Učenik treba da:

- razume dijaloge (do deset replika - pitanja i odgovora), priče i druge vrste tekstova, kao i pesme o temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom, koje čuje uživo ili sa audio-vizuelnih zapisa;

- razume opšti sadržaj i izdvoji ključne informacije iz kraćih i prilagođenih tekstova posle 2-3 slušanja;

- razume i reaguje na odgovarajući način na usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času (poziv na igru ili neku grupnu aktivnost, zapovest, uputstvo, događaj iz neposredne prošlosti, planovi za blisku budućnost, svakodnevne aktivnosti, želje i izbori itd.).

1.1.2. Veština čitanja. Učenik treba da:

- razume tekstove (do 150 reči), koji sadrže pretežno poznate jezičke elemente, a čiji sadržaj je u skladu sa razvojnim i saznajnim karakteristikama, iskustvom i interesovanjima učenika;

- razume i adekvatno interpretira sadržaj ilustrovanih tekstova (stripovi, TV program, raspored časova, bioskopski program, red vožnje, specijalizovani časopisi, informacije na javnim mestima itd.) koristeći jezičke elemente predviđene nastavnim programom;

- pronalazi i izdvaja predvidljive informacije u tekstovima iz svakodnevnog okruženja (pisma, kraći novinski članci, uputstva o upotrebi) i iz kraćih književnih formi (pripovetke, poezija, dramski tekstovi) primerenih uzrastu i interesovanju učenika;

- može da izvede zaključak o mogućem značenju nepoznatih reči oslanjajući se na opšti smisao teksta sa temom iz svakodnevnog života;

- dalje se osposobljava za samostalno čitanje tekstova različitog žanra i težih tekstova u odnosu na prethodni razred;

- upoznaje se sa kulturnim kontekstom koji tekstovi sadrže;

- dalje se navikava i uvežbava za efikasno služenje jezičkim priručnicima i dvojezičnim rečnicima.

1.1.3. Veština pisanja. Učenik treba da:

- ume da prepričava obrađeni tekst: na osnovu plana i slobodno, sa promenom stanovišta (lice, broj, rod, vreme);

- ume da skraćuje i proširuje tekst;

- ume da zajednički prepričava kolektivni doživljaj;

- ume da piše kraće izveštaje, telegrame, da beleži telefonske poruke;

- ume da piše rečenice i kraće tekstove (do 70 reči) čiju koherentnost i koheziju postiže koristeći poznate jezičke elemente u vezi sa poznatim pisanim tekstom ili vizuelnim podsticajem;

- ume da izdvaja ključne informacije i prepričava ono što je video, doživeo, čuo ili pročitao;

- ume da koristi pisani kod za izražavanje sopstvenih potreba i interesovanja (šalje lične poruke, čestitke, koristi elektronsku poštu, i sl).

1.1.4. Veština govorenja (usmeno izražavanje). Učenik treba da:

- ume da prepričava obrađeni tekst na osnovu plana i slobodno sa izmenom završetka;

- ume da sažima i proširuje tekst;

- ume da prepriča odslušani odlomak radio i TV - emisija, po planu i slobodno;

- ume da sastavi plan (u vidu podnaslova, teza);

- ume da prepričava na osnovu datog početka, o doživljajima učenika i događajima iz neposredne i šire okoline;

- ume da opisuje pejzaž;

- ume da razgovora o samostalno pročitanom tekstu;

- usklađuje intonaciju, ritam i visinu glasa sa sopstvenom komunikativnom namerom i sa stepenom formalnosti govorne situacije;

- pored informacija o sebi i svom okruženju opisuje ili izveštava u nekoliko rečenica o licima, događajima i aktivnostima u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture);

- prepričava, upoređuje i interpretira u nekoliko rečenica sadržaj pisanih, ilustrovanih i usmenih tekstova na teme, sadržaje i komunikativne funkcije predviđene nastavnim programom, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture);

- može da u nekoliko rečenica daje svoje mišljenje i izražava stavove u skladu sa predviđenim komunikativnim funkcijama, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture).

1.1.5. Govorna interakcija (uloga sagovornika). Učenik treba da:

- u stvarnim i simuliranim govornim situacijama sa sagovornicima razmenjuje iskaze u vezi s kontekstom učionice, kao i o svim ostalim temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom (uključujući i razmenu mišljenja i stavova prema stvarima, pojavama, koristeći poznate morfosintaksičke strukture i leksiku);

- učestvuje u komunikaciji i poštuje sociokulturne norme komunikacije (traži reč, ne prekida sagovornika, pažljivo sluša druge, itd);

- ume da odgovori na direktna pitanja koja se nadovezuju uz mogućnost da mu se ponove i pruži pomoć pri formulisanju odgovora.

1.2. Ishod nastave i kompetencije učenika na nivou **jezičke materije.** Učenik treba da:

- prepoznaje i koristi gramatičke sadržaje predviđene nastavnim programom;

- poštuje osnovna pravila smislenog povezivanja rečenica u šire celine;

- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);

- razume značaj upotrebe internacionalizama, primenjuje kompenzacione strategije, i to tako što: usmerava pažnju na ono što razume; pokušava da odgonetne značenje na osnovu konteksta i proverava pitajući nekog ko dobro zna (druga, nastavnika itd.); obraća pažnju na reči i izraze, koji se više puta ponavljaju, kao i na naslove i podnaslove u pisanim tekstovima; obraća pažnju na razne neverbalne elemente (gestovi, mimika, u usmenim tekstovima; ilustracije i drugi vizuelni elementi u pismenim tekstovima); razmišlja da li neka reč koju ne razume liči na neku koja postoji u maternjem jeziku; traži značenje u rečniku; pokušava da upotrebi poznatu reč približnog značenja umesto nepoznate (npr. automobil umesto vozilo); pokušava da zameni ili dopuni iskaz ili deo iskaza adekvatnim gestom ili mimikom; uz pomoć nastavnika kontinuirano radi na usvajanju i primeni opštih strategija učenja;

1.3. Tematika sadrži nekoliko tematskih oblasti:

- škola: susedne škole (u mestu ili bližoj okolini); međusobni susreti učenika (saradnja, takmičenje, dopisivanje); vrste sportova; doživljaji učenika iz svakodnevnog života, sa letovanja i zimovanja;

- svakodnevni život: aktuelni događaji uže zajednice; poseta sportskoj priredbi (rezultati, ponašanje, navijanje); radio, televizija, dečja štampa; poseta pozorištu; posebna interesovanja;

- društvo i priroda: iz života značajnih ličnosti, naučno-popularne teme; izleti u prirodu, prirodne lepote Češke;

- aktuelne teme: ljudska solidarnost, zaštita prirodne sredine, društvene organizacije;

- tradicija i običaji u češkoj kulturi (proslave, karnevali, manifestacije...); razvijanje kritičkog stava prema negativnim elementima vršnjačke kulture (netolerancija, agresivno ponašanje i sl.); aktuelne teme iz kulturne istorije Čeha i dr.

Program za šesti razred podrazumeva **komunikativne funkcije** kao i u prethodnom razredu. One se usložnjavaju leksičkim i gramatičkim sadržajima predviđenim nastavnim programom za šesti razred. Kada je reč o sadržaju komunikativnih funkcija, on može biti jednostavan ili složen, u zavisnosti od ciljne grupe (uzrast, nivo jezičkih kompetencija, nivo obrazovanja), a podrazumeva sledeće: pozdravljanje; predstavljanje sebe i drugih; identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva itd. (u vezi sa temama); razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi; postavljanje i odgovaranje na pitanja; molbe i izrazi zahvalnosti; primanje i davanje poziva za učešće u igri / grupnoj aktivnosti; izražavanje dopadanja / nedopadanja; izražavanje fizičkih senzacija i potreba; imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama); iskazivanje prostornih odnosa i veličina; davanje i traženje informacija o sebi i drugima; traženje i davanje obaveštenja; opisivanje lica i predmeta; izricanje zabrane i reagovanje na zabranu; izražavanje pripadanja i posedovanja; traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku; skretanje pažnje; traženje mišljenja i izražavanje slaganja/ neslaganja; iskazivanje izvinjenja i opravdanja; negodovanje i iskazivanje protesta; prenošenje trećoj osobi osnovnog značenja iskazanog u okviru nabrojanih komunikativnih funkcija.

2. Češka književnost. Elementi nacionalne kulture (praznici, običaji, važni događaji)

Integrisanje nastave jezika sa nastavom književnosti i elementima nacionalne kulture omogućuje ostvarivanje efikasnih rezultata u svakoj od navedenih oblasti. Usvajanje književnoumetničkih sadržaja, kao i elemenata nacionalne kulture, pored slušanja sprovodi se i kroz čitanje na glas i u sebi. Tumačenje teksta ima za cilj sticanje sledećih kompetencija kod učenika:

- razlikovanje folklornih formi (poslovice, zagonetke...);

- prepoznavanje rime, stiha i strofe u lirskoj pesmi;

- određivanje karakterističnih osobina, osećanja, izgleda i postupaka likova;

- uočavanje veze između događaja;

- povezivanje naslova pročitanih književnih dela sa imenima autora tih dela;

- razlikovanje tipova književnog stvaralaštva (usmena i autorska književnost);

- razlikovanje osnovnih književnih rodova (liriku, epiku i dramu);

- prepoznavanje različitih oblika kazivanja u književnoumetničkom tekstu: naracija, deskripcija, dijalog i monolog;

- uočavanje bitnih elemenata književnoumetničkog teksta: motiva, tema, fabule, vremena i mesta radnje, likova i dr.

- uočavanje razlike između prepričavanja i analize dela.

Pored navedenog, u okviru ovog predmeta učenici stiču i sledeća znanja i kompetencije vezane za:

- upoznavanje češke muzičke tradicije i kulture (narodne, dečje, umetničke pesme čeških kompozitora);

- pevanje čeških pesama u horu;

- češke narodne igre;

- istorija češkog naroda, značajne ličnosti i događaji;

- upoznavanje kulturnog nasleđa Čeha u Češkoj;

- upoznavanje i upoređivanje tradicije i običaja u češkoj kulturi (proslave, karnevali, manifestacije...) u Češkoj i u lokalnoj češkoj kulturi;

- aktuelne teme iz kulturne istorije Čeha;

- sticanje osnovnih znanja o stanovništvu, privredi, naseljima i gradovima u Češkoj;

- sticanje znanja o geografskim lepotama Češke, važnim turističkim centrima;

- poznavanje arhitekture (specifične kuće u češkim selima) i dr.

- uočavanje uticaja drugih na formiranje lokalne češke kulture;

- negovanje osećaja za sopstvene vrednosti, kao i za vrednosti drugih;

- isticanje važnosti interkulturalnog dijaloga u multikulturalnom, multijezičkom i multikonfesionalnom prostoru u kom živimo;

- razvijanje opšte kulture i obrazovanja.

Preporučuje se upotreba:

- audio-vizuelnog materijala (filmova, muzičkih diskova), radio i TV emisija;

- zbirke narodnih igara i pesama;

- materijal iz porodičnih "arhiva"; usmena tradicija koju prenose stariji članovi porodice;

- preporučena lektira: - Iva Maráková - Pranostiky a hry na celý rok; - Josef Václav Sládek - Dětem (Dětská poezie); - Můj první obrázkový slovník (Mezí zvířaty, Na statku);

- Časopisi - Sluníčko, Mateřídouška.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

- **Pristup.** U domenu književnosti cilj je da se učenik uvede u razumevanje književnog dela, što podrazumeva prepoznavanje i razlikovanje poetskog, proznog i dramskog teksta, razumevanje konstrukcije teksta, kao što su uvod, zaplet, rasplet.

U domenu nastavnog programa koji se fokusira na elemente nacionalne kulture, preporučuje se komparativni metod, kao pristup koji omogućava sagledavanje elemenata kulture u užem ili širem kontekstu.

Kad je reč o jeziku, primenjuje se komunikativno-interaktivna nastava, kao i u prethodnim razredima.

- **Učenici.** U nastavi češkog jezika sa elementima nacionalne kulture težište rada prenosi se na učenike: oni se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u nastavnom procesu, koji svojim zalaganjem i radom treba da stiču i razvijaju jezička umenja, da usvajaju jezik i stečena znanja primenjuju u komunikaciji. Učenici u početku slušaju i reaguju, tek kasnije počinju da govore. Kada je reč o književnosti i elementima nacionalne kulture, deca mogu da aktivno učestvuju u spontanom razgovoru na času ili sakupljanjem obaveštenja, istraživanjem i saznanjem od starijih članova porodice (posebno baka i deda) o nizu tema koje se tiču narodne tradicije.

- **Nastavnik** planira, vodi i organizuje nastavni proces (odabira sadržinu rada, leksiku, metode rada, oblik rada, tipove i broj vežbi i dr.), koordinira radom učenika kako bi se što uspešnije ostvarili postavljeni ciljevi. Nastavnik poštuje princip individualizacije u radu, s obzirom da je znanje jezika među učenicima veoma heterogeno i vežbe postavlja tako da svakom učeniku omogući što češće verbalne aktivnosti. Kada je reč o aktivnostima vezanim za sticanje znanja o elementima nacionalne kulture i književnosti, praktični vid nastave u ovom segmentu nastavnog programa podrazumeva aktivan dodir sa predmetima koji čine materijalnu komponentu tradicijske kulture, bilo da se izrađuju prema postojećem modelu, bilo da se sa njima upoznaje u autentičnom ambijentu.

U učionici se koristi ciljni jezik, a govor nastavnika prilagođen je znanju i uzrastu učenika. Nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente. Počev od petog razreda, očekuje se da nastavnik učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza. Počev od petog razreda, nastavnik upućuje učenike na zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa. Svi gramatički sadržaji uvode se bez detaljnih gramatičkih objašnjenja, osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju.

Gde god je to moguće, u realizaciji nastave gramatike koriste se sheme i tabele kako bi se jezičke pojave bolje razumele. Izbor, broj i vrsta vežbi zavisi od jezičke građe i njenog odnosa prema jeziku učenika. Gde su razlike izraženije, koristi se više vežbi. I gramatika i jezičke veštine predviđaju prošireni deo za učenike koji brže napreduju u savladavanju češkog jezika.

- **Nastavna sredstva:** visok nivo motivacije učenika nastavnik postiže upotrebom odgovarajućih audio-vizuelnih sredstava, kompakt-diskova, udžbenika i vežbanki, slika, fotografija, emisija, filmova i sl. Nastavnik mora da podstiče učenike da se i oni angažuju na prikupljanju nastavnih sredstava vezanih za temu koja se obrađuje (razglednice, čestitke, slike, članci iz novina i sl.). Kada je reč o podučavanju književnosti i elemenata nacionalne kulture, preporučena literatura je navedena, iako se izbor sadržaja u određenoj meri prepušta nastavniku.

- **Ocenjivanje:** Ostvaruje se kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovana aktivnost. Evaluacija treba da obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima, kao i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sprovodi sa akcentom na proveri postignuća, i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama. Ocenjuje se razumevanje govora, razumevanje kraćeg pisanog teksta, monološko i dijaloško usmeno i pismeno izražavanje, usvojenost leksičkih sadržaja, usvojenost gramatičkih

sadržaja (poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu), pravopis, zalaganje na času, izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih i u paru). Načini provere moraju učenicima biti unapred poznati i usklađeni sa tipom vežbi koje su primenjivane na času.

- **Tehnike:**

- Veština čitanja: prepoznavanje veze između slova i glasova povezivanjem reči i slike, odgovaranjem na jednostavna pitanja u vezi sa tekstom, izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi; uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice i sl.); odgovaranje na pitanja u vezi s tekstom, tačno - netačno, višestruki izbor; izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi;

- Veština pisanja: pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči i sl.); povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ ilustracijama; popunjavanje formulara (prijava za kurs, pretplata na dečji časopis ili sl., nalepnice za putnu torbu i sl.); pisanje čestitki i razglednica; pisanje kraćih tekstova;

- Veština slušanja: reagovanje na komande nastavnika ili sa audio-zapisa (uglavnom fizičke aktivnosti: ustani, sedi, hodaj, skoči, igraj i sl., ali i u manuelne aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku i dr.); povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom; povezati pojmove u vežbanki (dodati delove slike koji nedostaju i sl.), selektovati tačne i netačne izraze, utvrditi hronologiju i sl.; "prevođenje" iskaza u gest;

- Veština govorenja: igre, pevanje u grupi, klasiranje i upoređivanje (po veličini, obliku, boji i dr.); pogađanje predmeta ili lica; "prevođenje" gesta u iskaz;

- Veština govorne i pisane interakcije: rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori u vezi sa aktivnostima; zajedničko pravljenje ilustrovanih materijala (albuma fotografija sa izleta ili proslava; plan nedeljnih aktivnosti sa izleta ili druženja i sl.); interaktivno učenje, spontani razgovor; rad u parovima, malim i velikim grupama (mini dijalozi, igra po ulogama i dr);

- Transponovanje dečje književnosti u druge medije: igru, pesmu, dramski iskaz, likovni izraz i sl.

- **Literatura:**

- Mluvnice současné čaštiny. 1, Jak se píše a jak se mluví / Václav Cvrček a kolektiv. Praha: Karolinum, 2010. - 353 str.

- Remediosová Helena, Do you want to speak Czech?: workbook, volume 1 = Wollen Sie Tschechisch sprechen?: Arbeitsbuch zum 1. Teil / Helena Remediosová, Elga Čechová, Harry Putz; [ilustrace Ivan Mračeк-Jonáš]. - 2. vyd. - Liberec: H. Putz, 2001. - 224 str.

- M. Hádková, J. Línek, K. Vlasáková, Čeština jako cizí jazyk = Češki jezik kao strani jezik, Úroven A1 = nivo A1, Univerzita Palackého v Olomouci Katedra bohemistiky Filozofiché fakulty, podle "Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Jak se učíme jazykúm, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotime" - vydáni prvni, vydalo Ministerstvo školstvi, mládeže a tělovýchovy České republiky / nakladatelstvi TAURIS, 2005. - 320 str.

- Koprivica Verica, Češko-srpski, srpsko-češki rečnik = Česko-srbský, srbsko-český slovník: [izgovor, gramatika] / [priredila] Verica Koprivica. - 1. izd. - Beograd: Agencija Matić, 2008 (Beograd: Demetra). - 540 str.; 20 cm. - (Nova edicija).

- Jeníková Anna, Srpsko-češki, češko-srpski rečnik = Srbsko-český, česko-srbský slovník / vydalo nakladatelstvi LEDA spol. s.r.o. - vydáni prvni, Voznice (Czech), 2002. - 592 str.

ČESKÝ JAZYK S PRVKY NÁRODNÍ KULTURY

CÍLE A ÚKOLY

Cílem výuky českého jazyka je to, aby žáci získali schopnost vyjadřovat se spisovným jazykem správně, a to jak v projevech ústních tak i písemných. Aby byli schopni interpretovat vybraná literární díla, divadelní hry, filmy a další umělecká díla týkající se českého kulturního dědictví.

Úkoly výuky českého jazyka jsou:

- probudit v dětech lásku k mateřskému jazyku, aby ho poznali ve všech jeho složkách;

- naučit se číst a psát na základě spisovné podoby českého jazyka;

- postupně a systematicky se seznamovat s pravopisem českého jazyka;

- získané vědomosti a dovednosti umět využít v různých situacích každodenního života (poslech, čtení, ústní a písemné projevy, interakce);

- v mluveném projevu ovládat zásady spisovné výslovnosti a jazykového projevu;

- učit se a procvičovat základy pravopisu, což je základem pro správný písemný projev v rámci přijatých jazykových struktur i slovní zásoby;

- utvářet zájem a vkus pro autentické, estetické hodnoty literárního umění;

- seznámit, uchovat, rozvíjet a respektovat vlastní národní a kulturní identitu za pomoci české literatury, divadla, filmu a jiných uměleckých děl;

- rozvíjet úctu ke svému kulturnímu dědictvé a potřebu aby se ono chránilo a rozvíjelo;

- výchova v duchu míru, tolerance, dobrých mezilidských vztahů a spolupráce mezi lidmi;

seznámit se s interkulturní komunikací.

ŠESTÁ TŘÍDA

(2 hodiny týdně, 72 hodin ročně)

Cílem učebních osnov vyučovacího předmětu:český jazyk s elementy národní kultury je rozvoj odpovídajících **kompetencí** žáků.

- seznámí se z hmotnou a duchovní kulturou svého národa;

- rozpozná základní literární druhy, učí se vnímat jejich specifické znaky, žáci dospívají k takovým poznatkům a prožitkům, které mohou pozitivně ovlivnit jejich postoje a životní hodnotovou orientaci, učí se respektovat své kulturní dědictví;

- učí se základní literární druhy;

- odliší jednotlivé literární pojmy;

- čte litetrární texty, pozorně naslouchá čtení (audioorální metoda);

- stručně reprodukuje obsah literárního textu;

- identifikuje podstatné prvky literárního díla (motivy, témata, děj, čas a místo děje, postavy);

- seznámí se z nevýznamnějšími českými svátky a zvyky které se k nim vztahují;

- získá povědomí o sobě, o svém místě ve světě, pochopí význam českého jazyka jako prvku své národní identity, naučí se chránit si v multinacionálním a multikonfesionálním prostředí jako je Srbsko svou národní identitu.

- seznámí se zvyky v České Republice, které jsou spojeny s významnými daty v životě jednotlivce i kolektivu;

- seznámí se s českým lidovým krojem;

- seznámí se s zeměpisnými údaji (významná místa a turistická centra v České Republice);

- seznámí se s českými dějinami;

- seznámí se s českými lidovými písněmi;

- seznámí se s českými lidovými tanci;

- seznámí se s arhitekturou (typické stavby českého venkova) atd.

ZADANÉ ÚKOLY

V rámci výuky *Českého jazyka s prvky národní kultury* v šesté třídě základní školy, žák by měl:

- rozvijí čtenářské a komunikační dovednosti, jeho slovní zásoba obsahuje zhruba 250 - 400 nových slov a výrazů;

- v rámci své slovní zásoby, v novém textu odvodí význam neznámých slovíček a slovních spojení;

- opraví chyby;

- oproti předchozímu ročníku, samostatně čte delší texty různých žánrů;

- samostatně udělá rozbor textu;

- správně aplikuje pravopisné a gramatické jevy ve složitějších písemných projevech, napíše vzkaz, pozdrav, vyplní správně jednoduché formuláře v tištěné podobě a podobně;

- při výuce gramatiky získá nové poznatky o českém jazyce;

- naučí se pracovat s dvojjazyčným slovníkem a jazykovou příručkou.

NÁPLŇ PROGRAMU

1. Český jazyk (jazyková látka), **jazykový výraz** (poslech, psaní, čtení hovor a hovorová interakce) a **tématika.**

1.1. Na výsledek výuky a dovednosti žáka na úrovni **jazykového projevu** (komunikační dovednost) navazuje cvičení správné výslovnosti nových jazykových tvarů. Opakování hlasových cvičení z minulého ročníku a zavedení nových.

1.1.1. Náslech (porozumí mluvenému projevu). Žák by měl:

- porozumí krátkým dialogům (do 10 replik, otázky a odpovědi), povídky, básně a jiné texty, předepsané učebním plánem, reprodukuje obsah slyšeného projevu;

- porozumí obsahu slyšeného projevu a vybere z něj podstatné informace po 2-3 následích;

- porozumí a adekvátně reaguje na jazykové sdělení v souvislosti s osobní zkušeností a činností ve třídě (výzva ke hře nebo skupinové činnosti, příkaz, návod, událost z blízké minulosti, plány do budoucna, každodenní činnost, přání, volby atd.).

1.1.2. Čtení. Žák by měl:

- porozumí textu (do 150 slov), který obsahuje velké procento známých jazykovýh prvků, strukturálních a lexikálních, jejihž obsah je v souladu se stupněm rozvoje, zkušenosti a zájmu žáka;

- správně interpretuje obsah ilustrovaných textů (komiks, televizní program, rozvrh hodin, program kina, jízdní řád, informace na veřejných místech atd.) za pomoci jazykových prvků předepsaných učebním plánem;

- vyhledá a vyčlení základní informace v textu z každodenního života (dopisy, krátké novinové články, návody na použití) z kratkých litetrárních forem (krátké příběhy, poezie a dramatické texty) odpovídající věku a zájmům žáka;

- v novém krátkém textu odvodí význam neznámých slovíček a slovních spojení;

- odhadne význam nových a neznámých slov a frází v přiměřeně obtížném textu a z kontextu;

- seznámí se s kulturologickým kontextem, který texty obsahují;

- i dále využívá slovníkové příručky, cizojazyčný a výkladový slovník.

1.1.3. Psaní. Žák by měl:

- samostatně shrne obsah mluveného či čteného textu: na základě plánu, nebo volně, se změnou stanoviska (osoba, číslo, rod, čas);

- umí zkrátit a rozšířit text;

- je schopen převyprávět společný zážitek;

- umí napsat krátkou zprávu, telegram a zaznamená telefonní vzkaz;

- píše věty a kratší texty (do 70 slov) jejíž soudržnosti dosáhne s použitím známých jazykových prvků, na základě známého textu s vizuální oporou v učebnici;

- vyčlení základní informace a převypráví co viděl, zažil, slyšel nebo četl;

- používá lexikální a jiné jazykové prostředky (posílá zprávy, blahopřání, jak v tištěné tak v elektronické formě.).

1.1.4. Hovor (ústní projev). Žák by měl:

- ústně předá informace o tématech z daných tématických okruhů;

- slučuje a rozšiřuje text;

- převypráví část radio nebo televizního pořadu, volně, nebo podle plánu;

- umí vypracovat plán (ve formě podtitulků……);

- jednoduchým způsobem se vyjádří o současné situaci, věcech minulých a budoucích;

- umí popsat krajinu;

- rozumí podstatě ústního projevu;

- při hovoru užívá správné frázování, slovní a větný přízvuk, výšku a sílu hlasu a tempo řeči;

- kromě informací o sobě a svém okolí, stručně popíše situaci v čase minulém, přítomném a budoucím, a při tom aplikuje znalosti osvojené v jazykové výchově (slovní zásoba a morfosintaktická struktura);

- v několika větách porovná a interpretuje obsah ústních a písemných projevů, ilustrovaných tématických kapitol, komunikační funkce, stanovené učebními osnovami, a při tom používá známé jazykové prostředky slovní zásobu a morfosintaktickou strukturu;

- v několika větách vyjádří svůj názor v souladu s komunikačními funkcemi, a při tom používá známé jazykové prostředky (slovní zásobu a morfosintaktickou strukturu);

1.1.5. Hovorová interakce (role partnera). Žák by měl:

- při nedostatku známé slovní zásoby se vyjádří za použití jiných lexikálních prostředků, obsah přiměřeně obtížné promluvy či konverzace shrnuje různými způsoby, v reálných situacích si vyžádá informaci a při nedorozumění klade doplnující otázky (včetně výměny názoru, postoji k věci, za použití známých jazykových prostředků, slovní zásobu a morfosintaktické struktury);

- během rozhovoru respektuje společenské normy komunikace (hlásí se o slovo, neskáče druhému do řeči, pozorně naslouchá ostatním apod.).

- naslouchá mluvenému projevu spolužáka, odhalí výraznější chyby v mluveném projevu a upozorní na ně.

1.2. Výsledky výuky žáků na úrovni **jazykové látky.** Žák by měl:

- používá gramatické prvky stanovené učebním plánem;

- dodržuje základní pravidla, spojuje krátké věty do souvětí a užívá k tomu vhodné spojovací výrazy;

- používá jazyk v souladu s komunikační situací (například formy zdvořilosti);

- pochopí význam multikulturní výchovy, používá kompenzační strategii a to tak, že: věnuje pozornost tomu, čemu rozumí; snaží se najít význam na základě kontextu a přesnost si ověří u toho kdo zná (spolužáka, učitele atd..); věnuje pozornost výrazům a frázím, které se stále opakují, jako jsou například titulky a podtitulky textech, věnuje pozornost neverbálním prostředkům (gesty a mimika v ústním projevu; ilustrace a druhé vizuální prostředky v písemném projevu); přemýšlí o tom, zda se výraz kterému nerozumí nepodobá nějakému výrazu v jeho mateřském jazyce; hledá jeho význam ve slovníku; pokouší se použít podobný výraz (například automobil místo vůz); pokusí se svůj projev doplnit, nebo nahradit adekvátním gestem nebo mimikou; za pomoci učitele dále rozvíjí své kompetence.

1.3. Tématické okruhy:

- škola: sousední školy (v místě nebo blízkém okolí); vzájemná setkání žáků (spolupráce, soutěže, korespondence); druhy sportu; zážitky žáků z každodenního života, z letní a zimní dovolené;

- každodenní život: aktuální události v komunitě; účast na sportovní akci (výsledky, chování, fandění); rádio, televize, dětské časopisy; návštěva divadla a jiné zájmy;

- společnost a příroda: ze života významných osobností, vědecko - populární témata; výlety do přírody, přírodní krásy České republiky;

- aktuální témata: solidarita, ochrana životního prostředí, společenské organizace;

- tradice a zvyky v české kultuře (oslavy, karnevaly, manifestace...); rozvoj kritického postoje vůdči negativním jevům (nesnášenlivost, agresivní chování); aktuální témata z oblasti kulturních dějin Čechů;

Komunikační funkce jsou v šesté třídě stejné jako v předchozím ročníku, jedině jsou obohaceny o nové lexikální a gramatické aspekty: pozdrav, představení, představení sebe a druhých (jméno, věk, bydliště) pojmenování a popis lidí, částí těla, jiných živých bytostí, objektů, místností, atd. ve vztahu k jejich fyzickým vlastnostem (velikost, barva, tvar), ptát se a dávat informace o jiné osobě nebo předmětu, popsat polohu a místo, kde se nachází osoba nebo objekt; vyžádat si a dávat informace, vyžádat si a dávat povolení, poděkovat, omluvit se, přimout omluvu, dát jednoduché pokyny a příkazy, poprosit, zdvořile požádat, zakázat, vyjádřit své pocity a potřeby, vyjádřit sounáležitost, čísla a číslovky, zeptat se kolik je hodin); část dne, dny v týdnu, měsíce, roční období, popsat počasí spojené s ročním obdobím, vyjadřit schopnost / neschopnost, vyjádřit zálibu, odpor, poblahopřát (narozeniny, svátky atd.), dát návrh ke spolupráci, přijmout návrh, nabízet, přijímout nabízené, rozhořčení a protest; sdílí s ostatními své pochopení textu a své prožitky.

2. Česká literatura. Prvky národní kultury (svátky, zvyky, významné události)

Integrace výuky jazyka s výukou literatury a prvky národní kultury nám dává možnost dosažení dobrých výsledků v každé jednostlivé oblasti. V páté třídě základní školy se žáci naučili číst česky, prvky národní kultury, naslechu, čtení nahlas a potichu. Interpretace textu mu dává možnost získat určité kompetence:

- rozlišuje formy folkloru (přísloví, hádanky…);

- v básni rozpozná rým, verš a sloku;

- v literárním díle určí vlastnosti, pocity a jednání postav;

- identifikuje vztahy mezi událostmi;

- rozliší vyprávění od dialogu a popisu;

- spojí název literárního díla s jejím autorem;

- rozlišuje literární druhy a žánry (ústní lidová tvorba,autorská literární tvorba);

- rozlišuje základní literární skupiny (lyriku, epiku a drama);

- identifikuje různé formy žánru a vyjadřování: vyprávění, popis, dialog a monolog;

- identifikuje základní prvky literárního textu, motiv, téma, děj a podobně;

- rozliší převyprávění a analýzu literárního díla.

Kromě jiného v rámci výuky tohoto předmětu si žáci osvojí tyto kompetence:

- seznámí se s českou hudební tradicí a kulturou (umělecká, dětská a lidová tvorba českých skladatelů);

- zpívání českých písniček ve sboru;

- české lidové tance;

- dějiny českého národa, významné osobnosti a události;

- seznámení s kulturním dědictvím Čechů v Česku;

- seznámí se z nevýznamnějšími českými svátky / oslavy, karnevaly a jiné manifestace/ a zvyky které se k ním váží;

- aktuální témata kulturních dějin Čechů;

- seznámí se s údaji o obyvatelstvu, průmyslu, městech a obcích v České republice;

- seznámí se s zeměpisnými údaji (významná místa a turistická centra v České republice);

- seznámí se s arhitekturou (typické stavby českého venkova) atd.

- cizí vliv na utváření místní české kultury;

- naučí se vážit si jak vlastních společensko-kulturních hodnot, tak i hodnot ostatních národů;

- klade důraz na význam multikulturního dialogu v multi kulturním, konfesním a jazykovém prostoru, ve kterém žije;

- rozvíjí základní vědomosti a vzdělávání.

Doporučuje se:

- audio-vizuální prostředky, CD, filmy, radio a televizní pořady;

- sbírky lidových písní a tanců;

- materiál z rodinných "archivů"; ústně předávané tradice starších členů rodiny.

- doporučená literatura: - Iva Maráková - Pranostiky a hry na celý rok; - Josef Václav Sládek - Dětem (Dětská poezie); - Můj první obrázkový slovník (Mezí zvířaty, Na statku);

- doporučené časopisy - Sluníčko, Mateřídouška.

METODIKA VÝUKY

- **Metodika.** Sdělí své dojmy z přečteného literárního textu, rozliší poezii, prozu, drama, rozpozná základní literární druhy, úvod zápletku.

V oblasti vyučovacích osnov, které se soustředí na prvky národní kultury, se doporučuje komparativní metoda, zde jazykový materiál musíme neustále umist'ovat v užší nebo širší kontext.

Ve výuce jazyka se uplatnuje komunikativně-interaktivní metoda, stejně tak, jako v předchozích ročnících.

- **Žáci.** Výuka českého jazyka s prvky národní kultury se zaměřuje především na žáky: žáci se považují za odpovědné, kreatvní a aktivní účastníky ve vyučovacím procesu, kteří vynakládají značné úsilí pro získání jazykových znalostí a potom je aplikují v komunikaci. Během výuky literatury s prvky národní kultury, se děti aktivně zapojují do rozhovoru v hodině, nebo schromažďují informace o celé řadě témat souvisejících s lidovou tradicí, zejména od starších členů své rodiny (prarodičů).

- **Vyučující.** plánuje, vede a organizuje vyučovací proces (výběr obsahu, lexiky, metody, druhu a počtu cvičení atd.), řídí práci žáků tak, aby mohli úspěšně zvládat učivo. Učitel zadává cvičení tak často, jak je potřeba, aby každý žák měl možnost si cvičit hovor, protože jedině tak se může kvalitně naučit jazyk. Učitel respektuje to, že znalost jazyka u žáků není na stejné úrovni a tak pracuje s žáky i jednotlivě. Co jde o aktivity vázané za výuku literatury a národní kultury, praktické metody v této části učebních osnov, zahrnuje kontakt s předměty, které tvoří významnou část lidové kultury, at' už jsou vyrobeny podle současných modelů, anebo se s nimi seznámíme v autentickém prostředí.

Ve třídě se používá cílový jazyk, a hovor učitele musí být přizpůsoben znalosti a věku žáků. Učitel musí mít jistotu, že žáci jeho výklad správně pochpopili a to včetně jeho výchovných a socializačních prvků. Počínajíc od šesté třídy, od učitele se očekává, že seznámí žáky s významem gramatické správnosti textu.Od šesté třídy, učitel seznámí žáky s rovnocenností

ústního a psaného kodu a jejich vzájemném vztahu. Tyto gramatické popisy se zavádí bez podrobného vysvětlení gramatiky, jedině jestli žák na vysvětlení netrvá.

Kdykoli je to možné, ve výuce gramatiky používáme schémata, tabulky a přehledy, které pomáhají pochopit gramatické jevy. Počet a tip cvičení přizpůsobíme jazykové úrovni žáků. Máme možnost kombinovat jednotky nižších úrovní do mnohem vyššího počtu jednotek na vyšší úrovni.

- **Didaktické prostředky:** vysokou motivaci žáků učitel zvyšuje pomocí vhodných audio-vizuálních prostředků, CD, ilustrací v učebnicích,obrázků, fotografií, pořadů, filmů a podobně. Učitel by měl přimět žáky k tomu, aby se aktivně zapojili do shromažd'ování materiálů, které se vztahují k určité lekci (pohlednice, obrázky, články z novin atd.). Ve výuce literatury s prvky národní kultury, se doporučuje literatura i když výběr obsahu je do jisté míry ponechán na učiteli.

- **Hodnocení:** Hodnocení není oddělená činnost, ale nedílná součást výuky. Učitel se při veškerých činnostech cíleně zaměřuje také na rozvíjení a hodnocení klíčových kompetencí žáků. Hodnotí se komunikační kompetence, řečové dovednosti, slovní zásoba pravopis, pozornost v hodině, vypracování domácích úkolů a projektů, (jednotlivých nebo skupinových). Způsob ocenování musí žák znát předem, a musí být v souladu s cvičebními postupy v hodině.

- **Technika:**

- Čtení: doplní text o chybějící část, dovypráví jej, vymyslí název úryvku textu; v souvislosti s textem se zeptá i jednoduše odpoví na dotaz, dobře - špatně, výběr z více možností,provádí metodické pokyny a příkazy; určí základní charakteristiku která určuje gramatické kategorie (rod, číslo, slovesný čas atd.);

- Psaní: samostatně shrne obsah mluveného či čteného textu: na základě plánu, nebo volně, se změnou stanoviska (osoba, číslo, rod, čas); umí zkrátit a rozšířit text; je schopen převyprávět společný zážitek; umí napsat krátkou zprávu, telegram a zaznamená telefonní vzkaz; píše věty a kratší texty jejíž soudržnosti dosáhne s použitím známých jazykových prvků, na základě známého textu s vizuální oporou v učebnici; vyčlení základní informace a převypráví co viděl, zažil, slyšel nebo četl; používá lexikální a jiné jazykové prostředky (posílá zprávy,blahopřání, jak v tištěné tak v elektronické formě.);

- Náslech: reaguje na příkazy učitele nebo z audio záznamu; seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti, podle obzázkové osnovy vypráví jednoduchý příběh, pochopí obsah a smysl jednoduchého dialogu a nahrávky; v novém krátkém textu odvodí význam některých neznámých slovíček a slovních spojení za pomoci obrázků; stanoví chronologii;

- Hovor: hra, zpěv ve skupině, porovnání a třídění (podle velikosti, tvaru, barvy atd.) identifikuje předmět nebo osobu; "utvoří" z gesta výklad;

- Hovorová a písemná interakce: řešení "aktuálních otázek" ve třídě, respektive dohoda ohledně činnosti; společná práce s ilustrovanými materiály (fotoalba, fotografie z výletu nebo nějaké slavnosti, týdenní plán aktivit,); interaktivní učení, spontánní rozhovor, práce vedvojicích, malých a velikých skupinách (mini dialog, výměna rolí atd..);

- Převedení dětské litaratury do jiného media: tanec, zpěv, divadlo, výtvarná výchova.

- **Literatura:**

- Mluvnice současné češtiny. 1, Jak se píše a jak se mluví / Václav Cvrček a kolektiv. Praha: Karolinum, 2010. - 353 str.

- Remediosová Helena, Do you want to speak Czech?: workbook, volume 1 = Wollen Sie Tschechisch sprechen?: Arbeitsbuch zum 1. Teil / Helena Remediosová, Elga Čechová, Harry Putz; [ilustrace Ivan Mraček-Jonáš]. - 2. vyd. - Liberec: H. Putz, 2001. - 224 str.

- M. Hádková, J. Línek, K. Vlasáková, Čeština jako cizí jazyk, Úroven A1, Univerzita Palackého v Olomouci Katedra bohemistiky Filozofiché fakulty, podle "Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme" - vydání první, vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky / nakladatelstvi TAURIS, 2005. - 320 str.

- Koprivica Verica, Česko-srbský, srbsko-český slovník: [výslovnost, gramatika] / [autor] Verica Koprivica. - 1. vyd. - Bělehrad: Agentůra Matić, 2008 (Bělehrad: Demetra). - 540 str.; 20 cm. - (Nova edicija).

Jeníková Anna, = Srbsko-český, česko-srbský slovník / vydalo nakladatelství LEDA spol. s.r.o. - vydáni první, Voznice (Czech), 2002. - 592 str.

ŠAH

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave ***šaha*** jeste da učenici ovladaju osnovnim i naprednim zakonitostima i principima šahovske igre radi formiranja njihovih radnih sposobnosti, savesnosti, istrajnosti, upornosti, urednosti, radoznalosti, kreativnosti, originalnosti i spremnosti na saradnju uz uvažavanje tuđeg mišljenja i načela lepog ponašanja, da se kod učenika izgradi kultura rada, da se rad obavlja u određeno vreme u predviđenom radnom prostoru, kao i da se razvija svesna potreba da se započeti posao dovrši do kraja.

Zadaci nastave šaha su:

- razvijanje interesovanja za šahovsku igru kod učenika;

- stimulisanje učenika, njihove mašte, kreativnosti i radoznalosti tokom učenja šaha;

- povezivanje znanja o šahu sa životnim situacijama;

- izgrađivanje razumevanja šahovske igre kao osnove za logičko mišljenje;

- osposobljavanje učenika da samostalno donose odluke kroz igranje šaha;

- jačanje tolerancije na frustraciju kao bitnog faktora emocionalne inteligencije;

- razvijanje svesti o sopstvenom napredovanju i jačanje motivacije za dalje učenje šaha;

- igranje šaha.

Operativni zadaci

Učenici treba da se:

- kroz veći broj zanimljivih i atraktivnih primera, koji se odnose na veštinu igranja šaha, zainteresuju za razvijanje šahovske igre;

- kroz veći broj zadataka osposobe da samostalno donose odluke u toku šahovske igre.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (1+0)

Uvodni čas - upoznavanje sa ciljevima i zadacima programa i načinom rada

(demonstracija, interakcija; vežbanje - samostalno i u parovima, odigravanje partija kroz učeničke turnire, tema-turnire i simultanke).

OTVARANJE I SREDIŠNJICA (6+6)

Poluotvorene igre

Sicilijanska odbrana (teorijski pristup i poučne partije)

- Ševeniška varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Karpov - Kasparov 0:1, Moskva (m/24) 1985.

- Paulsenova varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Karpov - Kasparov 0:1, Moskva (m/16) 1985.

- Najdorfova varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Spaski - Fišer 1:0, Rejkjavik (m/11) 1972.

- Zmajeva varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Karpov - Korčnoj 1:0, Moskva (m/2) 1974.

- Rihter-Rauzerova varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Anand - Timan 1:0, Vajkan Ze 2004.

- Laskerova varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Kasparov - Širov 1:0, Horgen 1994.

ODIGRAVANJE PARTIJA (0+5)

- Praktična igra u tematskim varijantama Sicilijanske odbrane (2 časa).

- Turnir učenika (2 časa).

- Simultanka predmetnog nastavnika protiv učenika (1 čas).

ZAVRŠNICA (3+3)

Top i pešak protiv topa

- Kralj slabije strane je odrezan od linije promocije pešaka. Osnovni načini postizanja Lucenove pozicije i osnovni postupci odbrane.

- Kralj slabije strane nije na liniji promocije pešaka, a nije ni direktno odsečen.

Pravilo "kraće strane".

- Ostali slučajevi T + P: T.

SVETSKI ŠAMPIONI I NJIHOVO STVARALAŠTVO (6+3)

1. Viljem Štajnic

- Doprinos istoriji šaha.

- Poučna partija: Štajnic - Bardeleben 1:0, Hestings 1895.

- Primeri iz Štajnicovog stvaralaštva (pozicije iz njegovih partija i samostalno nalaženje najboljih rešenja).

2. Emanuel Lasker

- Doprinos istoriji šaha.

- Poučna partija: Lasker - Kapablanka 1:0, Sankt Petersburg 1914.

- Primeri iz Laskerovog stvaralaštva (pozicije iz njegovih partija i samostalno nalaženje najboljih rešenja).

3. Hoze-Raul Kapablanka

- Doprinos istoriji šaha.

- Poučna partija: Kapablanka - Maršal 1:0, Njujork 1918.

- Primeri iz Kapablankinog stvaralaštva (pozicije iz njegovih partija i samostalno nalaženje najboljih rešenja).

ODIGRAVANJE PARTIJA (0+3)

- Turnir učenika (2 časa).

- Simultanka predmetnog nastavnika protiv učenika (1 čas).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastava se realizuje u specijalizovanoj učionici opremljenoj za izborni nastavni predmet šah.

Grupa učenika za realizaciju sadržaja programa nastavnog predmeta šah broji od 10 do 16 učenika.

Pri sastavljanju programa vodilo se računa o obezbeđivanju postupnosti u ostvarivanju sadržaja, pa je neophodno da nastavnik poštuje redosled tematskih celina. Već u petom razredu se otvaranja razmatraju na nivou varijanata, a u šestom razredu novinu predstavlja uvođenje tema-turnira, na kojima učenici mogu da neposredno u praksi provere svoja znanja iz tematske celine koja prethodi (to jest, da sistematski proigraju razne varijante *Sicilijanske odbrane*). U petom razredu su se proučavali stari majstori iz perioda pre uvođenja zvaničnih takmičenja za prvaka sveta (Andersen i Morfi), dok se u šestom razredu pažnja posvećuje stvaralaštvu prve trojice svetskih prvaka: Štajnica, Laskera i Kapablanke.

Uz svaku tematsku celinu dat je broj časova za ostvarivanje vežbi (posmatranje + vežbanje). Nastavnik može da izvrši manja odstupanja od predviđenog broja časova ukoliko se za tim ukaže potreba.

U uvodnom delu časa, nastavnik ističe cilj i zadatke odgovarajuće nastavne jedinice, zatim realizuje teorijski deo neophodan za vežbanje. Uvodni deo časa može da traje najviše 15 minuta.

Za vreme rada nastavnik će voditi računa o stečenom šahovskom znanju svakog učenika. Učenicima koji brzo savladaju postavljeni cilj i zadatke dati složenije zadatke za tu nastavnu jedinicu.

3. PREPORUČENE VRSTE AKTIVNOSTI U OBRAZOVNO-VASPITNOM RADU

Preporučene vrste aktivnosti u obrazovno-vaspitnom radu date su uz obavezne i preporučene sadržaje svakog obaveznog i izbornog nastavnog predmeta, u odeljku Način ostvarivanja programa.

4. NAČIN PRILAGOĐAVANJA PROGRAMA

4.1. Način prilagođavanja programa za muzičko i baletsko obrazovanje i vaspitanje

Muzičke i baletske škole donose svoje školske programe u skladu sa Nastavnim planom i programom, a specifičnosti se iskazuju posebnim nastavnim planovima i programima za ovu delatnost.

4.2. Način prilagođavanja programa za obrazovanje odraslih

Prilagođavanje programa za obrazovanje odraslih vrši se u pogledu organizacije, trajanja, ciljeva, zadataka i ocenjivanja, saglasno potrebama i mogućnostima odraslih u skladu sa zakonom.

4.3. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje učenika sa smetnjama u razvoju

Školski programi donose se na osnovu Nastavnog plana i programa za šesti razred osnovne škole, a specifičnosti se iskazuju posebnim programima u zavisnosti od vrste i stepena ometenosti.

4.4. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje učenika sa posebnim sposobnostima

Prilagođavanje programa za učenike sa posebnim sposobnostima vrši se:

- individualizacijom nastavnih aktivnosti i prilagođavanjem nastavnih metoda i tehnika;

- izborom odgovarajućih nastavnih sredstava;

- formiranjem manjih grupa u okviru odeljenja za intenzivniji nastavni rad sa ovim učenicima, a u skladu sa potrebama;

- procenjivanjem napredovanja i uspeha standardima naprednih postignuća;

- ponudom odgovarajućih izbornih predmeta;

- ponudom fakultativnih nastavnih predmeta i slobodnih aktivnosti u fakultativnom delu školskog programa;

- uključivanjem stručnih saradnika u pripremu individualizovanih nastavnih aktivnosti za ove učenike, kao i za procenjivanje i praćenje njihove efikasnosti i uspešnosti.

4.5. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine

Prilagođavanje programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine vrši se tako što:

- maternji jezik nacionalne manjine ima status obaveznog nastavnog predmeta;

- nastava srpskog jezika, kao nematernjeg jezika, izvodi se kao nastava obaveznog predmeta;

- fond časova za nastavu obaveznih predmeta srpski jezik ili srpski jezik kao nematernji jezik i matemjeg jezika određuje se nastavnim planom;

- nastava matemjeg jezika prilagođava se potrebama, interesima i mogućnostima škole, učenika, roditelja i lokalne sredine, u skladu sa zakonom i nastavnim planom i programom;

- za pripadnike nacionalnih manjina program nastave prilagođava se u pogledu sadržaja koji se odnose na istoriju, umetnost i kulturu nacionalne manjine: u nastavi *istorije* obrađuju se sadržaji iz istorije te manjine sa fondom do 5 časova u toku školske godine; u nastavi *muzičke kulture* do 60% sadržaja koji se obrađuju pevanjem i sviranjem, odnosno do 20% sadržaja u oblasti slušanja muzike, po izboru nastavnika, obuhvata dela nacionalnih stvaralaca; u nastavi *likovne kulture,* do 30% sadržaja, po izboru nastavnika, obuhvata umetnička dela nacionalnih stvaralaca i nacionalne spomenike kulture.

5. OPŠTI I POSEBNI STANDARDI ZNANJA

Standardi obrazovanja određuju nivo razvijenosti očekivanih znanja, sposobnosti i veština na opštem i posebnom nivou.

Očekivana znanja, sposobnosti, veštine identifikuju se u rezultatima pedagoškog procesa, čija su polazišta određena ciljevima i zadacima obrazovanja i vaspitanja.

Posebni standardi određuju nivo razvijenosti znanja, sposobnosti i veština koje učenik ostvaruje na kraju svakog razreda, nivoa obrazovanja i vaspitanja u okviru svakog nastavnog predmeta. Posebni standardi su dati u programima za pojedine nastavne predmete.

Standardi znanja su referentna osnova za prikupljanje pouzdanih i valjanih podataka o stepenu ostvarenosti očekivanih postignuća i, posredno, ciljeva i zadataka vaspitanja i obrazovanja.

Na osnovu rezultata nacionalnih ispitivanja i očekivanog, odnosno poželjnog nivoa postignuća - nacionalnih standarda, formuliše se republički plan razvoja kvaliteta obrazovanja. Ovim planom određuju se realistička očekivanja u okviru definisanih postignuća za pojedine nastavne oblasti i nastavne predmete za određeni vremenski period - za celu zemlju, na nacionalnom nivou.

Standardi ostvarenosti zadataka, odnosno postignuća propisanih na školskom nivou, određuje se takođe na osnovu:

- rezultata školskih ispitivanja i

- očekivanog i poželjnog nivoa postignuća - školskog standarda.

Na osnovu rezultata ispitivanja i očekivanog i poželjnog nivoa postignuća formuliše se školski plan razvoja kvaliteta obrazovanja, kojim se određuje stepen ostvarenosti postignuća koji se očekuje u određenom vremenskom periodu.

Standardi ostvarenosti zadataka, odnosno postignuća, određuju se tako da budu u određenoj meri iznad nivoa koji se u datom trenutku može utvrditi na osnovu ispitivanja učenika kako bi se na taj način uticalo na razvoj kvaliteta obrazovanja. Na osnovu ispitivanja postignutog, standardi se menjaju i pomeraju na više.

6. DRUGA PITANJA OD ZNAČAJA ZA OSTVARIVANJE NASTAVNIH PROGRAMA

ŠKOLSKI PROGRAM

Školski program sadrži obavezni, izborni i fakultativni deo.

Obavezni deo školskog programa sadrži nastavne predmete i sadržaje koji su obavezni za sve učenike određenog nivoa i vrste obrazovanja.

Izborni deo školskog programa obuhvata obavezne izborne nastavne predmete i izborne nastavne predmete. U okviru izbornog dela *obavezni izborni nastavni predmeti,* učenik se obavezno opredeljuje za:

- versku nastavu ili građansko vaspitanje i izabrani nastavni predmet zadržava do kraja drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja;

- strani jezik, sa liste stranih jezika koju nudi škola i izabrani nastavni predmet zadržava do kraja drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja;

- sportsku granu (izborni predmet: fizičko vaspitanje - izabrani sport), sa liste koju nudi škola na početku školske godine.

Škola je dužna da u šestom razredu učenicima ponudi, pored obaveznih izbornih nastavnih predmeta, još najmanje četiri izborna predmeta za šesti razred, od kojih učenik bira jedan, na početku školske godine.

Fakultativni deo školskog programa obuhvata sadržaje kojima se zadovoljavaju interesi učenika, u skladu sa mogućnostima škole, kao i sadržaje i oblike slobodnih aktivnosti (hor, orkestar, ekskurzije, sekcije, kulturne i druge aktivnosti...).

Učenik šestog razreda ima 24 časa nedeljno, odnosno 27 časova ako obrazovanje stiče na jeziku nacionalne manjine.

Navedeni broj časova uvećava se sa maksimalno pet časova izbornih nastavnih predmeta, odnosno šest časova za učenike pripadnike nacionalnih manjina.

PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA

ZDRAVSTVENOG VASPITANJA

Cilj i zadaci

Cilj nastave zdravstvenog vaspitanja jeste da učenici ovladaju osnovnim znanjima, veštinama, stavovima i vrednostima u oblasti zdravstvenog vaspitanja koja su osnov za formiranje odgovornog odnosa prema sopstvenom zdravlju i zdravlju drugih.

Zadaci nastave zdravstvenog vaspitanja su:

- sticanje znanja, umenja, stavova i vrednosti u cilju očuvanja i unapređivanja zdravlja;

- razvijanje zdrave ličnosti, odgovorne prema sopstvenom i tuđem zdravlju;

- podsticanje pozitivnog odnosa prema zdravom načinu življenja;

- motivisanje i osposobljavanje učenika kao aktivnih učesnika u očuvanju svog i tuđeg zdravlja;

- podsticanje humanog odnosa prema bolesnim osobama i spremnosti da im se pruži pomoć;

- prepoznavanje štetnih uticaja po zdravlje i ovladavanje veštinama zaštite.

Operativni zadaci

Kroz primere i zadatke iz svakodnevnog života razvijati zdravu ličnost koja će biti odgovorna za sopstveno zdravlje.

SADRŽAJI PROGRAMA

- Zdravlje i zdravi stilovi života.

- Psihoemotivni razvoj.

- Lična higijena.

- Oralno zdravlje.

- Higijena sporta.

- Pravilna ishrana.

- Problemi ponašanja mladih i socijalni pritisak vršnjaka.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Učenje sadržaja zdravstvenog vaspitanja podrazumeva prevođenje znanja o zdravlju u željeni način ponašanja, uz prepoznavanje pravih životnih vrednosti i podsticanja razvoja ličnosti.

Zdravstveno vaspitanje je proces koji se planski i kontinuirano odvija. Naučna istraživanja su pokazala da 52% svih mogućih uticaja na zdravlje se odnose na svakodnevno ponašanje pojedinca. Veliki broj patoloških stanja mogao bi se izbeći pravilnim odnosom prema zdravlju i životu. Zdrav način života se uči u porodici, školi i široj društvenoj zajednici. Škola treba kod učenika da pokrene pozitivne emocije i formiranje pravilnih stavova, da sprovodi pozitivnu akciju za zdravlje, ugradi znanja u obliku navika u karakter učenika i trasira put ka veštinama zdravog življenja.

Za zdrav razvoj ličnosti učenicima je neophodno pomoći da sigurnost traže u sopstvenoj moći poimanja sveta, intelektualno, emocionalno i estetski. Zdravo ponašanje je neposredno povezano sa zdravljem i predstavlja svaku aktivnost preduzetu u cilju očuvanja, unapređivanja i održavanja zdravlja. Suprotno ovom, "rizično ponašanje" je definisano kao specifičan oblik ponašanja koji povećava osetljivost za specifične poremećaje zdravlja. Same informacije nisu dovoljne da učenici prihvate zdravo ponašanje. To je samo početna faza, odnosno azbuka vaspitnog procesa koja se mora dopuniti savremenim zdravstveno-vaspitnim strategijama, sa dobro planiranim i kontrolisanim intervencijama koje utiču na postepeno dobrovoljno prihvatanje ponašanja koje vodi zdravlju.

Prilikom donošenja školskog programa, škola na nivou aktiva i nastavničkog veća, a u skladu sa potrebama, usaglašava, planira i realizuje tematska područja koja se realizuju iz oblasti zdravstvenog vaspitanja. Izuzetno je važno unapred odrediti na koji način i u okviru kojih aktivnosti će biti realizovani sadržaji iz programa da bi se ostvarili postavljeni ciljevi i zadaci predmeta.

Sadržaji iz programa se mogu realizovati kroz:

- obavezne nastavne i izborne predmete

- izborne i fakultativne predmete

- časove odeljenskog starešine

- dodatni rad, sekcije i slobodne aktivnosti

- saradnju sa roditeljima

- rad stručnih saradnika

- saradnju sa lokalnom zajednicom.

U okviru redovne nastave, izbornih i fakultativnih predmeta postoje velike mogućnosti za integraciju zdravstveno-vaspitnih sadržaja.

Na časovima predviđenim za rad sa odeljenskom zajednicom učenika realizuju se:

- sadržaji koji nisu obrađeni u okviru nastavnih predmeta;

- ostvaruje se sinteza znanja, koriguju se i utvrđuju stavovi i uverenja;

- objektiviziraju kriterijumi vrednovanja;

- ostvaruje se saradnja sa nosiocima aktivnosti (roditeljima i zdravstvenim radnicima).

Vannastavne aktivnosti su pogodne za rad klubova zdravlja, akcije za unapređivanje školskog prostora, kao i prostora oko škole, akcije posvećene zdravoj ishrani i svim ostalim aktivnostima planiranih kalendarom zdravlja, saradnju sa zajednicom, za organizovanje kulturnih aktivnosti i drugih sadržaja za kreativno i rekreativno korišćenje slobodnog vremena.

Pošto su sadržaji integrisani u više nastavnih predmeta, neophodna je i korelacija među njima, tako da se postigne jedinstvo vaspitne i obrazovne uloge škole.

Nosioci zdravstveno-vaspitnog rada u školama su prosvetni i zdravstveni radnici. Za uspešno ostvarivanje programa posebnu odgovornost imaju direktor škole i stručni saradnici. Oni pripremaju godišnji program rada škole. Pored toga što predlaže godišnji program rada, direktor obezbeđuje saradnju sa ustanovama i predavačima van škole, kao i stručno usavršavanje nastavnika i saradnika koji čine deo tima za realizaciju ovog programa.

Uloga direktora škole je bitna za uspostavljanje uspešnih i pozitivnih relacija sa roditeljima, društvenim organizacijama, institucijama iz okruženja i pojedincima koji mogu dati svoj doprinos u realizaciji ovog programa. Za što uspešniju promociju zdravlja i zdravih stilova života, veoma je važno efikasno partnerstvo između škole i zdravstvenih ustanova.

Realizacija programa se ostvaruje na nivou škole, razreda i odeljenja. Učesnici u realizaciji programa su: koordinatori aktivnosti - školski odbor, direktor škole i pedagoška služba. Realizatori programa su nastavnici, roditelji, učenici, usko specijalizovani stručnjaci angažovani za određenu oblasti ostali radnici škole.

U cilju što uspešnije realizacije sadržaja poželjno je organizovati seminar za koordinatore i realizatore programa, na kome će savladati tehnike i metode rada sa učenicima.

Vaspitni proces treba usmeriti na celokupan razvoj ličnosti sa njenim afektivnim, kognitivnim i psihofizičkim karakteristikama. Nastavnici biologije, geografije, književnosti, umetnosti, fizičkog vaspitanja, kao i nastavnici drugih predmeta, u okviru svoga rada daju učenicima osnovne naučno zasnovane informacije iz programa zdravstvenog vaspitanja.

U slobodnim aktivnostima učenici se uključuju u rad sekcija čiji je jedan od ciljeva održavanje zdravstveno-higijenskih uslova u školi. Učešće učenika je dobrovoljno, ali je obaveza škole da im stvori uslove za rad i obezbedi mentora za rad. Metod realizacije sadržaja, vreme i način, zavise od mogućnosti škole, od samog direktora škole, stručnih saradnika, nastavnika i odeljenskog starešine.

U zdravstveno vaspitnom radu veoma je važno odabrati pravu informaciju i metod rada sa učenicima.

Metode rada treba prilagoditi sadržaju pri čemu prednost treba dati metodama aktivnog učešća i radu u grupama. Najčešće se preporučuju kako individualne tako i grupne metode rada: planirani razgovor, kreativne radionice, zdravstveno predavanje, igranje uloga i simulacije, izložbe, pisani radovi, analiza situacija i praktični primeri, debate, audio i vizuelne aktivnosti, vežbanje životnih veština specifičnih za određeni kontekst i rad u maloj grupi. Učešće samih učenika kao organizatora ili vršnjačkih edukatora je neophodno i u praksi pokazalo pozitivne rezultate.

PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA SLOBODNIH AKTIVNOSTI

HOR I ORKESTAR

Hor

Učešćem u horu mlada ličnost sagledava vrednosti zajedničkog rada u postizanju određenog umetničkog zadatka. Hor je najmasovniji vid kolektivnog muziciranja u osnovnoj školi i od njegovog rada zavisi ugled škole. Od učesnika hora se zahteva jedinstveni pristup i rad svih učenika.

Horsko pevanje može biti:

- odeljensko horsko pevanje,

- razredno horsko pevanje,

- horsko pevanje starijih razreda.

Pevanje u horu ima obrazovni i vaspitni cilj. Obrazovni cilj obuhvata razvijanje sluha i ritma, širenje glasovnih mogućnosti, učvršćivanje intonacije. Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu, razvijanje estetskih osećanja, komunikaciju sa drugim članovima hora.

Razredni hor obuhvata sva odeljenja istog razreda u školi.

Hor učenika starijih razreda obuhvata uzrast učenika od petog do osmog razreda, sa nedeljnim fondom od 3 časa.

Časovi hora ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

Repertoar hora obuhvata dela domaćih i stranih kompozitora. Na repertoaru hora starijih razreda uvrstiti dvoglasne i troglasne kompozicije a kapela ili uz instrumentalnu pratnju.

U toku školske godine potrebno je sa horom uraditi osam do deset kompozicija i nastupati na smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.

Orkestar

Orkestar koji najbolje odgovara interesovanjima i mogućnostima učenika jeste Orfov instrumentarij. Kako se na ovim instrumentima lako savladava tehnika sviranja, velika je mogućnost za odabir najbolje uvežbanih učenika za ovaj sastav.

Na početku rada na Orfovim instrumentima sviranje se svodi na praćenje ritma, pevane pesme ili muzičke igre. Sviranje na melodijskim instrumentima uvodi se kasnije kada se učenici priviknu na zajedničko muziciranje.

U školi se može formirati orkestar sastavljen i od neke druge grupe instrumenata (harmonika, mandolina, tambura, blok flauta).

Časovi rada orkestra predviđaju 3 časa nedeljno i ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

U toku školske godine potrebno je sa orkestrom uraditi najmanje 5 kompozicija i nastupiti na koncertima, priredbama, smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.